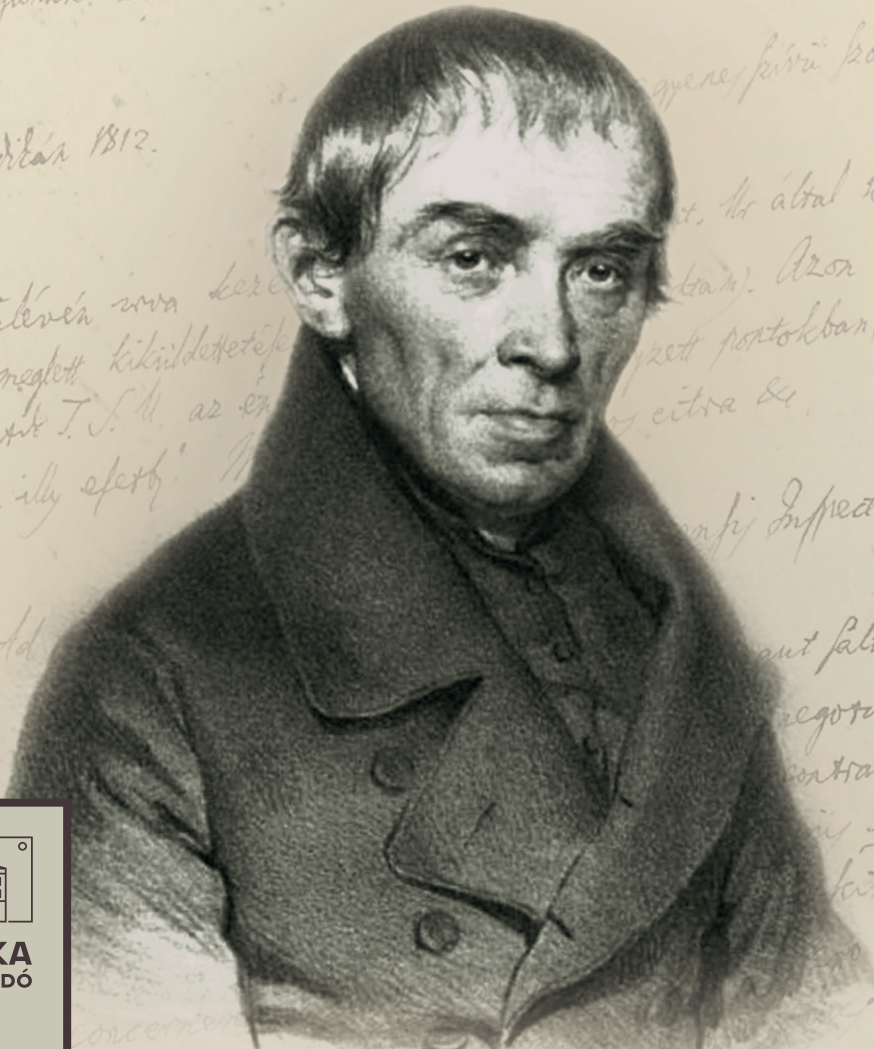

Kis János (1770–1846) szuperintendens irodalmi és tudományos levelezése

Sajtó alá rendezte
Tóth Kálmán

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Kis János
(1770–1846)

szuperintendens irodalmi és tudományos levelezése

[Vákát oldal]

Kis János
(1770–1846)
szuperintendens irodalmi
és tudományos levelezése

Sajtó alá rendezte
Tóth Kálmán

LUDOVIKA
EGYETEMI KIADÓ

Budapest, 2021

Szakmai lektorok:
Fórizs Gergely és Vaderna Gábor

A borítóhoz felhasznált képek:
Josef Kriehuber Kis János-portréja.
Forrás: *Kis János poetai munkái*.
Pest, D. Schedel Ferenc – Hartleben K. Adolf, 1846.
Kis János kézírásos levele.
Forrás: Evangélikus Országos Levéltár (EOL),
Archivum Generalis Ecclesiae (AGE), III.e.32; 101. oldal.

Kiadja a Nemzeti Közszerkeleti Egyetem
Ludovika Egyetemi Kiadó
A kiadásért felel: Koltay András rektor

Székhely: 1083 Budapest, Ludovika tér 2.
Kapcsolat: kiadvanyok@uni-nke.hu

Felelős szerkesztő: Inzsól Kata
Olvasószerkesztő: Bíró Csilla
Korrekktor: Kutas Éva
Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

DOI: https://doi.org/10.36250/00950_00

ISBN 978-963-531-522-2 (nyomtatott)
ISBN 978-963-531-523-9 (elektronikus PDF) | ISBN 978-963-531-524-6
(ePub)

© Tóth Kálmán, 2021

© A kiadó, 2021

Minden jog védve.

Bevezetés

Kis János (1770–1846) író, költő, műfordító, evangélikus lelkész, szuperintendens, királyi tanácsos, a Magyar Tudós Társaság (az MTA jogelődje) rendes tagja, korának jelentős irodalmára, protestáns egyházi, valamint a tudományos közélet kiemelkedő személyisége volt. Idős korában írt *Emlékezései* a 18. század utolsó évtizedeitől a 19. század 40-es éveig terjedő időszak kutatásának megkerülhetetlen kultúrtörténeti forrása. Kiterjedt levelezése, amelynek átfogó feltérképezésére és gyűjteményes kiadására ez az első próbálkozás, szintén jelentős forrásértékkel bír, hiszen Kis János kora jelentős magyar írói, tudósai és közéleti személyiségei közül sokakkal kapcsolatban állt, és saját munkáin túl irodalomszervezői próbálkozásai is figyelemre méltók. Kis soproni diák éveitől fogva az irodalmi és tudományos élet számos intézményében játszott meghatározó szerepet: ő kezdeményezte a Soproni Magyar Társaság megalapítását, amely intézménnyel élete végéig kapcsolatban maradt; kulcsszerepe volt Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasága magyarországi kapcsolatainak kiépítésében, Aranka egyenesen arra kérte őt, hogy lépjen a bebörtönzött Kazinczy helyébe az irodalmi élet vezéréként. Érzékelve az 1790-es évek rövid életű magyar folyóiratainak jelentőségét, többször próbált maga is magyar nyelvű folyóiratot létrehozni, ez irányú próbálkozásai azonban megfelelő anyagi háttér hiányában hosszabb távon nem bizonyultak sikeresnek. A fogságból hazatért Kazinczy fontos levelezőtársa és barátja volt, a Kultsár–Prónay-féle pályázaton első díjat nyert pályaművével képviselte Kazinczy nyelvművelési törekvéseit. Tagja volt a Széchenyi 1825-ös felajánlása nyomán szerveződő Magyar Tudós Társaság alapszabályait kidolgozó bizottságnak, Széchenyi kikérte véleményét a meghívandó tagokkal kapcsolatban. Élete végéig a megalakult Akadémia rendes tagja volt. A romantikus nemzedék által létrehozott Kisfaludy Társaság is tagjává választotta, elismerve irodalmi munkásságát, művei újabb kiadására maga Toldy Ferenc vállalkozott. Egész pályafutása során fontosnak tartotta az ókori klasszikus görög és latin szerzők munkáinak magyarra fordítását, akik közül Horatius, Persius, Xenophón, Terentius, Quintilianus, Cicero, Ovidius, (pszeudo-)Longinosz, Anaximenész, Arisztotelész, Suetonius és Püthagorasz műveiből fordított. Költészetét Kazinczy és Kölcsey a kortárs magyar líra kiemelkedő teljesítményei között tartották számon, kultúraközvetítő tevékenysége révén fontos szerepe volt a német, francia, angol, olasz és spanyol irodalom, történettudomány és filozófia jeles alkotásainak magyarországi recepciójában.

Kis János levelezéséből eddig önálló kötetben csak a Kazinczy Ferenc által hozzá írott levelek jelentek meg Toldy (Schedel) Ferenc és Bajza József kiadásában, még Kis János életében (KAZINCZY 1842/1–2.). A Váczy János által kiadott *Kazinczy Ferenc Levelezése* (a továbbiakban: KazLev) tartalmazza Kis János Kazinczyhoz írt ismert leveleit. Különböző folyóiratok közölték Kis János levelezését Aranka Györggyel, Döbrentei Gáborral, valamint Guzmics Izidorral. Legutóbb a Főríz Gergely által sajtó alá rendezett Berzsenyi-levelezésben jelentek meg nyomtatásban Kis János-levelek.

A kötet anyaga

A jelen kötetben közreadott levelek jelentős része most jelenik meg először nyomtatásban. A közölt levelek többsége misszilis, ezen belül magánlevél. Ez az anyag minden valószínűség szerint csak töredéke a Kis által több mint fél évszázadon át folytatott kiterjedt levelezésnek, amelynek, úgy tűnik, csak kis hányada került közgyűjteményekbe, jelentős része lappang vagy megsemmisült. A jelen kiadás ezért korántsem tekinthető lezárásnak, hanem csak szükségszerűen hiányos kiindulópontnak egy reménybeli majdani digitális hálózati kiadáshoz, amely a nagy valószínűséggel (a jelenlegi határokon túlról is) előkerülő újabb, Kis János által írt levelekkel folyamatosan bővíthető lenne. Kis János a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület szuperintendenseként folytatott hivatali levelezésének anyaga az Evangélikus Országos Levéltárban (EOL) található. Ez az anyag leginkább egyháztörténeti szempontból fontos, közlésétől terjedelmi okok miatt mindenképpen el kellett tekinteni, feldolgozása az evangélikus egyháztörténet-írás feladata. Az EOL-ban található anyagból csak a III. e. 32. jelzetű, a kimenő levelekről készült másolatokat tartalmazó kéziratos gyűjteményből közöltünk néhány irodalom-, illetve köztörténeti szempontból figyelemre méltó levelet.

A kötet törzsanyagát az MTA KIK Kézirattár, az OSZK Kézirattár, az MNL OL és a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár anyagában őrzött misszilisek alkotják, ezeken kívül a PIM Kézirattárban, a soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus (Liceum) Gimnázium Nagykönyvtárában, a pápai Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltárában, a győri Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjteményben és a debreceni Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában található leveleket közöltünk még.

Az anyag feltárásához és a kiadás előkészítéséhez rendelkezésre álló erőforrások korlátozott volta miatt a Kazinczyval folytatott, a KazLev-ben már kiadott levelezés – egyébként szükségesnek tűnő – új feldolgozására és kiadására a jelen kötetben nem vállalkozhattunk.

A Kis János-levelek csoportjai

A kötet anyaga nagyrészt magántermészetű missziliseket tartalmaz. A Magyar Tudós Társaság titoknokaihoz intézett, az MTA KIK Kt. RAL-anyagában található levelek hivatalos levélnek tekinthetők. Közlésre került még néhány, az OSZK Kt. anyagában található körlevélrészlet, illetve ezek szerkesztett változata, amelyek a Tudományos Gyűjteménybeli közlésre szánt cikkek kéziratainak tekinthetők. Ezek a változatok a Kis János által a magyar nyelv hivatalos nyelvvé tétele érdekében kiadott körleveleken alapulnak, így tartalmi szempontok alapján kiegészítik a levelezésből kibontakozó képet, bemutatva Kis egyházkormányzói tevékenységének köztörténeti aspektusait.

A kötetben közölt levelek túlnyomó többsége Kis János által írt, a hozzá írott levelek közül csak nagyon kevésnek a szövege, illetve tartalma ismert, ezek rendszerint

másolatok, fogalmazványok és tartalmi kivonatok. Kis János hagyatékának holléte ismeretlen, nem került közgyűjteménybe. Váczy János szerint a KazLev összeállítása idején Kazinczy Kishez írt leveleinek jelentős része Kis Gyula birtokában volt, aki a szuperintendens unokája volt, Kis Lajos fia. A hagyaték sorsának kiderítéséhez minden bizonnyal az ő leszármazottainak, örököseinek felkutatásán, a velük való kapcsolatfelvételen keresztül vezethet az út, erre azonban a jelen kiadás munkálatainak keretében nem volt lehetőségünk.

A levelezőtársak

Kis János levelezőtársai a következő csoportokba sorolhatók: 1. főúri támogatók és mecénások, 2. írotársak és barátok, 3. szerkesztők, kiadók, közvetítők, 4. a Dunántúli Evangélikus Egyházkerületben tisztséget betöltő személyek, lelkészek, tanítók, 5. családtagok, rokonok, 6. a Magyar Tudós Társaság vezetőségének tagjai, 7. intézmények tagsága, 8. elhunyt tisztségviselők és barátok családtagjai. Az egyes csoportok határait természetesen nem lehet élesen meghúzni, egy személy több csoportba is besorolható, hiszen ugyanahhoz a személyhez fordulhatott baráti magánlevélben és hivatalos ügyben is, mint például Döbrenteihez vagy Toldyhoz.

Az első csoportba gróf Festetics György, gróf Széchényi Ferenc és fia, gróf Széchényi István tartoznak, de idesorolható még gróf Dessewffy József és fia, Emil, és a nem főrangú, de jelentős pozíciókat betöltő mezőszegedi Szegedy Ferenc és chernelházi Chernel Dávid is.

A második csoportba Kazinczy Ferenc, Aranka György, Cserey Farkas, Döbrentei Gábor, Dukai Takács Judit, Berzsenyi Dániel, Szemere Pál, Horvát István, Helmeczi Mihály, Rummy Károly György, Bitnitz Lajos, Guzmics Izidor, Toldy Ferenc, Bajza József, Fáy András, gróf Majláth János, Garay János sorolhatók.

A harmadik csoportba Péczeli Józsefet, Horvát Istvánt, Döbrenteit, Toldyt, Vörösmarty Mihályt, Székács Józsefet és Pucz Ferencet sorolhatjuk. Kis intézett levelet a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőségéhez is, de idesorolhatjuk a Kis és Festetics György között közvetítőszerpet betöltő régi barátot, Asbóth Jánost, valamint a keszthelyi uradalom plenipotentiáriusát, Vadnay Károlyt is. Lehner Andrást is ebbe a csoportba sorolhatjuk, aki a győri énekeskönyvvel kapcsolatban közvetített Kis János és a győri gyülekezet között. Nyomdászokhoz és könyvkereskedőkhöz intézett levelei közül csak egy Felix Wachter nagyszombati könyvkereskedőhöz szóló levél másolata maradt fenn.

A negyedik csoportba Kis János szuperintendensként folytatott hivatali levelezésének címzettjei tartoznak, közülük itt csak néhány fontosabb nevet említünk meg: báró Prónay Sándor, gróf Zay Károly, Matkovich Pál, Gottlieb August Wimmer, Tatay Imre, Novák Jakab, Berke Mihály, Beliczay Jónás, Döbrentei Lajos, Haubner Máté, Lehr András, Turcsányi János, László Jónás, Dregaly Dániel. Ez az anyag irodalmi-tudományos szempontból csekély jelentőséggel bír, és terjedelme meghaladta volna a jelen kiadás kereteit, ezért e kötetben való közlésétől el kellett tekintenünk.

Az ötödik csoportba Kis János két fia, Lajos és János tartozik. Idesorolhatjuk Sztrókey Antalt is, akivel felesége révén állt rokonságban, de ő a második csoportba is besorolható.

A hatodik csoportba gróf Teleki József, gróf Széchenyi István, valamint a titoknoki tisztséget betöltő Döbrentei és Toldy sorolható.

A hetedik csoportba a Kis kezdeményezésére és diáktársaival közösen létrehozott Soproni Magyar Társasághoz intézett levelek tartoznak, de utalhatunk itt a már említett, egyházkerületéhez intézett kivonatos körlevelekre is. A Pozsonyi Magyar Egyesülethez intézett levél is idesorolható.

Az utolsó csoportba Berzeviczy Gergely, Kazinczy Ferenc és Szentgyörgyi József özvegye tartoznak, akikhez Kis férjük halála után kondoleáló levelet intézett.

A kiadásról

A Kis János által és a (csekély számú ismert) hozzá írott irodalmi-tudományos levelek együtt itt jelennek meg először, hozzáférhetővé téve a korszak kutatása szempontjából kiemelkedő interdiszciplináris forrásértékű anyagot a szakma és a szélesebb olvasókör számára.

Szövegközlés és szövegkritika: A kiadás a betűhív közlés elvét követi, de a ma már nem használatos jeleket (s, ő, ű változatai), valamint a több sorra kiterjedő idézetek jelölését külön jelzés nélkül modernizáltam, a levélíró vagy lejegyző eredeti kiemeléseit minden esetben megtartottam. Valamennyi levelet teljes szövegkritikai apparátussal láttam el, amely lábjegyzetekben kapcsolódik a főszöveghez. A szövegkritikai jegyzetek következetes elkészítését rendkívüli mértékben megnehezítette az a tény, hogy Kis János a szemproblémái miatt már az 1790-es évek végétől levelei nagy részét diktálta, csak az aláírás saját kezű rajtuk. Ezek a leírók írásképek, helyesírásuk és nyelvhasználati sajátásaik alapján meglehetősen heterogén csoportot alkottak, így számos esetben nem dönthető el egyértelműen, hogy egyes hibásnak tűnő szóalakok esetében emendálandó hibáról, vagy megtartandó, fontos művelődéstörténeti és nyelvészeti információkat hordozó sajátosságról van-e szó. A legfeltűnőbb sajátosságnál a főszövegben szögletes zárójelbe tett felkiáltójel jelöli, hogy nem a sajtó alá rendező átírási hibája. Gyakori problémát jelentettek a hiányzó vagy eldönthetetlen hosszúságú ékezetek és a hiányzó vagy olvashatatlan mondatvégi írásjelek, továbbá a bizonytalan nagyságú szókezdő betűk is, amely bizonytalanságokkal kapcsolatban nem mindig sikerült következetes megoldást találni, mivel a korábban már említett gyakorlati okokból elkerülhetetlen modernizációkon kívül minden esetben törekedtem a kéziratok eredeti sajátosságainak lehetőség szerinti legteljesebb visszaadására. A bizonytalan hosszúságú ékezetek esetében a mai helyesírást vettem alapul, ezt terjedelmi korlátok miatt külön nem jelöltem. A többi bizonytalanság a szövegkritikai részben fel lett tüntetve. Fontos megemlíteni, hogy a Kis János által saját kezűleg írt levelekben jóval kevesebb bizonytalanság vagy hiba található, mint a diktált levelekben, amelyeken többször az aláírással megegyező

kéztől származó, tehát autográf javításokat, utólagos kiegészítéseket tett, ezeket szintén jelöltem a szövegkritikai jegyzetekben.

A közölt levélszövegekben a következő szövegkritikai jelöléseket alkalmaztam:

A levélíró által törölt szavakat számozott lábjegyzetben csúcsos zárójelben közöltem, a lábjegyzet a törölt szó utáni szóhoz kapcsolódik. A szó belsejében végzett javítások esetében szögletes zárójelben a javítás módjáról is számot adtam, a számozott lábjegyzet a javított szóhoz kapcsolódik. A levélíró által betoldott szövegrészek esetében szintén számozott lábjegyzetben adtam számot a betoldás módjáról, amely az utolsó betoldott szóhoz kapcsolódik.

A levélíró lapalji jegyzeteit számozás nélküli, az eredetihez hasonló csillagozással jelölve közvetlenül az adott levél szövege után közöltem, így ezek egyértelműen elkülönülnek a számozott szövegkritikai jegyzeteimtől.

Saját javításaimnál az emendálás tényére számozott lábjegyzetben, szögletes zárójelek között utaltam, a zárójel után közölve a levélíró által használt hibás alakot. Emendálást csak az egyértelmű, értelemzavaró tollhibák esetében alkalmaztam, a hiányzó írásjelek pótlását is így jelöltem.

Az egyes levelekhez kapcsolódó, a levelekkel együtt található szövegmelléleteket szintén közöltem.

A magyarázó jegyzetek felépítése: Minden levél külön egységnek tekinthető, a magyarázatok ezek önálló értelmezését segítik, de az egyes levelek közötti összefüggések is jelezve vannak, hiszen számos magyarázat több levél kontextualizálásához is hozzájárul. Az egyes levelekhez tartozó jegyzetek tartalmazzák a közlés alapjául szolgáló kézirat lelőhelyét, az esetleges korábbi kiadásokat, a levél keletkezésével kapcsolatos, tartalmára is utaló kontextualizációt, a kézirat jellegzetességeire vonatkozó szövegkritikai magyarázatokat, és a tárgyi és nyelvi sajátosságokra vonatkozó magyarázatokat is.

A levelekhez tartozó magyarázó jegyzetekben az egyes személyek életrajzi adatai külön hivatkozás hiányában a következő, széles körben használatos lexikonokból származnak: Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái* (SZINNYEI), *Magyar Életrajzi Lexikon* (KENYERES 1967–1969), *Magyar Katolikus Lexikon* (online változat).

A kötet végén egységesített listában szerepelnek a gyakran előforduló rövidítések és feloldásuk. A szövegekben szereplő egyedi rövidítések feloldását a jegyzetek között szereplő tárgyi és nyelvi magyarázatok tartalmazzák, megőrizve a szövegek eredeti sajátosságait, lehetőséget adva az olvasónak ezek önálló megfejtésére. Ez alól csak a speciális betűösszevonások és nyomtatásban vissza nem adható karakterek képeznek kivételt, amelyeket a főszövegben kurziválva oldottam fel.

A KazLev-ben már szövegszerűen kiadott leveleket terjedelmi okokból szövegszerűen nem közöljük, de a többi levél időrendi sorrendjébe beillesztve sorszámokkal lettek ellátva megírásuk helyének és idejének feltüntetésével. Ezek beszkenelt változata online elérhető, ahogy a levelek kontextualizációja szempontjából szintén megkerülhetetlen forráscsoportok, Kis János *Emlékezései* (KIS 1845, KIS 1846a, KIS 1890), valamint az akadémiai évkönyvek, névkönyvek és értesítők is.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretnék köszönetet mondani mindazoknak, akik hozzájárultak a jelen szövegkiadás megvalósulásához:

Szilágyi Mártonnak, a posztdoktori kutatás témavezetőjének, akitől Kis János levelezése feltárásának és kiadásának ötlete származik, és aki a vele folytatott rendszeres konzultációk alkalmával mindig hasznos észrevételekkel segítette munkámat; Vitekné Balogh Piroskának, aki felhívta figyelmemet az MTA Posztdoktori Kutatói Programra; Debreczeni Attilának, az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport vezetőjének, aki biztosította az intézményi kereteket¹ a kutatás elkezdéséhez.

A kutatómunka során felkeresett kéziratárak és levéltárak munkatársainak a nélkülözhetetlen segítségért, akik közül név szerint is szeretném kiemelni Ásványi Ilonát, a Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár igazgatóját, Babus Antalt, az MTA KIK Kt. vezetőjét, Czenthe Miklóst, az EOL vezetőjét, Horváth Editet, a Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium könyvtárosát, Hudi Józsefet, a Pápai Református Gyűjtemények levéltárvezetőjét, Gáborjáni Szabó Botondot, a Tiszántúli Református Egyházkerület gyűjteményi igazgatóját, valamint Világi Dávidot, a győri Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjtemény gyűjteményfelelősét.

Lektoraimnak, Főrizs Gergelynek és Vaderna Gábornak, akik észrevételeikkel és tanácsaikkal nagymértékben hozzájárultak a kiadás magas szakmai színvonalához. A lektorok munkáját részben az „Irodalmi nyilvánosság a polgárosuló Nyugat-Magyarországon, 1770–1820” Lendület Kutatócsoport támogatta.

Robotka Andreának, az NKE EJKK Politika- és Államelméleti Kutatóintézet titkárságvezetőjének a kiadással kapcsolatos adminisztratív teendők precíz és gördülékeny intézéséért.

Végül, de nem utolsósorban Hörcher Ferenc kutatóprofesszornak, az NKE EJKK Politika- és Államelméleti Kutatóintézet igazgatójának, aki nélkül a jelen kiadás nem valósulhatott volna meg.

Budapest, 2021. március 1.

Tóth Kálmán

¹ Kis János levelezésének feltárását és kritikai kiadásra történő előkészítését az MTA Posztdoktori Kutatói Program 2013 támogatásával az MTA–DE Klasszikus Magyar Irodalmi Textológiai Kutatócsoport intézményi keretében kezdtem el.

Levelek

[Vákát oldal]

1. Kis János id. Péczeli Józsefhez, Sopron, 1790. február 2.

Nagy Érdemű, Túdós, Tisztelendő Uram.

Az a' nemes Szív, mely Tisztelendő Uramnak betses írásaiban olly igen ki-tetszik, úgy meg-hatotta már régtől-fogva szívemet, hogy sok ízben minden úttal-móddal igyekeztem ahoz való mély tiszteletemet nyilvánosságossá tenni. De mindeddig ezen kívánságomat bé-teljesíteni nem mérészettem, 's inkább akartam hallgatva Tiszt. Uramnak fényes érdemeit tsudálni, mély tudományját hasznomra fordítani, igaz Keresztyénhez illő hazafíju nagy szívét mindennél fellyebbre betsűlni, 's a' mennyire lehet követni, mint az én sikereitlen levelemmel Tiszt. Uramat a' világnak 's kedves Hazánkknak javára tzélnő dolgaiban hátráztatni. Most mindazonáltal ollyan dolog adván-elől magát, a' mely felől semmi Esmérősemtől elegendő tudósítást nem reménylhetek: bátorkodom Tiszt. Uramhoz egy alázatos kéréssel folyamodni; annyival-is inkább, minthogy erőssen meg-vagyok arról győződve, hogy az én, tsupán tsak nyelvünknek szeretetétől gerjesztett, igyekeztem, bizonyossan kedvet fog Tiszt. Uram előtt találni. – Jó ideje már, hogy némelly magyar könyvekben egygyütt-is másutt-is a' Kassai Múzséumnak emlegetését olvastam. Mihelyt léte felől leg-kevesebbet tudtam, azonnal mindenképpen azon igyekeztem, miképpen juttathassam azt kezemhez. Mellyre-nézve meg-jelenttem némelly jó barátimnak az én² szándékomat; 's tsak hamar meg-eggyeztünk benne, hogy mi azt egygyütt meg-fogjuk hozatni. Minthogy pedig semmi hír-adást felőle nem olvastunk, 's nem-is találtunk többet róla sehol, mint a' mennyit a' Magyar Virgilius tóldalékjából tanulhattunk: mind eddig igyekezetünket végbe nem vihettük. Nem tudván hát más módot ki-gondolni, Tiszt. Uramhoz fordulunk, alázatossan kérvén, méltóztassék erőtlen szándékunkat elébb segélleni, 's bennünket egy két szóval tudósítani: hol lehet a' Kassai Múzséumot találni, miképp juthatunk hozzá, mi az árra, mikor kezdették írni, hány darab van itt kinn, kik írják? és más ide tartozó dolgokról, a' mellyeket Tiszt. Uram szükségesnek gondol lenni.

Sokról kellene még tudakozódnom Tiszt. Uramtól (mert mire nints egygy tanulni szerető, tudatlan ifjúnak szüksége?); de nem örömet akarnék még több alkalmatlanságot okozni Tiszt. Uramnak. E' kettőt mindazonáltal meg-nem állhatom, hogy ne kérdezzem: 1) Kiket tart Tiszt. Uram nemzetünknek leg-classicusabb Prósaistájának 's Poétájának, 's mitsoda renddel következteti őket³ egymásra? (Az önnön szép munkáji 's Faludy Ferentz írásai mindnyájunknak esméretesek 's kedvesek) 2) Mi módon 's honnét tudhatnám én meg, millyen uj könyvek jöttek-ki Hazánkban az el-múlt esztendő-tizedben, 's kik legyenek virágozni kezdő litteratúránknak forróbb kedvellőji 's buzgóbb gyarapítóji; hol laknak azok, mitsoda tisztséget 's titulust viselnek? – Minden igyekezetem arra tzélnő, hogy édes Hazánkknak bóldogságának előbb-vitelében valaha mennél hathatóssabban munkálkodhassam. Erre nézve egygyik szent kötelességemnek tartom azt-is, hogy a' mi

² [emend.] azén

³ következteti [sor fölött betoldva:] őket

szép nyelvünknek meg-tanulásában magamat tellyes tehetségem szerént gyakoroljam. Különös indulattal-is viseltetem ahoz mindenkor, valamiólta-tsak fel-kezdettek egy kevéssé nyílni értelmeknek szemei. De, egyéb foglatatosságimon, 's időmnek héjjánosságain kívül, a' Németh, Deák, Görög, Frantz, Olasz, Anglus és Zsidó nyelveknek (még pedig nagy részént minden mester nélkül való) tanulása igen meg-akadályoztatott ezen kötelességemnek végbe-vitelében. És noha most, a' tudományoknak-is sokkal téresebb mezeje van előttem, dolgaimnak száma-is sokkal nagyobbra nőtt, mintsem ez előtt volt; noha az el-kezdett nyelveknek tanulásán, 's értelmeknek a' tudományok által való világosításán kívül, szívemnek jobbítása, 's nemesítése, ízlésemnek pallérozása-is fontos kötelességemmé lett; noha egészségemnek változó-vólta sem kevés bajt s gondot okoz:⁴ de, mind ezek ellent nem állván, első gondjaimnak egyik tárgya mindenkor anyai nyelvem fog-lenni, és sokkal nagyobb buzgósággal kívánom azt ezután tanulni, mint ennek előtte. 'S ez az oka miért hogy első kéréssel-is terhelni merem Tiszt. Uramat. – A' másikat pedig a' mi illeti, nem tsupán újság-szeretésből kérde, hanem azért, hogy meg-tudván, kik legyenek Hazánknek érdemesebb fiai, azokat idején meg-esmérni, betsülni, tisztelni, szeretni tanuljam. Noha tsak magában-is igen illetlen a' Hazabéli dolgokról olly keveset tudni, mint mí eddig tudtunk. A' kül-földi mindennemű dolgokról, valamennyit kívánok, annyit tanulhatok az itt lévő nagy érdemű Tiszteletes és Próffessor Uraknak adakozásokból, a' kiknek különös jó-akarattal ditsekedhetem. De Hazánk⁵ tudománybéli állapotjára-nézve tsak nem Egyiptomi setéség vala még eddig rajtunk. Most már, miólta egynéhány Magyarok öszve-állottunk, és a' Mindenés⁶ Gyűjteményt, Hadi-történeteket^{*} és a Kurírt olvassuk, kezd lassan-lassan nálunk-is hasadni a' Hajnal. Könnyen által látja hát Tiszt. Uram melly igen szükséges légyen a' második kérésem. De igen kételkedem benne, hogy eleget-tehessen Tiszt. Uram az én kérésemnek; mert nehezen van minden magyar könyveknek nyomtatott Catalogussa, annál inkább ollyan könyv, a' mellyben a' most élő Tüdósoknak neveik, tisztségek, lakások 's írásaik rövideden meg-vólnának irva. Ha van; kérem szeretettel Tiszt. Uramat jelentse-meg azt nékem.

Még egy kis újsággal kívánok kedveskedni Tiszt. Uramnak. Az egyik itt való könyv-kötő, Némethi Mihály Úr, meg-ígérte, hogy Sz. György napkor Magyar Lese-kabinétet fog-fel-állítani. Ura leszsz é szavának, bizonyossan nem tudom; azt tudom, hogy én és az én⁷ két leg-jobb barátim Németh László és Potyondi László, minden tőlünk ki-telhető módon, 's még, a' mennyire szegénységünk engedi, pénzel-is készek vagyunk ezen szándékát előbb segíteni. Óh beh szeretném! óh melly igen-igen szükséges volna!!! 'S erre nézve-is még egy okom vagyon útolsó kérésemnek meg-újjítására. – De ideje már, hogy egyszer véget vessek kérdegelésemben. Botsásson meg, igen szívem szerént

⁴ lett; [lap alján betoldva:] noha egészségemnek változó-vólta sem kevés bajt s gondot okoz:

⁵ [emend.]: Hazánk'

⁶ [jav. ebből átírással:] mindenés

⁷ [emend.]: azén

kérem, Tiszt. Uram e' nem várt mérészségemért, s hitesse-el egészszen magával, hogy feddhetetlen szívből és szándékból irt, valamit irt.

Nagy Érdemű Túdós Tiszt.
Uramnak hóltig háládatos, igaz-
szívű tisztelője Kis János.
Az Ev. Gymn. 1 Classisának tagja.

Sopronban. 2dik Febr. 1790.

U. i. Mikor már egészszen megirtam leveletem,⁸ akkor jutott eszembe, hogy jó volna Némethi Mihály könyvkötő Urral szóllanom. 'S különös örömmel értettem tőle újra nem tsak az elébbi fogadásának meg-erősítését, hanem ezen szándékának végbe-vitelében való szíves igyekezetét-is. Annak előtte-is volt már ez a' fel-tétele; de minekutánna a' Minden-es Gyűjteményben való serkentést néki meg-mutattuk, egészszen fel-gerjesztetett arra, hogy Nemzete hasznára s nyelvének dítsóságére Magyar Lesekabinétet állítson-fel. – De sok nehézségek vagynak előtte, a mellyek ötet meg-akadályoztathatnák, 's a' mellyek eránt, igen kért, hogy Tiszt. Uram tanátsát ki-kérném.

1) Nem tudja millyen magyar könyvek vagynak. Catalogust sehol se kaphat. – Meg-akarna pedig többnyire minden magyar könyveket (ollyikból több nyomtatványokat-is) szerezni, a kik mostanában jöttek s ezután jőnek-ki.

2) Nem tudja honnét hozathassa-meg őket. – A' hol esmérősei vagynak, rész-szerént éppen nem kaphatja, rész-szerént sokkal drágábban, mint a nyomtatás helyén vagy közel ahoz. Illyen helyeken pedig még senkivel sints elegendő esméretsége, mert még ifjú ember; noha mind mesterségét jól érti, mind tehetsége elegendő van. Szüksége van hát ollyan emberre, a ki minden kívántató Magyar könyveket, mikor szükségesek vólnának illendő árráért meg-küldené hozzá. – Ezekre nézve nagy alázatossággal kérem Tiszt. Uramat, méltóztassék bennünket okos tanátsával meg-örvendeztetni, s rövideden meg-irni: mitsoda városokban, vagy mitsoda könyvekben lehet magyar könyvek catalogussát találni; hogyan juthatna leg-kevesebb költséggel hozzájuk; egy szóval hogyan fogjon ezen dologhoz, hogy mind magának, a mennyire lehet, leg-kevesebb költségébe kerüljen, mind az Olvasóknak kedvek szerént járjon. – Tiszt. Uramnak nyelvünkhez való forró szeretete, s embereket-szerető szíve a' legedesebb reménységgel bíztat bennünket. – –

Talám kívánja-is tudni Tiszt. Uram, ki légyen az, a' kinek minden reménysége ellen illy hoszszú levelét kell olvasnia? – Egy szegény, de igen jószívű, Paraszt szántó-vető embernek 19 esztendős fija az, a ki már nyoltz esztendőktől fogva él az itt lévő érdemes Tanítóknak tanításokkal⁹ s kivált-képpen való szeretetekkel – a kit, egyéb környül-állásain kívül, egy darab-időtől fogva az ő változó egészsége gyakorta-való tartós gon-

⁸ [emend.:] leveletem.

⁹ [emend.:] tanításokkal

dolgozásra szoktat – a ki a tudományokat-is csak nem az imádásig szereti ugyan; de a ki az ő szívének napról napra való szépítését tartja leg-szentségesebb kötelességének.

Ezen tsekély verseimet el-nem mérészettem volna küldeni, ha azt nem reménylettem volna, hogy Tiszt. Uramnak minden hijjánosságok s alá-valóságok mellett-is igyekezetnél fogvást kedvesek fognak lenni.

Még-egy jut eszembe: vagynaké más Magyar Journálok vagy újságok a Mindenes gyűjteményen, Haditörténeteken s a Kuríron kívül? – Nem intempestiva curiositasé kérdeni: Kik a Hadi Történeteknek érdemes Iróik? Vagynake sokan Tiszt. Uramnak a Mindenes Gyűjteményen munkálkodó Társai?

Ha méltóztatik Tiszt. Uram hozzám levelet küldeni, ezzel a meg-határozással útasítsa: az első Classisban lévő Kis Jánosnak; mert többen vagyunk ilyen néven.

---

* ezeket éppen ma vettük leg-elősszer.

**2. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Regmec, 1793. július 27.
(KazLev II. kötet, 424. levél)**

**3. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Regmec, 1793. július 27.
(KazLev II. kötet, 425. levél)**

**4. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Nagyvárad, 1794. március 4.
(KazLev II. kötet, 436. levél)**

**5. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Nagyvárad, 1794. március 4.
(KazLev II. kötet, 437. levél)**

**6. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Regmec, 1794. március 17.
(KazLev II. kötet, 438. levél)**

**7. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Regmec, 1794. május 11.
(KazLev II. kötet, 445. levél)**

**8. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Bacchusznak Pataki hegyeiről,
1794. október 6. (KazLev II. kötet, 453. levél)**

9. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz, Nagybaráti, 1796. június 15.

Kedves drága Barátim!

Noha magános környülállásaim már régen megakadályoztattak engem a' Veletek való közéleti eggyesüléstől: még is gyakorta Közöttetek voltam gondolatomban, 's mindenkor forrón részt vettem szép igyekezetitekben. Most valamivel több ürességem lévén mint elébb, felőletek is többet gondolkodhatom. Akartam is már eggynehány ízben Nagy-Baráti predikátorságomtól fogva Hozzátok írni 's Tőletek a' Társaság' állapotjáról értekezni; de mind eddig tsak az akarathoz maradt. Prof. Németh László Barátomtól tudtam meg a' minapában, hogy minden Társtól esztendőnként valamely munkát kívántok. Jó szerentsét kívánok ezen jó intézethez, a' melly minden kétség kívül nagy gyarapodására szolgál a' Társaságnak, ha annak tagjai reá állanak. Én az én részemről örömet megeggyezek Veletek 's talám már eddig is küldöttem volna valamitskét, ha végzésteket tudtomra adtátok volna. Ez úttal küldöm némely verseimet 's verseim' tördelékét, mellyeket tsak ugyan rövid idő múlva egyébb elébbeni próbáimmal eggyütt kinyomtatni 's kinyomtatva Veletek is közölni akarok. Most előre tehát tsak mint eggy kóstolóul 's tsupán tsak olvasás végett adom ezeket, a' mellyek szerentsémre kétszer levagynak írva, kezetekbe.

Eggyzersmind egész szeretettel kérlek Benneteket, kedves Társaim, hogy engem a' Társaságnak mostani állapotjáról, rendtartásairól, Sopronban lévő Tagjairól 's a' t. mennél elébb tudósítani ne sajnáljatok. Igen nagyon leköteleznék azzal is, ha a' két három utóbbi esztendőben elolvasott 's a' jegyzőkönyvbe béíratott jelesebb munkákat, kívált képpen a' költeményes darabokat valami módon elolvasás végett velem közölnétek. Különösen kérem Poëta társainkat, hogy tőlem ezt a' szívességet ne fogják meg; de: Prosaistainknak is nagy köszönettel fogok ér'tte¹⁰ tartozni. Éljetek böldegül, fussátok tovább is szokott buzgóságtokkal a' ti szép pályátokat 's szeressétek tovább is

Nagy Barátin Jun. 15dikén 1796.

hív barátotokat
Kis Jánost.

U. í. A' mit hozzám küldeni akartok, tsak Németh László Barátunkhoz útasítsátok Győrbe, akár póstán, akár, a' mi még jobb, adandó alkalmatosság által fogjátok küldeni.

¹⁰ fogok [sor fölött betoldva:] ér'tte

10. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz, Nagybaráti, 1797. február 26.

Kedves Barátim!

Vissza küldöm ez alkalmatossággal köszönettel¹¹ jeles munkáskaitokat, melyeknek hozzám küldésével engemet megtiszteltetek; semmit sem fogván itt belőlök, kivéven azt a' gyönyörűséget melyet olvasások szerzett. Úgy tetszett énnékem, mikor azokat olvastam, mintha meg-annyi gyenge virágoknak kellemetes illatját szívtam volna bé egy gyönyörű tavaszi reggelen, 's újra felélesztetek bennem arról a' bódog jövődőről való reménységemet, melyben a' tudományok' 's szép mesterségek kegyes ereje Hazánknak gyönyörű mezeire is elhat. Adják az Egek, hogy mennél előbb tellyesedjék bé ez az édes álom, 's tegye semmivé bétellyesedése azt a' szomorú képzelődést-e vagy vélekedést, mely még a' jövő Századnak nagy részét is nem Venus kies myrtus erdeivel 's Apolló ditsőséges laurusával, hanem gyászos Cyprus erdőkkal akarja festeni Pannónia' termékeny tartományait!

Az utóbbi képnek meghazuttolása egyedül tsak a' jóra 's nagyra termett Hazafiaknak nemes szívűségék 's fáradataatlan szorgalmatosságok által mehet véghez a'¹² mi hazánkban, mely, Attikának truttzára, mindenben termékenynek látszik lenni, kivéven a' tudományok virágjait. – Annyival inkább sajnálom, hogy, a' mint illetődött szívvel írtatok, némelyekben olyanokban is meghűlt a'¹³ Mu'sák' szeretetének legalább a' Hazai Literatura eránt való enthusiasmusnak szent tüze, a' kiktől sokat vártatok.¹⁴ Ennek talám valamennyire elejét vehetnétek, ha az Oskolákból kilépett idősbb társaitokat ottan ottan, (mint engemet a' minapában) foglalatosságitokról 's a' Társaság' állapotjáról tudósítanátok 's tőlök viszont mit dolgoznak megkérdeznének. Azonban ez tsak egyik Társatok' vélekedése.

Én valamint ezután úgy most is kívánok a' mit lehet Veletek rólam 's tőlem közleni. Most többnyire Knigge (Ueber den Umgang mit Menschen) fordítására szánom üres óráimat. Verseim már Landerernél vagynak Pesten: nem tudom mikor végzi nyomtatásokat; sőt azt sem tudom, ha már elkezdette-e. A' többi foglalatosságimról másszor bővebben.

Buzgóságatokhoz 's ditséretes igyekezetitekhez egész szívemből kívánok jó szerentsét, mint

Nagy Baráti Febr. 26dikán 1797.

egyenes szívű barátotok 's társatok
Kis János

U. i. Ez úttal egy Hagedornból való fordításmat küldöm, próbáljátok meg ha lehet-e olvasni. A' leírás nálom a' legnehezebb 's gyakran lehetetlen munka.

¹¹ [jav. ebből áthúzással:] köszönettel<,>

¹² véghez <e> a'

¹³ a<z> [jav. ebből áthúzással:] a

¹⁴ várt<á>tok. [jav. ebből áthúzással:] vártatok.

11. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. június 30.

Nagy Barátin, Győrtől egy órányira. Jun. 30d. 1797.

Nagy Érdemű Tudós Hazafi!

Mind eddig visszatartóztatott rész szerént a szemérem, rész szerént a tisztelet a levél-irástól, melyre Hozzád való forró szeretetem már régtől fogva ösztönözött. Most, midőn az érdemnek egyik legszebb pályáján Téged követni akarlak, nem csak illendőnek, hanem kötelességemnek is tartom Veled, mint literaturánk első rendbéli veteranusával, megismerkedni, s ha megengeded, barátságosan kezet fogni.

Eltökéltetem magamat arra, hogy a tudományokkal való foglalatosságomnak némely gyümölcseit ottan ottan közrebocsássam, ha különben a külső környülállások szándékomat győzhetetlen akadályokkal nem gátolják. Vajha mindenkor kedves lenne áldozatom az igazságnak s a virtusnak, ezen jóltévő istenségeknek, *quarum sacra fero, ingenti percussus*¹⁵ amore.

Már rész szerént egészen, rész szerént csaknem egészen készen vagynak következő munkácskáim: 1. Költeményes próbák. (Ezen mintegy 12. árkosból álló kézírásom már három fertály esztendőttől fogva hever Landerernél Pesten.) 2. Kalendárium és zsebbevaló könyv azoknak, a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek. 3. Meiners oktatása, mint kellessék az ifjaknak haszonnal olvasniok, excerpálniok, s magokat az írásban gyakorolniok. A legjobb olvasni való könyvek rövid lajstromával megbővítve. 4. Az emberekkel való társalkodásról. Németből báró Knigge szerént, némely változtatásokkal. Három darabban. 5. Erkölcsei próbák. Az ifju asszonyok számára. Németből. – A második szám alatt nevezettben ezek a darabok vagynak: I. Folyóbeszédben: A boldogságról. (Anacharsis utazásából.) 2. A régieknek némely innepei. (Flora nevű német Journálból.) 3. Emberiség és szerelem. Anecdota. (Ugyanabból.) 4. A bagdadi fősvény kalmár. Napkeleti rege. (Németből.) 5. A vad ember és az eurpai ember. (D'Arnaud után.) 6. A szánakozás ereje. (Ugyan a szerént.) II. Versben: 1. A haza szeretete. (Voss után.) 2. Bucsvétel az ifjuságtól. 3. A módi. (Bernis után.) 4. Horatius. (Hagedorn után.) 5. A házassági élet boldogsága. 6. Elegia aratáskor. (Scott után.) 7. Wieland Muzárió-nának első könyve. Ezt a zsenyémet Néked bátorkodom szentelni, ha az első két vagy három hétben tudósítani méltóztatol, hogy nem veted meg csekély, de tiszta indulattal nyújtandó áldozatomat. – Valamint csak lehet, sietnem kell a nyomtatattással; mert, ha a közönséges kalendáriomok elébb ki fognak terjesztetni az országban, félő, hogy az én, egyeberánt is szokatlan formájú, könyvecskémnek nem találkoznak vevői.¹⁶

Munkáim kiadásában a legnagyobb akadály az, hogy illendő feltételek alatt nyomtatott nem találok. Ingyen, vagy 10–15 exemplárért kézírásomat, megvallom, általadni nem akarom. Jövedelmemet, mely egyeberánt is igen kevés, a nyomtatattásra kockáznom nem

¹⁵ [emend.:] percussus

¹⁶ [emend.:] vevői

lehet, nem is szabad. Segedelmet a nagy uraktól koldúlni szégyenlek. Arra határoztam végre magamat, hogy, ha mágnásaink vagy más gazdag hazánk fiai közül valakit tudnék nemzeti literatúránknak buzgó szeretőjét, ahoz folyamodnám oly kéréssel, hogy bőségből jó szándékomat nemes szívvel mozdítaná elő, adna a nyomtatásra pénzt, osztaná meg velem a nyereséget, ha pedig a nyomtatványok nem kelnének, áldozná fel egynéhány forintját, s viselné maga a veszteséget. De minthogy kihez folyamodjam ily kéréssel, nem tudom, s kérésemnek kinevettetésétől is, legalább megtagadtatásától félek, még talán először Kniggemmel a praenumeratio utját fogom megpróbálni. – Te, a ki Ewáldot oly szép magyar ruhába öltöztetted, s a tudományokhoz való szeretetednek oly sok szép más jeleit adtad, nem fogod magad megalacsonyításának tartani, ha tapasztalásidből egy olyan ifjabb barátodnak tanácsot adsz, a ki ugyan a tudományokat egész szívéből s szintén oly tisztán s interessentia nélkül szereti, mint akárki, s a józan megvilágosodást is szintén oly buzgón kívánja terjeszteni; de mindazonáltal munkájából tisztességes jutalmat kívánni nem csak illendőnek, hanem körülállására nézve szükségesnek, sőt ugyan kötelességében álló dolognak is tartja.

Későn veszem észre, hogy hevenyében minden illendőség ellen, igen is sokat csevegtem magamról, s más szükséges dolgoknak írására nem hagytam sem időt, sem helyet. Régen akartam már az erdélyi magyar Társaságról valamely közellévő tanúnak bizonyosságát hallani. Kicsoda tudósíthatna arról jobban, mint annak feje, Aranka. A szerencsétlen Kazincy nekem is küldött a hívó levelekből egy nyomtatványt; s ezen megtiszteltetésem kötelességemmé tenné ezen tudakozódást, ha mindjárt az aféle hazafiúi nemes igyekezetek eránt, a milyen az erdélyi magyar Társaság, annak szíve hideg lehetne is, a ki maga is, még szinte gyermekségében, legalább első ifjuságában, olyan forma dolgokról álmodozott, mikor nagyobb entuziazmussal, mint értelemmel a sopronyi tanulók Társaságának¹⁷ lételt adott. – Egy magyar Journál kiadása felől való igyekezetünkben is tanácsoddal s itéletteddel fogok rövid idő múlva élni, ha megengeded, és ha barátimmal elébb bővebben beszélhetek, a kiknek plánumom már kezekben van.

Hát Te, erdélyi Phoebusunk, miben foglalatoskodol, s mit csinálnak vezérlésed alatt az erdélyi Músák? Éljen soká s szerencsésen ezeknek s ezek által mind a két magyar hazának díszére, s méltóztasd szeretetedre

egyenes szívű tisztelődet

Kis Jánost.

Ha válaszolni méltóztatol, úgy adressáld Győrön által (akár ott lakó doctor Szent-Györgyi barátomhoz, akár egyenesen hozzám Nagy-Barátira) válaszodat, mint egy becsületes luth. predikátorhoz szokás; jóllehet ezt a levelet nem a predikátor, hanem a Músákat szerető Kis írta, nem is a consiliarius, hanem a Músáktól szeretett Arankához.

¹⁷ [emend.:] Tarsaságának

12. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. augusztus 11.

Nagy-Baráti, Aug. 11d. 1797.

Nagy Érdemű Tudós Hazafi!

Tetézett mértékben bételjesítetted azon reménységemet, melyet bennem a tudományok pályáján gyűjtött érdemeid emberszerető nemes szíved felől támasztottanak. Félve s tartózkodva merészelttem barátságodat kérni; Te pedig kiterjeszted, úgy szólván, karjaidat az enyim után. Hitesd el magaddal, Uram s Drága Barátom, hogy erántam leveledben kinyilatkoztatott szeretetedet megérdemelni teljes tehetségemből igyekezni fogok; s ha a megesmért Jó és Szép eránt való buzgóság az esméretben naponként való nevededésnek kívánásával együtt szeretetedet s barátságodat maradandóvá teheti, bizonyos is vagyok benne, hogy mindenkor barátok leszünk.

A könyvnyomtatásról adott tanácsodnak köszönettel hasznát fogom venni, a mennyiben a környülállások engedik. De a mostani szűk világban a könyvvarusok sem könnyen vállalják¹⁸ magokra akármely könyvnek is a magok költségén való kinyomtatását. Ugyanazért a már említett munkácskáim, jóllehet mindegyig készen vagynak, hihető, hogy még egy ideig heverni fognak kézírásban. Az egy Zsebbéli könyv keresi már jó időtől fogva a sajtót; ennek pedig a közönséges akadályokon kívül, egy nem reménylett gát is vetetett eleibe a pozsonyi censor által, a ki idéetlen buzgóságtól vezéreltetvén, minekutána egy darabig a msot magánál tartotta, végre azzal a felelettel adta vissza, hogy szemtelen politicabéli dolgok is vagynak benne, nem subscribálhatja. De minden órán várom azt az alkalmatosságot, mely által Bécsbe küldhessem, a hol, csaknem bizonyos vagyok benne, hogy vagy semmit sem, vagy felette igen keveset fognak kitörölni; s reménylem, nem sokára megítélheti a részre nem hajló közönség, micsoda szemtelenség van ezen igen ártatlan könyvecskében. Minthogy ajánlásomat szemérmességéből el nem akarod fogadni, csak aligha minden kereszttya nélkül nem lép a keresztyenség közé.

Kivánságodra ime közlök veled egy plánomot v. inkább proiectumot a gondolatunkban forgó Journálról. Azok, a kikkel erről a dologról gondolkodtam, prof. Németh László, doctor Szent-Györgyi József, és prókátor Lehner András barátim Győrben; és prof. Ásbóth János úr Késmárkon. Ezt a proiectumot, mely ide van rekesztve, már egynéhány hónapokkal ez előtt adtam barátim eleibe, s egyik öszvegyülésünkben elővettük ezt és egy másikat, a melyet csaknem ugyanazon egy időben küldött Ásbóth barátunk, s azt végeztük, hogy a kettőt forraszszuk egybe. Csak hamar az után az insurrectio lár-mája és egy más különös környülállás akadékot vetvén dolgunkban, a most folyó Aug. hónapra halasztottuk a végső kidolgozást, s most minden napon várjuk Késmárkról prof. Ásbóth urat. – Minthogy azonban mi ezen feltételünkben, ha valamire mehetünk is, sietni nem fogunk, a magam nevében s társaim nevében is szeretettel kérlek, ne sajnáld első leveledben az én planumomról ítéletedet megírni. Nem lehetne-e úgy intézni a dolgot,

¹⁸ [emend.:] vállaljak

hogy Ti is egyesítenétek velünk magatokat, s auctoritástok által nyernétek meg több érdemes írókat az együtt dolgozásra. A nyomtatás az erdélyi Társaság költségén lehetne, ha kitelhetnék. De a planumban elébb legalább a rendes munkás társaknak meg kellene egyezniük. Azonban ítéletedre hagyok mindent.

Az erdélyi tudós Társaságba való felvételt úgy nézem, mint különös megtiszteltetésemet. Méltóztasd magadat is, nagy érdemű társaidat is a felől bizonyossá tenni, hogy mindent el fogok követni, a mi csekély erőmtől kitelhetik, a mivel megbizonyíthatom, mely igen becsüljem nemes igyekezeteket, s mely háladatos szívvel fogadjam azt a szép koszorút, melylyel kevés iparkodásomat is megkoronázzátok. De méltóztassál egyszersmind a Társaság belső mivoltáról is, minden környüállásairól is oly bőven tudósítani, mint időd engedi, hadd tudhassam, mi légyen kötelességem, mivel találhatom leginkább kedveteket. Az-e még eddig is a Társaság plánuma, melyet a hívó levél magában foglal stb. – Kik volnának alkalmasok társaknak? Ezen kérdésre leginkább Ásbóth és Németh prof. barátimat bátorkodom ajánlani munkásoknak; jóltévőknek egynéhány fiatal jó igyekezetű prókátorok annyiban talán qualificálnák magokat, hogy esztendőnként 5 Rfrt megfizetnének. Ha ez elegendő tulajdonság-e, add tudtomra; azonnal meg nevezem őket, s az alatt még többekről is gondolkodom.

Hogy verseimet nem csak figyelmetes olvasásodra, hanem megítélésedre is méltóztatad, szívesen köszönöm. Cselekedjél, kérlek, többszer is ily barátságosan velem. Mindenkör szerencsémnek fogom tartani, ha tudós jegyzéseidet olvashatom; sőt, igen szerencsés lennék, ha velem egy tudós levelezést kezdeni méltóztatnál, melyben mind philologiabéli, mind, ha tetszik, más tárgyakra is kiterjeszkedhetnék, s egymásnak gondolatainkat, mint liberalis emberekhez illik, szabadon s barátságosan megmondhatnánk s szükséges okokkal támogathatnánk; így talán egyikünk sem vesztene, én pedig nyernék is sokat. Ezt annál inkább kívánnám, mivelhogy még eddig a magyar írás teoriájában Töled nagyon különbözök, és hogy a magam vizsgálódása által valaha Veled megegyezhessek, nem reménylhetem. – Még egy két szót a papságról. Azzal vádolsz, hogy verseimmel ezt sértegetem. A vallást s annak hív szolgálit senki inkább nem becsülheti, mint én; ezt, úgy gondolom, minden gyanuságon kívül teheti A valláscsúfolók ellen írt s tavaly ki is nyomtatott versem. Ebből, mihelyt Pestre alkalmatosságom lesz, küldök exempl. Festésnél nem is csupán az elfajúlt papok, hanem általjában mindenek voltak eszemben, a kikre reájok illik, olyanok pedig sokan vagynak. De csakugyan magam is általláttam előre, hogy igen komorak s igen fekete festékűek verseim, azért félben is hagytam.

Magamat barátságodba ajánlván vagyok

hív tisztelőd
Kis János.

Egy magyar Journálról való proiectum.

Ezen végére siető századunknak utolsó tizede majd annyi magyar folyóírást látott meghalni, mint esztendőket. A Mindenés gyűjtemény, a Magyar Museum, az Orfeus, a Heli-

koni virágok, az Urania, a Parnasszusi időtöltés stb. mind ebben jutottak, rövid pályafutás után, gyászos végökre. Alig tetszetek fel literatúránknak derülni kezdett egén, azonnal, mint megannyi tündérragyogványok, hirtelen el is tűntek szemünk elől. – A hazafiúi buzgóságnak ennyi hajótörései, úgy látszik, méltán elijeszthetnének akárkit is hasonló próbáktól; kivált most, midőn a fegyverek zörgése még a Múzsák hív tisztelőit is fel-lármázza édes foglalatosságokból, s a közönséges figyelmeztést s várakozást egészen maga felé vonja. Mindazonáltal nemzetünknek az eféle írásokból származható nyeresége megérdemli, hogy több rendben is próbáljanak velek szerencsét a jó igyekezetű hazafiak.

Egy ilyen munkát szándékozunk mi fertályesztendőnként ily cím alatt: Flóra kiadni, melynek fő célja a gyönyörködtetés, de a hasznos gyönyörködtetés léssen. A természetben virágzás nélkül nem várhatunk gyümölcsözést; akármely nemzet kulturájában sem kedveskedhetnek a mélyebb tudományok gazdag aratással, míg a szép mesterségek tavasza nem virított. Ha azt akarjuk, hogy a józan okosságnak megért gyümölcseit teremhesse hazánk, szükség, hogy a képzelődésnek virágjait gondos dajkálkodással ápolgassuk. A tudományokat mindeneknek előtte az ifjúsággal kell megszerettetni, mely oly örömet szeret mindenütt virágokat szedni; ugyanazért meg kell rózsákkal hinteni azt az utat, mely azoknak dicső templomához vezet. Egyéberánt is nemzetünknek az a része, melynek magyar könyvekre legnagyobb szüksége van, ha nem csalatunk, épen most áll azon a grádícson, melyen néki a szépségnek bájoló ereje által kell az igazságnak nyomozására édesgettetni. Erre nézve ezen munka főképen kellemetessége által igyekezik olvasóinak tetszeni, s azokat gyönyörködtetve kívánja tanítani, a bölcs természetet választván mesterül, mely a gyönyörúséget csaknem minden munkáiban párosítja a haszonnal.

A mi pedig Flóránknak belső elrendelését illeti, annak virágjait (minthogy a magunk erejéhez nem bízunk eléggé) többnyire más tudós nyelveken írt halhatatlan munkákból fogjuk szedegetni, s hazai földünkre általplántálni. Valamint egy felől minden mélységes feszegetések, s száraz szörszálhasogatások, úgy más felől minden gyermekjátékok, s olyan vitatások ki lesznek belőle zárva, melyek vagy a mostani időknek környűllá-saira, vagy más okokra nézve valamely villongásra csak messzűnően is alkalmatosságot adhatnának. A mely kert a Tavaszi istenasszonya védelme alatt van, illő, hogy, mint a szép természet, inkább isteni harmoniát s egyességet leheljen minden szívekbe, melyek benne keresik gyönyörúségöket. – Szívet nemesítő versek; a történetekből, kivált nemzetünk történeteiből vett szép darabok; nevezetes emberek életének leírása; különbkülönbféle erkölcsöknek s szokásoknak a legjobb utazók után való lerajzolása; az élet filozofiáját, a szép literatúrát, s a természeti tudományokat tárgyazó rövid értekezések, beszélgetések, levelek, filozofusi lélekkel írott szívreható erkölcsi mesék, kellemetes anekdoták, – ezek lesznek gyűjteményünknek jelesebb részei. Europa legújabb polgári állapotjának rövid lerajzolása, az újabb magyar (és más igen nevezetes) könyveknek rövid s mérséklett megítélése s hírüladása, tudománybéli jelentések, új találmányok, nevezetes emberek haláláról való híradások s más elegendő dolgok, minden kötet végén egy új cikkelyt fognak formálni. – Általában azon igyekezünk, hogy a planumnak egységével a dolgoknak kellemetes különbkülönbféleségét öszvekapcsoljuk, s az anglus kerteknek rendes rendtelenségét kövessük. Megeshetik néha, hogy a virágoknak közepette templomot, szent

ligetet, tiszteletre v. bámulásra indító dőledéket, szomorú sírhalmot stb. fognak találni az olvasók. De az egésznek elintézője a jó ízlés fog lenni a józan okosságának vezérlése alatt, mely nélkül a szépség nem egyéb Círcénél.

Mint hogy az eféle irások csak úgy lehetnek méltók a közönség figyelmére, ha a tökéletességnek egy bizonyos grádicsát elérik: erre nézve nemcsak azokat az írókat kérjük szeretettel az ezen munkában való részvételre, a kik már a közönséges tiszteletnek birásában vagynak, hanem azokat is szívesen meghívjuk, a kik még ezután kívánják magokat a közönség előtt mutatni. – –

13. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. augusztus 25.

Nagy-Baráti, Aug. 25d. 1797.

Nagy Érdemű Tudós Hazafi!

Megigértem utolsó levelemben, hogy mihelyt pesti alkalmatosság esik tudtomra, küldök egynéhány exemplárokat a Valláscsúfolók ellen írt versemből. Ezen ígéretemet ime teljesítem, s egyszersmind barátságosan kérlek, hogy ezen csekélységgel nevemben nagy érdemű barátidnak s társainknak kedveskedni ne terheltessél. – Egy uttal egy éneket is küldök, melyet, a mint a felülírás megmutatja, németből fordítottam, s a zsebbeli könyvbe tartozik, most pedig csak történetből vetődött előmbe. Azért küldöm kiváltképen előre kezedbe, mert leginkább Tőled kívánám minél hamarább megtudni, mit tartasz az ilyen quantitas nélkül való énekekről, ha számot tarthatnak-e egyéb érdemeik mellett a poetai halhatatlanságra? Ha az eddig világra jött magyar énekeket, vagy az anglusokat s franciákat teszszük itélőbirákká, kérdést sem szenved a dolog. De ellenben a németek sérthetetlen törvénynek tartják, az utolsó syllabák egyforma zengése mellett is, a többi syllabák quantitásaira is vigyázni. Szeretném tudni, mit itélsz Te, mit itélnek egyéb a dologhoz értő tudósok erről a kérdésről. Az tagadhatatlan, hogy a megmért hangoknak, kivált a jambusoknak, öszvekeresése végzetlenülül nehezebb a magyarban, mint a németben. De mikor a tökéletességre törekedünk, nem azt kell kérdeni, mi könnyű vagy nehéz, hanem mi szép. – A mi engemet illet, én még csak egy pár énekemben irtam ezt a kemény törvényt előmbe, s nehezen is lennék alkalmatos annak mindenkori szoros megtartására.

Én most Campénak a gyermekek számára írt esméretes bibliothekáját (Kleine Kinderbibliothek. Letzte Ausg. 1794. in 5. Bändch.) akarom megrövidítve magyarra fordítani. De rettent ettől a munkától kivált az, hogy a verseken kívül többnyire történetecskék vagynak benne, én pedig azoknak fordításában vagyok legerőtlenebb: különösen bizonytalan vagyok az imperf. és perfectumoknak megválasztásában. – Ugy jut (de homályosan) eszembe, hogy Te az ujságokban-e, vagy hol?, erről a tárgyról irtál. Kérlek barátságosan, vagy ezen írásodra igazíts reá, vagy közöld velem erről a dologról gondolataidat.

Az erd. Társaság munkáinak első darabját még nem vettem, mert Schedius prof. úrnak kétség kívül még nem volt alkalmatossága az elküldésre. Zsebbeli könyvecském sorsát még Bécs rejti. Elj szerencsésen, szívéből kívánja

egyenes szívű tisztelőd s barátod
Kis János.

14. Aranka György Kis Jánosnak, hely nélkül, 1797. szeptember 15.

Septemb. 15d. 1797.

A Székelyföldön tett huszonnégy napi utazásomból haza érkezvén, Aug. 11-dikén írt becses leveledet, a mellé zárt gondolatocskával, mely egy magyar Journálnak gondolatját foglalja magában, nagy meglepéssel vettem. Társaság gyűlését kellett mindjárt hirdetnem, hogy utazásomnak rendit, és gyümölcsit eléadjam, mely két nap tartott. Az utolsóban eléadtam, a többi között, illő dicsérettel a Társasághoz való hajlandóságodat, és a Journálról való gondolatodat is felolvastam. A Társaság mindeniket örömmel értette, és azt végezte, hogy a társak közül némelyekkel egyetértvén, cselekedjem azt a mi jobb, és tudósítsalak tégedet, s azután a Társaságot is róla; úgy akarván intézni a dolgot, hogy minél hamarébb választ vehess; mely, ha újabb gyűlését vártuk volna a Társaságnak, késett volna. Ezért is, ámbár a Társaság nevében: de csak magam irok néked, nem a Társaság gyűléséből.

A gondolatodat egy érdemes társunkkal közlöttem, Ocsowszki urral; reméllem, nem esmérten előtted. Jénába, Göttingába járt, szép világa vagy, tanult ember, most a Cancellarius úr ő Excljánál a kis urfi mellett Hofmester. Mikor elsőben véle szólottam, némely jegyzései voltak a béküldött gondolat iránt, melyekben én is megegyeztem: de jobban megolvastván azután a gondolatot, azt egészen helyben hagyja, mert, esmérvén titeket, azt állítja, hogy gondolatotoknak szerencsét és becsületet tudtok csinálni: Én sem ellenkezem véle: de ugyan magam gondolatja mellett megmaradtam, melyet csak barátságának okáért közlök veled.

Flóra, ez a szó egész Európában már igen technicus szóvá vált: félek, hogy itéletet vontok magatokra miatta. Ha Journált akartok írni: légyen Journál a neve: Magyar Journál; a jelentő levélben keveset kellenék érte változtatni.

Az Előljáró Beszédben a gondolatnak nem szerencsés auspicium volna azon kezdeni, hogy az előtte való folyó irások mind szerencsétlenek voltak; csaknem annyit tenne, mint mikor az ifju vitéznek kardot kötök az oldalára, s azt mondom: Apád, nagyapád mind oda hagyták a fogokat, menj utána te is!

A Journál tárgyaira s elrendelésére nézve ez a gondolatom, hogy légyen valóságos Journál. Az első része Krónika ilyen renddel: Elsőben. Europa Krónikája Posselt szerént vagy utána. Másodszor. A magyar király birodalmának Krónikája. Elsőben a magyarországi, erdélyi és horvátországi; azután a bécsi, cseh, s lengyelországi s több német birodalombéli. Hadakozás, békesség, frígyek, ministeriumban, fő dicasteriumokban lett

változásokról, kivált a hazában; a nemzetek, vallások, nevelés, gazdaság, universitások fővebb történeteiről; főrendek halálairól, rövid biographiával; a nevezetes szerencsétlenségekről a hazában, s több eféle. Harmadszor. A két hazát illető nevezetesebb normalis rendelések tétetnének belé. Negyedszer. Egy Magyar Bibliotheca, azaz a szebbszeb új magyar könyvek adatnának elő; de nem critizálás végett annyira, mint esmértetés végett. Hogy a recensiónak husa is, lelke is lenne, s az író systemáját s gondolatját, és a könyvet esmértesse meg, s egyszersmind az olvasó is időtöltéssel s gyönyörűséggel olvashassa. Ötödször. Külső Bibliotheca. Ebben az idegen nyelven lévő s külső országi szebbszeb könyvek esmértessenek meg a fenn írt mód szerént; és olyan céllal, hogy ha kik mind az férfiak, mind az asszonyságok közül az olvasást szeretik, vagy talán házi bibliothekácskát akarnának szerezni, az új könyveket s azoknak érdemeit esmérhessék meg.

A Journál második részébe jönének azok a tárgyak, melyekről a gondolatban elől vagyon emlékezet, u. m. a számos francia, német Journálokban, és folyó hónapos irásokban, s almanachokban, és kalendáriumokban eléforduló sok, szép, olvasókat gyönyörködtető mindenféle darabok, és románocsák, fordítván őket.

Ide jöhetnek pótlékul mindenféle elmedarabok, elmejátékok, szép versek, apró elméségek, anecdoták, új találmányok, institutumokról való tudósítások, és más jelentések.

Ezekre főképen megkívántatik, hogy jó magyarság legyen, az idiotismusok, provincialismusok, új, faragott, idétlen, ostor, főző kalán mellől költ csudaszók eltávoztassanak. A beszéd legyen tiszta, folyó, nem darabos, minden erőltetés nélkül való. A kiadásban jó cicerobetű, szép papiros, szép takaró, ha lehet, minden hónapban adassék ki nyolcad rétbén 7.–8. árkusnyi, előfizetésre. És ezek az én gondolatim, Kedves Barátom! Ti azt csináljátok, a mi jobbnak tetszik az alkalmatossághoz képest, s a mit lehet. Már szólok a leveledre.

A könyvnyomtatásról megmaradok vélekedésemben. Hanem kettő kívántatik erre a dologra most elsőben, míg a dolog a maga útjába eredhet. Egyik az, hogy a munka kitetszhető szépségű, jóságú, s magát kedveltető s olvastató magyarsággal legyen írva. Második az, hogy az ember magát feláldozza a hazáért, nemcsak a nyereség reményét vesse el, és költségét s fáradságát feláldozni tudja; hanem arra is reá szánja magát hérosi nagy lélekkel, hogy minden gyötrelmet, bosszúságot meggyőz, és dicsőségének tart. Nemcsak a Mars mezején, hanem a tudományok rendiben is nagy ember senki nem lehet, hanem a ki erős szívű, állhatatos, és maga neme szerént a hydrákat, sárkányokat és órjasokat meggyőzi; legelsőben pedig önnönmagát megtagadja, és a becsület, hír, név, pénz, jutalom kívánásáról teljességgel lemond. Hozzá tészem még a harmadikat, hogy, ki mit ír, úgy írja: hogy a legszörzálhasogatóbb ellensége, s a criticusabb szem is semmi botránkozatót benne ne találjon. Egy igaz, becsületes embernek az a regulája, hogy még mikor gondol is, ha az egész világ látná gondolatját, botránkozás nélkül láthassa; annál inkább a ki a világnak közreeresztett irásával becsületet akar tenni, igen félni kell a botránkozatótól.

A pozsonyi censor. A szép zsebbeli könyvecskének (megbocsáss barátom) nem igen nagy ajánlására szolgál előttem, hogy a censor helyben nem hagyta; és vétkezel véle, ha Bécsbe küldöd szerencse próbálni; csak magadra haragítod a rendes censorokat. Jobbnak

tartom, ha megbékélesz velek; mert ezután is az ő szolgálatjával kell élned. A ki censura alá ereszti irását, önnönmagának azt kell kérni, hogy minél erősebben censuráltassék. Így bátorsággal aluszik. Én ezt szoktam cselekedni.

Köszönöm, hogy az érdemes társaidnak, prof. Németh László, doctor Szent-Györgyi József, proc. Léhner András, és készmárki prof. Ásbóth János uraknak nevetek velem megesmértetted, esmértesd meg jobban is, és mond nékiek szíves köszöntésemet. Esmértesd meg többekkel is, és engemet is velek, hogy a Társaság munkáit küldhessem meg nékiek, s adjak hivatalt. Prof. Schedius ur írja, hogy megküldi néked a Társaság nevében a munkát; kérj mások számára is tőle, a nevetek megírván, s tudósíts róla. Felette későn küldi meg az az ur a Társaság munkáit a részesekeknek. Februariustól fogva mind ott hevernek a munkák Pesten: s még a pestieknek sem adta meg mind.

Hogy a Társaság a Journálra nézve veletek függésben legyen! E jó gondolat, és a Társaságnak is tetszik: de a cassánk most üres. Adjátok gondolatotokat Barátom, hogy egyesülhetne a Társaság ebben a részben is veletek? Én így gondolkodom: hogy a Journálnak előfizetésre kell menni természet szerént. Ha haszon lesz benne: az azokat illeti, a kik dolgoznak benne; a Társaságnak, reméllem, becsületből egykét példát küldetek. Ellenben a Társaság is mind a magyarságra, mind egyebekre nézve, a miben a ti világosítástokra, s a munka becsületének, és belső érdemének nevelésére szolgálhat: örömet megcselekszi.

Ezen felül, ha néktek tetszenék, az én vélekedésem szerént közelebb is lehetne egyesülni. Talán a Társaság neve nevelné valamennyiben a Journál világát; talán nem olyan könnyen érné az a szerencsétlenség, mely az elenyészett jeles igyekezeteket érte nemes Magyarországon. Talán, ha prof. Schedius igyekeznék, és kivált ti társakúl magatok s mások által olyan szerencsések lennétek, hogy a Társaságnak feles fizető segéteket szerezhetnétek: az által a Társaság segélhetné kevés költséggel is nemes igyekezeteket. Fontoljátok meg, s adjátok róla vélekedéseteket a Társaságnak. De e még csak az én gondolatom.

Kedvesen veszi a Társaság, hogy hivatalát elfogadtad, élni kíván barátságoddal, és kér, hogy a nemes igyekezetben, mind szép munkáidnak közlésével, mind más munkás és jóltévő társaknak szerzésével bizonyítsd meg. A fizetők kiki esztendőnként ötöt Rfrtal, a munkás társak pedig félfél esztendőnként egyegy cikkelyeckének béküldésével szolgálhatnak a Társaságnak. Ha ki pénzt ajánlana, vedd kezedhez, és egy kis cédulácskát mellette végy tőlök, mind a summa legitimatiójára, mind a fizetők bátorságokra, hogy a nevök el ne felejtessék, hanem a rendes jóltévőök neveik közé béirathassék.

A Társaság belső mivolta. A Társaság planuma, távol légyen! nem változott semmit is: hanem igyekezni fogunk, hogy idővel és igen lassú lépésekkel, hogy szemet ne szúrjon, nagyobb nagyobb tökéletességre menjen. Nemes Magyarországon, maga könnyebbségeért, kérte a Társaság prof. Schedius urat, hogy, mint fő leveledző, az én képemben és személyemben vigye a Társaság egész dolgát; igen becsülettel vállalta is még¹⁹ Februariusban: de az oltától fogva az az ur nem szolgálhatott semmit is; sem egy jóltévőt,

¹⁹ [emend.:] meg

sem egy munkás társat nem szerzett annyiban; hogy a Társaságnak csak egy 5. forint is pénzben, és egy cikkely is bé nem jött, s a Társaság darabjai sem osztattanak ki.

A Társaság foglalatossági kétfélek: az első, rendes daraboknak kiadása; mely a munkára nézve nehezebb. Mert a haza tekintete mellett, azt a szép emberi virtust, a szemérmességet, levetkezni, annál inkább csálni nem akarunk. A második része az igyekezetnek, nem tudom, gyönyörűsebb-e vagy terhesebb? A hazának mindazokat a szép dolgokat, melyek eddig porban hevertének, vagy elenyészni indultanak, egybeszedni, és a jövő nyomok s később százak számára megtartani. Ilyenek minden nyomtatott magyar könyvek, kivált a régiek. A haza történeteit illető, akármely nyelven lévő, nyomtatott könyvek, s kivált a régiek. A haza történeteire szolgáló minden kézírások, diplomák. A régi magyar irások. A különféle hazában lévő nemzetek történeteit s eredeteit illető diplomák és kézírások; régi pénzek, más pogány és régi régiségek, köveken való irások, a természet esméretének három országaiból minden ritkaságok, különösségek, természeti jelenések, vagy phoenomenonok. Melyek igen sok leveledzést, utánok való járást kívánnak.

Professor Németh ur már meg van híva a Társaságtól, tudósíts, hová való professor. Ásbóth urat meg fogjuk hívni. A kik 5. Rfirt fizetése mellett esztendőnként a Társaságnak jóltévői akarnak lenni: minden érdemes embereket örömet elfogad a Társaság. Igyekezzél őket szaporítani. A magyar irás módjában, nem látom, miben különböznénk oly igen; különben én a különösségeket nem szeretem, mert a gyengék igen megbotránkoznak az apróságokban is. Azért, kivéven a nagyját, az aprókban a köznéppel tartok inkább.

A papságról! Azt irod, hogy a vallást s annak hív szolgálait becsülöd. Ebből is látom, hogy, a mit irtam, helye volt. Hív, nem hív, a vallásért annak szolgálait; s a vallást, jó, nem jó, annak tárgyaért s a polgári társaság csendességeért, minden kivétel nélkül szeretni és becsülni kell, annál inkább mikor egy országnak törvényes constitutioja azt kívánja. Nemes hazánk, nemzetünk s a magunk személyes állapotjának sorsa, a miben érdekesség akarjuk magunkat tenni, elég tágas és ártatlan mezők. Mindenik status bőves fogyasztásokkal. Kiki magamagát, vagy az ország rendei igazítsák, jobbitsák, neveljék, iskolázzák őket!

A napokban itt egy új professort avatának bé: Borosnyai János uramat. Atyja a híres Borosnyai Simeon, a nagyatyja püspök volt. Én más nap haza jövén, egy pár verssel tiszteltem.

Elkezdette Borosnyai tegnap pályafutását:

Kívánom, boldog pályafutása legyen!

Tisztesség, tudomány mezején lépése szerencsés;

Kedveljék öregek s a szelid ifjusereg.

Hírnévben érhesse, mikor majd ősz feje hattyú –

Tollakkal verseng, atyja, nagyatyja nyomát!

A házamnál egy csóka a mézverembe esvén:
emlékezetére.

Sirjatok, oh tollas csevegő polgári az égnek,
Csókasereg! nincsen Handzi, az én örömem.
Nem meghagytam volt neked azt, hogy, a tollad elég szép,
Kút-, mézvermekhez menni közelre kerüld.
Csókaszeded, zörgők, prémes kalap, és a veres strimf
Meg nem menthetnek, urfi! ha nem vagy okos.
Elmetszé fonalát Atropos éltednek! a vén szűz
Megszeretett feketén, s hattyui bőrbé takart.
Mit lát már rajtad feketés árnyéka ükődnek,
Csóka, galamb; szép, rút: mindenik, egyyike sem.
Sirjatok, oh ti szegény csevegő polgári az égnek!
Nincsen a kis Handzi, nincsen az én örömem!

Hogy a papirosat bétöltsem, ezt a két elme játékát bátorkodám ide zárni. Ajánlom magamat kedves Barátom, és vagyok különös tisztelettel

15. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. október 24.

Nagy-Baráti, Octob. 24d. 1797.

Nagy Érdemű Tudós Hazafi,
Drága Barátom, Uram!

Hogy azon gondolatot, melyet Veled egy Journál eránt közlöttem, oly különös figyelemességedre tartottad méltónak, szívesen köszönöm. A mely jegyzéseket ennek alkalmazásával írsz, azokat csaknem mind egyig igen helyeseknek találom én is, és azt hiszem, hogy egy olyan hónapos irás, a mely a Te általad modificáltatott planum szerint irattatnék, igen hasznos és nagy mértékben gyönyörködtető is lenne. De kívánságaidnak egy részét még akkor is lehetetlen lenne teljesíteni, ha elegendő alkalmas munkások találtatnának mindenik nemben. Hogyan lehetne p. o. a két hazát illető újabb, nevezetesebb normalis rendelkezéseket, dicasteriomokbéli stb. változásokat kelletekor béiktatni? Hogyan lehetne Europa krónikáját Posselt után vagy Posselt lelke szerint írni, holott ennek a Journálnak darabjai hozzánk is, a kik Bécshez oly közel vagyunk, oly temérdek soká érkeznek. Nem vesztené-e el az ily későn szólamló krónika egy Journálban, a hol új krónikát kellene igérnünk, ujságával együtt majd minden gratziáját? Egyéberánt is

nem botránkozás köve lenne-e akármely józan előadása az új történeteknek, hacsak az újságleveleknek csupa leirói nem akarnánk lenni?

Azonban csakugyan sok szép intéseidnek lehetne és kellene hasznát venni. Annál inkább sajnálom, hogy ezen jó igyekezetünk, még most legalább, csupa jámbor szándék marad. A fő oka, miért hogy legalább mostanában egy ilyen munkán dolgozni nem kezdünk, ez, hogy a mostani szűk világban, midőn mindenek a pénznek nem létén panaszkodnak, haszontalan reménylenék olvasókat hazánkban, a hol egyébkor is, quidquid sit, csakugyan nem sok buzgó olvasói vagynak, még a jobbféle könyveknek is. A mit a feláldozásról irsz, igen szép, és kívánnám, hogy sokaknak szívökre hathatna, a kiknek az a féle lecke igen szükséges. A mi engemet, sőt a mi társaimat illeti is, nem lenne legkisebb fogyatkozás is abban, hogy a jutalomkivánásról le ne mondanánk, s akármely névvel nevezendő ellenségekkel feddhetetlen ügyünkben szembe szállni ne merésznénk. De summás költséget feláldozni ott, a hol a mindennapira való van csak, az nem nehéz, hanem lehetetlen. – Azt is irod itten, *ὡς ἐν παρόδῳ*, hogy egy igaz, becsületes embernek az a regulája, hogy még mikor gondol is, ha az egész világ látná gondolatját, botránkozás nélkül láthassa. Ez igen jó volna, ha az egész világ okos és jó emberekből állana. De hátha sokan olyanok vagynak, a kik azokat a dolgokat, a melyeket minden embereknek szükséges volna tudni, ha lehetne, örökös homályba temetnék, és így azoknak közönségessé tételét botránkozás nélkül nem olvashatják? stb.

Sajnálom, hogy Zsebbéli könyvecskémnek becse szemeid előtt azért lejebb szállott, hogy a pozsonyi censor meg nem engedte nyomtatását; de már most nem tehetek róla. Próbálja meg maga maholnap, ha lehet, megnyerni kedvedet. Bécsből már jó ideje hogy megérkezett a nélkül, hogy csak egy szót is kitöröltek volna belőle. Már nagy része le is vagyon nyomtatva, s még ezzel a postával megírom Webernek, hogy alkalmatosság adódván küldjen neked is belőle.

A Társaság munkáinak első darabját megküldötte prof. Schedius úr már jó ideje, mind prof. Németh László barátomnak, a ki a győri evang. gymn. professzora, mind nékem. Nagy örömmel olvastam az egész darabot, különösen némely cikkelyeit. Róla való ítéletemet, ha érkezem, bővebben megírom prof. Schedius barátomnak, a kitől erre kérettetem is.

Kivánod, hogy a Társaságnak kivált jótévő tagjait igyekezzem szaporítani; én is szívesen kívánnám, hogy lehetne ezt cselekednem. De a kikkel én esméretségben vagyok, ha még oly buzgók s még oly jó igyekezetűek is, vagy pénztelenek, vagy szüléiktől függenek, a kikkel ilyesmit megizelítetni nem lehet. Különben is annyi most a szükségéről s pénztelenségről a panasz, hogy száját sem meri a szemérmes ember tátani kérés végett. Részemről kötelességemnek fogom tartani ottan ottan csekély tehetségem szerént egy kis munkácskát küldeni, ha kivált a fordításokat is jó néven veszi a Társaság.

A papságról a mit utolsó levelemben irtam, azt még most sem vehetem vissza. Ezen állításodat: „Hív nem hív, a vallásért annak szolgálait; s a vallást, jó nem jó, annak tárgyáért s a polgári társaság csendességéért minden kivétel nélkül szeretni és becsülni kell”, az én gondolatom szerént jóval is keskenyebb határok közé kell szorítani. Az igaz, hogy a jó ember akármely hivatalbélinek és így a papnak is megadja azt a külső tiszteletet,

melyet annak characterere megkíván. De a belső tiszteletet a szív csak annak adhatja, a ki azt érdemli. Az is igaz, hogy a becsületes ember személyes szatirát vagy pasquillust még az ellen sem enged meg magának, a ki tiszteletet érdemlő statusára rossz tulajdonságai által magát méltatlanná teszi. De a mellett azt tartom, hogy nem csak szabad, hanem kötelességben is áll az arra termett írónak (magamtól abstrahálok) akármely statusban uralkodó hiányosságokat is közönségesen és annak módjával a publicumnak tudtára adni. Azt mondod, kiki maga magát, vagy az ország rendjei igazítsák. De hát az íróknak csupán a játszika mulattatás-e kötelességek, vagy az oktatás is? Ha az oktatás, a mint én gondolom, fő tisztök, vajjon csak a csekélyebb dolgokban oktassák-e a közönséget? S a leghalhatatlanabb írókat nem az a nemes reménység lelkesítette-e, hogy az emberi nemzet színét fogják írásaikkal tanítani; s nem ez az érdemök szerezte-e főképen halhatatlanságukat?

Kellemetes verseidet köszönettel vettem, s bátorkodom én is egynéhány rend verset küldeni helyettek. – Én mostanában, mikor nem is véltem, két külön helyről kértettem két munkának kidolgozására. Az egyiket már most is szabad megneveznem. Főtisztelendő Superintendens uram mind szóval mind írással serkentett új istenes énekek írására, minthogy az eddig szokásban volt énekes könyv helyett újat akar béhozni. Ugyanezért Campe gyermekek számára írott bibliothekájának fordítása is egy ideig félbe szakad. Élj szerencsésen kedves drága Barátom. Különös tisztelettel maradok

igaz szívű barátod s alázatos szolgád
Kis János.

**16. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Brünn, 1797. november 16.
(KazLev II. kötet, 477. levél)**

17. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. március 14.

Nagy-Baráti, Marc. 14d. 1798.

Nagy Érdemű Hazafi!
Különösen tisztelt Drága Barátom!

Régtől fogva szomjúzom már becses leveledet. Adják a Gráciák, hogy annak ennyire való késését erántam való hidegülesed ne okozza, a melyre igen sajnálnám, ha akaratom ellen is utolsó levelemben valami okot adtam volna. De sokkal vigasztalóbb s ugyanazért is sokkal hihetőbb előttem, hogy fontosabb foglalatosságidnak csoportos serege késleltet feleletedben. – Én azonban rész szerént barátságodban, rész szerént a hasznos esméretek s tudományok terjesztésében mutatott esméreteres buzgóságodban bizván, bátorkodtam, a mint ezen jelentéseimből láthatod, nevedet a közönség előtt megnevezni, s Tégedet

igyekezetemnek előmozdítójának vallani. A mely cselekedetemért Tőled bocsánatot reménylván, arra is tisztelettel és szeretettel kérek, méltóztass tudósítani, mérészeljek-e Hozzád a m. Társaságnak ajánlandókon kívül több exemplárokat most nyomtatandó munkáimból oly véggel küldeni, hogy azok várostokban lévő könyvkötőtől v. árusok által a Te vigyázásod alatt eladattassanak a szokott rabat szerént? Mihelyt kívánt választodat veszem, s munkácskáim készen lesznek, azonnal útnak indítom ezeket, a mikor talán más valami kézírásomat is küldhetem a Társaságnak. Azonban is ezen jelentéseket legjobb tanácsodra bizom, s szíves indulattal vagyok

Nagy Érdemű Hazafi,
Különösen tisztelt Barátom

alázatos tisztelőd s szolgád
Kis János.

U. i. A Valláscsúfolók ellen írt versemből Hozzád érkeztek-e a küldött exemplárok?

18. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. július 29.

Nagy-Baráti, Jul. 29d. 1798.

Nagy Érdemű Barátom!

Mennél tovább kellett látogatásodra várakoznom, annál forróbban öleltek meg utólszori megjelenésedkor.²⁰ Roszra csak azért sem tudtam volna magyarázni hosszabbacska hallgatásodat, mivel magamon is gyakran megesik, hogy legkedvesebb barátim leveleire is, hol egy, hol más akadály miatt, későbbben felelek, mint magam szeretném. Hanc veniam petimusque, damusque vicissim. De azonban Reád nézve csakugyan azt kívánom, hogy kiméljenek az akadályok, mikor nékem oly szép s oly buzdító leveleket akarsz írni.

A Társaság virágzásán, ha valaki, én egész szívemből örülök, s igen kedvesen vettem róla való tudósításodat. A mi az én veletek leendő munkálkodásomat illeti, melyre oly barátságosan hívsz, kívánom, hogy csak valamennyire is megfelelhessen várakozástoknak. Próbát minden esetre tettem volna; most pedig annál örömebb s annál nagyobb buzgósággal fogok dolgozni. Először béküldendő munkámnak még most sem nevét, sem elkészülésének idejét meg nem irhatom; hanem anyai nyelvünkről fogok csakugyan valamely részbeli értekezést írni. Egynéhány jegyzéseim már vagynak, melyekhez még többet akarok szedegetni, s ha úgy elkészíthetem, hogy előtökbe lépni méltók lesznek, azonnal közölni fogom Veled s általad a Társasággal.

²⁰ [emend.:] megjelenésedkor.

A Társaság munkáinak második darabját nagy ohajtással várom, s a benne leendő dolgok titulusai is már nagyon kívántatják velem mennél előbb leendő olvasását. – Az első részre én ugyan jegyzéseket nem irtam, mert nem is tudtam, hogy prof. Schedius úr, a ki arra intett, hozzátok akarja küldeni, s nem is bátorkodtam jó formán belé kapni. Ezután teszek jegyzéseket: ezzel solenniter megfogadom. Prof. Schedius tehát ne viselje nálad ezen hibámat; a magáét nem tudom menteni, és én is sajnálom, ha valamely elégséges okot nem tud előmutatni, melylyel hidegségét menthetné.

Munkáicskáimnak ígért patrociniomodat háladatos szívvel veszem, meg is tettem már Webernél minden szükséges rendeléseket, hogy mennél előbb vehesd exemplárait.²¹

Hogy Kazinczy helyébe emelsz engemet a m. literatura világában, arra csak a nagy barátság ragadott el. Nékem eszemben sincs, hogy ezzel a legtisztább izlésű s tüzes képzelődésű költőnkkel egy rangúnak tartsam magamat; hanem irogatok, mert abban a meggyőződésben vagyok, hogy annyi időn az én sorsomban jobbat nem tehetek, írásimat, valamint tőlem telhetik, csinogatom, mert a szépet szeretem, s a sajtó alá adom, mert azt tartom, hogy literatúránknak mostani szegénységéhez képest hasznosak lehetnek. Ez az én auctorságomról való ítéletem; ez pedig, hidd el, nem valamely idétlen vagy tettetett modestiából származik. – Élj szerencsésen s szeresd tovább is

buzgó tisztelődet s barátodat
Kis Jánost.

U. i. Ezen üres helyet foglalják el egynéhány versek:
Egy ifjúhoz, mikor az oskolákat elhagyta.

Homályos napjai a később időnek
Barátom, feléd is sebes postán jönnek stb.

19. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. november 26.

Nagy-Baráti. Nov. 26d. 1798.

Nagy Érdemű Barátom!

Hogy Aug. 14dikén költ leveledre, mely oly sok tekintetben kedves volt előttem, még csak most, most is pedig csak tökéletlenül felelek, azt főképen szemeimnek felettébb való meggyengülése okozta, melyeknek egy időtől fogva az írásra s olvasásra csak igen kevés hasznokat vehetem. Nem tudom, mit rendeltek az egek felőlem, hogy ily idején kell annak az érző eszközömnek megromlásától félnem, melyből legtöbb boldogságomat gondoltam áradni! Meg nem mondhatom, mely fájdalom érdeklí szívemet, valahány-

²¹ [emend.:] exemplárait

szor meggondolom, hogy az írás és olvasás naprólnapra tilalmasabb lészen énnékem; ehez a foglalatossághoz éreztem bennem eleitől fogva legédeesebb hajlandóságot; s ez által reménylette okosságom is, hogy az én környülállásimban legjobban eleget tehetek kötelességemnek is. – De ilyen szokott a jól nem vezérlett ifjuság vigyázatlanságainak gyümölcse lenni; még a különben dicséretes szorgalmatosságban való mértékletlenség is oly keményen megbünteti magát! – Azonban levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas. – A mennyire mehetek, csakugyan meg fogom ezután is próbálni. Mostanában a legszükségesebb s elhalaszthatatlan dolgaimon kívül nem veszem hasznát szemeimnek. Egy gyermeket vettem hozzám, a kivel néminémüképen ki akarom pótoltatni a fogyatkozást: de még az is soká lesz, míg csak türethöképen elfelejtetheti ez velem a magam szemeinek hiányosságát. Ezzel olvasgattatok s iratok néha, s minthogy írása nem ember eleibe való, jövődőben vagy magamnak, ha jobban leszek, vagy másoknak kell leírni mostani mázolását.

Néked, buzgó Tudós, nemes szívű Hazafi-Barátom, mind végig boldogabb futást kívánok dicső pályádban, mint a milyent én mindjárt eleinten várhatok. Messziről mindenkor igyekezem, a mint lehet, nyomaidat követni. Azon munkákhoz is jó szerencséd legyen, melyekről leveledben tudósítasz! Én nem sokára Zsebbevalómnak egy második esztendejét fogom tiszteletedre küldeni, vagy inkább itéletedre bízni; ezt még jobb időben dolgoztam ki. Muzárion is már egészen készen van jó darab időtől fogva nálam.

A tudós Hazafiak egyesülésének s öszvetartásának kívánsága szent: én is szívből ohajtanám Veled együtt, tizszerte könnyebben boldogulhatna literaturánk, s még annyi örömet s édességet érezne minden tudós, a kinek szíve is van, az igazságnak szolgálatjában. De keveset lehet e részben reményleni.

Megengedj hosszú késedelmemért, s mostani unalmas lamentatiomért. Kivánd velem együtt, hogy jövődőmet vidámabb színben hozza előmbe a valóság, mint a melyben most képzelődésem látja; s adj egy kis helyt ezután is barátid között annak, a ki állhatatosan marad

egyenes szívű tisztelőd s barátod
Kis János.

20. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. február 17.

Méltóságos Gróf!

Az Érdemeket tisztelni 's ezen tiszteletet nyilvánosságossá tenni kívánni, igen természet szerént való dolog minden jó indulatú szívben. Ezen okra nézve, reménylem, méltóztatik Nagyságod kegyesen megengedni, hogy esméretlen létemre homályos magánosságomból szavamat Nagyságodhoz emelni, Nagyságodnak tsekély munkáimmal udvarolni 's mély tiszteletemet kinyilatkoztatni bátorkodom.

Megvallom, Méltóságos Uram, ezen tselekedetemben az is egyik tzelom, hogy Nagyságoddal nevémet valamennyire megesmértessem. De ezt annyira nem szégyenlem, hogy inkább igen kevésre tudnám magamat betsúlni, ha Nagyságodnak tetszeni nem igyekezném. Mi lehet hathatósabb ösztöne a' minden jóra, szépre 's felségesre vágyó elmének, mint az olyan ditső Férjfiaknak tetszésének megnyerése, a' kik mind azt, a' mire ő törekedik, szeretik, előmozdítják, 's a' kik azon jeles tulajdonságokkal Magok is kitetsző fénnel tündökölnék?

Munkátskáim, mellyeket itten Nagyságod' kezeibe nyujtok, tsak egy kezdő 's a' mellett a' könyvszerzésnek nem legkedvezőbb környülállásokban lévő Irónak első próbái. Jól érzem magam is tsekély vóltokat 's nem is bátorkodtam volna velek Nagyságodnál udvarolni, ha Nagyságodnak minden jó igyekezet eránt való kegyességében nem bíztam 's azt nem reménylettem volna, hogy talám utóbb a' tudományokhoz való forró szeretetem, melly tsak életemmel együtt hülhet²² meg bennem, még több 's nagyobb figyelmetességet érdemlő munkákra is reá fog segíteni.

A' mi pedig Nagyságodhoz intézett 's ide zártt verseimet illeti, mivel hogy szívemnek belső indulatjából származtak, nem tsak azt reménylem, hogy meg nem sértem velek Nagyságodat, hanem azért is bátorkodom könyörögni, hogy azoknak 'Sebbe-való könyvem' Második darabotskája eleibe való nyomtatását Nagyságod kegyesen megengedni méltóztassék.

Igen szerentsésnek fogom magamat tartani, ha ezen mérész, de a' legbuzgóbb tisztelettől javasoltatott lépésem által Nagyságod előtt kedvességet találhatok, a' ki a' legtisztább indulattal vagyok 's mindenkor leszek

Méltóságos Gróf,
Nagyságodnak

Nagy Barátin Győr mellett
Febr. 17dikén 1798.

alázatos tisztelő szolgája
Kis János, Evangy. Luth. Pred.

Méltóságos Gróf Festetits Györgyhez Ő Nagyságához

Régen tsudáalom már, bölts Gróf, Érdemidet,
Régen nézem némán ditső tetteidet;
Örömmnek, mellytől belől hevítetem,
Már tovább kiható lángját nem rejthetem.
Tudom, inkább szeretsz tenni szép dolgokat,
Mint szíveden kívül venni jutalmokat;
De nézd kegyes szemmel még is áldozatom',

²² együtt <fog> hülhet

Botsánatot kíván tiszta indulatom. –
Nem azon futtatom képzelődésemet,
Hogy szép-tollú szárnyal fűzzem énekemet,
Mellyel képmutatók' játékpiaztára
Szálljon 's mérget hintsen Szírenek' módjára:
Nem, nemes-szívű Gróf, Magad is meglátod,
Igaz szív szóll benne, nem színes barátod.
Tzifrázatlan szókra fakad ki, a' mi ver
Szívemben; így tenni egy tsapodár sem mer.
Örökké tündöklük az igazság' fényje,
Nem úgy, mint a' játszó elme' költeményje,
Sebesen szívre hat a' szívnek tétele,
A' hízelkedő nyelv soha nem ér vele.
A' festő etsetek gyakran hízelkednek,
De szépet alkotni bár mint törekednek:
Olly sűgári vagynak az igaz szépségnek,
A' mellyek trutzolnak minden mesterségnek.
Oh vajha lehetnél beszédink' tanúja,
Ott, a' hová nem fér színesség' gyanúja,
Ott, a' hol baráti szoros karikánkban
A' mi szívünken van tsak az forog szánkban!
Vajha egyszer hallnád miképp emlegetünk,
Mikor tsak négy fal közt hangzik ditséretünk!
„Ez a' Gróf, így szóllunk, nagy dolgokra készültt,
Ha kiben Ő benne Hazánk hív fíjat szült.
Honnja' ditsóségét melly forrón szereti,
A' sebes szárnyú hír mindennap hirdeti;
De ezen Istennek ezer nyelvű szájjá
Sokszor szokott lenni hazúgság' postája:
Ki Gróf Festetits György' nagy lelke' mértékét
Keresi, kérdje meg Balaton' vidékét,
E' tájt, melly Édenné alkatott általa,
Mellynek Ő hív Attya 's megáldó Angyala. –
Itt, e' fél-pusztában, egy esméretlen nép,
Mellytől eddig félve futott az igaz Szép,
Most a' tsínosságot 's elmés ékességet
Tiszteli 's nékiek kedves temjént éget.
Már a' kereskedés, melly ez előtt nála
Gondos észre 's munkás kézre²³ nem találja,
A' magyar tengeren zászlóját mutatja

²³ munkás <eszés> kézre

'S a' bősé'g' szarvából javait hullatja.
 A' szelíd Mú'sáknak templomok²⁴ épülnek,
 Kik új Pindussoknak bámúlva örülnek:
 Kivált Keszthely, mellynek fenn marad a' neve,
 Mesterség' dajkája, kis Athéna leve,
 Hol ró'sás ösvényje nyílt a' ditsősé'gnek,
 Oltár készült minden kegyes Istensé'gnek;
 'S az is, kitől legtöbb áldást nyer életünk,
 'S kit még is, fájdalom! hidegen megvetünk,
 Ceres, szent jussába vissza állítatott,
 'S méltó Papok tesznek néki áldozatot." –
 Ditsősé'g' Kedvese, jó'ságnak tsudája,
 Kit halhatatlanná tesz sok szép munkája,
 Tettidről hírdetni melly sokat kellene
 Annak, ki Te rólad méltán éneklene!
 Az az egyenes szív, mellyel mindeneket,
 A' kiken fényleni szemlélsz érdemeket,
 Betsúlsz, Kegyessé'g' lántzával körül véssz,
 Felemelsz, apolgatsz 's hasznosb pályába téssz;
 Az a' nagylelkúsé'g, a' melly minden felől
 Nemes szándékokat buzgón mozdít elől,
 Kérés nélkül tesz jót, hogy tett elfelejti,
 'S legtöbbszer akkor ad, mikor más nem sejtí –
 Melly koszorút fűznek ezek homlokodra!
 Melly tárgyak volnának magasztalásodra!
 De nem elég Néked ragyognod érdemmel,
 Ékesítéd-is azt ritka szeméremmel,
 'S megtíltod nagy árron vett ditsősé'g'ednek,
 Hogy meg ne jelenjen előtte szemednek. –
 A' kérkedés méltó hogy szégyennel hallja
 A' ditséretet, melly ötet tsak tsúfolja;
 De hogy a' nemes szív' tündöklő virtusa²⁵
 Ditséretét hallja, van arra szent jussa:
 Bár azt a' szemérem ellenzeni nem szűn,
 Maga igaz képét látni nem lehet bűn. –
 Vedd el hát Te is, Gróf, azt a' ditséretet,
 Mellyet buzgó szívvel nyújt a' köz szeretet²⁶
 Valahol Hazánknak vagynak bölts fíjai,

²⁴ templom<ö>k [jav. ebből kihúzással:] templomok

²⁵ virtusa<,>

²⁶ szeretet<,>

Mindenüvé hatván fényed' sугárjai,
Egy sinsz közöttök, ki nem áldja Nevedet,
'S velem virágokkal nem hinti Fejedet.²⁷ – –
Oh szedd sok gyümölsét szép veteményednek!
Messze nyúljon arany fonala étednek:
'S ti gyönyörű idők lassan repüljetez,
Gróf Festetits Györgyöt kik nekünk szültetez!

21. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1798. március 2. [kivonat]

[Válaszúl iratott: E'bbéli megbizonyított²⁸ bizodalrát köszönettel vette Eő Nagysága. Azon munkás szorgalmatosságát a' Tiszteletes Urnak, melly szerént némelly hasznos daraboknak közre botsáttása által a' Magyar Literaturát bővítteni, és a' Tudományok körül tett fáradozásinak Gyümölsét másokraiz kiterjeszteni igyekszik, nagyra betsüli Eő Nagysága. Sajnálván, hogy a' Levélhez rekesztett verseknek Postán való által küldésével magának Költséget okozott Tiszteletes Ur. Mellyért is Eő Nagysága ennek megtérítésére,²⁹ és a' vers irás körül való fáradozásinak meg jutalmaztatására ezennel 20. az az husz forintot küld. Nem ellenezvén a' verseknek is azon esetre leendő Kinyomtatását, ha más figyelmetességét érdemlő több Darabokkal együzt fognának közre botsáttatni; ekkor is nem szinte elől, hanem a' többivel együzt rendbe lehetne a' 'Sebbe való Könyv második Darabjába bé iktatni. Exp. 2^a martius M. G.]

22. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. március 15.

Méltóságos Gróf!

Különös háládatossággal vettem Nagyságodnak Levelét 's azon Kegyességét, melly szerént buzgó tiszteletemnek önként való áldozatját is megjutalmazni méltóztatott. Ha az ilyen ritka példájú adakozás azon buzgóságot és tiszteletet, mellyel Nagyságodhoz egyébb eránt is tetézett mértékben viseltetem, nagyobbá nem teheti is: legalább hathatós ösztön gyanánt fog nekem arra szolgálai, hogy elkezdett pályámban annál serényebben fussak; és ha ugyan tsak utóbb magamnak³⁰ valamelly laurust 's Hazámnak valamelly hasznót a' Tudományok' mezején szerezhetez, tökéletes jussa lessz mind az elsőhez mind a' Másodikhoz Annak, a' ki kegyes apolgotása által a' ditső tzel után való sietésre

²⁷ Fejedet<,>.

²⁸ meg [sor fölött betoldva:] bizonyított

²⁹ [emend.:] megterítésére,

³⁰ utóbb <ezt> magamnak

serkengetett. Méltóztassék Nagyságod a' felől meggyőződni, hogy soha meg nem szűnök
a' legtisztább indulattal lenni

Méltóságos Gróf
Nagyságodnak

Nagy Barátin Győr mellett
Mártz. 15dikén 1798.

háládatos tisztelője 's alázatos szolgája Kis János

23. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1799. január 15.

Méltóságos Gróf!

A' Tudományok' Pártfogójához mindenkor sietnek a' Mú'sák; az én Mú'sáimnak pedig még
egy különös okok is van Nagyságodhoz sietni; mert Nagyságodnak különös kegyességét
tapasztalták. Azon kívül is illendő, hogy azon könyvetskémet, mellyben a' többek között
Nagyságod eránt való érzékenységeimet festem, magam mutassam bé Nagyságod előtt. –
Valaminthogy ezen érzékenységeimet a' Közönség előtt kinyilatkoztatni Nagyságod kegye-
sen megengedte, úgy méltóztassék most ezen engedelemmel való élésemet is kedvelleni.

Bátorkodom egyszerismind az idezártt Költeményes Próbáimnak kézírását is Nagysá-
godnak olly tzállal általadni, hogy ha azok között némelly nyomtatásra méltó darabotskák
találatnak, azokat a' Magyar Minervába béiktattatni méltóztassék Nagyságod. Arról
pedig alázatosan engedelmet kérek előre is, ha ezen lépésem által talám alkalmatlan-
kodom Nagyságodnál. A' Magyar Minerva, ha Barátim által jól vagyok tudósítva, egy
ollyan bölts Institutuma Nagyságodnak, melly minden hazai írórt méltán pályafutásra
ösztönözhet, a' kiben a' nemesebb ditsőség' szeretete lakik. Ez indított engem arra, hogy
ezen verseimmel egy ollyan szép pályában szerentsét próbáljak; 's ha olly szerentsés
leszek, hogy, ha verseim³¹ nem is, legalább a' velek való jó igyekezetem Nagyságod előtt
kedvet fog találni, megkettőzött buzgósággal fogom folytatni a' nevezett szép institu-
tumban Nagyságod' szemei előtt a' feltett ditső tzél felé való törekedésemet.

Méltóztassék Nagyságod azt a' mély tiszteletet kedvelleni, mellyel tiszta szívből vagyok
Méltóságos Gróf
Nagyságodnak

Nagy Barátin Győr mellett Jan. 15dikén 1799.

alázatos szolgája,
Kis János, Ev. Pred.

³¹ versem [jav. ebből átírással:] verseim

24. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1799. január 27. [kivonat]

[Válaszképpen iratott: Kőszönettel vette Ő Nga mind Sebbe való Könyvét 1799^{ik} Esztendőre, mind B. Knigge Adolfnak az Emberekkel való társalkodásról irtt Könyvének magyar Fordítását, mind pedig a' maga Költeményes Probáinak kéz irását, a' melly utolsót a' Magyar Minerva' Ki-adóinak Bétsbe fel-fogja küldeni. Többire Tisztelendő Urnak e' részben is Ő Ngához bizonyított bizodalmaért, 's fáradságának tsekély jutalmául ezennel Bankó Czedulákban Negyven Forintokat küld Ő Nga.

exi. 27^a Jan. M. G.]

25. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1799. február 8.

Méltóságos Gróf Úr!

A' legérzékenyebb háladatossággal vettem Nagyságod' hozzám való kegyességének újabb bizonyosságát, 's újabb jótéteményét; melly ha magában olly betses és olly forró köszönetet érdemlő nem volna is, azon mód által, mellyel azt Nagyságod közli, megbetsülhetlenné tétettetnék. Tellyes erőmből azon fogok igyekezni, hogy Nagyságodnak hozzám való kegyes hajlandóságára érdemessé tehessem magamat. – A' Nagyságod előtt való kedves-ség olly édes és hathatós ösztön lessz énnékem, melly mind addig ébren tartja bennem a' Hazai litterátúra eránt való buzgóságot, valamíg a' nemes ditsőség' szeretete szívemben egészen el nem aluszik. A' jó igyekezetnek nem lehet nagyobb jutalma a' világon, mint a' nemes és megvilágosodott Lelkek' helybehagyása: én is azt fogom munkáim' legnagyobb szerentséjének tartani, ha velek Nagyságod' kedvét megnyerhetem, az az egy olly megditsóított Hazám' Fijáét, a' ki a' Szerentse' javaival való hűséges és bölts sáfárkodásban a' Gazdagoknak, a' Haza' buzgó szeretetében mindeneknek példát ad, 's az érdemet, valahol találja, öleli, apolgatja és nevelni igyekezik.

Illyen indulattal vagyok 's változhatatlanúl maradok

Méltóságos Gróf

Nagyságodnak

Nagy Baráti, Febr. 8dikán 1799.

alázatos szolgája
Kis János.

26. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Kővágóörs, 1799. április 12.

Méltóságos Gróf Úr!

Győr mellől ide Balaton' mellyékére lett promoteáltatásom által elszakasztván azon tudományszerető Barátimtól, a' kiknek velem egyet értő hajlandóságok a' tudományokhoz vonszó forró indulatomat megelégtíteni igen segítette: bátorkodom Nagyságodhoz olyan alázatos kéresemmel folyamodni, hogy betses Bibliothécájából nékem ottan ottan egyik 's másik könyvet költsönözni, 's ez által is a' litterátúrához való buzgóságom' tüzét táplálni méltóztassék. Ha olly szerentsés leszek, hogy ezen kéresemet megnyerhetem, én a' Nagyságod³² által meghatározandó időkben a' könyveket elhozni 's vissza vinni fogom; és kötelességemnek fogom tartani azokra szoros gondos vígyázással lenni. Szíves ohajtással várom azt az időt is, mellyben Nagyságodnak személyesen udvarlására lehessek, 's reménylem, eddig még zavarban vólt dolgaim nem sokára megis engedik ezt. Erre nézve, hogyha³³ Nagyságod ezen levelemet kegyes válaszára méltóztatja, azt is alázatosan kikérem hogy méltóztassék tudtomra adni mikor nem lennék alkalmatlan, udvarlásommal; a' ki változhatatlanul vagyok mély tisztelettel

Méltóságos Gróf,
Nagyságodnak

Kővágó-Örsön April. 12dikén 1799.

alázatos szolgája,
Kis János, elébb Nagy
Baráti, most Kővágó Örsi Pred.

27. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1799. április 30. [kivonat]

[Válaszképen iratott: Tiszt. Urnak Szomszédtságunkban lett érkezésén különösen örvend Ő Nga, reménylven, hogy hasonló érdemes Tudós Férj fiaknak vidékünkön *való* le-telepedésével nem tsak új fényt, hirt, és nevet nyerne külömben is esmeretes Balaton melléki vidékünk, hanem a' Muzsák, a' kellemetes természettel kezét fogván hazánk arany idejének ohajtott hajnala legelsőben is a' Balaton mellett fogna fel-derülni. A mi a' Könyvek' ki-adását illeti, mind azért mivel még sem arra kivántató rendes Bibliothecarius nintsen, sem pedig a' Könyv-Tárnak rendelt része az épületnek el-nem készülvén még a' Könyvek rendbe nem szedettek, de egyéb eránt-is a' Könyvek ki-adásával némelly Inconvenientiák lévén össze kötve, jó módjával alig eshetne meg, azért meg fog engedni Pred. Ur, hogy ebbéli kérésének tellyesítésével előre nem biztathattya Ő Nga. Többire

³² Nagyságod<.>

³³ h<a> [jav. ebből átírással:] hogyha

mindenkor szerentséjének fogja tartani, ha Tiszt. Urnak betses Személyével közelebből meg esmerkedhetik, noha ide haza *való* maradását semmi esetre előre meg nem határozhatta, ne hogy a' meg-határozott napra, előfordulható dolgai 's környül állási miatt el-utazni kéntelenítettvén Tiszt. Urat hasztalan³⁴ fárosztaná ide.

exi. 30^a Aprilis M. G.]

28. Kis János Aranka Györgyhöz, Kővágóörs, 1799. április 30.

Kővágó-Örs, April. 30d. 1799.

Nagy Érdemű Tudós Hazafi!

Becses leveledre, melyet Jan. utólján vettem, már épen minden órán akartam felelni, mikor April. 5dikén datált irásod is tegnap kezemhez érkezett. – Legelőször is ezen utolsóira válaszolok. Azt a hazafiúi buzgóságodat, melyet Zsebbevalómnak eladásában mutattál, háladatos szívvel veszem; de a pénz, melyet belőlök árultál, nem enyim, hanem Weberé, minthogy ő a maga költségén nyomtatta ki. Kniggét, Meinerset és az Erkölcsei oktatásokat nyomtattattam én a magam pénzén. Ezekből legfelesebben küldöttem exemplárokat Webernek illendő rabat ígérésével a végre, hogy ő küldözze széllyel esmerőse-ihéz. Úgy irta egyszer, hogy Maros-Vásárhelyre is küldött. Ha ezeknek keléséről vagy nem keléséről tudósítani méltóztatnál, igen megköszönném. Az Ocovszky barátomhoz küldött 10. forintok eránt nem sokára fogok Webernek írni, hogy küldje fel contóját. –

A dátumból is láthatod, hogy én lakásom helyét változtattam. Egy jeles nemességből álló népes gyülekezet tisztelt meg hívásával, melyre (jöllehet a fizetésem itt több lesz,) csak nagy nehezen tudtam reá állani, rész szerént győri barátimat, rész szerént csaknem mérték felett szerető hallgatóimat sajnálván elhagyni. Még eddig itt is közönséges szeretet és öröm követi minden lépéseimet, s minden jót ígérek jövendőmről.

Ezen ide zárt versemet vizsgálásod alá adom. Ha tetszik, nem ellenzem a Társaság munkáiba leendő kinyomatását is; hacsak valami jobbnak helyét nem foglalja el. Sajnálom, hogy még eddig semmivel nem szolgálhatok. Sokba kaptam, a publicum előtt mintegy leköteleztem magamat, privatus v. inkább officionalis dolgaim is nem kevesek. – A Társaság munkáinak második darabja kijött-e? A Zsebbevalóm 1799-re már régen napfényt látott. Muzárionom purizálását épen ma végeztem. A jövő esztendőre való Zsebkönyv is kész kézírásban, nem tudom, lesz-e kedve hozzá Webernek. – A szemeimet most is nagyon féltém; nem fájnak, de igen homályosak. – Megengedj, hogy ily szorosán és fősvényen bánom a papirossal: a versek okozzák. Ajánlom magamat szeretetedbe alázatos tisztelőd

Kis János.

³⁴ ha<la>szatlan

29. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Kővágóörs, 1800. augusztus 9.

Méltóságos Gróf!

Mind hajlandóságomtól mind okosságomtól a' tudományokkal való társalkodásra hívatatván, arra tökélettem-el egy időtől fogva magamat, hogy hivatalomtól üres legszebb óráimat a' józanabb esméreteknek hazai nyelvünken való terjesztésére szenteljem. Mint-hogy azonban tapasztalásomból látom, hogy ezen szándékomban egy felől a' könyvnyomtatók' telhetetlensége más felől házi szükségeim miatt nem boldogulhatok, egy új utat próbálok feddhetetlen tzelomnak elérésére, 's Nagyságodnak, mint Hazánk' egyik legditsőbb Böltsének, 's Literátúránk' példa nélkül való Metzésának kegyes színe eleibe viszem ügyemet. Nagyságodnak nemes Lelke több közhasznú munkái között a' nemzeti Literátúra' virágoztatását is tzelba vette 's minden esztendőben jeles áldozatokkal szokta a' Mú'sák' oltárát megtisztelni. Ezen országszerte esméretes Hazafiúi buzgósághoz bátorodom én is most folyamodni, alázatosan könyörögvén Nagyságodnak, hogy, ha ebbéli bölts plánuma megengedi, méltóztassék az én tudománybéli törekedésemet is a' hajótöréstől megmenteni 's kegyesen elősegíteni. Az elősegítésnek módját egészen Nagyságod' bölts ítéletére hagyom; de mindazonáltal egy magános gondolatomat bátorodom kinyilatkoztatni. Az én kívánságom egyedül az volna, hogy Nagyságodnak adakozó keze egyik vagy másik kész munkámnak kinyomtatása által Auktori pályafutásomba tsak most eleinten bele segítene. Mihelyt a' nyomtatásra adott summa az exemplárok' árrából kijőne, azt azonnal, a' mint Nagyságod parantsolná, vagy Nagyságod' kezeinél tenném le háládatos szívvel, vagy más újabb munkámnak kinyomtatására fordítanám.

Semmiképpen nem bátorokdnám Nagyságod előtt illy rendkívül való kéréssel megjelenni, ha erőtlenségemnek érzése mellett is, magamhoz olly bizodalommal nem vólnék, hogy egy felől ollyan munkákkal tudok a' Hazának szolgálni, mellyeknek hasznok szembe tűnő lészen, más felől pedig ollyan vígyázással fogok az Auctorság' szövevényes útján járni, a' melly még a' legcriticusabb környülállások között sem ad a' botránkozásra alkalmatosságot. A' természet' esmérete, a' Nevelés' józanabb principiumai, az életnek 's az erköltsöknek Philosophiája,³⁵ a' nemzetek' szokásainak leírása, a' Philologia – mind ezek olly tágos mezőt adnak a' mívelésre, a' mellyen nem tsak megférhetek, hanem kedvemre sétálhatok is, 's szerentsémre épen ezekhez a' tárgyakhoz van legnagyobb hajlandóságom és vonattatásom is. Illyen tárgyakat foglalnak magokban a' következő munkáim is, mellyek kéz írásban nagyobb részént készen vagynak nálom:

Muzáron vagy a' Grátziák' Filozofiája. Három könyvekben.

'Sebbe való könyv 1800dik esztendőre, mellyet a' könyvnyomtató nem vállalt az idén magára.

A' Tudományok' rágalmazásáról. Levél formába foglalt költemény.³⁶

Gyermekek' Bibliothékája. Kámpe után. IV. darabokban.

³⁵ <F>hilosophiája, [jav. ebből átírással:] Philosophiája,

³⁶ [emend.:] költemény

Közönséges olvasó könyv, a' falusi oskolák' és köz emberek' számára, mintegy 40 árkus, mellyben minden szükséges esméreteknek veleje foglaltatik. – Mind ezek más nyelvekből vagynak fordítva 's Hazánkhoz alkalmaztatva.

Az az édes reménység táplál engemet, Méltóságos Uram, hogy Nagyságod kérésemet kegyesen meghallgatja 's jótéteményének elevenítő sugárjaival Literátúránkhoz vonzó buzgóságomnak új életet adván 's az azzal való nemes foglalatosságra bennem új tüzet gerjesztvén naponként nagyobb 's végre arra a' tökéletességre segít emelkednem, hogy utóbb Literátúránk' ékességére szolgáló munkákkal is kedveskedhessem nemzetemnek; egyszersmind pedig ez által magános szerentsémnek 's gyarapodásomnak fundamentomát is meg fogja vetni. De mindazon által, ha Nagyságod kérésemet bölts okokra nézve megtagadja is tőlem, én soha sem szünöm³⁷ meg azzal a' mély tisztelettel, mellyet Nagyságod halhatatlan érdemei minden jó Hazafitól kívánnak, változhatatlanúl lenni

Méltóságos Gróf,
Nagyságodnak

Kővágó-Örsön Aug. 9dikén 1800.

alázatos szolgálója
Kis János, Ev. Préd.

30. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1800. szeptember 4. [kivonat]

[Ad 852. Válaszoltatott: Hogy Ő Nagysága Tiszteletes Ur' kívánságának segéllője mostanság nem lehet, okai annak mind a' Keszthelyen felépült gazdasági oskolára tett számossabb költségei, mind pedig az, hogy a' Litteraturának előmozdítására szánt, és kiszabott summák már elfoglaltattak; ezen okokra nézve szivbűl sajnálja Ő Nga, hogy Tiszteletes Ur' kívánságát nem tellyesítheti.

Exp. 4^a 7br. M. G.]

³⁷ szünö<k> [jav. ebből átírással:] szünöm

**31. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1801. június 28.
(KazLev II. kötet, 485. levél)**

32. Kis János ismeretlenhez, Kővágóörs, 1801. augusztus 9.

Nemzetes Ur,
Bizodalmas Jóakaró Uram!

Örömmel értettem Nemz. Mezritzky Károly Komám Uramtól, hogy annak a' tudva lévő dolognak, melly eránt az Urnak Uri házánál én is mint eszközlő személy forogtam, minden órán szerentsés és kívánt kimenetelét reménylhetjük. Annyival is inkább sajnálom más felől azt, hogy a' mostani alkalmatossággal, a' midőn az én jelenlétem is megkívántatnék, az Uraknak azon okból tiszteletekre nem lehetek, minthogy minékünk is ezen Ven. Seniorátusban épen most az az ma és holnap leszen Kapoltson Seniorális Gyűlésünk, a' mellyre hivatalbéli kötelességem szerént tartozom elmenni.

Azonban jóllehet az Uraknak mostani Solennitásán személyesen meg nem jelenhetek, méltóztassanak mindazonáltal Magokkal elhitetni, hogy az Ifjú Asszonynak a' fellyebb említett Urral leendő öszvekelésén tiszta szívem szerént örülök 's ezen öszvekelésekből származandó szerentséjekben mindenkor barátságos indulattal részt fogok venni. Hogy pedig ezt a' szerentsét tetézett mértékkel adja Nékiek a' jó Isten, ez az én forró kívánságom, mellyel állandósan vagyok az Ifjú Urnak és az Ifjú Asszonynak tiszteletek mellett

Nemzetes Ur
Bizodalmas Jó Akaró Uramnak
Kővágó Örs Aug. 9dikén 1801.

alázatos szolgája
Kis János, Ev. Predikátor.

**33. Kis János Kazinczy Ferenchez, Kővágóörs, 1801. november 2.
(KazLev II. kötet, 494. levél)**

**34. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Regmec, 1801. november 21.
(KazLev II. kötet, 497. levél)**

**35. Kis János Kazinczy Ferenchez, Kővágóörs, 1802. február 18.
(KazLev II. kötet, 509. levél)**

**36. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Nagyvárad, 1802. május 8.
(KazLev II. kötet, 520. levél)**

**37. Kis János Kazinczy Ferenchez, Kővágóörs, 1802. június 19.
(KazLev II. kötet, 525. levél)**

**38. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1802. szeptember 29.
(KazLev II. kötet, 534. levél)**

39. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz, Nemesdömölk, 1803. március 3.

Kedves Barátim!

Minden új esztendei köszöntések között legkedvesebb volt én előttem az a' szép levél, mellyel a' Ti Társaságtok engemet megtisztelt. Ezen okból is hát nagy örömmel olvastam azt; de még nagyobb örömmel olvastam azért, mert láttam belőle, hogy abban a' nemes igyekezetben, melly a' Sopronyi Magyar Társaságnak minden értelmesek előtt olly szép hírt 's nevet szerzett, nem tsak meg nem restültetek, hanem az Előttetek volt Társaitoknak nyomdokaiban olly ditséretesen futjátok a' pályát, hogy az Utánatok következők is követésre méltó példát tanulhatnak Tőletek. – Legyetek tovább is gyorsak és fáradhatatlanok. Gyujtsa napról napra mind nagyobb nagyobb lángra szent tüzeteket az a' ditső tzél melly Előttetek vagyon. Minden borostyánkoszorúnál édesebb jutalom vár Benneteket, ha álhatatosok lesztek; mert ez által kötelességeitek' követése örömmé fog változni 's a' Jók' szeretete minden lépéseiteket fogja követni.

A' mi engemet illet mindenkor nagy örömmel nézem törekedéseteket, ditselkedni fogok vele, ha rólam ezután is ottan ottan megemlékeztek, 's nem múlatok-el semmit, a' mivel³⁸ Hozzátok való szeretetemet megbizonyíthatom 's hozzám való betses bizodalmatokat fenntarthatom.

Hogy pedig legközelebb most is leveletekben jelentett kívánságtoknak néminéműképpen eleget tehessek, idezárom egy szabad fordításomat, melly még 1798ban készült. Örülni fogok, ha elolvasása unalmatokra nem lessz, 's ha ezt is úgy nézitek, mint annak egy bizonyosságát, hogy buzgó indulattal vagyok

Kedves Barátim!

NDömölk, Martzius' 3dikán 1803

szerető társatok
Kis János.

³⁸ semmit, [sor fölött betoldva:] a' mivel

40. Kis János gróf Széchényi Ferenchez, Nemesdömölk, 1803. március 10.

Nagy Méltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram!

Midőn Excellentiád engem Magyar Bibliothekájá' nyomtatott catalogusának egy exemplárjával megajándékozni méltóztatott; igen szent kötelességemmé tette a' háládatosságot. A' Hazának egy olly ditső Fijától, a' Mú'sáknak egy olly fényes méltóságok között tündöklő Pártfogójoktól így megtiszteltetni, akarmelly tudós és tudománykedvellő férjfiú is nagy szerentséjének tarthatja: mennyivel inkább annak tarthatja az ollyan, a' kit, mint engemet, a' magánosságának homályában keres-fel Excellentiád' kegyessége? – Én reám nézve pedig még az is neveli ezen szerentsét, hogy ez előtt tizenkét esztendőekkel (a' mit mindenkor friss és háládatos emlékezetben tartok) Excellentiád volt az, a' ki szorgalmatosságom' 'sengéjét megkedvellvén első munkátskámát kinyomtattatta 's az által engem az érdemnek a' tudományok' mezején való keresésére hathatósan felserkentett.

Minden, a' mit a' pusztá szókön kívül háládatosságomnak megbizonyítására tehetek, tsak abban áll, Kegyelmes Uram, hogy a' tudományokhoz és szép mesterségekhez, mellyeknek szeretete Excellentiád' Érdemeit olly szépen ékesítik, ezután még nagyobb hajlandósággal, buzgósággal és tisztelettel viseltetni igyekezzem; 's azzal hízelkedem magamnak, hogy Excellentiád ezen szíves igyekezetet kegyes szemekkel tekintvén ezután sem fogja Grátziájából kirekeszteni azt, a' ki meg nem szünik lenni mély tisztelettel

Nagy Méltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram!
Excellentiádnak

Nemes-Dömölkön, Mártz. 10dikén, 1803.

alázatos szolgálja,
Kis János, N. Dömölki Ev. Pred mpria

41. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1803. március 27.
(KazLev III. kötet, 585. levél)

42. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1803. április 6.
(KazLev III. kötet, 588. levél)

43. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1803. május 3.
(KazLev III. kötet, 594. levél)

**44. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pásztó, 1803. július 23.
(KazLev III. kötet, 605. levél)**

**45. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1803. július 23.
(KazLev III. kötet, 607. levél)**

46. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nemesdömölk, 1803. július 31.

Méltóságos Gróf!

Nagyságodnak a' Közjóra tzelozó ditső törekedéseit 's világ szerre esméretes hazafiúi buzgóságát messzünnen 's tőlem kitelhetőképpen követni akarván, Hívtalomtól üres óráimat némelly tsekély, de reménységem szerént hasznos könyvetskék' írására szoktam fordítani. 'S mivel saját tapasztalásomból is tudom, melly kegyesen fogadja Nagyságod az e' részben tett bár gyenge próbákat is, bátorkodom itten efféle foglalatosságomnak egy újabb gyümölsét bémutatni. – Jöllehet ennek haszna-vételét a' Censornak az én tzelom ellen tsak a' Protestansokra tetszett határozni: mindazonáltal még így is nagy számmal vagynak Nagyságodnak olyan Alattvalói, a' kikre nézve azt Nagyságod' kegyes Pártfogásába ajánlani kötelességem. – Nagy szerentsémnek fogom tartani, ha munkám egy olly Nagy Lelkü Hazafinak jóvá hagyását megnyerheti, a' kinek halhatatlan Érdemeit még maga az irigység is kiméli, a' részre nem hajló világ tsudálja, a' Maradék pedig imádni fogja, 's a' kinek különös mély tisztelettel minden jó Polgárokkal együtt élek halok

Nemes-Dömölk, Jul. 31dikén, 1803.

alázatos szolgája, Kis János,
elébb Kővágó Örsi, most Dömölki
Predikátor

**47. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz,
Keszthely, 1803. szeptember 22. [kivonat]**

[– Válaszképpen köszönet iratott, a' tul küldött 's meg nevezett Könyvért, 's a' Magyar Litteratura körül való fáradozása ditsértettek, jelentvén egyszersmind ö Nga, hogy ezen könyv küldése által, köszönete és háladatossága meg bizonyítására kötelezte ö Ngát.

A bé jött könyv a' Bibliothecába adatott.

exp. 22^{ik} 7^{ber} M. G.]

**48. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1803. október 6.
(KazLev III. kötet, 626. levél)**

**49. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1803. december 19.
(KazLev III. kötet, 635. levél)**

**50. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1804. január 5.
(KazLev III. kötet, 640. levél)**

**51. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1804. február 11.
(KazLev III. kötet, 646. levél)**

**52. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1804. február 12.
(KazLev III. kötet, 648. levél)**

53. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1804. április 4.

Kedves Ötsém Uram!

A' Hazát magasztaló éneket igen kedveset vettem 's örömmel olvastam. Szembetűnőképpen lehet abból látni, hogy a' Poezisben is naponként szép lépéseket tesz a' nagyobb tökéletesség felé. – Ha a' Haza' szeretetének szent tüze állhatatosan úgy fog égni és olly hathatós ösztön fog lenni Ötsém Uram szívében, mint most; semmi kétségem sints benne, hogy a' Haza is utóbb szép borostyánt ne adna jutalmúl. Fusson tsak fáradhatatlanúl a' szép tziel felé, a' melly a' nemes szívnek törekedését olly igen megérdemli. Én mindenkor örülni fogok, ha munkáit velem közli Ötsém Uram, és ha tanúja lehetek gyarapodásának. A' jövő Májusi Országvásárra felmegyek Sopronba. Akkor szóval bővebben beszélhetünk. Azonban is arra kérem Ötsém Uramat, hogy ezen levelem kézhezadójától a' nála lévő Utazások' darabját küldje meg; mert, nem lévén a' Magamé, tovább nem hagyhatom-kün. Magamnak is egy darab időre elmúlhatatlanúl szükséges most, azután pedig vissza kell adnom.

Kilián könyváros hozatott-e már nekem könyveket? Ha hozatott, ne sajnálja Ötsém Uram elküldeni; ha pedig nem hozatott, mondja-meg néki, hogy ne is hozasson; mert már eluntam a' várakozást, 's másra kell a' dolgot biznom.–

Egy úttal a' melly még el nem adott exemplárok könyveimből vagynak, azokat is tessék most vissza küldeni. Itthon már sokan kerestek, 's nem adhattam nekik.

Ha melly újságok vagynak, azokat is igen szívesen fogom érteni, a' ki tiszta szivbéli
indúlattal vagyok

Kedves Ötsém Uramnak

N Dömölk Apr. 4dik 1804.

jóakaró barátja

Kis János.

**54. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1804. június 3.
(KazLev III. kötet, 678. levél)**

**55. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1804. november 9.
(KazLev III. kötet, 702. levél)**

**56. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Kázmér, 1805. január 1.
(KazLev III. kötet, 710. levél)**

**57. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1805. január vége körül.
(KazLev III. kötet, 714. levél)**

**58. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1805. február 19.
(KazLev III. kötet, 722. levél)**

**59. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1805. április 6.
(KazLev III. kötet, 745. levél)**

**60. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1805. május 22.
(KazLev III. kötet, 759. levél)**

**61. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1805. június 4.
(KazLev III. kötet, 770. levél)**

**62. Kis János Kazinczy Ferenchez, Pápa, 1805. június 6.
(KazLev III. kötet, 774. levél)**

- 63. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1805. június 15.
(KazLev III. kötet, 778. levél)**
- 64. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1805. július 14.
(KazLev III. kötet, 784. levél)**
- 65. Kis János Kazinczy Ferenchez, Füred, 1805. július 19.
(KazLev III. kötet, 788. levél)**
- 66. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1805. július 20.
(KazLev III. kötet, 790. levél)**
- 67. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Kázmér, 1805. augusztus 9.
(KazLev III. kötet, 801. levél)**
- 68. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1805. augusztus 25.
(KazLev III. kötet, 808. levél)**
- 69. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Kázmér, 1805. szeptember 11.
(KazLev III. kötet, 815. levél)**
- 70. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1805. szeptember 11.
(KazLev III. kötet, 816. levél)**
- 71. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Kázmér, 1805. október 1.
(KazLev III. kötet, 823. levél)**
- 72. Kis János Kazinczy Ferenchez, Győr, 1805. október 17.
(KazLev III. kötet, 828. levél)**
- 73. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1805. november 28.
(KazLev III. kötet, 838. levél)**

**74. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1806. február 12.
(KazLev IV. kötet, 875. levél)**

75. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1806. február 16.

Kedves Ötsém Uram

Arra kér, hogy verseit critizáljam; még pedig mennél keményebben critizáljam. Ez a kívánság jó indulatot mutat, 's azt bizonyítja, hogy Ötsém Uram nagyobb tökéletességre törekedik. Azonban én még is a' crisist megvallom, rész szerént félve rész szerént kedvetlenül teszem. Félve, mert hibázhatok, 's ha nem hibázok is, Ötsém Uramban vagy scrupulust vagy elszomorodást támaszthatok. Kedvetlenül, mert általjában, v. in genere szóllani valamit a' versekről annyit tesz, mint semmit sem mondani; hogy pedig hosszasabban belé ereszkedjem, arra rész szerént időm nints, rész szerént bátortalan is vagyok. Mindazonáltal hogy ne láttassam szeretetlenségből hallgatni, szóllok azt a' mit, olly reménységgel, hogy Ötsém Uram minden szómat a' legszívesebb szeretet' szavának fogja tartani.

Ötsém Uram' verseiben a' képzeleteknek, érzéseknek és gondolatoknak könnyűségét, termékenységét és vidámságát lehetetlen észre nem venni és nem szeretni; de arra kérem azon igyekezzék, hogy

1. a' gondolatok tömöttebbek
2. az érzések mélyebbek, úgy szóllván a' szívnek jobban fenekéről jövök legyenek.
3. A' nyelvre 's különösen a' poesis nyelvére jobban vigyázzon
4. A' metrumot 's általjában a' külső mechanizmust szentebbnak tartsa.

A' két elsőre nézve a' tudományokban 's a' gondolkodásban³⁹ naponként való 's ezután még inkább leendő gyarapodása napról napra nagyobb tökéletességre fogja vinni Ötsém Uramat, 's a' jó poeták' szorgalmatos olvasása már most is megértetheti ezen jegyzésemet. A' két utolsót pedig tellyesíteni most is hatalmában vagyon Ötsém Uramnak, és hogy mennél szorgalmatosabban tellyessítse, a' maga ditsősége megkívánja. Tegye hát szent és általhágthatatlan törvényévé, hogy

1. A' poesis nyelvével jobban megismerkedik. Ezt részből a' jó költők írásai tanítják, részből pedig criticus munkák, p. o. Home, 's kivált Klopstocknak egy értekezése, Ueber die Sprache der Poesie. Ez a⁴⁰ dissertatio megvan az itt küldött könyvben pag. 321 & ff – Ne sajnálja Ö. Uram figyelmetesen elolvasni 's mennél előbb vissza küldeni.

2. A' metrumot, a' cæsurát, a' cadentziát &c. olly megsérthetetlennek tartsa hogy okvetlenül hibás versnek mondja azt, a' mellyben azok ellen valami szabadság van véve. Tsekélységeknek látszanak azok, de nem tsekélység a' poetának. Kivált a' midőn a' verselés apróbb nemeiben irunk, ott épen szentség törés az illyesek ellen véteni.

³⁹ a' <nemes> gondolkodásban

⁴⁰ Ez <végre> a'

A' kitsiny képbén a' kitsiny hiba is igen szembe tűnik, 's az apró versek az apróságokra való szent vigyázással tetszhetnek tsak, a' nélkül pedig nem.

A' legbarátságosabb indúlatból írásm sietve Febr. 16dik, 1806 predikatio után 's ebéd előtt,

egyenes szívű jóakaró
barátja K.

**76. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1806. február 25.
(KazLev IV. kötet, 882. levél)**

**77. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1806. március 4.
(KazLev IV. kötet, 886. levél)**

78. Cserey Farkas Kis Jánoshoz, Ugra, 1806. március 30.

Igaz érdemű Barátom!

Régolta tisztelt érdemeid, és azon előttem igen betses hajlandóságod – mellyel szived érzéseit irántam buzgani a' leg Kellemetesebb indulattal tapasztalnom szerentséltetnek az Egek – A' Barátság egyenességinek azon tiszta bizodalját élesztik bennem, melly a' szép Lelkek közt meg gyökeredzett Lelki atyafiságba határosodik – Enged' tehát élnem azon fő gyönyörűséggel, melly az illy atyafiságnak Kellemjén fundálódik – enged' hogy a' Bizodalom, a' nyáijos Barátság azon hangján szolyak veled – mellyel csalhatatlanul igaz volta fejeződik ki – a' belső egyenes érzések valóságának – Tölled viszont meg kívánván, hogy nemes szíved érzéseit, illetén Bizodalom szó hangján fejezd ki irántam, és szeres' engemet oly szivel, a' minővel én érdemeid tiszteletére fel hevült indulatom Tüzébe kevélykedésemet érzem. – Januarius 21^{én} költt érdemes Leveledet, és hozzám intézett szép verseidet nagyon tisztelt, és igazán szeretet Barátom *Kázinczy* a' napokban meg küldé nekem – a' szerentsém Boldogságára vigyázo jó⁴¹ Genius sugállotta néked – hogy a' mit hozzám intéztél, azt Barátomnakis meg küld'. Külömben éltem egy fő gyönyörűségítől fosztattam volna⁴² meg – mert a' hozzám küldött Leveled nyilván a' Postán tévelyedett el – Betses Leveled nagyon meg örvendeztetett, mert irántam viseltető szeretetedet fejezi ki azon bizodalmad, mellyel nemes czélu Intézetedről értesits engemet – Köszönöm illy egyenességedet, és hid' el hogy az által meg betsültetésemet nagyobb mértékbe érzem – mintha valamelly Világ naggya dagályának hizelkedő fénybe

⁴¹ vigyázo <a'> jo

⁴² fosztattam [sor fölött betoldva:] volna

rogyogó nyaijaskodását méltóztatott volna velem éreztetni,⁴³ – Verseiddel meg vagyok tiszteltetve, és pedig annál nagyobbban, mivel tölled származik az, – háláado indulatomat nyilvánosabban meg nem bizonyíthatom, mint ha arra törekedem, hogy illetén meg tiszteltetésemre úgy érdemesíttsem magamat – hogy Teis arannyád czélyát az által elérjed, Kedves Hazám, szeretet Nemzetem pedig disze gyarapítására kész fiát tapasztalhassa bennem – Betses Leveledbe jelentett igyekezetedről valo gondolat Felséges idea, Nemzetünk Virágzását, boldogsága állandosíttását, magába foglaló olly idea, – Mellynek benned valo éledése betsületére valik szivednek és a’ mellynek telyesíttésire valo törekedés, minden igaz hazafinak valamint igen díszes – úgy fő kötelességeis – Minden Kezdet nehéz ugyan, és ennekis számos nevezetes Nehézségek állanak ellenében – de ideje már Barátom! hogy a’ meg nem csüggedő bátorsággal környékeztessük sziveinket, ideje, hogy Europa Egén fel derült Jo-világnak sugárait édes Hazánkrais ragyogni segítsük, és az égi Kegyelem bennünk ennek eszközölhetésre másoknál több erőt oltván – ne lappangtassuk tovább erünk valóságát, és áldozunk fel mindent, a’ miért a’ Késő Unokák Boldogságába jó tetteink jutalma fog virágzani – Egy Magyar folyó munka, oly elosztással a’ minőt nékem irsz, legfoganatosabban eszközölheti a’ Jo – a’ hasznos világnak terjedését, az Izlés a’ fentebbi Culturának gyarapodását – a’ jo Characternek Nemzeti Characterré, és következés képpen oljanná válásának hasznát, meljel nemzeti létünk állandosíttathatik, olthattya a’ magyar szivekbe úgy – hogy alkalmasabbakká lehetnek a’ valóságot, a’ hiu fénytől meg különbezettetni, a’ Haza a’ Nemzet iránt viseltetni tartozó Szent és Felséges Kötelességeket tisztelni – és buzgo figyelemben tartani, meg üsmérve érzeni azon tartozásokat a’ meljjre a’ Haza, a’ Nemzet iránt az írott Törvények tanítanak ugyan – de annyira ment Nemzeti Boldogtalanságunk, hogy a’ Törvényes szabások félelme se serkenti azt bennünk, a’ mihez a’ Természetes hajlandóság indulattjátul vonszodnunk kellene, ezeknek, és számtalan Joknak származása volna Ditső Idéádnak realisáltatása, azon kell tehát egyben vetett vállokkal lennünk, hogy telyesedésre segítsük gondolatod arannyát; Én részemről a’ mennyire csekélységem terjednem engedi a’ legbuzgobb indulattal segéded lések – Az első lépésnek tehát annak kellene lenni, hogy a’ 2000 fttat egybe szerkeztessük de ez ám a’ nagy bökkenő Hazánkban, a’ hol a’ luxus veszélye annyira rongálja el kábult naggyainkat, ah melly igazán írod:

– – – Köz népe a’ nagy ’s kis világnak
Részegen áldozik balvány bolondságnak⁴⁴

A’ Tárgy felett fogok beszélni néhány jól gondolkodó Erdélyi Barátimmal, és igyekezetem fő aránnya léssen a’ hasznosra valo tüzet fel éleszteni benne – illy igyekezetem ki menetelérül pedig téged tudósítani el nem mulatlak – Jonak látnám, hogy e’ végre néhányon egybe vetett vállokkal dolgoznánk, Kázinczý Barátomnakis írtam ez iránt, és így ha – két magyar hazába néhányon kik egy mást esmerjük egybe álunk, és edgyez-

⁴³ érezni [jav. ebből fölé írással:] éreztetni

⁴⁴ bol<dog>ságnak [jav. ebből áthúzással és fölé írással:] bolondságnak

tetett akarattal dolgozunk az intézetre remélni fogantossá válik iporkodásunk, Csak arra vigyázzunk, hogy sokan ne légyünk a' célhoz sietők – Értem igaz értelemben sietők és ugyan meg választva bízzuk meg e' tekintetben Barátunknak azt, a'ki velünk munkálodni kíván –

Bé fejezésül irántad viseltető szeretetem kötelességemmé teszi tégedet arra kérni: hogy Leveleiddel ugyan szerentséltess – de azokat irasd mással, és kíméld szemeidet – mellyeknek épségít barátid, Nemzeted, Hazád meg kívánnják – erre szívessen kérlek, és a' Barátság szentségire kényszeríttelek is a' leg egyenesebb indulattal

Lévén

Ugrán Erdélyben 30^a Mártz 1806.

Kis János Urnak.

Kedves Barátom

tisztelő hív barátod
Cserey Farkas

**79. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1806. április 2.
(KazLev IV. kötet, 901. levél)**

**80. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Kázmér, 1806. április 29.
(KazLev IV. kötet, 915. levél)**

**81. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1806. május 31.
(KazLev IV. kötet, 931. levél)**

**82. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1806. június 16.
(KazLev IV. kötet, 941. levél)**

**83. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1806. június 20.
(KazLev IV. kötet, 943. levél)**

**84. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1806.
(KazLev IV. kötet, 955. levél)**

**85. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1806. július 19.
(KazLev IV. kötet, 956. levél)**

**86. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1806. augusztus 24.
(KazLev IV. kötet, 978. levél)**

87. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1806. szeptember 14.

Kedves Ötsém Uram!

Hogy még a' külföldön is buzog nyelvünk és literatúránk mellett, azt igen jól tselekszi. A' hazafiúi indulatnak hasonlóknak kell lenni a' Vesták' tüzéhez, soha sem szabad azt elaludni hagyni.

A' Hímfy' szerelmeinek németre való fordítása jó munka volna; de az én ítéletem szerént véghetlen sok nehézséggel jár és sok időt fog kívánni. Az aprólékos finomságokat szükségesképpen által kellene tenni; mert azok teszik részről szépségét: ezeket pedig hasonló szépségekkel a' német nyelvben feltserélni, nem lehetetlen, de nehéz és sok időt elvesz.

Igen sajnálom, hogy a'⁴⁵ Kazintzy' házasságára irt versezettel most sem kedveskedhetem; még most is Posonyban hevernek az exemplárok; mert a' képek még ekkor sem érkeztek-el Bétsből.

Kazintzynak nagy gyássa van; a' leánya a' múlt hónap' 18dikán megholt.

A' M. literatúrának legujabb productumi közzé tartoznak a' többek közt a' követk:
Aglája v. külféle versek Verseghytől.

A' Tsászárok. Görögből Kresenits ált.

A' Mennyország már itt a' földön. Saltzmann munkája Magyarúl Öri Fülep által.

Predikátori Tárház I–IV fogás. Fabián és mások által.

Egy pár perlekedő philol. dissertatio Verseghy ellen Revaytól és barátjaitól.

Egynéhány apró románok

Gr. Teleky értekezése a' M. nyelv' pallérozásáról; A' többi pályafutó munkáink⁴⁶ is most nyomtattatnak.

Flora: mulats. gyűjtemény 1ső darab, én tölem.

Éljen, kedves Ötsém Uram, szerentsésen, szedjen a' böltsesség' mezején sok hervadhatatlan virágot, 's tartson engem is jó emlékezetben, a' ki soha meg nem szünő szeretettel vagyok 's leszek

Ndömölk, Sept. 14dikén, 1806.

egyenes szívű barátja
Kis János

⁴⁵ hogy [sor fölött betoldva:] a'

⁴⁶ [emend.:] munkáink

**88. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1806. október 2.
(KazLev IV. kötet, 1007. levél)**

**89. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1806. október 9.
(KazLev IV. kötet, 1013. levél)**

**90. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1806. október 17.
(KazLev IV. kötet, 1018. levél)**

91. Kis János Cserey Farkashoz, Nemesdömölk, 1806. november 3.

[...] láttam kívánságod szerint egynéhány rend verset írni. Ohajtom, hogy tetszésedet megnyerhessék: noha Carmina scribentis otia quaerunt, nekem pedig most tenger a' foglalatosságom.

Ha talám jobbnak tartanád, hogy magam írjak a' fellyebb említett Mecænasnak, add tudtomra, nem fogom elmúlatni, de arra az esetre kérek készítsd-el azt az Urat leveled által.

Élj szerentsésen. A' legszentebb tisztelettel ölellek

NDömölk, Nov. 3dikán 1806.

igaz tisztelőd, barátod
Kis János

Élete Kazintzy Iphigeniának
Rövid mosolygása volt egy szent Mú'sának.
Kelleme szüléit Edenbe bájolta
'S merges hegyes törrel megsebhette holtta.
Barátjok Cserey nem lelvén nékik írt
Hűségének oltárt emelt itt – 's velek sírt.

92. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1806. november 11.
(KazLev IV. kötet, 1030. levél)
93. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1806. december 4.
(KazLev IV. kötet, 1041. levél)
94. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1806. december 24.
(KazLev IV. kötet, 1051. levél)
95. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. február 2.
(KazLev IV. kötet, 1067. levél)
96. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1807. március 10.
(KazLev IV. kötet, 1082. levél)
97. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. április 9.
(KazLev IV. kötet, 1099. levél)
98. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. április 29.
(KazLev IV. kötet, 1106. levél)
99. Kis János Kazinczy Ferenchez, Pápa, 1807. május 26.
(KazLev V. kötet, 1117. levél)
100. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. május 29.
(KazLev V. kötet, 1119. levél)
101. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. június 6.
(KazLev V. kötet, 1122. levél)
102. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1807. június 28.
(KazLev V. kötet, 1129. levél)

- 103. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. július 9.
(KazLev V. kötet, 1135. levél)**
- 104. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. július 19.
(KazLev V. kötet, 1143. levél)**
- 105. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. július 19.
(KazLev V. kötet, 1144. levél)**
- 106. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. július 22.
(KazLev V. kötet, 1145. levél)**
- 107. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. augusztus 3.
(KazLev V. kötet, 1149. levél)**
- 108. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. augusztus 28.
(KazLev V. kötet, 1159. levél)**
- 109. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1807. augusztus 29.
(KazLev V. kötet, 1163. levél)**
- 110. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. szeptember 15.
(KazLev V. kötet, 1166. levél)**
- 111. Kis János Kazinczy Ferenchez, Pápa, 1807. szeptember 24.
(KazLev V. kötet, 1171. levél)**
- 112. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. október 7.
(KazLev V. kötet, 1177. levél)**

113. Kis János Chernelházi Chernel Dávidhoz, Nemesdömölk, 1807. október 13.

Méltóságos Királyi Tanácsos és Præses Ur!

Méltóztassék Nagyságod kegyesen fogadni az ide zártt két rendbéli versezetet, mint határnélkül való tiszteletemnek tsekély bizonyosságát.

Sopronyi útam' alkalmatosságával, hová holnap indúlok, személyesen is szándékozom udvarlásomat megtenni, ha megérthetem Nagyságod' Személyéhez lehető szerentsémet.

A' legbuzgóbb tisztelettel vagyok 's változhatatlanul maradok
Méltóságos Királyi Tanácsos és Præses Ur

Nagyságodnak

Nemes Dömölkön, Octob. 13dikán, 1807.

alázatos szolgája
Kis János

Méltóságos

Chernelházi Chernel Dávid Præses Urhoz.

Te, kivel a' Haza' 's Mú'sák' szeretete
A' minap olly édes dalt énekeltete,
Chernel, ne tedd-le lantodat,
Serkentsd Magyar rokonodat!
Únszol erre Themis maga
Téged, udvara' tsillaga.

Megújulásával kérkedik Nemzetünk;
De kérkedésének még nem örülhetünk,
Még nem Arpád' igaz vére,
Ha bár vígyáz szép nyelvére,
'S ha régi szokást követ bár,
Bajúszt visel 's mentében jár.

Baráthoz szent hűség, 's rettenhetetlen szív,
Mikor nyilzáport szórt az ellenséges ív,
'S az a' nemes szabad elme,
Mellynek más' pénze 's kegyelme
Rút bérül soha nem kellett,
Melly élt halt igaz ügy mellett:

Ez tette hajdani Ösinket nagyokká;
Ez tehet minket is igaz Magyarokká.
De jaj! melly nagy ritkaságok

E' betses tulajdonságok!
Nem igaz a' büszkék' nyelve,
Rabokká vagyunk nevelve.

Oh ezer baj' oka, vétkes nevelésünk!
A' rossz magból miképp legyen szép vetésünk?
Ki vígyáz az ifjúságra,
Ki tanítja jámborságra?
Kik gondolnak a' lélekkel,
Míg még nem szeplős vétkekkel?

Mit tanul a' gyermek? Játszani, tetszeni,
Táncolni 's idegen nyelven beszélni,
'S mindig új Fryne' karjában
Égni már gyenge korában,
A' rút lágyságnak hódolni,
'S álnokságot gyakorolni.

'S a' ki korán minden kényje' tetszésén jár
Mint szokjék virtusra érjen meglett kort bár?
Mint tehessem-fel felőle,
Hogy nagy lélek lessz belőle,
Kiben Hazája bízhatik,
Ha szélvésztlől hányattatik?

Nem, soha sem hallgat ez tisztje' szavára,
Temjéne szüntelen a' vak kéj' számára,
Szomszédi' jusait lopja,
Jobágyinak vérét szopja,
'S tsak megtölthesse ládáját,
Kész elárúlni hazáját.

Elhervasztván korán Amor' sok játéka,
Éretlen 's gyáva lessz, mint ő, maradéka,
Mert Hymen hozzá olly nőt zár,
Ki magával egy nyomban jár,
Nem tud mást, tsak pipeskedni,
Kártyázni 's búján epedni.

Más szülék nemzették ama' bajnokokat,
Kiknek a' Hír emelt örök oszlopokat,
Kik sebes árviz' módjára

Omolván Pannoniára,
Az Ég' ostorai lettek,
'S lágy népeket rabbá tettek.

Te legjobban tudod, Hazám' hív 's bölts fija,
Hogy ditsőségünknek vagyon még sok híja,
'S hogy az a' széles ország út,
Mellyen a' fő- 's al- köznép fut,
Elvezet a' tzéltől félre
Lábolhatatlan veszélyre.

Hazád' Geniusa kénszerít Tégedet,
Ne szünj buzdítani lágyúltt Nemzetedet,
Astræa' tiszteltt kedvese,
Légy Főbus' szent énekese
Leheld lelked' szép lángjait
Terjesszd Ösink' virtusait.

Rémítő zajjal zúg időnk' fergetege,
Éjtszakába borúltt a' fél világ' ege,
Mennykő hull, szomszédink égne,
Ki nem tartaná szükségnek
Feleit felébreszteni,
Házát 's templomát menteni!

**114. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1807. november 4.
(KazLev V. kötet, 1190. levél)**

**115. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. január 1.
(KazLev V. kötet, 1210. levél)**

**116. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. január 22.
(KazLev V. kötet, 1219. levél)**

**117. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1808. január 29.
(KazLev V. kötet, 1227. levél)**

**118. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. február 9.
(KazLev V. kötet, 1236. levél)**

**119. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1808. február 14.
(KazLev V. kötet, 1239. levél)**

120. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1808. február 22.

Kedves Barátom!

Betses leveledre azért haladt ennyire feleletem, mivel Győrbe és Sopronyba lett hivat-
tatásom épen leveled' ide érkezésekor kezdett sok gondokat okozni, melly gondjaim
lelkeket egészen elfoglalták, 's mellyeknek tsak tegnap előtt leve annyiban végek, hogy
magamat a' Sopronyi Predikátorságra elajánlottam.

Leveled sok tekintetben kedves volt előttem, leginkább pedig azért is, hogy olly forró
szeretetet mutatsz benne erántam. Tartsd-meg azt tovább is, én részemről mindenkor
gyönyörködve fogok rólad emlékezni, 's örömmel fogom ha miben lehet szívességemet
tselekedettel is megbizonyítani.

Az Erdélyiekről nem egészen tellyes megalégedéssel írtál; de jól jegyzéd-meg, még
most függőben kell hagynod ítéletedet; váraKOZZÁL legalább egynéhány hónapokig: akkor
írj rólok és akkor nekem is írj, mert örömmel hallom tőled az afféle dolgokról való
ítéleteidet. – Hogy kedved szerént való könyveket nem kapsz, az ne kedvetlenítsen-el.
Nem mindenkor tölthetjük kedvünket e' részben is, valamint nem mindenkor ehetünk
uri eledeleket. De külömben is, vagyon magadnak is egynéhány jó könyved, azokkal
annál jobban⁴⁷ megesmerkedhetel, 's ezt a' régi, igen jó, 's a' mi időnkben igen elfelejtett
tanátsot: non multa, sed multum annál inkább követheted. Egyik vagy másik ágozatját a'
tudományoknak meg kell szeretnünk; megszeretvén az arról szólló jobb munkák közzül
egyet kettőt (tsak nem azt mondom könyv nélkül) meg kell tanulnunk. Már ez is időt kíván,
más dolog is van. A' több könyvekre és a' tudományok' egyéb részeire nézve elég az,
ha historice tudunk annyit rólok, hogy vagy időnknel hátrább ne maradjunk vagy gon-
dolkodásunkban félszakuak ne legyünk, vagy választott studiumunk eránt a'⁴⁸ tormába
esett férgék' módjára a' többiek kisebbítésével bálványozó tisztelettel ne viseltessünk.
Mire mostani könyveiddel egészen megbarátkozol, azonban ismét fog alkalmatosságod
lenni többekkel is társalkodhatni.

Tsak nem örökre lemondottál, a' mint írod, a' versírásról. Másnak azt mondanám,
talám száz közzül 90nek is, hogy jól teszi ha lemond, kivált a' mi környülállásinkban,
holott olly sokféle munkákkal vagyunk megterhelve, melyek a' poesissal egészen ellen-

⁴⁷ annál <inkab> jobban

⁴⁸ eránt [sor fölött betoldva:] a'

keznek; a' poeta pedig tsak úgy tarthat számat ditsőségre, ha a' közepszerúségen fellyülemelkedik. De téged, a' kinek olly szép eszed 's olly jól intézett igyekezeted vagyon, arra kérlek, hogy áldozzál tovább is a' Músáknak. Mellyik nemét válasszd a' Poesisnak? Erre azt felelem, próbáld erődet a' szerént, a' mint hajlandóságod von, akarmellyik nemére von, próbáld benne szerentsét. A' gyakorlás által mindenkor nevelkedik erőd; 's ma holnap tökéletesen észre fogod magad venni, mellyikre légy legalkalmasabb.

Útazásodat szép tapasztalások' tételével folytattad. Rendes a' mit a' Ketskeméti Hajnalról irsz. Ugyan kinyomtattatja-e magyarul Cannabich' munkáját. Én nagyon szeretném, ha kinyomtattatná, mert a' munka kitsiny de valóban nagyon betses.

Idylliumodat én olyannak találtam, hogy szerzője' talentomát akárki is észre veheti benne. Gyönyörködve lehet azt több mint egy tekéntetből olvasni. Hogy ezen nehéz nemében a' Poesisnak felette nehéz Gessner lenni, azt ha nem mondom is tudod. De vissza térek oda, a' mit imént mondék, próbáld hajlandóságodat 's erődet; ma holnap jobban meg fogod magad tudni mint más akárki, minél kelljen megállapodnod.

Esmerkedel-e már a' tájjékodon kívül több Erdélyiekkel? Kelnek-e 's olvastatnak-e a' Magyar könyvek? Nem tudnád-e nekem megírni Közép Szolnok Vármegyei Ordinárius Vice Ispán Laskay Sámuel Ur hol lakik? Consiliarius-e? és millyen híru' nevű. Ird-meg legalább azt, K Szolnok vármegye hol tartja gyűléseit.

Sopronyba menetelem nem tudom millyen nehézségeket⁴⁹ fog előmbé tenni a' Literaturabéli munkálkodásra nézve. Ha lehetséges lessz, tovább is írotskálok egyszer mászor. Szeretnék egy Journált is kiadni, mellyről már egynéhány hónapoktól fogva sokat gondolkodtam. De mind ezekről tsak akkor szállhatok, ha majd egy ideig Sopronyban fogok lakni.

A' magyar nyelvről írott jutalmas írásomat T. Halasy Mihály Ur németre fordította; nem sokára ki fog nyomtattatni, Veszprémben Takáts a' Pápai Uraság' első Fiscalisának Pápai Sámuelnek A' Magyar' literatúra' esmérete titulusu munkáját nyomtattatja, melly a' Magyar Minervának folytatása lészen. Én Kazintzytól még nem kaptam vissza verseim kézírásának második darabját. Míg megkapom, elolvasom, jobbítgatom, vissza küldhetem, 's azután kinyomtattathatik, addig jó darab idő eltelhetik. – Eddig már fogod tudni, hogy a' Káplánom Horváth Sárkányba vitetett predikátornak mindjárt hamar elmeneteled után. Éljen szerentsésen magadnak, és Hazádnak. Tökéletes szeretettel vagyok

N. Dömölk, Febr. 22dikén, 1808.

egyeneslelkü barátod
Kis János

Sopronyban Apr. 3dikán szándékozom béköszönteni: leveleidet hát ezután oda várom.

⁴⁹ millyen <vesz> nehézségeket

- 121. Kis János Kazinczy Ferenchez, Nemesdömölk, 1808. február 29.
(KazLev V. kötet, 1248. levél)**
- 122. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. március 14.
(KazLev V. kötet, 1255. levél)**
- 123. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. április 25.
(KazLev V. kötet, 1276. levél)**
- 124. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. május 8.
(KazLev V. kötet, 1290. levél)**
- 125. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. május 21.
(KazLev V. kötet, 1299. levél)**
- 126. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. június 2.
(KazLev V. kötet, 1303. levél)**
- 127. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. június 8.
(KazLev V. kötet, 1305. levél)**
- 128. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. augusztus 4.
(KazLev VI. kötet, 1329. levél)**
- 129. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. augusztus 19.
(KazLev VI. kötet, 1340. levél)**
- 130. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. szeptember 9.
(KazLev VI. kötet, 1353. levél)**
- 131. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. szeptember 14.
(KazLev VI. kötet, 1355. levél)**

**132. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. október 31.
(KazLev VI. kötet, 1368. levél)**

**133. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. november 12.
(KazLev VI. kötet, 1372. levél)**

**134. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. december 3.
(KazLev VI. kötet, 1381. levél)**

135. Kis János ismeretlenhez, Sopron, 1808. december 17.

Kedves drága Barátom,

Egész szívemből sajnálom sorsodnak mostohaságát; Az én gondolatom szerint nem olyanra lettél volna méltó. De a' Véghetetlennek gondolatai nem olyanok, mint az emberekéi. – Azonban a' mi rajtad történt, mindenikünken minden órában megtörténhetik. Per varios casus, per tot discrimina rerum megyünk abba az országba, mellyet a' hitnek holdvilága messzünnen mutat. Egyebet nem tehetvén szívem' tellyességéből kívánom, hogy ezután kellemetesebb lehessen útazásod – ez életben.

Én azzal, a' mit az Isteni gondviselés velem az utolsó esztendőkbén tett, minden tekintetben megelégedhetem. Mi sem voltunk ugyan kereszt nélkül. Különösen 1807nek Májusában egy két esztendőös kedves leánykánkat Lidikét⁵⁰ temettük-el; úgy hogy már most tsak két fijuunk van: a' 11½ esztendőös Lajos, a' ki most Grammatista Maior és jó előmenetellel tanul, és a' 3¼ esztendőös János, a' ki születésétől fogva egészséges és igen eleven. – De ezen egy szomorúságtól megválva egyéberánt magunk nagy részént egészségesek voltunk. A' magam egészsége öt hat esztendőktől fogva általjában sokkal erősebb, mint az előtt akármikor. Gyomrom' gyengeségére már most nints panaszom: a' szorulás miatt sem szenvedek, a' mi elébb minden napi bajom volt.⁵¹ Tsak egy kis tsúz vagy reuma bánt néha, a' mit elébb nem esmértem. – Más környűlállásaim is kedvezők voltak. A' hol voltam, másoknak⁵² erántam való szeretete mindenütt követett. – Sopronyi új statiomban nem tsak nem hagyott-el ezen boldogságom, hanem még inkább nevelkedett. Olly nagy kedvességgel talám sehol sem ditsekedhettem, mint itt. –

A' midőn Te Nov. 16dikán leveledet írtad, én akkor utban voltam Pesten alul egy napi járó földre Atsára, a' hol Nov. 20dikán néhai B. Prónay László *Excellentiája* utolsó tisztességére tartottam predikátiót. Ezen útazásom és abban volt történetem életem'

⁵⁰ [emend.:] Lidiket

⁵¹ volt<, >.

⁵² voltam, <a'> másoknak

legkellemetesebb scenái közzé tartozik, mert sok jeles embereket esmertem és nyertem-meg. A' predikatiom ki fog nyomtattatni 's fogok vele szolgálni. Én sokat irkállok, mert sorsom arra ítél, de irkálásaimat nem is tartom méltónak arra, hogy jobb 's tökéletesebb munkákhoz szokott férfiak olvassák, 's ha méltónak tartanám is nints sem időm sem alkalmatosságom a' közlésre. – Most Nemzeteket esmertető Gyűjteményt – és minden órán egy M. Journált is adok-ki, a' mellybe szívesen veszem, ha kellemetes tárgyú apró darabotskákat küldesz.

A Lajosom örömet és könnyen tanul, tsak erősb complexiójú volna. – Boldogúlt Némethünk Aristippje is kezd már tanulni, de az Anyja jobban elkényezteteti, mint kívánám: a' miről tenni nem lehet. – Köszöntésedet ez szívesen köszöni és általam viszontagolja. Vele szólltomkor nem jutott eszembe megkérdeni, ha vette-e leveledet.

Kedves Társodat, mint kedves Komám Asszonyt igen szívesen tisztetem, leányaidat sókolom. Magadat örökké tartó szeretettel öllelek, mint

Soprony, Dec. 17dikén, 1808.

egyenesszívű Barátod
Kis János

**136. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. december 17.
(KazLev VI. kötet, 1386. levél)**

137. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1808. december 17.

Kedves Döbrenteim!

Nekem dolgom is sok van, szemeim is nagyon gyengék. Megengedj ha röviden válaszolok. Te fiatal 's jó szemű vagy; gonoszért gonosszal ne fizess. – E' már a' 8dik levél, mellyet ma írok; az illy gyenge szemeknek egyszerre bizony sok.

Közel vagyok Szakonyhoz, 's még sem tudom elfogadtad-e hívásokat vagy nem. Hozzám közel lennél, azért szeretném oda jövéseidet; de úgy tégy, a' mint környűllásaid között az okosság javallja.

Hogy azon a' tájon is kevesebbek a' jóízlésűek és a' tudomány szeretők, azt nem lehet tsudálni. Mindenütt úgy van az, kivált hazánkban.

Én Nov. 20dikán Atsán Pesten alúl mondtam egy halotti predikatiót, néhai B. Prónay László Exc. utolsó tisztességére. Mind utazásommal mind tett tapasztalásaimmal tökéletesen megelégszem.

Kazintzy megküldötte azon episztoládat, mellyet Csereyhez írtál – Által kellene nézegetnem, tsak érnék reá. De kimondhatatlanul elvagyok borítva foglalatosságokkal.⁵³

⁵³ borítva <a'> foglalatosságokkal.

Raphaeledhez jó szerentsét kívánok; 's arra kérlek, hogy kivált a' mit a' szép mesterségekre nézve írsz, soká és sok oldalról visgáld, jobbítsd szépítsd; mert a' nemesebb gyönyörűségek' előmozdítására szentelt munkáknak a' közepszerűségen fellyül kell minden esetre emelkedni.

Én a' Nemzeteket esmertető Gyűjteményen kívül minden órán egy Magyar Tárházat⁵⁴ is szándékozom kiadni; – a' melly elegendes, a' m. publicumot interessalható dolgokról szólló gyűjtemény lessz. Minden egy egy darabnak nem tsak interessansnak, hanem rövidnek is kell lenni. Tégedet is szívesen meghívlak dolgozó társnak.

Hogy Gr. Bethlen Gergelyt – Grófnédát – Horváth Károly Urat leveledben lerajzolván velem megemertetted, szívesen köszönöm.

Makbathednek örülök. Oly tsak olly messze ne volnánk egymástól!

Írj mennél előbb: még egyszer mondom gonoszért gonoszt ne fizess. –

Én szíves szeretettel lenni meg nem szűnök

Sopr. Dec. 17dikén, 1808.

hív barátod

Kis János

**138. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1808. december 24.
(KazLev VI. kötet, 1390. levél)**

139. Kis János Lehner Andráshoz, Sopron, 1808. december 28.

Kedves Barátom!

Igen sajnálom, hogy Tiszt. Ráth Ur a' Németországi Könyvirók' honorariuma⁵⁵ eránt olly balúl tudósította a' Győri Conventet. Add tudtára, ha jó módjával lehet, hogy egy Frantzia Tudós, Villers,* a' ki a' revolutiótól fogva Németországban tartózkodott, 1799ben, a' német literatúra állapotját igen szépen lerajzolván a'⁵⁶ többek között azt is írja, hogy a' könyvárosok a' fordításért ugyan 3–4, az eredeti munkákért pedig 10–30, 's a' híresebb íróknak pedig 40–50 tallért is fizetnek egy egy arkustól. Ezen tudósítás annyival is több hitelt érdemel, mivel mind a' criticus levelekben megdítsértetett, mind Archenholtz által németre is fordítatott. –

Hogy pedig a' Magyarországi⁵⁷ környűállásokhoz képest sem feleslegvaló az én kívánságom, azt abból is által láthatja Tiszt. Ráth Ur, minthogy énnékem most actu holmi

⁵⁴ [emend.:] Tárházat

⁵⁵ Könyvirók' <hon> honorariuma

⁵⁶ lerajzolván <azt> a'

⁵⁷ <m>agyarországi [jav. ebből átírással:] Magyarországi

könnyü prosa-fordításért alkalmas számú exemplárokon kívül árkusától⁵⁸ 12 forintot fizetnek a⁵⁹ Pesti könyvárosok, úgy hogy, annyi idő alatt 's annyi fáradsággal, a' mennyit az énekek' készítése kívánt, bizonyosan többet kerestem volna 1000 forintnál. A' ki a' versírás természetét és az én dolgozásom' módját esmeri, az ezen nem fog kételkedni. Nékem gyermekjáték egy húzomban egy árkust lediktálni (vagy is lefordítani, mert a' fordítást csak diktálni szoktam) ellenben, míg akármely versnek csak neki hevülök is, sok idő kell hozzá, és számtalanszor hűjában kell fejemet törnöm, 's a' nélkül, hogy a' Musa megjelenne félben kell szándékomat szakasztanom. – De sokat is beszélek egy tárgyról.

A' még szükséges énekek minden órán egészen készek lesznek már: mert minden üres időmet azokra szánom.

Alig várom, hogy ez meglehessen; mert egyéb feltételeimen kívül azt a' régít akar-nám már egyszer véghez vinni, hogy egy Journál formát adjak ki. – Darabjaim már rész szerént több esztendőktől fogva is vagynak készen.

A' predikatori fizetés' öregbítéséhez egész szívemből jó szerentsét kívánok – Szíves tisztelettel 's szeretettel öllelek, mint

Sopr. Dec. 28dikán, 1808.

egyenes szívű barátod
Kis János

Minden jóakaróinknak 's barátinknak áldott új esztendőt kívánunk.

[külső borítólapon címzés és piros viaszpecsét:]

Tekéntetes Lehner András hites Prókátor Urnak

N. Győr-ben

Raab

* Ugyan az, a' ki nem régiben a' Luther' reformatioja hasznos következései felől feltett jutalmat Frantzia-országban elnyerte.

⁵⁸ kívül [sor fölött betoldva:] árkusától

⁵⁹ fizetnek <akármely> a'

**140. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1808. december 30.
(KazLev VI. kötet, 1392. levél)**

**141. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1809. január 19.
(KazLev VI. kötet, 1401. levél)**

**142. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1809. február 5.
(KazLev VI. kötet, 1414. levél)**

**143. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1809. február 15.
(KazLev VI. kötet, 1421. levél)**

144. Berzsényi Dániel Kis Jánoshoz, Nikla, 1809. február 18.

Kedves Komám Uram!

Erántam való bizodalmtát, melly szerént engem azon ditséretes szándékhoz társnak méltóztatott⁶⁰ hívni kedves Komám Uram, nagy betsületnek ismérem és a' meghívást, szivesen meg köszönve elfogadom s hogy ha kedves Komám Uram várakozását eléggé⁶¹ bé nem tölthetem, valóban nem az akarat hibája lészen. Verseim gyűjteményét⁶² is örömet a' Journálhoz adom, azon feltételek mellett mellyek tudtára vagynak kedves komám Uramnak, és azzal együtt más darabokat is fogok küldeni. Sokat nem ígérhetek, mert tudja kedves Komám Uram hogy én is tsak némelly⁶³ kevés órákat lophatok kötelességeimtől.

Javallani bátorkodom⁶⁴ kedves Komám Uramnak, hogy ezen nagy czímű Journálhoz elegendő segéd társokat szerezzem,⁶⁵ mert ennek széles kerületét eggy, s kettő illendően bé nem töltheti. A' társválosztásban nagy vigyázással⁶⁶ legyen Komám Uram, mert itt, valamint a' betsületben, ugy a' gyalázatban⁶⁷ is némüképpen osztozunk egymással. Sajnálva látom kedves Komám Uram Verseit a' Sopronyi deákok' versei közé keverve. A' semmi maradjon az ő semiségében, és⁶⁸ az érdem különböztesse meg magát. – Az a' reflexiom

⁶⁰ [emend.:] méltóztatott

⁶¹ [emend.:] eléggé

⁶² [emend.:] gyujteményét

⁶³ [emend.:] némelly

⁶⁴ [emend.:] batorkodom

⁶⁵ [emend.:] szerezzenn,

⁶⁶ [emend.:] vigyazással

⁶⁷ [emend.:] gyalázatban

⁶⁸ [emend.:] es

is volna hogy darabjaink együtt nem pedig elszórva szaggatva, sem a' versek prosával keverve ne lennének, mert így a' munkák mintegy eltemetődnek, ha Komám Uram versei együtt volnának, mindig a 'sebembe hordoznám.⁶⁹ – Különösen szeretném azt is, hogy a' külső tsinosság körül is semmit elne mulatnánk, mert a' szépet a' Philosophus is szereti, a' közönséges⁷⁰ ember pedig egyedül azt betsüli, melly tudjok hogy leg nagyobb része a' publicumnak, mellynek minden képpen tetszeni akaratumk, sőt kötelességünk is.⁷¹

A' verseim nem sokára kezemhez jönek, de mivel holmi toldásokat, és⁷² földozásokat kívánnak⁷³ ujra le kell irnom, s az után fogom küldeni.

Mindenek felett pedig arra kérem kedves Komám Uramat hogy minden szándékait planumait véllem közölni ne legyen terhére, hogy magamat azokhoz tudjam szabni,⁷⁴ ugy nem különben⁷⁵ az én dilettánti munkáimat maga ítélje meg kedves Komám Uram hogy mellyek lesznek méltók a' kiadásra mellyek sem, és ne kényemnek, hanem betsületemnek legyen barátja. Alig nagyobb elme sem mindenben, s nem mindenkor nagy, s valamint a' világi, ugy a' litteraturai barátságának is a' közlésben és vezetésben áll legfőbb haszna mellyet ha elmulatunk szövetségünk erőtelen és gyümöltstelen lészen.

A politicai zaj rettenthet, de talán nem akadályoz, Fridrich Rosbachnál is verseket tsinált, mi se némuljunk el igen hirtelen.⁷⁶ – A' jövendő bizonytalan, de az én szerete-tem s tisztelem Kedves Komám Uram eránt minden környülállások között bizonyos, mellyel is maradok

Kedves Komám Uramnak

Mikla Febr 18^{dikan} 1809.

szives tisztelője
Ber'senyi Dániel mpria

U. i. / Nem lenne e szebb, Mindenés tár, Músatár, – vagy Almanach? akármelly mellékszóval, tsak a' ház maradjon el mert az az én fületem sérti, ámbár világos okát nem látom.⁷⁷

⁶⁹ [emend.:] hordoznám

⁷⁰ [emend.:] közönséges

⁷¹ [emend.:] is

⁷² [emend.:] es

⁷³ [emend.:] kívánnak

⁷⁴ szab<b>ni,

⁷⁵ [emend.:] különben

⁷⁶ [emend.:] hirtelen

⁷⁷ [emend.:] látom

- 145. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1809. március 1.
(KazLev VI. kötet, 1431. levél)**
- 146. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1809. április 11.
(KazLev VI. kötet, 1456. levél)**
- 147. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1809. április 29.
(KazLev VI. kötet, 1468. levél)**
- 148. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1809. május 30.
(KazLev VI. kötet, 1487. levél)**
- 149. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1809. augusztus 12.
(KazLev VI. kötet, 1532. levél)**
- 150. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1809. november 11.
(KazLev VII. kötet, 1582. levél)**
- 151. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1809. december 27.
(KazLev VII. kötet, 1626. levél)**
- 152. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. január 19.
(KazLev VII. kötet, 1645. levél)**
- 153. Kis János a győri evangélikus gyülekezethez, Sopron, 1810. március 4.**

Tekéntetes és Tisztelendő Gyülekezet!

Azon betses bizodalját, mellyet néhai Tiszt. Ráth Mátyás Ur' helyébe lett választatásomkor erántam bizonyított, valamint háladatos örömmel vettem, úgy nyomos meggondolásom' tárgyává is tenni el nem mulattam. Sok volt és van előttem, a' mi ezen tisztas hívatálnak elfogadására ösztönöz 's tsak nem ellenállhatatlan erővel bájol ugyan azért sokat gondolkodtam, miképen lehetne az elmenetelemet gátoló nehézségeket meggyőzőnem. De minthogy különösen azon fontos akadálnak, melly gyermekeim' nevelését

illeti, elhárítására semmi jóváhagyható 's tellyesedést reménylhető módot nem találok: kéntelen vagyok hajlandóságomon erőszakot tenni, 's azt az örömet magamtól megtagadni, mellyet abban az Ekklesiában reménylhetnék, a' hol Tanítói pályafutásomnak három első esztendeit elfelejthetetlen boldogságban töltöttem-el, a' honnét sok Érdemes Jóakaróimnak, Barátimnak 's Rokonaimnak szívességét távollétemben is mindenütt nagy mértékben tapasztaltam, 's a' hová a' tiszteletnek, barátságának, 's szeretetnek szent lántzai engemet vonni soha meg nem szűnnek. – A' ki magamat tovább is kegyességébe 's szívességébe ajánlván ugyan ezen indúlatokkal változhatatlanul maradok

A' Tekéntetes és Tisztelendő Gyülekezetnek

Sopronyban, Martz. 4dikén, 1810.

alázatos szolgálja
Kis János Sopr. Ev. Pred.

154. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1810. március 14.

Kedves Döbrenteim!

Ámbár számtalanszor vagy emlékezetemben, még is levelem által felette ritkán beszélhetek Veled. Most az egész télen a' betegekkel annyi dolgunk volt, hogy egyéb hivatalbéli dolgokat is ide számlálván tsak nem minden időmet a' hivatal foglalta-el, tsak nem eltemetve voltam barátimra nézve.

Leveledet, jóllehet későn jött, és a' benne lévő újságok ide érkezéseig megavúltak, valamint mindenkor úgy most is, nagy gyönyörűséggel olvastam. A' barátság, a' nemes indúlat, a' tudományok buzgó szeretete minden rendeidből kilátszanak. – Kazintzynál léted' szép scenái engem is Széphalomra ragadtak. Vajha együtt lehettem volna valóssággal is veletek. Tudós igyekezeteidhez egész szívemből jó szerentsét kívánok. Édes Atyádnak élő szóval akarom megbeszélni, a' mit leveled fiúi nemes indúlatodról bizonyít; Azért nem írtam eddig néki.

Kívánod tudni mint vagyok, Kazintzytól megtudtad mint voltam a' nyáron. Azolta tűrhető egészség mellett tsak nem szüntelen beteg hallgatókkal vesződtem: mert a' nervusokat érdeklő hideglelés itt is igen uralkodott, jóllehet a' megholttak' száma a' felette sok betegekéhez képest nem szinte nagy volt. Most kezdünk valamennyire pihenni. – Ráth' helyébe a' Győriek a' múlt hetekben meghívtak; de ámbár Győrben több tekintetekre nézve szeretnék lakni, még is minthogy itt a' fizetés is több, a' nevelés is könnyebb, megmaradtam, annyival is inkább, minthogy ide való hallgatóim újra is nagy szívességet mutattak hozzám. A' mi Gymnasiumunkban mostanában több rendbéli változások történtek. Kralóvánszky' helyébe,⁷⁸ a' ki Novemb. elein holt meg, Raits, ennek helyébe

⁷⁸ helyébe<n>,

(minthogy Seybold az eddig való classisát nem akarta elhagyni) Gamauf, 's Gamauf helyébe Hetyési László, a' kit talám az oskolákban esmertél, tétetett. Midőn ez így történt, Neudherr a' Pöttelsdorfi Ekklesiába igérkezett, a' hová az Agendorfra az ott megholt Harnwolfnak succedáló⁷⁹ Kalchbrenner helyébe hívatott. Mi a' Syntaxisba T. Halasyt hívtuk-meg, a' kitől olyan tudósítás jött, úgy mondják ide, hogy nem volna idegen elébbeni hívatalát ismét felvállalni. Meglátjuk mit fog most a' vocatorialisra felelni. – Hát Te, kedves Barátom, hány esztendő alatt végzed-el nevelésedet, 's nem tsináltál-e azolta valamely plánumot, mikép akarod azután éltedet tölteni, Erdélyben maradsz-e? vissza-jössz-e? Civilis egyházi, Oskolai hívatalra igyekezel-e?

A' mi a' M. literaturával való foglalatoskodásomat illeti, az itt nem kevés akadályokat talál. A' hívatalbéli dolog nem kevés, a' másféle elvonattatások tsak nem⁸⁰ még több időt kívánnak, a' fijamra való vigyázás is kötelességem. Ha a' munkától és kedvem⁸¹ ellen való distraháltatástól rész szerént elfáradva, rész szerént megzavarodva nem nyúlnék is pihenő óráimban a' könyvekhez: mennyi időt fordíthatok minden esetben is azokra, I nunc & versus meditare sonoros! – Mind a' mellett is, (nem tudom nem a' Músák' bosszújára-e) Horatius' némelly episztoláit fordítgattam-le egynéhány hetektől fogva, 's az a' szándékom, hogy azokat talám még a' nyáron kiadjam. Egyet, a' melly épen most copirozva van, idezárok. Isten Hozzád.

Soprony, Martz 14dikén, 1810.

K.

**155. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. március 24.
(KazLev VII. kötet, 1690. levél)**

**156. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. március 28.
(KazLev VII. kötet, 1695. levél)**

**157. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. április 7.
(KazLev VII. kötet, 1704. levél)**

**158. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. április 17.
(KazLev VII. kötet, 1712. levél)**

⁷⁹ [emend.:] succedáló

⁸⁰ elvonattatások [sor fölött betoldva:] tsak nem

⁸¹ és <a> kedvem

**159. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. április 30.
(KazLev VII. kötet, 1728. levél)**

**160. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. június 4.
(KazLev VII. kötet, 1767. levél)**

**161. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. június 8.
(KazLev VII. kötet, 1774. levél)**

162. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1810. június 14.

Wohlehrwürdiger Herr Amtsbruder,
Werthgeschätzter Freund!

Ihr vom 28 Mai datiertes Schreiben habe ich gestern erhalten. Ich eile darauf zu antworten, weil es uns darum zu thun ist, alle Hindernisse aus dem Wege zu räumen, die ihren Entschluß und ihr Antwort verzögern könnten. Ihre Frage, ob die Ordinations- und Reise-kosten vergütet werden, kann ich zwar nicht bestimmt beantworten, weil dazu⁸² ein Convent nöthig ist, den ich aus eifer für die gute Sache nicht abwarten und Ihre Antwort nicht aufhalten will, doch glaube ich Sie versichern zu können, daß, wenn Sie keine andre Schwierigkeiten haben, diese beseitigt werden können, und daß unser Convent diese Bedingungen eingehen wird. Haben Sie nur die Güte Ihre Antwort soviel als möglich zu beschleunigen; weil wir die vacante Stelle bis zum Anfang des künftigen Schuljahrs auf alle Fälle besetzen wollen.

Unser gemeinschaftlicher Freund, Hr v Asboth wird Ihnen alles das berichtet haben was Sie von den hiesigen Umständen zu wissen nöthig haben. Wenn der Gott in Ihnen Sie zum Schulamt auffordert, und Sie sich über den überall geringen Gehalt der um den Staat so hoch verdienten Schulmänner, als über die traurige Mißgeburt unserer unglücklichen Zeiten, wegsetzen können, so schlagen Sie unsern Ruf nicht aus. Sie werden auch hier, wie überall, gute und böse Menschen vermischt, die Zahl aber derjenigen, die Sie schätzen und lieben werden, wenigstens in Rücksicht auf das Geweiht, gewiß nicht gering finden. Vor der Parthey, die Anfangs gegen Sie wirke, haben Sie sich nicht im geringsten zu fürchten. Sie besteht eigentlich nur aus einer Person, die von allen Vernünftigen verachtet ist, mit jeden Tag abnimmt, und, wenn Sie kommen, ganz verschwinden muß.

Ich, für meinen Theil, werde mich über Ihre günstige Antwort um so inniger freuen, je mehr mich sowohl Ihre schriftstellerische Arbeiten, als auch Ihre u. meine Freunde Asboth u. Kazintzy schon seit längerer Zeit für Sie eingenommen haben, und je mehr

⁸² weil [sor fölött betoldva:] dazu

geistigen Genuß ich mir aus Ihrer persönlichen Freundschaft verspreche, der ich mit ungeheuchelter Hochachtung bin

Ihr

Oedenburg, den 14 Jun. 1810.

ergebenster Freund
Johann Kis

N. S. Eben höre ich daß bey uns ein Gerücht herum geht Ihr Herr Vater habe geschrieben, daß Sie unseren Ruf aus dem Grunde nicht annehmen würden, weil Herr R. gegen Sie war und Sie⁸³ Mißhandlungen von ihm befürchteten. Ich versichere Sie nochmals, Sie werden über ihn⁸⁴ einen Sieg davon tragen, der Ihre Verdienste in einem noch schönern Licht zeigen wird, als alles, was Sie bisher thaten.

**163. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Kázmér, 1810. június 28.
(KazLev VII. kötet, 1790. levél)**

**164. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. július 14.
(KazLev VIII. kötet, 1800. levél)**

**165. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. július 27.
(KazLev VIII. kötet, 1809. levél)**

**166. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. szeptember 9.
(KazLev VIII. kötet, 1833. levél)**

167. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1810. szeptember 10.

Soprony, Sept. 10dikén, 1810.

Kedves Barátom!

Németh' biographiáját már régen az az mindjárt leveled megérkezése után elküldöttem Po'sonyon keresztül Pestre Kiss Istvánhoz. Ragasztottam hozzá egy más idegen biog-

⁸³ und [sor fölött betoldva:] Sie

⁸⁴ über <S> ihn

raphiát is, melyet Csehy küldött volt ez előtt néhány esztendővel, midőn Journálírásról álmadoztam. Az én édes álmom' tellyesedését környűllásaim⁸⁵ akadályoztatván, reád bízom ennek megvi'sgálását is. Ha planumodba belé való lessz, hátúl a' Ment ki ne maradjon, mert azt az Irója én tőlem kikérte volt; de nehezen lessz belévaló.

Azolta Pesten is megfordultam mint Deputatus a' Generalis Conventre. Szemerével, Horvátthal, Vitkovittsal megesmerkedtem. Többen⁸⁶ Magyar Literátorokkal p.⁸⁷ o. Kultsárral, Fejérrel 's a' t. együtt azzal tiszteltek-meg, hogy egy kirendeltt helyre 's kirendeltt órában öszvejöttek 's ott együtt igen jól mulattunk déleesti öt órától fogva tizenkettőig. A' Te Szemeréd nagy dísze lessz a' Magyar Helikonnak. Melly szívrehatókép énekel már most is, midőn még tsak első próbáit teszi!

Sokat beszélgettünk együtt egy folyó munka' kiadásáról is. Én igen szeretném, ha Pesten is, Erdélyben is és így két helyen láthatna a' két M. Haza Journálokat boldogúlni. De félek, hogy egyik helyen sem lehet az akadályokat egészen meggyőzni. Részemről most is ajánlom, hogy a' mennyire időm és erőm engedi mindenik társasághoz hozzá fogom magamat kaptsolni.

Lajosomat a' múltt héten Modorba vittem, rész szerént, hogy tótúl tanuljon, rész szerént, hogy másutt is próbáljon és tapasztaljon. –

Tsak másoktól hallom, hogy egy munkádra prænumeratiot hírdettél és ezen a' részen engem nevezteél-meg. Pesten létemben jött kétség kívül az az újság ide, 's azolta⁸⁸ még nem keríthetem kezemre azokat a' darabokat, a' mik akkor engem elkerültek. Örömet fogok munkás lenni, a' mennyire lehet, jó szándékod' előmozdításában. – Az én Horatziusom is már nyomtattatik, de, a' mint Sopronyban lehet, lassan. Továbbra is ajánlom azt szívességedbe.

Sok szép igyekezeteidhez tiszta szívemből kívánok olly előmenetelt, a' millyent érdemelnek; 's ha ollyannal nem koronáztatnak-meg, kívánom, hogy a' benned égő sz. tűz akkor se, de soha se és semmikép se alhassék-el. Isten Hozzád! Én most nyomban indúlok Kőszegre. Három sőt négy héttől fogva alig voltam három négy nap itthon.

hív barátod, Kis

U. i. Prof. Szabó Sámuel Urnak régi jó Barátomnakis küldj szíves köszöntésem mellett egy exempl. jelentést: úgy nem külömben ha M. Vásárhelyt Prof Dósa, és másutt már nem is tudom hol a' velem tanúltt Herepei János és Szendrei Veres Dávid Urakat esmered.

⁸⁵ [emend.:] környűllásaim

⁸⁶ Több [jav. ebből betoldással:] Többen

⁸⁷ Literátorokkal <e> p.

⁸⁸ a<l>olta [jav. ebből átírással:] azolta

**168. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1810. szeptember 24.
(KazLev VIII. kötet, 1841. levél)**

**169. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1810. október 2.
(KazLev VIII. kötet, 1843. levél)**

**170. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. október 15.
(KazLev VIII. kötet, 1852. levél)**

**171. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. október 29.
(KazLev VIII. kötet, 1861. levél)**

**172. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. november 7.
(KazLev VIII. kötet, 1864. levél)**

173. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1810. november 12.

Tisztelendő Ur,
Tudós Hazafi!

Tegnap érkezett betses levelét annál nagyobb gyönyörűséggel olvastam, minthogy abból nem csak erántam való barátságos indulatját 's tsekély de buzgó tudományos igyekeze-
teim' kedvelését láttam, hanem egyszer'smind Hazánk' egy olly fijának nevét is esmer-
tem meg, a' ki Nemzetéhez vonszó tüzes szeretetét nem kevesebbé tüzes ékesszóllással
tudja kifejezni. Egy részről örvendek a' Hazának részéről, hogy a' legújabb idők is, (bár
melly mostoha környüállásokkal küzködnekis a' Mú'sák) nem szünnék-meg minden
tudományos készültekkel ékeskedő férjfiakat nevelni a' támadó nyom' számára. Más
felől áldom sorsomat, hogy már egynéhány esztendőktől fogva minden rendű, korú
és vallású jó emberek között olly sok jeles Jóakarókat 's jó Barátokat adván 's azoknak
számát naponként nevelvén, az én minden vallás- és sors-béli Érdemeseket egyeránt
ölelő szeretetemet, 's mindenek' javára tzélozó törekedésemet olly bőséges mértékben
megjutalmazza. Méltóztassék Tisztelendőséged meggyőzöttetve lenni azon szíves tisz-
telet felől, mellyel vagyok

A' Tisztelendő Urnak
Soprony, Nov. 12dikén, 1810.

igaz szolgálója,
Kis János

Vertatur

[a hátlapon:]

U. i. Ha kik Tiszt. Ur' barátjai között találatnának, akar Szombathelyen akar másutt, a' kik magokat Horátziusomra jelentenék, az előfizetés' árrán oda adom nékik. – Januariusban vagy Februariusban, reménylem, megküldhetem az exemplárokat.

**174. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1810. december 3.
(KazLev VIII. kötet, 1878. levél)**

**175. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. december 16.
(KazLev VIII. kötet, 1890. levél)**

**176. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1810. december 27.
(KazLev VIII. kötet, 1896. levél)**

177. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1811. január 11.

Tisztelendő Úr! Nagy buzgóságu Tudós Hazafi!

Horatziusom első kötetéből mennek ezen rendeimmal együtt 10 nyomtatványok azzal a barátságos kéréssel, hogy ötöt az Előfizetőknek kiosztogatni, egyet a Maga fáradtságáért kedvesen venni s a többit, ha vevők találkoznak per 2 frt 10 kr distrahálni méltóztassék. Hogy ezen utolsó fáradságra Tisztelendő Urat kérem bátorodjam, az arra valló bizodalmat az a ritka példájú buzgóság gerjesztette bennem, mellyel Tiszt. Ur minden jóhoz s különösen a magyar literaturához is viseltetik, s a melynek állandóságot és sok követőket kívánván meg nem szünök lenni

A Tisztelendő Urnak

Soprony, Jan. 11-dikén 1811.

kész köteles szolgája
Kis János.

Kívül: Tisztelendő Tudós Bitnitz Lajos urnak a Szombathelyi Seminariumban tanuló Nevendék Papnak, illendő tisztelettel, Szombathelyen. Egy pakétocskával.

178. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. január 18.
(KazLev VIII. kötet, 1913. levél)

179. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1811. február 5.
(KazLev VIII. kötet, 1924. levél)

180. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. március 13.
(KazLev VIII. kötet, 1960. levél)

181. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1811. március 25.
(KazLev VIII. kötet, 1965. levél)

182. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1811. április 1.

Tisztelendő, Tudós, Érdemes Hazafi!

A' küldött pénz (fl 9 xr 20) ma szerentsésen kezemhez érkezett. Nem tsak nem sokállom ennek elküldését, hanem az a' gyorsaság, mellyel a' Tisztelendő Ur' kérésemet 's kíván-ságomat tellyesítette, felülhaladta reménységemet, 's annál betsesesebbé teszi a' hozzám mutatott szívességet, 's annál forróbb köszönetre kötelez engemet. Örömet 's könnyen elhiszem, hogy egy olyan pálya, a' millyen a' Tisztelendő Uré, elég munkát ad annak, a' ki mind az időnek, mind annak a' szent hivatalnak, mellyre készül, méltóságát betsültni tudja; 's szívemből kívánom, hogy ez a' munka mennél gazdagabb u'sorával jutalmaztas-sék-meg az igazság Istenétől.

Igen örvidenék, ha szívességért én is valaha szívességet adhatnék. Tessék velem parantsolni, tessék egyszers mind néhanéha leveleivel is megörvendeztetni. El nem múla-tok soha semmit, a' mível megmutathatom, melly igaz tisztelettel vagyok

A' Tisztelendő Urnak

Soprony, Apr. 1 napj. 1811.

kész köteles szolgája,
Kis János

[hátlapon viaszpecsét és címzés:]

Tisztelendő Tudós Bitnitz Lajos Nevendék-Pap Urnak
Abzugeben im bischöflichen Seminario zu Stein am Anger.
Szombathelyen.

183. A győri evangélikus gyülekezet Kis Jánoshoz, Győr, 1811. április 15.

Tiszt. Kis János Urnak.

Az ezen Gyülekezet számára készült Magyar Énekes könyvnek nyomtatása⁸⁹ folyamatba lévén, rövid idő múlva immár az a' mellé megkívántató Imádságokra-is a' Sor fog következni. Mire való nézve minekutánna azon nem kételkedünk, hogy T. Uram az aze-ránt tett⁹⁰ Lekötélezéséhez képest ebbeli Imádságokat mindekkoráig el nem készítette volna, ezzel most reá emlékeztetvén, T.⁹¹ Urat avégett⁹² barátságosan megkérni kívántuk, hogy az fenn említett Imádságokat nekünk e' jelen való alkalmatossággal⁹³ megkülden-i,⁹⁴ 's ekképpen a' mondott könyv' nyomtatását maga⁹⁵ részéről-is előmozdítani⁹⁶ ne terheltessék. Többnyire szíves hajlandóságiba ajánlottak illendő tisztelettel maradunk
Az T. Urnak

kész kötelességű Szolgái
Az A. C. N. Győri Gyülekezetnek Tagjai.

[a lap bal szélén:]

költ a' mi Sz. György Hava 15^{ik} Napján az 1811dik Eszt. Egyh. kis Gyűlésünküből.

184. Kis János a győri evangélikus gyülekezethez, Sopron, 1811. április 17.

Tekéntetes és Tisztelendő Gyülekezet!

Az az ígéretem, hogy az Énekes könyv mellé imádságos könyvet is készítek, mindenkor frís emlékezetemben volt; 's jóllehet az elsőnek közrebotásását akadályoztató környülállások között a' másodiknak kidolgozását, sok egyéb foglalatosságoktól is körül lévén véve, valamennyire halasztottam: tsak ugyan mihelytt a' nyomtatás' elkezdődését érttettem, azonnal szívesen fogtam ígéretem' tellyesítéséhez, 's ha a' héten nem, a' jövő héten bizonyosan kész lesz az imádságos könyv, még pedig tökéletesebb formában, mint előre gondolhattam 's reménylhettem volna. De minthogy abban a' gondolatban voltam és vagyok, hogy az imádságos könyvnek tsak kidolgozását nem pedig nyomtatás végett is

⁸⁹ nyomtatása [jav. ebből föléírással:] nyomtatása

⁹⁰ azeránt [sor fölött betoldva:] tett

⁹¹ emlékeztetvén, <abban> T.

⁹² Urat <abb> a<zon> [sor fölött betoldva:] végett

⁹³ nekünk [lap bal oldalán külön jellel megjelölve betoldva:] e' jelen való alkalmatossággal

⁹⁴ alkalmatossággal <minél előbb> megküldeni,

⁹⁵ nyomtatását <a'> maga

⁹⁶ elő<seg>mozdítani

ingyen általadását⁹⁷ fogadtam; azért mind eddig az volt tellyes szándékom, hogy az említett munkát a' magam költségén adjam-ki. Ha mindazáltal a' Tekéntetes és Tisztelendő Konventnek kedvesebb dolgot tehetek a' kézírásnak általadásával arra is kész leszek, ha a' Tekéntetes és Tisztelendő Konvent mind az Énekes, mind az Imádságos könyvből 460 nyomtatványokat méltóztatik adni honorárium gyanánt; a' mit előttem esméretes nemes indulatjától annál⁹⁸ bizodalmasabban reménylek, minthogy midőn énnékem az ezer forint honorárium 1806ban⁹⁹ az akkori jobb cursus szerént megígértetett, akkor az imádságos könyvről szó sem volt, midőn pedig 1809ben lefizettetett, akkor élő szóval azt a' feltételt jelentettem, hogy az Énekes könyvből tisztességes számú exemplárokat várok; 's minthogy mindeneket, a' kik a' tudományos fáradságot betsűlni tudják, bizonyosságul hívhatok, hogy az a' honorárium, mellyet kaptam, 's melly az egyezéskor az Austriai scala szerént közel 700 forintot tett volna a' megfizetéskor pedig épen 400 forintot tett még ezen mostani kívánságom' tellyesítésével megtoldva sem lesz legkevesebbé is felesleg való.

Óhajtva várván a' meghatározó betses választ állhatatosan vagyok különös nagy tisztelettel

A' Tekéntetes és Tisztelendő Gyülekezetnek

Sopronyban, April. 17dikén, 1811.

alázatos szolgája,
Kis János

185. A győri evangélikus gyülekezet Kis Jánoshoz, Győr, 1811. április 26.

Tisztelendő Ur
Bizodalmas Jó Akaró Ur!

Barátságossan, és egyszersmind bizodalmassan jelentyük Tisztelendő Urnak, hogy midőn a' számunkra való Magyar Uj Énekes könyvnek el-készítésére köz akarattal meg-kértük egy uttal abbéli óhajtást is forgadtunk elménkben, hogy vajmi szivessen vennénk, ha azok mellé egynéhány épületes Imádságok is ragasztatnának. Ezen várákozásunknak hogy Tisztelendő Ur megfeleljen, nem hogy kételkedtünk, sőt mindenkor tellyes Bizodalommal voltunk. De a' dolognak természetéből, és mivoltából melly az Énekeket, és Imádságokat együvé szerkéztteti, nem is lehattunk más Hitben, hanem hogy ez a' kettő

⁹⁷ általadását [jav. ebből kihúzással:] általadását

⁹⁸ a<tt> [jav. ebből átírással:] annál

⁹⁹ honorárium [sor fölött betoldva:] 1806ban

egy munka lévén, Tisztelendő Ur nem fogna a' külön külön való jutalomról kérdést támasztani; annyival kevesebbé, mivel sem annakelőtte, sem az Énekek Jutalmának ki-fizetésekor róla Emléttést nem tett, hogy tehát¹⁰⁰ azzal¹⁰¹ meg-fogna nyugodni, nem tsak a' magunk gondolkozása bátorított, hanem Véber Simon Posonyi könyvnyomtató érdemes Urnak véleménnye mint az ide zárt ·/· vonadékból kitezik, abban egészen meg-erősített.

Annakokáért Tisztelendő Urnak e' folyó Hónap 17^{ik} napján költt Levelében értésünkre adott Jegyzésekre abban fejezzük ki magunkat; hogy Tisztelendő Ur az 1000. ftrúl adott nyugtató Levelében, mint annak ide rekesztett ·/· mássa mutatja, kötelezvéen egyszer magát az Imádságoknak el-készéttésére, attúl többé el-állani szabadságában nem áll; hanem azokat jól kidolgozva által adni tartozik, a' nélkül,¹⁰² hogy érettek más Jutalmat várhatna. Azon előbbi Fel-tételről, hogy az Imádságos könyvből 460. nyomtatványt Jutalom gyanánt ígértünk volna, leg-kevesebb Tudományunk sinsen, sem pedig e' részben előttünk Jelentés nem tétetett.

Mind¹⁰³ ezekből tehát bölts Itélete szerént által látván Igasságunkat Tisztelendő Ur, tökéletessen meg-vagyunk győződve a' felül, hogy Egyenességgel viseltetvén erántunk, Egyházi paroláját szentül meg-tartya, és minekutánna Fáradtságát érdeme szerént meg-jutalmaztuk volna, nem kívánnya többé, hogy magunkat meg-eröltessük.

Többnyire szives hajlandóságiba ajánlottak illendő tisztelettel maradunk
Az T. Urnak

Kész kötelességű Szolgái
Az A. C. lévő N. Győri Gyülekezetnek Tagjai.

Költ a' mi Szent-György Hava 26^{ik} Napján az 1811^{ik} Eszt. tart. Egyházi kis Gyűlé-sűnkéből.

186. Kis János a győri evangélikus gyülekezet konventjéhez, Sopron, 1811. április 30.

Tekéntetes és Tisztelendő Convent!

Jóllehet utolsó levelemre még választ nem vettem: mindazáltal, attól tartván, hogy az akadályokkal járó levelezés a' tudvalévő munkának jókor megjelenését késleltethetné, a' kívánt kézírást ezen alkalmatossággal megküldöm, 's levelemben jelentett kívánságomnak megítélését, helybehagyását vagy módosítását egészen a' Tekéntetes és Tisztelendő

¹⁰⁰ hogy <azon> tehát

¹⁰¹ tehát <az Énekeknek Jutalmával> [fölrírással:] azzal

¹⁰² [emend.:] nélkül,

¹⁰³ tétetett. <A mi továbbá illeti a' Banko czeduláknak fellyebb, vagy alább lévő Cursusát; ugy reményljük, hogy nem fogja Tisztelendő Ur minékünk vétékül tulajdonítani.> Mind

Convent' nemes gondolkozására bízom; maradván állhatatosan megkülömböztető tisztelettel

A' Tekéntetes és Tisztelendő Conventnek

Soprony, April. 30dikán, 1811.

alázatos szolgája,
Kis János

**187. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. május 1.
(KazLev VIII. kötet, 1992. levél)**

**188. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1811. május 12.
(KazLev VIII. kötet, 2001. levél)**

**189. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. május 22.
(KazLev VIII. kötet, 2010. levél)**

**190. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1811. június 10.
(KazLev VIII. kötet, 2016. levél)**

**191. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1811. június 19.
(KazLev VIII. kötet, 2019. levél)**

**192. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. július 18.
(KazLev IX. kötet, 2042. levél)**

**193. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1811. augusztus 23.
(KazLev IX. kötet, 2058. levél)**

**194. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. október 5.
(KazLev IX. kötet, 2075. levél)**

**195. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1811. október 18.
(KazLev IX. kötet, 2083. levél)**

**196. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1811. november 22.
(KazLev IX. kötet, 2099. levél)**

**197. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1811. november 23.
(KazLev IX. kötet, 2102. levél)**

198. Kis János Szemere Pálhoz, Sopron, 1811. december 5.

Soprony, Dec. 5dikén, 1811.

Kedves Barátom!

Most írok legelsőben Hozzád, 's most is fárasztani akarlak; de az a' szeretet, mellyel én Hozzád vonattatom, elhíttet, hogy Te is szeretsz engem, 's hogy ezen szereteted nem hagyja megtagadni azt a' szívességet, mellyre kérek.

Verseimet, két kötetbe öszve szedve, által adtam Trattnernak: mellyek jóllehet veszendő aprólékságok (mert a' maradéknak még ezután kell, ha lehet, valamit dolgoznom); még is szeretném, ha illendő dísszel jelennének-meg. Akarmelley tsekélységek is magok, a' Közönség eránt tartoznak figyelemmel viseltetni. Méltóztassál, kérek, a' nyomtatás és különösen a' correctura körül a' legfőbb vígyázatot Magadra vállalni, 's mindent megtenni, a' mit az atyai gond vagy távolléte miatt nem tehet vagy akarmi hibája miatt tenni elmúlott, 's a' minek elmaradása megbótsáthatatlan vétek lenne. E' végre a' külső tsín' elintézését egészen Reád bízom; 's a' m[i a'] belső érdemet illeti (ha az ilyen munkánál ezzel a' szóval élni szabad): arra nézve is köszönettel fogom venni emlékeztetéseidet 's javaslásaidat.

A' kézírás' orthographiája, valamint a' kézírás is, Kazintzyé. Én azt tartom, hogy a' ts tz mellett és ellen annyit lehet à peu près mondani, mint a' cs és cz mellett és ellen; 's minthogy a' ts és tz akkor, midőn mi kezdettünk auctorkodni tsak ugyan több esztendők olta¹⁰⁴ uralkodott, én, a' ki minden szükségtelen és haszontalan újításnak ellensége vagyok, örömet meghagynám akkori jusainak birtokában. Azonban fegyvert nem fogok mellette; 's nem bánom akarmellyik írást tartod-meg verseim' gyűjteményében is.

Hát a' Te Musád miket sűgallott Néked mostanában 's mivel szépítéd legközelebb literaturánkat? Isten Hozzád, igen tisztelt 's szeretett Barátom. Tiszteld nevemben azokat, a' kiket szomszédsgodban Veled együtt szeretek.

Kis János
Pred.

¹⁰⁴ ugyan [sor fölött betoldva:] több esztendők olta

**199. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Nagyvárad, 1811. december 6.
(KazLev IX. kötet, 2107. levél)**

**200. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. január 3.
(KazLev IX. kötet, 2118. levél)**

201. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1812. január 13.

Kedves Barátom!

November' elein irtt leveledet Prof. Rumi Ur kezemhez adta. Közlöttem vagy inkább Sógora által közölttem Cl. Fabrival, a' mit Gr. Bethlen felől újebben írsz. Nem tudom mit fog válaszolni. Meglehet, hogy egyenesen Veled vagy Magával a' Gróffal fogja magát levelezésbe botsátani. – Azolta még egy más környülállás is adta elő magát, melly ezen dologgal függésben van. Prof. Rumi, minthogy a' Sopronyi fizetésből nem élhet, 's a' Convent több 's nagyobb fizetést nem adhat, arra határozta magát, hogy kész lesz elmenni Gr. Bethlenhez, ha ennek tetszeni fog. A' feleségével egyet értett már¹⁰⁵ azt mondja az eránt, hogy az két gyermekével együtt egynéhány esztendeig, míg a' nevelés tartana, férjének az az Rumínak szüléinél fogna maradni. – Rumi, azon kételkedni nem lehet, sok esméretekkel bíró ember: de azt meg kell mondani, hogy egyik lábával sánta, 's külömben is nem nagy világba vagy finom társaságok' elevenítésére való ember. Ha az illy környülállásokat félre teszi Gróf Bethlen, bizvást ajánlhatod néki. –

Tudományos igyekezetedhez az új esztendőben új és a' réginél jobb szerentsét kívánok. Nagy dolgot vinnél véghez, ha egy nyomosan folytatható Journált megindíthatnál. Audendum est, ennek kell symbolumodnak¹⁰⁶ lenni, 's ez a' symbolum a' te korodhoz és állapotodhoz sokkal jobban illik, mint az enyimhez. Szívemből fogok örülni, ha boldogúlsz, 's a' mennyire egy illy rabtól, a' millyen én vagyok, kitelhetik, igyekezem is veled egy tzelra dolgozni. Németh' élete, ha még sints kezedenél, eddig alkalmasínt elveszett valahol. Nagy baj az, hogy betsületes emberekre nehéz találni, a' kik a' közösülést a' küldözést előmozdítanák. Ne sajnálj Kiss Istvánnál eránta tudakozódni, talán még valami módon megkaphatod.

A' mi Horatiusomat illeti, az exemplárokat már mind szélllyel küldöztem. Nem tudván, hogy Nálad prænumeráltak 's nem találván Hozzád utasítható alkalmatosságot Pestnél tovább semmit sem küldöttem. Irj, kérlek, akar Kiss Istvánnak, akar Eggenbergernek annyiért, a' mennyi kívántatik; azok fognak küldeni, Az árrok 1 fl váltóztédulában. Az előre fizetés árrán tsak azoknak adtam, a' kik azt előre letették. Úgy is bizonytalan még költségem 's fáradságom jutalma.

¹⁰⁵ értett <de> [jav. ebből föléírással:] már

¹⁰⁶ <S>symbolumodnak [jav. ebből átírással:] symbolumodnak

Ha Museumodba verseket is felvéssz, egyszer másszor fogok küldeni mihelytt tudósítasz. Verseim' két kötetét¹⁰⁷ Trattnernak által adtam, a' ki azoknak kinyomtatását magára vállalta. Reményilem nem sokára hozzá¹⁰⁸ fog. – A' Győri énekes könyv is már tsak ugyan kijött. Uj esztendő' napján énekelt a' Győri gyülekezet előszer belőle. A' munka nagy részént az enyim a' hozzá tartozó imádságokkal együtt; de egynéhány éneket adtak hozzá Győrben, 's némelly változtatásokat tettek benne (kívált T. Síkos Ur) tudtom nélkül.

T. Prusinszky Jósefné ez előtt egynéhány hetekkel megholt. Testamentomában 1000 fl hagyott a' végre, hogy én adjak ki egy áhíthatosság' gyakorlására szolgáló könyvet.

Mint elégszel-meg sorsoddal? Sokallod-e a' hátra lévő esztendőket? De hiszen ez a' nyomorúlt és nyomorúságos világ az olyanoknak legkönnyebben viselhető a' millyen te vagy.

Isten Hozzád. Vagyok szíves szeretettel

Soprony, Jan. 13dikán, 1812.

egyenesszívű barátod
Kis János

**202. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. január 28.
(KazLev IX. kötet, 2134. levél)**

**203. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. február 14.
(KazLev IX. kötet, 2148. levél)**

**204. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. március 7.
(KazLev IX. kötet, 2168. levél)**

**205. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. március 21.
(KazLev IX. kötet, 2180. levél)**

**206. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. március 25.
(KazLev IX. kötet, 2186. levél)**

¹⁰⁷ Verseim<et> két kötet<ben> [jav. ebből átírással:] Verseim' két kötetét

¹⁰⁸ [emend.:] hoz-

**207. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. április 2.
(KazLev IX. kötet, 2192. levél)**

**208. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. április 18.
(KazLev IX. kötet, 2206. levél)**

**209. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. május 15.
(KazLev IX. kötet, 2229. levél)**

**210. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. május 30.
(KazLev IX. kötet, 2238. levél)**

**211. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. július 11.
(KazLev X. kötet, 2278. levél)**

**212. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. július
(KazLev X. kötet, 2287. levél)**

**213. Kis János Kazinczy Ferenchez, hely nélkül, 1812. július
(KazLev X. kötet, 2288. levél)**

214. Kis János Helmeczi Mihályhoz, Sopron, 1812. július 18.

Kedves Drága Barátom!

Tetőled, a' kinek nagyramutató betses poétai 'sengéit, Kazintzymhoz való hajlandóságát 's Ber'senyimmel tett nemes barátságát¹⁰⁹ előre esmertem, anyagi megszállítás lett volna akarmelley barátságos levél is: elgondolhatod, melly örömmel fogadhattam ezt most, midőn hozzám való szívességednek olly váratlan szép bizonyosságát foglalja magában. – Verseimnek, ámbár azok nagy részént tsak ifjúi gyenge próbák, még is szeretném Trattnernál leendő nyomtattatásokat, minthogy már sok Barátim tudják a' dolognak folyamatban létét; de akarmint lesz a' kimenetel, a' Te fáradságod 's szívességed mindenkor elfelejthetetlen lesz előttem.

¹⁰⁹ barátság<odat> [jav. ebből átírással:] barátságát

Megtiszteltetésemre való örvendezésem forró szívvel köszönöm. Nékem, kedves Barátom az a szerentsém van, hogy minden vallásbéli felekezetek között sok nemesszívű Jóakarókkal 's barátokkal ditsekedhetem; de azt nem annyira tsekély érdemem' jelének, mint annak bizonyosságának tartom, hogy Hazánk' fiai között sok nagyra termett elmék 's szép lelkek vannak és hogy a' mi nemzetünk a' pallérozottak között első lehetne, ha az idők és környűllások néki kedveznének.

Ha meg nem akadályoztatom, a' jövő Aug. 19dikén vagy 20dikán személyesen is meg foglak Pesten esmerni és szeretni. Addíg is ne sajnáld Virág, Versegi, Kultsár, Fejér, Horváth, Szemere, Vitkovits Urak között azokat, a' kikkel együtt lész, nevemmel tisztelni. – A' legtisztább szívességgel 's szeretettel vagyok

Sopr. Jul. 18dikán, 1812.

egyenes szívű barátod,
Kis János

215. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1812. július 31.

Tisztelendő Tudós Professor úr, Drága Jó Uram!

Barátságos indulattal tellyes levelét igen kedvesen vettem s a melléje zártt betses aján-déket szivesen köszönöm.

A buzgó nevelő, tudós tanító és szorgalmatos literátor, Kresznerits Ur, megérdemlette a nyugodalmasabb életet; s megérdemli, hogy ma-holnap nagyobb jutalmát is vegye érde-meinek. Hogy annak helyébe az egyik legbetsesebb tudomány tanítására Tiszt. Professor Ur rendeltetett, kellemetes bizonyága az előttem annak, hogy a legszebb borostyánok keresésére s elnyerésére termett. Kövesse kívánt foganat és szerencse minden lépéseit, hogy legközelebb is sokakat szoktathasson éles és nyomos gondolkodásra.

En is két rendbéli csekélységet zárok ide. Az egyikből nem lévén exemplárjaim, csak egyet adhatok azzal a kéréssel, hogy elolvasván méltóztassék T. Prof. Ur a Mélt. Püspök Ur ő Ngának alázatos tiszteletem s ha terhére nem lessz, azzal a kettős megjegyzéssel által adni, hogy B. Prónay characterét hiteles tudósítás után rajzoltam és hogy a szokásban levő bucsuztatást nem örömet s csak a rokonság kívánságára ragasztottam beszédemhez. A ki betses szívességébe ajánlott igaz tisztelettel vagyok

Tisztelendő Tudós Professor Ur Drága Jó Uramnak

Soprony, Jul. 31-dikén, 1812.

kész köteles szolgája
Kis János.

**216. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1812. szeptember 12.
(KazLev X. kötet, 2316. levél)**

**217. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1812. november 15.
(KazLev X. kötet, 2341. levél)**

**218. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Érsemjén, 1812. december 2.
(KazLev X. kötet, 2351. levél)**

**219. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1813. január 29.
(KazLev X. kötet, 2378. levél)**

**220. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. február 9.
(KazLev X. kötet, 2387. levél)**

**221. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. február 10.
(KazLev X. kötet, 2390. levél)**

**222. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. március 4.
(KazLev X. kötet, 2399. levél)**

223. Kis János Rumi Károly Györgyhöz, hely nélkül, 1813. április 1.

1 April 1813.

Hr Hofrath v. Matkovich schreibt mir unter d. 15 März folgendes: A Clarissimus Rumi Professor Urnak méltóztasson fő Tisztelendő Ur meg-mondani, hogy azon munkájára mellyet ki adni akar, engemet is két exemplárra prænátálhat. Az ő idejében fizető leszek, talán háromra-is vagy négyre.

Kis

**224. Kis János Kazinczy Ferenchez, Regede, 1813. május 10.
(KazLev X. kötet, 2431. levél)**

225. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1813. június 28.

Lieber Freund!

Mögen die Herrn, mit denen Sie sprechen, aus Höflichkeit ins Gesicht¹¹⁰ sagen, was sie¹¹¹ wollen; das, was ich behauptet habe, hat seine Richtigkeit; was ich leicht documentiren könnte, wenn es frommte.

An meinem Orte mußte ich meine Meynung äussern. Es wäre weder für mich noch für andere gut gewesen, wenn ich den mir gemachten Vorwurf auf mich hätte sitzen lassen.

Sie sagen, ich war bitter. Wenn das ist, so habe ich gefehlt, und wider meinen Vorsatz gehandelt. So viel ist gewiß, daß Sie Ihre Unpolitik heftig vertheidigt und uns Protestanten bitter beschuldigt haben, als hätten wir allein und an Ihrer Rede gestossen, und Sie bey andren angeschwärzt. Hätten Sie Ihren Fehler eingestanden oder sanft entschuldigt: so wäre nichts als eine freundschaftliche Warnung erfolgt. So aber ist durch Ihren Zorn der Ton der ganzen Unterredung schärfer geworden, als er hätte seyn sollen.

Es thut mir leid, daß Sie sich beleidigt fühlen. Bey kälterem Blut und mehr Erfahrung werden Sie die Sache und mich anders beurtheilen. – Ich versichere Sie übrigens, daß mich, (ob ich gleich hier inimicus caussæ war), mein Bewußtseyn vollkommen rechtfertigt, wenn ich behauptete, ich sey mit redlichem Herzen

Ihr

Oedenb. den 28ten Juni 1813.

Sie schätzender Freund,
Johann Kis

¹¹⁰ sprechen, [sor fölött betoldva:] aus Höflichkeit ins Gesicht

¹¹¹ <S> sie

- 226. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1813. július 2.
(KazLev X. kötet, 2474. levél)**
- 227. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. július 12.
(KazLev X. kötet, 2481. levél)**
- 228. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. július 20.
(KazLev X. kötet, 2484. levél)**
- 229. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. július 28.
(KazLev X. kötet, 2488. levél)**
- 230. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. szeptember 4.
(KazLev XI. kötet, 2510. levél)**
- 231. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. szeptember 8.
(KazLev XI. kötet, 2511. levél)**
- 232. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1813. szeptember 11.
(KazLev XI. kötet, 2513. levél)**
- 233. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. szeptember 22.
(KazLev XI. kötet, 2520. levél)**
- 234. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1813. október 7.
(KazLev XI. kötet, 2528. levél)**
- 235. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1813. november 15.
(KazLev XI. kötet, 2550. levél)**
- 236. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1813. december 1.
(KazLev XI. kötet, 2555. levél)**

**237. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. január 7.
(KazLev XI. kötet, 2570. levél)**

238. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1814. január 7.

Wohlgeborner Herr Professor,
Schätzbarster Freund!

Vergebens wartete ich mit meiner Antwort so lange in der Hoffnung, daß ich vielleicht unterdessen v Hr n v Kazintzy etwas näheres erfahre. Auch itzt kann ich nur soviel schreiben, daß ich zu Ende Octobers den letzten Brief von ihm erhielt, in welchem er schrieb, daß seine Frau an Faulfieber krank lag. Ich bin sehr besorgt um ihn; denn ein so langwieriges Stillschweigen von seiner Seite ist etwas Ausserordentliches.

Hr Magda in Neusohl hat endlich versprochen an Ihre Stelle zu kommen. Die Zeit, wann er kommen wird, ist noch nicht bestimmt. Auch Hr Prof. Ugrotzy verläßt uns und geht nach Mörbisch als Prediger, nachdem Hr Pred. Jos. Gamauf an die Stelle des verstorbenen Sen. Pillich im weiselburger Comitatus abgerufen worden ist. In die Syntax¹¹² kommt Hr Prof. Hetyésy, und an dessen Stelle Hr Candidat Odor.

Im Vertrauen auf Ihren Eifer für die ungrische Literatur lege ich hier zwey Exemplare von Amerikának Esmertetése bey; das eine gehört dem gewesenen Präfekt am Convikt Hr n Süvegjártó, das andere dem Hr n Mészáros, Pfarrer in Nemes-Apáthi. Haben Sie die Güte beyde an den rechten Ort zu befördern. Den zweyten Theil werde ich nachschicken, so bald er erscheinen wird.

Für Ihre Freundschaft zu den Meinigen und für Ihre guten Wünsche danke ich Ihnen herzlich, und wünsche eben so aufrichtig¹¹³ Ihnen und den Ihrigen ein ungestörtes Wohlsyn, als

Ihr

redlicher Freund
Joh. Kis

Oedenb. am 7ten Jan. 1814.

¹¹² [emend.:] Sytax

¹¹³ so <he> aufrichtig

239. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. január 23.
(KazLev XI. kötet, 2582. levél)
240. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. február 24.
(KazLev XI. kötet, 2603. levél)
241. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. február 26.
(KazLev XI. kötet, 2604. levél)
242. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. március 8.
(KazLev XI. kötet, 2616. levél)
243. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. március 27.
(KazLev XI. kötet, 2629. levél)
244. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. április 13.
(KazLev XI. kötet, 2643. levél)
245. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. április 27.
(KazLev XI. kötet, 2650. levél)
246. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. május 18.
(KazLev XI. kötet, 2658. levél)
247. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. június 2.
(KazLev XI. kötet, 2671. levél)
248. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. június 8.
(KazLev XI. kötet, 2675. levél)
249. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. július 29.
(KazLev XI. kötet, 2705. levél)

250. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Sopron, 1814. augusztus 3.

Nagy Méltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram!

Azon Katekismust, mellynek kidolgozását Excellentiád' parantsolatára magamra vállaltam, ezen alkalmatossággal azzal az alázatos könyörgéssel küldöm, hogy Excellentiád mind hosszas késedelmemet mind a' munkában találtató hibákat azon akadályoknak tulajdonítani méltóztassék, mellyeket rész szerént tehetségemnek keskeny határjai rész szerént¹¹⁴ kettős hivatalomnak terhes foglalatosságai szolgálni szívesen kívánó igyekezetemnek eleibe tettek, 's mellyeket jobban meggyőznöm lehetetlen volt. – Mély tisztelettel vagyok

Nagy Méltóságú Gróf,
Kegyelmes Uram!
Excellentiádnak

Soprony, Aug. 3dikán, 1814.

alázatos szolgája,
Kis János

251. Kis János Asbóth Jánoshoz, Sopron, 1814. augusztus 3.

Tekéntetes Ur,
Bizodalmas Drága Jóakaró Barátom Uram!

Későn fizetem a' régi adósságot, 's most sem jó pénzben. De sokfelé vonó 's figyelmemet eloszlato vesződéséges foglalatosságim tsak nem egészen alkalmatlanná tesznek az efféle dolgozásra. Ha mostani környülállásimat előre láttam volna, az ajánlást semmiképen nem tettem volna meg.

Méltóztassék, kérem, kedves Barátom Uram, a' kézírást, mellyet idezárva küldök, a' Gróf Ó Excellentiájának bémutatni, engemet hosszas késedelmezésemért a' mint legjobban lehet kimenteni, 's ha a' munka' kinyomtatattása méltónak vagy szükségesnek ítéltetik, a' benne lévő fogyatkozásokat a' lehető legjobb móddal orvosolni vagy mással valakivel orvosoltatni, mert én, mostani környülállásaimban, többet nem tehetek, mint tettem.

A' ki betses szívességébe zártt megkülömböztető szeretettel és tisztelettel vagyok
Fenntiszteltt Barátom Uramnak

egyenesszívű barátja 's
szolgája, Kis János

Soprony, Aug. 3dikán, 1814.

¹¹⁴ rész [sor fölött betoldva:] szerént

- 252. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. augusztus 5.
(KazLev XII. kötet, 2710. levél)**
- 253. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. augusztus 27.
(KazLev XII. kötet, 2723. levél)**
- 254. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. szeptember 8.
(KazLev XII. kötet, 2733. levél)**
- 255. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. szeptember 21.
(KazLev XII. kötet, 2741. levél)**
- 256. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1814. október 7.
(KazLev XII. kötet, 2794. levél)**
- 257. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. október 23.
(KazLev XII. kötet, 2755. levél)**
- 258. Kis János Vadnay Károlyhoz, Sopron, 1814. október 27.**

Tekéntetes Ur,
Különösen tisztelt Jóakaró Uram!

Tegnapi napon egy órában vettem mind a' Tekéntetes Urnak a' Méltóságos Gróf Festetics György Excellentiájától munkám' jutalmazásául kegyesen rendeltt honoráriumról tett betses jelentését, mind Babuschnik Tisztartó Urtól az assignált 400 forintokat. Melly eránt, könyörgök a' Tekéntetes Urnál, méltóztassék Ő Excellentiáját alázatos köszönetem felől addig is bizonyossá tenni, míg levelem által magam is tiszteletére leszek. A' ki betses Fávöriba¹¹⁵ zártt megkülömböztető tisztelettel maradok

A' Tekéntetes Urnak,
Különösen tisztelt Jóakaró Uramnak

Soprony, Oct. 27dikén, 1814.

alázatos szolgája,
Kis János Superint.
és Pred.

¹¹⁵ Fáv<ó>riba [jav. ebből áthúzással:] Fávöriba

**259. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1814. december 19.
(KazLev XII. kötet, 2805. levél)**

260. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. január 11.

Theuerster Freund!

Ein Nachricht, daß Ihre Monumenta Hungarica endlich die Zensur glücklich verließen, war mir um so willkommener, jemehr die Bereicherung desto dürftigen Faches der Vaterländischen Geschichte wünschen ist. Es wird mir sehr lieb seyn, wenn ich in meinem Kreise zur Beförderung dieses Werks etwas werde beytragen können. Noch hab ich bisher keine Pränumeranten finden können, außer ein paar Studenten, von denen aber das Pränumerations Geld die Herrn Professoren bekommen haben.

Wie weit ist es wohl mit Ihrer Geschichte¹¹⁶ der Ungrischen Literatur gediehen? ich warte mit vieler Sehnsucht auf die Erscheinung derselben. Im angetretenen Jahr wünsche ich Ihnen von ganzem Herzen so viel Kräfte und Muth, als Ihre gemeinnützige Thätigkeit erfordert,¹¹⁷ und bin mit aufrichtiger Hochachtung

Ihr

ergebener Diener
und Freund

Johann Kis

Oedenburg den 11ten Jän. 1815 ·/·

**261. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1815. február 26.
(KazLev XII. kötet, 2871. levél)**

**262. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1815. február 27.
(KazLev XII. kötet, 2872. levél)**

**263. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1815. március 18.
(KazLev XII. kötet, 2893. levél)**

¹¹⁶ [emend.:] Geschickte

¹¹⁷ [emend.:] erfordert,

**264. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1815. március 29.
(KazLev XII. kötet, 2896. levél)**

**265. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1815. április 19.
(KazLev XII. kötet, 2903. levél)**

**266. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Bécs, 1815. május 1.
(KazLev XII. kötet, 2907. levél)**

**267. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1815. május 11.
(KazLev XII. kötet, 2912. levél)**

268. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. május 25.

Wohlgeborner Herr,
Schätzbarster Freund!

Mit Vergnügen habe ich aus Ihrem Briefe ersehen, sowohl daß Sie genesen sind, als auch daß Ihr Manuscript nach langem Kampf endlich gesiegt hat. Die HH Professoren allhier habe wieder aufgefordert Ihr Werk der Jugend zu empfehlen. Aber leider ist die Armuth bey diesen und auch bey den meisten Predigern ein eben so mächtiges und viel gültigeres Hinderniß der Anschaffung von Büchern, als bey so manchen Wohlhabenden der Mangel am Sinn für die Literatur und die Wissenschaften.

Hr v Kazintzy hat mir zuletzt von Wien aus geschrieben und manche interessante Bemerkungen (die¹¹⁸ seine¹¹⁹ Reise veranlaßte) mitgetheilt.

Hrn Prof Raitsch habe den Einschluß sogleich zugeschickt. – Ich bin mit aufrichtiger Hochachtung

Ihr

Oedenb. den 25 May, 1815.

ergebener Dr u Fr.
Johann Kis

¹¹⁸ Bemerkungen (<aus> [jav. ebből föléírással:] die

¹¹⁹ seine<r>

269. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1815. június 17.
(KazLev XII. kötet, 2923. levél)

270. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1815. augusztus 23.
(KazLev XIII. kötet, 2973. levél)

271. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1815. október 22.
(KazLev XIII. kötet, 3021. levél)

272. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. november 13.

Schätzbarster Freund!

Ihre ehrenvolle Aufforderung zur Mitarbeit an einem Encyclop. Lexicon, werde ich leider schwerlich annehmen können, weil meine Augen zu sehr geschwächt sind; wenigstens würde ich mich ganz fremden Augen bedienen müssen. Auf alle Fälle bitte ich von Ihnen die Mittheilung des Plans zu jenem Werke aus, dann werd ich meinen Entschluß, wo möglich zum Mitarbeiten fassen, wo nicht, die Sache vollkommen aufgeben.

Das für mich bestimmte Exemplar der Monumm. Hungg. für welches ich zum voraus auf das verbindlichste danke, habe ich noch nicht erhalten.

Hr v Kazintzy hat mir endlich die vorige Woche geschrieben, und sein ungewöhnlich langes Stillschweigen mit einem reichhaltigen Brief vergütet. – Verzeihen Sie, daß der meinige so leer ist. Meine Augen zwingen mich abzurechnen. Ich bin mit der aufrichtigsten Hochachtung und Freundschaft

Ihr

Oedenb. dn 13 Nov. 1815.

ergebener Freund
Johann Kis

**273. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1815. november 25.
(KazLev XIII. kötet, 3049. levél)**

274. Kis János Rumi Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. december 1.

Theuerster Freund!

Nebst dem für meinen Ludwig kommende Exemplar Ihrer Monumenta habe ich auch Ihr Geschenk erhalten, wofür ich verbindlichst danke. Herrn Hofr[ath]. v. Matkovich habe das mitgekommene Päckchen gleich übermacht, und erhalte von ihm eben heute die hier eingeschlossenen 6 Fl W. W. als den Preis der ihm geschickten Exemplare. – Es wird mir sehr lieb seyn, wenn ich das nützliche Werk durch Pränumerationsammlung befördern¹²⁰ kann; in meiner armen Diöcese kann ich wenig versprechen. –

Endlich hat mir Hr v Kazintzy vor ein paar Wochen geant[wordet]. Ihn hinderten seine Werke, mich hindern meine Augen, deren Sc[hwäche Sie] sich nicht vorstellen können. Ich bin unausgesetzt mit [wahrer Hoch]achtung

Ihr

aufrichtiger Freund,

J. Kis

Oedenb. dn 1 Dec. 1815.

[hátoldalon címzés:]

Sr. Wohledegeboren
Hrn Karl Georg Rumi Professor
und Archon am gräflichen Festetitschen
Georgicon

Enthaltend 6 Fl W. W. in Keszthely

**275. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1815. december 28.
(KazLev XIII. kötet, 3081. levél)**

**276. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1816. február 2.
(KazLev XIII. kötet, 3117. levél)**

¹²⁰ [emend.:] befördern

**277. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1816. február 7.
(KazLev XIII. kötet, 3123. levél)**

**278. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1816. március 6.
(KazLev XIV. kötet, 3147. levél)**

**279. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1816. március 7.
(KazLev XIV. kötet, 3148. levél)**

**280. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1816. március 24.
(KazLev XIV. kötet, 3163. levél)**

281. Kis János Rumi Károly Györgyhöz, Sopron, 1816. március 26.

Theuerster Freund!

Ich bedaure Ihre mißliche Lage von Herzen, und wünsche, daß ich zur Verbesserung derselben beytragen könne. Gewiß werde ich keine schickliche Gelegenheit versäumen, wo ich Sie empfehlen kann, und wenn die oft zügellose Freyheit unserer Gemeinde meine Absicht nicht vereiteln wird, so sollen Sie bey erster Gelegenheit angestellt werden.

Kazintzy schrieb mir vor wenig Tagen, er ist noch bettlegerig: ich bin um ihn sehr besorgt, weil er so viel kränkelt.

Ich bin mit wahrer Hochachtung

Ihr

Oedenburg, dn 26ten März, 1816.

ergebener Diener u. Freund,
Johann Kis

N. S. In Ansehung eines windsch N. Testaments kann ich nichts bestimmtes versprechen; schwerlich werd ich eines auftreiben können.

[hátoldalon címzés:]

Sr Wohledelgeboren Herrn Carl Georg Rumi, Professor am Georgikon
in Keszthely

**282. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1816. április 21.
(KazLev XIV. kötet, 3192. levél)**

**283. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1816. május 15.
(KazLev XIV. kötet, 3211. levél)**

**284. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1816. augusztus 2.
(KazLev XIV. kötet, 3242. levél)**

**285. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Dédács, 1816. augusztus 12.
(KazLev XIV. kötet, 3246. levél)**

**286. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1816. szeptember 13.
(KazLev XIV. kötet, 3264. levél)**

**287. Kis János és Kis Lajos Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1816. szeptember 30.
(KazLev XIV. kötet, 3276. levél)**

**288. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1816. október 27.
(KazLev XIV. kötet, 3306. levél)**

289. Kis János Berzsényi Dánielhez, Sopron, 1816. december 6.

Kedves Komám Uram!

Az ajánlott Ifjat, Zigán Lajost, azzal a szíves óhajtással, hogy reménységünknek eleget tegyen, úgy hagytam módban, hogy ezen rendeimet személyesen adja kedves Komám Uramnak által 's haladék nélkül kezdje-el a' tanítást. Ne sajnálja Komám Uram a' methodust vagy legalább a' letzkék' rendjét elébe szabni, 's mit hogyan kíván tetetni, értésére¹²¹ adni. – Igértem neki Komám Ur engedelmével mellett a' koszton, szálláson 's egyéb commoditáson kívül esztendeig¹²² 200 forintot és az úti költség megtérítését.¹²³

Tökéletes szívességgel vagyok állhatatosan

Kedves Komám Uramnak
Sopr. Dec. 6dikán, 1816.

igaz tisztelője,
's barátja Kis János

¹²¹ teteni, <részere> [jav. ebből föléírással:] értésére

¹²² kívül <egy> esztendeig

¹²³ [emend.:] megtérítését.

290. Kis János Sztrókey Antalhoz, Sopron, 1817. január 3.

Soprony, Ján. 3dikán 1817.

Kedves Uram Ötsém!

Mint van kedves kedveseivel együtt? Ha szintén olly soká néma valék is Uram Ötsémmel együtt mint a' hal, még sem kell gondolni, hogy szóllani nem tudnék. Annak megbizonyítására, hogy tudok, most mind addig fogok tsevegni, míg a' papiros tele nem lesz.

A' múltt Sept. elein Pesten vagy nem a' Pesten hanem az Uram Ötsémmel töltött idő' emlékezete nálam még olly friss, mintha tegnap lett volna. Mint vagynak azolta? Most is olly egészségesek és olly igen jók-e mint akkor voltak? Mikor és hogyan tudom én azt a' sok szép szívességet megköszönni, mellyet erántam akkor is másszor is bizonyítottak?

A' Lajosom Sz. Mihály naptól fogva Szegedi Vispán Urnál van, – semmiről nem panaszkodik, – sok Nemességgel¹²⁴ kivált Szalavármegyeivel megesmerkedik, minthogy a' Principálisa igen hospitális – azt írja, hogy a' Vármegye' köz dolgai' folyamátját a' Vispán' hivatalától fogva az utolsó Esküttéig megesmerheti, de Prókátori Praxisa kevesebb van ki vévén hogy¹²⁵ az Urbarialis dolgokban a' Principálisa magával elszokta hordozni, ha exmissiói vagynak 's a' Fiscalisával¹²⁶ adat neki törvénykezést illető dolgokat. A' jövő nyárig alkalmasint ott fog a' fiam maradni: azután Uram Ötsémhez fogok folyamodni. De még ezen dolog eránt bővebben fogok írni, mikor egyszer meg lehet határozni, mikor megy le Pestre.

A' Distr. és Generalis Conventek' tartatása egy K. Intimatum által difficultáltatik.¹²⁷ Nem hallotta Uram Ötsém, mit mondanak az eránt Pesti Uraink, 's mit felelnek reá más Districtusaink.

Tsak nem rég hallottam (azt sem tudom még igaz-e) hogy Uram Ötsém' Ipa Ura megholt volna. Ezen esetben nem kívántsásból, hanem Uram Ötsém' sorsában való szíves rész vételből szeretném tudni, ha megelégedhetik-e Uram Ötsém testamentomával, vagy általjában tett-e testamentomot vagy nem. A' mennyit e' részben tudtomra akar adni Uram Ötsém, igen szívesen fogom venni.

A' Róth–Teleki fundatiobéli stipendiumok' kiosztása közel van. Jól vitézkedjék Uram Ötsém a' többi Urakkal együtt mellettünk. Candidátusaink már el küldettek Schwartner Prof. Urhoz.

Asszony Húgomat tsókolom valamint kitsinyeit is. Tsak már mennél eléb egy fiatskájok is lenne; más ezer okra nézve is, 's azért is, hogy talám azon ha még élnek valami részből megköszönhetném azt a' szíves szeretetet, mellyel erántam viseltetnek.

Az¹²⁸ én kissebbik most tizenegy esztendő's Jantsim is örömet és igen könnyen tanúl. Már syntaxista és ott is legelső a' Novitiusok között, noha tsak 1 esztendeig volt mind

¹²⁴ sok <falusi> Nemességgel

¹²⁵ kivévén [sor fölött betoldva:] hogy

¹²⁶ [emend.:] Fiscalisával

¹²⁷ difficultáltat<o>k. [jav. ebből átírással:] difficultáltatik.

¹²⁸ A<> [jav. ebből kihúzással és hozzátoldással:] Az

a' Donatusban mind a' Grammatikában. Jobban szeretném soknál, ha egy vagy egy pár esztendővel idősebb volna: mert már ezen oskolában itthon is több félére kellene fognom, de gyenge ideje 's különben is valamennyire gyenge complexioja miatt nem merem.

A' legszívesebb szeretettel 's tisztelettel vagyok

Kedves Uram Ötsémnek

egyenes szívű attya[fija]

Kis János

291. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1817. január 27.

Kedves Barátom!

A' múlt December 7dikén költ betses leveledben azt irod általjában, hogy a' mult esztendőn hozzád küldött vagy inkább számodra utnak indított darabjaimat vetted; de mint-hogy különössebben szeretném tudni mellyek legyenek azon darabok, azért egykor 's másszor készített 's még nyomtatatlan' apró¹²⁹ írásaimnak egy Cathalogussát rekesztem ide, 's kérlek jeleld meg ebben azokat, mellyek kezedhez mentek, 's megjelelvén küld vissza ezen listát, hogy tudhassam, mind a' dolog miben létét, mind azt is mihez kelljen magamat a' nyomtatásra nézve tartanom; mert kétszer tellyességgel nem akarnám ugyan azon darabot tsaknem egyszerre ki-nyomtatattani; mint már egy Állegoriával, hasonló tévedésből történt. A' honorárium meg küldése eránt semmit se aggodjál.

A' Magyar¹³⁰ íróknak melly sok nehézségekkel kelljen küszködni azt jól tudom; azért kérdeztem már ez előtt egyik levelemben, meddig gyözöd az el-kezdettt háladatlan fáradságot. Ifjui buzgoságnak, 's még pedig igen nemes szív' buzgoságának kell annak lenni, melly az olly vesződséget soká gyözhesse, a' melly egy idő szaki írásnak rendbe¹³¹ szedésével, 's maga költségén ki-adásával hazánkban öszve van kaptsolva. Te már eddig is igen érdemessé tetted e' részben magadat, 's ha szándékos szerént 8 Füzetet közre botsáthatsz tellyes mértékben 's tellyes jussal számot tarthatsz a' tudomány kedvellő 's jó gondolkozásu hazafiak hálaadatosságára. Igen jól tselekszed hogy a' hideg Publikumra sem neheztelsz; ennek hidegsége a' jelenvaló környül-állások között természeti dolog. Azt kérde, mikor megyünk elébb. Lassanként fogunk talán mi vagy gyermekeink valamivel elébb menni, de igen messze, a' mint én gondolom, talán soha sem. Melly maroknyi a' mi Publikumunk, 's melly gátok vagynak, 's melly sok új gátok készülnek a' politikai fekvés által az efféle elé-menetel ellen! A' Magyar Íróknak nints egyéb ki-látások, hanem tsak minden serkentés nélkül, sőt sok el-kedvetlenítő tartoztatások között úszni a' viz ellenébe. Ezt nem azért írom, hogy szép buzgoságod tüzet oltsam; sőt azt magad sem bethűlheted jobban mint én bethűlöm, 's ha az én szavam nálad valamit tehet igen kérlek, hogy ezen szent tüzedet, mindenkép fen-tartani 's élleszteni igyekezzél.

¹²⁹ nyomtatatlan' [sor fölött betoldva:] apró

¹³⁰ A <Cassite> Magyar

¹³¹ <egy>be [jav. ebből áthúzással és fölírással:] rendbe

Állapotomról, 's igyekezeteimről környül állásos tudósítást kérsz. Tellyesítem kívánóságodat, a' menyire tölem ki-telhetik. Egységemet tűrhetőnek mondhatom, de nem olyanak, a' millyent mértékletlenség nélkül kívánhatnék. Nem tsak oráim, hanem napjaim 's heteim is vagynak olyanok, mellyekben leg-szükségesebb dolgaimon kívül, keveset tehetek egyebet, mulattság forma foglalatoságoknál; szemem gyengesége pedig még jobb oráimban is, nagy akadályt vet előmbe, ugymint a' melly miatt felét sem tehetek, mint a' mennyit talán egyébbkép tennék, 's tized résznyit se, mint a' mennyit tenni szeretnék. – Kettős hivatalom 's atyai kötelességem annyi dolgot ad, hogy a' tudományok pályája futására tsak igen kevés időm marad; ezen kevés időt pedig a' most említett környül állások miatt tsak tsekélységekben lehet töltenem. Könnyen elgondolhatod tehát, hogy e' részben olyan érdemek gyűjtéséről nem is álmodhatok, a' millyeneket szerezni minden nagyra termett elme kíván. A' mit én írhatok, mind az tsak egy sok vesződségektől el-nyomatott 's el-fáradott elmének idő töltése. – Lajosom most Szala Vármegyei első Vitze-Ispány Szegedi Ferentz Kamarás Urnál van patvarián, a' hol a' maga sorsához készítő dolgokban foglalatoskodik; a' mult héten principálissával a' ki a' Tsászárné köszöntésére ment Bétsbe utazván, meg látogatott. Mídön említettem néki róla leveledben tett tisztességes emlékezesedet, azt igen szives köszönettel vette, 's egyszersmind mondotta hogy szeretné tudni, ha jeles Nevendéked vette é azon levelét, mellyet néki még Pozsonyban létekor írt. Egyébbérránt mind eddig elegendő okom van maga-viseletével meg-elégednem, anyival is inkább, minthogy principálissa is ditsérte. Augustus vége fele Pestre szándékozik menni, a' hól leg-alább is $\frac{3}{4}$ esztendőt kell töltenie. Az öttse, a'¹³² 11 esztendőt a' mult December 1 napján töltött Jantsim a' tanulásra szép talentomot 's nagy kedvet mutat; leg-alább az oskolai dolgok meg-tevésében olyan gyors, hogy mind a' második mind a' 3dik Oskolákból egy egy esztendővel tránslokáltatott, 's a' folyó oskolai esztendő kezdetén a' 4dikbe kellett botsáttanom, a' hól társai között hasonlóképpen egyyike a' leg-elsőeknek.

Hát a' te állapotod hogyan miképpen van. Ird meg te is bővebben, hová mégy tanítványoddal a' jövő őszre – Pestre é Bétsbe é, vagy Göttingába?

Matskásinak levélkédet azonnal által adtam, mihelyt vettem. Ő is panaszkodik, hogy az érzéketlen Magyarokkal nem tudja akar mikép igyekezik is meg-szerettetni a' Magyar könyvek olvasását.

Báró Lakos igen sürgeti Románjának vissza küldetését; melly iránt már maga is írt Kazinczynak.

Élly szerentséssen; változhatatlan szivességgel vagyok

Soprony Ján. 27 1817.

barátod,
Kis János

U. i. Épen ma küldött Eggenberger a' Muzeum 4-dik füzetéből exemplárokat. Igyekezni fogunk eladattatásokon.

¹³² öttse, [sor fölött betoldva:] a'

- 292. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1817. február 12.
(KazLev XV. kötet, 3380. levél)**
- 293. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1817. február 22.
(KazLev XV. kötet, 3384. levél)**
- 294. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1817. március 19.
(KazLev XV. kötet, 3401. levél)**
- 295. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1817. április 12.
(KazLev XV. kötet, 3416. levél)**
- 296. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1817. május 6.
(KazLev XV. kötet, 3425. levél)**
- 297. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1817. május 10.
(KazLev XV. kötet, 3431. levél)**
- 298. Kis János Berzsenyi Dánielhez, Sopron, 1817. június 30.**

Kedves Komám Uram!

Ezen levél vétele után hamar egy veszedelmes szemfájás jövén rám minden írásaim zavarba jöttek, mert nem is mertem reájok nézni: ez az oka, hogy ezen verseket¹³³ oly későn küldöm. Most is tsak igen keveset írhatok és olvashatok saját szemeimmel.

Mint van kedves Komám Uram?, mint viseli magát Zigán? Mit tsinál a' jövő esztendőn Farkas keresztfjammal? – Állhatatos szíves tisztelettel vagyok

Kedves Komám Uramnak
Soprony, Jun. 30dikán, 1817.

egyenesszívű tisztelője
Kis János

¹³³ hogy [sor fölött betoldva:] ezen verseket

**299. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1817. május 31.
(KazLev XV. kötet, 3444. levél)**

300. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1817. július 27.

Wohlgebohrner Herr Professor,
Schätzbarster Freund!

Ueberzeugt von Ihrer Rechtschaffenheit und Geschicklichkeiten will ich Sie¹³⁴ mit Vergnügen bey allen vorkommenden Gelegenheiten unsern Gemeinden empfehlen; jedoch weil ich die fast überall in Zügellosigkeit ausgeartete Wahlfreyheit der letzteren aus Erfahrung nur zu sehr kenne, so muß ich gestehen, daß ich wenig guten Erfolg von meiner Verwendung für Sie versprechen kann. Auf den Fall, wenn meine Bemühung fruchtlos seyn sollte, muß ich Sie bitten, meiner¹³⁵ Freundschaft – doch stets versichert zu seyn, mit welcher ich unaufhörlich verharre

Ihr

Oedenburg den 27ten July 1817.

ergebener Diener u Freund
Johann Kis

[hátoldalon címzés:]

Oedenburg

Seiner Wohlgebohren

Herrn Georg Karl Rummy Professor am Griechisch nicht unirten Gymnasium
zu Karlowitz

**301. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1817. december 10.
(KazLev XV. kötet, 3521. levél)**

**302. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1817. december 15.
(KazLev XV. kötet, 3522. levél)**

**303. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. január 6.
(KazLev XV. kötet, 3535. levél)**

¹³⁴ <s>ie [jav. ebből átírással:] Sie

¹³⁵ bitten, <wen> meiner

- 304. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. január 18.
(KazLev XV. kötet, 3545. levél)**
- 305. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1818. február 14.
(KazLev XV. kötet, 3557. levél)**
- 306. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. március 1.
(KazLev XV. kötet, 3561. levél)**
- 307. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. március 29.
(KazLev XV. kötet, 3574. levél)**
- 308. Kis János Kazinczy Ferenchez, Németújvár, 1818. május 13.
(KazLev XVI. kötet, 3595. levél)**
- 309. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. június 1.
(KazLev XVI. kötet, 3606. levél)**
- 310. Kis János Fáy Andrásához, Sopron, 1818. október 16.**

Tekéntetes Ur,

Drága Jó akaró Uram!

Az Irói pályafutásnak Hazánkban leg szebb jutalma az, ha több vagy kevesebb szép Lelkek, a' kik munkáinkból velek rokon Lelkünket megesmerik, bennünket megszeretnek. Ez a¹³⁶ szép jutalom nekem is lett már több ízben részem, 's különösen most is, midőn fennt tisztelt Uraságod, nem tsak két betses könyvével, hanem barátságával is megajándékozott. Ezen betses ajándékot annál kedvesebben veszem, mennél világosabb¹³⁷ mind a' két munkából, hogy az Ur felséges tzelokra törekedik, 's az azokra vivő eszközöket is szerentsésen választja. Ugyan azért mind a' könyveket, mind kivált azon

¹³⁶ a<z> [jav. ebből áthúzással és fölélírással:] a'

¹³⁷ világos<s>abb

szép indulatot, mely azokat hozzám küldette, buzgó háladással köszönöm, 's meg¹³⁸
külömböztető tisztelettel vagyok

Fennt tisztelt Uraságnak

Sopronyban October 16^{dikán} 1818.

alázatos szolgája,
Kis János

**311. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. november 4.
(KazLev XVI. kötet, 3661. levél)**

**312. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1818. november 10.
(KazLev XVI. kötet, 3665. levél)**

**313. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1818. december 23.
(KazLev XVI. kötet, 3682. levél)**

**314. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1819. január 3.
(KazLev XVI. kötet, 3686. levél)**

**315. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1819. február 16.
(KazLev XVI. kötet, 3702. levél)**

**316. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1819. február 27.
(KazLev XVI. kötet, 3708. levél)**

**317. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1819. március 16.
(KazLev XVI. kötet, 3718. levél)**

**318. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1819. július 7.
(KazLev XVI. kötet, 3757. levél)**

**319. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1819. július 20.
(KazLev XVI. kötet, 3765. levél)**

¹³⁸ <M>eg [jav. ebből átírással:] meg

**320. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1819. augusztus 13.
(KazLev XVI. kötet, 3777. levél)**

321. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1819. szeptember 27.

Tekéntetes Ur,
Drága Jóakaró Barátom Uram!

Némelly Jóakaróim' tanátlása 's a' magam látása szerént is nemességért adandó Instanziám sokat nyerne, ha oly szerentsés lehetnék, hogy azt az Ország Bírája Ő Excellentiája subscribálná 's ajánlaná. Az a' szívesség, mellyet Barátom Uram eddig velem gyakran tapasztaltatott, 's az a' minden jót részre hajlás nélkül akaró és segítő egyenes lélek és nemes magyar szív, mellyet Barátom Uramban több izben gyönyörködve szemléltem, reményt nyújt, hogy Barátom Uram e' részben szándékomat kitelhetőképén elő fogja mozdítani. Mihez képest barátságos bizodalommal 's tisztelettel kérem Barátom Uramat, méltóztassék, ha lehet, valamelly kedvező szempillantatban Ő Excellentiáját reá bírni instantiám' ajánlására. E' végre nem tsak a' Felsőghöz adandó¹³⁹ Instanziát általadatom a' fiammal,¹⁴⁰ hanem a'¹⁴¹ Judex Curiaëhez intézettet is. Ne sajnálja Barátom Uram mind a' kettőt által nézni és ha hol én, a' ki az efféle stylushoz nem igen értek, hibáztam, megjobbítani¹⁴² 's ha szükséges,¹⁴³ fiammal újra leiratni. A' subscribáltatás végett teendő akar szerentsés akar szerentsétlen próba után méltóztassék az Instanziát ugyancsak fiamnak általadni, a' ki azt rendelésem szerént azután Budára fogja vinni, hogy a' Tárnok Mester Excellentiájával is hasonló próba tétetessék Ambrosy Consil. és Kamarás Ur által, ha ugyan ez kérésemet tellyesíteni hajlandó leszén.

Alkalmatlankodásomért megengedjen Barátom Uram; még egyszer mondom, azon szívés és buzgó tisztelet adott erre bizodalmat, mellyel szünet nélkül vagyok

Fenntiszteltt Barátom Uramnak

Soprony, Sept. 27dikén, 1819.

egyenes szívű barátja,
Kis János

U. i. A' nagy sietségért engedelmet kérek.

¹³⁹ tsak <az> [sor fölött betoldva:] a' Felsőghöz adandó

¹⁴⁰ Instanziát <ide rekesztem> [jav. ebből föléírással:] általadatom a' fiammal,

¹⁴¹ hanem <a' Magához> a'

¹⁴² hibáztam, <ki> megjobbítani

¹⁴³ 's [sor fölött betoldva:] ha szükséges,

**322. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1819. november 11.
(KazLev XVI. kötet, 3794. levél)**

323. Kis János pásztori levele, Sopron, 1819. december 31.

T. T. Prédikátor Urak, Kedves Szolgatársaim!

Minekutánna Felséges Urunk, a' háborúk zivatarjának letsendesedésével, a' Vallásra, különös Atyai Gondját fordítani, 's nevezetesen legfőbb Felügyázói Királyi Jussát, a' mi Vallásbeli 's Oskolai dolgainkra is, szélesebben kiterjeszteni kegyelmesen méltóztatik; Hivatalunknak minden kitelhető szorgalommal való folytatására ez által új hathatós ösztön avattatván: hivatalbeli Tisztemnek tartom, nem tsak a' Prédikatori 's Mesteri Kötelességek-Rajzolatját, – az ide zártt Irásokban, – a' mennyire lehetett, rövid Summába foglalva, újonnan circuláltatni, hanem egyszersmind ezen Rajzolatokhoz, a' következő Intéseket is hozzájok adni.

Mint Lelkitanítók, mindenek előtte Tükörei tartozunk lenni a' Gyülekezeteknek, nem tsak minden jó erköltsben, hanem, minden illendőségben is. Semmi sem megbotsáthatatlanabb mint az, ha, – a' minek legelső Gondunknak kellene lenni, – indulatainkon uralkodni nem tanulunk; ha, az általunk hirdetett Szent Vallásnak Parantsolatjaival keveset gondolunk, 's ha, hibás Példánk által, reánk figyelmező Halgatóinkat roszzs útra vezetjük. Jaj annak, a' ki, holott prédikáll másoknak, maga roszzs életű, vagy akár mi módon botránkoztató; 's a' ki, nem tsak valami nagy erköltstelensége, hanem, akár melly más illetlen magaviselete által is, mind Személyét, mind Hivatalát alatsonyítja, 's azt, a' mit Tanításával épít, életével lerontja. Bóldog ellenben az; a' ki, Isten és emberek előtt, jó lelkiesmérettel ezt mondhatja: Senki engemet, semmi készakartva elmúlasztott hivatalbeli kötelességemért, sem elkövetett botránkoztató hibámért, vagy illetlen tette-mért 's rendtelenségemért, nem vádolhat. Kiki által láthatja T. Szolgatársaim közzül, melly szükséges légyen e' végre, minden kitelhető vígyázással őrizkedni, nem tsak az olyan tselekedetektől, mellyeket már maga a' józan Okosság és Betsületézés is Kárhozzat: hanem, az olyanoktól is, mellyek miatt az Egyházi Hivatal Méltósága kárt vall, 's a' Prédikatori Karakter disztelenítetik; a' millyenek p. o. a' Gazdaságba, vagy Kereskedésbe, vagy akár melly más, magában nem vétkes Polgári foglalatosságokba, botránkozást okozó módon való belébotsátkozás; a' Gyülekezetből gyakori eltávozás; az öltözetben, mind a' szembeötlő idomtalanság, mind a' figyelmet gerjesztő gyermeki módizás, 's a' mulatságoknak és időtöltéseknek minden olyan nemei, mellyek Egyházi foglalatosságaink Szentségével, 's az ahoz illő érett gondolkozással, őszve nem férnek. A' helyett tehát, hogy e' részben, a' különben is esmeretes Regulák¹⁴⁴ felhordásával szót szaporítanék, tsak azt jegyzem meg: hogy azok, a' kik akármelly erköltstelenséget, illetlenséget, törvényteleniséget 's helytelenséget követnek el, magoknak tulajdonítsák, ha,

¹⁴⁴ R<é>gulák [jav. ebből kihúzással:] Regulák

nem csak szerentséjek elő nem mozdítatik, hanem büntetések is, a' Törvények keménysege szerint, fog következni.

A' feddhetetlen Példaadás mellett, – különösen a' jelenlévő környűllások között, – egyik legfőbb dolog, a' Tudomány tisztasága is. Tudva vagyon, hogy, némelly Német Országi Theologusainknak tanításbeli kitsapongásaiknak híre, egész a' Királyi-Székig elhatott, 's hogy e' miatt reánk is, néminémű gyanú terjedett. Annál Szentebb Kötelességünk, a' Tanításban nem csak mindent távoztatnunk, a' mi ezen gyanút táplálhatja; hanem mindent el is követnünk, a' mi azt kiirthatja, 's Istenes, törvényes és Szent Vallásunk tisztaságával megegyező Gondolkozásunkat minden kétségen kívül helyeztetheti. Ha tehát eddig is őrizkedtünk: ezután megkettőzött vigyázással őrizkedjünk, az éretlen Újításoknak minden viszketegségétől, 's a' Babonáskodásra és kétségeskedésre vivő utakat egyerant kerülvén, Hitünk ágazatait, a' Szent Írásnak és Symbolicus Könyveinknek vezérlése szerint hirdessük; a' Szent Sácramentomokat, a' bévett Ágenda szerint szolgáltatassuk ki; 's általjában, még a' külső Isteniszteletnek rendében is, semmi kényünk szerint való változtatásokat, az Egyházi-Felsőség híre 's engedelmé nélkül, magunknak meg ne engedjünk.

Hogy a' hivatalbeli hűség és buzgóság nélkül, sem Istenünk kegyelmét, sem lelkesméretünk javallását, sem Gyülekezeteink szeretetét meg nem nyerhetjük, a' már magában is értetődik. Kétséget nem szenved, hogy a' magok szerentsétlenségekben dolgoznak, nem csak azok, a' kik restségből, Hivatalukhoz szívesen hozzá nem látnak: hanem azok is, a' kik Házaknépét, a' világiakban elősegíteni kívánván, az olyan foglalatosságokba, – mellyeknek csak melleselegvalóknak és észrevetetleneknek kellene lenni, – úgy elmerülnek, hogy hivatalbeli tisztjeket, vagy valósággal könnyen veszik, és hidegen gyakorolják, vagy legalább, az erántvaló buzgóságokat gyanúba hozzák. Igaz, hogy a' Lelkitanítónak, mint tselédes Atyának, az ő hozzátartozóiról is, minden illendő módon kell gondoskodni; az is igaz, hogy ezen Gondoskodás, most midőn a' Halgatók' szívessége, régi tüzet elvesztette, sokkal bajosabb mint elébb: de, a' ki az Isteni Gondviseléshez keresztényi bizodalommal viseltetik; a' ki az Isteni félelmet, a' Megelégedéssel, nem csak maga, nagy kereskedésnek tartja; hanem házanépével is annak tartatni tudja; a' ki a' Takarékoságot keresztényhez illendő böltsességgel gyakorolja; a' ki üres óráiban, Gyermekéinek otthon, gondosan való Tanítása 's elkészítése által, a' nevelés terhes költségeit, a' lehetőségig kevesíti; 's a' ki, a' világi gyarapodásnak ártatlan és az Egyházi hivatalal megegyező módjait, melleseleg és szemet nem szűrő módon, hasznára fordítja: az, e' részben is, nagyobbára szerentsésen elkerülheti, mind a' szívet gyötrő búslakodásban, mind a' Halgatókat botránkoztató szorgalmatoskodásnak Kőszikláit; – 's akár melly esetre is, abban a' Szolgálatban, mellybe beállottunk, minden kitelhető hűséggel és buzgósággal eljárni, elengedhetetlen kötelesség, 's annál elengedhetlenebb, mennél fontosabb ezen Szolgálat a' Polgári-Társaságra nézve, 's mennél szentebb a' Lelkesméret előtt. Minek lehetne tehát másnak, hanem rossz, és az Ura akaratját tudó, de még sem tselekvő Szolgának tartani azt a' Lelkitanítót, a' ki rend szerint készületlenül, avagy, csak félig meddig készülve, tartaná Prédikációit; csak kéntelenségből és hidegen; nem örömmel, lelki buzgósággal 's áhitatossággal vinné véghez szent foglalatosságait, és csak

annyit tenne hivataljában, a' mennyit kénye 's kedve szerint tehetne; magát megerőltetni kémellené, 's a' tökéletesség felé serényen nem törekednék? A' hűség, minden Sáfártól megkívántatik; mennyivel inkább az Isten titkainak Sáfárjaitól!

Ezen hűségnek egyik ágazatját, a' Nevendékség körül való lelki Dajkázkodást, itten különösön kell említenem; nem tsak, az a' körül gyakran tapasztalható fogyatkozásokért, hanem azért is, mert a' Felsőes Parantsolatok azt, sokszor 's legújabbán is sürgetik. Híjában tartaná magát valaki, a' Kristus hív Szolgájának, ha az Oskolákra,¹⁴⁵ – az Isten Anyaszentegyházának ezen veteményes kertjeire, – olyan gondot nem fordítana, a' milylyent azoknak véghetetlen fontossága kíván. El ne mulaszszak tehát soha, T. Szolgatárs Uraim azt, a' mit e' részben a' kötelesség eleikbe szab, mind magok szorgalmatosan véghez vinni, mind az Oskola-Mesterekkel pontosan véghez vitetni; 's ezek között azokat, kiknél a' Magok tanátsa, intése és serkentése sikeretlen lenne, a' Megyebeli T. T. Senior Uraknál bejelenteni.

Mínthogy pedig, ezen Egyházi foglalatokodásnak kívánt foganatját, a' T. Prédikátor Urak és Oskola-Mesterek között gyakran fennforgó egyenetlenségek, nem kevésé akadályoztatják, sőt sokszor egészen meggátolják; 's mínthogy más felől, az illy egyenetlenségek, a' Gyülekezetekben is botránkozást okoznak: el nem mulathatom, hogy T. Szolgatárs Uraim között azoknak, a' kiket a' dolog illet, szívekre ne kössem azt, a' mit e' részben, Magoknak békességekre 's betsületekre, a' Gyülekezeteknek pedig gyarapodásokra szolgálni ítélek. Nem lehet tagadni, hogy sokszor, az Oskola-Mesterek okozzák, – az illendő Subordinációnak meg nem esmérése által, – az említett egyenetlenségeket: de, meg kell vallani, hogy néha, a' T. Prédikátor Urak is adnak azokra alkalmatosságot az által, hogy részszerint mind egyéb Tisztjeket, mind különösön az Oskolára való Vígýázást, nem úgy gyakorolják a' mint kellene; a' midőn, reszszerint az Oskola-Tanítóktól nagyobb Függést kívánnak, mint illik, részszerint pedig, az ezekkel való Társalkodásban, a' józan Vígýázatosságnak Réguláit nem követik. Mínthogy semmiféle állapotban, a' Dolgunkhoz illendőképén, 's néminémű Tökéletességgel való értés, és a' Dolgunkban illendő Szorgalommal való eljárás nélkül, magunknak tekintet nem szerezhethünk: azért, elmúlhatatlanul szükséges, hogy a' Lelkitanítók, ne tsak valóságos Tudományok, hanem valóságos Buzgóságok által is a' Mestereknél fellyebbvalóságokat megbizonyítsák. Mínthogy, tsak olyan Jussok respectáltathatnak állandóképén, mellyek az igazsággal mindenütt megegyezőeknek tapasztaltatnak: azért, elmúlhatatlanul szükséges, hogy a' Lelkitanítók, az Oskola-Mestereken, olyan kötelességeket ne követeljenek, mellyekkel azok nem tartoznak; Azokat, ne a' magok, hanem az Ekklésia Szolgainak nézvéen, velek liberaliter bányanak, 's általjában, a' Hivatal dolgain kívül, tőlök Függést ne kívánjanak. Mínthogy végre, a' Vígýázatosság, minden Társalkodásban fő dolog: elmúlhatatlanul szükséges az is, hogy azt, a' Lelkitanítók, az Oskola-Mesterekkelvaló Társalkodásban, szüntelen szemek előtt tartsák. Kire vethetnek, mint magokra az olyanok, a' kik a' Mesterekkel eleintén, egy gondolatlan Familiaritásba 's idétlen Confidentziába botsátkoznak; mélyen őszvebarátkoznak; későn korán együtt vannak 's együtt múlatnak; azok előtt,

¹⁴⁵ [emend.:] Oskolákra

nem tsak a' magok titkait 's hibáit környűállásosan felfedezik: hanem, Tisztitársaikról, Egyházi-Előljáróikról, Halgatóikról is, a' magok szeretetlen és sértő ítéleteket kinyilatkoztatják, 's az ilyen meggondolatlan beszédjeikkel, egy felűl magokat elallyasítják; más felől a' Mestereknek, magok ellen fegyvert adnak, az őszveháborodás esetére; a' melly esetnek, annál bizonyosabban kell következni, minthogy a' Mester, az illy éretlen Confidentzia által büszkébbé tétetik. Nem kevesebb a' józan Vígýázás ellen van az is, ha a' Mesterekkel a' tanáts, intés, vagy akármelly beszélgetés, nem a' Szelídségnek 's Szeretetnek azon hangjával közöltetik, melly, a' jól neveltt Embert, a' felsőbb poltzon is megkülönbözteti, 's eránta akkor is Szeretetet és Bizodalmat gerjeszt, mikor feddeni vagy parantsolni kéntelen. Szerentsés, a' ki itt is, a' közép útat eltalálja!

Egyéberánt, a' kik T. Szolgatársaim közzűl, az éféle intéseket, Magokra nézve talám szükségteleneknek ítélik: azoknak azt tanátslom, hogy, ezen ítéletet, elébb szoros Vizsgálás alá vessék; és, ha akkor is igaznak találják, ha a' czélhoz közelebb haladtak is, ne felejsék el soha, melly meszsze vagynak még tőle, 's fussonak feléje, ezen Új Esztendőben is, megújított serénységgel; mellyhez midőn Istentől bőséges Kegyelmet, és minden dolgainkhoz szükséges áldásokat szívemből kívánnék, álhatatosan vagyok a' legtisztább indulattal, T. T. Szolgatárs Uraimnak igaz szívű Szolgájok Kis János Superintendens m. k. Sopronyban December 31^{kén} 1819^{dik} Esztendőben.

S. R.

324. Kis János körlevele a Dunántűli Evangélikus Egyházkerűlet senioraihoz, Sopron, 1819. december 31.

Tisztelendű Tudós Senior Ur,¹⁴⁶
Bizodalmas Jóakarű Uram!

Az itt' menű Irásokat azzal a' hivatalos Intéssel és Kéréssel küldöm, hogy azokat ne tsak circuláltassa a' maga Megyűjében, 's ne tsak minden Ekklesia' Protocollumába szűrűl szűra le-irassa, hanem a' benne foglalt kötelességeknek tellyesítésűre is kitelhetűképen vigyázzon.

A' Predikátűri kötelességek mind egyűl egyig fontosak, mindeniknek meg-tartatásűra szűnet nélkül kell tűrekednűnk 's¹⁴⁷ mindeniknek általhágásűért mindjárt eleinten mig még szokásűa nem vűlik, 's mig a' rosز szokás gyűkeret nem ver, tűstűnt kell az intésnek, feddésnek és dorgálásnak Tiszt. Senior Uram' részűrűl következni. Ehez képest szívem szerűnt ajánlom Tiszt. Senior Uramnak, hogy minden Megyűjebűli Prédikátűrokat mindenkor szeműn tartson, azoktűl közűlűk a' kik restségek vagy hidegségek áltűl magokat

¹⁴⁶ Ur<|> [jav. ebbűl kihűzással:] Ur,

¹⁴⁷ fontosak, [sor fűlűtt betűldva:] mindeniknek meg-tar<|>tatásűra szűnet nélkül kell tűrekednűnk

gyanusokká teszik, vagy különben még kezdők és fiatalok, ottan ottan egyik 's¹⁴⁸ másik predikáziót el-kérje, általnézze 's néha hozzám is felküldje, mindnyájukat valamikor velek személyesen öszve jó, vagy másképp alkalmatosság adódik, mennél atyaiabb szívvel 's mennél hathatósabban a' hivatalban való hűségre 's magoknak naponként való tökéletesítésére serkentse; különösen pedig minden közöttök tapasztalható erköltstelenséget mindjárt csirájában kiirtani igyekezzék, úgy mint a' melly legsérelmesebb 's legsajnosabb kárt tesz minden tekintetben a' mi Szent Hivatalunknak.

A' Mesteri kötelességeket a' Fő-Péczi Districtualis Gyűlésben kinevezett Deputatio sokkal hosszasabban 's bővebben előadja ugyan a' Szili Sárkányi Districtualis Conventen bényújtott becses munkájában; de mig azon munka talám valamelly jótévőnek adakozása által kinyomtatathatik, addig az ide zárt rajzolat is alkalmasint elégséges lessz az erányzott célra. Egyedül a falusi oskolabéli Letzkék' felosztását vagy is rendjét szakasztom ki ama munkából 's párban Tiszt. Senior Urammal a' végre közlöm, hogy azt a' maga Megyéjében megállapított Seriessel öszve hasonlítsa, 's ha hol szükséges, haszonra fordítsa. A' fő dolog itt is tsak az, hogy a' törvények ne tsak hozattassanak és közöltessenek, hanem meg-is tartattassanak. E' részben is Tiszt. Senior Uram' vigyázásának és buzgóságának kell a' maga Megyéjében legtöbbet tenni, 's bizom is, hogy fog tenni mindent, valami szükséges mind a' maga lelkiesméretének nyugodalmára, mind egyházi állapotunknak a' Publicum előtt illendő tiszteletben való maradására. Illyen bizodalom mellet a' jó Istentől minden szükséges Kegyelmet és Segedelmet szívemből kívánván álhatatos tisztelettel vagyok

Tisztelendő Tudós Senior Uramnak

Soprony d 31. Dec. 1819.

Szerető szolgatársa,
Kis János Superint.

U. I. 1., T. T. Tóth Ferentz Generalis Notarius és Pápai Ref. Predikátor Urnak ezen tzimü könyve: Keresztény Erköltstudomány Pesten Tratnernál 1817. sok tekintetben becses munka, 's megérdemli, hogy T. Senior Uram a' megyebéli T. Predikátor, és más uraknak ajánlja.

325. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1820. április 10.
(KazLev XVII. kötet, 3845. levél)

326. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1820. december 10.
(KazLev XVII. kötet, 3922. levél)

¹⁴⁸ <é>s [jav. ebből átírással:] 's

327. Kis János gróf Majláth Jánoshoz, Sopron, 1820. december 6.

Hochgeborner Herr Graf!

So wie Ihr Vorhaben, die deutsche Lesewelt mit den besten Stücken der vaterländischen Dichter bekannt zu machen den herzlichsten Dank aller Freunde der ungrischen Literatur verdient: so macht Ihnen auch die seltene Gewissenhaftigkeit und Sorgfalt, womit Sie bey diesem Vorhaben zu Werke gehn, keine geringe Ehre. Mit Vergnügen theile ich Ihnen, Ihrem Verlangen gemäss, die wenigen Bemerkungen mit, die ich in Rücksicht der aus meiner Sammlung gewählten Stücke zu machen habe.

Im Ganzen finde ich Ihre Uebersetzungen nicht nur gut, sondern auch vortrefflich; sie scheinen mir schöner zu seyn als die Originale; wenigstens machen sie mir itzt mehr Vergnügen. Nur ein paar Stellen haben mich nicht ganz befriedigt.

In dem Stück An Doris weiss ich nicht ob in der sechsten Zeile die Worte: Deiner Freude Bläue trübend, die strengere Kritik aushalten werden: im ungrischen steht der blaue Himmel der Freude mit einem im Ungrischen sehr gewöhnlichen Bilde.

An die Weisheit.

In den zwey letzten Zeilen der ersten Strophe will das Original soviel sagen: als die Gottheit mich einen Geist werden hiess. Doch ist hier die Uebersetzung auf alle Fälle schöner oder doch besser als das Original weil in diesem die identischen Ausdrücke von Seele und Geist eine Tautologie verursachen.

Am Anfang der dritten Strophe kann nach meinem Sinne die Wahrheit (denn igazság soll hier das bedeuten) nicht wegbleiben, sondern muss entweder Wahrheit und Tugend oder Gerechtigkeit und Wahrheit stehen.

Die letztere Hälfte der fünften Strophe ist auch im Ungrischen dunkel, und in der Uebersetzung scheint sie durch das Wegbleiben des Pronomens (den Busen von etlichen Welten) noch dunkler geworden zu seyn.

Ist in der letzten Zeile der siebenten Strophe Glück nicht vielleicht zu wenig statt Seeligkeit? Ist es nicht zu hart, wenn das e am Ende der Wörter manchmal auch vor einem Mitlauter z. B. Myrtenkränz' zu weihn, So weint' bey meines elidirt wird?

Noch muss ich bemerken, dass die Stücke an Doris und Freundschaft und Liebe auch im Ungrischen nur freye Uebersetzungen sind, das erstere aus Gleim oder Jacobi (denn ich entsinne mich nicht recht) das letztere aus Voltaire. Ueberhaupt besteht der grösste Theil meiner im Druck erschienenen poetischen Kleinigkeiten aus Nachbildungen von deutschen, französischen und englischen Originalen. Es ist eine Sünde diess bey der Herausgabe nicht angezeigt zu haben: aber es ist nicht meine Schuld, oder doch keine vorsätzliche Schuld. Ich las die Dichter gerne. Wie ich irgend ein kleines Stück lieb-gewann und Zeit hatte, übersetzte ich es und schickte gewöhnlich¹⁴⁹ dem Kazintzy zu. Dieser vortreffliche Mann forderte mich endlich auf, ich möchte ihm alle meine Poesien überschicken, er würde sie purisiren und herausgeben. Ich erfüllte sein Verlangen

¹⁴⁹ schickte [sor fölött betoldva:] gewöhnlich

buchstäblich und stellte ihm das Maculatum zu, wo, wenn ich nicht irre, meistens auch die Quellen angezeigt waren, aus denen ich geschöpft habe. Seit diesem Augenblick bekümmerte ich mich um die ganze Sache nie mehr. Wirklich ist auch das ganze Werk sehr unbedeutend und nur für Leser, die nichts besseres kennen und nicht viel nach der Quelle fragen, eingerichtet. Indessen, da meine Gedichte das Glück hatten auch in bessere Hände zu kommen und mir die Liebe und Achtung von Personen zu erwerben, auf die ich stolz bin: so werde ich sie, wenn es die Umstände zulassen, noch einmal revidiren, sichten und mit mehr Sorgfalt herausgeben.

Uebrigens danke ich Ihnen, Herr Graf, recht herzlich für die Güte, mit welcher Sie für meine poetische Ehre sorgen, und bitte Sich zu versichern, dass ich Ihnen, als einem unserer ausgezeichnetesten Gelehrten und Literatoren, mit der aufrichtigsten und innigsten Hochachtung huldige

Euer Hochgeboren

Oedenburg, den 6ten Dec. 1820.

ergebenster Diener,
Johann Kis

**328. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1821. január 20.
(KazLev XVII. kötet, 3939. levél)**

**329. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1821. június 30.
(KazLev XVII. kötet, 3996. levél)**

330. Kis János Sztrókay Antalhoz, Sopron, 1821. november 5.

Kedves Uram Ötsém!

Méltóztassék, kérem, velem azt a' szívességet tenni, 's az itt menő pakétotskát (melly Napkeleti Regéket foglal magában) Budára kézhez küldeni, 's ha Burián könyváros annak kinyomtatását fel nem vállalná, ismét Magához venni 's adandó alkalmatossággal Adressemlatt Györré T. Síkos Urhoz igazítani.

Kedves Asszony Húgomat szívesen tisztelvén 's szeretetre méltó gyermekeiket tsólván változhatatlanúl vagyok buzgó tisztelettel és szeretettel

Kedves Uram Ötsémnek

egyenesszívű attyafija 's barátja
Kis János

Soprony, Nov. 5dikén, 1821.

**331. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1821. december 5.
(KazLev XVII. kötet, 4029. levél)**

**332. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1821. december 21.
(KazLev XVII. kötet, 4031. levél)**

333. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1822. február 1.

Wohlgebohrner, Wohlgelehrter Herr Professor!

Je aufrichtiger ich Ihre Redlichkeit, Gelehrsamkeit und unermüdete literarische Thätigkeit schätze, destomehr thut es mir leid Ihnen schreiben zu müssen, daß ich jetzt um so weniger Hoffnung habe Ihren in Ihrem Brief geäußerten Wunsch erfüllen zu können, weil zu den Ihnen wohlbekanntem Hindernissen, nun auch der Umstand hinzutritt, daß das wienerische–protestantische Studium uns nächstens mehrere Deutsche Kandidaten liefern wird, die von einer Seite sich gleichsam vor den Augen der Gemeinden befinden werden, von der andern Seite wegen ihrer Hülfbedürftigkeit Mitleid verdienen, auch sonst großen Theils hoffnungsvolle junge Leute sind. Indessen seyen Sie versichert, daß ich es nicht unterlassen werde, Sie in vorkommenden Fällen zu empfehlen, und auch wo ich es mit einiger Hoffnung thun kann, zu candidieren. Wenn ich diese Candidation in der in Ihrem Briefe erwähnten Fällen unterlassen habe, so geschah es, weil ich fast mit apodiotischer Gewißheit voraussah, daß man Sie nicht wählen würde; und unter solchen Umständen jemanden candidiren, heißt bei mir nicht viel anderes als Ihn compromittiren. Uebrigens kommt¹⁵⁰ mir das Recht der Candidation wohl einigermaßen zu; doch muß ich auf den Wunsch der Gemeinden Rücksicht nehmen, und diese haben auch das Recht eine neue Candidation zu verlangen, wenn sie mit der Ersten nicht zufrieden sind.

Was die Apáthier Gemeinde betrifft, so habe ich von ihr seit der Rückreise ihrer Abgeordneten im Dezember nicht das Geringste gehört; und so weiß ich weder das, was ihre Wahl so lange verspätet, noch ob bei ihnen Kabalen gespielt werden. Ich bin mit aufrichtiger Hochachtung

Ihr

Oedenburg den 1ten Febr. 1822.

ergebener Diener,
Johann Kis

¹⁵⁰ Uebrigens <steht> [jav. ebből föléírással:] kommt

334. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1822. április 12.
(KazLev XVIII. kötet, 4074. levél)

335. Kis János özv. Berzeviczy Gergelynéhez, Sopron, 1822. április 13.

Tekéntetes Berzeviczy Gergelyné Asszonyságnak.

Tekéntetes Asszony, különösen tisztelt nagy Jóakaró Asszonyom! A' jeles talentomú és jeles Érdemű férjfiak' halála közös veszteség lévén hazánknak minden vallásbéli Felekezetei között számosan vagynak minden kétség kívül, a' kik a' Tekéntetes Asszony megboldogultt Férjét szivekből gyászolják; de legtöbb oka van ezen gyászolásra a' mi Evangyélikus Felenyájunknak, melly az Idvezültt Urral egy ritka tudományu és buzgóságú pártfogóját 's oszlopát vesztette el. Ha ennek meg gondolása egyfelől a' Tekéntetes Asszony keserűségét méltán neveli, másfelől annyiban fájalmát enyhítheti, a' meny nyiben szívet emelő érzéssel van össze kapcsolva, tudniillik, azzal az érzéssel, hogy a' Tekéntetes Asszony házassági hűségének és szerelmének Tárgya, itten sok szívekben allandó emlékezetet, 's a' Haza előtt fenn maradó szép hírt hagyván maga után, sok nemes lelkeknek áldás kívánásától késértetve ment által a' jobb világra.

A' mi engemet illet valamint a' megboldogultt Urat életében igazán tiszteltem, ugy halálát szívemből sajnálom, 's egyszer'smind igaz lélekkel óhajtom, hogy az az Isten a' ki megöl és megelevenít, a' Tekéntetes Asszonynak szívének sebét mennél hathatósabban orvosolja, 's ezen buzgó kívánságom mellett megkülömböztető tisztelettel vagyok a' Tekéntetes Asszonynak alázatos szolgálja Kis János m. p.

Soprony, April. 13^{kán} 1822.

336. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1822. október 25.
(KazLev XVIII. kötet, 4119. levél)

337. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1822. november 19.
(KazLev XVIII. kötet, 4129. levél)

338. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1823. január 24.
(KazLev XVIII. kötet, 4155. levél)

339. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1823. december 29.
(KazLev XVIII. kötet, 4273. levél)

340. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1824. január 14.
(KazLev XIX. kötet, 4284. levél)

341. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1824. április 17.

Nagy Tiszteletü Tudós Professor Ur,
Jeles Érdemü Hazafi!

A' nemes szívü ember haszon- és jutalomkeresés nélkül szenteli tehetségeit a' közjóra; de azért nem kevesebbé kötelességök az ilyen szép buzgóságot látóknak az érdemet, ha mással nem tudják, legalább javallásokkal jutalmazni. Én sem cselekedtem egyebet ennél, 's nem kevesé örülök, ha ezen cselekedetem azon lelki egyesülést, melly a' jóra törekedők között minden külső különbségek mellett-is vagyon, szorosabbá és tartósabbá teszi, 's ha Nagy Tiszteletü Professor Urat azon szives tisztelem felől ujabban meggyőzi, mellyel álhotosan maradok

Nagy Tiszteletü Professor Uramnak
Soprony Aprilis 17^{kén} 1824.

Kész szolgája,
Kis János

**342. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1824. április 21.
(KazLev XIX. kötet, 4481. levél)**

**343. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Eperjes, 1824. szeptember 23.
(KazLev XIX. kötet, 4395. levél)**

**344. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1825. február 23.
(KazLev XIX. kötet, 4458. levél)**

345. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1825. április 8.

Tekéntetes TáblaBíró Ur,
Kedves Drága Barátom Uram!

Azon kívánságát, mellyet Bétsből fiam által jelentetett, ezennel teljesítem; 's egyszerűsmind legújabb munkátskámból is egy exemplárral kívánok kedveskedni; maradván változatlan és változhatatlan szives tisztelemmel

Kedves Drága Barátom Uramnak

egyenes szívü barátja,
Kis János

Sopr. April. 8dikán, 1825.

U. i. Ha Barátom Uram Trattnerrel öszve-jő, ne sajnálja sürgetni Juvenalisomnak és Horatzius' levelei' 2dik kötetének nyomtatását.

346. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1825. április 11.
(KazLev XIX. kötet, 4474. levél)

347. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1825. április 13.
(KazLev XIX. kötet, 4476. levél)

348. Kis János Kazinczy Ferenchez (?), Sopron, 1825. május 26.

Kedves Barátom!

Ismét egy tsekélységet utasítok Kassára számadra, jóllehet Hozzád nem méltó: de legalább ebből is láthatod milyen foglalatosságim vagynak. Az effélék foglalják-el időmnek nagy részét. Azonban egyszer 's másszor tsak ugyan az Olvasó Közönség' számára is készítek holmi apróságokat: de valami érdemesnek és nagyobbnak kidolgozásáról nem gondolkodhatom.¹⁵¹ Te boldog vagy, hogy időddel jobban kedved szerént parantsolsz, még boldogabb azért, hogy minden Musák oly nagy mértékben kedveznek. Isten Hozzád. Változhatatlan szíves tisztelettel maradok

Sopr. Maj. 26dikán, 1825.

hív barátod,
Kis János

349. Gróf Dessewffy József Kis Jánoshoz, Kassa, 1825. augusztus 7.

Díszesítik Fő Tiszt. Úr dolgozásai a' kassai Minervát. – Tessék kérem ezután is annak felvergődésében részt venni. Nagy befolyása lehet idővel ezen Folyó-Irásnak, a' Magyar-Literatúra' megkedvellésére és közönségesebbé tevésére, ha-hogy, oly pallérozódású Tudósok, mint a' Fő Tiszt. Úr, abban, mind jobban-jobban részt veendek.

A' Falusi-élet' megösmértetése a' II^{ik} Negyedben tőlem van. Örvideni fogok, ha ezen megösmértetés, a' szerentsésen folyó verseknek sok olvasókat szerzend. – Folytassa Fő Tiszt. Úr szép példák által dicsőíteni Hazánk' literatúráját, és ugyan ezek által oktatni Iróinkat, mint kelljen, a' dagály és finnyáskodás' szélei közt akár a' kötött beszédben, szabadon repülni, akár a' kötetlenben ügyesen sétálni: mert csak így fog lassan-lassan köz-kedvességet nyerni literatúránk és a' póríságon túl emelkedve a' literatúrának minden nemeiben a' sok olvasók' segedelme által haladni. Csupán ezen célznak elérése végett igyekeztem magamnak egy kis befolyást szerzeni az említett Folyó-írásba; jól érezvén; hogy a' Literatúrának minden időben a' nemzet' akkori culturájához kell simúltni, és nem

¹⁵¹ nem <h> gondolkodhatom.

ugyan ennél alantabb járnai, de nem is nagyon fellyül emelkedni azon; mert külömben az első esetben lefelé rángatjuk a' nemzetet, a' másodikban pedig, nem vagyunk képesek azt, eléggé felrántani; nagyon megszűve esvén felette; – hanem, mikor már egy kevésse felemeltük, hághatunk megint fellyebb egy lépéssel felette, hogy ismét magunkhoz vonhassuk, és ne legyen hiú igyekezetünk. – Csak az elterjedett nemzeti kimiveltés szerezhet nemzeti erőt, nemzeti ditsősséget. Nem az a' gyümölcsös-kert, a' hol csak egy két jó nagy gyümölcsös-fa találkozik, hanem a' hol, majd minden fán van gyümölcs, némellyiken pedig bőven is; úgy azonban, hogy azt csak-nem minden ember mind elérhesse, mind leszedhesse.

Ajánlván újra meg újra a' Fő Tiszt. Superintendens Úrnak pártfogásába Kassai Miner-vánkat, és kikérvén, hogy annak mind sok dolgozókat, mind sok olvasókat szerzeni méltóztassék; kivált pedig meg ne szűnjön maga becses dolgozásaival azt felékesíteni; maradok megkülömböztetett tisztelettel

a' Fő Tiszt. Superintendens Úrnak

alázatos szolgálója

**350. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1825. október 2.
(KazLev XIX. kötet, 4533. levél)**

351. Kis János Dukai Takács Judithoz, hely nélkül, 1825 novembere előtt

Kedves Kisasszony!

Tanátsot kért tőlem betses levelében; 's én, ki a' Kisasszony' szerentséjét, jó hírét nevét, 's boldogulását egész szivemből óhajtom, adok tanátsot, de nem úgy, mint hizelkedő képmutató, hanem úgy, mint jó lelkű ember 's egyenes szivű jó barát.

Mindeneknek előtte el nem titkolhatom, hogy midőn a' Kisasszony magát a' versírásra akarja adni, olyan tengerre indul, melly a' hajótörésekről híres. A' költőtől minden józan Kritika sokat kíván, 's méltán is sokat kívánhat: mert a' könyvek, mellyeket kötött beszédben irunk 's az olvasó publicum' számára kiadunk, hasonlók az olyan válogatott ételekhez, mellyekre vendégeket hívunk, 's mellyekkel vendégeinket vendégelni akarjuk; következésképen, nem egészen szükséges részei az ebédnek. Ebből önként következik az, hogy vagy nem kell tsemegét feladnunk, vagy ha adunk, olyat kell adnunk, a' mellyel betsületet vallhassunk, 's a' melly jó ízlésű emberekhez illő legyen; minthogy azzal nem vendégeinknek éhségeket akarjuk elvenni, hanem ínyeket akarjuk tsiklandoztatni. Ugyan azért a' középszerű munkák a' folyó beszédben tűrhetők, és elszenvedhetők, de Poësisben nem.

Igy lévén a' dolog, akárki is kotzkáz, mikor versekkel lép fel a' közönség előtt, a' szépnembeli Auctor pedig még inkább; mert az olyant az olvasóknak értelmesebb része rendszerint keményebben szokta megítélni, minthogy az Auctorkodásnak a' szépnem-

nél módívá válását¹⁵² akadályoztatni akarja, úgymint a' melly a' fontosabb és szentebb asszonyi kötelességeket sok esetekben elmulasztatná, vagy legalább kelleténél kevesebbre betsültetné, ha igen elhatalmaznék.

Ebből látja a' Kisasszony, hogy nyiltszivűségem a' versírói pályát hevesen és buzgón nem ajánlja. Ha azonban a' Kisasszonynak igen nagy mértékben van reá kedve 's hajlandósága, ha lelkismérete előtt magát arról meggyőzheti, hogy neme' kötelességei 's virtusai mindenkor fő dolgai maradnak, a' versírás pedig tsak pihenő órájnak játéka fog lenni: ezen esetre megvallom, hogy talentomai, ha kimíveltetnek 's úgy szóllván tudósabb formába öntetnek a' versekben gyönyörködőknek hasznos időtöltést, 's magának szép hírt nevet is szerezhetnek. De még ekkor is sok jegyzésre való dolgok vagynak, mellyeket résszerint a' versírásnak a' legértelmesebb tudósok által írt regulájából, résszerint a' legjobb költők példájából eszünkbe kell vennünk, ha maradandó koszorura akarunk szert tenni. Egy két efféle jegyzést elkezdett egyenes szívűséggel ide írok:¹⁵³

Ne terjeszkedjék a' Kisasszony soha tovább a' versírásban, hanem tsak olyan tárgyakra, mellyekről elegendő tudománnya van, 's a' mellyekhez tökéletesen ért.

Igyekezék minden gondolatjait 's érzéseit a' legtermészetibb renddel 's erőltetést nem mutató módon kifejezni 's előadni, úgy hogy a' mesterséghez tökéletesen nem értők a' mesterséget észre se vehessék, 's azt gondolják, hogy ők is könnyen tudnának olyant írni.

Semmi felesleg való 's szüségtelen gondolatot vagy szót meg ne szenvedjen munkájában a' Kisasszony; mert az, akármelly szép volna is, de ha maga helyén nints, nem egyéb hanem tsak folt. Ha pedig épen semmit sem mondó szüségtelen szók tsusznak bé, az a' Tokaji bort, mellyhez a' versnek édességére 's erejére nézve hasonlítani kellene, tsingerré változtatja.

A' versnek külső mechanizmusa, p. o. hogy az egyikép' hangzani tartozó szók valósággal egyikép' hangozzanak, hogy a' mértékre vett versekben a' szótagok' mértéke pontosan megtartassék, a' minden versben és minden rendekben a' Poësis' törvényei által kiszabott nyugvó helyek szentül megmaradjanak 's a' t. az ilyen külső mechanizmus nem legfőbb ugyan, de még is elmulthatatlanul szüségés kötelesség a' kisebb darabokban leginkább szembetűnnek az efféle hibák is, minthogy nagyobb és fontosabb belső szépségek által nem pótolthatnak ki.

Azonban egész könyvek vagynak az illyekről írva. Levélben már az is sok, a' mit eddig írtam, 's a' t.

¹⁵² [emend.:] vallását

¹⁵³ [emend.:] írók

**352. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1826. március 13.
(KazLev XIX. kötet, 4602. levél)**

**353. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1826. március 15.
(KazLev XIX. kötet, 4605. levél)**

**354. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1826. március 30.
(KazLev XIX. kötet, 4612. levél)**

**355. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1826. július 7.
(KazLev XX. kötet, 4647. levél)**

**356. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1826. július 7.
(KazLev XX. kötet, 4648. levél)**

**357. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1826. július 8.
(KazLev XX. kötet, 4651. levél)**

358. Kis János Szemere Pálhoz, Sopron, 1826. július 8.

Tekéntetes Ur,

Az Élet és Literatura tizim alatt kiadandó munkára még eddig tsak két prænumeránsom van. Annak idejében a' mi pénz bégő, nem mulatom-el megküldeni. Most pedig az ide zártt tsomótskának kézhez küldésére barátságos bizodalommal kérem az Urat, maradván szives tisztelettel

Az Urnak

Soprony, Jul. 8. 1826.

igazszívű barátja,
Kis János Superint.

**359. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1826. július 31.
(KazLev XX. kötet, 4660. levél)**

360. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1826. szeptember 12.

Wohlgeborner Herr!

Wenn David Hrabovszky Sie verleumdet hat, so thut mir das desto mehr weh, je mehr ich überzeugt¹⁵⁴ bin, daß die Pflichten eines Schülers gegen seinen Lehrer zu den ehrwürdigsten gehören. Da aber dieser junge Mensch nicht unter meiner Jurisdiction steht, und wenn es wahr ist was ich höre, daß er die Theologische Laufbahn verlassen hat, auch nie stehen wird, so kann ich zur Erfüllung Ihres in Ihrem Briefe vom 6ten dieses Monaths geäußerten Wunsches nichts anders thun, als daß ich ihm (was mit der heutigen Post geschickt) Ihren Brief zuschicke und ihn auffordere, die Unwahrheit, die er, laut Ihrem Brief geschrieben hat, zu wider¹⁵⁵ rufen. Zugleich aber ersuche ich Sie als Menschenfreund und auch Ihr Freund seinen Fehler mit aller Nachsicht eines reifen und kaltblütigeren Mannes zu beurtheilen, wenn er gleich nicht mein Günstling ist, sondern¹⁵⁶ ich ihn nur in so fern liebe, in wiefern ich alle Jünglinge liebe und glücklich zu sehen wünsche, an denen ich einige Fähigkeiten und guten Willen zu bemerken glaube. –

Ich bin mit gebührender Hochachtung
Ihr

Oedenburg den 12ten Sept 1826.

ergebener Diener,
Johann Kis

**361. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1826. szeptember 30.
(KazLev XX. kötet, 4688. levél)**

**362. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1826. október 27.
(KazLev XX. kötet, 4700. levél)**

¹⁵⁴ [emend.:] überzeugt

¹⁵⁵ [emend.:] wiedr

¹⁵⁶ [emend.:] sondrn

363. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1827. február 21.

Méltóságos Gróf,
Kegyes Uram!

Alázatos köszönettel veszem, hogy engem is megkérdettni méltóztatik Nagyságod azeránt, kiket tartsak érdemeseknek felvétettni azon Nemzeti Tudós Társaságba, melyet az Ország' Gyűlése, leginkább Nagyságod' dicső példa adása által serkentetvén, felállítani kíván, 's melly, ha lábra kaphat és jó lélektől vezéreltetik, Nemzetünk' kimíveltetésére nézve tagadhatatlanul igen fontos hasznu következéseket fog maga után vonni. A' publicum előtt nem örömezt avatkoznám ezen kérdésnek fejtegetésébe, mert attól tartanék, hogy ítéletem akaratom ellen is egyik vagy másik Tudóst megsérteni látszhatnék: de Nagyságod' megszólítására tartózkodás nélkül kimondom gondolatimat, olyan reménységgel lévén, hogy Nagyságod csak úgy fogja azokat tekinteni, mint egyes embernek magánosan közlött vélekedését.

A' Directoriumról szóllanom helytelen is felesleg való is volna. Kiket kelljen abba a' felvételés végett Ő Császári Királyi Fő Herczegségének a' Nádor Ispánnak Eleibe terjeszteni, azt Nagyságod 's Nagyságodnak nemes hazafiságu Társai, kikre ezen foglalatosságot az Országos Deputatio bizattatni javalja, sokkal bölcsebben tudják, mint én. Azt mindazáltal szükségesnek tartom megjegyezni, hogy némelly Méltóságokon kívül, kik Irásaikkal is hirt nevet szereztek magoknak, több első rangu Tudósaink is, különösen Literatúránknak érdemekkel tetézt Nesztora Virág, legavattabb Aesthetikusunk Schedius, legzöldellőbb koszoruju Költőink Kisfaludy Sándor és Berzsenyi 's legelmésőbb Irónk Fáy Urak, csak azért nem fognak itt következő rendeimben említetni, mert olyan bizodalommal vagyok, hogy a' felsőbb rendü megtiszteltetésben, mellyre nem csak méltók, hanem Polgári helyhezetekre nézve is alkalmasok, bizonyosan fognak részesülni.

A' rendes munkás Tagokra nézve felteszem mint kérdést nem szenvedő igazságot, hogy azokat olyan Tudósaink közzül kell választani, kik magokat a' Magyar Literatura eránt való buzgóságon kívül magyarul kiadott munkáik által is, a' Közönség előtt megismertették, 's munkáikban nem csak a' Tudományokban való jártasságot 's a' magyar nyelv fundamentomosabb esméretét, hanem a' jó izlést is eggyesítik. 'S ezen szempontból ohajtom azt, a' mit mondani fogok, nézettetni.

A' Szekretariusságra minden tekintetben legérdemesebbnek is legalkalmasabbnak is tartom Kazinczy Ferencz Urat. Ő a' most élők közzül (még az idősebb 's minden értelemben tiszteletre méltó Virágot sem vévén ki) az Irói pályát legrégebben futja; 's ellehet akárkinek is sérelme nélkül is mondani, hogy azon mind munkái mind buzdításai mind példája által Literatúránk' előmozdítására nézve legtöbb érdemeket gyűjtött. Mélyebb és szélesebb tudományu 's tisztább izlésü Magyar Philologust mint Ő nem esmerék. Házi környülállásai, reményilem, megengednék néki a' Pesten lakhatást. Hatvan hat esztendő kora nem teszi őtet alkalmatlanná ezen hivatalra mert lelke még most is bámulásra méltó elevenséggel 's ifjusággal bir. Az az eggy környülállás látszhatnék a' dologban nehézséget tenni, hogy nem kevesen vagynak, kik nyelvbéli merészebb

ujításaiban megbotránkoztak. De az én vélekedésem szerint az ő e' részbeli törekedése is köszönetet érdemel, 's úgy hiszem, hogy a' részre nem hajló maradék azt is háladatos-sággal¹⁵⁷ fogja venni. Akárki mit állítson, a' mi kedves nyelvünk, akarmelley tökéletes is az belső mivoltában, 's akarmelley kellemes is már mostani állapotjában is, még sem kevés változásokon tartozik külső formájára nézve általmenni, míg a' legkimíveltebbekkel minden oldalról egyenlő tökéletességre juthat; 's azért nem csak természetét el nem veszi hanem inkább szépségét neveli; valamint az a' deli termetű ifju nem csak termetét nem diszteleníti, hanem ékességét neveli, a' ki alacsony szerü vagy ó szabásu ruhája helyett, mellyet eddig viselt, főbb rendü és csinosabb izlésű emberhez illő öltözetet nyer. – Azonban a' dolognak ezen oldalát elmellőzvé is, 's feltévé is azt, hogy igazok van azoknak, kik a' nyelvujításban lassabb lépésekkel való menést ohajtanak, még ezen esetben sincs az ilyeneknek is semmi méltó okok Kazinczy' Szekretáriusságától félni; mert azon Tagokról, kik vele együtt Pesten fognak lakni, (hogy a' többiekről semmit se szóljak) méltán fellehet tenni, hogy még akkor sem hagynák ötöt az illő határokon túl haladni, ha (a' mit korossága felől alig lehet gondolni) heveskedni akarna is.

A' Philologia' mezeje nálunk legnagyobb számu mívelőkkel dicsekedhetik. Ezek között legnagyobb figyelmet látszanak érdemelni a' következők:

Kulcsár István Ur kinek könnyü folyamú világos és kellemes előadása, valamint nyelvünk' tudományában való jártassága is ujságaiból eléggé esmeretes;

Márton József Ur, ki felől, mint a' Grammatikának és Lexicographianak fáradhatatlan munkása¹⁵⁸ felől szükségtelen volna bővebben szóllani;

Döbrönte Gábor Ur, ki más munkáiban is, de kiváltképen az Erdélyi Museumban, mind buzgóságának mind tudományának mind jó izlésének szembe tűnő bizonyosságait adta;

Kisfaludy Károly Ur, kiben a' sok oldalu szép elmét közkedvességü Drámái naponként jobban esmertetik és szerettetik.

Horváth András Téli Plébanus Ur, kitől mint igen jeles és jókészületü Philologustól nyelvünknek mély belátásu esmerőjétől 's tüzes lelkü erős képzelődésü 's nagy hathatóságü Költőtől, eddig ki adott darabjairól itélve, nagy becsü Munkákat lehet várni;

Kölcsey Ferencz Ur, kiről (ha szintén még eddig azon kívül a' mit a' Tudományos Gyűjteménybe, az Élet és Literatura czimü Időszaki Irásba¹⁵⁹ 's a' zsebkönyvekbe iktatott, keveset adott is ki) azt hiszem hogy legélesebb látásu 's legjobb készületü Kritikusaink¹⁶⁰ közé tartozik.

Ezeken kívül (hogy némelley fiatalabb Iróinkat elhallgassak) Vitkovics Mihály Pesti Prókátor és Fiscalis, Szemere Pál Pestvármegyei tisztü Ügyész, Primóczi Szent Miklósi Aloiz Neograd vármegyei Tisztü Jegyző 's Páter Guzmics Izidor Benedictinus Urak is már

¹⁵⁷ [emend.:] háladatosággal

¹⁵⁸ fáradhatatlan <munkássága> [jav. ebből föléírással:] munkása

¹⁵⁹ Irásba<n>

¹⁶⁰ készületü <Poe>tikusaink [jav. ebből föléírással:] Kritikusaink

eddig ki adott munkáik által is dicséretesen esméretesek mind bélátásokról mind jó izlésekről, valamint Beregszászi Nagy Pál Tábla Biró Ur is Philologiai széles tudományáról.

A' Philosophiai osztályra Fő Tisztelendő Fejér György Prépost Urat az Anthropologiaról és az Ember' kimíveltetéséről irt munkái 's vele együtt Fő Tisztelendő Ruszek Apáturat a' Minervában kijött Philosophiai Előkészületek leginkább ajánlják.

Historia-Iróink között legelső helyen áll a' Pesti Nemzeti Bibliothecarius Horváth István Ur, ezen csudálkozásra méltó olvasottságu 's a' homályos dolgokat is nagy mértékben világosan elevenen és kellemesen előadni tudó Irónk; jóllehet Superintendens Budai Ur is dicséretesen megesmertette magát.

A' Törvény-Tudományban, Mathesisban és Physicában kik érdemeljenek leginkább helyet, arról ítéletet nem¹⁶¹ hozhatok, minthogy sem azon munkákat, mellyek ezen tárgyról magyarul irattak sem a' Tudósokat kik benne legjáratosabbak, nem esmerem; egyedül a' hir után említhetem az elsőre nézve Vitkovics Fiscalis és Kövi 's Szlemenits Professor, a' másodikra nézve Pethe Ferencz Tábla Biró és Bitnitz Lajos Szombathelyen Mathesist tanító Urakat. A' harmadikra nézve még hir után sem tudok senkiről is szólni.

Ebből áll, Méltóságos Gróf a' mit Nagyságod' kérdezősködésére tudomásom szerint felelhetek, 's a' mit azzal az alázatos kéréssel terjesztek Nagyságod' Elibe, hogy vélekedésemet másokéival öszve hasonlítván Nagyságod a' maga bölcsessége szerint méltóztassék a' dologról ítéletet hozni, melly kétség kívül annál igazságosabb és helyesebb lesz, minthogy magasabb és messzebb nézető álló helyről fogtétetni.

Egyébb eránt szivemből ohajtván, hogy Nagyságodnak nemes lelkű 's az egész Nemzetnek és a' Maradéknak háláját olly igen megérdemlő hazafiusága egy felől sok Követőket és Gyámolítókat találjon, másfelől olly boldog fogamatot nyerjen, melly Nagyságoddal szép tettének jutalmát mennél teljesebb mértékben éreztethesse, a' legbuzgóbb tisztelettel maradok

Méltóságos Gróf
Kegyes Uram

Nagyságodnak

Soprony Febr: 21^{kén} 1827.

alázatos Szolgája,
Kis János

¹⁶¹ [emend.:] nom

364. Kis János Szemere Pálhoz, Sopron, 1827. március 28.

Tekéntetes Ur!

Az Élet és Literatúra' Második kötetére nálam tsak két előfizető jelentette magát: a' Sopr. M. Társaság és T. T. Tatay János Ur, Lövői Plébanus 's egyszersmind M. Gróf Széchenyi Pál Ő Nagysága' fíjának nevelője; ki az első kötetért is 3 fl v. tz. tett-le nálam, reménylven hogy azt ezen áron most is megkaphatja. – Nagyon sajnálom mind azt, hogy a' betses munka itt körülöttünk olly kevés kedvelőket talál, mind azt hogy a' kevés előfizetők' nevét és pénzét is akar foglalatoságim akar fíjam' betegségéből származott aggodalmaim miatt jókor megküldeni elfelejttem. Ezen utolsó fogyatkozást az alkalom' nemléte miatt most sem tudom máskép' pótolni, hanem tsak úgy, hogy az ide zártt levélkében T. Kalchbrenner Urat kérem mind a' pénznek letételére mind az exemplároknak felküldésére.

Szíves tisztelettel maradok

Az Urnak

Sopr. Martz. 28dikán, 1827.

igazzszívű barátja,
Kis János

**365. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Újhely, 1827. április 23.
(KazLev XX. kötet, 4770. levél)**

**366. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1827. július 14.
(KazLev XX. kötet, 4809. levél)**

367. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1827. október 12.

Méltóságos Gróf!

Igen szives köszönettel küldöm vissza itten az Edinburghi Review' két darabjait, melyeket Nagyságod olly megelőző Kegyességgel 's a' nélkül, hogy kérésemet várta volna, velem közölni méltóztatott. Ha már elébb is több oldalakról kiváltképpen való nagy mértékben tiszteltem Nagyságodat, most uj okom van tiszta izlését 's felemelkedett gondolkozását is csudálni; látván, hogy olly könyvekben gyönyörködik, mellyekben az emberi esméretek' legfontosabb tárgyai mély béléatással, elő ítéletektől megvált szabad lélekkel 's egyszersmind bájoló elmésséggel adattatnak elől. Melly igen szerencsésnek tartanám Hazánkat, ha annak Főrendű Fíjai és Leányai között sokan volnának, kik e' részben Nagyságod' példáját követnék, 's e' féle munkák' olvasására 's benne a' leg-

jelesebb helyeknek kijegyvezgetésére 's megtartására legcsendesebb órájkból hetenként egynéhányat szentelnének!

A' mennyire szemeim' gyengesége 's hivatalbéli dolgaim' sokasága engedte, mind a' két darabot végig néztem 's némelly Szakaszokat kitelhető figyelemmel is elolvastam. Mindeneknek előtte azon munkák' Recenziói foglalatoskodtatták szorgalmamat, mellyek az Irlandi Katholikusok' felszabadíttatását tárgyozzák; 's nem álhatom meg, hogy ezen tárgyról gondolatimat, 's egyszersmind azt a' bényomást, mellyet reám ezen Recenziók tettek, ne említsem. – Én, Méltóságos Gróf, már eddig is azt hittem, hogy a' szabadságot olly igen szerető Anglusok igazságtalanul cselekesznek, midőn a' szabadsággal eggyeránt való élést olly sok Polgártársaiktól csupán a' Confessio külömbségéért megtagadják; 's most az említett Recenziók¹⁶² olvasása ezen hitemben még jobban megerősített. Nem titkolom ugyan, hogy én a' Protestantismus' ép lelkét és ép testét (mert lelkének elcsufításáról 's testének rongyokba öltöztetéséről nem szóllok) felette igen szeretem és becsülöm; talám értelmemnek mostani culturájával akkor is forrón szeretném és becsülném, ha benne nem neveltetem volna is, most pedig mint benne neveltetett 's vele egészen esméretes, ha szintén az eggyik Recensensnek ezen szavait: „that all Catholics are not converted to the Protestant religion, we consider to be a serious evil”¹⁶³ egészen a' magamévá nem teszem is, csak ugyan azt mondom vallásom' nyomattatásában is, a' mit Pál Apostol, midőn fogságában magát mentette, Agrippának mondott: kívánám az Istentől, hogy nemcsak te, hanem mind azok, kik ma engem halgatnak, lettetek volna ollyanok, minémü én, ez egy fogságomtól megválva.”¹⁶⁴ De mindazáltal a' magam vallása eránt való szeretet a' más vallás béliek eránt, kik a' magokéhoz igen természeti okokból ragaszkodnak, nem csak meg nem vakét, sőt azon principiumnál fogva, melly szerént egyedül idvezítő hitet nem esmerek, még inkább egyenes szívüebbé 's igazság szeretőbbé tesz. Különösen a' Katholikusokra nézve elég nékem azt tudnom, hogy az ő vallások egy igen sok tekintetben tiszteletre méltó Egyházat formál, hogy az eleitől fogva minden karban számtalan jeles és derék embereket 's jó Polgárokat nevelt, 's hogy annak követőiből mái napon is sok nagy 's virágzó Országok szerencsésen fenn állonak. Mi kell ennél több az arról való tökéletes meggyőztetésre, hogy az illy vallásbéli felekezethez¹⁶⁵ tartozók tellyes jussal kívánhatják az ollyan országban, mellyben olly nagy számmal vagynak, azon polgári szabadságnak, mellyel¹⁶⁴ egyéb Hazafi-társaik élnek, egész mértékét? Legalább én, a' ki minden politikát, melly akármi vallásbéli felekezetet csupán azért, hogy az Uralkodótól különbözik, nyom és szorongat, embertelennek tartok, más okok nélkül az említett meggyőződésnek erősítésére nem szükölködöm. De a' kik szükölködnek, azoknak is ezen meggyőződésre kellene térniük, ha az említett Recenziokat illendő figyelemmel és hideg vérrel olvasnák 's meggondolnák, hogy a' Pápa eránt való engedelmisség a' törvényes Fejedelem eránt való hűséget meg nem oszlatja

¹⁶² Recens<i>ók' [jav. ebből kihúzással:] Recenziók'

¹⁶³ felekezet<ek>hez [jav. ebből kihúzással:] felekezethez

¹⁶⁴ melly<é>l [jav. ebből kihúzással:] mellyel

's nem gátolja, hogy a' Pápista¹⁶⁵ hitnek akarmiféle ágozatjai is a' polgári szabadsággal való élésből igazságosan ki nem rekeszthetnek, hogy a' Katholikusok ellen fennálló Anglus Törvények igen megavult régiségek 's szint olly illetlenek a' mostani időhöz, mint a' velek eggyüdüös öltözetek volnának, mellyekben ha ki most járnai akarna, még a' kutyáktól is öszvetépettetnék 's a' t.

A' Katholikusokat illető tárgyan kívül nagy részvétellel olvastam még azt a' szép értekezést és historiai deductiot is, melly Machiavelliről, a' Tudósoknak ezen találós meséjéről a' 90dik Numerusban találtatik. Habár ezen értekezés egészen meg nem győzött is a' felől, hogy Baconak, Müller Jánosnak 's egyebeknek, kik Machiavelli' Fejedelmét csipős Satyrának tartják, vélekedések hibás volna; de csak ugyan nagy mértékben gyönyörködtetett mind az Olaszországnak, millyen az a' 15^{dik} és 16^{dik} században volt, lerajzolása, mind az Olasz udvari embereknek (kikhez talám más udvariak között is lehet hasonlókát találni) eleven szinekkel való lefestése.

Még jobban magához bájolt az a' velős Recenzió, mellyel a' 85^{dik} Szám kezdődik; annyira, hogy belőle némelly gondolatokat magyarra is fordítottam, mellyeket ide mellélkelve bátorokod Nagyságodnak megküldeni, olyan bizodalommal, hogy azokat, mikor üres órai lesznek, talám magyar köntösben is méltóztatik Nagyságod általtekénteni.

De igen is hoszszu levéllel terhelem Nagyságodat; reményilem mindazáltal, hogy Nagyságod ezen alkalmatlankodásomért annyival is inkább meg fog a' maga Kegyessége szerént bocsátani, minthogy az abból az igen szives és igen buzgó megkülömböztető Tiszteletből származott, mellyel Nagyságod' Érdemei eránt egyenes lélekkal viseltetem, 's mellyel szünet nélkül vagyok

Méltóságos Gróf
Nagyságodnak

Soprony, October 12^{dik} napján 1827.

alázatos szolgálja,
Kis János

¹⁶⁵) L. Review N. XC. p. 430.

*) L. Apostolok' Cselekedete XXVI, 29.

368. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1827. október 29.

Nagy tiszteletü Professor Ur,
Nagyon tiszteltt Uram!

Ditséretes buzgósága' 's nyelvünk és literaturánk körül fáradohatatlan törekedése' új és igen jeles gyümölsének a' Magyar nyelvbeli Előadás' tudományának hozzám küldött

¹⁶⁵ Páp<i>sta [jav. ebből kihúzással:] Pápista

tizenegy nyomtatványait tegnap fogatkozás nélkül vettem; 's a' nekem szánttat, mint igen betses ajándékot, szíves köszönettel megtartván, a' többit T. Ódor István Professor Urnak, mint a' Magyar Társaság' Elölülőjének, érdemlett ajánlás mellett általadtam. Egész szívemből óhajtom, hogy Ifjaink közzül elegendő vevők találkozzanak; jóllehet a' jobb igyekezetűeknek és az efféléket betsülni tudóknak szegénységeket esmervén nem nagy reménnyel táplálhatom magamat óhajtásom' tellyesedése eránt. Azonban, a' mit ajánlásommal 's buzdításommal tehetek, azt tenni el nem mulatom.

Eggy úttal én is bátorkodom Tisztelendő Prof. Urhoz tizen egy exemplárokat küldeni Eudaimoniámból, azzal a' kéréssel, hogy egyet író papiroson Magának megtartván a' többit tanítványi 's esmerősei között, ha lehet, distrahálni ne terheltelessék. A' nyomtató papirosu példányoknak ára 1 fl 30 xr váltóban, az írópapirosuaké pedig 2 fl v. tz.

Szíves tisztelettel maradok állhatatosan

Nagy tiszteletű Professor Urnak

Soprony. Oct. 29dikén, 1827.

kész szolgálója,
Kis János

Vertatur

[a lap hátoldalán:]

U. i. Ez előtt két esztendővel illy tzim alatt: a' Falusi Élet egy munkátskát fordítottam 's adtam-ki, melly az én vélekedésem szerént szép 's nemes érzések' ébresztésére 's nevelésére nem épen alkalmatlan. Köszönettel venném, ha N. T. Professzor Ur (feltévéen hogy velem a' munka eránt egy értelemben van) idősbb 'Soldos István könyvkötőtől (kit ez eránt mai levelemmel minden esetre¹⁶⁶ módban hagyok) egynéhány exemplárt által venne, 's egyet Magának szívességem' jeléül elfogadván a' többit per 1 fl v. tz. tanítványinak ajánlani nem terheltelessék.

K.

369. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1827. december 9.

Toldy Ferencz Urnak
tiszteletét Kis János¹⁶⁷

Az Urnak 16^{dik} Novemberi leveléből értett kivánságát haladék nélkül teljesíthetem; mert mind biographiámat, mind könyveim' Catalogusát nem régiben egy német tudós' számára le kelle írnom 's meg kelle küldenem. Most mind a' kettőt lemásoltathatván a'

¹⁶⁶ levelemmel [sor fölött betoldva:] minden esetre

¹⁶⁷ tiszteletét <Kis János.> [áthúzva és autográf aláírással pótolva:] Kis János

magammal efféle foglalatoskodás' unalmát nem kéntelenítettém ismételni. A' biographiában, (mellyből az Ur a' célhoz-tartozandókat tetszése szerint kiválogathatja:) az a' kérdés, mellyek legyenek különösen kedvelt irójjim, felelet nélkül maradt; de nem is adhatok reá más feleletet, mint azt, hogy valamint ifjuságotól fogva általjában a' tudományoknak, kivált a' szélesebb értelemben vett Szép Tudományoknak mezején szélteben kerestem és szedtem a' virágokat, ugy több rendbéli ó és uj classicus írókat is szerettem-meg nagy mértékben.

Kézirásban Szokratesnek Xenophonból fordított nevezetességein és Persiusnak fordításán kívül semmi munkájjim nincsenek.

Azon darabok közül, mellyeket levele' végén az Ur kijegyzett: „A' jövődöbéli' szerető I, 72. Uz-ból; A' nehéz-szívű leány' éneke. I, 79. ha jól emlékezem Schlegelből; A' violákhöz III, 17. egy régicske német anthológiából; A' Szépség I, 180 Schiller' Thaliájából fordítottak.⁺ Általjában az én verseim legnagyobb részint csak fordítási vagy utánnazási olyan daraboknak, mellyeket fiatalkorbéli olvasásom közben megszerettem, 's mellyeknek honnét lett vétetések is nehéz már most, legalább mindeniknél megmondanom. Hiba, hogy verseim' kiadásakor a' források meg nem neveztettek. De egy felől a' kiadó barátomnak tőlem távolléte 's némelly egyéb környülmények nehézzé tették a' munkáról vagy inkább kiadásáról minden tekintetben gondoskodni; másfelől ugy itéltem, hogy ezen ideig óráig élő gyermekeim afféle gondos feljegyzés nélkül is elérhetnék azt a' célt, mellyet velek eléretni kívántam, 's melly nem egyéb volt, mint az, a' mit Schiller eme' versében: Nicht länger wollen diese Lieder leben &c kifejez: a' melly Stropha mottóvá is volt téve a' kéziratban. – Azonban ha fontosabb dolgaim és gondjaim engedik, akarok még időt venni a' közönséget ez és némelly effélék eránt felvilágosítani. Ha ez meg nem történhetik, el kell tünnöm, ha lesznek olyanok, kik azt, a' mi elmém' vagy inkább szorgalmam' szüleményei eránt való hidegségből származott, hiuságomnak tulajdonítják, 's azt gyanítják, hogy alattomosan akartam magamat idegen tollakkal czifrázni.

Egyéberánt az Urnak hazafiui becses fáradozásához állandó buzgóságot 's mennél szerencsésebb előmenetelt kívánván, magamat jó emlékezetébe ajánlom; a' minthogy én sem szünöm-meg az Ur' jeles talentomait nagy mértékben becsülni, 's munkájjit szives részvétellel tekinteni. Soprony. December' 9^{kén}. 1827.

⁺ [autográf lapolji megjegyzés:] a' többi eredeti. Egy két eredeti darabom van az Erd. Muzeumban és a' Klióbanis.

Johann Kis, Doctor der Theologie, Superintendent der evangelischen Gemeinden Augsburger Confession in dem jenseitigen Donau Kreise von Ungarn, Prediger der evangelischen Gemeinde Augsburger Confession in Oedenburg, und mehrerer Löbl. Comitae Gerichtstafel Beysitzer.

Er wurde 1770 am 22ten September zu Szent-András, einem im Oedenburger Comit-ate gelegenen und einer Linie der Gräflich Festetischen [!] Familie gehörigen Dorfe von armen Eltern geboren. Bis in sein zehntes Jahr erhielt er Erziehung und Unterricht im elterlichen Hause, wo er von seiner Mutter nebst den Anfangsgründen der Religion das Lesen, und von seinem Vater das Schreiben lernte. Nachdem er hierauf in zwey benachbarten Dorfschulen zwey Winter zugebracht hatte, wurde er, theils auf das Zureden eines Land-Predigers und eines Land-Schullehrers, theils weil er gar keine Lust zu den Feldarbeiten zeigte, in die evangelischen lateinischen Schulen nach Oedenburg gegeben, und absolvirte da in neun Jahren den gewöhnlichen Lehrkurs. Die letztere von diesen fielen in die Zeit, da die großen Fortschritte der Deutschen in der Pädagogik auch in dieser Lehranstalt sehr vorteilhafte Veränderungen bewirkte.

Unter seinen hiesigen Lehrern hatten Johann Nagy-Mesterházi, Jonathan Wietoris und Petrus Raics bedeutende Verdienste um seine Bildung; der erste, ein Mann von eisernem Fleiße, pünktlicher Berufs-Treue und unbestechlicher Gerechtigkeitsliebe durch Lehre und Beyspiel; der zweyte, der sich durch praktische Weltkenntniß sowohl, als historische Gelehrsamkeit auszeichnete, besonders durch freygebige Mittheilung der in seiner nicht unbedeutenden Bibliothek gewesenen Bücher; der dritte gleichfalls vorzüglich durch die Gefälligkeit, mit der er seinen Vorrath von neuen guten Werken ihm zukommen ließ. Aber den größten Einfluß auf die Richtung seines Geistes hatte der durch Beredtsamkeit und Lehrgabe hervorragende und später auch als Professor und Bibliotheks Custos an der königl. Universität zu Pest und als Schriftsteller berühmt gewordene Martin Schvartner. [!] Von diesem vortreflichen [!] Mann, zu dessen Lieblings-Schülern er zu gehören das Glück hatte, geweckt, ermuntert und angefeuert, gewann er die Alten lieb, lernte auch die neuern Gelehrten Sprachen, und gewöhnte sich zu einem Privat-Fleiße, bey dem er alles was ihm an Büchern vorkam, mit einer Art von Heißhunger verschlang, und durch den er sich von dieser Zeit an noch mehr selbst bildete, als durch mündlichen Unterricht gebildet wurde.

Im Frühjahr des Jahres 1791 bereiste er mit einem unvergeßlichen Schulfreunde, dem später als ungrischer Schriftsteller nicht unbekanntem aber zu früh verstorbenen Ladislaus Németh einen großen Theil von Ungarn, vorzüglich in der Absicht, die Gelehrten und Schriftsteller desselben persönlich kennen zu lernen, was¹⁶⁸ ihm auch in einem großem [!] Maaße gelang und die Quelle der angenehmsten Erinnerungen geworden ist.

Im Herbste eben dieses Jahres bezog er die Universität zu Göttingen, und im darauffolgenden die zu Jena. Je kürzer die Zeit war, welche er auf diesen hohen Schulen zubringen konnte, mit desto heißerm Enthusiasmus hörte er die berühmten Lehrer an denselben, von denen ihm Schlötzer, Heine, Spittler, Eichhorn, Plank, Schütz, Griesbach, Reinhold und Paulus, die nützlichsten geworden sind.

Bey seiner Zurückkunft in sein Vaterland fand er eine sehr freundliche Aufnahme, so, daß er sogleich zwischen zwey Stellen zu wählen hatte, von denen er die eines Professors und Rectors an der Grammatikal Schule zu Raab vorzog, und drey Jahre lang

¹⁶⁸ lernen, <welches> [autográf javítás ebből föléírással:] was

unter den angenehmsten Verhältnissen bekleidete. Wiewohl er eine große Vorliebe für den Schulstand hegte, auch sonst alle Ursache hatte mit seiner Lage zufrieden zu seyn, so machte ihn doch die in allen evangelischen Schulen Ungarns übliche freilich durch die Noth gebotene Einrichtung, nach welcher jeder Lehrer mehrere oft sehr viele und heterogene Studien vortragen muß, geneigt das Predigtamt zu wählen; und nahm daher im Jahr 1796 den Ruf in eine benachbarte Landgemeinde zu Nagy-Baráthi an; welche er wieder nach drey Jahren mit einer größern und ansehnlichern zu Kövago-Eörs [!] im Salader Comitat vertauschte. Auch hier konnte er nicht lange bleiben; die Gemeinde zu N. Dömölk im Eisenburger Comitat, unter allen rein ungrischen dieses Distrikts die ansehnlichste, berief und erhielt ihn im Jahr 1802 zu ihren ordentlichen Prediger. Hier in der Umgebung einer schönen Natur, am Hauptsitze der vorzüglichern Edelleute seiner Confession in dem Trans-Danubianischen District glaubte er das Ziel seiner Beförderung erreicht zu haben, und wollte in stiller ländlicher Amts-Wirksamkeit sein Leben zubringen. Aber unerwartet erging an ihn im Frühling des Jahres 1808 ein Ruf von der evangelischen Gemeinde der königlichen Freystadt Oedenburg, welchem er wiewohl es ihm schwer fiel seinen angenehmen Aufenthalt zu verlassen und seine ungrische Muttersprache mit der deutschen zu vertauschen, um so weniger Bedenken trug zu folgen, weil ihm dadurch außer einem höhern Wirkungskreis auch die Gelegenheit dargeboten wurde, auf die erste evangelische Schulanstalt in dem jenseitigen Donaukreise Einfluß zu haben, und seine Söhne vor seinen Augen in derselben zu bilden; ein Entschluß, den er nie zu bereuen Ursache hatte.

Zufrieden in allen seinen Gemeinden mit seiner jedesmahligen Lage und in guten Vernehmen mit seinen Zuhörern, konnte er seine Nebenstunden ruhig den Wissenschaften, und zum Theil auch der Schriftstellerei widmen. Zu der letztere gab ihm schon früher folgender Umstand die erste Veranlassung und Aufmunterung. Noch im Jahre 1790 errichtete er als Student mit einigen Schulfreunden, eine noch bestehende und jetzt unter der Aufsicht der Lehrer befindliche ungrische Gesellschaft, deren Mitglieder keinen andern Zweck hatten, und noch haben, als sich in ungrischen Ausarbeitungen zu üben, ihre Arbeiten einander vorzulesen und nach der Maaßgabe ihrer Kenntniße zu beurtheilen. Für diese Gesellschaft verfertigte er unter andern von dem allegorischen Gedichte des Bischoffs Lowth Choice of Hercules eine ungrische Uebersetzung in der Versart des Originals. Diese Uebersetzung kam durch einen Zufall ohne sein Wissen in die Hände des um die Wissenschaften in Ungarn unsterblich verdienten Grafen Franz Széchényi, auf dessen Veranstaltung sie¹⁶⁹ dem damals zehnjährigen Grafen jetzigen Excellenz. Herrn Ludwig Széchényi zugeeignet, gedruckt und durch die Verwendung des jetzigen Hofraths Demetrius v. Görög von einigen Magnaten in tausend Exemplaren in verschiedenen Schulen als Belohnung für fleißige Studierende vertheilt wurde. Der Verfasser erhielt für diese kleine Arbeit außer der begeisternden Freude auch eine für ihn nicht unbedeutende Summe Geldes, was ihm auf der Universität zu Göttingen sehr gute Dienste leistete. – Noch mehr Reitz erhielt für ihn die Schriftstellerei, theils durch den

¹⁶⁹ Veranstaltung [sor fölött betoldva:] sie

schmeichelhaften Beyfall des Lesepublikums, theils durch die Geschenke, welche ihm der gleichfalls unvergeßliche Beförderer der ungrischen Litteratur Graf Georg Festetits aus eigenem Antrieb einigemahl zuschickte, theils durch die im Jahre 1806 geschehene Krönung seiner Preisschrift: über den gegenwärtigen Zustand der ungrischen Sprache und über die Art und Weise sie auszubilden.

Im Laufe seiner Amtsführung sind ihm außer den erwähnten Beförderungen und Ermunterungen auch noch andere Auszeichnungen zu Theil geworden. Im Jahr 1808 machte ihm der edelmüthige Graf Ignatz Festetits von Tolna, auf dessen Erbgute er geboren war, die entzückende Freude, daß er seinen guten Vater von aller Unterthans Dienstbarkeit freisprach und zwar mit einer Feyerlichkeit, zu der er die vorzüglichsten Stellvertreter [!] der evangelischen Gemeinden dieser Gegend eingeladen hatte. In dem nehmlichen Jahr lud man ihn nach Atsa im Pester Comitatz; im Jahr 1818 nach Pest, und 1823 nach Güns ein, um bey der Todesfeyer dreyer sehr vorzüglicher Männer seiner Religion, der geheimen Rathe Ladislaus Freyherrn von Prónay von Tóth-Próna, Petrus Balogh v. Ótsa, und des Hofraths Paul von Matkovich die gewöhnlichen Leichenreden zu halten; wo er jedesmahl Gelegenheit hatte mehrere ausgezeichneten Männern von Adel bekannt zu werden. Im Jahr 1810 erwählte ihn der evangelische Distrikt jenseits der Donau zu seinem Notär und zwey Jahre darauf zu seinem Superintendenten. Im Jahr 1817 ertheilte ihm die theologische Fakultät zu Jena freywillig die theologische Doctor-Würde. Im Jahr 1822 erhob ihn die Huld seines Monarchen taxfrey in den ungrischen Adelstand. Seitdem wurde er in den löbl. Eisenburger, Oedenburger, Raaber und Tolnauer Gespannschaften zum Gerichtstafelbeysitzer ernannt.

Auch hat ihn die Gemeinde der königlichen Freystadt Raab, außer einem an ihn gerichteten aber von ihm abgelehnten Ruf zum ordentlichen Prediger daselbst damit¹⁷⁰ beehrt, daß sie durch ihn ein neues Gesangbuch ausarbeiten ließ, welches im Jahr 1811 erschienen, und nicht nur in die besagte Gemeinde, sondern auch bereits in mehrere eingeführt worden ist.

Außer zwey Predigten und einigen Recensionen, die theils in dem der Ofner Zeitung eine zeitlang angehängt gewesenenen litterarischen Anzeiger, theils in den bekannten österreichischen Annalen zerstreut sind, hat dieser Schriftsteller in deutscher Sprache nichts herausgegeben. Die Zahl seiner ungrisch erschienenen Bücher, meistens Uebersetzungen, beträgt gegen 40¹⁷¹ größere u. kleinere Werke. Sein schriftstellerisches Verdienst besteht darin, daß er unter seinen Landsleuten die Liebe zur Lektür und zur ungrischen Litteratur, sowie auch gute moralische besonders pädagogische Grundsätze in einem populären Vortrag verbreiten, u.¹⁷² vorzüglich durch bessere Schul-Bücher den öffentlichen Unterricht in den ungrischen Dorfschulen seiner Diöcese befördern half.

Sein von Neidel nach Niedermann in Kupfer gestochenes wohlgetroffenes Portrait, befindet sich vor dem ersten Band seiner Gedichte.

¹⁷⁰ daselbst [sor fölött autográf betoldás:] damit

¹⁷¹ Uebersetzungen, <betrefflich beinah vierzig> [autográf javítás ebből föléírás:] beträgt gegen 40

¹⁷² verbreiten <half>, u.

Opera typo edita.

1. Carmina varia partim viros de re publica bene meritos, aut res memorabiles celebrantia, partim diversi moralis argumenti.

2. Critica Recensiones Librorum novorum et notitiæ de Statu Hungariæ literaris variis Ephemeridibus literariis, imprimis Viennensibus insertæ.

3. Hercules Választása. Allegoriás Költemény. Anglusból fordítottat. Lowth szerént. Bétsben 1791. –

Opusculum hoc excellentissimus Dominus Comes Franciscus Széchényi edi curavit, omniaque ejus exemplaria partim per Suam Excellentissimam¹⁷³ partim per alios Patriæ nostre Proceres in diversis Gymnasiis inter diligentiores literarum studiosos distribui jussa fuerunt.

4. A' Vallás-tsufofók ellen. Fő Tisztel. Nagy István Urhoz 1796.

5. 'Sebbevaló Könyv azoknak, a' kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek 1798 és 1799^{dik} esztendőre. Posonyban 1797 et 1798 in duobus tomis.

6. Meiners Kristóf oktatása, miképpen kellessék az ifjaknak haszonnal dolgozni, kivált magokat az írásban, olvasásban és kijegyezgetésben gyakorolni. Györben 1798.

7. Az emberekkel való társalkodásról, vagy miképpen kellessék minden rendbéli emberhez magunkat úgy alkalmaztatnunk, hogy a' világon boldogulhassunk. Német nyelven írta Báró Knigge Adolf. Szabadon fordította Kis János. Györben 1798 constat tribus tomis et 1811. Pestini denuo editus est.

8. Erkölti oktatás az ifjabb Aszonyságok számára. Irta egy Angliai Dama. Györt 1798

9. Protestáns köz emberek' olvasó könyve. A' Városi és falusi Magyar Protestáns köz-népnek, 's különösen az alsóbb oskolákban tanuló Ifjuságnak hasznára készítettett Posonyban 1802.

10. Záid. vagy IVdik Muhamed szerentsétlen szerelme. Igasságon épült Román. Kotzebue¹⁷⁴ után. Pesten. 1803.

11. Emberi indulatok' tüköre. reszszerént igaz, reszszerént költött történetekben, Nagy részént Lafontaine után. Posonyban 1804.

12. Levelező Könyv. Németh és Magyar nyelven. Pesten. 1803.

13. Görög és Romai Mithologia, vagy is a' régi-Görögök és Romaiak költött Isteneik, és fél Isteneik mesés történeti 44 rézre metzett képekkel, mellyek régi Munkáju mesterségessen metzett kövekből rajzoltattak le Posonyban 1805.

14. A' Magyar nyelv mostani állapotjáról, kiméveltethetése módjáról, eszközeiről. Meg jutalmaztatott felelet. Pesten. 1806.

15. A' Világnak közönséges Historiája, mellyet némely jeles és hiteles Irókból kiszedetgetett Gróf Gvadányi Jósef. 's annak halála után tovább folytatott Kis János. Posonyban 1805 és 1809 (2 tomi)

¹⁷³ [emend.:] Excellentistiam

¹⁷⁴ [emend.:] Kotzebur

16. Gyermekek' és Ifjak' Bibliothekája, az az: elmét gyönyörködtető és nemes szívet formáló apró, történetek, beszélgetések, utazások és versek. Posonyban 1805. (2 tomi)
17. Flora. részszerént versben, részszerént folyó beszédben foglalt mulatságos Gyűjtemény. A' Szép Nemnek, és annak Barátjainak. Pesten 1806 és 1807 (3 tomi)
18. Egy egész esztendei Vasárnapi és innepnapj Evangeliumokra való predikáziós Könyv: Posonyban 1807.
19. Elmés Nyájosságok. Sopronyban. 1806.
20. Természet csudáji, nemzetek szokásai, 's Országok nevezetességei. Posonyban. 1808.
21. A' régi Görögök erköltseinek és szokásainak, vagy Vallásbéli, Polgári, hadi és házi rend tartásainak leírása Posonyban. 1809.
22. Nemzeteket és Országokat esmértető Gyűjtemény. Pesten 1808–1810. *Collectio Itinerariorum*. Tres tomi.
23. Horatzius Levelei Wielandnak magyarázó jegyzéseivel. Első kötet Sopronyban 1811.
24. Keresztény Uj-Énekes Könyv, mellyet szerzett, és egynehány magános áhéatosságra tartozó imádságokkal együtt ki-adott a' Nagy-Győri Evangelika gyülekezet. Győrben 1811. *Liber sacrarum Cantionum recenter elaboratus, quo Ecclesiae Ev. A. C. Hungaricae Soproniensis, Jauriniensis, Comaromiensis et Pestiensis utuntur*.
25. Lelki áldozatok, imádságokban és énekekben. Sopronyban. 1815.
26. Kis János Versei 3 Kötetekben. Pesten 1815.
27. Ifjuság barátja, vagy hasznosan mulattató darabok, a' két rendbéli ifjuság számára közre botsátotta Kis János. 2 Kötet. Pesten 1816.
28. Nevezetes Utazások tárháza több tudósokkal együtt készítette¹⁷⁵ 's kiadta Kis János 6. Kötet Pesten 1816. 1817. 1818. continuatur.
- 29¹⁷⁶ A' Vallástolanságról 's a' vallásbéli buzgóság meg hidegedésének okairól különösen a' Protestánsok között. 1815.
- 30 *Libri Elementares pro scholis ruralibus*¹⁷⁷ *Evangelicorum Augustanae Conf. utpote*.
 a.) Evangelikus fiui és leány-Gyermekeknek való képes Abétzés Könyv.
 b.) *Dictomos, Verses, és Imádságos Könyvetske az apróbb oskolákbéli Gyermekek számára* 1815.
 c.) Luther Mártony Kis Katekismusnak magyarázója 1815.

¹⁷⁵ Emend. ebből: kiszétette

¹⁷⁶ continuatur. <29 *Variæ dissertationes partim litterarii-argumenti, prout et nonnulla carmina in recentissimis operibus periodicis Hungaricis Tudományos Gyűjtemény et Érdelyi Museum inserta. 30.*> 29

¹⁷⁷ [emend.:] *rusticibus*

31¹⁷⁸ Sermones¹⁷⁹ Sacri plures typis editi. c. o.

a) Az ő jó reménységű magzatjoknak halálán kesergő Keresztény Szüléknek vigasztalásairól 1801.

b) A' jövődő élet felől való ésméretünknek hijános voltáról és annak okairól. 1805.

c) Halotti beszéd az emberi léleknek már a' jelenvaló életben ki tettő Nagyságáról; Néhai N. M. L. Báró Prónay. László Excellentiájának halotti tisztelete alkalmatosságával 1818.

d) Die Freude der Völker Europas uiber den siegreichen Einzug der verbündeten Heere in Paris, als Freude uiber eine gerechte Sache, und uiber eine wunderbare Göttliche Errettung 1814.

e.) Balogh Péter f. Matkovich Pál g. Káldi János Urak felett. h. T. Ugróczy Ur felett.¹⁸⁰

32.¹⁸¹ Keresztény föld mivelő ember imádságos Kőnyve Posonyban 1810.

33.¹⁸² Heliconi Kedvtöltés 1819^{dik} eszt. 4 tomi.

34¹⁸³ Quædam dissertationes et nonnulla carmina in Operibus Periodicis Hungaricis Erdélyi Museum, Tudományos Gyűjtemény, Szép literaturai Ajándék, Aurora, Hebe inscriptis.

35.¹⁸⁴ Juvenalis Satirái.

36.¹⁸⁵ A' Falusi Élet Sopronban 1825.

37.¹⁸⁶ Klio. vagy Lélek nemeséttő, részént eredeti, részént fordított darabok kötött és kötetlen beszédben. Győrben 1825.

38.¹⁸⁷ Eudaimonia &c. Sopr. 1827.¹⁸⁸

¹⁷⁸ 3<2> [jav. ebből átírással:] 31

¹⁷⁹ 31 <Singuli> Sermones

¹⁸⁰ [autográf kiegészítés:] h. T. Ugróczy Ur felett.

¹⁸¹ 3<3>. [jav. ebből átírással:] 32.

¹⁸² 3<4>. [jav. ebből átírással:] 33.

¹⁸³ 3<5> [jav. ebből átírással:] 34

¹⁸⁴ 3<6>. [jav. ebből átírással:] 35.

¹⁸⁵ 3<7>. [jav. ebből átírással:] 36.

¹⁸⁶ 3<8>. [jav. ebből átírással:] 37.

¹⁸⁷ 3<9>. [jav. ebből átírással:] 38.

¹⁸⁸ [autográf kiegészítés:] Eudaimonia &c. Sopr. 1827.

370. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1827. december 31.

Nagy Tiszteletü Tudós Prof. Ur!

Az itt utóbb következő kivonást Döbrentei barátomnak hozzám irt leveléből annál inkább sietek a' N. T. Prof. Urral közölni, mennél szivesebb részt veszek jeles érdemein épült ebbéli megtiszteltetésében. Egyszer'smind jelentem azt is, hogy a' Magyar Nyelvbéli Előadás' tudományából eddig nálunk öt exemplárok keltek-el. Ne terheltessék a' N. T. Prof. Ur tudtomra adni, ha a' többi nyomtatványokat tovább is itt kívánja-e olly remény' fejében, hogy talám még adathatnak-el, hagyni, vagy visszaküldtetetni. Az eladottak' árrát T. Odor Prof. Ur minden órán kész letenni; 's én mihelytt jó módomból leszek benne, megfogom küldeni. Ne sajnálja a' N. T. Prof. Ur N. T. Szilassy János Urnak, szíves tiszteletem mellett megmondani, hogy becses levelét igen kedvesen vettem.

Boldog új esztendőnek 's még számos más esztendőknél buzgó óhajta mellett kiváltképpen való tisztelettel maradok

a' Nagy Tiszteletü Prof. Urnak

Soprony. December' 31^{kén} 1827.

igazszívű szolgálója,
Kis János

Kivonás T. Döbrentei Gábor Provincialis Commissarius Urnak Budán Dec. 20^{kán} 1827 költ Leveléből.

„Nádor Ispányunk Decemb. 1^{sőjén} írta Gróf Teleky Józsefnek, melly levelében az Ország-gyűlésen kidolgozott Akademia' plánuma' általnézésére 's annak belső elszerveztetésére egybehivatandó Irók' gyűlésének Elölülőjévé rendeli. A' Nádor-Ispány, ugyan azon levele mellé e' következő Irók' neveit tevén:

A' Cathol. Clerus közül.

1. Horváth János, Püspök.

2. Fejér György

3. Horváth Endre.

4. Prof. Bitnicz Lajos.

5. Prof. Guzmics.

A' Protestans Papi Irók:

6. Superint. Kis János.

7. — Budai Éσαιás.

Az Univerzitas' részéről:

8. Dr. és Consiliár Bene.

9. Prof. Schedius.

A' Magnások közül:

10. Báró Mednyánszky Aloyz,
11. Gróf Dessewffy József.

Más Irók közül:

12. Kazinczy Ferencz.
13. Kisfaludy Sándor.
14. Kulcsár István.
15. Jankovich Miklós.
16. Horváth [!] István.
17. Prof. Ercsei. (Debreczen' kedvéért)
18. Szemere Pál.
19. Vitkovics Mihály (felekezetéből)

Ezek között vagyok én is. Így tehát mind össze 20.

Ugyan Dec. 1^{ső}jén tudósítá a' Nádor-Ispány a' felől a' négy első fundálót is.

Mind ezen 24 Személy összehívása Gróf Telekyre van bizva.

Gróf Teleky, a' mint hallám tőle, Titeket Vidékieket előbb el akar szállástokra 's díurnumaitokra nézve jól helyheztenni 's bizonyossá tenni, akkor fog majd írni. Az ülések alkalmasint a' jövő Mártzius' közepén lesznek, minekutánna a' Regnicolaris Deputatiók, mellyek üléseit a' Nádor most Januar. 20^{kán} kezdi-meg, legalább nagyjában elvégezték tanácskozásait, mivel közöttünk is oda is tartozó 5 vagyon.

Megirtam e' dolgot eddig Kisfaludy Sándornak, Horvát Endrének, a' mult nyáron Füreden tett ígéretemet akarván teljesíteni. Óhajtanám előre Prof. Bitnicczel is közleni, vagy bár te tehetnéd. Ha teszed, ne sajnáld nevemben tisztelni. Azonban ha csak időm engedi, magam is irok neki.”

371. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1828. január 12.

Tekintetes Ur,

Érdemes Tudós Hazafi!

Kazinczy barátomnak Dec. 28^{kán} irtt 's tegnapelőtt érkezett leveléből értem, hogy az Ur nem vette feleletemet azon megszólítására, mellyet hozzám biographiám eránt intézett volt. Minthogy az Urnak mínd tudományát, mínd izlését, mínd a' Poesis' kézikönyvében bizonyított józan ítéletét nagyon becsülöm, 's általjában minden eddig tett 's előttem esméretes tudományos igyekezeteit szeretem; sajnálnám, ha feleletem' elveszése által

az Ur előtt¹⁸⁹ olyan gyanúba hozattatnék,¹⁹⁰ mintha kérését megvettem volna. Jelentem tehát ezennel, hogy én feleletemmel együtt biographiámat még a' mult hónap' közepe' táján megküldöttem Tiszt. Kalchbrenner József Pesti Evang. Predikátor Urhoz. Talám ez az Ur nem tudta az Ur' lakását, mellyet én sem írhattam-meg, kitudakozni: Ne terheltessék az Ur levelemet, ha még eddig sem ment volna kézhez, nála kerestetni. Ha talám levelem elveszett volna, tessék nálam jelentést tenni; én azonnal újra megküldöm biographiámat. Mert jóllehet verseimnek nagy becsét, mint legnagyobb részént olasz, francia, anglus és német költőkből fordított daraboknak, 's ifjuságom' játékaiknak, nem tulajdonítok: még sem akarom, hogy azoknak társaságából kimaradjak, kikkel együtt én is a' jeget törni próbáltam.

Szíves tisztelettel maradok

az Urnak

Soprony. Jan. 12^{kén} 1828.

igazszívü barátja,
Kis János

[hátlapon címzés:]

Tekintetes Tudós Toldy Ferencz

Urnak, a' Magyar Poézis' kézikönyve' (Handbuch der Ungrischen Poesie) Kiadójának
Pest.

372. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1828. február 6.

Méltóságos Gróf!

Vay' betses munkáját a' legszivesebb háladatosság' érzései között küldöm ezennel vissza. – Van szivemen nem kevés, a' miről, kivált a' felállítandó Magyar Tudós Társaság eránt, Nagyságoddal értekezni szeretnék; de mind azt akkorra kell halasztanom, midőn majd Pesten személyesen lessz Nagyságodhoz szerentsém. Azért is ugy igyekezem a' dolgot alkalmaztatni, hogy a' rendeltt időnél egy pár nappal korábban megjelenhessem,¹⁹¹ 's Nagyságod' tanácsát 's gondolatjait előre is érthessem.

¹⁸⁹ Ur [sor fölött betoldva:] előtt

¹⁹⁰ hozat<nám> [jav. ebből föléírással:] hozattatnék

¹⁹¹ megjelenhesse<k> [jav. ebből átirással:] megjelenhessem

Azzal a' megkülömböztető buzgó tisztelettel, mellyhez a' jeles Érdemnek természeti jusa van, állhatatosan vagyok

Nagyságodnak
Soprony, Febr. 6dikán, 1828.

alázatos szolgálja,
Kis János

373. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1828. február 23.

Toldy Ferentz Urnak tiszteletét Kis János

Az Urnak e' folyó hónap' 13^{dikán} költt levelét Biographiámmal együtt tegnap előtt vevém, 's haladék nélkül sietek (félvén, hogy a' nyomtatásbeli hibák' feljegyzése elkészethetnék) az Urnak jelenteni, hogy születésemnek esztendeje 1770,¹⁹² a nyomtató' hibája által kimaradott. Egyéb eránt mind azzal, valamit az Ur rólam mond tellyesen megvagyok elégedve. Általjában jóllehet saját¹⁹³ lelki-esméretem' bizonyosságát arról a' mit teszek legfőbb jutalmazómnak vagy kárhoztatómnak szoktam tartani, 's jóllehet különösen Poëtai érdememet tsak körülállásaimhoz¹⁹⁴ és más velem egy időbeli költőkhez képest tartom valamitskének; még is örülök, hogy reá nézve¹⁹⁵ három legjobb Kritikusaink' Kazinczy', Kölcsey' és Toldy' javallását megnyertem. De még nagyobb örömöm van azon, hogy olly jeles elmék mutatják magokat fiatal Költőink között; kik közül némellyeket talán Pesten, hová egy pár hét mulva lemegyek személyesen meg esmerni is lesz módom. Vajha a' Litteraturának egész mezején támadnának mennél elébb olyan Irók, kikben Nemzetünk ugy büszkélkedhetnék, mint más tudós Nemzetek az ő fő rangu Klassikusaikban! Ennél szivesebb óhajtása nem lehet annak, ki Hazájának és Nemzetének virágzását valamint minden részben ugy a' Tudományok' országában is buzgón kívánja. Legyen az Ur meggyőződve állhatatos szives tiszteletem felől

Soprony Február 23^{kán} 1828.

[hátlapon címzés:]

Tekintetes Tudós Toldy Ferencz Urnak, a' Magyar Poësis' Kézi Könyve Kiadójának.

Abzugeben in der v. Trattnerschen Buchdruckerey auf der Landstraße im B. Orczy-schen Hause.

Pest.

¹⁹² esztendeje [sor fölött betoldva:] 1770,

¹⁹³ jóllehet <a' magán> [jav. ebből átírással:] saját

¹⁹⁴ tsak <a'> körülállásaimhoz

¹⁹⁵ hogy [sor fölött betoldva:] reá nézve

**374. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1829. február 28.
(KazLev XXI. kötet, 4978. levél)**

**375. Kis János a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőségéhez,
Sopron, 1829. március 1.**

A' tisztelt Redáktciónak az itt menő darabokat azzal a' kéréssel küldöm, hogy tudassa velem, ha az efféléknek kivált a' Töredékeknek folytatása tettése szerént lesz-e, és felvehető-e a' Tudományos Gyűjteménybe.¹⁹⁶ Talám a' Külföldi Litteratura Firmája alatt nem tsak az uj hanem a' régi könyvekből készített kivonatok 's fordítások-is helyettálhatnak. Soprony Martius 1^{ső} napjan 1829.

Kis János Superint.

[a kísérlévelhez tartozó kéziratós kötet tartalma, a jobb felső sarokban található levélszám szerint:]

- 3 Anekdoták a'¹⁹⁷ múlt XVIII. Században leg nevezetesebb Angoly Tudostól:
5. Ének a' Reményről. Olaszból, Serafino Aquilano után. Superintendens Kis János Úr küldötte Hébének.
6. Tavaszi Ének. Olaszból, Chiabrera után.
7. A' mulandóság. Sarbiev és Herder után.
7. A' barátságához Herder után.
7. Egy Leányhoz. Herder után.
8. Daphne Dámonhoz. Herder után
8. A' pázsithoz Herder után.
9. Aphorismusok az olvasásról és az emlékezettről. I. II.
10. III. IV.
11. Töredékek egy magyar olvasó Jegyző könyvéből. Folytatás. A' Szoptató dajkák ellen.
12. Favorinus Böltselkedőnek értekezése arról, hogy az Anyáknak kötelesége gyermekeiket magoknak szoptatni. Aulus Gelliusból (Noct. Attic. Lib. XII lap. 1.)
14. Az Anglus Szemlélőből költsönözött értekezés egy ehez irt levélben van foglalva ,s így következik:
19. Töredékek egy Magyar Olvasó Jegyző Könyvéből, Folytatás. Külföldi Irók értekezései a' Frantzia nyelv' Közös elterjedésének okairól.

¹⁹⁶ [emend.:] Gyűjteménybe.

¹⁹⁷ Anekdoták <Johnson Sámuelből> a'

**376. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1829. március 25.
(KazLev XXI. kötet, 4983. levél)**

**377. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1829. április 4.
(KazLev XXI. kötet, 4990. levél)**

378. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1829. május 30.

Tekéntetes Ur,
Különösen tiszteltt Barátom Uram!

Persius' Szatiráiból az ide zártt nyomtatványt azzal a' bizodalmas kéréssel küldöm, hogy tiszteletem' jeléül venni, 's egyszersmind, ha terhére nem lessz, a' munkának Eggenberger és Wigand Pesti könyvárosi boltjaikban találtathatását a' Hazai és Külföldi Tudósításokban¹⁹⁸ kihirdettetni méltóztassék.

Állhatatosan vagyok 's maradok szíves tisztelettel

Fenntiszteltt Barátom Uramnak

Soprony, Máj. 30dikán, 1829.

egyenesszívü barátja,
Kis János

**379. Kis János a Dunántúli Evangélikus Egyházkerülethez,
Vadosfa, 1829. július 1.**

A' Dunántullévó Ev. Gyülekezet' Superintendentiának a' Magyar' nyelv elő mozdítása végett tett rendelése

Részes Kivonás

A' Dunántullévó Ev. Superintendencia' Vadosfán 1829^{ben} Julius' 1^{ső} napján tartatott közös Conventjének Jegyző Könyvéből

12.^{szer}. A magyar' nyelvnek ezen Superintendenciában előmozdítása eránt. F. T. Superintendens Ur előlülése alatt rendelt kiküldöttség tudósítását beadván.

¹⁹⁸ Tudósítás<ó>kban [jav. ebből kihúzással:] Tudósításokban

Az abban foglalt javallatok helyben hagyással minden Ecclesiával közöltetni 's telyesítésben vétetni rendeltetnek.¹⁹⁹

Ezen helybenhagyott és megerősített javallat így következik:

Minekutánna vizsgálóra vettük, hogy ezen Superintendentia' részéről már eddig is több rendbéli tzeleányos lépések tétettek²⁰⁰ a' nemzeti' nyelv előlmozdítására, 's hogy egy felől közös és kissebb Gyüleéseinek Jegyző-Könyvei már számos esztendőktől fogva magyar nyelven vitetnek 's a' hivatalos levelezések is azon folytattatnak; más felől nem tsak a' falusi Németh, Toth és Vandalus oskoláknak legnagyobb részében a' gyermekek magyar nyelvre is tanítatnak, hanem különösön a' Szabad Kir. Sopron városabéli Ev. Gyülekezetben a' Polgári vagy alsóbb oskolákban a' magyar nyelv tanítására hetenként több órák fordítatnak, a' Lyceumban pedig a' magyar Gramatica tanításán kívül még jelesen a' Donátisták, Grammatisták, Syntaxisták és Rhétorok' Classisaikban a' Földleírás, és a' hazai történetek, 's a' Logica Classisban a' magyar nyelv Tudománnya magyar nyelven adattatnak-elő, vélekedésünket abban határoztuk meg, hogy ezen Superintendentia mindent meg fog tenni a' mit az említett czél elérésére tehet, ha' következőket rendeli.

¹ször. Hogy valamint a' Predikátorok részéről már a' Jegyző Könyvek és hivatalos levelek értése is a' magyarul tudást szükségessé teszi, 's ennél fogva, senki a' ki jól magyarul nem tud Predikátornak nem ordináltathatik, ugy ennekutánna semmi mesteri és oskola-Tanítói hivatalra se vétessék-fel senki ha magyarul alkalmasan nem tud; 's nevezetesen, ha Sopronban tanulván a' magyar nyelv tudományában tett előmenetelével legalább is első Classist nem érdemlett.

²ször. Hogy mostantól fogva minden Németh, Tóth és Vandalus oskolákban a' gyermekek anya nyelvek mellett magyarul is tanitassanak és gyakoroltassanak 's ezen tanulásoknak a' közönséges Examenek alkalmával bizonyosságát is adják.

³ször. Hogy a' hol magyarul nem tudó oskola Tanítók volnának (a' millyenek tsakugyan kevesen vagynak) ezek míg magyarul meg nem tanulnak, ha a' környállások megengedik tartsanak magyar præceptort, 's ha a' környüllállások ezt meg nem engedik az illető Predikátor Urak adjanak a' magyar nyelvben a' tanuló ifjúságnak órákat.

Kis János Superint.

**380. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1830. február 3.
(KazLev XXI. kötet, 5100. levél)**

¹⁹⁹ rendeltetnek. [kihúzott, olvashatatlan rész] Ezen

²⁰⁰ tétettek <a' nemzeti nyelv> a'

381. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1830. március 17.

Méltóságos Gróf,
Igen Kegyes Uram

A' Hítelt, melyet Nagyságod ajándékba küldeni, méltóztatott, igen alázatosan köszönöm. Én azt eleitől fogva végig pihenést-is alig engedő mohósággal 's nem kevesebb gyönyörködéssel 's kitelhető figyelemmel elolvastam; a' mi nálam sok dolgaim, gyenge szemeim 's izlésem finnyássága miatt-is kevés könyvel történik. Áldom a' minden tökéletesség' Istenét, hogy egy Magyar Magnásnak olly széles és mély tudományt, olly nemes szívet 's olly elmésséget 's mind e' mellett olly bátorságot is adott annyi szent igazságoknak, mellyek Hazánk' igaz javára czéloznak, olly világos kifejtésére 's olly szivreható előladására. Ha vagynak, mint nem kétlem, sokan, kik Nagyságodat ezen munkájáért, ha lehetne, megfeszítenék, másfelől a' felől is megvagyok győződve, hogy Hazánknek legértelmesebb²⁰¹ 's legjobb lelkü Fijai és Leányai Nagyságodnak sokszorozott tisztelettel és szeretettel fognak hódolni, s az emberiség öröm' könny hullatásai között fog hálákat áldozni. Én részemről, ki Nagyságodban a' szép és Nemes lelket eddig is sok oldalról csudáltam, most annyival is inkább szívem tellyességéből vagyok mélységes tisztelettel

Nagyságodnak

Sopron Martius 17^{dikén} 1830.

alázatos szolgája,
Kis János Superint.

**382. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1830. október 9.
(KazLev XXI. kötet, 5225. levél)**

**383. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1831. március 9.
(KazLev XXI. kötet, 5286. levél)**

**384. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pécel, 1831. március 29.
(KazLev XXI. kötet, 5300. levél)**

**385. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1831. március 30.
(KazLev XXI. kötet, 5304. levél)**

**386. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pannonhalma, 1831. április 11.
(KazLev XXI. kötet, 5315. levél)**

²⁰¹ [emend.:] légmentesebb

387. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Pécel, 1831. május 4.
(KazLev XXI. kötet, 5322. levél)

388. Kis János Kazinczy Ferenchez, Sopron, 1831. május 14.
(KazLev XXI. kötet, 5330. levél)

389. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz, Széphalom, 1831. augusztus 18.
(KazLev XXI. kötet, 5391. levél)

390. Gróf Széchenyi István Kis Jánoshoz, Cenk, 1831. október 10.

KedvesBarátomKiss [!], ime itt küldöm Baconak „Novum Organumát”. Kérem méltassa figyelmére. Ezen Munka, némi kis változásokkal, ránc nézve, egy kimerithetetlen Kincstár. – Minden munkálodásimban amenyire lehetett, – aben²⁰² kijelelt utat követém, – és aki eddigi három kis proba munkátskáimat valami figyelemmel olvasá –, elfogja hinni, hogy Baconak azon törvényei, – mellyek ezen két kis kötetben foglaltatnak – szüntelen szemeim előtt lebegének; kivált az 1^{ső} kötet 11^{iki} Lapja sokat mond „our expecting the same effects from the same causes” – – És ha mindig Brittanian van ajkaim közt, – ezen ensor lehet annak appológiája! Küldök azonkívül négy életrajzat –, „Aki benne keres, felette sok jó és hasznos magot talál – nemkülömben „Sok jó utmutatást és tanácsot &c.

Ezenhat kis kötetet, mellynek hasonló vagy 60 darabjával birok már, kérem tartsa magánál, vagy adja fiának. Most jó darabig rájok szükségem lenni nemfog. –

Mennél jobban belé idomitja magát, Lajos fia – az efféle kis angol irásokba – annál nagyobb hasznát fogja vehetni ahaza, „aminél nagyobb Jutalom becsületes Emberre nézve nemlehet” – Ott az élő példa előttünk, Brittanian, – minek tovább keresnünk? Vakon nefogadjunk elsemmit – de csak ajót – s. a. t. – De az, többek közt az Emberiség előmenetelének leg nagyobb akadály, hogy semmi mód nem akar, kész forrásbul meritni, kész példát követni – de csak mindig ’in vetitum nefas &c – vagy maga akar feltalálni!! – Lajos fiát barátságosan köszöntöm –; kéretem írja meg ha igen röviden is: mikép találja²⁰³ akis ’Library’t of useful knowledge?

Holnap után indulok – Addig is a Mindenható áldásiba²⁰⁴ ajánlom Önt, mélyen tisztelt othonaival együtt

Széchenyi István

Czenk Octob. 10^{ikén} 1831

²⁰² lehetett, – <ez itt> [jav. ebből föléírással:] aben

²⁰³ [emend.:] találja

²⁰⁴ [emend.:] áldasiba

391. Kis János Vörösmarty Mihályhoz, 1831. október 11.

Tekéntetes Úr!

Sokrates' nevezetességei²⁰⁵ fordításának²⁰⁶ egy példányát²⁰⁷ a' nyomtatásban észre vett némely tetemes hibákkal együtt ide zárva azzal a' bizodalmas kéréssel küldöm, hogy a' munka megjelenését a' tudományos gyűjteményben, olyan hozzáadással, hogy Pesten Eggenberger, Müller és Wigand boltjaikban találattik,²⁰⁸ jelenteni, 's ha lehet a' nyomtatásbéli hibákat-is kinyomtatattani, Fenntisztelt Uraságod ne terheltelessék. Bajos az olly író' sorsa, kinek mindent mással kell iratni, kivált ha munkája tőle távol nyomtatattik. A' jelen esetben az én sorsom (részből ugyan a' magam hibája miatt) annyival még rosszabb, minthogy a' kézirat a' lefordítás után magamnál is a' nélkül, hogy egyéb dolgaim miatt utóbb a' Kassára leküldés előtt általnézhettem volna, soká²⁰⁹ hevert, 's Kassán is jó darab ideig²¹⁰ késett. Innét vagynak némely gondatlanságbéli hibák p. o. kezeimnek a' munkára utolsó nem tevése, annak hogy görögből fordítatott nem jelentése 's a' t'. – azonban érjen veszendő munkácskám annyit, a' mennyit az auctorságnak jobb rendelkezés nélkül olly igen szűkölködő mostani állapotjában érhet.

Vagyok illendő tisztelettel

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony Oct. 11^{kén} 1831.

alázatos szolgálja,
Kis János

392. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1831. október 12.

Méltóságos Gróf!

A' „Library of useful Knowledge” hat kötetét²¹¹ épen most vevém, 's nagyon szívesen köszönöm. Azon leszek, hogy Nagyságod' ohajtása reájok nézve a' lehetőségig tellyesdjék.

²⁰⁵ nevezetességei<nek>

²⁰⁶ fordításá<ból> [jav. ebből föléírással:] fordításának

²⁰⁷ példány<t> [jav. ebből föléírással:] példányát

²⁰⁸ gyűjteményben, [sor fölött betoldva:] ollyan ... találattik,

²⁰⁹ sok<k>á [jav. ebből kihúzással:] soká

²¹⁰ ide<j>ig [jav. ebből kihúzással:] ideig

²¹¹ [emend.:] kötetét

Én ma Nagyságodtól személyesen akartam elbúcsúzni Czenken, 's már az alkalmazottság meg is volt fogadva, mikor értesemre esett, hogy Nagyságod nem lesz otthon. A' jó Isten vezérelje Nagyságodat utjában és mindenütt szerentsésen!

A Világból tegnap újra elolvasék²¹² némelly helyeket, 's ki nem mondhatom melly forrón öleli és tsókólja lelkem az ollyaknak Iróját. – Egész szívem mély²¹³ tiszteletével vagyok

Nagyságodnak

Soprony October 12^{kén} 1831.

alázatos szolgája,
Kis János

393. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1831. október 15.

Nagytiszteletű Professor Ur!

Nagyon ohajtván Kazinczynk' leveleinek mennél teljesebb gyűjteményét nyomtatva látni, a' nálam lévőket, mihelytt általnézésekre időm lesz, megfogom küldeni. De minthogy a' boldogult ez előtt több esztendőkkel maga akarta leveleit kiadni, kívánságára az addig hozzám küldötteket, mellyek sokkal nagyobb számot tettek, neki megküldöttem, 's így most csak azok vagynak kezeim között, millyek megírtult levelezésünk idejében irattak.

A' Pannonhalmi utazásból egyik itteni Professor Ur adott egy exemplárt kérésemre. Egyébb eránt illendő tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony Oct. 15^{kén} 1831.

alázatos szolgája,
Kis János

²¹² elolva<s>sék [jav. ebből kihúzással:] elolvasék

²¹³ mél<l>y [jav. ebből kihúzással:] mély

394. Kis János Berke Mihályhoz, Sopron, 1831. október 19.

Tisztelendő Tudós Senior Ur,
Kedves Barátom Uram!

Fijának Vanyolára hivatását nem csak nem ellenzem, hanem örülök is rajta. Mindazáltal hogy a' választás a' rendes módon megtörténhessék, jó lesz a' Vanyolaiaknak az ide zárt Candidatziót elküldeni 's velek a' választást megtetetni. A' Vocatoriálist azonban itt fogom 's mihelytt a' választásról, melly kétségen kívül Tiszt. Senior Uram' fíjára²¹⁴ fog esni, hivatalos tudósítást veszek, azonnal megerősítve T. Senior Uramhoz fogom utasítani.

Tiszt. Illés Urnak kár azért a' csekélységért koczódni. De mind a' mellett is a' hívó levél megerősítése semmi halasztást nem fog szenvedni.

A' Vanyolaiakhoz tessék a' Candidatzióval együtt hozzájok szólo 's ide rekesztett rendeimet is megküldeni.

A' Gecseiek²¹⁵ mester nélkül lévén nem jól volna-e Tiszt. Senior Uramnak uj²¹⁶ mestert addig nem adni, mig a' Superintendentia végzését a' materhez tartozások eránt nem teljesítik?

Egy a' Cholerához hasonló nyavalya 4 vagy 5 héttől fogva a' mi városunkban is naponként 5–6 embert elragad; mindazáltal úgy latszik, hogy egy két naptól fogva alább hágy.

Valamikor T. Senior Uram hozzám hivatalosan postán ír, ne sajnálja a' borítékra mindenkor fellyül ezt reá írni: a²¹⁷ Seniore Ev. Aug. Conf. Vesprimiensi; alul pedig ezt: ex offo in re Religionis – úgy a' királyi rendelés szerint nem tartozom posta pénzt fizetni, mint most 24 kraitzárt kellett fizetnem ezüstbe.

Egyébb eránt szíves tisztelettel maradok
Tisztelendő Senior Uramnak

Soprony Oct. 19^{kén} 1831.

igaz szívű barátja,
Kis János

U. i. T. Senior Uramnak szivemből kívánok jobb egészséget 's több örömet.

²¹⁴ fíjá<t> [jav. ebből átírással:] fíjára

²¹⁵ Gecseiek<'>

²¹⁶ Uramnak <az> uj

²¹⁷ a<'>

395. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1831. december 2.

Nagy Tiszteletű Tudós Professor Ur!

Kazinczykn' hozzám irtt levelei közül azokat, mellyeket életében neki vissza nem küldöttem, (egynéhány épen nem közölhetőket kivéve) ide mellyékelem, olyan bizodalommal, hogy Nagy Tiszt. Professor Ur úgy fog velek bánni, mint nem csak értelmes és bölcs, hanem egyszer'smind nemes szívü férjfiú is. A' kiválogatást megtenni teljességgel nincsen időm. Nagyon ohajtom boldogult Barátom' kezeirásait vissza kaphatni.

Egyébberránt különös tisztelettel vagyok

A' Nagy Tiszteletű Tudós Professor Urnak

Soprony, Dec. 2^{kán} 1831.

alázatos szolgája,
Kis János

396. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1831. december 30.

Méltóságos Gróf Császári Királyi Kamerás Ur,
Igen Kegyes Uram!

Lajos fíjam az itt menő 's hozzám ma érkezett²¹⁸ levelet és verset pecsételetlenül küldötte hozzám azzal a' kívánsággal, hogy, ha valami tetemest kívánnék benne változtatni, küldeném neki vissza, ellenkező esetben pedig egyenesen utasítanám azokat Nagyságodhoz. Minthogy semmit sem találok benne, a' mi Nagyságodat megbotránkozathatná, az utolsó eset szerint cselekszem; annyival is inkább, minthogy magam is ohajtom, hogy Nagyságod a' fíjam' gondolkozását megesmerhesse, 's a' szerint tehessen felőle ítéletet.

A' Library felől magam is olly vélekedéssel vagyok nagyjából mint a' fíjam, azzal a' külömbséggel, hogy a' ki reá érne és hozzá értene, csak ugyan igen sokat szedhetne-ki abból, a' mi olvasó közönségünk számára is. Azt a' szíves ohajtásomat pedig most sem nyomhatom el, hogy vajha Nagyságod, nálam említett plánja szerint, egy hazánkhoz alkalmaztatott efféle gyűjteményét a' hasznos esmereteknek készíthetővé és kiadhatóvá tehetne. Ha egynéhány Főranguak és értelmesek állanának e' végre társaságba, millyenek a' magyar Tudós Társaság' tagjai, kimondhatatlanul sok hasznot tennének. Fő dolog volna a' fordítandó vagy kivonandó munkák kijelelése. Német, franczia sőt még könnyebb anglus munkák' kivonására is tehetségem szerint szívesen ajánlonám magamat, csak valaki a' fordításra méltó munkákat kimutatná; mert arra, hogy magam keressem-öszve

²¹⁸ menő [sor fölött autográf betoldás:] 's hozzám ma érkezett

és válogassam-ki, sem időm sem szemem nincsen. Ismétlem tehát kérésemet Nagyságodnál, méltóztassék azon lenni, hogy említett plánja végre hajtathassék.

A' fíjam azt írja, hogy Fő Cancellarius Reviczky és Referendarius Bartal Urak meghivattak a' magyar Tudós Társaságnak, vagy talám csak a' Directorialis tagoknak most Januariusban tartandó gyűlésére. Én semmi meghívó levelet nem vettem; de ha vettem volna, sem mehetnék-el feleségem' nagy nyavalyája miatt. Minden esetre a' reám bízott magasztaló beszédet Nagyságodnak ide zárva megküldöm azzal a' kéréssel, hogy méltóztassék magánál tartani, ha vagy gyűlés nem tartatik, vagy a' gyűlésben előladása szükséges nem lesz.

Egy uttal Szokrates' nevezetességeiből is zárok ide egy exemplárt Nagyságod' számára, mellyet mindjárt kijöve telekor, midőn a' magyar Tudós Társaságnak egyet adattam, elküldöttem volna, ha be lett volna kötve. Reményilem Nagyságod szíves tiszteletem jeléül fogja ezt venni, ha szintén nem egyenesen tárgyazza is Nagyságod' munkálkodásának körét; igen bölcsen tudván, hogy mindenféle jó tudományos munkák azon egy lelkiország alkotására czéloznak, 's hogy kivált a' tudós régiség' remekei e' részben nem kevés figyelmet érdemelnek. Én pedig részemről, noha a' nemzetünket egyenesebben világosító munkák eránt olly nagy tisztelettel vagyok, mint akárki lehet, még is nagyon ohajtom, hogy bár minden görög és romai klasszikusok mennél előbb láthatnának csak türhető magyar fordításban is világot; mert mélyen meg vagyok győződve azoknak nagy hasznok felől.

Méltóztassék Nagyságod tovább is kedvelni igaz szívü mély tiszteletemet, mellyel változatlanul vagyok

Nagyságodnak

Soprony December 30^{kán} 1831.

alázatos szolgálója,
Kis János

U. i. A' Library füzetjeit még magamnál tartom, reménylvén, hogy Nagyságodnak mostanában nem lessz reájok szüksége.

397. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1832. január 10.

Nagy Tiszteletü Tudós Professor Ur!

Mihelytt a' Vallási és Egyházi Tár eránt a' tudósítást vettem, azonnal currentáltam azt Superintendenciánkban 's ajánlottam mind a' munka megvételét, mind a' hozzá értőknek a' benne dolgozást; jóllehet a' környülményeket esmervén mind az egyik, mind a' másik részben keveset reménylek.

A' mi Kazinczy' leveleit illeti, a' nálam lévőket már ez előtt egynéhány hetekkel össze szedtem 's N. T. Uraságodhoz utasítva össze csináltam; de rész szerint a' magam' betegsége, rész szerint feleségemé miatt a' csomó mind eddig itt maradt. A' mit akkor irtam, most is azt²¹⁹ írom én Fenntiszteltt Uraságodban nem csak nyilt eszű, hanem nemes szívű férjfiat is becsülök, 's ezért a' barátunk özvegyétől az özvegy Grofnétól Nála lévő levelek megvi'sgálását 's a' kiadhatók' kiadását is egészen Reá hagyom.

Valamint az új esztendő elkezdése Fenntiszteltt Uraságodra nézve reményilem kedvezőbb volt, mint én reám nézve, úgy annak folyamatjához is és sok több esztendőkhöz szívemből jó szerencsét kívánván igaz tisztelettel vagyok

Nagy Tiszteletű Professor Urnak

Soprony Jan. 10^{kén} 1832.

Kész köteles szolgája,
Kis János

**398. Kis János özv. Szentgyörgyi Józsefné Antalfai Sólyom Katalinhoz,
Sopron, 1832. január 28.**

Tekéntetes Asszony,
Különösen tisztelt Kedves Asszony Komám!

A' hazának sok részeiben olly köz tiszteletet nyert 's a' köz tiszteletét olly nagy mértékben megérdemlett kedves Férjének halála alig mondhatom, melly nagy szomorúsággal töltötte el az én szívemet is. A' Boldogult az én ifjuságom' barátjainak egyik legkedvesebbike 's ifjuságomra vissza emlékezésemnek egyik leggyönyörködtetőbb tárgya volt, 's ha bár távol létünk miatt csak gyakori emlegetésemben 's képzelődésemben társalkodhattam is vele, mindazáltal igen nagy öröömre szolgált benne az élők között ollyat tudni, kinek tartós szíves szeretete felől meggyőződve lehettem 's kit egész szívemből tisztelhettem. Halálán való szomorúságom annál mélyebben hatott és hat szívemre, minthogy épen ollyankor ért és ér, midőn saját sorsom is az efféle érzésre teljes mértékben hajlandóvá tesz.

Annak a' sebnek, mellyet a' barátság ezen eset által szívemen ejtett, érzékeny fájdalomából könnyen megítélhetem, melly keserves legyen a' Tekéntetes Asszonynak és kedveseinek attól megválása, ki mint férj és atya is olly ritka virtusokat eggyesített magában. 'S midőn ezen keserűségben a' legszívesebb részvétellel osztozom, egyebet nem tehetvén szívem' teljességéből kívánom, hogy a' jó Isten a' Tekéntetes Asszonynak 's minden Kedveseinek maga nyujtson mennél hathatósabb vigasztalást.

²¹⁹ [emend.:] az

Illyen érzéssel és indulattal magamat becses szívességébe 's barátságába ajánlván különös tisztelettel maradok

A' Tekéntetes Asszonynak
Kedves Asszony Komámnak

Soprony Januarius 28^{kán} 1832.

igaz szívü szolgálja és barátja,
Kis János

399. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1832. július 25.

Tekéntetes Titoknok Ur!

A' magyar tudós társaság' Elölülőjének Mélt. Gróf Teleky József Fő Ispán és Referendarius udvari Tanácsos Ur Ő Nagyságának a' társaság jövő Augusztus 28^{dikán} kezdődő Nagy Gyűlésére meghívó becses levelét ma vettem. Nekem teljes szándékom ezen Gyűlésen megjelenni, ha csak vagy a' cholera, melly nalunk még most is nagyon uralkodik, vagy más akadály vissza nem tartóztat. – Az ezen meghívás mellett reám bizott dolgokban igyekezem minden szorgalommal eljárni.

Egy uttal jelentem azt is, hogy azon esetre, ha Quintilián még el nincs foglalva, és ha Uraságod Blairt általengedni kész, én mind a' két munkának fordítását felvállalom, 's annál inkább is szeretném öszve kapcsolni, minthogy egyik a' másikat felvilágosítja; de Quintilianból a' reánk nézve szükségtelenebb helyeket szeretném kihagyni, ha ezen kihagyás a' társaság céljával nem ellenkezik.

Megkülömböztető tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony, Julius 25^{dikén} 1832.

alázatos szolgálja,
Kis János

**400. Kis János gróf Teleki József elnökhöz és a Magyar Tudós Társasághoz,
Sopron, 1832. július 26.**

Méltóságos Gróf Elölülő Ur,
Tekéntetes Társaság!

Nagyságodnak 's a' Tekéntetes Társaságnak bölts ítélete alá ezennel a' következő kéziratokat bátorkodom némelly észrevételekkel terjeszteni:

1. Horatius' leveleinek magyar fordítását Wielandnak Kazinczy által fordított jegyzeteivel együtt. Ezen kézirat, mellynek mind boldogult Kazinczy Ur mind én hijában kerestünk nyomtatót most akada eltett papirosaim közül kezembe, 's nekem a' sok hasznos jegyzetekért nyomtatásra méltónak látszik lenni.

2. Creuzer a' régiség²²⁰ academiai tanulásáról írt munkájának kivonatját. Az egész munkának szóról szóra lefordítására, bővebb megvisszálás után, nem láttam elég okot; azért tsak kivonatot készítettem belőle.

3. Kazinczy Ferentz' emlékezetét. Ezt mindjárt a' boldogult' halálának meghallása után azzal a' szándékkal irtam, hogy akarkik legyenek is kívülöttem magasztalói²²¹ vagy inkább élete' leirói én se maradjak néma, ugy mint ki²²² legrégebb barátja vagyok. Ezen szándékomnál fogva most is óhajtanám ezen munkátskámnak a' Társaság' évkönyvébe más hasonló tárgyakkal együtt felvételését, ha arra méltónak találtatnék.

4. Ráth Mátyás' Németh László' és Zigán János' emlékezetét. Ámbár tudom, hogy a' Társaság' évkönyvébe tulajdonképen tsak mostanában meghalt vagy ezután meghaladó jeles Magyar tudósok' emlékezete illenek, ha a' külföldi tudós társaságok' példájára akarnánk nézni; mind azáltal meggondolván azt, melly kevés hely és mód volt még eddig literaturánk' gyarapítóiról tsak említést is tenni, ugy hiszem nem lenne helytelen a' Társaság' évkönyvében az ilyenek számára egy két rendet iktatni.²²³

Egyébbberánt mind a' kéziratokat mind²²⁴ észrevételeimet tökéletes bizodalommal a' Tekéntetes Társaság' bölts ítéletére hagyván megkülömböztető tisztelettel álhatatosan maradok

Nagyságodnak 's a' Tekéntetes Társaságnak

Soprony Julius' 26^{kán} 1832.

alázatos szolgája,
Kis János

²²⁰ [emend.:] régiség'

²²¹ kívülöttem <is> magasztalói

²²² mint [sor fölött betoldva:] ki

²²³ [emend.:] iktatni

²²⁴ min [jav. ebből betoldással:] mind

401. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1832. július 28.

Tekéntetes Titoknok Ur!

Tegnap egy palotai alkalom által, néhány csekély kézírataimmal együtt boldogult²²⁵ Kazinczytól is egy nagyobbat utasítottam Uraságodhoz. Ezen utolsó eránt alig ha el nem felejtettem megírni, hogy az azért talám járandó²²⁶ jutalmat nem magamnak, hanem Kazinczy örököseinek kívánom adatni, ha a' munka arra érdemesnek fog találatni. Kérem méltóztassék ezt Uraságod a' tudós társaság' gyűlésében jelenteni.

Megkülömböztető tisztelettel vagyok

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony, Julius 28^{dikán} 1832.

alázatos szolgálja,
Kis János

402. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1833. május 21.

Tekéntetes Titoknok Ur!

Pope próbája iránt az emberről már ezelőtt egynehány hetekkel általküldöttem Posonyba vélekedésemet, oly reményel, hogy onnét hamarabb elérhet Pestre. – A' visszaküldött szógyűjteményhez már a' német 's néhol csupa magyar magyarázatok hozzá vagynak téve; 's azt első alkalommal fogom küldeni. –

A' Sopronyi Könyvnyomtató-műhelyben utolsó tudósításomtól fogva semmi egyéb említést érdemlő nem jelent meg, mint

1. Monumenta²²⁷ Linguae ac Literaturae Hungarorum in Antiquitate vetusta a Josepho Szabó Professore ord. publ. in Lyceo Ev. Soproniensi detecta. Sopronii, 1833. Typis Catharinæ Kultsár.

2. Nemes Soprony Vármegyének az országos rendszeres munkák eránt tett észrevételei. Kalendarium éppen semmi sem nyomtatott 's itt nem is szokott nyomtatni.

A' magyar Tudós Társaság rendszabásaiban teendő változtatásokra nézve következő véleményem vagyok.

1. Az előlülökről szóló szabás megváltoztatását, úgy a' mint a' környülmények javallják, én is óhajtom.

²²⁵ bol<g>ogult [jav. ebből átírással:] boldogult

²²⁶ [emend.:] járandó

²²⁷ [emend.:] Monumenta

2. Jóllehet a' Tudomány Tárnak²²⁸ a' Társaság által kiadását, valamint eléb kívántam, ugy most is kívánám; mindazáltal minthogy minden környülmények meggondolása után nem tudom annak olly módon mint illendőnek tartanám, kiadását reményleni, azért tanácsosabbnak tartom, a' Kiadást egészen abba hagyni.

3. Az igazgató tanács' második esztendei jelentésében a' II. 4. számok alatt ez áll: Közrendűeknek, gazdaságbeli javítások', találmányok', felfedezések', jóra serkentő példák' olvashatása tekintetéből lépés van téve egy szakaszonként kijövő gyűjtemenyhez. – Ez annyit látszik mondani, hogy a' Társaság csak gazdaságbeli javítások, gazdaságbeli találmányok, gazdaságbeli felfedezések 's gazdaságbeli serkentő példák olvashatása tekintetéből akar a' közrendűek számára gyűjteményt kiadni. Én pedig igen azt óhajtom, hogy a' Theologiai és Politikai tárgyakon kívül minden javításokra, találmányokra, felfedezésekre és jó példákra 's mindenre legyen tekintet, a' mi a' közértelmességet előmozdítja. Allandó szives tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony, Majus 21^{dikén} 1833.

alázatos szolgája,
Kis János

[borítékon címzés:]

Kis Jánostól, a' M. Tudós Társaság rendes Tagjától

Tekéntetes Nemzetes *Vitéz*²²⁹ Döbrentei Gábor Urnak, több Tekéntetes Vármegyék Tábla-Bírájának, budai kerületbéli k. Másod Tartomány Biztosnak és a' M. Tudós Társaság Titoknokának, kiváltképen tisztelt Uramnak

Budán.

²²⁸ [emend.:] Tárnok

²²⁹ Nemzetes [sor fölött betoldva:] *Vitéz*

**403. Kis János özv. Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie-hoz,
Sopron, 1833. október 19.**

Hochgeborne Gräfinn,
Gnädige Frau!

[U]nter allen, die mit Ihrem unvergeßlichen²³⁰ Manne in näherer literarischer Verbindung standen, bin ich wahrscheinlich der Einzige, der bei seinem Tode Ihnen kein schriftliches Mitleid zeigte. Mein Brief, der meinen Schmerz über seinen Tod schildern sollte, war gleich nach erhaltener Trauernachricht geschrieben; aber er drückte meine Gefühle viel zu schwach aus, als daß ich damit zufrieden hätte seyn können; ja ich war überzeugt, daß Worte meinen Schmerz nicht hinlänglich beschreiben konnten. Und so ließ ich den Brief bei mir liegen und trauerte stumm und still. Auch jetzt sind mir alle Worte matt, wenn ich den Verlust eines 40 jährigen, so vortrefflichen Freundes dem Papiere anvertrauen will. Nein, ihn ersetzt mir auf dieser Welt Nichts; und Thränen rollen auch jetzt noch häufig mir (der ich doch so selten weine) aus den Augen, wenn ich an ihn denke. Heilig wird mir sein Andenken ewig bleiben! – Das Wenige, was ich aus Liebe zu ihm, für seine Lieblinge thun konnte und that, verdient keinen Dank. Ich wünschte von ganzem Herzen mehr thun zu können, aber es fehlen mir die Kräfte.

Ich bin Ihnen, gnädige Gräfinn, sehr verbunden für die Nachricht, die Sie mir von Ihren geliebten Kindern zu ertheilen die Güte hatten. Möge der Himmel alle die Edlen, die für diese threuen Kleinode des Verewigten väterlich und mütterlich sorgen, in reichstem Maaße segnen und ihre Bemühungen mit dem besten Erfolge krönen. Möge ein heiterer, ruhiger Abend Ihres Lebens das an Freuden besonders an mütterlichen Freuden Ihnen reichlich ersetzen, was die Gegenwart und zum Theil auch die Vergangenheit schuldig geblieben ist. Mit diesem innigem Wunsche me[ines] Herzens und mit auszeichnender Hochachtung verharre ich zeitlebens

Euer Hochgeboren

Oedenburg den 19ten Oktober 1833.

ergebenster Diener,
Johann Kis Superintendent.

²³⁰ unvergeßliche<m> [jav. ebból átírásal:] unvergeßlichen

404. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1834. február 3.

Tekintetes Titoknok Úr!

A' mult Januarius 4^{kén} költ hivatalos levelének következésében megküldöm idemellékelve a' Társaság kebelén kívül készített munkátskáim' lajstromát. Ha tetszik az eránt is lehet²³¹ a' közlött határozás értelmében jelentést tenni²³² a' kinyomtatandó tudósításban, hogy Polyklet minden leveleinek fordítása is bevolt a' Társaság előtt mutatva, de kinyomtatását azért nem vállalta a' Társaság magára minthogy közzülök több levél már elébb ki volt nyomtatva. Söt részemről illendőnek is tartom ezen jelentést tenni, mert írói munkálkodásom tsak az által jelentetik ki egészen.

Szíves tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak
Soprony. Febr. 3^{kán} 1834.

lekötelezett szolgálja,
Kis János

Az 1831^k esztendő kezdetétől fogva mostanig nyomtatásban megjelent munkátskáim 's darabjaim.

Socrates' nevezetességei. Xenophon munkája magyarra fordítva Kis János által. Hozzájárul Socrates' élete néhány jegyzetekkel 's magyarázatokkal együtt. Kassán Ellinger István betüivel.

Iphigenia Szomorú-játék. Göthétől Pesten. 1833.

Kivonat Creuzer Fridriknek a régiség akadémiai tanulásáról irt munkájából. A' Tudományos Gyűjtemény' 1832^{dik} esztendőben kijött 16^k esztendei folyamatjában.

Rövid kivonatok Huart' illy czimű könyvének: Examen de Ingenio para las scientias német fordításából (Lessing fordításából.) Ugyan a' Tudományos Gyűjtemény 1833^{kban} kijött 17^k esztendei folyamatjában.

A' Kritikáról.

Pope probája ugyan a' Kritikáról.

A' házasságról

A' tudosok' hibájiról

Montaigne az emberről

Polyklet levelei a' Minerva' 1831^{ki} 1832^{ki} és 1833^{ki} folyamataiban, a' 24^k levéltől fogva a' 37^{dikig}

} A Sas czimű folyóírás 1^{ső} esztendei vagy 1831^{diki} folyamatjában.

Válogatott darabok az Anglus Szemlélőből (de ezeknek tsak egy része van magamtól) ugyan a' Minerva most említett folyamatjaiban.

A' herélt. Terentius' vigjátéka. A' Minerva 1831^{ki} folyamatjában.

²³¹ is <...> lehet

²³² tenni<,>

Mint fogsz szabad lenni? Ugyan abban.

Az Automatokról.

A középidőbeli játékok' némelly nemeiről

A' tentáról

} A' Minerva 1831^{ki} folyamatajában.

Az emberek eledeléről és az evés módjáról külömbféle nemzetek között. Minerva 1832^{ki} folyamatajában

Mehemet Almehoinak borzasztó ravaszsága. Ugyan ott.

Az ifju Grof Alvareznek²³³ tsudálatos történetei. Ugyan ott.

Napkeleti féltékenység. Ugyan ott.

Sebes futók a' régieknél. Ugyan ott.

A' Római történetek veleje. Eutropiusból fordítva. A' Minerva 1831^k és 1832^k esztendei folyamataiban. A' nyoltz első könyvek ki vagynak jegyzetekkel nyomtatva.

Panasz a' magyar Journalok kevés voltáról. A' Minerva 1832^{ki} folyamatajában.

Seneca gondolatjai a' haragról. Ugyan ott.

Közli Sopron. Febr. 3dikán 1834

Kis János

405. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1834. október 10.

Kedves Barátom Uram!

Sokféle foglalatosságim között is küldök itt egy pár csekélységet a' Tudománytár' számára. A' felvetetés' esetében óhajtanám tudni, ha vallyon efféléknek, különösen a' Robertson szerénti fordításnak folytatása találhat-e helyet a' Tud. tárban vagy nem.

Állandó tisztelettel maradok

Uraságodnak

Sopron. Oct. 10dikén, 1834.

igazzszivü barátja,

Kis János

²³³ [emend.:] Albaresznek

406. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. január 16.

Tekintetes Ur!

Sietek az utolsó Postával érkezett barátságos levelére felelni, hogy feleletem jókor kézhez mehessen.

A' kívánt nyugtatványokat ide zárom azzal a' kéréssel, hogy Uraságod a' 15 fl 38 ½ kr. Conv. pénzt az idemellékelt leveletskével együt Török Friderik kalmár Urhoz küldeni ne terheltelessék. – A' Tudománytár' számára egy pár darab már készen van nálom 's tsak alkalomra vár, mellyel elküldhessem.

A' magyar prosai literatura kézikönyve iránt jelentett kívánságoknak kevés szóval eleget tehetek. Biographiámban az 1770^{nek} béiktatásán kívül semmi változtatást sem látok szükségesnek; folytatásául is alig tudok egyebet mondani mint azt, hogy egy pár Vármegyének Tábla-Birájává 's a' Magyar tudós társaságnak tagjává lettem. Kiadott könyveim 's egyes darabjaim tzimsora úgy a' mint azt már ez előtt egy Urnak kívánságára össze irattam ide iktatva megyen. Mind ezen dolgozataim részént fordítások, részént utánozások; tsupán néhány predikáziók, 's a' magyar nyelv kimiveltethetése módjáról és a' tudósok' megjutalmaztatásáról szöllő értekezések egy két más apróságokkal együtt mondathatnak valamennyire eredetieknek; 's bizonyos, hogy ezek' kidolgozására fordítottam legtöbb figyelmet, az az annyit, a' mennyit környülményeim engedtek. De mindnyájokban felette sok apróbb és öregebb hibákat talállok, 's a' nagyobb részben annyit, hogy tsak spongyiával mehetne véghez a' szükséges kijobbitás. Altlában szolva: akar restségem, akár tehetségeim iránti bizodalmatlanságom, akár azon remekeknek, mellyekkel korán megesmerkedtem, méltán vissza tartóztató jelessége fiatal koromban a' fordításhoz szoktatott, 's utóbb egy felöl a' szokás természetemmé vált, más felöl hivatalbéli dolgaim nagyon megszorodván, a' könyvirásra tsupán pihenő óráimat engedték fordítani. Hogy könyviróvá lettem az meggyőződéseim szerint sem nemzetemre nézve a' literatura eddigi állapotjában, sem magamra nézve nem volt haszon nélkül; de most talán legjobb volna, ha minden tudományos dolgozataim, miután azt a' kis jót a' mit tehetek megtették, egészen semmivé tétethetnének. Minthogy azonban ez lehetetlen, ám legyen emlékezet tsekélysegeimről is, kivált az olly bíró által, a' millyent én az Ur személyében betsülök. 'S erre nézve a' tudósok' megjutalmaztatásáról a' tudományos gyűjtemény 1828^{diki} folyamatja 3^{dik} kötetében találtató értekezést tartom egynek a' figyelmet érdemlőbbek²³⁴ közül, noha ez is egyébb hijányain kívül nagyon declamátziós; külömben is részént D'Alembertből költsönözött²³⁵ gondolatokkal 's képekkel vegyes. Minden esetre jó volna ezt vagy illyes mit elibe tenni: D'Alembert^o) némelly gondolatjainak használásával. Hogy ezen dolgozatomnál 's némelly másoknál is a' költsönözést, utánaazást vagy talán fordítást is jelteni elmulattam, az olly hiba, mellyet nem mentek,

²³⁴ érdemlőbb<e> [jav. ebből átírással:] érdemlőbbek

²³⁵ D'Alembertből <...> költsönözött

sőt mellynek elkerülése minden írónak kötelessége. Magam megnyugtatóra e' részben csak azt mondhatom, hogy e' hibám nem ditsőség kívánásból, hanem inkább az írói ditsőséggel keveset gondolásból származott. Azt gondoltam, hogy elmém' veszendő szüleményei eleget tesznek rendeltetéseknek, ha egy két olvasónak egy pár évig tanulást vagy gyönyörködést adnak, akár melly névvel neveztesse. Ez az oka annak, hogy Verseim gyűjteményét boldogult Kázinczy unszolására össze iratván a' fordítás' és utánazás' feljegyzése nélkül küldöttem hozzá azzal a' jelentéssel, hogy tegyen velek a' mit akar. Ez az oka annak is, hogy némelly egyéb dolgozataimnál is a' kutfőket, mellyekből meritettem, illő pontossággal meg nem neveztem. Ez az oka, hogy általában gondatlanabbul irtam, mint kell vala.

De elég legyen²³⁶ magamról és könyvirásomról. Most még egy pár szives kérés van az Urhoz. A' tudománytár 1834^{diki} folyamatjára Helmeczy Urnál prænumeráltam, 's prænumerálásomkor töle az első darabot és nem sokára azután Eggenbergertől a' másodikat megkaptam: a' többi kettő még hátra van. Méltóztassék az Ur Helmeczy Urat nevében megkérni, hogy mind ezen két hátra lévő darabot, mind a' következőket (mellyekre a' minden órán leküldendő kézirataim díjjából ez előfizetést ki lehet fogni) ne terheltesék Heckenast könyvárosnak számomra általadni, kitől azokat legelőbb 's legbizonyosabban vehetem; vagy ha Helmeczy Ur sok dolgai miatt erre nem érkeznék, kéretessék meg Eggenberger Ur az említett szivességre, az az, nyomtatványaimnak Heckenast Urhoz adására. Ezen felül ha dolgai engedik még arra is kérem az Urat, méltóztassék a' Magyar tudós társaság utolsó nagy gyűlésének végzései 's egyéb tettei felől engem ha csak röviden is tudósítani. Sem a' társaság dolgai, sem általában a' literatura felől azonkívül a' mit a' Jelenkorban olvashatok, legkevesebbet sem tudok; minthogy egy íróval sem levelezek. Talán pedig vagynak olly végzések is, mellyeket tudnom szükséges volna; 's olly dolog, mellyet tudni szeretnék bizonyosan vagyon; p. o. millyen sorsa lett eddig Blair Rhetorikai letzkéi fordításának, mellyet beküldöttem; kik lettek ujjolag tagokká.

Egyéberánt betses barátságába ajánlkozva szives tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságnak

Soprony, Januarius 16^{kán} 1835.

kész köteles szolgálja,
Kis János

^{*)} L. Mélanges de littérature, D'histoire, et de Philosophie. Tome I.

1827^{ik}től fogva megjelent könyvek.

Eudaimonia vagy boldogul élés mesterségére tanító köz hasznú Filozofia. Irta Frantzia nyelven Droz József Tagja a' Frantzia Akademiának. Soprony 1827.

²³⁶ 1<é>gyen [jav. ebből kihúzással:] legyen

Persius Szatirái. Deákul és magyarul. 1829.

Sokrates nevezetességei. Xenophon munkája görögből fordítva Kis János által. Kasán 1831

Ifigenia. Göthétől

Imitt amott megjelent egyes darabok.

Az Erdélyi Muzeumban:

Az elmésség és tudomány. Allegoria. – A' költés és szép Literatúra dicsérete. – A' Philosophus hazája. – Mit nyerne 's micsoda veszedelemben forognak a' nagy városi lakosok. – Hogyan kell a' szerencsét keresni. – Hová lett a' magyar nyájasság. – Csinált szükségek. – A' hazaszeretetről. – A' fősvénység és a' puhaság. – A' magyar nyereség²³⁷ és darabosság. – A' mi nagy anyáink. – A' nagy gazdagság²³⁸ és az azzal vissza élés. – versek²³⁹ Hogyan kell barátokat választanunk. – Az elmésségről. – Pertinaxnak egy kételkedőnek története maga által megírva. – Obidáh és a' Remete. – Kik érdemlik meg a' nagy elmék' nevét. – A' Pedántoknak különféle nemeikről. – A' mesék és allegóriák haszna, 's például egy allegória az örömről és fájdalomról. – A' jó könyvirók halhatatlannok. – Az asszonyoknak egy hibás hajlandóságokról. – A' fattyu elmésségről. – A' pártfogás. – Az igaz és fattyu tréfáról. – Vallás és babona. – Igasság hamisság és költemény.

A' F: M: Országi Minervában.

Mi segitti-elő a' tudományok gyarapodását. – Az írók jussairól a' nyelvcsinosittás körül. – Mennyire legyen az asszony személy jártos a' tudományokban. – A' tudományokkal foglalatoskodók örömeiről. – A' nemességről. – Nem a' hely teszi az embert boldoggá. – A' szép könyvek olvasásáról. – A' zsebkönyvekről. – A' régiek feleledésének hasznai. – Az írásról és könyvnyomtatásról. – A' főrendü asszonyoknak szükségesegek a' tudományok. – Polyktet utazása vagy Romai levelek (sok helyeken).²⁴⁰ – Verulámi Baco²⁴¹ gondolatjai különbféle [!] tárgyakra (sok helyeken).²⁴² – Az örömök különféle nemeiről. – A' politikai gazdaságról. – Montesquieu felelete egy universalis Monarchia eránt. – A' nyelvtanítás egy módja. – Lehet-e jó ember neutralis. – Egy pár szó a' köszöntésekről egy köszöntő levéllel. – Montesquieu némely jeles gondolatjai. – vers.²⁴³ – Értekezés a'

²³⁷ [emend.:] nyereség

²³⁸ [emend.:] gazdaság

²³⁹ – <Soprony tájához – A' szunnyadó> [sor fölött betoldva:] versek

²⁴⁰ levelek [sor fölött betoldva:] (sok helyeken).

²⁴¹ – <Baco> [sor fölött betoldva:] Verulámi Baco

²⁴² tárgyakra [sor fölött betoldva:] (sok helyeken).

²⁴³ – <A' Tavasz Thomssonbul Jámbusokba fordítva.> [sor fölött betoldva:] vers.

frantzia nyelv elterjedéséről. – A' szoptató dajkák ellen. – Az orvosok charlataniájáról. – Válogatott darabok Senecából több helyeken.²⁴⁴ – Kivonat ezen munkából: Du courage civil par Corne. – Montaigne Mihályról, 's annak gondolatjai az asszonyokról; a' tudományokról, és tudosságról; a' fényűzés ellen való törvényekről; az elme szüleményeinek becseről 's a társalkodásról. – A' heréltt. Vigjáték. Terentiusbol. – Az automatokrol. – A' közép időbeli játékokrol. – A' Gentáról. – Az emberek eledeléről. – A' Romai történetek veleje Eutropius' fordítása – Mehemet Almehoinak egy Fezi²⁴⁵ királynak borzasztó ravaszága. – Az ifju Gróf Alvareznek csudálatos történetei.²⁴⁶ – Napkeleti féltékenység. – Sebes futók a' Régiéknél. –

A'²⁴⁷ Sas tizimü időszi irásban.

Pópe próbája a' kritikáról. – A' házasságról. – A' tudósok hibájiról. – Montagne [!] gondolatjai az emberről 's a' t.

A' tudományos Gyűjteményben

A' nemzeti nyelv becsülésének némely példái. – Jegyzések az egyes gondolatokban és Aphorismákban való írásról. – Régiség tudománya. – Toldalék azon felelethez mellyet N: M: Grof Cziráky Antal az 1823^{diki} Tudományos Gyűjtemény 10ik kötetében tett kérdéseire az 1824^{diki} Tudom. Gyűjt. 10^{ik} kötetében, Tubolyszegi Tuboly László Ur adott. – Az izlésről. – Az írók megjutalmazásáról. – Töredék egy magyar olvasónak jegyző könyvéből. – A' Stylus formálásának egy módja. – Kivonat Creuzer Fridriknek a' régiség académiái tanulásáról irt munkájából. – Kivonatok Huart munkájából a' tudományokra alkalmas lelki tehetségek megvizsgálásáról.

Az elébb megjelent munkák tizimjei röviden ezek: 1. Zsebbe való könyv 1798^{dik} és 1799^{dik} esztendőre. 2. Meiners oktatása mikép kelljen haszonnal olvasni. 3. Knigge, az emberekkel társalkodásról. 4. Erköltsi oktatás az ifjabb asszonyságok számára. 5. Protestans közemberek olvasó könyve. 6. Zaid igazságon épült Román. 7. Emberi indulatok tüköre Lafontaine után. 8. Levelező könyv magyar és német nyelven. 9. Görög és Romai Mythologia. 10. A' magyar nyelv kimivelvethetése módjáról. 11. A' Világ Historiája. 12. Gyermekek és ifjak Biblióthekája. 13. Flora mulatságos Gyűjtemény. 14. Egy esztendei Predikáziós könyv. 15. Elmés nyájasságok. 16. Természet tsudái. 17. A' Görögök erköltsei és szokásai. 18. Nemzeteket esmertető Gyűjtemény. 19. Horatzius levelei. 20. Uj énekes könyv. 21. Lelkiáldozatok. 22. Verseim Gyűjteménye. 23. Ifjuság barátja. 24. Nevezetes utazások tárháza. 25. A' vallástalanságról. 26. Három rendbéli iskolai könyvek az apró

²⁴⁴ darabok <Secnabul> [jav. ebből föléírással:] Senecából több helyeken.

²⁴⁵ egygy <Ferzi> [jav. ebből föléírással:] Fezi

²⁴⁶ [emend.:] történetiei

²⁴⁷ – <Pópe próbája a' kritikáról. –> A'

nyővendékek [!] számára. 27. Nyoltz Predikátziók. 28. Keresztyén földmivelő imádságos könyve. 29. Helikoni kedvtöltés. 30. Juvenalis Satirái. 31. Klio. 32. Falusi élet.

Ezeken kívül több aprólékos össze nem szedett versek 's némelly német nyelven irrt értekezések és Recenziók német²⁴⁸ időszaki írásokban.

407. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. január 27. – február 1.

Tekintetes Ur!

Ígéretem szerint ismét küldök egy pár darabot a' tudománytár számára; ohajtván hogy szerentsésen kézhez mehessenek 's kedvet találhassanak.

Nagyon sajnálom, hogy Pest és Soprony között a'²⁴⁹ közlekedés²⁵⁰ olly igen bajos. Nyalábotskámat a' Posonyi Wigand könyvároshoz utasítom, kinek reménylem lesz alkalma azt még jókor kézhez küldeni. – A' tudománytár engem illető nyomtatványa is még leg hamarább Heckenast és Posonyi Wigand könyvárosok által jöhet hozzám; mire²⁵¹ nézve megujjított utolsó levelemben tett e' részbeli kérésemet; maradván szives tisztelettel

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony, Januarius 27^{kén} 1835.

szives barátja,
Kis János

U. I. Az itt menő csomó már által volt adva a' Posonyi Wigand itt lakó testvérenek,²⁵² hogy Po'sonyi bátyához, ez pedig könyvárosi alkalommal Pestre küldené. Az Ur' tegnap érkezett betses leveléből értvén, hogy a' leküldéssel sietni kell, a' még Po'sonyi alkalomra várakozó csomót vissza vevém 's ezennel a' Diligence-szekérre adom. – Hogy az Ur utolsó levelemben foglalt kéréseimet olly serényen tellyesítette, azt igen szivesen köszönöm. A' tudománytár' 3^{dik} és 4^{dik} kötete még eddig nem érkezett ugyan kezemhez; de Heckenast reménylem minden órán megfogja azokat küldeni; 's az ezután kijövendő köteteket is arra bizatni tovább is kérem. – A' költői virágokkal igen örömost fogom azt tenni a' mit az Ur kíván; 's előre bizonyossá tehetem az Urat, hogy ollyan ifjak fognak azokban részesülni, kiknél nem tsak szives hálaérzést, hanem az igen ditséretes szándék

²⁴⁸ [emend.:] némét

²⁴⁹ között [sor fölött betoldva:] a'

²⁵⁰ közle<s>edés [jav. ebből átírással:] közlekedés

²⁵¹ hozzám; <'s> mire

²⁵² testvér<j>ének, [jav. ebből kihúzással:] testvérenek,

jó foganatját is tellyes bizodalommal lehet reményleni. – Bajza és Vörösmarty Uraknak rólam emlékezését köszönettel veszem, 's szivességekbe valamint az Uréba tovább is ajánlkozom.

Soprony, Februarius 1^{ső} napján 1835.

Kis János

408. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. március 7.

Tekintetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

Rohonczy Vice-Notarius Urnak, ki Vármegyénk tisztjei között egyik legjelesebb Individuum, Pestre menését megértvén, küldöm tőle az Európai polgári alkotmányok megalapításának folytatását; reménylén, hogy a' tudománytárban ennek is lesz helye. Ha talán nem lenne, ne terheltessék az Ur azt visszaküldeni.

Nagyon szeretném tudni, ha a' Blair' fordítása felől a' második Censor beadta é már ítéletét, 's ha beadta, javalva-é²⁵³ vagy gántsolva vagy épen elvetve. Le fog az Ur kötelezni, ha erről, 's talán egyéb literatúrai dolgokról is, akár Rohonczy Ur által, ki egy pár hétig²⁵⁴ Pesten szándékozik késni, akár postán²⁵⁵ tudósítani nem sajnál.

A' rólam megemlékező Pesti tudósokat barátságosan köszöntvén, szives tisztelettel maradok

Fentisztelt Uraságodnak

Soprony, Mártzius 7^{kén} 1835.

lekötelezett szolgálja,
Kis János

409. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. április 9.

Tekéntetes Ur!

Nem tudván Pesten senkit, kinek szivességéhez olly bizodalommal lehetnék, mint Uraságodéhoz, sok dolgai között is bátorkodom kérni, ne terheltessék rendelést tenni, hogy

²⁵³ javalv<á> [kihúzással és sor alatt betoldással:] javalva-é

²⁵⁴ héti<k> [jav. ebből átírással:] hétig

²⁵⁵ <P>ostán [jav. ebből átírással:] postán

a' Tudománytár' idei kötetei,²⁵⁶ a' német magyar szótár²⁵⁷ és a' Philosophiai Műszótár (mellyekre az előfizetés a' társaságtól járó fizetéséből kifogattathatik) Heckenast könyvárosnak adassanak által számomra, olly áron, millyenen a' társaság' tagjai kapják, 's ollyan kérés mellett, hogy azokat Po'sonyon keresztül hozzám utasítani ne sajnálja. A' szállítás költségét örömet viselem.

Minden dolgaihoz, különösen tudományos foglalatosságához is jó szerencsét szívemből kívánván szíves tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak

S[opr.] Apr. 9dikén, 1835.

egyenesszívü barátja
Kis János

[borítólapon címzés:]

Tekéntetes Schedel Ferencz Orvos Doktor Urnak, több külföldi tudós társaságok' levelező, 's a' magyar tudós társaság' rendes tagjának Segédjegyzőjének és levéltárnokának, kiváltképen tisztelt Uramnak.

Pesten

410. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. május 9.

Tekéntetes Ur!

Tsak most van alkalmam Pestre; most tehát tudósítom, hogy Roscoe' darabja német fordítás szerint van dolgozva. Azt is jelentem, hogy az erköltsi böltselkedés elveit, a' napokban vettem.

A' Robertsoni Rajzolatra nézve már most semmitsem tehetek; mert látván magam is annak hosszúságát, tsak azt fordítottam le belőle a' mit már megküldöttem, 's már most a' könyvet is, mellyből fordítottam 's melly nem enyim volt, birtokosának visszaküldöttem. Méltóztassék az Ur a' fordításból annyit iktatni a' tudománytárba, a' mennyit jónak talál.

Heckenast küldeményéből még most sem jött semmi is kezemhez. Most uj²⁵⁸ kéresemmel sürgetem nála a' megküldést.

A' Blair felől tett tudósítást köszönöm. Munkám elfogadtatását már jóval az előtt jelentette egy pár szóval²⁵⁹ Döbrentei; én azonnal kértem őtet, küldené vissza fordítaso-

²⁵⁶ [emend.:] kötetei

²⁵⁷ kötetei, [sor fölött betoldva:] a' német magyar szótár

²⁵⁸ most [sor fölött betoldva:] uj

²⁵⁹ jelentette [sor fölött betoldva:] egy pár szóval

mat a' hozzá küldött eredeti munkával együtt, hogy a' társaság kivánságának mennél
előbb eleget tehessek. Még mind eddig sem küldeményt sem választ nem kaptam tőle.
A' mult Póstán ujra kértem őtet. – Szives tisztelettel maradok

Az Urnak

Soprony, Május 9^{kén} 1835.

barátja,
Kis János

411. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1835. május 9.

Tekéntetes Ur,
Bizodalmas Drága Jó Uram!

Az idemellékelt kéziratot ne terheltessek, ha arra valónak talaltatik, akár a' külföldi Lite-
rátura czim alá, akár más hová a' tudományos Gyűjteménybe iktattatni; ellenkező esetben
pedig adandó alkalommal, hozzám vissza utasítani; a' ki illendő tisztelettel vagyok

Az Urnak

Soprony, Május 9^{kén} 1835.

Kész köteles szolgája,
Kis János Superint.

U. I. Ne terheltessek kérem az Ur olly szivességgel lenni, 's²⁶⁰ az idemellékelt level-
kéket mennél előbb kézhez küldeni.

412. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1835. július 10.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kiváltképen tisztelt Uram!

Blair Hugo rhetorikai letzkéinek magyar fordítását itt azzal a' bizodalmas kéréssel kül-
döm vissza, hogy Uraságod azt a' Magyar tudós társaságnak elibe terjeszteni ne terheltes-
sék. Én abban nem tsak az A alatti véleményadónak, hanem a' B. alattinak is tehetségem

²⁶⁰ lenni, <hogya> [jav. ebből föléírással:] 's

szerint, eleget tenni igyekeztem, következképen a' társaság' azon²⁶¹ végzését egészen telyesitettem, melly Febr. 16^{dikán} 1835 hozatott.

Állandó szives tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak

alázatos szolgája,
Kis János

Soprony, Julius 10^{kén} 1835.

U. I. Értelemtsufító hibák talám nem maradtak a' kéziratban; de a' helyes irás ellenniek, ámbár e' tekintetben is azt ujra által nézettem, alkalmasint még számosak lehetnek; mert szemeim' gyengesége miatt a' kijobbitást magam nem tehettem. E' részben az a' kéréssem, hogy azon esetben, ha nyomtatásra kél a' dolog, bizattassanak²⁶² meg a' betűszedő és a'²⁶³ corrector, hogy kövessék a' magyar tudós társaság által javalt helyesirást, ha szintén én abban nem egészen egyezem is meg. A' Német, Angol, Frantzia, Olasz és Görög helyekre nézve, bizonyosan találatnak Pesten és Budán olly érdemes tudósok, kik azokat kijobbitás végett által tekinteni (tudniillik a' nyomtatásban) eléggé²⁶⁴ szivesek lesznek.

K.

413. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1835. július 30.

Tekéntetes Titoknok Ur!

E' folyó hónap 9^{kén} költ 's hozzám 19^{kén} érkezett hivatalos levelének felszólítására az osztályombéli²⁶⁵ könyvek közül tsak egyről küldhetem meg vélekedésemet; mert az ötödik Nagy-Gyülés tizedik ülésének 71^{dik} ponti végzését elébb nem tudván az 1834^{dikben} megjelent 's kezemnél megfordult munkákat nem olvastam az ezen végzésben említett tzelből; 's külömben is minthogy nagy részént másoktól költsönöztem, már birtokosaiknak vissza-adtam és most hamarjában nem kaphatnám meg.

A' T. Marczibányi Lajos²⁶⁶ Tábla-Biró Ur' jutalom' kérdésére készített kéziratok közül Szombathelyről ez előtt egy pár nappal ujjabban a' következő jelszavuaek érkeztek hozzám:

1. Hass, alkoss gyarapits 's a' haza fényre derül!
2. A' fazék ujdón korában,

²⁶¹ társaság' [sor fölött betoldva:] azon

²⁶² bizattass<on> [jav. ebből föléírással:] bizattassanak

²⁶³ és [sor fölött betoldva:] a'

²⁶⁴ nyomtatásban) <...> eléggé

²⁶⁵ [emend.:] osztályombéli

²⁶⁶ Marcz<b>ibányi L<á>jos [jav. ebből kihúzással és átírással:] Marczibányi Lajos

A' mit befoghat magában

Megtartja azt valójában.

3. Abcz-és könyv.

4. Της παιδείας των τεκνων μηδεν εστι περιγραιτερον.

5. A' tudatlanokat hasznos dolgokra tanítani nemes foglalatosság.

Minthogy egy pár nap mulva hivatalos utra kell indulnom Somogyba, ezen kéziratokat kéntelen vagyok véleményadás nélkül vissza küldeni Pestre; 's e' végre már által is adtam egy a' napokban oda indulni akaró Prókátor Urnak; hogy talám még a' Nagy-Gyűlés előtt valaki által Pesten megbiráltathassanak. Külömben is én kettejének a' szerzőjét esmervén nem adhatnék jó móddal erről a' kettőről véleményt: de a' mint mind az ötöt megtekintettem, azt is hiszem, hogy alig lesz közülök egyyik is nyertes.

Szíves tisztelettel maradok

A' Tekéntetes Titoknok Urnak

Soprony, Julius 30^{kán} 1835.

alázatos szolgája,

Kis János

414. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. december 16.

Tekintetes Titoknok Ur!

A' Tudós Társaság' egyik régibb rendelkezésének következtetésében küldöm a' végére siető esztendőben a'²⁶⁷ Sopronyi könyvnyomtató műhelyben megjelent könyvek' és egyéb apróságok' czimeit, sajnálván, hogy többnyire tsak tsekélségek léptek itt napfényre.

Egyuttal idemellékelek egy darabotskát is a' tudománytár számára, ha beleválónak találtathatik. Méltóztassék az Ur kérem Csató Urnak általadni.

Szíves tisztelettel maradok

Fenntisztelt Uraságodnak

Soprony, December 16^{kán} 1835.

lekötelezett szolgája 's barátja,

Kis János

U. I. Jobban meggondolván a' dolgot, a' tudománytár számára szánt darabot, adandó alkalommal fogom küldeni.

Az idezárt levelkének kézhez küldését barátságos bizodalommal kérem.

²⁶⁷ esztendőben <itt> a'

415. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1836. augusztus 24.

Tekintetes Titoknok Ur!

Minthogy a' Nagy-Gyűlésre meghívó levél hozzám későn érkezvén²⁶⁸ véleményemet a' mult esztendei legjobb könyvről a' Gyűlés előtt két héttel, megküldenem lehetetlen volt; magammal szándékoztam ezt Pestre menttemkor elvinni. De most az a' hir szárnyal²⁶⁹ itt, hogy a' gözhajó a' viz' tsekélysege miatt nem járhat, nekem pedig vagy azon kell mennem, vagy itthon maradnom; mert Augusztus' 29^{kére} Superintendentialis Conventünkön jelen kell lennem, 's kotsin két nap Pestre nem lehetne érnem. Azon esetre tehát, ha minden igyekezetem ellen is itthon kellene maradnom, az említett véleményt idemellélve, megküldöm; azzal a' jelentéssel,²⁷⁰ hogy az utolsó Nagy-Gyűléstől fogva részént betegségem, részént betegeskedésem munkásságomtól közel félesztendőt elragadott, következésképen sem annyi magyar könyvet nem olvashattam, sem annyit a' literaturára nézve nem dolgozhattam, a' mennyit kívántam volna. A' mi ez utolsót illeti, tsak ugyan készítettem néhány darabotskákat, vagy inkább szaporítottam azokat, mellyekről már egyszer e' folyó esztendőben Uraságodnak jelentést tettem; 's azokat egy Gyűjteménybe öszveszedve, szándékozom kiadni. – Méltóztassék ezeket, ha szükséges leend, a' Tekintetes Társaságnak tudtára adni, 's engem a' M. Gróf Elnök Urnál kimenteni.

A' Sopronyi könyvnyomtató műhelyben kijött könyvekről ez előtt néhány hónappal küldött tudósításomnak folytatásául ide rekesztem az azólta kijött tsekély és kevés²⁷¹ munkák' tzimjeit is. A' ki betses barátságába ajánlkozva, igaz tisztelettel maradok

A' Tekintetes Titoknok Urnak

Soprony, Augusztus' 24^{kén} 1836.

lekötelezett szolgája,
Kis János

416. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1836. november 13.

Tekintetes Titoknok Ur!

Azon feleletek között, mellyek a' Marczibányi Ur által tett kérdésre a' M. T. Társasághoz beküldettek, 's meg nem jutalmaztattak, egy ilyen jelmondásu is vagyion: a' tudatlanoakat hasznos dolgokra tanítani nemes foglalatosság. Ennek szerzője engem' kére-meg,

²⁶⁸ érkezvén<,>

²⁶⁹ szárnyal<|>

²⁷⁰ [emend.:] jelentéssel,

²⁷¹ k<é>vés [jav. ebből kihúzással:] kevés

hogy eszközjem kéziratának visszaküldetését. Mihez képest baratságos bizodalommal kérem az Urat, ne terheltesék e' kéziratot, mely magyar és vandalus nyelven van írva, mihelyt jó alkalom lesz, az én adresem alatt Győrbe Tiszt. Druglányi Daniel ottani Ev. Predikátor Urhoz utasítani.

Még egy másik baratságos kérésem²⁷² is van. Méltóztassék az Ur az ide mellékelt darabcskát a' Tudománytár' redactiójának, ha felvetethető, felvevés, ha nem, visszaküldés végett, általadni.

Állandóul maradok szives tisztelettemmel

Fenn tisztelt Uraságodnak

Sopron, Novemb. 13^{kán} 1836.

alázatos szolgálja,
Kis János

U. I. Az ezen rendekkel együtt menő lengeteg ajándékról azt kell mondanom: dat pira dat poma – –.

417. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1837. április 14.

Tekintetes Titoknok Ur!

A' társaság' uj jutalomtételeket tárgyazó nagyon dicséretes szándékának következésében tőlem kívánt javaslatok' adására többszeri próbatételeimkor sem birhattam, 's most sem birhatom magamat. Mert egy felől a' helybeli érdemes tagok' itéletének, valamint sok egyébben, ugy különösen e' részben, az enyimet igen örömet alája rendelem; más felől pedig megvagyok győződve, hogy az efféle javaslatok több ollyaknak, kik a' dologhoz értenek, élőszóvali értekezése 's véleményközlése által legczélirányosabban készülhetnek-el. Méltóztassék a' Tekintetes Ur a' társaságnak e' nyilatkozásomat igaz tisztelettem mellett tudtára adni, 's egyszersmind Maga²⁷³ is állhatatosan meggyőződve maradni, hogy szives tisztelettel vagyok

Sopron, Aprilis' 14^{kén}, 1837.

alázatos szolgálja,
Kis János

²⁷² [emend.:] kérésem

²⁷³ <m>aga [jav. ebből átírással:] Maga

418. Guzmics Izidor Kis Jánoshoz, Bakonybél, 1837. május 26.

Fő Tiszteletű Superintendens Úr!

A' költészi képek ügyelése alatt gyűjtettek és adattak ki. Méltóztassék e' példányt tőlem annak jelöl venni, hogy érdemtelyes személye mindenkor fris emlékezetben van nálam. Azt hiszem, ha kifejlett literatúránkából Anthológiákat akarunk gyűjteni, azt így kell szerkeztetnünk, 's nem egyes Költőnek munkáit kiirunk 's mintegy ujra kiadunk. Mennyire van a' cél találva, 's mennyire lehet e' Gyűjtemény hasznos az ifjúság' kezében, F. T. Uraságod átolvasván, legaláb áttekintvén az egészet, legbölcsebben fogja megítélni, 's aztán fogja kivánságomat telyesíteni vagy elmellőzni, hogy azt a' sopronyi evang. ifjúságnak ajánlja vagy ajánltassa. Ha célszerűnek találandja, már is van T. Valérnál, a' Költészet' tanítójánál néhány példány letéve; ha több kívántatik, többel fogunk szolgálhatni.

Kazinczy' leveleit jövő Septemberig bizonyosan bevégezem, 's így a' F. T. Úr drága Kincséhez fog visszajuthatni. Milly hasonlíthatlan keblű férfiú volt az a' mi közös barátunk! Nekem csak igen későn juta az a' szép szerencse, hogy figyelmébe jöhöttem, de ezt a' kurta szerencsét nem adnám életemnek minden örömeiért. F. T. Úr, kit saját érdemei is halhatlanítanak, Kazinczy' leveleiben még is legragyogóbban fog élni. Millyen barát volt ő! 'S mert F. T. Uraságod az ő barátságát, azt a' valódiilag nemeset nemesül érdemelte, méltán kevékedem abban, hogy a' leveleket, a' nemes barátság' illy tündöklő tanújit én mozdíthatom a' haza' színének elébe. –

Fogadjon engem a' F. T. Úr barátjai számába, ha én nem érdemlém is ezt meg, érdemli az elhunytunk köztünk lebegő szelleme, ki engem is szerete.

F. T. Superintendens Urnak

Igaz tisztelője

Bakonybél, Máj 26d. 1837.

Guzmics Izidor sk.
bakonybéli Apát.

419. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1837. június 3.

Fő Tisztelendő Apát Ur!

A' Költészi Képek' ajándéknyomatványát, melly tegnap előtt érkezék hozzám, annál nagyobb köszönettel vettem, mennél forróbban óhajtottam már régtől fogva efféle gyűjtemény' megjelenését. Mélyen meglevén győződve egy magyar költészi anthológiának szükséges voltáról, már néhány esztendőkkal ez előtt egyet, melly minden nevezetesebb Költészeinkből vala szedegetve, magam is készítettem; de minthogy Károlyi, több nye-

reséget ígérő Kéziratokkal bővelkedvén, a²⁷⁴ maga Költségén kiadást fel nem vállalta, félre tettem, 's a' feledékenységnak adtam-által. Annál inkább örülök, hogy Fő Tisztelendő Ur' ügyelése alatt leve valósággá az, a' mit olly régtől fogva óhajtok. – A' költészi képek' terve igen bölcsen van készítve, ha feltesszük azt, hogy dologhoz értő Professor ad oktatást a' gyermekeknek 's ifjaknak, mikép kelljen azokat használniok. De, fájdalom, a' mi oskoláinkban (szólok az Evangelikusok' oskoláiról) ezt a' dolgok' mostani helyzetében nem igen reménylhetni; legfellyebb is bevezetés és oktatás nélkül tanulatnak-meg examenkori declamálás végett némelly darabocskák. Következésképen attól tartok, hogy azon Professoraink, kiket a' dolog illet, nem tudják a' könyvecskét úgy becsülni, mint kellene. Mindazáltal én azt nekik ajánlani el nem mulatom; mert tellyes meggyőződés szerént ajánlhatom. Igaz, hogy kettőt máskép kívánnék benne: egyiket azt, hogy a' nyomtatás hibátlanabb volna, másikat azt, hogy a' képek' legnagyobb részént tellyesebb egészlet tennének, vagy inkább a' darabok²⁷⁵ öszvefüggésben több képeket, érzeményeket 's gondolatokat adnának. De az első a' nyomtató' vétke; a' másodikra nézve pedig azt hiszem, hogy Fő Tisztelendő Ur maga is valamivel hosszabb darabokat, 's némi értelemben egészeket szándékozik adni a' gyűjtemény' folytatásában. 'S ha ez lesz, akkor csak vagy a' tanítókat 's olvasatókat, vagy a' tanulókat 's olvasókat lehet okozni, ha a' munka, melly így is, mint most van, nagyon használható, a' jó izlést, vagy a' jónak és szépnak érzését sokakban nagy mértékben elő nem mozdítja.

Fő Tisztelendő Ur nekem barátságát méltóztatik ajánlani. Hogy hogy ne fogadnám én azt el kiterjesztett karokkal 's ezer örömmel attól, kit azon kívül, hogy nagy tudósnak, keresztyén Philosophusnak, józan 's mértékletes Theologusnak esmerek, nem csak jó, hanem szép, sőt nemes lelkü embernek 's keresztyénnek is tartok, 's ki iránt ugyan azért már sok esztendőktől fogva igaz tisztelettel és szeretettel viseltetem? Méltóztassék Fő Tisztelendő Ur meggyőződve lenni, hogy én, ki, ha a' Fénéloni lelküeket nem szerethetném, mennyországban sem tudnék boldog lenni, igaz szívvvel vagyok

Fő Tisztelendő Apát Urnak

Sopron, Junius 3^{kán}, 1837.

tisztelője 's barátja,
Kis János

U. i. Kazinczról hallgatok: nálam csak neve' említése is infandum jubet renovare dolorem.

²⁷⁴ bővelkedvén, [sor fölött betoldva:] a'

²⁷⁵ inkább [sor fölött betoldva:] a' darabok

420. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1837. június 16.

Tekintetes Titoknok Úr!

A historiai nyolcz pályairatot, miután általolvastam, május elején elküldöm Czech város-bíró és társasági r. tag úrhoz. A tőlem kívánt vélemény ide mellékelve megyen.

A melly könyveknek a Soproni és (mostanában felállott) Kőszegi könyvnyomtató műhelyekben utolsó tudósításom óta megjelenése tudtomra esett, azoknak czímjei a túlsó lapra fel vagynak jegyezve.

Idei, s részből tavali aprólékos dolgozataim vagy ebben, vagy a legközelebb jövő esztendőben egy Soproni estvék czíme alatt megjelenendő gyűjteményben talán kifognak nyomtattatni.

Allandóul vagyok igaz tisztelettel s barátságos indulattal a Tekintetes Titoknok Urnak

alázatos szolgálója
Kis János

Sopron Június 16-án 1837.

A Soproni és Kőszegi könyvnyomtató műhelyekben újabban kijött néhány könyvek címei:

1. Wegweiser für deutsche Landschullehrer, die ungarische Sprache ohne Meister, in möglichst kurzer Zeit, und auf eine sehr leichte Art selbst zu erlernen, und zugleich ihre Schüler darin unterrichten zu können. Verfasst und auf Verlangen der Stände des Löbl. Ödenburger Comitats zum Gebrauche in den diesem löbl. Comitате einverleibten deutschen u. kroatischen Trivial-Schulen herausgegeben von Matthias Hackstock, Oedenburg 1835.²⁷⁶ 8. 147. lap.

2. Szolgálati szaballat a Cs. K. Gyalogság számára, mellyt kivonatban a közkatona s altisztek mind béke mind hadi kötelességeit tárgyazza a magyar N. gyalog Ezredek használatára; szerkezve magyarított Virág József, Mélt. Báró Gollner 48k=csatarendű Ezredében szolgáló tiszt. Strázsamester. Sopronban, 1836. 8. 119. lap.

3. Erster Unterricht in der ungarischen Sprache, oder kurzgefasste ungarische Sprachlehre²⁷⁷ zum Gebrauche in den deutschen Bürger- und Landschulen. Nach Meidinger ect. Unterr. in der franz. Sprache (bearbeitet von J. Hammerschmidt²⁷⁸), Güns²⁷⁹ 1836. 8. 202. lap.

4. Hála érzet, Mélt. és Főtiszt. Juranics Antal Úrnak, Győri megyés püspöknek, Cs. K. Tanácsosnak, a Vecsei nemes Szék Főispánjának, s. at. midőn Sz. K. Sopron várossa

²⁷⁶ [emend.:] 1855.

²⁷⁷ [emend.:] Sprachleser

²⁷⁸ [emend.:] Hammrer-Scheidt

²⁷⁹ [emend.:] Günz

Plebániájának 1498-ban készült, s 1837-ben újra öntetett harangját ünnepélyes szertartással megszentelé,²⁸⁰ mély tisztelettel bemutatva. Sopr. 4–6. lap.

5. Bau-Statut²⁸¹ der Königl. Freistadt Oedenburg. Fol. 4 lap.

6. Virágfüzér, kiadja a Soproni tanuló Magyar Társaság. Sopronban, 1837. 8. 238. lap.

421. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1838. március 8.

Tekintetes titoknok ur!

A' mult Februariusz' 24^{dikén} irt hivatalos levelének következésében jelentem, hogy az értekezések' beküldése iránt tett becses figyelmeztetése ez előtt egy pár nappal a' postán kezemhez jött; de egyszersmind azt is, hogy sem az abban említett körlevelet, sem az idei²⁸² névkönyvet még eddig nem vettem; vennem pedig annál szükségesebb volna, minthogy azon irány felől, melyet a' társaság az évkönyvi dolgozatok körül ezen túl szem előtt tartatni kíván, semmi sem jut eszembe; s talám a' végzés az én eljövetelem után történt.

Egyébiránt megkülömböztető tisztelettel vagyok
Kegyednek

Sopron' Martius' 8^{dikán} 1838.

alázatos szolgája,
Kis János

[hátdalalon címzés:]

Kis Jánostól a' magyar t. társaság' rendes tagjától.

Tekintetes Schedel Ferencz urnak, mint a' magyar tudós társaság' titoknokának.

Hivatalból.
Pesten

²⁸⁰ [emend.:] megszentelné

²⁸¹ [emend.:] Bau-Staut

²⁸² ide<j>i [jav. ebből kihúzással:] idei

422. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1838. június 8.

Tekintetes Táblabíró Ur,
Kiváltképen tisztelt Uram!

Hogy legujabb munkájának ajándékozásával engem sok mások fölött kiválasztva megtisztelt, azt annál szívesebben köszönöm, mennél nagyobb örömmel olvastam a' magas repülésü éneket, mellyben Uraságod

Monte decurrens velut amnis, imbres

Quem super notas aluere ripas,

Feruet,. — — —

Szívemből ohajtván, hogy Köszönetem olly Kedvességet találjon, mint az Ur ajándéka nálom talált, állandóul²⁸³ vagyok szíves tisztelettel

A' Tekintetes Táblabíró Urnak

Sopron Juníus 8^{dikán} délután, 1838.

lekötelezett szolgálja,
Kis János

423. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1838. augusztus 9. előtt

Kis Jánostól, a' Magyar tudós Társaság' rendes tagjától.

Tekintetes Schedel Ferencz Urnak, Orvos doctornak, szemorvoslás' mesterének, a' m. kir. egyetemben macrobotica' és dietetica' nyilv. rend. kiv. professorának, a' pesti orvosi Kar' 's több külföldi tudós társaságok' tagjának 's a' magyar tudós tarsaság' titoknokának, különösen tisztelt Uramnak.

Pesten.

424. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1838. augusztus 28.

Tekintetes Titoknok Ur!

Holnap szándékoztam Poson felé indulni, 's onnét holnapután a' gőzhajóval Pestre lemenni; de már²⁸⁴ néhány napoktól fogva tartó hasmenésből származott aranyéri bajom 's elgyengülésem miatt kéntelen vagyok itthon maradni. Bizodalmasan kérem Uraságo-

²⁸³ talált, <ki> állandóul

²⁸⁴ de [sor fölött autográf betoldás:] már

dat, ne terheltelessék e' kedvetlen állapotomat a' Nagy Méltóságú Elnök Urnak alázatos tiszteletem mellett tudtára adni.

A' Nagy gyűlésről elmaradásomat több okokra nézve igen sajnálom; 's annál kedvesebben venném, ha Uraságod annak nevezetesebb tárgyairól 's egyéb környülményeiről engem tudósítani szíveskednék, a' ki állandoul vagyok szíves tisztelettel

Fentisztelt Uraságodnak

Sopron Aug. 28^{dikán}, 1838.

alázatos szolgálja,
Kis János

425. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. január 23.

Tekintetes Titoknok Ur!

Tekintetes Bezerédy István Ur által ezennel négy²⁸⁵ fordítmányt²⁸⁶ 's részint kivonatot²⁸⁷ küldök a' Tudománytár' számára, azzal a' bizodalmas kéréssel, hogy az Ur azokat ítélet alá adni, 's ha fel nem vétethetnek, a' fijamhoz, ki a' Leopold utzában a' 260^{dik} szám alatt lakik küldeni ne terheltelessék.²⁸⁸

Minden jók' szives kívánása 's barátinak, kiket én is szeretek, köszöntése, mellett állhatatosan vagyok, igaz tisztelettel

Uraságodnak

Sopron, Január,' 23^{kán}, 1839.

szolgálja, barátja,
Kis János m. tt. r. t.

426. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. április 6.

Tekintetes Titoknok Ur.

Felszólítása' következésében a' történetirási osztály' 's az ahoz számított segéd tudományok' és esmeretek' műnyelvéhez tartozó szókat a' velem közlött zseb-szótárból ugy,

²⁸⁵ ezennel <három vagy> négy

²⁸⁶ fordítmány<okat> [jav. ebből kihúzással és átírással:] fordítmányt

²⁸⁷ kivonato<kat> [jav. ebből kihúzással és átírással:] kivonatot

²⁸⁸ [emend.:] terheltelessék

a' mint tudtam, kiirattam, 's ezennel küldöm. Ha a' tanátskozásban jelen lehettem vagy a' dologról élő szóval bővebben értekezhettem volna, jobb készüléttel küldeném. Most csak gondolom formán irattam, a' mit²⁸⁹ közlök, 's inkább többet mint kevesebbet; mert a' feleslegest könnyü lesz eltörölni 's kihagyni.

Az által-adott kéziratról²⁹⁰ is feltettem már véleményemet; 's csak alkalomra várok, hogy azt is megküldhessem.

Magamat tapasztalt szívességébe ajánlva vagyok mindenkori tiszteletemmel
A' Tekintetes Ur'

Sopron, Aprilis' 6^{dikán}, 1839.

alázatos szolgája,
Kis János

U. I. Véletlenül egy jó alkalom esik épen most tudtomra melly ezennel indul Pestre. Attól küldöm mind ezen levelet mind a' kéziratot.

427. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. május 24.

Tekintetes Titoknok Ur,

A' Martiusban költ 's hozzám most érkezett körlevél és kisgyűlési jegyző könyvi kivonat' felszollítására ezennel a' következőket jelentem:

¹szér Az 1838^{ban} készült vagy kiadott dolgozataim ezek:

a) A' Magyar t. Társaság Évkönyve' számára küldöttem, a' régi görög²⁹¹ és romai klasszikusok ajánlását;

b) A' tudománytár számára küldöttem, 4 értekezést: az ékes szóllásról, Hume után; mit kell a' régi görög és romai írókrol tartanunk, Ernesti után; a' tudományokkal foglalatoskodók némelly szembetűnő hibáiról Verulami Báro Bacon után; a' deák nyelvnek a' romai birodalom elenyézése ótai fenmaradásáról, Docen után.

c. Blair rhetorikai letzkéi²⁹² jelentek meg nyomtatásban

d. Több apróbb darabjaim Soproni estvékbe vagynak iktatva mellyeknek első kötete e' folyó hónap végével hagyja-el a' sajtót.

²szór A' történetírási osztályhoz tartozó szókat azon szakaszból, melly reám volt bizva már beküldöttem.

²⁸⁹ mit<t>

²⁹⁰ kéz<i>ratról [jav. ebből kihúzással:] kéziratról

²⁹¹ [emend.:] görög

²⁹² [emend.:] letzkei

3^{szor} Életemet 's munkálkodásomat illető adatok, a' már közlötteken kívül nincsenek olyanok mellyek figyelmet érdemelnének.

Ezeknek jelentése mellett szíves tisztelettel vagyok

A' Tek. Titoknok Urnak

Sopron Május 24^{dikén} 1839.

alázatos szolgája
Kis János

428. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. augusztus 7.

Tekéntetes Titoknok Ur!

Nagyon sajnálom, hogy Blairom miatt Matics annyi kedvetlenséget okozott az Urnak. Ha ő urasággal is emberségesen bánik²⁹³ engem is csendes vérrel informál, bizonyosan néhány forintal többet adtam volna fáradságáért. De már most marad, mint ki van elégítve.

Ollyan darabokat, millyenek a' Soproni estvék' első füzetében vagynak, ugy hiszem küldhetek néha az Athenæum' számára, 's talám még e' folyó hónapban is vihetek-le magammal. Mert mához egy hétre a' Fejér-Komáromi Senioratusban egyházi visitatoria szándékozom indulni 's annak elvégzése után Aug. 23dikán vagy 24dikén Pestre érkezni, hol néhány napokig szükséges lesz késnem. Akkor élő szóval többet.

Mind az Urnak mind barátinak, kiket szívesen köszöntök, az igazság' és szépség' ügyéhez állandó buzgóságot 's fáradhatlan szorgalmat kívánván igaz tisztelettel vagyok

Uraságodnak

Sopron, Aug. 7dikén, 1839.

lekötelezett szolgája,
Kis János

²⁹³ bán<i>k [jav. ebből kihúzással:] bánik

429. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. október 27.

Tekintetes Titoknok Ur!

Mind T. Szász, mind T. Udvardy urak' ajándékát Kegyedtől vettem által 's Kegyedhez küldöm köszöneteimet is, reménylven, hogy ezeket vagy Pesten kézhez adni vagy ha ez nem lehetne, valami jó móddal kézhez küldeni sziveskedendik.

Még egy másik kérést is bátorkodom idetenni. Egy Sopron vármegyei ur nagyon megkért, hogy T. Paur János urat, ki herczeg Eszterháznak Kőszegen lakó urodalmi ügyésze, kiről azt hallom, hogy az archæologiában jártas 's kitől néhány darabok a' Regélőben és Honművészen nyomtatva is vagynak, ajánljam a' levelező tagok közé felvételre. Ha Kegyed a' dolgot figyelmére érdemesnek tartja méltóztassék helyettem róla említést tenni.

Állandóul vagyok szives tisztelettel,

A' Tekintetes Titoknok Urnak,

Sopron, October' 27^{kén} 1839.

alázatos szolgája,
Kis János

430. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. november 6.

Tekintetes Titoknok Ur!

Mikor ezelőtt néhány nappal utolsó leveletem irtam, akkor még nem mondtam-le egészen a' Pestre menésről; de az őszi éggel együtt egészségem' ege is mind inkább és inkább felhőkkel beborulván, már most látom, hogy szándékommal fel kell hagynom; 's helyettem vagy inkább²⁹⁴ elő szavam helyett, ezen rendemmel kérem Kegyedet, sziveskedjék Luczenbacher urtól (kivel különben is most gyakrabban össze fog jönni) azon három kéz iratomat, mellyek még nála vagynak, ha a' tudománytárban nem használhatja, magához venni 's a' fijamhoz küldeni.

Egy uttal az Athenæum²⁹⁵ számára egy csekélységet zárok ide; maradván szives tisztelettel

A' Tekintetes Titoknok urnak

Sopron, November' 6^{kán} 839.

alázatos szolgája,
Kis János

²⁹⁴ i<k>kább [jav. ebből átírással:] inkább

²⁹⁵ [emend.:] áthenæum'

431. Kis János Toldy Ferenchez és Bajza Józsefhez, Sopron, 1840. április 6.

Tekintetes Schedel Ferencz és Bajza József Uraknak boldogságot!

Kedves barátim!

Fijam kérésére, hogy Kazinczy' hozzám irt 's Guzmics által szemelt levelei kiadassanak, 's azon javallatra, hogy Kazinczy egyéb most nyomtatás alatt levő munkáival összehangzólag adassanak-ki, reáállván, 's azon barátságos ajánlást is, hogy a' nyomtatásra ügyelni sziveskedtek, megértvén, küldöm ezen alkalommal a' kéziratot. Néhány olly leveleket is közlök, mellyeket Guzmics vagy megkurtított, vagy tőlem nem is kapott. De ezek legnagyobb részint csak azért közöltetnek általam Veletek, hogy magatok tudhassatok-meg belőlök holmit, mi literatúránk²⁹⁶ történetei' tekintetéből talán érdekel Benneteket. A' közönség' elibe ezekből alig lehet valamit terjeszteni, mi annak olvasására méltó volna; inkább kellene Guzmics' Gyűjteményéből is eleget kihagyni. Illyenek a' sok tulzó barátsági dicséretetek. Igaz, hogy ezek engem sem kevélyé, sem a' literatúrai dolgozásban lustává nem tettek, 's talám ez utolsó tekintetben inkább ösztönül szolgáltak; mindazáltal, mikor illy Gyűjteményben ugy szólván egy halomban vannak, az olvasókat csömörlésre 's²⁹⁷ az engem nem esmerőket irántom a' kiadás' megengedéséért balvélekedésre birhatják. Azomban én, ki a' hirt nevet eléb sem vadásztam 's most még kevesebbé vadászom, 's kinek eleitől²⁹⁸ fogva elegendő jó barátim voltak, 's reménylem, holtomig is²⁹⁹ lesznek, igen egykedvüleg veszem akarmit itélnek e' Gyűjteményről azok, kik nem ismernek, 's a' környülményeket, mellyek között a' levelek irattak, jól meg nem gondolják. Egészen Reátok bizom e' részben is a' Felügyelést; csak azt kérem, hogy ne engedjete semmit sajtó alá menni, mi akár Kazinczy' becsületével, akár az enyimmel ellenkeznek, vagy valaki ellen, kivált az élők közül sértegetés lenne.

Egyébiránt, álhatatosan vagyok

Sopron, Apr. 6. 1840.

Érdemeteket becsülő barátotok
Kis János

Kazinczy' kéziratát utóbb visszaküldetni kérem.

K.

²⁹⁶ liter<á>túránk' [jav. ebből kihúzással:] literatúránk'

²⁹⁷ csömörlésre <bi> 's

²⁹⁸ ele<jé>től [jav. ebből kihúzással és átírással:] eleitől

²⁹⁹ holtomig [sor fölött betoldva:] is

[külön lapon beragasztva:]

U. i. Az Athenæumhoz meghívást, mellyet csak minapi Pesten létemkor kaptam, köszönettel vettem; 's hamit készíthetek, a' mit bele valónak gondolok lenni, örömost fogok a' dolgozó társok közé lépni. De környülményeim között keveset³⁰⁰ ígérhetek.

barátjok, Kis János

432. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1840. augusztus 7.

Tekintetes Titoknok Ur!

Az 1839^{ben} megjelent történetirási munkák közül, négyről ide mellékelem véleményemet. Az erdélyi diéták' nyomainak 3^{dik} kötetét és Székely Sándor Unitária vallás történeteit nem esmerem 's a' nehéz közlekedés miatt hamar³⁰¹ nem is szerezhettem meg.

Az Ágens fiam jelentette Uraságod' azon kívánságát, hogy tudassam, ha egyik vagy másik írónak, kikről Kazinczy leveleiben említés van nevét egészen kitenni javallom e, vagy nem. Erre csak azt feleltem neki 's itt is azt felelem, hogy valamint egyebet a' levelek körül ugy ezt is az urak' bölcs megítélésére bizom: mitte sapientem & nihil dixeris.

A' Soproni és Kőszegi Könyvnyomtatók³⁰² még eddig több sürgetésemre sem adták hozzám a' műhelyeikben kijött munkák vagy munkácskák czimjeit.

Az idei nagygyűlésre szándékozom lemenni, csak egészségem változó állapotja, mellyet a' pesti prókátor fiam bővebben megbeszélhet, ne akadályoztasson vagy más valami baj ne érjen.

Mindenkori szives tisztelettel állhatatosan vagyok

fenntisztelt uraságodnak

Sopron Aug. 7^{dikén} 1840.

alázatos szolgája,
Kis János

³⁰⁰ között [sor fölött betoldva:] keveset<t>

³⁰¹ miatt [sor fölött betoldva:] hamar

³⁰² [emend.:] Könyvnyomtatok

433. Kis János gróf Teleki Józsefhez, Sopron, 1840. augusztus 8.

Nagyméltóságú Gróf Elnök Ur,
Kegyelmes Uram!

A' mult Julius 8^{kán} és 10^{kén} költ kegyes rendelései ezelőtt két héttel érkeztek kezemhez; 's a' kiszabott idő alatt kívánván felelni, életem' néhány nevezetességeit 's írói munkálataim' lajstromát ide mellékelem, 's egyszersmind jelentem, hogy a' magyar tudós társaság' idei nagy gyűlésére kötelességem szerint megjelenni teljes szándékom ugyan, de nem tudom, ha egészségem' változó állapotja 's különösen az ezen esztendőben gyakran megújuló lábfájásom, melly miatt több napokig lábbelit nem huzhatok, megengedi e vagy nem ezen szándékom' 's kötelességem' teljesítését.

Excellentziád' nagybecsü kegyességébe, mellyel dicsekedhetni életem' szebb örömei közé tartozik, magamat továbbra is buzgón ajánlván, mindenkori mély tiszteletemmel állhatatosan maradok

Nagyméltóságú Gróf Elnök Ur,
Kegyelmes Uram

Excellentziádnak

Sopron Augustus 8^{kán} 1840

alázatos szolgája,
Kis János

434. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1840. december 11–12.

Tekintetes Titoknok ur!

Ha a' magyar tudós társaság' igazgató tanácsa a' társak' életrajzát az ur' felvigyázása alatt adatja ki, 's abban királyi tanácsos czimmal megtiszteltetésemről is lesz szó; kérem bizodalmasan, ne terheltessék megemlíteni, hogy ezen kitüntetésemért Superintendentiám³⁰³ folyamodott; mert magamnak e'féle lépést tenni, alkalmasint soha sem jutott volna eszembe. – Ki mindenkori szives tisztelettemmel állhatatosan vagyok

Fenntisztelt Uraságodnak
Sopron, December' 11^{kén} 1840.

igazszivü barátja,
Kis János

³⁰³ [emend.:] Superintendentiam

U. I. Ezen rendek már irva voltak, mikor az Ur' f. h. 7^{dikén} költ levele kezemhez érkezék. Baráti örvendezésének jelentését szívesen köszönöm. A' nyert czimet, ha szintén hiúságonak is van egy kis része a' rajta örülésben, én-is úgy nézem, mint más okos ember 's nyomott vallási felekezetem' 's nemzeti literaturánk' ügyének tekintetéből bec sülem [!] leginkább. – Kazinczy leveleinek megjelenését egy részről átallo m; mert a' benne reám ruházott 's általam is természet szerint sokallott dicséreteknek közrebocsátásáért a' nem esmerők szerfelett hiú teremtésnek fognak tartani: de más részről mit árt, ha annak tartanak-is? 's az bizonyos, hogy azon dicséretnek sem nekem sem az ügynek nem ártottak. – A' Soproni³⁰⁴ typographiát illetőleg a' küldött kérdésekre annyi feleletet, mennyit kaphatok, minden órán fogok külden i, még pedig igen örö möst. A' rólam baráti indulattal emlékezőket szívesen köszöntetem.³⁰⁵

Dec. 12^{kén} 1840.

K.

435. Kis János a pozsonyi Magyar Egyesülethez, Sopron, 1841. január 8.

Kedves Öcsém s ifju barátim!

Megtiszteltetésem en bizonyított örvendezésteket annál kedvesebben vettem, mennél több okom van hinni, hogy az igazán tiszta kutfőből származott. Kötelességünk teljesítése a legjobb jutalmat ugyan lelkiismeretünk jó bizonyosságában találja; mindazáltal nem lehet édes örö möt nem éreznünk, ha általa jó emberek szeretetét s bec sülését is megnyerjük. Az én örö möm, melyet érzelmeitek kifejezése gerjesztett, annál édesebb, mert azt hiszem, hogy azok is megannyi virágok, melyek jövődre nemzetünknek Kellemes és hasznos gyümölcsöt ígérnek. Adja a jó Isten, hogy ezen hitem mindnyájatok által mennél tökéletesebben igazoltassék.

Szíves köszönetem jeléül vegyétek itt Soproni Estvéim két első füzetét s hitessétek el teljesen magatokkal, hogy igaz szívből szeretlek benneteket s forrón óhajtom minden szépben, jóban és nagyban gyarapodástokat, hazánk javára s diszére férjfi asodástokat s minden tekintetbeli boldogulástokat.

Sopron, Január' 8^{-ikán} 1841.

Kis János Superint.

³⁰⁴ Soproni<a>

³⁰⁵ köszön<öm> [jav. ebből föléírással:] köszöntetem.

436. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. január 14.

Tekintetes Titoknok Ur!

Igéretem szerint küldöm azt, mit a' Soproni könyvnyomtatás miben létéről 's történeteiről kaptam. Többre nem tehettem szert. A' mult esztendőben ezen intézet semmi nevezetést sem adott ki; csak városi és vármegyei jelentések, theatromi hiradások nyomattak az én Sopronyi estvéim 3^{dik} kötetén kívül, melly még most-is folyvást munkában van, 's igen lassan készül.

A' Kőszegi könyvnyomtató felszólításom után sem küldött hozzám semmit munkálatai felől. Minthogy az a' Szombathelyi könyvnyomtató műhelyt-is megvette; talám legjobb volna N. t. Bittnicz urra bízni a' Kőszegi és Szombathelyi nyomtatások iránti tudósítást.

Egyébiránt állandóul vagyok szives tisztelettel

A' Tekintetes Titoknok Urnak

Soprony, Jan. 14^{kén} 1841.

alázatos szolgálja,
Kis János

U. i. A' külömben-is nagyon derék Athenæumot az idén még becsebbé teszi előttem az, hogy a' színészet' kritikája-is megszólamlík benne.

437. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. április 25.

Tekintetes Titoknok Ur!

Az 1840^{dik} évben kiadott dolgozataim a' következők:

1. Soproni estvék. Második fűzet.

2. Apróbb értekezések; p. o.

a) Az Athenaeumban: Ki boldog? – Tanács az elménczeknek – a' tudományokról valami.

b) A' tudománytárban: A' régi³⁰⁶ classicusok' érdekességéről – A' nyelvjavításról – A' tudós társaságok' hasznáról.'

c) Florián novelláinak általam kiadott fordítását is imitt amott javíttattam.

d) Kéziratban a' Soproni estvék' folytatásából 3 fűzet készen van.

Biográphiám' számára egy kis toldalékot ide zárok. – Ki állandóul vagyok szives tisztelettel

A' Tekintetes Titoknok Urnak

Sopron Aprilis 25^{kén} 1841.

alázatos szolgálja,
Kis János

³⁰⁶ A' [sor fölött betoldva:] régi

438. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. június 26.

Tekintetes Titoknok Ur!

Hivatalos felszólítása³⁰⁷ következtében Szemere Bertalan' és Horváth Mihály' munkáiról véleményemet ezennel megküldöm. Küldök Soproni Estvéimből is egy példányt, azzal a' kéréssel, hogy azon esetben, ha megbízásom szerint a' m. t. társaság' bibliothékája' számára még eddig példány nem adatott volna, ezt oda adni méltóztassék; ha pedig már adatott ezt maga számára megtartani ne terheltelessék. Ehez még azon kérésemet is ragasztom sziveskedjék Uraságod az ide mellékelt jelentéseket a' pesti hirlapba, a' jelenkorba, 's a' világba valamint az Athenæumba is beiktatni. A' beiktatási dijt vagy a' fiamtól: ki most Szalzburg tájékán utaz megküldöm, vagy magam leviszem.

Egyébb eránt állandóul vagyok szíves tisztelettel

Fenntisztelt Uraságodnak

Sopron, Junius' 26^{dikán}, 1841.

alázatos szolgája,
Kis János

439. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. augusztus 15.

Tekintetes Titoknok Ur!

Jóllehet a' közelgető Nagygyűlésre szándékozom lemenni; mindazáltal jó alkalmam esvén minden esetre előre meg küldöm ezennel a' jutalom kérdéseket 's a' sietve által nézett magyar Plutarch II^{dik} füzetét véleményemmel együtt. – Év-könyvi értekezést³⁰⁸ (mit nagyon sajnálok) nem küldhetek; de a' helyett jelentem, hogy egy a' történetírási osztályhoz tartozó munkán dolgozom, mellyet, ha lehet, még életemben ki akarok adni.

Boileau ifjuságom igen kedves olvasmánya volt, 's art poétiquebol még most is sok verset könyv nélkül tudok. Nagyon szeretném tehát, ha ezzel azt tehetném, mit Uraságod tőlem kíván. De ebből alig lehet valami: Non eadem est ætas non mens.

³⁰⁷ [emend:] felszólítása

³⁰⁸ [emend.:] értekezést

A' Jászay urtól küldötteteket még eddig nem vettem. Mindenkori szives tisztelettemmel állhatatosan vagyok

a' Tekintetes Titoknok Úrnak

Sopron Aug 15^{dikén} 1841.

alázatos szolgálja,
Kis János

440. Kis János Toldy Ferenchez, Pozsony, 1841. augusztus 25.

Tekintetes Titoknok Úr!

Tellyes szándékom lévén a' Társaság nagy gyűlésére lemenni, Po'sonyig eljöttem; de egészségem, melly már néhány naptól fogva gyengélkedett, itt ismét bomladozóbb kezd-
vén lenni, kéntelen vagyok Sopronba vissza-térni. Ne terheltessék, kérem, Urasságod a'
Gróf Elnök Úr, Ö Excellentiájának ezt mentségemül bejelenteni. Ki állandóul vagyok
szives tisztelettel

a' tekintetes Titoknok Úrnak

Posonyban (a' fogadóban)
Augustus 25^{kén} 1841.

alázatos szolgálja,
Kis János

[hátlapon címzés:]

Kis Jánostól a' Magyar Tudós Társaság' r tagjától.

Tekintetes Schedel Ferencz, orvos doktor Úrnak, a' Magy. tudós Társaság' titokno-
kának 's a' t.

Pesten.

441. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. szeptember 19.

Kedves Barátom!

Most nem a' magyar tudós társaság' titoknokához, hanem azon férjfihoz irok, kit szeretek, tisztelek 's barátomnak tartok.

Kazinczy' hozzám irt leveleinek 20 ivét (de a' Cornelius Nepos nélkül) vettem 's végig néztem. A' végig nézés inkább kedvetlen, mint kedves benyomást tett reám; mert részént a' levelek' tartalma kevés fontosságu 's kivált most már kevés érdekü, részént a' benne reám ruházott dicséreték túlságosok és sokaknál reám nézve rossz véleményt támasztók,³⁰⁹ részént pedig némelly még élő személyek is meg fognak némelly helyek miatt botránkozni. Azonban a' dolog már megvan 's én magamban elég okot 's erőt találok minden efféle gáncsoló ítéleteken felülemelkedni.

A' tudós társaság nagy gyűlésére le nem mehetésemet Posonban egy szokatlan hasmenés okozta, melly annál inkább visszatartóztatott, minthogy környékünkön akkor vérhas uralkodott; 's gyengélkedésem tartott is néhány napig. Most már egészségem türhetőkép van; de az öregség erőtlenségei hivatalbeli dolgaimmal 's még inkább dolgozni kívánással éppen nincsenek olly arányban, millyenben azokat látni szeretném.

Hogy Pestre le nem mehettem, azt annál inkább sajnálom, mennél inkább kívánnék sok olly fiatal tudósokkal személyesen megismerkedni, kik felől személyes esmeretség nélkül, csak dolgozataik-után táplálok magamban literaturánk iránt szép reményt; 's kiket akkor nagy részént, kétségkívül Pesten találtam volna.

Ovidius' Metamorphosisainak megjelenését a' nyomtató akaratom ellen késlelteti.

Jó alkalmam levén egy pár predikatori dolgozásomat idemellékelem.

Egyébiránt³¹⁰ pesti barátinkat tisztelettel köszöntvén állhatatosan maradok

Sopron, Sept.³¹¹ 19^{én} 1841.

igaz tisztelőd 's barátod,
Kis János

442. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. december 7.

Tekintetes Titoknok Ur!

Kazinczy levelei iránt megnyugzom a' velem közlött nyilatkozáson; 's az olly kiadók mint Uraságtok minden aggodalmat kiirtanak belőlem.

³⁰⁹ [emend.:] tamasztók,

³¹⁰ [emend.:] Egyébirant

³¹¹ Sopron, <Őszelő,> [autográf javítás ebből föléírással:] Sept.

Longin fordítását, noha³¹² bizonyosan, kivált nekem nem könnyű, még is örömet felvállalom, mert kinem mondhatom, melly igen becsülöm a' Kisfaludy Társaságot, 's melly igen kívánám annak annyira dicséretes igyekezetét elő³¹³ segíteni. Fordításom természet szerint csak próba lesz; 's most még az az eset sem lehetetlen, hogy a' próbába még a' munka vége előtt vagy bele fáradok, vagy bele halok.

A' Kisfaludy társaság évkönyveit³¹⁴ 's Kisfaludy Károl munkái³¹⁵ új kiadásának első füzetét nagy köszönettel vettem; 's minthogy mind az évlapokkal mind Kisfaludy Károl munkáinak elébbi kiadásával a' magyar társulat³¹⁶ el van látva, másutt igyekezem velek és általak a' szép és jó eránt rész-vétet gerjeszteni.

Ez előtt egy pár nappal vevém az alapítványok és segédpénzek gyűjtésére fel-szóllító ivet is. E' részben is teszek mindent mi tőlem kitelhetik; de fájdalom itt az igyekezetnek nem nagy sikert lehet ígérni, majd meglássuk mire mehetek.

Ha Kazinczy leveleiből Guzmics olly helyeket hagyott ki, mellyeket meg kellett volna hagyni, azt sajnálom; de már azon nem segíthetünk. Mi Kazinczynak uraságod levelében említett levelét illeti (ez úgy hiszem a' Péczelen Majus 4^{dikén} 1831^{dikben} datált levél) azt ezennel eredetijében³¹⁷ itt küldöm. Azomban, Barátim, rólatok hiszem, hogy a' csupán literaturai pör miatt, nem haragusztok meg az egész emberre, és hogy akár³¹⁸ melly csipőst, helytelent vagy máskép akár³¹⁹ melly oldalról gáncsolandót mond vagy ír is valaki bizonyos környűlmények között valamelly barátjának, azt ti meg tudjátok bocsátani 's nem igyekeztek érette boszut állani. De vagynak ollyan emberek is ('s nem tudom ha a'³²⁰ szóbeli levélben nem fordul e' egy illyen elő) ki egészen ellenkező természetü, indulatu és gondolkozásu; az illyeneknél³²¹ még a' megbántó – vagy megbántónak tartottnak gyermekei is félhetnek a' boszu állástól, feltévéen hogy az olly embereknek³²² módjok van boszut állhatni. 'S azok, kiket a' boszuállás ér, azt tarthatják vétkesnek, ki a' baráti levelet közre bocsátni engedte.³²³

Válogatott munkáim kiadójának ha valakit kívánnom és választanom lehetne, az bizonyosan Uraságod vagy Uraságtok volna. De a' kiadás olly fáradságba kerülne, hogy alig érdemes vele vesződni. Ha mind az által az illy fáradságot az Ur barátságából magára vállalandja én részemről tellyes szabadságot adok a' dologban úgy járnai el mint magának

³¹² fordítását, <bar> noha

³¹³ elő<re>

³¹⁴ [emend.:] évkönyveit

³¹⁵ [emend.:] munkai

³¹⁶ kiadásával [autográf betoldás a sor fölött:] a' magyar társulat

³¹⁷ eredet-<é>jében [jav. ebből átírással:] eredetijében

³¹⁸ [emend.:] akár

³¹⁹ [emend.:] akár

³²⁰ a<z> [jav. ebből kihúzással és föléírással:] a'

³²¹ illyenek [autográf jav. ebből sor fölött betoldással:] illyeneknél

³²² embernek [autográf jav. ebből sor fölé betoldással:] embereknek

³²³ állhatni. [autográf kiegészítés:] 'S ... engedte.

tetzik, 's minden esetre talám a' közönségtől³²⁴ is, de tőlem bizonyosan szives köszönetet érdemlend. Tervének ez iránti részletes közlését csak azért is kedvesen fogom venni minthogy alkalmat ad egyben másban talám felvilágosító jegyzeteket tennem.

Ki mindenkori szives tisztelettel állhatatosan vagyok

Fenntisztelt Uraságodnak

Sopron December 7^{dikén} 1841.

igaz szívú barátja
Kis János

443. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1841. december 12. és 1842. február 8. között [fogalmazvány]

Pest dec. 12. 841.

Kedves Főtiszt. Úr,

J. hó 7. költ s tegnap vett nagybecsű levele annyi kedvest, annyi reám³²⁵ nézve megtisztelőt hoz, hogy nem tudom hol és min kezdeni³²⁶ köszönetemet. Azonban mind ez egy forrásra visszavezethető:³²⁷ Ngod bizodalma; s midőn ezért hálámat fejezném ki, fogadja kérem egyszersmind³²⁸ ígéretemet, hogy arra méltóvá lenni³²⁹ egész lélekkel igyekezni fogok, igyekeznem erkölcsi szent kötelesség.

Mindenek előtt örvendetes volt értenem, hogy Ngd aggodalma a Kcy Levelei dolgában megszűnt. Meg lett mondva az előszóban, hogy Kcy entusiastá volt, s midőn ő egyik³³⁰ legkedvesebb barátjával az entusiasmus hangján szól, e³³¹ hangot, mint jellemest³³² szelidíteni,³³³ rajta változtatni szabadságunkban *nem* állt;³³⁴ de ez entusiasmus becsületére van Kcynak mert csak³³⁵ életével szűnt meg: de *nem* kisebb becsületére annak, ki iránt

³²⁴ [emend.:] közönségtől

³²⁵ annyi <minden> reám

³²⁶ min <hol> kezdeni

³²⁷ forrásra <egyes> visszavezethető:

³²⁸ kérem [sor fölött betoldva:] egyszersmind

³²⁹ lenn<em> [jav. ebből kihúzással és föléírással:] lenni

³³⁰ ő <Ngodat csa mindig> egyik

³³¹ szól, <az jellem> e

³³² jellem [jav. ebből föléírással:] jellemest

³³³ jellemest <kifejezőt> szelidíteni,

³³⁴ szabad<nak nem volt> [jav. ebből áthúzással és föléírással:] szabadságunkban *nem* állt

³³⁵ mert <ha negyven évig változatlanul> csak

ő azt érezte, mert enthusiasmust illy lohadni³³⁶ nem tudólag³³⁷ csak tiszta³³⁸ lélek iránt érezhetni.

Longín tehát meglelte fordítóját; és a KTsság dicsekedhetni fog vele, hogy szépirodalmunk jubiláris³³⁹ Nestora vele kezét fogott, azt javalásával, sőt részvételével tisztelte meg. Igen is, e szerény kis társulatnak van jövődjéje, hiszen³⁴⁰ Kis reá adta áldását.

Milly becses lesz ez a harmadik kötete Évlapjainknak! Az æstheticai literatura három régi classicusa együtt: kettő először szólalva meg³⁴¹ magyarul, egy pedig új dolgozatban! De mi nem csak kiadni akarjuk ezeket, hanem élő szóvá tenni: magyarázni, tanaikat vitatás tárgyává tenni, alkalmazni, s ezzel emlékeztetni Stans pede in uno literatorkodó ifju urainkat, kik közt igen szép tehetségek vannak, hogy maga a tehetség tanulmány, elmélkedés³⁴² és derék³⁴³ példányok szüntelen³⁴⁴ forgatása nélkül nem képes a jelesség³⁴⁵ bármely alanti fokát is elérni, annál kevesbbé húzamosb időre nyújtani hatását. Ez első lépés körül is segéd kezeket nyújt Ngd nekünk, melly erkölcsi súly járul ez által erenye tsságunkhoz! – Az a pár szó, melly a belefáradás, sőt bele halás lehetőségét érinti, kellemetlenül hatna reánk, ha több felől nem hallanók, hogy Ngod folyvást jó egészségben, testi³⁴⁶ lelki erei változatlan épségében éli vidor öregsége napjait. Nyújtsa azokat az ég minél tovább.

Kcynk³⁴⁷ most közlött leveléért nincs okunk emlékezte iránt elhidegülni. A mi őt³⁴⁸ ellenünk felingerelte, nem volt ellene intézve, de³⁴⁹ neki fájdalmat okozott; s így, miután őt, bár³⁵⁰ akaratumkon kívül bántottuk, túrnünk³⁵¹ kellett haragját, elviselnünk kell elidegenedése emlékezetének súlyát. Ne higye Ngd, hogy valami képes volna akár tiszteletünket iránta csökkenteni, akár tartozott hálánkat elhűteni. S³⁵² mert levelei kiadásában hol törlöttünk,³⁵³ nem annyira az itt ott érdeklött személyességeket kímélettük, mint Kcyc és az övéit, valamint azt, kihez írva voltak, tartottuk tekintetbe veendőknék: e levelet, bármely súlyos vádat foglal magában ellenünk, kötelességünk kiadni, s kiadni

³³⁶ illy <meddig illy> lohadni

³³⁷ tud [jav. ebből betoldással:] tudólag

³³⁸ csak <tiszteletre valódi> tiszta

³³⁹ szépirodalmunk <kész tiszteletes> jubiláris

³⁴⁰ [emend.:] hiszem

³⁴¹ először [sor fölött betoldva:] szólalva meg

³⁴² tanulmány, <és jeles> elmélkedés

³⁴³ és <classis jeles> derék

³⁴⁴ [emend.:] szüntelen

³⁴⁵ a <tökélynek csak> jelesség

³⁴⁶ egészségben, <és> testi

³⁴⁷ tovább. <A mi> Kcynk

³⁴⁸ Ami<ért> őt

³⁴⁹ intézve, <s megír> [sor fölött betoldva:] de

³⁵⁰ így, <tehát> [sor fölött betoldva:] miután őt, bár

³⁵¹ bántottuk <őt>, <s> túrnünk

³⁵² elhűteni. <S mert illik, hogy sőt annál inkább kötelességünk> S

³⁵³ kiadásában [sor fölött betoldva:] hol törlöttünk,

észrevételek³⁵⁴ nélkül. Csak egy hely van benne, mellyre csak egy sornyi jegyzetet sem tenni, nagy áldozat lenne, és az ez: „Cimboráskodás, undok fertelmes cimboráskodás az ő dolgok.” Közel 12 éve,³⁵⁵ a lexiconi pernek s a KLapok megindulásának; s már most nyugalommal tekintünk vissza azon időre,³⁵⁶ elfogulatlansággal nyúlunk kebelünkbe; de, ha a hév s a méltó³⁵⁷ harag élesbbé tette is tollunkat, mint tehette volna ha egy pár tizeddel idősbek valánk: de azt bátran állíthatjuk, hogy a cimboráskodás méltatlan vád. Mí soha se kérdeztük: ki, hanem mí s tűzzel és tekintetlenül támadtuk meg azt mit károsnak tartottunk irodalmunkra, de – sok évek után mondom – tettük, mert hasznosnak tartottuk. Igen is, utóbb az én felekezetem tovább ment, mint tudtuk hogy megyünk és akartunk menni: de ez visszahatás, önvédelem volt,³⁵⁸ szükséges szövetség, nehogy az *academia* egy ember patronatusa alá süllyedjen. S hogy e boldogtalan, de az adott körülmények közt elkerülhetetlen sőt szükséges pártharc ártalmasan hatott intézeteinkre, bizonyos; de viselje súlyát, ki az idegenkedések magvait hintegette. – Miattunk tehát ama levél kijöhet, sőt ki kell jönie, épen mert a mí nevünk álland a címen: csak Ngod irányában³⁵⁹ kényes³⁶⁰ abban az a hely, melly azt a bizonyos urat érdekli; pedig e³⁶¹ nélkül az egész ránk nézve³⁶² tízszerre sújtóbb, mint így. Részünkről³⁶³ illetlen³⁶⁴ a kiadás engedelmet kizsarolni akarni; mindazáltal³⁶⁵ megjegyzem, hogy 1) D. *nem* barátja így is Knak, s ama 3 levél után,³⁶⁶ mellyet K itt említ („én pedig három levelemben meggyilkoltam”),³⁶⁷ e levél kiadása által³⁶⁸ alig ha van a viszonyon vmi rontani való; 2) az³⁶⁹ a hév mellyel mí sújtatunk, el fogja Dvel feledtetni saját bántalmát; 3) megmondjuk az előszóban, hogy Ngd³⁷⁰ figyelmissé³⁷¹ tett..., hogy mí saját felelősségünkre³⁷² adjuk azt, a mint van. De végre melly romlott szív kellene arra, hogy illy karcokat valaki másodízíglén *meg* akarhasson boszulni. Elvárom Ngd ez iránti *megbízását*.

³⁵⁴ kiadni <védelem> [sor alatt betoldva:] észrevételek

³⁵⁵ dolgok.” <Tíz év Több tíz évnél múlt el, mi> [jav. ebből sor föléírással:] Közel 12 éve,

³⁵⁶ nyugalommal <s alig> [jav. ebből sor föléírással:] tekintünk vissza azon időre,

³⁵⁷ mélt<atlan> [jav. ebből átírással:] méltó

³⁵⁸ önvédelem<, > volt

³⁵⁹ csak <az teszi gyengeddé> [sor alatt betoldva:] Ngod irányában

³⁶⁰ kénye<sre> [jav. ebből kihúzással és föléírással:] kényes

³⁶¹ pedig <a hely az e nélkül> [föléírva:] <csak e az, melly> e

³⁶² nélkül <a minket sújtó levélben> [sor fölött betoldva:] az egész ránk nézve

³⁶³ így. <Illetlen> Részünkről

³⁶⁴ Részünkről [sor fölött betoldva:] illetlen

³⁶⁵ akarni; <de> mindazáltal

³⁶⁶ levél<ben> [sor fölött betoldva:] után,

³⁶⁷ [emend.:] meggyilkoltam),

³⁶⁸ levél <annyival kisebb gyalázata a viszonyon több> [sor fölött betoldva:] kiadása által<a>

³⁶⁹ 2) <most> az

³⁷⁰ hogy <miután> Ngd

³⁷¹ Ngd <bennünk bízott, hogy> figyelmissé

³⁷² [emend.:] felelősségünk

De e levél közlésével, Főtsz. Ur, még *nem* is vagyunk kielégítve.³⁷³ A mellyet t. i. én utóbbi soraimban értettem, az Pesten, mart. 9. 841³⁷⁴ költ.³⁷⁵ Abban ezek állanak: „Döbr olvasá fel a Tr. lajstromában a KL címjét is — — — Nekem nem mi öregek vagyunk reményem stb. Ama³⁷⁶ három huzás kétség³⁷⁷ kívül hézagot³⁷⁸ jelent; s miután Ngdat bizonyossá tettem, hogy Kcy iránti tiszteletünket *nem* kedvező nyilatkozásai *nem* csökkenthetik, azon levelet is bátor vagyok közölhetés végett kérni.

És most kedvenc tárgyamhoz, a Ngd munkái kiadásához. Ezeket én³⁷⁹ három osztályba soroznám, u. m.

1. Poetai Munkák.

Ide tartozik a 3 kötet vers (a Horátz Satyrái és ódája nélkül), valamennyi újabb vers (melly az Aurorában, Hel. Kedvtöltésekben, Minervában, Klióban stb megjelent), Iphigenia, Delille, Thomson.

2. Eredeti prosai Munkák.

I. Beszédek (Lakos József – Hajas Tamás – Barca János – Prónay László – Balogh Péter – Matkovich Pál – Káldy János – Prónay S. – Acad. beszéd Festetics és Széchenyi³⁸⁰ Fer. felett). (φ Hogyan kell a m. olv. publicumot nevelni. TudGy. 1818. VIII)

II. Literaturai, æstheticai és philosophiai írások. (A m nyelv mostani állapotjáról (pályairat), φ Az írók megjutalmaztatásáról (TudGy), Ribínyi János emlékezete (TGy) Rochefoucauld (előszó), Gondolatok elegyes tárgyakról (ErdMuz. III). Házasság. Recenziókról (Sas II, Min 825). A régiek feléledéséről (Min. 826), A régi classic. érdek. (Ttár) Panasza a m. journ. kevés volt. (Min. 832). Mi segíti elő a tudományokat stb (Min. 825. nem Garve?) A zsebkönyvekről (Min 825). Pope s a tanító költemények (Muzár.) – Bajza külf. Játékszínéről (TGy 1830). Pár szó az innepi köszönt (Min 829)

III. Classicaire berek.

Xenophon – Terentius – Cicero – Horatius – Persius – Seneca – Quintilianus³⁸¹ – Juvenalis – Plutarchus – Longinus – Eutropius.

Az egész számolásom szerint 70 ívet adna, 7 füzetben, nyomtatva a Nemz. Ktárban, egészen ennek módja szerint.

Jegyzések! Az Iphigenia és Horátz Levelei még hat évig az academiáiéi, azonban az megnyerhető lesz az igazgatóságtól, hogy ez egyetemes kiadásba belé mehessenek.

³⁷³ ki<é>légítve [jav. ebből kihúzással:] kielégítve

³⁷⁴ 9. [sor fölött betoldva:] 841

³⁷⁵ [emend.:] költ

³⁷⁶ stb. <Hol e> Ama

³⁷⁷ huzás <ott> kétség

³⁷⁸ kívül <van vlmi> hézagot

³⁷⁹ Ezeket <közé> én

³⁸⁰ [emend.:] Széchenyi

³⁸¹ [emend.:] Quinctilianus

2. A ³⁸² 3^{dik} osztály, mely³⁸³ közel fele az egésznek, valamivel³⁸⁴ későbbre maradhatna, ha iránta nem lenne elég részvét. Longín Ngd ajánlatából a Kftság Évlapjait fogja ékesíteni; de itt még e nyáron³⁸⁵ jelenik meg: s így,³⁸⁶ míg a „Munkákban” rá kerül³⁸⁷ a sor, belé telik vagy 1½ év.

3. A verseket illetőleg bátor vagyok a Főtiszt. Urat kéрни, méltóztatnék a három kötet indexében mellyet itt küldök³⁸⁸ minden darab címe mellé tenni 1) a készülés évét, határozottan vagy körülbelül, amennyiben³⁸⁹ t. i. Tiszt. Ur előtt még tudva van. S ezt azért, mert a Nemz. Ktárban kijöendő valamennyi³⁹⁰ jeles íróink dolgozásait mennyire csak lehet, idősorban kívánom adni. E rend felette tanulságos a literator és psycholog számára,³⁹¹ mert e rend mutatja legvilágosabban az író fejlődése menetelét. Hogy mindazáltal³⁹² kitűnjék³⁹³ az is, mit s mennyit tett kiki e vagy ama nemben, rendszeres³⁹⁴ mutató is járuland hozzá.

2) Minden darab mellett, melly fordítás v. szoros utánzás, méltóztassék az eredetit is megnevezni. Gyakran kellemetlenül tapasztaltam, hogy olly darabok érdemét sem merték Főtiszt. Urnak tulajdonítani, mellyek bizonyan eredetiek; de a műbíró is aggodalomban³⁹⁵ van, nehogy utánzott v. fordított dbot eredetinek nézzen, mert hiszen mindent *nem* lehet ismerni, vagy ha olvastuk is, az emlékezet a sokközt el *nem* igazodik mindig: s³⁹⁶ így a bírálásában³⁹⁷ felette kételkedve s félve halad. Ide melléklem Főtiszt Urnak a 3 kötet után kijött versei³⁹⁸ sorát, hogy ezekhez a készülés³⁹⁹ idejét, s a hol van, az eredetit, feljegyezhesse. Keveredett közėje (kivált a Hel. Kedvtöltésekből) bizonyosan idegen munka is, de hogy egész bizonyossággal járjak, mind ide írtam a kéteseket. Törlni könnyű.

4. A felebb feljegyztettem II oszt.⁴⁰⁰ prosai iratok közé is csúszhattak *nem* eredeti dbok, azoknak kijegyzését is kérem, mert azok a terven kívül fekszenek.

³⁸² 2. <Longín> A

³⁸³ osztály, <ha> melly

³⁸⁴ egésznek, <boldogul> valamivel

³⁸⁵ itt <ez idén> [sor fölött betoldva:] még e nyáron

³⁸⁶ s <a talám ma> így,

³⁸⁷ kerül<ne>

³⁸⁸ indexében <leiratni, s> [sor alatt betoldva:] mellyet itt küldök

³⁸⁹ körülbelül, a<mint> [jav. ebből föléírással:] amennyiben

³⁹⁰ kijöendő [margón betoldva:] valamennyi

³⁹¹ psycholog <és liter> számára,

³⁹² Hogy <azonban> mindazáltal

³⁹³ mindazáltal <azon mezők is> kitűnjék

³⁹⁴ nemben, <a> rendszeres

³⁹⁵ is <zav> aggodalomban

³⁹⁶ mindig: <Miután Kcy levelek> s

³⁹⁷ a <költő> bírálásában

³⁹⁸ versei<t>

³⁹⁹ ezekhez <az> [sor fölött betoldva:] a készülés

⁴⁰⁰ A [sor fölött betoldva:] felebb feljegyztettem II oszt.

5. Ellenben lehetnek prosai⁴⁰¹ dbok a Minervában, Hel.⁴⁰² Kedvtöltésekben Ifjúság Barátjában, s másutt⁴⁰³ mellyek bár rövidek is, mint eredetiek felvételt érdemlenek. Ezek kijegyzése szintén⁴⁰⁴ kell.

6. Tán egyh beszédek is vannak a kijegyzetteken kívül, közölhetők.

7. Tán vannak Főtiszt. Urnak bírálatai, mellyeket *nem* ismerem, ezek a⁴⁰⁵ II^d Osztály 2^d részébe valók lennének. Lehetnek a német lapokbairt bírálatok közt, mellyek felvételt érdemelnek, mind hogy lássék, mint fogadtattak ama munkák akkor a critica által, mind azért, mert a Főtiszt. Ur pályája egészéhez tartoznak s írói portraitjéhez szükségesek.⁴⁰⁶

8. Végre lehetnek MSban classicusokból fordítások, mik teljesség okáért a III. osztályba tartoznának.

9. Végig kívánja-e tekinteni Ngd munkáit s rajtok egyet mást egyengetni, vagy jelen miségökben maradjanak?

E kiadás elkészültével, reménylem, elfogja Ngd azon helyet foglalni *nem* csak mint eddig hist-lit-ban,⁴⁰⁷ hanem a köz véleményben is, mellyet érdemel. Szándékom az egész kijöttével egy Disc. prélimt írni elébe, mellyben Ngd egész pályáját, hatását és munkáit történetileg és bírálatilag méltatom.

Ezek⁴⁰⁸ után nincs egyéb hátra, mint kérem Ngdat, hogy az iránt nyíltszivüen nyilatkozni méltóztatnék, kívánja-e a kiadási engedelmet⁴⁰⁹ feltételekhez, és mellyekhez csatolni?⁴¹⁰ s továbbá a tervre nézve milly változtatásokat követel?

Egyébiránt magamat a Főtiszt. Ur nagy becsü kegyeibe ajánlván, megkül. *tisztelettel* vagyok

Ngod

Pest, febr. 8. 1842.

al. Sz.

⁴⁰¹ lehetnek [sor alatt betoldva:] prosai

⁴⁰² Minervában, <s főleg a> Hel.

⁴⁰³ Kedvtöltésekben [sor fölött betoldva:] Ifjúság Barátjában, s másutt

⁴⁰⁴ [emend.:] szinte

⁴⁰⁵ ezek <is> a

⁴⁰⁶ mind [bekezdés alatt betoldva:] <ho> azért, ... szükségesek.

⁴⁰⁷ csak [sor fölött betoldva:] hist-lit-ban

⁴⁰⁸ méltatom. <Még a munkák átengedése feltételei iránt is kellene értekeznünk. Az *oeconomiai* oldalát tekintve a dolognak minthogy a vállalat kétes, úgy hiszem, csak a e prosai és *politikai* időkben kétes, bátor leendő tiszta haszonról lehet előre vagyok kérdezni Ngdt, 50 példánnyal szét s azért bátor vagyok akár Ngdat kérdezni, e tiszta haszon melly részét tartja fenn magának? mert a szer KisfTssággali egyezkedésem szerint a Nemz Ktár> Ezek

⁴⁰⁹ méltóztatnék, <milly> [sor fölött betoldva:] kívánja-e ... engedelmet

⁴¹⁰ mellyekhez <mellelt hajlandó> csatolni?

444. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. február 16.

Tekintetes Ur!
Kedves Barátom Uram!

Éppen mikor a' Kisfaludi társaság számára gyűjtött pénzcsekét Tóth Lőrintz Ur adresse alatt ma a' póstára küldöttem, levél és pénz vivőm Uraságod folyó hónap ⁹kén végzett igen kedves levelét akkor hozta vissza hozzám többekkel együtt. Feleletemben azon rendet fogom tartani mellyet a' levél előmbe ad.

Longin már mint lehetett le van fordétva tsak javitást és tisztázást vár, 's az után mihelyt alkamam lessz, vagy ha ez soká elmaradna a' Diligence-kotsin meg küldöm. Ezt már egy pár nappal ez előtt egy levélben meg irtam, de a' Kisfaludy társaságra ajánlkozók fizetésére várakozás miatt azon levelet eddig vissza tartóztattam, mast pedig miután e' tárgyban Tóth Lőrintz Urnak irtam elküldeni szükségtelennek tartók; csak azt az egyet tartom belőle említendőnek, hogy annak utolírásában ez van: kiről gondoltam utolsó levelemben, hogy Kazinczy legujjabban közlött levelének egy részét kelleltinél ellenségesebb indulattal veszi, azt ti, barátim, úgy hiszem elgondoltátok, ha nem irtam is meg világosan.

A kérdéses levélnek, sőt az ujjabban kívánt másik levél ide mellékelt egészéttésének kiadására is olly értelmes és jólelkü közlők felelőssége mellett részemről reá állanék, minthogy az örökké valóság⁴¹¹ kapujánál, mellyhez közel vagyok, jó barátim 's jó akaróim megrendéhetetlen szeretetén kívül a' világnak mind ditsérésével mind alázásával kevesebbet gondolok mint sokan vélhetik. Szántsándékkal 's rossz akaratbol tudtommal senkitsem bántottam⁴¹² meg; akaratom ellen mint ember hibázhattam 's hibáztam is valamint egyéb dolgokban úgy literaturai tekintetben is. De más még életben levő 's nem kedvezve érdeklött egyedekre nézve két észrevételem van 1^{szer} az ilyeneket érdeklő helyek nem adnak e alkalmat olly ingerletségből származó sullódásra melly a' Literatúrának, különösen a Magyar Tudós Társaságnak árthat. 2^{szer} Nem ártnak e' az által, ha az érdeklöttek, mint⁴¹³ hivatal viselők az őket illyetű gáncsolás miatt személyek eránti tiszteletből talán valamit vesztenek és így hivatalbeli hatások használása is gyengül. A' megholtakra nézve e két tekintetben sints mit félni; mert mindenkinek bár⁴¹⁴ mennél igazabb képét birja a' maradék, melly külömben-sem tarthat senkit is hibátlan félistennek. Magamra nézve⁴¹⁵ az említett két tekintetben sincs mitől tartanom. – Ezen észrevételemet a' levelek kiadásában méltóztassanak meggondolni 's egyébberánt meggyőződések szerint cselekedni.

⁴¹¹ örökké [sor fölött betoldva:] valóság

⁴¹² [emend.:] bántattam

⁴¹³ érdeklöttek, <ki> mint

⁴¹⁴ mindenkinek [sor fölött betoldva:] bár

⁴¹⁵ Magamra [sor fölött betoldva:] nézve

Mi munkáim kiadását illeti, arra nézve mast is csak azt mondom, mit már előbbi levelemben mondtam, hogy köszönettel fogom venni ha az Ur a' kiadás fáradságát magára vállalja 's a' kiadási engedelmet minden egyéb feltétel nélkül tsupán azon kérés mellett adom által, hogy a' tetemesebb és szembetűnőbb írásmódi hibákat mellyek azon időben is mikor a' darabokat irtam, gondatlanságomból csuszhattak be kijobbitani, 's számamra 's gyermekeim és néhány barátim számára néhány nyomtatványokat ingyen⁴¹⁶ juttatni sziveskedjék. A kijobbitás bizonyosan sok helyen szükséges; de én azt környülményeim között⁴¹⁷ magamra nem vállalhatom. Minden munkáim 's darabjaim mennyire emlékezem részént saját multságomnak, részént másokat mulattatni kívánásomnak, részént használni akarásomnak szüleményei; de legtöbbször szerentsetlenül született 's születések után minden ápolás és gondoskodás nélkül hagyott gyermekek; azonban az én vélekedésem szerint is legalább némelyek közülök még most is érdemelnének⁴¹⁸ egy kis ápolást, de melly tölem nem telhetik ki. – A' kiadás iránt tett egyéb jegyzetek 's emlékeztetésekre utóbb szándékozom felelni.

Állandóan vagyok szives tisztelettel

Fenn tisztelt Uraságodnak

Sopron Februarius 16^{kán} 1842.

igaz szívü barátja,
Kis János

U. i. Elszórt papirosaim között egy nyoltzad ív papirost találtom melyre Kazinczy kezeivel az ide⁴¹⁹ mellyékelt sorok Fay Andrásról szórol szóra vagynak írva. Nem tudom mellyik leveléhez volt téve toldalékul. Minden esetre meg küldöm, ha talám hasznát venni tetszik. Legalább tudomásul szolgálhat.⁴²⁰

U. i. 2. Kazinczy levelei 1^{ső} kötetének 82^{ik} lapján ez a' hely: „Rendes a' mit Kulcsár felől írsz s. a. t.”⁴²¹ jobbitó jegyzést kíván. A' pályázó⁴²² munkák között volt egy német⁴²³ nyelven irt értekezés is, mellyet mint utóbb meg tudtam Miller Jakab a' nemzeti Könyvtár Gondviselője készített. E' felől mondhatta Kulcsár vagy más valaki, hogy kétséges ha nem ez nyeri e? el a' jutalmat. Németh László barátomnak eszében sem volt concur-

⁴¹⁶ nyomtatványokat [sor fölött betoldva:] ingyen

⁴¹⁷ környülményeim <szert> [jav. ebből sor fölött betoldással:] között

⁴¹⁸ érdemel<y>nének [jav. ebből kihúzással:] érdemelnének

⁴¹⁹ i<tt> [jav. ebből átírással:] ide

⁴²⁰ [emend.:] szolgálhat

⁴²¹ [emend.:] s, a: t.

⁴²² pá<|>lyázó

⁴²³ <N>émet<h> [autográf javítás ebből:] német

rálni. Kazinczy vagy nem jól értett vagy tudósettasomat hibás kifejezéseim miatt nem érthette jól.

U. i. 3. Schedius Ur még nem irt; de B. U. leveléből örömmel értettem a' Kisf. társaságba felvétetésemet. K.

445. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. március 6.

Tekintetes Ur,
Kedves barátom Uram!

Longin fordítása, ha több üres időm van vagy több üres időt reménylhetek, talám nagyobb gonddal készült volna el; de így csak úgy küldöm mint készülhetett. Az Orthografia⁴²⁴ mint nálom⁴²⁵ mindenkor, úgy most is a' leiróé. Sem az ebben ejtett, sem a' többi stílbeli apróbb hibákat kijobbítani egyéb dolgaím miatt nem tudom. Méltóztassanak az Urak mint kiadók e' részben is mindent tenni mít jónak látnak.

Azon töredéket mellyet utolsó levelemből kifeledtem⁴²⁶ ide rekesztem. Fay Ur, ha látja, mosologjon egyet rajta.

Az 1842re készült név könyv a' mellékletekkel együtt tegnap érkezett kezemhez.

Egyébb eránt állhatatosan vagyok szíves tisztelettel

fennisztelt uraságodnak

Sopron Mártius 6^{dikán} 1842. Sietve.

igaz szívű barátja,
Kis János

446. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. március 21.

Tekintetes Ur,
Kedves barátom!

Verseim velem közlött lajstromát ez alkalommal vissza küldöm, később készült verseim gyűjteményével együtt. Minden daraboknál feljegyeztem, mennyire eszembe jutott az időt körül belől, mellyben készültek s a fordításoknál a költőt kiből vetettek. Általában csaknem minden nyomtatott munkám vagy fordítmány vagy utánozat. Hogy

⁴²⁴ Or<t>ografi<ám> [jav. ebből kihúzással és föléírással:] Orthografia

⁴²⁵ mint [sor fölött betoldva:] nálom

⁴²⁶ kifedtem [jav. ebből föléírással:] kifeledtem

ez a versek kiadásakor nem jelentetett az hiba, s nem is emlékezem jól miokból történt, de bizonyosan nem abból, mintha eredetiséggel akartam volna kérkedni. Az jut eszembe, hogy verseimnek 1815-ben megjelent gyűjteményéhez egy mutatót irtam, mellyben minden darabnak melly évben készülése s minden fordítmánynak honnét vétele fel volt jegyezve; de hová lett ez s⁴²⁷ miért maradt nyomtatatlan,⁴²⁸ azt már most nem tudom. Talám azt gondoltuk, hogy a dologhoz értők, különben is észreveendik, hogy többnyire fordítmányokat vagy utánozatokat adunk; vagy⁴²⁹ talám azt véltük, hogy a magyar olvasó közönség akkori e részbeli gondatlanságánál fogva nekünk sem volna szükség e részben mindenkép⁴³⁰ gondosoknak lenni.

A végig nézés és egyengetés s jobbítgatás bizonyosan nagyon szükséges volna; de nekem ahoz sem időm sem kedvem nincs. Csak arra kérem tehát Uraságotat, méltóztassék a közészerüségénél nagyon alul levő verseket kihagyni s a közlendőkben a szembeszőkő gondatlansági hibákat megigazítani. Azután hadd jelenjenek-meg mik megjelennek mint annak tanúi, mit akartam tenni s mit tehettem.

Prózai dolgozataimról utóbb fogok írni.

A név-Könyvet 's a szótárnak engem illető osztályrésze iránt az utasítást csak e folyó hónapban, ez előtt kevés napokkal vettem. A ma esztendei történetírási némelly munkákról szándékom van véleményemet a rendelt időre megküldeni; de a szótárt illetőleg ezen évben, kivált a nyári és őszi napokban, midőn hivatalos utazásokat is kell, ha lehet, tennem, alig dolgozhatom valamit.

Kazincy⁴³¹ leveleinek annyiszor itt felejtett toldalékát most csakugyan elküldöm.

Ki szives tisztelettel állhatatosan vagyok

Uraságotnak

Sopron, Marcius 21-én, 1842:

igazszivü barátja,
Kis János

Másolata Kazincy [!] valamelyik leveléhez tartozott datum nélküli kéziratának.

A Hazai Tudósítások ez idei 2^{dik} levelében szó volt az én Irásom felől is, egy Bokréta felől is. Irni akarék épen, hogy küldjék, midőn Cserépi Károly Ur egy levélben meg küldé. A mint meg nyitám, leg elébb is az én nevem túne szemembe az ajánló levél előtt. Nagyon meg hökkentem, 's azt vala kedvem rá mondani, a mit Cæsar monda, mikor a Cassiusok és Brutusok késelni kezdék: Ista quidem vis est! – Barátom, mikor unbärtig Poetácskák nyujtanak annak bokkrétát, a kit Kis a magyar ének triumfusával, úgy tett

⁴²⁷ de [sor fölött betoldva:] hová lett ez s

⁴²⁸ maradt <ez> nyomtatatlan

⁴²⁹ adunk; [sor fölött betoldva:] vagy

⁴³⁰ részben <ill> mindenkép

⁴³¹ Kaz<y>n<t>y<n> [jav. ebből kihúzással és átírással:] Kazincy

halhatatlanná, mint Pindarus a maga kocsizójit 's az a⁴³² kinek a bokréta nyujtatik, olyan forma érzést érez, mint Napoleon érzett, mikor neki a legparányibb, p. o. a Portugálliai, nyujtott Ordót, minekutánna ő már Bécsből, Péterváradról, Berlinből, Mádrídból kapott keresztet a kereszt helyébe. De el olvasván a kis ajánló levelet, még pedig úgy mintha az másnak volt volna írva, szemérmem örömmé vált. – Et in hoc pectore dii sunt! Fáy András poétai szikrákat kapott. Cultivalni fogom barátságát. Irása uncorrect supra quam cui credibile! de olvasd csak Juratusi dalát p. 15. Vigasztalását p. 11. – két Epigrammját p. 6. s meséit, meg fogod látni, hogy belőle várhatunk valamit. Tüzelni fogom ötet többekre. – Nevét, úgy beszéli Cserépi, azért halgatta-el, mert egy irtóztató atyja van, a ki mindég a Bibliát olvassa, s prophetizál belőle. Jaj volna Fáy Andrásnak, ha az Atyja meg tudná, hogy e' bolondságot az ő fija irta. – Ez a Fáy András Bay Ferencz mellett Juratus, s most fel fog esküdni Prókátornak, de osztán Jobbágyiba megyen Nógrád *Vármegyébe*, hol élni fog sibi et Musis. – p. 23, et seqq. Cserépinek a versei fordulnak elő. – Wesselényi Miklós engem tisztele meg azon parancsolatjával, hogy Zsibói Kastelának kapuja felibe egy márványon állandó írást készítek.

Olvasd! Nicolaus L. B. Wesselényi de Hadad, Stephani et Polyxenae L. B. Dániel de Vargyas, parentum sanctiss. f.

Regi apostolico a Cubic. et provinc. huic supr. potest. præf. fundum avitum apto lare carentem.

Cum conjuge Helena Csereia Nagy-Aitensi, Wolfgangi, Viri illustrissimus filia,

Nicolao, filio ex multis unico, adhuc prætextato, ut spreta ambitiosorum miseria sorte sua lætus domi habitet his ædibus ornaverunt, mdcccviii.

447. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1842. április 6.

A Kazinczy utóbb közlött s Döbrenteit érdeklő töredékeire nevezve abban állapodtam meg Bajza barátommal, ki Ngdat ezennel tiszteli, hogy a D. nevének csak kezdőbetűjét tegyük ki, ellenben a bennünket terhelő helyeket egész épségökben adjuk, a nevek kitételével. Ugy illik hogy a kiadók kimélőbbek legyenek mások⁴³³ mint magok iránt, s ezzel más érintetteknek példát adjanak az illy csapások túrésére, ha igazságosak és érdemlettek; az önmeztagadásra, ha méltatlanok.

A Ngd által velem bizodalmasan közlött jegyzék nyomán a szerint próbáltam minden poetai dolgozásait (azokat kivéven, mellyek a Classica Berekbe szánvák) szoros időrendbe sorozni, mint azt az ide mellékelt lajstrom mutatja. Én e rendet a legtermészetesnek és legcriticaibbnak tartom, ez mutatja a szerző fejlődését, s a szükséges belső összekötetést minden művei közt; minden egyéb rend esetékes és külső. Illy kiadás nyújthat csak elégséges alapot méltó bírálatra; s e rend annál szükségesebb minél hosszabbra nyúlik a pálya, mellynek gyümölcsei adatnak.

⁴³² [emend.:] 'a

⁴³³ mások<, >

Előterjesztem pedig Ngdnak először helybenhagyás végett, másodsor igazításul, mert lehet, hogy itt összeállítva látván a darabokat, Ngd emlékezete egy vagy más darabnak még szorosban ki fogja jelezni tudni illő helyét. Azonkívül néhány darabnál feledékenységből elmaradt az idő feltétele: ezeket a lajstrom végére írtam. – Nem lenne e kedve Ngdnak azon verseket helyébe (A Musához) melly mind az első kiadást, mind a készülendőt, másnak nem létében, megnyitandja: egy mást írni; mellyben a költő, félszázados poetai pályájára, a mellette fel s letűnt ivadékokra, az időnek gondolkozásmódra, művészeti követelésekre stb. nézve változott irányára stb tekintetet vet, s keble gyermekeit még egyszer ajánlja nemzetének. –

Ha lenne hely, mellyen holmi aprólékos változtatást, felettébb elavult kitételek megigazítását szükségesnek tartanám, nem fognék késni azok iránt Ngdát megkérdezni. Nem tartozom azok közé kik nem tudnak péld. negyven éves művel megbarátkozni, mert az másképp szól, mint szólna ma; sőt szükségesnek tartom hogy minden kor és minden egyediség, sajátságaiiban fentartassék; de még is akadhat hely, melly egy tollvonással felfrisíthetetik, a nélkül hogy korából kiejtetnék. Illyesek iránt más alkalommal. – A Ngd küldte pénz megérkezett.

448. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. április 7.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kedves Barátom!

Engem régen nem illetett-meg semmi olly igen fájdalmasan, mint az a' véletlen váratlan szomorú híre, hogy az Ur általam is egyszeri együtt létünk alkalmával nagyon szeretetre méltónak talált feleségétől olly kora halál által megfosztatott s fiatal korában illy hamar másodsorú özvegységre jutott. A szomorító hírt legelőször pesti fiamnak marcius 19-én irt leveléből tudtam meg s azolta egy nap sem mult-el, mellyen szánakozásomat az Urral tudatni nem akartam; de attól tartottam, hogy szánakozásom jelentése a szokásból származók közé számláltathatnék. Azonban szánakozó érzelmeknek mindennap megújulása s azon benső tudat, hogy ezen érzelmek nyilatkoztatása igaz részvétből származik, arra határoz, hogy baráti fájdalmas részvéteket ezen rendeimmel jelentsem. Tudom ugyan, hogy az Ur előtt minden vigasztalható okok tudva vannak, s hogy mindazok mellett is csak az idő gyógyíthatja-meg a szíven ejtett sebet; mindazáltal úgy hiszem, hogy gyászos állapotjában fájdalmát ha nem enyhítheti is, legalább nem öregbíti egy távol lakó rokon szívének résztvevő érzése s azon óhajta, hogy az isteni gondviselés a vallott kárt potolja-ki a lehetőségig mennél rövidebb idő alatt s a végtelen bölcsesség előtt legjobb mód által.

E szives óhajta s igaz szeretet és tisztelet indulatjával állhatatosan vagyok

Fentisztelt Uraságnak
Sopron, Április 7-dikén 1842.

barátja,
Kis János

449. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. április 24.

Tekintetes Ur,
Kedves barátom!

A velem közlött jegyzéket ide mellékelve s a hézagot imitt amott kitöltve visszaküldöm. A választott rendet egészen helyben hagyom; de a darabok eredetét semmikép sem tudom pontosabban kitenni, mint már elébb kivettem. – Az a javaslat, hogy verseim elibe egy új prologust irjak igen kedvelteti magát velem; de követhetem-e vagy nem, még nem tudom. Ha igen; azon leszek, hogy mire kell elkészítsem: ha nem; a régivel kell megelégednünk.

Suetonius fordítását, melyet ez előtt több évvel kezdtem-el, nem akarván csonkán hagyni bevégeztem, s itt közlöm a végett, hogy nyomassék-ki akar a tudós társaság, akar más által, ha a kinyomatásra érdemesnek találhatik.

Egy hét mulva alkalmasint ismét egy Soproni biztos személy megyen Pestre; az ha valamelly kicsin vagy közepszerű nyaláb lesz hozzám küldendő, meg⁴³⁴ fog általam kéretni az elhozás végett.⁴³⁵

Egyébiránt utóbbi levelemben nyilatkoztatott s azolta is mindég élénk és szives részvétem mellett állandóul vagyok igaz tisztelettel

A Tekintetes Urnak
Sopron, Aprilis 24-én 1842.

barátja,
Kis János

450. Kis János Toldy Ferenchez, hely és dátum nélkül, 1842. május 15. előtt

Tekintetes Titoknok Ur!

A Soproni estvék három első füzetéből ha jól emlékezem küldöttem példányt a Magyar Tudós Társaság számára; most midőn a negyedik füzet példányait Pestre szállítottam ezekből is egyet küldök annak; Uraságod számára pedig mind a négy füzetből egy egész exemplarral kívánok kedveskedni.

Kézhez ment e' Svetonius fordítása, melyet ez előtt néhány napokkal küldöttem?

⁴³⁴ küldendő, <elhozhatja> meg

⁴³⁵ [emend.] végett

Azon pénzről melyet Sopron Vármegye részéről a Kisfaludi társaság számára küldöttem, még nem vettem nyugtatványt, mellyel a magamét ki válthatnám; nem kételkedem hogy előbb utóbb ne vennék. Vagyok állandóul szives tisztelettel

Uraságodnak

igazszivü barátja,
Kis János

U. i. Az ide zártt jelentést az Athenæumba iktatni kérem.

K.

451. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. június 11.

Tek. Schedel Ferenc Urnak.

Tekintetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

Duna-Földvárt irt igen becses levelére a következőket felelem: Svetonius fordítását én is úgy hiszem, hogy legjobb lesz a Classikai berek közé igtatni. – A képeimet is legtanácsosabbnak tartom Barabással készíttetni; mert ha lehet a nagy-gyűlésre lemegyek. – Még most sem irhatok bizonyosat, készíthetek-e verseim elibe prologust, vagy nem. A verseléstől már elszoktam; de különben is annyi dolgom van, hogy hivatalom kötelességein kívül csak igen kevésre terjeszkedhetem. Ha készíthetek, azon leszek, hogy megküldjem akkorra, mikor a versek nyomtatása elkezdődik: ha le nem küldhetem, csak azt nyomassuk, ami már kéznél van. – Ön biographiát írni már néhány hónapok előtt kezdettem, s már néhány iv készen van; de hogyan folytathatom s mire mehetek vele, azt csak az idő mutatja-meg. – A nemzeti könyvtár negyedik füzetét, s a magyar akadémiai értesítő első évének első és harmadik számait is köszönettel⁴³⁶ vettem; sajnálom, hogy az utolsóból a második szám elmaradt. – A Kisfaludi társaság pénztárnokától még eddig semmi nyugtatványt sem kaptam. Kérem barátom uramat, sziveskedjék Nagy Ignác urat a megküldésre emlékeztetni.

Mindjárt indul a posta; sietve még csak azt jelentem, hogy kevés napok mulva Somogy vármegyébe megyek templomszentelés végett; azután kerületi egyházi gyűlést fogunk tartani; azért ha akarnék sem vehetnék részt azon választmányi egyházi gyűlésben,

⁴³⁶ is [sor fölött betoldva:] köszönettel

melly Pesten Julius 2-kán kezdődik s melyre Gróf Zay engem is meghivott. – Állandóul vagyok szives szeretettel és tisztelettel

Fentisztelt Uraságodnak

Sopron, Junius 11-kén, 1842.

igaz barátja,
Kis János

452. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. június 17.

Tekintetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

A' Kazinczy leveleihez kívánt kiegészítéseket közlöm; 's egy uttal ide mellékelem munkáim Prologusát is, millýent készíthettem. Ez előtt negyed nappal magamat kényszerítve hozzá fogtam; hamar megbántam hogy nagy feneket kerítettem neki de kénytelennek láttam magamat az elkezdettet az egyszer vett terv szerint végezni. Csak most végeztem, 's még illő gonddal végig sem olvasgathattam a' munkát, de nem is igen tudok (vagy tudtam míg író⁴³⁷ voltam) az egyszer akár miképp elkészült munkán változtatni, legalább minden változás nagy fáradságomba került. Mind az által, ha e' Prologusban egyik vagy másik hely igen kívánja a' változtatást, méltóztassék tudtomra adni: azon leszek hogy megváltoztassam.

Egy verset is melyet papirosaim között találtam ezennel közlök discretióra bizván. Állandóul vagyok szives tisztelettel

Fentisztelt Uraságodnak

Sopron Junius 17^{dikén} 1842.

igaz szívü barátja,
Kis János

Pótolék az 1826^{-ban} October 27-dikén irt Levélből.

Halasy-e vagy az ő Hübnere (tudnillik a ki ujra dolgozá azt az elsőbb Hübnert) szégyenlenek hol⁴³⁸ mit mondani, a mit az ujjab Theologusok és az Exegéták szégyenlenek. Én akarom azokat nem szégyenleni. Mi marad ugy ha mind elhagyjuk a mi szégyenleni

⁴³⁷ míg <ott> író

⁴³⁸ szégyenlenek <vala> [sor fölött betoldva:] hol

való; és miért szégyenljem Sámsonnak a rókái⁴³⁹ körül a mit nem szégyenlek – – – körül? Az Isten az emberi nemzetet lépcsőnként vezeti, s mit tehetek én arról, hogy e máj jók, péld. egy Herder, több ésszel birnak, mint Luther és Calvin, és a kiktől Luther és Calvin közelebbre és távolabbra, erednek? Ha a Zsidók és Keresztyének szent könyvei nem szégyenlék beszélni, ne szégyenljük mi is; de adjuk mellé, a mit ők mellé nem adtak. Minden vallásnak van⁴⁴⁰ Mythológiája; Dániel tehát hadd ne égjen-meg a kemencében, s Illyés hadd lebegjen a maga tüzes szekeren; a gyermek az affélének örül, mint a Görögknél; csak a beszélő tendenciája legyen jó, csak tanítani tudjon, ha tanító lenni akar, minden jól van. Én leginkább az Illyés történetét szeretném⁴⁴¹ a bibliából kitépni – de van bizott elég, a mit szintugy kellene.

Az a Jákob éjjeli birkózása bizar egy történet. De azt is kell tudni. Mint értettem volna én még, mint más ugy mint én, mit jelent némelly tableau, rezen⁴⁴² vagy a Galériákban. Pedig az is szükség hogy értsük. És így tanulni kell, ha nem hallhatni jó volna is. – Mennyi haszontalanságokon kell keresztül vergődni az észnek, hogy ész maradhasson!

Engedd mondanom, hogy én egy egy csinatlanabb s ha szabad volna mondanom, fecsegőbb beszédü embert nem esmerek, mint az a német volt, a kit Halasy fordíta. S melly Logica ez sok helytt! Az Ó Testam. Hist. mellé tett Utolírásnak elejét gyönyörködve olvasám, s mint végzi! – A másikat nem mertem mindeddig megolvasni. – De abba hagyom e textust; egyedül azt jelentem még, hogy az én Schmutztitelemen a Prot. Kézi Könyv mellé még ez lesz vetve: Ifjaknak és öregeknek, s óhajtom, hogy a könyv minden prot. háznál nyitva álljon mindég; mert a III. Részt bővecskébben fogom kidolgozni.

B. Nalácý József, midőn a mostani kalocsai Érsek, ki mindent térít, őtet is az idvezülhetés utjára akará buzdítani, e szókkal felelt: „Hagyjon béket nekem⁴⁴³ Nagyságod (ezt nagyot sóhajtva és férjfiás nyugodalomban⁴⁴⁴) – én mindennap három dologért adok hálat az én Istenemnek: 1. hogy férjfinak teremte, nem asszonynak; 2. Magyarnek és nem németnek; 3 Kalvinistának, nem Pápistának. – Akarom, hogy Nalácýval és velem az⁴⁴⁵ én Emílem, Antonínom, Bálintom és Lajosom is ezt imádkozzák-el minden nap, de az mellett ugy szerethessék a Guzmicsokat mint én – mert méltó-e az a haszontalanság, hogy az miatt egymást ne szeressük?

Pótolék az 1829^{ben} Aprilis 4^{én} irt Levélből.

Tegnap előtt jöttem vissza tőlök, s már vette itt talált leveled mását, s örvend javalásodon. Ő és én egyformán nem kapunk a dicsértetésen, de annál inkább az ollyak javas-

⁴³⁹ Sámsonnak a<z ő> rókái

⁴⁴⁰ vallásnak [sor fölött betoldva:] van

⁴⁴¹ [emend.] szeretnem

⁴⁴² r<é>zen [jav. ebből kihúzással:] rezen

⁴⁴³ nem [jav. ebből sor fölött betoldással:] nekem

⁴⁴⁴ nyugalomban [jav. ebből sor fölött betoldással:] nyugodalomban

⁴⁴⁵ velem [sor fölött betoldva:] az

lásán mint te. A mit itten a derék ifjak szeretete felől mondasz, épen ugy érzése az én szivemnek, mint azok valának a tied is, a miket én Szontagh Értekezésében a fordítások haszna és a silány originálok kára felől mondtam. Mint örvendek én, édes barátom, hogy lelkeink olly sok pontokon barátságosan találkoznak elő, midőn az én gondolkozásom másoknál még eretnesség! s ezek a fesz és pőf emberei még⁴⁴⁶ azt hiszik hogy nekem ment el az eszem. Midőn én a Kassai Minervában egy énekedet és a most ragyogó ifjakét magasztalám, egy valaki, kiről a Muzárion IV.⁴⁴⁷ kötetében olly sokszor van gonosz kíméléssel szó, megtámadá Szemerét, hogy mi lele engem, hogy én csak ezeket a fiukat magasztalom – (az az, hogy nem őtet is.) – Nem, édes barátom, én bennem is van önszeretet, s nyilván szoktam kiáltozni, hogy megcsalja magát bennem a ki azt hiszi, hogy én őtet, bár az te légy vagy Szemere, inkább szeretem mint önmagamat; de olly önmagát szerető, becsülő, imádó boldogot mint ez a nevetlen ember, még nem láttam, s kötelesség vala végre valahára megkefélni, s felverni veszedelmes álomkórságából. – A boldogtalan, társai taposásokkal keresi azt, hogy mások felett lebegessen, et quia ei bonæ artes desunt, azt suttogások által. – Ezután tectior lesz, nem rector. De poltron lévén egyszersmind, ezután lassúbban fog suttogni, s mi már az által is nyerünk valamit. – Hozzá irt leveleimet (mindössze kettő ezen dologban) megtartottam másolatban, s fenyegettem, hogy kiadom, s glosszákkal, ha vickándozik. Nem csak magamért fogtam rá az ostort, s ámbár az illy lármás scénák kedvetlenek, örvendek, hogy megtettem.

Most kérdésidre: – Szontagh Gusztáv Granaderos Hadnagy most Szebenben, Generalis B. Máriassy mellett adjutans. – Szalay Beniámin annyi, mint Kisfaludy Károly; Szalay László pedig egy Budai kamarai igen derék tiszt özvegyének iskolában járó szeretetre igen méltó fija, mintegy 18 esztendő. P. M. betű Paziázi⁴⁴⁸ Mihály ifju prókátort jegyzi; szülei megnemesedtek; Vallása Görög. Már Patakon tanultában ismertem. Kedves asztalosa vala Somosy⁴⁴⁹ Professornak.

A mit Sallust felől mondék a Muzárion IV. kötetében, sőt az is, a mit Gusztávunknak mondék a nyelv dolgában, mind azt Schédius az utolsó betűig készen és önként aláírja, ugy mondá, csak ezt nem ερωτημα τυφλου. Mert az æstheticusok tovább mentek már. – Igen, de a ki jó munkák körül képzi izlését, æsthetikai metaphysikálás nélkül is eltalálja az igazi szépet, s a ki ehez érzést nem viszen, azt a metaphysikázást érteni soha nem⁴⁵⁰ fogja.

Uránia intései.

1° dolgozat.⁴⁵¹

⁴⁴⁶ emberei [sor fölött betoldva:] még

⁴⁴⁷ Muzárion <negyedik> IV.

⁴⁴⁸ Pazi<d>zi [jav. ebből kihúzással és föléírással:] Paziázi

⁴⁴⁹ S<zo>mosy [jav. ebből átírással:] Somosy

⁴⁵⁰ <s>em [jav. ebből átírással:] nem

⁴⁵¹ Toldy utólagos rájegyzése.

Fáradságos utam bajosan kőszirtos oromra
 Felvive s ott keresék megpihenésre helyet.
 Kis kalibát leltem, de nyugalmat nem; sűrű felhők
 Több napokig bevonák gyásszal az ékes eget.
 Menydőrgés, villám, vihar, ostroma zúga fölöttem
 Bár melly vig szivet is megszorítani tudó;
 Én az elaggott kor terhétől nyomva honomtól
 Távol legmélyebb buba merülve levék.
 A hüpochondria jött, e szörnyek szörnyege bennem
 Dulni dühöngéssel, s éltem unatta velem.
 Vissza tekintettem hosszas pályámra, s epesztő
 Csüggedezés közt szám illy panaszokra nyilék:
 „Hetvenkét éves vándor vagyok, annyi dicsőikkel
 Kortárs, kik szép⁴⁵² célt érni futottak elől,
 Kortárs a tudomány több hősiével a kiken a hir
 Elhervadhatlan zöld koszorúja virul.
 S én mi vagyok? csak törpe növény a cedrusos erdőn,
 S ócska fűszál Helikon drága virági között.
 Mit tettem? Sokat álmodozám, már álmodozásim
 Megszüntek,⁴⁵³ de mikép tellyesedének ezek?
 Álmodtam, hogy utóbb az igazság fátyola nélkül
 Mennyei fényében fogja mutatni magát;
 Jártam utána soká, s hozzá közeledni ha véltem,
 Hirtelen eltűn⁴⁵⁴vén éji homályba merült
 A vétkek s babonák ellen harcolni, szavammal
 Ezreket intettem s mertem igérni sikert.
 Serkentő szavaim siketeknek zengtek; előttem
 A butaság s gabszág göggel emelte fejét.
 Hangaimat művész kézzel formákba sok ivre
 Öntöttem, hogy egész nagy haza lenne tanúm,
 Mint égek komolyan s ismét enyelegve mutatni,
 Melly ut viz szépség mennyei vára felé,
 Hány idegen nyelvből plántaltam írói koromban
 Nyelvünk parlagon állt sik mezejére virányt.
 Mit nyertem? Ketten hárman forgatni szerették
 Könyveimet mig még külsejök uj színü volt;
 Még azok is csak az unt órákat elüzni kívánták,
 Nem lelkek nemesebb díszre mívelni velek.

⁴⁵² kik [sor fölött betoldva:] szép

⁴⁵³ Megszünt, [jav. ebből sor fölött betoldással:] Megszüntek,

⁴⁵⁴ eltün-< a s> [jav. ebből kihúzással és sor alá írással:] eltűn⁴⁵⁴vén

S a betűket, mellyek sok időkipg élni reményltek,
 Csak hamar eltemeté más betük árja viszont,
 Uj nemzetség kelt uj nyelvel melly az elébbit
 Elfeledé s jelesebb bajnokokat nevele,
 Bajnokokat kiket ész s tudomány nagysága dicsőit,
 S kiktől szebb alakot nemzetek élte nyerend.
 O de miért irtam, melly balgatag ésszel emeltem
 Emléket, melly guny tárgya maradvá legyen.
 Gyűlölöm immár most valamit papirosra kezemmel
 Véstem s óhajtnám tüzzel emészteni-meg;
 Ohajtnék minden név és hir nélkül enyészni,
 Semmibe pórseregek számtalan ezri közé.”
 Illy töprengés közt elaléltat az álom ölelt át,
 S kezdé mákjával már koszorúzni fejem.
 Hirtelen égi sugár ragyogása vevé körül ágyom
 S mennyei termetü hölgy lépe felém komolyan.
 „Melly istenné jó, szólék, melly Múza keres-fel
 Engemet itt hol akart rejteni pusztá magány?
 O kegyes istenné, ha halandónak szabad értni,
 Értésd meg nevedet, vagy magas üdvös erőd
 Éreztesse velem mélyen melly égi leány vagy,
 Hogy méltóképen tudjon imádni szivem.”
 „Tégedet, illy hangot hallék, bus lelkü halandó
 Lábodról földig egy komor óra levert.
 Engem az égi karok küldnek kiderítni homályát
 Lelkednek, hogy láss tiszta sugáru valót.
 Lássd, Uránia jó, kinek ifju korodban emeltél
 Oltárt, mellynek most készül aludni tüze.
 Téged elébb vezetett közös emberi józan okosság⁴⁵⁵
 S útaidon bőven hinte virágot⁴⁵⁶ öröm.
 Melly tévutra jövé, szemeid mint teltek epével?
 Vagy mi mutat mindent olly feketítve nekik?
 Hallgasd-meg szavaim s mélyen lelkedbe jelelvén
 Tedd vezetőiddé mig lakol a nap alatt.
 Ifjontan nagyság nem bájolt; minden imáid
 Tárgya barátság volt s hú szerelem s vidor ész:
 Most azon aggódol, hogy több kortársid utánok
 Hagytak s szebb fényel tűnve ragyognak elől?
 Zevsz ugy akarja, hogy itt javait csuda kényü szerencse

⁴⁵⁵ józan <ítélet> okosság

⁴⁵⁶ okosság <Életed ösvényén s vígan ölelt az> [jav. ebből föléírással:] S ... virágot

Ossa csinálni kicsinyt, ossza csinálni nagyot;
 S nem kicsiny az, ki csekély osztályrészével az égnek
 Híven tetszeni vágy s vágy gyarapítani nemét.
 Nem leltél ideált, boldog, ki feléje törekvél,
 Lelki tökélyedhez már közelebbre jutál.
 Itt az igazságot nem voltál képes ölelni;
 Örvendj, szent lángal hogyha szeretni tudád;
 Fényes olümpus ezért gazdag dijjal fizet, ott majd
 Bálványod karján éled az égi gyönyört.
 Oktat-e száz? Ne csudáld, ha nem alkotod elüziummá
 A földet csak az ész kisdedi laknak ezen;
 S szellemi mag volt az, mellyet széthintni hivatál:
 Balgatag illy termést látni ki szemmel akar.
 Mit sajnálsz, hogy leckék s érzelmekeket a prés
 Általad a honnal megsokasítva közölt?
 Nemesak az ész tisztább fényét terjedni⁴⁵⁷ segíték,
 Üdvösen is sok szép szivre hatának⁴⁵⁸ azok.
 Vagy fáj hogy nyomodon s melletted az isteni szikra
 A jeles elme magasb lángra gyuladva lobog?
 Melly szégyen ha hazád szebb kedvü reménye busítna,
 S nem volnál inkább képes örülni vele!
 Mit félsz bár körüléd sok fényesbb csillagok égnek?
 Nézd, velek a kicsinyek mint diszesítnek eget!
 Mond, melly épületet láttál több rendü segédek
 Nélkül emelkedtten fényleni pompalakul?
 Vagy nem igényel-e szent joggal betűzésre tanító
 Tiszteletet, s ki jeget-törve csinálgat utat?
 S nincsen-e parnasszon felsőbbek után hely az alsóbb
 Rangnak is a Múzák-védte hüs árnyak alatt?
 Mint bódulsz, ha hiszed, hogy nincs Magyar, a ki szeretne
 Téged, vagy hogy guny részese lenne neved!
 Többeket ismerek én, kik fáradozásodat áldják,
 S kiknek irántad gyors verni szeretve szivek;
 Jóslom igaz szájjal még azt is, hogy sirodon túl
 Sem kevesen hálát fognak adózni neked.
 Serkenj-fel szaggasd szélyel kötelékit az ádáz
 Hagymáznak, melly olly félre beszéle veled.
 Állj-meg férjfiasan, mint álltál tellyes erődben,
 S testnek lelkeddel földet emelve dacolj.

⁴⁵⁷ terje<sz>ni [jav. ebből átírással:] terjedni

⁴⁵⁸ hat<ott>ak [jav. ebből föléírással:] hatának

Rút a góg, de szerény s igaz érdemszülte kevélység
Illik ahoz, kit az ész s sziv nemesíteni tudott.
Elméd fenmaradott szüleményit tüzre ne hányd hát;
Sirba, ne bánd, őket hadd vigye könnyü halál.
E kegyes intésim kalaúzid hogyha leendnek,
Nem szünöm én mindég védve vigyázni reád.”
Igy szólt a fenséges alak s felhőbe borulva
Eltűnt nem hagyván a felelésnek időt.
Bár mi tünődésem készült is Morpheusz eljött
S nyájas képzeletű kellemes⁴⁵⁹ álmot adott.

453. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. július 14.

Tekintetes Titoknok ur!

A mult Junius 22^{én} költ becses levelét hivatalos utamból visszaérkezésem után ez előtt kevés napokkal vettem. Sietek reá felelni. A nyugtatványok kezemhez érkeztek s illő helyökre beadattak. Az Ovidféle kis elégia ez előtt két vagy három esztendőkkel készült.

E mellett jelentem, hogy az „Uránia intéseit” utamban át néztem, a⁴⁶⁰ munkácskán néhány változtatásokat tettem, s azt ide⁴⁶¹ mellékelve küldöm.

Pestre a gyűlésre lemenni tellyes szándékom csak egészségem s egyéb környülmé-
nyeim engedjék.

Egyébiránt mindenkori szives tisztelettemmel állhatatosan vagyok

Fentisztelt Uraságodnak
Sopron, Jul. 14^{én} 1842.

igazszivü barátja
Kis János

Urania intései.

2^d dolgozat.⁴⁶²

Fáradságos utam bajosan kőszirtos oromra
Felvive, s ott keresék megpihenésre helyet.
Kis kalyibát leltem, de nyugalmat nem; sűrű felhők
Több napokig bevonák gyásszal az ékes eget.

⁴⁵⁹ képzelet<et s> [jav. ebből átírással és kihúzással:] képzeletű kellemes

⁴⁶⁰ néztem, <s> a

⁴⁶¹ azt <ezekkel> ide

⁴⁶² Toldy utólagos rájegyzése.

Menyörgés, villám, vihar ostroma zúga fölöttem
 Bár melly vig szívet is megszorítani tudó.
 S én az elaggott kor terhétől nyomva, honomtól
 Távol egyébbén⁴⁶³ is búra megérve⁴⁶⁴ valék.
 A hüpochondria jött e⁴⁶⁵ szörnyek szörnyege, bennem
 Dúlni dühöngéssel s éltem unatta velem.
 Visszatekintettem lefutott pályámra s epesztő
 Csüggedezés közt szám illy panaszokra nyilék:
 „Hetvenkét éves vándor vagyok, annyi dicsőikkel
 Kortárs, kik szép célt tűzve futottak elöl,
 Kortárs a tudomány több hőszível, a kiken a hir
 Elhervadhatlan zöld koszorúja virul.
 S én mi vagyok? csak törpe növény a cedrusos erdőn,
 S ócska fűszál Helikon drága virági között.⁴⁶⁶
 Mit tettem? Sokat álmodozám, már álmodozásim
 Megszüntek, de mikép tellyesedének ezek?
 Álmodtam, hogy utóbb az igazság fátyola nélkül
 Tellyes fényében fogja mutatni magát;
 Jártam utána soká, s hozzá közeledni ha véltem,
 Hirtelen eltűnt az s éji homályba merült.
 A vétkek s babonák ellen harcolni szavammal
 Ezreket intettem s mertem ígérni sikert;
 Serkentő szavaim siketeknek zengtek; előttem
 A butaság s gazság göggel emelte fejét.
 Hangaimat művészkézzel formákba sok ivre
 Öntettem, hogy egész nagy haza lenne tanúm,
 Mint égek komolyan s ismét enyelegve mutatni,
 Melly út visz szépség mennyei vára felé.
 Hány idegen nyelvből plántáltam irói koromban
 Nyelvünk parlagon állt sik mezejére virányt.
 Mit nyertem? Ketten hárman forgatni szerették
 Könyveimet, mig még külsejök uj színü volt;
 Még azok is csak az unt órákat elüzni kívánták
 Nem lelkük nemesebb dizre mivelni velök.
 S a betüket, mellyek sok időig élni reményltek,
 Csak hamar eltemeté más betük árja vizont.
 Uj honi nyelv született, mellyet most kelle tanulnom,

⁴⁶³ Távol < máskép > [autográf jav. ebből föléírással:] egyébbén

⁴⁶⁴ búra < teremve > [jav. ebből föléírással:] megérve

⁴⁶⁵ jött < s > e

⁴⁶⁶ [emend.:] között

'S mellynek írási divat sok művelőket adott,⁴⁶⁷
 'S ollyakat is köztök⁴⁶⁸ kiket ész nagysága⁴⁶⁹ dicsőít.
 S kiktől szebb alakot nemzetek élte nyerend.
 O de miért irtam s melly ferdült ésszel emeltem
 Emléket, melly guny tárgya maradvá legyen.
 Bár minden szavamat, mellyet papirosra nyomatni
 Engedtem, birná tüzzel emészteni kezem.
 Bár földről hir s név nélkül költözve vegyülnék
 A köz népi sereg számtalan ezri közél!"
 Illy töprengés közt elaléltat az álom ölelt meg
 S kezdé mákjával már koszorúzni fejem.
 Egyszeriben körülem terjedt csuda fényü ragyogvány
 S mennyei termetü hölgy látsza közelgni felém:
 „Ez bizony isteni lény! vallyon, melly múza keres fel
 Engemet itt, hol akart rejteni pusztá magány?
 Oh kegyes istennő, ha halandónak⁴⁷⁰ szabad értetni,
 Értessd meg nevedet, vagy magas üdvös erőd
 Éreztesse velem mélyen, melly égi szülött vagy
 Hogy méltóképen tudjon imádni szivem.”
 „Tégedet, illy hangot hallék, bal irányu⁴⁷¹ halandó
 Hosszu zarándokság esti homálya vakít.
 Engem az égi karok küldnek kideríteni borúját
 Lelkednek, hogy láss tiszta sugárú valót.⁴⁷²
 Lássd Uránia jő, kinek ifju korodban emeltél
 Oltárt, mellynek most készül aludni tüze.
 Téged elébb vezetett közös emberi józan ítélet
 Életed ösvényén s vígan ölelt az öröm.
 Melly tévutra jövé, szemeid mint teltek epével?
 Vagy mi mutat mindent megfeketítve nekik?
 Hallgassd meg szavaim; mint kelljen célotat érned
 Kegytelyes szivvel feddve tanácsot adok:
 Ifjontan nagyság nem bájolt, s minden imáid
 Tárgya barátság volt s hű szerelem s vidor ész:
 Most azon aggódol, hogy több kortársid utánok

⁴⁶⁷ Uj <nemzetség kelt uj nyelvvel melly az elébbit / Elfeledé s jelesebb bajnokokat nevele.> [autográf jav. ebből sor fölél írással:] honi nyelv ... adott,

⁴⁶⁸ adott, <O>lly<no>kat [autográf jav. ebből átírással:] 'S ollyakat [autográf betoldás sor fölött:] is köztök
⁴⁶⁹ ész <s tudomány> nagysága

⁴⁷⁰ ha <szabad> halandónak

⁴⁷¹ hallék, <most? Kedves> [autográf jav. ebből sor fölött betoldással:] bal irányu

⁴⁷² [emend.:] valót

Hagytak s szebb fényvel tűnve ragyognak elől?
 Zeusz úgy akarja hogy itt javait Fortuna szeszélye
 Ossa csinálni kicsinyt, ossza csinálni nagyot;
 S nem kicsiny az, ki csekély osztály részével az égnek
 Hiven tetszeni vágy s vágy gyarapítani nemét.
 Nem leltél ideált? boldog ki feléje törekvél
 Lelki tökélyedhez már közelebbre jutál.
 Itt az igazságot nem voltál képes ölelni?
 Örvendj szent lángal, hogy ha szeretni tudád;
 Fényes Olümposz ezért gazdag díjjal fizet; ott majd
 Bálványod karján éled az égi gyönyört.⁴⁷³
 Oktat e szád? ne csudáld ha nem alkotod eliziummá
 A földet; csak az ész kisdedi laknak ezen;
 S szellemi mag volt az, mellyet szét hintni hivatál:
 Balgatag illy termést látni ki szemmel akar.
 Mit sajnálsz, hogy leckék s érzelmeket a prés
 Általad a honnal megsokasítva közölt.
 Nem csak az ész tisztább fényét terjeszteni segíték,
 Üdvösen is sok szép szivre hatottak azok.
 Vagy fáj, hogy nyomodon s melletted az isteni szikra
 A jeles elme magasb lángra gyúladva lobog?
 Melly szégyen, ha hazád szebb kedvü reménye busítna,
 S nem volnál inkább képes örülni vele!
 Mit félsz bár körüléd sok⁴⁷⁴ fényes csillagok égnek?
 Nézd velek a kicsinyek mint diszesítnek eget!
 Mond melly épületet láttál több rendü segédek
 Nélkül emelkedten fényleni pompa lakút?
 Vagy nem igényel-e szent joggal betűzésre tanító
 Tiszteletet s ki fagyot törve csinálgat utat?
 S nincsen e Parnasszon felsőbbek után hely az alsóbb
 Rangnak is a múzák-védte plátánok alatt?
 Mint bódulsz, ha hiszed, hogy nincs magyar a ki szeretne
 Téged, vagy hogy csúf részese lenne neved!
 Többeket ismerek én, kik fáradozásodat áldják
 S kiknek irántod gyors verni szeretve szivök;
 Jósom igaz szájjal még azt is hogy sirodon túl
 Sem kevesen hálát fognak adózni neked.
 Serkenj-fel szaggasd szélyel kötelékít az ádáz
 Hagymáznak, melly olly félre beszéle veled.

⁴⁷³ [emend.:] gyönyört

⁴⁷⁴ körüléd <több> sok

Állj-meg férjfiasan, mint álltál tellyes erődben
S testnek lelkeddel fődet emelve dacolj.
Rút a gőg, de szerény s igaz érdem szülte kevelység
Illik ahoz, kit az ész s sziv nemesíteni tudott.⁴⁷⁵
Engedd, hát elméd szüleményit is élni, mig égnek,⁴⁷⁶
Bölcs⁴⁷⁷ végzése szerint őket is éri halál.
E kegyes intési⁴⁷⁸ kalaúzid, hogyha leendnek,
Nem szünöm én mindig védve vigyázni reád.”
Igy szólt a fenséges alak, s felhőbe borúlva
Eltűnt, nem hagyván a felelésnek időt
Bármí tünődésem készült is, Morpheusz eljő,
S nyájas képzeletű éji nyugalmat adott.

**454. Kis János Székács Józsefhez, hely és dátum nélkül, 1842. július 28. előtt
[levélrészlet]**

[...] Kis János superintendens egy levelében így ír felőle: „Nálánál a’ protestánsok’ közjavának buzgóbb kívánója senki nem lehet; de még élénkebb, több oldalú ’s szélesebb kiterjedésű levelező is e’ részben alig gondoltathatik.” És miután jótékonyágáról bővebben szólott volna, így folytatja levelét: „Jótékonyágának én magam is jeles tanúja vagyok; 1791ben, midőn universitásra készültem, Győrben nála megfordulván ’s tanulásum felől kikérdeztetvén, jó benyomást tettem nála; ’s ő, ki engem előbb sohasem látott, ezen benyomásnál fogva tudtom ’s kérésem nélkül egy győri gazdag özvegyasszonynál úgy ajánlott, hogy tőle számomra akadémiai tanulásum’ folytathatására stipendiumot nyert ki, melly jószívűségét sohasem feledhetem el.” Kis superintendens úgy hiszem megbocsát, hogy megegyezése nélkül a’ közönség elébe hozám levelének idézett részeit, a’ sírhoz olly közel jutott tisztos ősz pedig, hogy a’ mit szerénysége tilt, elmondatá velem kötelességemnek szent érzete. Székács.

⁴⁷⁵ [emend.:] tudott

⁴⁷⁶ mig <a sors> [jav. ebből föléírással:] égnek,

⁴⁷⁷ égnek, <Szent> [jav. ebből föléírással:] Bölcs

⁴⁷⁸ intési<m>

455. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. augusztus 12.

Tekintetes Titoknok ur,
Kedves Barátom uram!

Ovidius szerint *pius est patriæ facta referre labor*, és *si licet exemplis in parvo grandibus* usti, ha egy szegény magyar író csekély munkáit a haza tettei közé lehet számlálni: valóban Uraságod igen *pius* laborral vesződik, midőn írói dolgozataimat olly nagy gonddal akarja kiadni. Ez⁴⁷⁹ tőlem nagy köszönetet érdemel; s annál inkább kötelességemnek tartom igyekezetét tőlem⁴⁸⁰ kitelhetőképen elősegíteni. Mindenkép⁴⁸¹ azon leszek tehát,⁴⁸² hogy képem lefestetése végett ha csak lehet Pestre lemehessek. Erre nézve kérem sziveskedjék, mihelyt valamivel nagyobb valószínűséget lát arról,⁴⁸³ hogy a társaság nagy gyűlése Novemberben lesz, ezt tudtomra adni, mert ez esetben talám még Septemberben lemennék Pestre. – A ház, mellyben születtem nem ugyan egészen ollyan formában, mint születésemkor de nem sok változtatással ugyan azon helyen áll, s azt, ha lehet még a két vagy három hétben lerajzoltatom; de erőm még most bizonyost nem irhatok, hanem fogok nem sokára. Nevem fiatakorombeli aláírásáról is gondoskodom; noha magamnál azt sehol sem találom, hanem valahol megtalálhatni reménylem.

Mi dolgozataimnak az új kiadásba felvételüket illeti elővevém Barátom uramnak erről szóló s a mult 1841^{dikben} December 12^{én} költ levelét. Ebből látom hogy

1. Poetai munkáimnak
2. Eredeti prosai munkáimnak s ezek között
  - a) Beszédeimnek
  - b. Literaturai⁴⁸⁴ æsthetikai és philosophiai eredeti⁴⁸⁵ írásimnak van hely szánva.

E tekintetben néhány észrevételeimet és egy óhajtásomat kívánom közleni. Észrevételeim abban állanak, hogy

1. Minden munkáim nem csak illő gond nélkül sőt többnyire igen mosdatlanul is p. o. nyomtatási hibákkal tömve jelentek-meg; hanem utóbb is általam egészen elhanyagoltattak s életben maradások iránt tőlem legkisebb figyelmet sem nyertek, s mit fájdalommal mondok most sem nyerhetnek.

⁴⁷⁹ Ez<t>

⁴⁸⁰ igyekezetét <a> tőlem

⁴⁸¹ elősegíteni. <E tekintetben is> Mindenkép

⁴⁸² leszek [sor fölött autográf betoldás:] tehát,

⁴⁸³ lát [sor fölött betoldva:] arról,

⁴⁸⁴ Lit<é>raturai [jav. ebből kihúzással:] Literaturai

⁴⁸⁵ philosophiai [sor fölött betoldva:] eredeti

2. Én eredeti író tellyességgel nem voltam s annyira hozá szoktam a fordításhoz s utánozáshoz, hogy mikor eredetit irtam is másokhoz, s nem tudva is bizonyos Reminiscentiákhoz támaszkodtam; de kikhez mikhez arról most számot adni nem tudok.

3 Azok közül mellyeket Barátom uram az émlétt levélben az eredeti darabok közé számlált a következők nem eredetiek, hanem utánozatok: A régiek feléledéséről (Minerva 1826.); Mi segíti elő a tudományokat (Min 1825.); Pár szó az ünnepi köszöntésekről (Min. 1829).*)

Óhajításom pedig ez: Ha a nemzeti könyvtár tervével megegyezne, s ha a vesződség és költség megtérítése⁴⁸⁶ s meg jutalmazása az olvasó közönségtől reményltethetnék kívánnám Polyclet leveleit s apróbb fordítmányaim s utánozataim közül-is, mellyek több folyóiratokban elvagnak széledve a jobbakat a gyűjteménybe felvetetni s kinyomatni; mert meggyőződéseim szerint ezek közül egyik s másik hasznosabb és fenmarasztást érdemlőbb, mint poétai munkáimnak s eredeti dolgozataimnak némely darabja.⁴⁸⁷

E részben, kérem, méltóztassék Barátom uram vélekedését velem közleni.

Emlékezéseimből 16–17 iv kéziratban készen van. Én azokat a Soproni estvékbe szándékoztam iktatni s azért irtam a programában, hogy talám eredeti darabot is foglalnak ezek magokban. A tervet terjedelmesebben szabtam-ki, mint most szeretem. A szerint két, három vagy talám négy füzetet is adnának. A kész ívekben:⁴⁸⁸ otthoni 's más falusi⁴⁸⁹ életem, Soproni oskoláztaim, albizálásom, akadémiai tanulásom, Győri professorságom s nagy baráti predikatorságom vagynak foglalva. Ezután még kővágó Örsi, Nemes Dömölki, és Soproni predikatorságomnak, tovább egy füzetben írói pályámnak, és még egy füzetben Superintendensi hivatalomnak kellene következni. Mindenütt a történeti adatok mellé jegyzeteimet s ítéleteimet is szándékoznám tenni: De szándékomat véghez vihetem-e⁴⁹⁰ az igen kétséges; mert hivatalbeli foglalatosságim erőmet s kedvemet olly mértékben igénylik, hogy üres óráimban, minden foglalkozásban nagyon lassan és sokszor épen nem haladhatok, mindennap nagyobb mértékben tapasztalván, melly nagy akadály ezekre nézve az öregség. Azért sajnálom, hogy emlékezéseimnek olly széles tervet gondoltam-ki.

Kazinczy levelei iránt arra kérem Barátom uramat sziveskedjék meg irni, mivel tartozunk-még a nyomtatási költség födözése végett, hogy fiammal együtt e részbeli kötelességünknek eleget tehesünk.

Mit Barátom uram egyik legjelesebb költőnk kiadásáról ir, az azt a meggyőződést még erősebbé⁴⁹¹ teszi bennem, hogy nem csak Achilles szerencsés ha Homerosz éneklitetteit, hanem az író is az, ha ügyes és lelkiismeretes kiadót talál.

⁴⁸⁶ [emend.:] megtérítése

⁴⁸⁷ [emend.:] darabja

⁴⁸⁸ kész-<i>vekben [jav. ebből átírással és föléírással:] kész ívekben

⁴⁸⁹ otthoni [sor fölött autográf betoldás:] 's más falusi

⁴⁹⁰ [emend.:] vihetem, e

⁴⁹¹ meggyőződést [sor fölött betoldva:] még erősebbé

Polüklet' levelei' kéziratát, fordítmányim' 's utánozatim jegyzékét, 's egy két régibb munkáimnak nálam is alig B. Uramnál pedig kétség kívül épen nem találtató példányit ide mellékelvén szíves tisztelettel maradok

Kedves Barátom *Uramnak*

Sopron, Aug. 12dikén, 1842.

igaz barátja,
Kis János

---

*) Ezek helyett talám ezeket lehetne venni: B. Lakoshoz írott ajánló levél a' soproni estvék előtt, és Idvezlés M. Matkovich István beiktatásakor. [Autográf lábjegyzet.]

456. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. augusztus 13.

Tekintetes Titoknok Ur!

Ujra elolvasván Urania intéseit még egy pár változtatást jónak találok, p. o.

vers 67. józan ítélet helyett józan okosság

vers 68. 's útaidon bőven hinte virágot öröm.

vers 24. hirtelen eltűnt az helyett: hirtelen eltűnván éjji homályba merült.

vers 118. Engedd hát elméd⁴⁹² szüleményit is élni, míg a' sors.

Ércz törvénye szerint őket is éri halál.

Urania szájába talám jobban illik:

a' sors ércz vagy vas törvénye mint az ég végzése.

Ezt hamarjában toldalékul tegnapi levelemhez.

Sopron Augustus 13^{dkán} 1842.

Kis János

[hátlapon címzés:]

Tekintetes Schedel Ferencz Urnak

a' m. t. társaság' titoknokának

Pesten.

⁴⁹² [emend.:] elmét

457. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. augusztus 22.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kedves Barátom Uram!

Ezennel ismét néhány nyomtatott munkáscskáimat küldöm átnézés és ha reájok szükség leend használás végett. Reájok nézve meg kell jegyeznem, hogy mióta kinyomattak, azóta én közülök tulajdonképi értelemben egyet sem olvastam-el, következésképen nem tudom érdemel é valamelyike új kinyomatást vagy nem. Nagy részint végképen Barátom uramnál maradhatnak; de kettőt: a' Hajas Tamás felett mondott predikációt és Matkovich ur üdvözlését, mellyekből egy nyomtatványt sem bírok, átoltvasás⁴⁹³ után vissza küldetni kérek.

Kazinczy levelei már tehát kijöttek.⁴⁹⁴ Ezeknek előbeszédét szeretném ha Barátom Uram póstán megküldené; a' két kötet egész példányból pedig 15 vagy 16 példányt költség nélkül hozzám küldeni September utólján lesz alkalom, vagy Würth Károl Soproni tanácsnok által, ki Budán van a' tárnok széknél mint városunk küldöttje, vagy Mártiny Fridrik hasonlókép varosi tanácsnok ur által, ki mint az utolsó ország gyűlésen a' nemzeti színház választmányához Pestre⁴⁹⁵ van hívva vagy Forster kalmár által, kiről Uraságodat fiam tudósítani fogja.

Sem a' születési⁴⁹⁶ ház-rajzárol sem fiatakoromi kéziratomról még eddig bizonyost nem írhatok. – Pestre még az idén elébb vagy utóbb le menni erős feltételem.

Egyébberránt állandóul vagyok szives tisztelettel
Kedves Barátom Uramnak

Sopron Augustus 22^{dikén} 1842.

igaz barátja,
Kis János

[hátdoldalon címzés:]

Tekintetes Schedel Ferencz orvos
doctor, kir. professor, vármegyei táblabíró
m. t. társasági titoknok Urnak 's a' t.
Pesten

⁴⁹³ [emend.:] atoltvasás

⁴⁹⁴ [emend.:] kijöttek.

⁴⁹⁵ [emend.:] pestre

⁴⁹⁶ születés<em> [jav. ebből kihúzással és átírással:] születési

458. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. szeptember 10.

T Titoknok Ur!

Két utóbbi becses leveleire ezeket felelem. – Az atyám házat mellyben születtem csak egy Deákkal rajzoltathattam le, mert a' rajz mester, ki külömben sem művész, nem érkezett lemenni. A' ház egyebbképp úgy áll ugyan mint születésemkor állott, csak hogy akkor az eleje hajtott formájú volt melly forma a' rajzolatban is utánozva van. De az egész rajzolat alig lessz haszna vehető; azt csak annak bizonyosságául küldöm, melly szivesen akartam volna az Ur kívánságát e' részben is tellyesíteni. Abból az ökröket minden esetre ki kellene hagyni, mert az uttán állanak, én pedig Emlékezeseimből egy scenát akartam rajzoltatni, melly szerint igen szorgalmas 's a' (mi) mellett igen Isten-felő atyám napköltőkor, midőn ökrei az udvaron⁴⁹⁷ már be voltak fogva a' könyörgésre harangozást hallván elébb a' templomba ment 's azután sietett munkájára, mint Schiller Fridolinja – saját kezem irásával lett nevem jegyzését fiatalabb férfi koromból csak egy helyen kaphattam meg, 's abból itt néhány példányokat tettzés szerint használás vagy nem használás véget küldök.

A' Pesti nagy gyűlésre le menni erős szándékom volt; 's szándékom most is van, de már nem olly erős. A' novemberi utazástól külömben is tartanék, de mostani környülményeim miatt méginkább kell tartanom. Nekem igazán írja az Ur szép öreg kor jutott; az nekem sok örömeket ad. Azomban bajok nélkül nincsen. Egyik bajom az, hogy a' flegma bennem igen gyűlvén kivált éjjenként nagy köhögéseket okoz 's nem mindenkor hágy nyugalmassan aludni. Ezt Bárolakosnak is azon kérésére [!] mint van egészségem, meg irtam 's töle a' nélkül, hogy kértem vagy vártam volna, egy a' levél végén lemásolandó recept mellett azt a' biztatást kaptam, hogy az illy nyavala ellen is van orvosság de nehéz etlalálni. Ő is mint mondja soká vesződött illy bajjal migazt ezen recept meg nem szüntette. A' receptet orvosommal még nem közöltem; köszönettel venném, ha íranta véleményét az ur is meg irni sziveskednék. – A' másik bajjom az, hogy jobb lábamon dagadt erek vagynak, mellyek néhány esztendőktől fogva egyszer másszor meg csomósodnak. Ezen várixok egypárszor már lecsiszulodva sebet okoztak, de a' sebek csupán Glouber⁴⁹⁸ vizével borolgattatva két három hét alatt begyogyultak, 's bajom meg szünt. Most egy illyen várix úgy látszik magától akar kifakadni, 's még most ugyan csak türhető fájdalomt okoz 's miatta csak házifogságot kell szenvednem 's lábomat többnyire horisontalis irányban tartani. De aligha seb nem lesz belőle, melly miatt több hetekig a' házból is alig mehetek ki, 's annál kevesebbe reménylhetem Pestre utazhatásomat. Illy környülmények között, ha türhető fajdalmam engedi, talán még a' két nap fel rándulok Bécsbe, 's ott vagy Liderrel vagy Kriehuberrel vagy más művésszel magamat lefestetem. Mind a' mellyett, ha lehet a' gyűlésre még is le megyek, Pesti jó barátimmal is igen ohajtván beszélhetni.

⁴⁹⁷ ökrei [sor fölött betoldva:] az udvaron

⁴⁹⁸ Gl<a>uber [jav. ebből átírással:] Glouber

Az Emlékezetekből az utolsó íveket ide zárom azzal a' kéréssel, hogy azok adandó jó alkalommal vissza küldessenek, mert csak úgy vagynak mint lediktáltam 's még ezután lesznek másképp leírva. Az ezeket meg előző 12–15 ívek most iratnak le másodszer. Ha le lesznek írva, azon leszek, hogy jó alkalommal azokat is le küldhessem. Nagyon szeretném ha két három Pesti barátim e' munkát át néznék, 's hol változtatni való van azt tudomra adnák. Minthogy mind untalan félbe szakasztatom a' dictálásban a' különben is kevés gond melly a' stylre fordíthatatik, természet szerint még több hiányt hágy.⁴⁹⁹ Irói pályámrol mind addig semmit sem szóllok míg még Dömölki és Soproni Predicátorságom le nem lesz rajzolva. Leg bővebb voltam gyermekkorom⁵⁰⁰ 's ifjúsági neveltetésemnél 's fiatal korombeli hivataloskodásomkor történt mivelletésemnél.

A' könyvtár' hatodik füzetétis a' Kazinczy levelei előbeszédével edgyütt vettem. Az utolsóban a'⁵⁰¹ minden oldalrol gondosan kiszemelt észrevételekről⁵⁰² szóló férfias és nemes elő adást igen szivessen köszönöm. Azt az egy környülmént még (minthogy a' dolgot többen tudhatják) talám jó lett volna említeni, hogy a' leveleket Guzmics akarta kiadni; de halála közbe jöven a' kiadásnak másképp kellett történni. Azonban ez nem a' dolog velejéhez tartozik.

Szives köszöntésemet tisztelt jó barátimnak jelentetni kérvén álhatatossan maradok igaz szeretettel és tisztelettel

Fentisztelt uraságodnak

Sopron 10 Sept. 1842

lekötelezett barátja',
Kis János

Ar: laurus unci semis

Tinct: stramonium

scrup: unum

m. d. sigt:

Früh und Abends 30 Tropfen auf Zucker zu nehmen

Josefstadt am 6 t. Novem 839

Hern Brigade General D Kriner

B. Lakos

⁴⁹⁹ hiányt <(szenved)> [jav. ebből föléírással:] hágy.

⁵⁰⁰ [emend.:] volt a'gyermekkorom

⁵⁰¹ utolsóban <azt> a'

⁵⁰² kiszemelt <észre vételt> észrevételekről

U. i.⁵⁰³ A' fordítmányokat, mellyek talám fenn marasztást érdemelnének, utóbb fogom kijegyezni.

Würth Sopron városi tanácsnok Martini Ur Pesten van mint a magyar színház ügyében rendelt országgyűlési választmányának egyik tagja; Würth⁵⁰⁴ hasonlókép városi⁵⁰⁵ tanácsnok Ur pedig Budán van a⁵⁰⁶ Tárnok széknél városunk⁵⁰⁷ részéről. Akarmelleyik is ezen Urak közül nem kétlem szíves lesz elhozni, ha B. U. az itt menő iveket általok⁵⁰⁸ vissza küldheti vagy más valami küldeni való van.

459. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. szeptember 21.

Tekintetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

Minthogy lábam baja a' mult napokban valamennyire könnyebbült 's attól tartottam, hogy utóbb rosszabbra találna fordulni; azért felrándoltam Bécsbe 's ott Kriehuberral lefestettem magamat. E' tárgyról a' fiam minden órán bővebben fog irni vagy talám már irtt is. – Említett bajom még most sem hágy aggodalom nélkül lennem; mert lábom' szára a' sebesüléssel fenyegető helyén most is minduntalan sajog. Az idő megmutatja mire mehetek vele lehető kéméllés mellett.

Állhatatosan maradok szives tisztelettel

Fenntisztelt Uraságodnak

Sopron September 21^{dikén} 1842.

igaz szívú barátja,
Kis János

Sietve

U. I. Lajosomnál 1806^{dik} 7^{dik} és 10^{dik} 11^{dik} évekről több saját kezemmel irtt levelecskéim találatnak.

⁵⁰³ U. <m.> [jav. ebből föléírással:] i.

⁵⁰⁴ Wü<|>th [jav. ebből kihúzással és föléírással:] Würth

⁵⁰⁵ hasonlókép <párossi> [jav. ebből föléírással:] városi

⁵⁰⁶ van <(mint)> a'

⁵⁰⁷ széknél <a> városunk

⁵⁰⁸ <h>iveket <(vala)> általok

460. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. szeptember 23.

Tekintetes Titoknok ur,
Kedves barátom uram!

Ezen jó alkalommal emlékezéseimből ismét egy pár ivet küldök; s Tek. Pallo András jó hirü Soproni ügyész, ki dicséretes készületü fiját jogtanulás végett Pestre késéri remény-lem szives lesz hamit Uraságod hozzám küldeni akar, magával elhozni.

Egyébiránt állhatatosan vagyok szives tisztelettel és szeretettel

Fentisztelt Uraságodnak
Sopron September 23^{dikán} 1842.
Sietve.

igazszivü barátja,
Kis János

U. i. Lajosom megbizásából kérem ne sajnáljon barátom uram János fiamnak Kazincy leveleiből egy nyomtatványt adni. Lakik Leopold utzában 198^{dik} szám alatt.

461. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. október 12.

Tekintetes Titoknok ur!

Folyó hónap 6dikán irt igen becses levelére azért felelek haladék nélkül, mivel Ódor Rudolf fiatal prókátor ur, (kinek szállása a Molnár utzában 96^{dik} szám alatt balfelöl vagon) mint hallom October 20-dika körül szándékozik Pestről elindulni s ide Sopronba haza jönni. Ez reménységem szerint kész lesz elhozni hamit barátom uram küldeni akar; az évlapokat s azokban kivált Longinust valóban nagyon szeretném minél előbb látni.

Az idei Pesti nagygyűlésre már most látom hogy, fájdalom, lehetetlen lesz lemennem. Ez előtt kevés napokkal rövid hivatalos utamon a meghűtés nagyon megijesztett. Balkezem a válltól fogva egész végig elébb gyakran rángatódni kezdett, azután folytonosan remegett. Szerencsémre hamar haza jöhöttem s az izasztás és egy veszikátor egy pár nap alatt a bajt megszüntette. Már most kezem nem remeg s belső részemben sem érzek változást;⁵⁰⁹ de gyengélkedő egészségemre nagyon kell vigyáznom s orvosom tanácsára minden hivatalbeli utazásaimról is lekellett mondanom.

Sajnálom hogy képeimet acélba nem vettem le; de már most nem tehetek róla.

Guzmics iránti észrevételemre tökéletes felvilágosítást⁵¹⁰ vettem abból, mit barátom uram ír. Illy környülmények között természet szerint jobb volt a dolgot elhallgatni.

⁵⁰⁹ érzek <f> változást;

⁵¹⁰ <m>e<g>világosítást [jav. ebből átírással:] felvilágosítást

Kazincyhoz irt leveleimet én nem kaptam vissza; de ha tudnám hol lakik most Kazincyné, kész volnék ötöt megkérni, hogy jó alkalommal utasítaná azokat adresem alatt Pestre; s átnézések után megírnám kinyomtathatóknak tartanám-e azokat, vagy nem.

Hogy emlékezéseim mutatványaival két oly ügyes bíráló megelégszik, az nagy örömmre szolgál. Ha a munka elkészülhet azon esetben szeretnék ilyenektől a fogyatkozások iránt is ítéletet hallani; csak hogy nem örömet fárasztom a szükségesebb dolgokkal különben is igen elfoglaltakat. Egy nagy bajom a stylre nézve az, hogy nem tudom hol éljek az elbeszélésben perfectumokkal s hol imperfectumokkal. E részben semmi szabályt sem vagyok képes magamnak adni, csak bizonytalanságban ingadozok.

Utóbbi levelemben az orvosi tanács kérése, (mit mindjárt a Postára adás után észrevettem) némi szerénytelenség, de oly szeretetből, melly szerint bajunkat⁵¹¹ jó barátunkal örömet közöljük, származott szerénytelenség volt. Annál forróbb köszönettel vettem barátom uramnak reám nézve valóban igen hasznos tanácsát, mellyet el⁵¹² sem mulatok követni.⁵¹³

Kazincy leveleiből a huszonöt példányokat minden órán lesz jó alkalmam Bécsbe⁵¹⁴ elküldeni.

Szives szeretettel és tisztelettel állandóul vagyok

Barátom uramnak
Sopron, October 12^{dikén} 1842.

igazszivü barátja,
Kis János,
mint reconvalescens.

462. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. november 23.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kedves Barátom Uram!

A magyar tudós társaság gyűlésében, melly épen most tartatik, habár egészségem gyengélkedése miatt részt nem vehetek is, lelkeimmel jelen vagyok, s minden tanácskozásához jó szerencsét s jó sikert szivemből kívánok. Sziveskedjék kérem barátom Uram a megjelent társaknak, kikkel szólhat baráti szives indulatomat jelenteni.

Egy elébi levelében azt kívánta barátom Uram, hogy jegyezzem-fel azon fordítmányaimat, mellyeknek egy ideig fenmarasztását érdemesnek tartanám. E kívánsága következésében küldök itt egy jegyzéket; de egészen barátom Uramra hagyom tanácsosnak

⁵¹¹ [emend.:] bajukat

⁵¹² mellyet [sor fölött betoldva:] el

⁵¹³ sem <is> mulatok<-el> követni.

⁵¹⁴ alkalmam [sor fölött betoldva:] Bécsbe

tartja-e vagy nem akár a Polyklét leveleinek, akár az itt feljegyzett darabok egyikének vagy másikának újra kinyomatását; annyival inkább is pedig reá kell hagynom, mivel én semmi átnézésre, vagy kijobbításra mostani környülményeim között magamat nem ajánlhatom. Ki mindenkori szives tiszteletimmal állhatatosan vagyok és maradok

Fentisztelt Uraságodnak
Sopron, November 23-dikán, 1842.

igazszívü barátja,
Kis János

Nevezetesebb fordított darabjaim.

1. A boldogságról. A zsebkönyv első részének 31-dik lapjától a 113-dikig.
2. Erkölcsi gondolatok. A zsebkönyv második részének 63-dik lapjától a 68-dikig.
3. Erkölcsi jegyzések. Ugyanott a 69-dik laptól a 79-dikig.
4. A kritika.: Ugyan ott a 80-dik laptól a 87-dikig.⁵¹⁵
5. A szegény Jakab. Az ifjuság barátjának második kötetében a 245-dik laptól fogva a 253-dikig.
6. Sem a férfi sem az asszonyi nemnek nincs miért egymást megvetnék. Ugyan ott a 253-dik laptól a 260-dikig.
7. Luther elmés mondásai. Ugyanott a 261-dik laptól fogva a 264-dikig.
8. Álom az emberi romlottságról. A Helikoni kedvtöltések első kötetében a 8-dik laptól a 15-dikig.
9. A régi írók haszna Müller János után. Ugyan ott a 117-dik laptól fogva a 124-dikig.
10. A nyugalom és munka történetei. A Helikoni kedvtöltések második kötetében a 110-dik laptól a 117-dikig.
11. A középszerűség hasznairól. Ugyanott a 117-dik laptól a 122-dikig.
12. Hogyan lehet az unalmat eltávoztatni. A Helikoni kedvtöltések 3-dik kötetében a 33-dik laptól a 39-dikig.
13. Az emberi intézetek fő fogyatkozásai Müller János után. Ugyanott a 41-dik lapon.
14. Napkeleti erkölcsi képek. Ugyanott a 42-dik laptól fogva az 51-dikig.
15. Csak a maradék ítélheti-meg a nagy embereket. Ugyan ott az 53-dik laptól fogva az 56-dikig.
16. A gunyolók pestisei a társaságnak. Ugyan ott az 56-dik laptól fogva a 61-dikig.
17. Miképen hatottak a régiek az ujakra. Müller János után. Ugyan ott a 82-dik laptól a 93-dikig.

⁵¹⁵ [emend.:] 87-dikig

18. A régi nemzetek szabadságának elenyészéséről. Müller János után. A Helikoni kedvtöltések negyedik⁵¹⁶ kötetében a 15-dik laptól a 23-dikig.

19. Arrol, mit az ember tehetne⁵¹⁷ és nem tesz. Müller után. Ugyan ott a 34-dik laptól a 37-dikig.

20. Baco⁵¹⁸ gondolatjai. Ugyan ott az 55-dik laptól fogva a 69-dikig.⁵¹⁹

21. A nyomos szorgalom igen szükséges. Ugyan ott a 92-dik laptól fogva a 98-dikig.

22. Mirza látása. Ugyan ott a 110-dik laptól fogva a 116-dikig.

23. A társasági élet és a magánosság. Ugyan ott a 76-dik laptól a 78-dikig.

24. Az elmésség és tudomány. Az erdélyi Muzeum⁵²⁰ 2-dik füzetében a 116-dik laptól a 122-dikig.

25. Az angol szemlélődől vett darabok a 7-dik füzetben a 102-dik laptól a 173-dikig.

26. Ugyan azok folytatása a 8-dik füzetben a 3-dik laptól a 40-dikig.

27. Pope próbája a kritikáról a Sas első füzetében a 101-dik laptól a 121-dikig.

28. Az írók jussairól Wieland után. A Minervában 1825-ben második negyedben a 173-dik laptól a 176-dikig.

29. A régiek feleledéséről az 1826-diki Minervában az 529-dik laptól fogva az 532-dikig.

30. Baco⁵²¹ gondolatjainak folytatása. Ugyan abban a 801-dik laptól fogva a 807-dikig.

31. Ugyan azoknak folytatása az 1826-diki Minervában a 897-dik laptól fogva a 908-dikig.

32. Baco⁵²² gondolatainak folytatása az 1829-diknek második kötetében a 323-dik laptól a 336-dikig.

33. Ugyanazoknak folytatása az 1829-diki esztendőben a 134-dik laptól fogva a 137-dikig.

34. Montesquieu-nek némely jeles gondolatai. Ugyan abban⁵²³ a 209-dik laptól fogva a 216-dikig.

35.⁵²⁴ Montaigne Mihályról,⁵²⁵ s annak némely gondolatai. Az 1830-dikiban a 161-dik laptól fogva a 176-dikig.

36. Baco értekezései folytatása. Az 1830-dikban a 64-dik laptól fogva a 70-dikig.

37. Ugyan azoknak folytatása az 1830-diknak 145-dik lapjától fogva a 154-dikig.

⁵¹⁶ kedvtöltések <harmad> negyedik

⁵¹⁷ [emend.:] emberi <nem> tehetne

⁵¹⁸ Baco<n>

⁵¹⁹ [emend.:] 69-dikig

⁵²⁰ Muzeum<ban>

⁵²¹ Baco<n>

⁵²² Baco<n>

⁵²³ gondolatai. [sor fölött betoldva:] Ugyan abban

⁵²⁴ [emend.:] 35

⁵²⁵ [emend.:] Mihályról,

38. Tudomány és művészet a társasági állapot szempontjából. A tudománytár 6-dik kötetében a 3-dik laptól fogva a 106-dikig.

39. Montaigne gondolatai az emberről a Sas valamelyik későbbi darabjában.⁵²⁶

40. Erkölcsi bölcselkedés elvei Weis munkája szerint. A tudományos gyűjtemény 1835-diki folyamának Októberében.

41. A nyelvjavításról. A tudománytár 1840-diki folyamának Aprilisében.

42. A tudós társaságok haszna.⁵²⁷ A tudománytár 1840-diki folyamának Májusában.

43. Félelem és merészség. Az Athenæum 1839-dik folyamának Septemberében.

44. Az emlékező tehetség hasznai. Ugyan abban ugyan ott.

45. A remény kertje. Ugyan abban Októberben.

46. Tanács az elméceknek. Ugyan abban 1840-ben Aprilisben.

47. A tudományokról. Ugyan abban 1840-ben Májusban.

463. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. január 21.

Kedves Barátom!

Most nem a Titoknoknak, hanem Barátomnak írok. Emlékezéseimből az 1^{ső} Szakasz elkészült, 's akarmelly csekélység is az, még is szeretném, ha Te 's egyéb pesti barátim érkeznének azt megolvasni 's igazításaitokat⁵²⁸ 's egyéb észrevételeiteket velem közölni. E' végre küldöm azt itt hozzád, Boileau' ezen tanácsát követve 's annak tellyesítését kívánva:

Faites-vous des Amis prompts a' vous⁵²⁹ censurer

Qu'ils soient de vos écrits les confidens sinceres,

Et de tous vos defaux les zelés adversaires.

Mindent mit⁵³⁰ igazítandónak vélték, bizvást⁵³¹ megigazíthattok, mindent mit a' szólásokban változtatandónak tartotok, akár a' szók' aláhuzása, akár a' helyek megkeresztelése által megjegyezhettek, minden gáncsolást szabadon tudtomra adhattok. Én mind ezt köszönettel fogom venni 's tanácsokat meggyőződésem szerint vagy követni vagy elmellőzni. – MegengedjeteK hogy e' kéréssel fárasztlak; de hozzám közel senki sincs, kihez e' részben bizodalمام volna; de távol sincs kihez ugy folyamodhatnám, mint hozzátok.

⁵²⁶ [emend.:] darabjában

⁵²⁷ [emend.:] hasznára.

⁵²⁸ igazításokat [jav. ebből föléírással:] igazításaitokat

⁵²⁹ a' <s' admirer> vous

⁵³⁰ Mindent <is> mit

⁵³¹ vélték, <ako> bizvást

A' kéziratot átnézés után is tarcsd magadnál addig, míg a visszaküldésre biztos alkalom vagy neked nem adja magát elő vagy általam nem adatik tudtadra.

Most az írói pályámat tárgyazó emlékezések vagynak munkába; azok után következének ha környülményeim engedendnék a Superintendensi hivatalt tárgyazók.

Hogy képem köztetszést nyert azon örülök. Itt is mindenek jól eltalálnak tartanak. – Életrajzom visszaküldött szakaszát⁵³² vettem,⁵³³ 's az egész átnézhetése véget a többihez⁵³⁴ ismét visszakapcsolom. A' Kisfaludi Társaság évlapjainak harmadik kötete 's a Nemzeti Könyvtár 7^{ik} füzete is szerencsésen kezemhez jöttek; de a magyar akadémiai értesítőből csak az első év első, negyedik és ötödik számait birom 's a' hiányzókat a Soproni könyv-árus gondatlansága miatt nehéz megkapnom.

T. Horváth Mihály Ur a mult hetekben látogatásával nagyon kellemesen meglepven de nálam csak kevés ideig késhetett, többek között azt beszéllé, hogy a nagy szótár kidolgozása iránt ujj terv készítés bízott egy választmányra. Szeretném, ha reám e' munkából vagy igen kevés vagy semmi sem jutna, mert sem helyzetem sem korom sem hivatalaim az e'féle munkához nincsenek alkalmazva 's általam is alig alkalmaztathatnak.⁵³⁵ Egyébb literaturai foglalkozásokkal még mennyire lehet igyekezem akadémiai tagságot megérdemelni vagy legalább azon lenni hogy reá⁵³⁶ méltatlannak ne tartathassam.

Ha időd engedvén pesti tudományos ujjságokat velem közölni sziveskedel nagy köszönettel fogom magányomban venni.

Kik Pesten erántam barátsággal viseltetnek, azoknak ne sajnáld szives köszöntésemet 's dicséretes munkálkodásokon örvendezésemet jelenteni, 's hidd-el hogy⁵³⁷ igaz szivvel vagyok

Sopron Január 21dik 1843.

barátod 's tisztelőd,
Kis János

⁵³² [emend.:] szakaszát

⁵³³ szakaszát <vedd> [jav. ebből föléírással:] vettem,

⁵³⁴ többi<n>e<k> [jav. ebből átírással:] többihez

⁵³⁵ alkalmazhatnak. [jav. ebből föléírással:] alkalmaztathatnak.

⁵³⁶ reá<m>

⁵³⁷ hidd-el [sor fölött betoldva:] hogy

464. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. március 13.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kedves Barátom Uram!

Ha Emlékezéseim már Pesten nem kellenek, azokat ezen rendeim vivője N. T. Perlaky Senior Ur, egy lángoló tűzü Magyar, magával elhozhatja; valamint egyebet is elhozhat, ha valami⁵³⁸ más hozzám küldendő van.

Ki állhatatosan vagyok szives tisztelettel

Fenn/tisztelt Uraságodnak

Sopron Martius 13^{dikán} 1843.

igaz barátja,
Kis János

465. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. április 10.

Tekintetes Ur,
Kedves barátom Uram!

Csak most olvasom az idei pesti hirlap 236-dik számában, hogy Pesten Trattner és Károlynál verseim első kötete megjelent, s kötve 40 krajcár pengőn árultatik. Sietek jelenteni, hogy ez új kiadás hírem s tudtom nélkül történt; s nem hiszem, hogy Trattner–Károlynak joga volt volna ezt cselekedni. Mert az első kiadást néhai Trattner Tamás válalta ugyan saját költségén magára, minden írásbeli szerződés nélkül; de becsületdíjt néhány igen kevés példányon kívül semmit sem adott. Kérem az urat sziveskedjék az új kiadás gátlása végett, ha valamit tenni lehet, megtenni.

Perlaky Senior Ur azt írja, hogy Uraságod emlékezéseim kéziratát hozzám juttatás végett valakire bizta. Én e kéziratot még nem kaptam-meg.

Állandóul vagyok szives tisztelettel

Uraságodnak

Sietve Sopronban, Április 10^{kén}, 1843.

igazszívü barátja,
Kis János

⁵³⁸ ha <val> <hozz> valami

U. i. Ugyan az említett helyen nagy örömmel olvasom azt is, hogy barátom Uram a magyar királyi egyetemi könyvtár igazgatójává van kinevezve. De miért helytartó igazgatóvá? talám Fejér György Ur az igazgatói címet holtáig fogja viselni?

466. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. július 10.

Kedves Barátom Uram!

Teljesen meg vagyok győződve, hogy elég fontos okai voltak levelemre későn felelni 's a' késő feleletet is köszönettel vettem. Nagyon örültem volna Posonybol Sopronba rándulásának; de ez már alkalmasint elmúlt. Én holnap Győrbe megyek kerületi egyházi gyűlésünkre; onnét pedig Zala vármegyébe hívnak nemelly fontos dolgok; noha mostani koromban nem örömet⁵³⁹ teszek hosszas utazásokat. Az emlékezéseket még nem kaptam vissza; de azok kár nélkül késhetnek. Leginkább kívánnám mennél előbb azt tudni, ha a' 'Nemzeti könyvtár' őrzése 's gondviselése szives kívánságom szerint már teljesen barátom⁵⁴⁰ Uramra van-e bízva.

Egyébiránt mindenkori szives tisztelettemmel állhatatosan vagyok
Kedves Barátom Uramnak

Sopron, Julius 10^{diken} 1843.

igaz barátja,
Kis János

467. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. július 10.

Tekintetes Titoknok Ur!

Mióta a' nagy szótárnak engem illető osztályrészét az utasítással együtt a' mult év tavaszán vettem, azóta több ízben próbáltam azt munkába venni; de próbáim mind inkább és inkább meggyőztek arról, hogy e' részben a' társaság' szándékának megfelelően dolgozni nem vagyok képes. Haszontalan nem lehet már belőlem az, mi ez előtt harmincz, negyven évvel a' mostaniakhoz hasonló serkentések mellett talán lehetett volna. Egyfelől egyéb hivatalaim nem csak nem fogyó, hanem inkább szaporodó foglalatosságai mind több és több időt kívánnak tőlem; másfelől koromnak naponként nevedező erőtlensége, 's egyéb bajai napról napra nevelik tehetetlenségemet. Illy környülményeim között kéntelen vagyok a' szotár engem illető osztályrészét ezennel kidolgozatlanul⁵⁴¹

⁵³⁹ koromban [sor fölött betoldva:] nem örömet

⁵⁴⁰ [emend.:] barátom

⁵⁴¹ dolgozatlanul [jav. ebből föléírással:] kidolgozatlanul

vissza küldeni. Nagyon élénken érzem, hogy rendes tagi kötelességemet nem teljesíthetem úgy, mint a' társaság tőlem méltán kívánhatná 's mint magam is kívánám. Ugyan azért csak két ok bír annak kívánására, hogy azon esetben, ha élek még egy vagy legfeljebb két esztendeig, fizetéses rendes tagságomat megtarthassam: egyik⁵⁴² az, hogy egy pár munkámat, mellyek olvasó közönséget nem igen reménylhetnek, 's talán napfény' látására még sem érdemtelnek, díjamon kinyomathassam; másik az, mert azt hiszem, hogy azon érdemes tag, ki utánam a' fizetésre számot tarthat, ezt nélkülözheti 's tőlem nem irigyli.

Egyébéránt minden társasági érdemes tagokat barátságosan köszöntvén változtatlanul vagyok régi szives tiszteletemmel
A' Tekintetes Titoknok Urnak

Sopron, Julius 10^{dikén} 1843.

alázatos szolgája,
Kis János

468. Kis János Beliczay Jónáshoz, Sopron, 1843. december 1.

Nagy tiszteletű Beliczay Jónás Senior Urnak.

Nagy tiszteletű Tudós Senior Ur,
Különösen tisztelt Kedves Komám Uram!

Egy ideig kételkedtem mit tevő legyek a' káplánja ellen nyilatkoztatott panaszaira nézve attól tartván, hogy ez ha megfeddem még többet tesz, csak hogy alattomosabban 's mesterségesebben Nagy tiszteletű Komám Uramnak boszontására 's busítására. Végre az itt menő levél írására határoztam magamat mellyet azért küldök pecsételetlenül, hogy olvassa el Komám Uram 's csak azon⁵⁴³ esetben adja neki, ha tanácsosnak tartja.

A' Pesti egyházi és iskolai lapokban foglalt rágalmak legalább⁵⁴⁴ az ezen lapok útján leendő megczáfolására nem tudom magamat birni; talán emlékezéseimben, ha Superintendensi életemet szándékom szerint leirhatom illendőképp felvilágosítandom e' részben is⁵⁴⁵ a' környülményeket. Egyébbíránt a' rágalmak engem nem csak el nem szomorítottak, hanem igazat mondva csak nem büszkévé tettek mert éreztették 's⁵⁴⁶ éreztetik velem, hogy szellemi tekintetben jóval magasabban állok az olly⁵⁴⁷ porban fetregőknel,

⁵⁴² <E>gyik [jav. ebből átírással:] egyik

⁵⁴³ csak <ug> azon

⁵⁴⁴ rágalmak [sor fölött betoldva:] legalább

⁵⁴⁵ felvilágosítandom [sor fölött betoldva:] e' részben is

⁵⁴⁶ éreztették <velem> 's

⁵⁴⁷ <illy> [jav. ebből átírással:] olly

kik ellenem kikeltek. A' Superintendensi hivatalról lemondani volt egy⁵⁴⁸ idő óta szándékom 's még most is jobban van mint nincs de bizonyosan nem a' hírlapi tettek miatt, hanem részént korom erőtlensége részént más okok miatt. Egyébiránt irántam ujjal bizonyított barátságos indulatjába tovább is ajánlva állhatatosan vagyok szíves tisztelettel és szeretettel Nagytiszteletű Komám Uramnak igaz szívű barátja Sopron Dec. 1^{ién} 1843. Kis János m. k.

Tiszteletes Hering János Káplán Uram
Bizodalmas Tiszteletes Uram!

Nagytiszteletű Beliczay Jónás Ur, ki felől régi tapasztalásomból tudom hogy oknélkül senkit nem szokott vádolni, azt írja, hogy T. Uram nem csak⁵⁴⁹ bajait nem felejteti, hanem inkább neveli, rendetlen, meggondolatlan és goromba maga viselete által terheit sulyosítja; hogy ő T. Uramat naponként csak délben látja az asztal mellett, vagy néha az udvaron találkozáva, noha csak egy ajtó választja el mindkettejeket egymástól; hogy T. Uram szobáját rendszerént naphosszat üresen hagyja, a' napot vagy házolóssal tölti vagy a' mesternél, gyakran késő éjjel megy haza, 's akkor gyertyánál pótolja azt ki, mit az Isten napjánál elcsavargott; 's így még a' mestert is elvonja kötelességének tellyesítésétől.

Ez a' panasz annál inkább elkedvetlenít engem mennél váratlanabb volt előttem; 's azon szíves óhajításomnál fogva mellyel Tiszteleted szerénységét igen szeretném előmozdítani, haladék nélkül⁵⁵⁰ hivatalosan intem de egyszersmind Atyai indulattal is kényszerítem Tiszteletedet szüntesse meg mennél előbb jó maga viselete által az ilyen panaszokat 's igyekezzék egész erejéből Principálisa iránt magát úgy viselni mint az illendőség és kötelesség kívánja; ha csak magát szerencsétlenné tenni nem akarja. Egyébiránt boldogságát kívánó indulattal vagyok Tiszteletednek⁵⁵¹ igaz jó akarója Sopron Dec 1^{sején} 1843 Kis János m. k.

469. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. december 10.

Tekintetes Ur,
Tisztelt barátom Uram!

Soproni estvéim 5-dik füzetéből itt két példányt küldök, egyiket a Magyar tudós társaság, másikat barátom Uram számára. Egyuttal ide mellékelek⁵⁵² három Elegiát is Propertiusból.

⁵⁴⁸ volt <szán> egy

⁵⁴⁹ Uram <a' helyett> nem csak

⁵⁵⁰ előmozdítani, [sor fölött betoldva:] haladék nélkül

⁵⁵¹ vagyok [sor fölött betoldva:] Tiszteletednek

⁵⁵² melléke<z>ek [jav. ebből átírással:] mellékelek

Verseim kiadását illetőleg gyakran aggódom azon, hogy nem csak azoknak java is nagyon közepszerű, hanem sok is⁵⁵³ van közöttük, mi semmit sem ér, s alig tudom elhatározni kiszemelés nélkül jöjjenek-e világra, vagy kiszemelve. Az első eset csak a végre történhetik, ha történik, hogy egész poétaságom minden oldalról megesmertes-sék. Az egész dolgot barátom Uram bölcs megítélésére bízom. Ki állhatatosan vagyok szives tisztelettel

Fentisztelt Uraságodnak
Sopron, December 10-dikén, 1843.

igaz barátja,
Kis János

470. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. március 15.

Tekintetes Ur, Kedves Barátom Uram!

Félve alkalmatlankodom levelemmel; mert dolgai sokasága tudva van előttem; de egy szándékomat nagyon kívánom végre hajtani, s nem esmerék senkit, ki e részben ügyesebb segítóm lehetne, s ki bizodalمام szerint a segítségre szivesebb és hajlandóbb volna, mint barátom Uram. Három kötetet (egyenként 18–21 ivet) teendő emlékezéseim már nagy-részint készen vannak, s különösen az első kötet letisztázva várja a censurát, és sajtót. Arra kérem baráti bizodalommal barátom Uramat, sziveskedjék valakit szerezni, ki ezen munkámat akarmi csekély honorariumért a maga költségén kinyomassa. Gondolatom szerint legjobb lenne azt⁵⁵⁴ három egymásnélkül is árultatható kötetekben illy cimek alatt kiadni: I Superintendens Kis János neveltetését, albizálását, professorságát és predikátorságát tárgyazó emlékezések. Maga által feljegyezve. II Sup. Kis János irói pályáját tárgyazó emlékezések. III Kis János superintendensi hivatalát tárgyazó emlékezések. Ha a kötetek egyenként árultathatnak, talán több vevők találkoznak; kivált superintendensi hivatalom leírását a protestans predikátorok reményilem érdekesnek fogják tartani; s ha külön juthatnak hozzá, könnyebben s többen megvehetik. – Minthogy az első kötet nagy rés[z]e barátom Uramnál van, abból ha szintén tisztázatlan is, a kinyomatni akaró megnézheti, vagy megnézetheti hasznot reménylhet-e, vagy kártól félhet a kinyomatás esetében. – Ha saját költségén kiadó találkozik, s erről tudósítatom: az első biztos alkalommal el fogom az első kötet kéziratát barátom Uramhoz küldeni. – Egyébiránt ha barátom Uram a kiadóval együtt mind a három kötetet árulni tanácsosabbnak tartaná, nekem az ellen sem lenne kifogásom; mert a második és harmadik kötetet is egy pár hónap mulva tisztázva leküldhetni reményilem. – Bocsánatot kérek alkalmatlankodásomért; s kéresem tellyesedésének bizonyosságául veszem, ha említett szándékom akar sikerülése akar nem

⁵⁵³ sok [sor fölött betoldva:] is

⁵⁵⁴ lenne [sor fölött betoldva:] azt

sikerülése felől barátom Uram tudósítani sziveskedendik. – Egyébiránt sok és hasznos foglalatosságaihoz erőt, egészséget, tartós kedvet, s mind a publicumnak minél nagyobb hasznot, mind magának minél szebb és több jutalmat szivemből kívánván állhatatosan vagyok megkülömböztető tisztelettel

A Tekintetes Ur, Kedves Barátom Uramnak
Sopron, Martius 15-dikén, 1844.

igazszivü barátja,
Kis János

[előlapon címzés:]

Tekintetes Schedel Ferenc orvos doktor, Táblabíró s magyar tudós társasági Titoknok
Urnak s a t. különös tisztelettel
Urak uccája 455.
Pesten.

471. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. április 18.

Tekintetes Titoknok Ur!

Sajnálva jelentem, hogy olly értekezésnek, millyent az akademia méltósága kívánna készítését egyfelől öregségi gyengélkedésem, másfelől hivatalbeli dolgaim nem engedik-meg.

Egy uttal baráti bizodalommal kérem Uraságodat, sziveskedjék egy pár renddel⁵⁵⁵ megirni, vette-e azon leveletem, mellyben ez előtt néhány héttel arra kértem Uraságodat, hogy méltóztatnék próbát tenni, találkoznék-e valamely könyváros, ki csekély becsületdíjért emlékezéseimet a maga költségén kiadná.

Egyéberánt mindenkori szives tisztelettemmel állhatatosan vagyok
Fentisztelt Uraságodnak
Sopron, Aprilis 18-dikán, 1844.

igazszivü barátja,
Kis János

[címzés:]

Tekintetes Schedel Ferenc orvos doktor Urnak, szemészség mesterének, a m. kir. egyet. macrobotica és diätetica nyilv. rendkív. professorának, s ideigleni kir. könyvtár igazgatónak, a m. tud. társ. ugy a budapesti kir. orvosgyesület, s a kir. m. természettud.

⁵⁵⁵ [emend.:] rendel

társulat rendes, a pesti orvosi kar, a berlini kritikai egyesület, a drezdai természettud. és orvosi, a würzburgi philosophiai és orvosi társaságok tagjának, a Kisfaludy társaság igazgatójának, ns. Trencsén Vármegye táblabírájának, különös tisztelettel
Sebestyén-piac 296. Pesten.

472. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. május 10.

Tekintetes Titoknok Ur!

Mennél buzgóbban kívánom a' magyar tudós társaság' minden tekintetbeli gyarapodását 's mennél forróbb részvétellel nézem annak dicséretes igyekezeteit 's törekedéseit annál inkább sajnálom hogy Uraságod' két utóbbi hivatalos felszólításainak kötelességem szerint eleget nem tehetek. Öregségem ugyan olly egészséggel van megáldva, mellyel megelégedhetem; de mind a' mellett a' vele természetileg együtt járó erőtlenség csaknem egészen hivatalbeli munkáim véghezvitelére szorít, 's szerencsésnek kell tartanom magamat hogy csak azokat is véghez vihetem. Illy állapotban környülményeim arra intnek hogy a' rendes tagságról lemondjak 's helyemet fiatalabbnak 's ügyesebbnek engedjem által; 's ezen intésnek nem sokára fogok is engedni. Addig is arra kérem baráti bizalommal a' tekintetes társaságot, sziveskedjék megbocsátani hogy ez uttal azon kötelességeket mellyeket tőlem mint rendes tagtól méltán kíván, nem tellyesithetem.

Hogy a' tudományokkal még mindeddig nem szüntem-meg⁵⁵⁶ öregségi erőtlenségem dacára is társalkodni, annak bizonyosságául az 1845^é készitendő Névkönyvben Svetonius fordítása a' Soproni Estvék' 5^{dik} füzete 's az Emlékezések⁵⁵⁷ 2^{dik} és 3^{dik} darabjai szolgálhatnak.

Egyébíránt állandóul vagyok megkülömböztető tisztelettel

A' Tekintetes Titoknok Urnak

Sopron Május 10^{kén} 1844.

alázatos szolgálója
Kis János

Fordítás.

⁵⁵⁶ szüntem-meg [jav. ebből föléírással:] szüntem-meg

⁵⁵⁷ <e>mlékezések [jav. ebből átírással:] Emlékezések

473. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. május 10.

Kedves Barátom Uram!

Vegye szives köszönetemet azon szivességéért mellyel Emlékezéseim' kinyomatása végett annyit fáradozott. A' kinyomatást semmi sem siettetí; sőt az a' környülmény, hogy a' kéziratot jobban átnézhetem 's talám jobbitgathatom, javasolja is. E' munkám' sorsát is Barátom Uramra bízom. Ha míg élek világra jöhet, Barátom Uram által kivánom világra jövését akarmikor is eszközöltetni. Ha a' munka életemben világra nem jöhet: azon esetben fiaim rendelkezhetnek iránta.

Vagyok álhatatosan szíves szeretettel és tisztelettel

Barátom Uram

Sopron Május 10 1844.

igaz barátja,
Kis János

474. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1844. május 16. [fogalmazvány]

Nagyságos Főtisztelendő Úr!

Mélyen megilletődve veszem ez órában majus 10. költ mind hivatalos, mind barátságos sorait. Csak az szerezhette megnyugtatóst aggodalmomnak, ha tudnám, hogy Nagyságod nem⁵⁵⁸ kedvetlenség⁵⁵⁹ vagy épen sértődés érzésében tökélette elmagát e lépésre: erre, higye el Ngod, nincsen ok az acad. részéről. Ugyan⁵⁶⁰ is valamint a Kgy⁵⁶¹ minden, munkára-felszólítást valamennyi r. tagokhoz egyformán intéz; úgy Ngod azon jelentését, hogy értekezéssel *nem* kedveskedik,⁵⁶² Ngd iránt tartozott tiszteletből minden észrevétel nélkül tudomásul vette. Általjában méltóztassék meggyőződve lenni hogy az academiában a Kis János neve általános tisztelet tárgya, s szereteté azoknál, kik e név viselőjét értik és ismerik.

⁵⁵⁸ Nagyságod <azon eltökélést nem> [jav. ebből föléírással:] nem

⁵⁵⁹ kedvetlenség<ből>

⁵⁶⁰ részéről. <A kis gyűlés> Ugyan

⁵⁶¹ valamint [sor alatt betoldva:] a Kgy

⁵⁶² Ngod [utólag jelzett betoldással:] azon ... kedveskedik,

Bár ne lenne része ez elhatározásban a⁵⁶³ Memoirok esetének. Nem mondhatom meny-nyire fáj nekem, hogy egy Kis munkájával,⁵⁶⁴ 's munkával,⁵⁶⁵ millyet én szeretek benne, mintegy házról házra kelle, és siker nélkül,⁵⁶⁶ vándorolnom. Én⁵⁶⁷ ugyan, úgy hiszem kitkit meggyőztem⁵⁶⁸ annak becséről; de reménylhet⁵⁶⁹ keletéről – magam sem vagyok eléggé meggyőződve: s ennek⁵⁷⁰ *nem* aszerző, *nem* amunka tárgya v. feltehető becse, hanem a kor oka. Bennünket az nyugtasson *meg*, hogy a kor változik, de amunka *meg*marad, 's érdeke az idővel⁵⁷¹ *nem* fogy⁵⁷² hanem nevededik.

De az én ohajtásom az vala, hogy Ngd lássa azt a közöns. kezében, lássa eredetieivel együve állítva! Ezek s a már sajtóhoz közel Koltői munkák, együtt⁵⁷³ melly becses⁵⁷⁴ és szép kötetét adták volna e nemes irányu munkálkodásnak, melly tiszta⁵⁷⁵ tükrét e vilá-gító életnek.

Azonban, hiszen Kilian talán fog⁵⁷⁶ szavának embere lehetni. S lássuk a poetai mun-kák hatását!

S most egy kérést! Ngd énekeskönyvet is adott. Vannak-e abban önállólágkészült olly dbok, mik a p m. közé mehetnének? Illyek kijegyzését hálával venném.

Isten tartsa Ngdat még sokáig minden hívei örömére, s literaturánk folytonos hasznára. Én további nagybecsű bizodalmaiba s barátságába zárt, igaz tiszt. maradok

máj 16/44

475. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. május 19.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kedves Barátom Uram!

Sietek aggodalmát eloszlatni. Sem kedvetlenség, sem (és még kevesebbé) sértődés nem⁵⁷⁷ adott alkalmat levelemben jelentett nem annyira eltökélésemre, mint eltökéléshez

⁵⁶³ a<z>

⁵⁶⁴ munkájá<nak> [jav. ebből föléírással:] munkájával,

⁵⁶⁵ munká<nak> [jav. ebből föléírással:] munkával,

⁵⁶⁶ siker<etlen> <kelle> nélkül,

⁵⁶⁷ vándorolnom. <Ngd ab> Én

⁵⁶⁸ kitkit <áthatottam> [jav. ebből aláírással:] meggyoztem [emend.]

⁵⁶⁹ de [sor alatt betoldva:] reménylhető

⁵⁷⁰ s <ez> [jav. ebből föléírással:] ennek

⁵⁷¹ érdeke [sor fölött betoldva:] az idővel

⁵⁷² fogy<n>

⁵⁷³ munkák, <mel> együtt

⁵⁷⁴ melly <szép és> becses

⁵⁷⁵ irányu <mun> munkálkodásnak, <e> melly <teljes> tiszta

⁵⁷⁶ Kilian <szava> talán fog<ja>

⁵⁷⁷ sértődés [sor fölött betoldva:] nem

készülésemre. Kedvetlenség nem; mert sorsommal még korom erőtlenségeihez képest egészségemmel is meg vagyok elégedve, s legnagyobb bajomnak csak szemeim szerfeletti elgyengülését mondhatom. Sértődés még kevesebbé; mert magamat megsértve még a protestans egyházi lapokba iktatott idéten s értetlen kritikák által sem éreztem, az akademia érdemesebb tagjainak irántami jó hajlandósága felől pedig⁵⁷⁸ soha sem volt okom kételkedni. A rendes munkákra felszólítást egészen rendén látom lenni, s míg társ leszek azt ezután is hozzám is mindenkor intéztetni kérem. A rendes tagságról lemondásra nem egyéb emlékeztet engem, hanem az a gondolat, hogy más jobban betölthetné helyemet s az az aggodalom, hogy talán utódomat nem kellene a bármi csekély díj huzásától megfosztanom. Különben ha e gondolat és ez aggodalom egyszer-másszor nem alkalmatlankodnék rajtam, vagy alkalmatlankodásokat legyőzhetném, kész volnék tovább is az akademiában tisztességes helyemen megmaradni, olly reménnyel, hogy annak érdemes tagjai nem neheztelnének reám, ha annyit mennyit kellene, s mennyit szeretnék javára nem dolgozhatnám is.

Emlékezéseim sorsa sem szomorít, legkevesebbé sem. Jól esmerem korunkban literaturánk állapotját; s épen nem csudálom, hogy az illyen munka saját költségén kiadót nehezen, vagy épen nem talál. De nincs is okom a kiadatással sietni; mert a Berzsenyi összes művei kiadóját, s talán még mást is Kazinczy védelmezésével kétségkívül magamra megharagítanám, mit eltávoztatni legalább nem veszteség. Emlékezéseim tehát ha jöhetnek jöjenek napfényre akkor mikor lehet; s bár sohase⁵⁷⁹ jöhessenek⁵⁸⁰ is, az az én nyugalmamat legkevesebbé sem szakasztja félben.

Az énekeket illetőleg a győri gyülekezet az általam készített munkát⁵⁸¹ 1839ben⁵⁸² illy cim alatt:⁵⁸³ Keresztény⁵⁸⁴ énekes könyv, melyet szerzett és egynehány magános áhitatosságra tartozó imádságokkal együtt kiadott a nagy-győri augusztana confessiót tartó evangélika gyülekezet, hirem nélkül másadszor kiadta, s maga által szerzettnek hibásan mondotta. Ebben mind az imádságok mind az énekek kevés kivétellel a győri gyülekezet kérésére én általam készítették, s nagy részint fordítások. Az énekek közül némelyek külön ki vagynak szemelve e cimű munkácskában: Lelki⁵⁸⁵ áldozatok imádságokban és énekekben, melyet több kiadások után megegyezésemmel Landerer nyomtatott-ki

⁵⁷⁸ felől [sor fölött betoldva:] pedig

⁵⁷⁹ s <ha>bár sohase<m>

⁵⁸⁰ jöhe<tné>nek [jav. ebből átírással és kihúzással:] jöhessenek

⁵⁸¹ készített [sor fölött betoldva:] munkát

⁵⁸² munkát [bal oldali margón betoldva:] 1839ben

⁵⁸³ cim<ü> <munkát> [jav. ebből föléírással:] alatt:

⁵⁸⁴ [emend.:] keresztény

⁵⁸⁵ [emend.:] lelki

Pesten 1834-ben, de szerfelett sok hibával. Sajnálom, hogy mindenikből csak egyetlen egy nyomtatványom van, különben örömet küldenék mindenikből egyet. Az utóbb említettben talán lehet találni olyakat, millyeneket Uraságod kíván: vannak közöttök eredetiek is noha kevés számmal, s már meg sem tudom mondani, mellyek legyenek azok.

Barátságáért továbbra is kérésemet ismételvén, szives tisztelettel vagyok s maradok

Fentisztelt Uraságodnak

Sopron, Majus 19-dikén, 1844.

igaz barátja,
Kis János

[borítólapon címzés:]

Tekintetes Schedel Ferenc orvos doktor királyi könyvtár-igazgató, egyetemi professor, s táblabíró Urnak, több tudós társaságok tagjának, s a magyar tudós társaság titoknokának

Sebestyén piac 296.

Pesten.

476. Kis János Székács Józsefhez, Sopron, 1844. június 24.

N. T. Székács József Urnak.

Nagytiszteletű Tudós Ur!

Bibliánknak új magyar fordítását én is nagyon szükségesnek tartom, 's az e' végre az egyházi lapban jelentett alapelveket általjában jóvá hagyom, valamint azt is hogy a' fordítást ne sokan hanem csak vagy egy vagy egypár hozzá értő férfi készítse; de részemről a' fordításra külön jegyzéseket öregségem és több féle dolgaim miatt nem ígérhetek. Egyébbiránt álló tisztelettel vagyok Sopron Június 24^{kén} 1844. Nagytiszteletű Tudós Urnak lekötelezett szolgálója. Kis János.

477. Kis János Felix Wachterhez, Sopron, 1844. július 13.

An HErrn Felix Wachter Buchhändler in Tyrnau.

Wohlgebohrner HErr!

Nachdem Sie die Gefälligkeit hatten sich zur Verschleißung einige Exemplare meiner Soproni Estvék anzubinden; so habe ich Ihnen im Jahr 1841 den 24ten May vom 3ten Heft derselben 12 Exemplare, das Exemplar zur 1 fl 15 x C. M.; im Jahr 1842 den 12ten May, vom 4ten Heft 12 Exemplare, das Exemplar zur 1 fl 10 x C. M.; im Jahr 1843 den 29ten December vom 5ten Heft auch 12. Exemplare; das Exemplar zu 1⁵⁸⁶ fl 12 x C. M. zugeschickt. Da der Verkehr zwischen Oedenburg und Tyrnau nicht leicht ist und sich hierzu jetzt durch meinen Amtsbruder HErrn Prediger Poßwick eine sehr günstige Gelegenheit darbietet; so ersuche ich Sie höflich: den Preis der verkauften Exemplare und zugleich auch die noch nicht verkauften Exemplare diesem meinem Freund zu übergeben. Übrigens bin ich mit gebührender Hochachtung Oedenburg den 13ten July 1844. etc.

478. Kis János Szegedy Ferenchez, Sopron, 1844. július 22.

N. M. Szegedy Urnak

Nagyméltóságú Császári Királyi Belső títkos Tanácsos, Kegyelmes Uram!

Ismét egy jeles ifjut, a' pozsoni akademiában másod évi jogtanuló Straner Augustot, egy nagyon becsületes, de szegény sorsú és sok gyermekü atyának fiát, és az én derék káplánomnak testvér öccsét bátorkodom Excellentiád' pártfogásába a' végre ajánlani, hogy őtet, ki a' keszthelyi Georgikonba megyen, ha a' körülmények megengedik, a' fizetéses tanulók közé felvenni méltóztassék. Tudom Kegyelmes Uram, hogy a' legkegyelmesebb jötevőnek sincs mindenkor tehetségében a' különben érdemesekkel és kívánsága szerint jót tenni; de többszöri tapasztalásom után meg vagyok a' felől győződve, hogy Excellentiád minden jó indulatu, jó igyekezetü jeles ifjak boldogságát a' lehetőségig örömet előmozdítja; 's ezen meggyőződésemmél fogva, nem kételkedem legkevesebbé is, hogy ajánlásomat Excellentiád, ha lehet sikerisíti, 's ha nem lehet, azon esetben is megbocsát a' jó szívből származott ajánlásoméért. Ki egyéberánt mindenkori mély tiszteletemmel állhatatosan⁵⁸⁷ vagyok a' Nagyméltosagu Cs. K. etc alázatos szölgája Kis János m. k. Sopron⁵⁸⁸ Julius 22^{kén} 1844.

⁵⁸⁶ <3> [jav. ebből átírással:] 1

⁵⁸⁷ tiszteletemmel <vagyok> állhatatosan

⁵⁸⁸ k. <Julius> Sopron

479. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. augusztus 11.

Tekintetes Ur!

Emlékezéseim iránt arra határoztam magamat, hogy azokat saját költségemen kinyomaszam; 's az első kötet már a' héten sajtó alá is adatott. Ha szintén tartanom lehet is attól, hogy költségemet be nem veszem; legalább jelét adom annak, hogy mint tagja a' magyar tudós társaságnak a' magyar irodalom számára valamit tenni ígyekezem.

A Soproni Estvék öt első füzetéből számos exemplárok hevernek Pesten. Ezeket, legalább ezeknek legnagyobb részét szeretném Pestről részint iskolai intézetek, részint magyar Casinók számára ajándékban elküldetni; 's újra lekötelezne⁵⁸⁹ Barátom Uram,⁵⁹⁰ ha tudomra adná, melly efféle intézetek 's Casinók vennék azokat kedvesen 's mellyekhez⁵⁹¹ lehetne azokat Pestről biztos alkalmakkal 's vagy ingyen vagy kevés költséggel elküldözni.

Egy uttal jelentem, hogy azon esetre, ha verseim gyűjteményébe Thomson tavaszát is felvenni szándékozik Barátom Uram,⁵⁹² azt a' felső Magyar országi Minerva 1829^{diki} folyamában lehet feltalálni.

A Magyar tudós társaság idei nagy gyűlésére erős szándékom volt elmenni; de úgy látszik hogy alig ha Novemberben nem tartatik, 's így gyengélkedő egészségem alig engedendi meg elmenésemet.

Egyéberánt állandóul vagyok mindenkori szives tisztelettemmel
Kedves Barátom Uramnak

Sopron, Augustus 11^{kén} 1844

igaz barátja,
Kis János

[hátdalalon címzés:]

Kis Janostol a' m. t. társaság r. tagjától

Tekintetes Schedel Ferencz orvos doctor, Táblabiró, királyi professor, királyi 's könyvtár igazgató Urnak, több tudós társaságok tagjának 's a' Magyar tudós társaság titoknokának,⁵⁹³ tellyes tisztelettel

Pest

⁵⁸⁹ le<g>kötelezne

⁵⁹⁰ <b>arátom <u>ram [jav. ebből átírással:] Barátom Uram,

⁵⁹¹ mellyhez [jav. ebből föléírással:] mellyekhez

⁵⁹² <b>arátom <u>ram [jav. ebből átírással:] Barátom Uram,

⁵⁹³ titoknok<j>ának,

480. Kis János Kis Lajoshoz, Sopron, 1844. augusztus 18.

Kis Lajos udvari Agenshez

Édes fiam!

Utolsó egyház kerületi gyűlésünk azon indítványomat, hogy egyház kerületi pecsét nyomónkon a' deák felülírást⁵⁹⁴ magyarra változtassuk örömmel elfogadta. Ennek következtében reád bizom az új pecsét nyomó készíttetését. Csináltass aczélból olly jelképűt és olly nagyságut, millyen és mekkora az itt lenyomott 's ide mellékelt minta; 's egyszer'smind olly nyelűt, hogy a' pecsétet kalapácscsal is lehessen a' papirosra ütni, 's présbe is lehessen csinálni. Azon ifjat, ki ezen levelemet viszi, 's kinek neve Leitgeb János, 's ki a' bétsi theologiai institutumban akarja tanulását folytatni mint nagyon jó indulatut, nagyon szegényt 's nem rossz tanulót ajánlom pártfogásodba, igen jó lenne ha valahol paedagogiát szerezhetnél neki. Egyébiránt állandóul vagyok hűszeretetű Atyád, Kis János Sopron Aug 18^{kán} 1844.

481. Kis János Lehr Andrásnak, Sopron, 1844. szeptember 16.

Tisztelendő Tudós Professor Ur!

Tiszt. Rajcsányi János velegi predikátor Ur 1843-ban illy című munkát adott ki: Magyarország története az első ifjuságnak Pesten 1843. E tizenegyedfél ivet tevő Könyvecskét nem csak azért mivel a szerző által megvagyok kérve, hanem azért is, mivel azt több tekintetben célszerűnek tartom, ajánlom Tisztelendő Professor Uramnak a végre, hogy azon esetben, ha a megolvasás után tanítványai számára használhatónak találja, iskolai könyvnek bevenni sziveskedjék.⁵⁹⁵

Egyébiránt illendő tisztelettel vagyok

Tisztelendő Tudós Professor Uramnak
Sopron, September 16^{kán}, 1844.

lekötelezett szolgálja,
Kis János

⁵⁹⁴ felülírás<á>t

⁵⁹⁵ [emend.:] sziveskedjék.

[hátlapon címzés:]

A Dunántuli kerületbeli evangélikus Superintendenstől.

Tisztelendő Tudós Lehr András evangélikus professor Urnak, bizodalmas drága jó Uramnak

Hivatalból egyházi dologban.

Szent-Lőrincen.

482. Kis János Pucz Ferenchez, Sopron, 1844. október 4.

Fő tisztelendő Pucz Ferencz Rákosi plebanus Urnak

Fő tisztelendő Ur!

Az 1805 esztendőben egypálya kérdés alkalmával, midőn az első jutalmat én nyertem el Tisztelendő Pucz Antal ur számára is rendeltetett jutalom. Ez az ur akkor ha jól emlékezem, Nagy-Bajcsi Káplán volt, most egytudományos foglalkozásom igen szükségessé teszi annak tudását, életben van e' ez az ur, vagymár meg holt, 's ha életben van hol visel most hivatalt? ha pedig meg holt, hol és milyen hivatalban halt meg. Minthogy Fő tiszt. Uram az ő vezeték nevét viseli, talán tud ezen említett kérdéseimre felvilágosító feleletet⁵⁹⁶ adni; azért szíves tisztelettel kérem ha lehet méltóztatásuk egypár rendje által engem tudatlanságomból kisegíteni, 's azon esetben és ha ki nem segíthet arról is egypár szóval tudósítani. Ki megkülömböztető tisztelettel vagyok Sopronban Október 4^{kén} 1844 a' fő tisztelendő Urnak Alázatos szolgája Kis János

U. i. Azt is szeretném tudni miket irt még T.⁵⁹⁷ Pucz Antal ur a' fellebb említett pályya munkáján kívül, melly a' magyar nyelv ki miveltetése módját tárgyzta. –

483. Kis János Garay Jánoshoz, Sopron, 1844. november 8. vagy 18.

T. Garay János urnak.

Tekintetes Ur! A' hozzám érkezett becses felszólításra feleletül az ide mellékelt csekélységet küldöm. Vegye ezt a' tisztelt Társaság annak jeléül, hogy igyekezetét igen becsülöm 's munkálatait buzgó részvétellel kísérem. Egy uttal örvendve jelentem, hogy írói érdemeivel az Ur már régen meg nyerte szíves tiszteletemet, mellyel állhatatosan

⁵⁹⁶ [emend.:] feleletet

⁵⁹⁷ T<ek>.

vagyok Sopronban November 8ikán 1844. Az Urnak lekötelezűtt szolgája Kiss [!] János Superintendens

484. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. november 15.

Tekintetes Ur

Kedves barátom Uram!

A' mult september 18^{án} Bécsben a' fiamnál egy formális cholera lepett-meg hányással, hasmenéssel 's görcsökkel. Ez által egészségem ugy meg rongáltatott, hogy ez előtt csak kevés napokkal jött-meg étvágyam, 's kicsinyenként jöddöget eröm is. Ez az oka hogy leveleire csak most válaszolok.

A' küldött becses ajándékot, valamint a' tudósításokat 's a' Soproni Estvék iránt adott javallást is köszönettel vettem. Ez utolsót igen helyben hagyom; de e' munkámról e' féle jelentést tenni magamnak elébb sem völt⁵⁹⁸ kedvem, 's most még kevesebb van; ha csak más nem teszi, maradjon a' dolog abban. Barátom Uramat annyi hasznos dolgai között ezzel fárasztani vétek volna.

A' Kisfaludy társaság' számára egynehány sor verset irván, egyuttal elolvastatám az Urania intését, 's abban több hibák között ezt a' két könnyen megigazithatót találtam: az utolsó sortul kezdve a' hetedikben Szent végzése szerint helyett jobb lesz bölcs végzése szerint; 's az utolsóban a' nyájas képzeletü helyett inkább lélek erősítő legyen.

A' magyar nyelv' kimiveltetése iránt tett pályakérdésre nézve már eszembe jutott hogy a' harmadik jutalom Pucz Antalnak íteltetett, 's erről magáról is nyertem már szükséges tudósítást.

Állhatatosan vagyok szives tisztelettel

Kedves barátom Uramnak

Sopronban November 15^{ken} 1844.

igazzszivű barátja,
Kis János

[hátoldalon címzés:]

A' Magyar Tudós társaság rendes tagjának.

Tekintetes Schedel Ferenc orvos-doktor királyi könyvtárnok, professor és Táblabíró Urnak a' magyar tudós társaság titoknokának 's t.

Pesten

⁵⁹⁸ v<a>|<a> [jav. ebből átírással:] völt

Fordítmányaim s utánozataim.

1. Az Erdélyi Muzeumban.

Az elmésség és tudomány. Allegoria a második füzetben 1815

A költés és szépliteratura dicsérete a 3^{ik} füzetben _ 1815.

A filozofus hazája ugyanott.

Mit nyertek s micsoda veszedelemben forognak a nagy-városi lakosok ugyanott.

Hogyan kell a szerencsét keresni. u. o.

Hová lett a magyar nyájasság u. o.

Csinált szükségek. _ u o.

A haza szeretetről u. o.

A fősvénység és a puhaság u. o. Allegoria.

A magyar nyersség és darabosság u. o.

A mi nagyanyáink u. o.

A nagy gazdagság és az azzal visszaélés. u. o.

[jobb szélén kapcsos zárójel után:] Ezek Mercier után Tableaux [!] de Paris című könyvéből.

Mért szükséges a tudományokat és szép mesterségeket virágoztatni u. o

Hogyan kell barátokat választanunk, és melly hasznai vannak a barátságoknak.

Az elmésségről, u o.

Pertinaxnak, egy kételkedőnek története maga által meg írva.

Obidak és Remete, napkeleti történet.

Kik érdemlik meg a nagy elmék nevét

A pedantoknak különböző nemeiről

A mesék és Allegóriák haszna, s például egy Allegória az örömről és fájdalomról

A jó könyvírók halhatatlanok.

Az asszonyoknak egy hibás hajlandóságokról

A fattyu elmésségről.

A pártfogás. Allegoria.

Az igaz és fattyu trefáról

Vallás és babona. Egy álom

Igazság, hamisság és költemény Allegoria. u. o.

2. A Tudományos Gyűjteményben.

Az 1819 évi folyam 2^{ik} kötetében: Jegyzések az egyes gondolatokban és aphorismákról [!] való írásról.

Az 1824 évi folyam 7^{ik} k. Régiség tudománya.

Az 1825 évi folyam 5^{ik} k. Értekezés az izlésről.

Az 1829 évi folyam 3^{ik} k. Töredék egy magyar olvasó jegyzőkönyvéből

— — — — 4^{ik} k. A stilus formálásának egy ajánlható módja.

Az 1830^{ik} évi folyam 9^{ik} k. Az orvosok Charlatánságáról

Az 1832^{ik} évi folyam 11^{ik} k. Kivonat Creuzer Fridriknek a régiség akadémiai tanulásáról írt munkájából.

Az 1835. folyam 8^{ik} k. Erkölcsi bölcselkedés elvei Veisz ezredes Francia munkája szerint.

Az 1836^{ik} folyam 9^{ik} k. Általános tekintet Europa tudományos állapotára, Wachler szerint.

3 A tudománytárban.

Az 1834^{ki} folyam 3^{ik} k. Az európai országokban a nyugati birodalom elenyészése által okozott általános változások. Az európai országok – első alapulása. Robertson és Remer után

Ugyan azon folyam 5^{ik} k. 1835 A mostani országok első alapulása, U. az után 4^{ik} kötetben. Általnézése az 1830–1834^{ig} megjelent Encyclopædiai munkáknak.

6^{ik} k. 1835 Tudomány és művészet a társasági állapot szempontjából l 3–106

10^{ik} k. 1836. Az angol szép literatura történetének veleje. Eichhorn és Wackler szerint.

11^{ik} k. 1836. A mostani európai polgári alkotmányok alapulása. Középkor. l 3–84 A francia literatura történeteinek veleje, a 16^{ik} század kezdetétől a 19^{ik} század első negyedének végéig. l. 152–190.

12^{ik} k. Az olasz szépliteratura történetének veleje. Eichhorn és Wackler u. l 173–193

A tudománytár új folyamának 3^{ik} évében Aprilisban. Néhány észrevétel a nyelvjavításról l–149–265

Ugyan azon évben Majusban. A tudós társaságok haszna 271–280.

4. A muzarion új folyamának első fuzetében 1833.

Pope és a tanító költemények című darabok. l 184–198.

5. A Sas című időszaki munka első kötetében, Pope próbája a kritikáról és a francia akademiáról.

A második kötetben

A házasságról

A tudósok némely hibáiról a 3^{ik} darabban

Montaigne gondolatai az emberről a 8^{ik} darabban.

6. A felső magyarországi Minervában.

Az 1825^{iki} f. 2^{ik} negyedében. Mi segíti elő a tudományok és szép mesterségek virágzását. l 135–138.

Ugyan abban. A tudományokkal foglalatostkodók örömeiről s bajairól l. 251–253.

Azon évi folyam 3^{ik} 4^{ik}ében A nemességről l. 343–344.

Nem a hely teszi az embert boldoggá u. o. l 377–379.

A szép könyvek olvasásáról _ l. 379 – 382. u. o.

Azon évi folyam 4^{ik} 4^dében Wieland előbeszéde Cicero leveleinek német fordításához l. 397–401.

A házasságról s házasságtalanságról l 464–465.

Az 1826^{ik} esztendei folyamban.

A régiek feléledéséről és annak hasznairól l. 529–532.

Az írás és könyvnyomtatás. Herder után l 532–536.

Verulami báró Baco gondolatai különféle tárgyakról l 801.–807.

Ismét Baco gondolatai különféle tárgyakról 897–908.

Az 1828^{iki} folyamban.

A politikai gazdaságról l. 1565–1567.

Montesquieu felelete ezen kérdésre: Meddig tarthat egy universalis Monarchia. l 1825–1834.

Lehet-e a jó ember közönséges és országos veszedelem⁵⁹⁹ idején neutralis l. 195.

Az 1829^{iki} folyamban.

Egy pár szó az ünnepi köszöntésekről egy köszöntő versel együtt l 131–134.

Baco értekezése különféle tárgyakról. 134–137.

Montesquieu némely jeles gondolatai l 209–217.

Baco értekezése különféle tárgyakról 323–336.

A híres angol költőnek Popenek különféle jeles gondolatai l. 403–410.

Baco értekezése különféle tárgyakról. 563–569.

A tavasz. Thomson évszakaiból l. 673–708.

Baco értekezése különféle tárgyakról l. 829–845.

Az 1830^{ik} folyamban.

Baco értekezése különféle tárgyakról az 1^{ső} kötetben. l. 145–154.

Ugyanannak értekezései a 2^{ik} k. l. 64–70.

Külföldi írók értekezéseiről a francia nyelv közönséges elterjedése okairól 207–219.

A szoptató dajkák ellen. 219–233.

Az orvosok Charlatanismusáról. Töredéke egy levélnek, melyet egy híres doctor irt barátjához. 233–238

Montaigne Mihály l. 161–176.

Az 1831.^{ik} folyamban.

Az automakról l. 792.

A közép időbeli játékok némely nemei 793–799.

A téntáról. 799–801.

Az 1832. folyamban.

Magyar nemes levele egy magyar tudóshoz. 257–263.

7. Az Atheneumban.

Az 1839 2^{ik} félév 19 sz. Félelem és merészség

– – – – 21. sz. Emlékező tehetség haszna.

27. sz: A remény kertje.

Az 1840^{ik} első félév 8^{ik} számában. Ki boldog?

– – – 31. számában. Tanács az elménczeknek.

– – – 41. számában A tudományokról.

8. 'Sebbevaló könyvben 1798.

A boldogságról lap. 31.

A vad ember és a pallérozott ember (D'Arnaud⁶⁰⁰ után) 89.

⁵⁹⁹ [emend.:] veszedelme

⁶⁰⁰ [emend.:] D'Arnaut

A szánakozás ereje. ugyan az után – l. 95.
 A bagdádi fösvény Kalmár 104.
 Sebbevaló konyvben 1899. [!]
 Erkölcsi gondolatok franciából. 63.
 Erkölcsi jegyzések Anglusból 69.
 A kritika – 80.
 Polycrates. Barthelemyből 87.
 Pope életéről s írásairól. Johnson s Lichtenberg után 97
 Montesquieu emlekezete D’Alembert után. 135.
 9. Helikoni Kedvtöltésben. 1819 1^{só} kötet.
 Álom az emberi romlottságról. l 8 Steele után
 A köznéptől kedvelt dalokról s regékről 80. az angol szemléből
 A kalmárok és kereskedők hasznos emberek. 82. u. o.
 A⁶⁰¹ régi írók haszna – – – 117. Müller János után.
 Helikoni Kedvtöltés 11^{dik} kötetében
 A velencei szerecsen. 3. németből
 Egy anyának levele gyermekei öltözetére szükséges sok költségeiről 21. Mózer után
 A megboldogult jó feleség 23. Ugyan az utan
 De la Bruyere nek némely nevezetes mondásai az asszonyokról 29.
 Egy nevelésbeli fogyatkozásról 50. Az angol szemléből
 A rómaiak luxusáról. egy nemet folyóirásból l. 66–82.
 Helikoni Kedvtöltés III^{ik} kötetében 1819.
 Hogyan lehet az unalmat eltavózt [!] és az eletet legjobban haszonra fordítani 33.
 Az angol szemléből.
 Az emberi intézetek fő fogyatkozásairól l 41. Müller után.
 Napkeleti erkölcsi képek egy német folyó írásból l. 42. 52.
 Csak a maradék ítélheti meg igazán a nagy embereket 53. Az ang. sz.
 A kártékony indulatu gunyolók pestisei a társaságnak. 56. u. ott.
 Míképpen hatottak a régiek az ujakra. 82. Müller János után.
 Helikoni Kedvtöltés 1819 IV^{ik} kötet.
 A vasárnap panasza a fő Rendhez.
 A régi nemzetek szabadságának elenyészéséről Müller János után
 Arról a mit az ember nem tesz és tehetne.
 Az öltözetéről. németfolyó írásból.
 A szülékről és gyermekekről. 55. Baco, Sermones fideles című munkájából.
 A képmutatásról s tettetésről ugy az. u.
 A gazdagságról⁶⁰² u. az. u.
 A tanulásról és könyv olvasásról u. a. u.
 Az ifjuságról s öregségről u. az u. 68.

⁶⁰¹ o. < A falusi élet örömei: tördelék – 85.> A

⁶⁰² [emend.] gazdaságról

A tarsasági élet és maganosságról u a 76.
A nyomos szorgalom igen ritka de igen szükséges dolog. 92
Baylenak levele Shaftesburyhoz s ennek válasza 98.–101.
Mirza látása – 110.
A nyugalom és munka története (Allegoria.) 117.

1805^{ben} azon kérdés fölött melly Kulcsár és Baró Pronay által a' magyar nyelv kimíveltetési tárgyában tétetett fel három értekezés jutalmaztatott meg egyik az enyím, másik a' Pánczél Pál-é, a' harmadik pedig melly accessitet nyert de ne nyomtatott ki egy Plébanusé vagy Kápláné volt: Ezen Plébanus vagy Káplán neve nem jut eszembe. Nem tudja e Schedel ur mi volt a' neve. Ugy tetszik Nagy Bajcsi Plébanus volt.

Gyarmaty' deak ujsága folytatattik-e most is 's mi a' czíme?

A Religio és Nevelés – Két egyházi lap-e vagy egy? 'S Szenczin kívül van e más szerkesztőjök is?⁶⁰³

Millyen iskolákat és casinokat javasol Schedel ur mellyekhez⁶⁰⁴ Soproni estvéimből nyomtatványokat Pestről könnyen küldhetnénk.

A művészetek történeteihöz 30–40 esztendő óta adatok, munkák mellyek kijöttek, – művészek.

Millyen társulatok léteznek, olyanok mellyeknek befolyások van a literatura előmozdítására?

Ujabb folyóiratok, zsebkönyvek.

485. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1844. november 28.

Gróf Széchenyi Istvánnak.

Méltóságos Gróf, Kegyes Uram! Sajnálva jelentem, hogy bár melly szívesen kívánnék is a' magyar tudós társaság idei nagy gyűlésén jelenlenni,⁶⁰⁵ egészségemnek, melly egy súlyos és igen elerőtlenítő betegség után most kezd helyre állani, veszélyeztetése nélkül Pestre nem utazhatok, 's kéntelen vagyok Méltóságodnál könyörögni, hogy itthon maradásomra engedelmet adni kegyesen méltóztassék. Ki egyébiránt megkülömböztető mély tisztelettel állhatatosan vagyok és mindenkor maradok. Sopronban Nov. 28án 1844. Nagyságodnak, alázatos szolgája. Kis János m. k.

⁶⁰³ [emend.:] is

⁶⁰⁴ ur <ki> mellyekhez

⁶⁰⁵ gyűlésén [sor fölött betoldva:] jelenlenni

486. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. január 28.

Tekintetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

A Kisfaludi társaság minapi felszólítása azon néhány verseken kívül, melyeket küldöttem, még az itt menő csekélységek készítésére is adott alkalmat. Óhajtom, hogy ezek is úgy nézessenek, mint bizonyítványai azon szives részvétnek, mellyel a tisztelt társaság munkálkodásait folytonosan késérem. – Cato verseiből egy párt kihagytam; s fordításomból úgy hiszem jó lesz többet is kihagyni, ha nyomtatás alá kerülend. A pythagorasi aranymondatok eredetijét a fordításban szélesíttem, de a dolgot⁶⁰⁶ általában hiven igyekeztem adni.

Egyébiránt mindenkori szives tisztelettel állhatatosan vagyok. Sopron, Januar 28^{kán} 1845

Kedves Barátom Uramnak

igazszívü barátja,
Kis János

487. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. február 2.

Tekintetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

Ezen rendeimet csupán azért írom, mivel egy becsületes soproni polgár, ki Pestre utaz, megkérdezett ha nincs e valami irni valóm Pestre, s mivel barátom Uram, ha valami, mit hozzám küldeni akar, készen van, azt tőle elküldheti.

Egyébiránt változatlanul vagyok igaz tisztelettel és szeretettel
Sopron, Februarius 2^{kán}, 1845.

barátja,
Kis János

U. i. Ha talám, mit nem gondolok, pénz⁶⁰⁷ volna küldendő, azt még sem tartanám tanácsosnak ezen embertől küldeni. K.

⁶⁰⁶ de a<zt> <a> dolgot

⁶⁰⁷ gondolok, <penz> pénz

488. Kis János Székács Józsefhez, Sopron, 1845. február 22.

Nagytiszteletü Székács József Urhoz.

Nagytiszteletü Tudós Ur! Bizodalmasan kérem, sziveskedjék az itt alább következő jelentést a' protestans iskolai és egyházi lapba beiktatni. Allandóul vagyok szíves tisztelettel Sopron Febr. 22 1845 A nagytiszteletü Tudós urnak szerető szolgatársa Kis János.

Jelentés! Tudván hogy a' jó erkölcsel jeles talentomokkal 's dicséretes szorgalommal kitünő tanuló ifjak örülnek, ha' könyvekkel meg ajándékoztatnak,⁶⁰⁸ 's úgy vélekedvén hogy Soproni estvék czimmal megjelent 's 5 füzetből álló Literaturai gyűjteményemet, ha talán tanuló korokban nem is, legalább későbbben haszonnal olvasgathatják, annak Pesten Eggenberger József és Hekkenast Gustáv könyvtárus uraknál találtató példányait számokra ingyen kívánom ki osztogattatni. Az iskolai intézetek 's különösen gymnasiumok és Lyceumok azon érdemes igazgatói, tehát, kik Examenkori jutalmazás végett példányokat ohajtanak birni, ne terheltesenek magokat vagy személyesen vagy bérmentes levélben Tekintetes Schedel Ferenc kir.-könyvtárigazgató és magyar T. Társasági Titoknok urnál jelenteni és a' nekik járandó példányokat legfellyebb folyó évi Junius 10kéig a' magok kölcségén elvitetni. Sopron Febr. 23^{án} 1845.

489. Kis János a tanítóintézetek előjáróihoz, Sopron, 1845. február 23.

Jelentés a' tanító intezetek előjáróihoz⁶⁰⁹

Tudván, hogy a' jó erköltsel jeles talentomokkal 's dicséretes szorgalommal kitünő ifjak örülnek, ha könyvekkel meg ajándékoztatnak, 's úgy vélekedvén, hogy Soproni Estvék czimmal meg jelent 's öt füzetből álló literatúrai gyűjteményemet, ha talán tanuló korokban nem is, leg alább későbbben haszonnal olvasgathatják, annak Pesten Eggenberger József és Hekkenast Gusztáv könyvtárus Uraknál találtató példányait számokra ingyen kívánom kiosztogattatni. Az iskolai intézetek 's különösen Gymnasiumok 's Lyceumok azon érdemes igazgatói tehát, kik examenkori⁶¹⁰ jutalmazás végett példányokat ohajtanak birni, bizodalmasan kéretnek,⁶¹¹ ne terheltesenek magokat vagy személyesen vagy bérmentes levélben Tekintetes Schedel Ferentz Királyi könyvtárigazgató és magyar tudós társasági titoknok urnál jelenteni 's a' nekik jutandó példányokat legfölebb folyóévi Junius 10^{dikéig} a' magok költségén elvitetni.

Sopron Februar 23^{dikán} 1845.

Kis János

⁶⁰⁸ [emend.:] ajándékoztatnak,

⁶⁰⁹ Jelentés [autográf kiegészítés:] a' tanító intezetek előjáróihoz

⁶¹⁰ <E>xamenkori [jav. ebből átírással:] examenkori

⁶¹¹ birni, [sor fölött autográf betoldás:] bizodalmasan kéretnek,

490. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. február 24.

Tekintetes Ur,
Tisztelt barátom Uram!

Csak ugyan reá birtam magamat, hogy Soproni Estvéimmal a' tanító intézetek előjáróit megkínáljam; 's e' végre a' mai postán az ide mellékelt jelentést küldöm a' protestans iskolai és egyházi lapok szerkesztőihez; melyet, ha barátom Uramnak úgy tetszik valamelyik politicai lapba is nevemben beiktathat. – Abban barátom Uramhoz utasítottam az osztozkodni kívánó iskolai előjárókat; mit csak azért bátorzkodtam cselekedni mivel a' mult Augustus 30^{dikán} irt levelében maga adott reá engedelmet.

Nem tudom ha a' könyvvarusok nem kívánnak e' a' kiosztandó nyomtatványoktól rabotat vagy azért, hogy nálok helyt foglaltak valami fizetést. Ha kívánnak, kívánságukat az iskolai intézetek talám meg terhelhetések nélkül tellyesithetnék.

Egyébbiránt alkalmatlankodásomért bocsánatot kérvén 's remélvén mindenkori igaz tisztelettemmel állhatatosan vagyok

Sopron Februárius 24^{kén} 1845

A' Tekintetes Ur Tisztelt Barátom Uramnak

szives barátja,
Kis János

[hátlapon címzés:]

Tekintetes Schedel Ferentz orvos doctor, Kir. Könyvtár igazgató 's Táblabíró Urnak, több külföldi tudós társaságok tagjának 's a' Magyar Tudós társaság titoknokának különös tisztelettel.

Sebestyén piatz 296^{dik} Szám.
Pesten.

491. Kis János Turcsányi Jánoshoz, Sopron, 1845. március 14.

Tisztelendő Tudós Professor Ur!

Azon jelentésemhez melly a protestans Iskolai és Egyházi lapok mult héti levelében foglaltatik, hogy t. i. Soproni Estvéimből az Eggenberger és Heckenast pesti könyvvarusoknál találtató példányait a jó és szorgalmas tanulók számára ingyen kívánom kiosztogattatni⁶¹² azon iskolai igazgató uraknak kik magokat Schedel Urnál bérmentes levélben jelentik

⁶¹² ki<eszk> [jav. ebből átírással:] kiosztogattatni [jav. ebből kihúzással:] kiosztogattatni

s a nekik jutó nyomtatványokat magok költségeken elvitetik, itt még azt jelentem toldalé- kul, hogy Eggenbergernél még Persiusból, Xenophon⁶¹³ nevezetességeiből és a Falusi élet- ből is vagynak néhány példányok, s Persiusból 25 Sokrates nevezetességeiből 20 s a Falusi életből 10 nyomtatványt juttathatok T. Professor Uram számára. Ha ezen ajánlásomat elfogadja tessék ezt is az említett lapban tett jelentés szerint⁶¹⁴ Tekint. Schedel Urral bér- mentes levélben⁶¹⁵ tudatni 's egyszersmind nekem is tudtomra adni, hogy azon esetben ha ajánlásomat el nem fogadja a nyomtatványokat másoknak adhassam.

Feleletét az első postával várván szives tisztelettel vagyok
Sopron Martius 14^{ken} 1845

Tisztelendő Tudós Professor Uramnak

igaz jóakaró szolgája,
Kis János

[hátsó lapon címzés:]

A Dunántuli kerületbeli Evangélikus Superintendenstől.

Tisztelendő Tudós Turcsányi János Evang. professor Urnak bizodalmas drága jó
Uramnak
Hivatalból Egyházi dologban
N. Győrben

492. Kis János Dregaly Dánielhez, Sopron, 1845. március 15.

Nagytiszteletű Dregaly Dániel Urnak.

Midőn Emlékezéseim itt menő példányaiból egyel magának ingyen szívesen kedveske- dem, egyszersmind bizodalmasan kérem szíveskedjék ötét, ha könnyen és terheltetése nélkül lehet eladni; semmi baj sem levén ha mi eladatlanul marad is, vagy ha bár egy sem adattathatik is el. Válaszát ezen példányok vétele felől kikérvén mindenkori szere- tetemmel és tiszteletemmel állhatatosan vagyok Sopronban Martius 15. 1845. A Nagy tiszt. S. a. t. Kis János. m. k.

⁶¹³ Persiusból, <és> Xenophon

⁶¹⁴ is [sor fölött betoldva:] az ... szerint

⁶¹⁵ Urral [sor fölött betoldva:] bérmentes levélben

493. Kis János László Jónáshoz, 1845. március

T. László Jónás Urnak.

Tisztelendő tudós Ur! Emlékezéseim első Közleményéből itt tíz példányt küldök azzal a bizodalmas kéréssel, hogy kilenczét a bolti áron melly a czim levélen jelentve van eladni igyekezzék egyet fáradozásáért magának ingyen meg tartván.

Ezen küldeményem vételéről a' tudósítást ohajtva várván állandóul vagyok szives tisztelettel Tisztelendő Uramnak szerető szolgatársa. Sopron Martius 1845.

494. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. március 21.

Tekéntetes Ur,
Kedves Barátom Uram!

Sziveskedjék az itt menő példányoknak egyikét b^{ar}átságos tiszteletem jeletül magának el fogadni, a' másikat pedig a' m. t. t. számára be adni. – Ki állandóul vagyok és maradok szives tisztelettel és szeretettel

Sopron Martius 21^{kén} 1845.
Kedves Barátom uramnak

igaz szívű barátja
Kis János

495. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. március 22.

Jegyzés

Eggenberger pesti könyvárús urnál 1836^{ban} September 5^{kén} adott bizonyévtványa szerint, még akkor következő czimü munkáimból maradtak nála példányok:

A falusi életből nyomtató papiroson – – 78
ugyan abbol író papiroson – – – – 18
Az Eudáimóniából – – – – – 5
Horatius levelei első ki adásából – – 50
Persiusbol nyomtató papiroson – – 151
ugyan abbol író papiroson – – – 15
Socrates nevezetességeiből kötve – – 56
ugyan abból kötetlenül – – – 50

János fiamnak 1842^{ben} Majusban irt levele szerint Eggenberger ur fizetett neki Persiusból 4 nyomtatványért nyomtató papíroson – és ugyan anyiért író papíroson; és Socrates nevezetességeiből 9 nyomtatványért.

Hogy ezen kívűl azóta valamit fizetett volna, arrol papirosaim között semmi bizonyítványt sem találok. Az én kívánságom az, hogy nem csak a' Soproni estvék hanem az itt fellebb nevezett munkák is ingyen ki osztogattassanak; de azzal a' ki kötéssel, hogy számomra mind a' Soproni estvékből mind ezen munkákból 4. vagy 5 példány, az⁶¹⁶ Eudaimoniából és Klióból pedig minden példány János fiamnál maradjon; s a' ki osztogatandókból a' Soproni és Szombathelyi Lyceumok, ugy szintén a' Kőszegi Evg. Gymnazium számára minden esetben (akarhány Exemplár legyen az eladatlan,) adattassék valami rész; mert ezeknek már ígéretet tettem.

Tekéntetes Schédel urat, bizodalmasan kéretem hogy az itt jelentett kívánságom⁶¹⁷ szerint sziveskedjék a' ki osztogatásban intézkedni, vagy ha dolgai miatt ez a' dolog terhére esnék az intézkedést János fiamnak át engedni. Sopron, Martz. 22dikén, 1845.

Kis János

496. Kis János ifj. Kis Jánoshoz, Sopron, 1845. március 23.

Édes fiam! Későbbben juta eszembe, hogy a soproni estvéken kívűl még más munkáimból is vannak Eggenbergernél eladatlan példányok. Azok iránt azt a rendelést teszem, melly az ide mellékelt jegyzésben találatik. Ezen jegyzést olvasd meg figyelemmel s azután add⁶¹⁸ által Schedel urnak azzal a kéréssel hogy ezen jegyzés szerint sziveskedjék a kiosztogatásban intézkedni; vagy ha talám dolgai miatt a kiosztogatás terhére esnék nagyon szeretném ha a kiosztogatást egészen magadra válalnád. Talám a Florián novellái eladatlan példányainak nagy részét is jó volna hasonló célra kiosztogatni, s csak néhány exemplárt magunk számára megtartani, mellyeket a többi megtartandókkal együtt mikor Sopronba jössz veled elhozhatnád; mert minek heverjenek Pesten⁶¹⁹ hiába? Minden esetre szükségesnek tartom hogy a dolog eránt Schedel urral értekezzél s vele együtt én. Emlékezéseim első Közleményének Pestre⁶²⁰ menendő példányai a cigaróval együtt már bevannak pakolva, csak azt várják hogy a Dunán⁶²¹ a gőzhajó járhasson. Meglehet hogy Eggenbergernél akármi okból most kevesebb példányok hevernek eladatlanul, mint a mennyit én jegyzésem szerint gondolok. Ezen esetben a Soproni, Szombathelyi és Kőszegi iskolák számára, olly arányban kell a kiosztogatásnak történni, hogy Sop-

⁶¹⁶ példány <a' fiamnál maradjon>, az

⁶¹⁷ [emend.:] kívánságos

⁶¹⁸ [emend.:] ad

⁶¹⁹ [emend.:] pesten

⁶²⁰ [emend.:] pestre

⁶²¹ [emend.:] dunán

ronba⁶²² valamivel több jusson mint Szombathelyre s mint kivált kőszegre.⁶²³ Sopron *Martius* 23^{dikán} 845.

Jegyzés. Eggenberger pesti Könyvtár urnál 1836^{ban} *September* 5^{kén} adott bizonyítványa szerint, még akkor következő czimü munkáimból maradtak nála példányok:

A falusi életből nyomtató papiroson – – 78

ugyan abból író papiroson – – – 18

Az Eudaimoniából⁶²⁴ – – – – 5

Horatius levelei első kiadásából 50

Persiusból nyomtató papiroson 151

ugyan abból író papiroson – 15

Socrates nevezetességéből kötve 56

– – – kötetlenül 50

János fiamnak 1842^{ben} Májusban írt levele szerint Eggenberger úr fizetett neki Persiusból 4 nyomtatványért nyomtató papiroson – és ugyan annyiért író papiroson; és Socrates nevezetességeiből 9 nyomtatványért. Hogy ezen kívül azóta valamit fizetett volna, arról papirosaim között semmi bizonyítványt sem találok. Az én kívánságom az, hogy nem csak a Soproni estvék hanem az itt fellebb nevezett munkák is ingyen kiosztogattassanak; de azzal a kikötéssel, hogy számomra mind a Soproni estvékből mind ezen munkákból négy vagy öt példány az Eudaimoniából és Klióból pedig minden példány János fiamnál maradjon; s a kiosztogatandókból a Soproni és Szombathelyi Lyceumok, ugy szintén a Kőszegi *evangelikus* Gimnázium számára minden esetben (akár hány exemplár legyen az eladatlan) adattassék valami rész; mert ezeknek már ígéretet tettem.

497. Kis János gróf Dessewffy Emilhez, Sopron, 1845. március 26.

M. Gróf Dessewffy Emil Urhoz

Méltóságos Gróf! Midőn Nagyságodnak az itt menő példánnyal mind Maga mind érdem-tellyes Szüléi iránti buzgó tisztelem Zálogául kedveskedni kívánok, egyszersmind bizodalmasan kérem 'Nagyságodat, méltóztassék az ide mellékelt jelentést a vezérlete alatt kijövő Buda–Pesti Híradóba beiktattatni. Ki megkülömböztető buzgó tisztelettel vagyok Sopron, Mártius 26-kán, 1845 Méltóságos Gróf, Nagyságodnak, alázatos szolgája, Kis János, m. p.

⁶²² [emend.:] sopronba

⁶²³ [emend.:] kőszegre.

⁶²⁴ [emend.:] eudaimoniából

498. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. július 29.

Tekintetes Titoknok Ur,
Kedves Barátom Uram!

A magyar tudós társaság tagjainak magányos munkálatai között következő ujabban kiadott dolgozataim még nincsenek említve:

Soproni estvék. Negyedik és ötödik füzet.

Emlékezések Kis János életéből. Első közlemény. Sopron 1845.

Ezeket tehát, ha tetszik megemlítheti barátom Uram a jövő évi névkönyvben; s ezekkel együtt azt is jelentheti, hogy Svetoniusból a tízenkét első romai császárok élete és Cicero Tuscolumi vizsgálódásainak első könyve kéziratban készen vagynak.

Egyébiránt mindenkori szives tisztelettel állhatatosan vagyok és maradok
Sopron Julius 29-dikén 1845.

Fentisztelt Uraságodnak

igaz barátja,
Kis János

Jegyzetek

1. Kis János id. Péczeli Józsefhez, Sopron, 1790. február 2.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 143. sz. Másolat: M. Irod. Levelezés 4-r. 148. sz.

Megjelenése:

Teljes terjedelmében kiadatlan, részleteket közölt belőle: BÍRÓ 1961, 81–82.

Keletkezése:

Kis János legelső ismert levele, amelyben soproni diákként maga és társai, Németh László és Potyondi László nevében kapcsolatfelvevő szándékkal fordul az általuk a *Mindenes Gyűjtemény* szerkesztőjeként nagyra becsült tekintélyes íróhoz, id. Péczeli József (1750–1792) komáromi református prédikátorhoz. Péczeliről lásd VÖRÖS 2017; BÍRÓ 1965. A *Mindenes Gyűjtemény* az első magyar nyelvű ismeretterjesztő folyóirat volt. 1789–1792 között jelent meg Komáromban. Célja a hasznos ismeretek terjesztése és az olvasás népszerűsítése volt olyan társadalmi rétegek körében, akik kalendáriumokon kívül más olvasmányhoz nem jutottak hozzá. A *Mindenes Gyűjtemény*ről lásd BUZINKAY–KÓKAY 2005, 48–49; DEBRECZENI 2009, 175–240. A *Mindenes Gyűjtemény* 1790. évi harmadik évfolyamában Péczeli közölte Kis János *Belgrád' meg-vételekor* című költeményét (MINDGY 1790, XXIV. és XXV. levél, 379–388.). A válaszlevél szövege nem ismert.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kassai Múzeum: A kassai *Magyar Museum* című folyóirat Kazinczy Ferenc, Batsányi János és Baróti Szabó Dávid szerkesztésében 1788 és 1792 között jelent meg. Modern kiadása: DEBRECZENI 2004.

Magyar Virgilius: Rájniz József 1789-ben megjelent Vergilius-fordítása. Az említett toldalékban olvasható Rájniznak a kassai *Magyar Museum* szerkesztőihez, Kazinczyhoz és Batsányihoz intézett írása a fordítás szabályairól. Teljes címe: *Töldalék, mellyben a' Magyar Virgiliusnak szerzője a' kassai Magyar Múzeumról jelesbben pedig az abban foglaltatott fordítás' mesterségének reguláiról-való itéletét ki nyilatkoztatja. Po'zonyban, füskúti Landerer Mihály' költségével és betűivel. 1789.*

Faludy Ferentz: Faludi Ferenc (1704–1779) kismemesi származású jezsuita tanár, pap, író, költő, drámafordító. Életében csak prózai munkáit jelentette meg.

titulus (lat.): cím, rang

Frantz: francia

Anglus: angol

Egyiptomi setétség: A Biblia szerint az Egyiptomot ért tíz csapás közül a kilencedik (vesd össze 2Móz 10,21–29).

Hadi történetek: Magyar nyelvű újság, *Hadi és Más Nevezetes Történetek* címmel 1789 és 1791 között jelent meg Bécsben Görög Demeter és Kerekes Sámuel szerkesztésében. 1792-től *Magyar Hirmondó* címmel jelent meg 1803-ig.

Kurír: A *Magyar Kurír* bécsi magyar nyelvű újság, 1786-ban indult, szerkesztője 1793-ig Szacsвай Imre, későbbi szerkesztői Decsy Sámuel, Pánczél Dániel, Igaz Sámuel és Márton József voltak. 1834-ben szűnt meg.

Catalogus (lat.): katalógus, jegyzék

Némethi Mihály: (?–?) Soproni könyvkötő. Sikertelen lesekabinét-alapítási kísérletére csak Kis János Péczelihez írt leveléből és annak *Mindenes Gyűjtemény*-beli írásából rendelkezünk információkkal. További pályája ismeretlen (lásd MINDGY 1790, XVI. levél, 247–248.).

Lésekabinét (ném.): Lésekabinett, olvasókabinett, „olvasószoza”. Péczeli felhívását lásd MINDGY 1789, II. negyed, IX. levél, 135–137. A kölcsönkönyvtár elődjének magyarországi történetéhez lásd BÍRÓ 1961, 81–83; FÜLÖP 1978, 35–61; SZEMZŐ 1939, 165–175.

Németh László: (1770–1806) evangélikus algimnáziumi tanár. 1770-ben született Jobaházán, 1780–1790 között Sopronban tanult, Kis János diáktársa és barátja, a Soproni Magyar Társaság egyik alapítója, 1791–1793 között Göttingenben tanult, hazatérése után Batthyány Maximilián grófnál nevelő, 1796-tól Kis János utódként a győri evangélikus iskola tanára, később rektora. 1806-ban halt meg Győrben. Levelezett Kazinczy Ferencsel; földrajzi, történelmi és latin nyelvészeti munkái jelentek meg nyomtatásban, sok írása kéziratban maradt. Kis János *Emlékezései* második közleményében részletes életrajzot közölt róla (lásd Kis 1846a, 57–65.).

Potyondi László: (1770–1827) evangélikus prédikátor, nyolc évig tanult Sopronban, ahol Kis János diáktársa és barátja volt, a Soproni Magyar Társaság alapító tagjai közé tartozott. Utána Kőszegen a „deák iskola” tanára volt, majd másfél évig Jénában tanult. 1794. november 21-én avatták lelkésszé Alsó Bükön (HRABOWSZKY 1803, 70.). 1809-től 1827-ben bekövetkezett haláláig malomsoki prédikátor (TUDGY 1828/V, 117.).

Journál (fr.): újság, folyóirat

intempestiva curiositas (lat.): alkalmatlan időben való kíváncsiskodás

Classis (lat.): osztály

9. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz, Nagybaráti, 1796. június 15.

Kézirata:

BDEG Nk., D. I. 8. XI/6.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János legkorábbi ismert levele az általa még soproni diákként barátaival közösen létrehozott Magyar Társasághoz. Kis János és Németh László 1790. március 20-án alapították meg az első magyar önképzőkörként számontartott líceumi diáktársaságot. Az alapító tagok Kis és Németh mellett Halasy Mihály, Hrabovszky István és Potyondi László voltak. A társaság tagjai hetente egyszer összeültek felolvasni egymásnak munkáikat, fontosnak tartották az önművelést. Kapcsolatokat építettek főúri pártfogókkal, köztük Széchényi Ferencsel, aki haláláig támogatta a társaságot. Levelezőtársaknak hívtak meg tekintélyes írókat, valamint egykori tanulótársaikkal is kapcsolatban maradtak. A társaság korai történetéről lásd BODOLAY 1963, 126–133; KOVÁCS 1890, 5–56. Kis a liceumból való távozása után sem feledkezett meg a Társaságról.

Szövegkritika:

Autográf.

A levélen a következő utólagos rájegyzések találhatók:

Előlap jobb felső sarkában: *Fel-olvasatott 25 Júli. 1796.*

Alatta ceruzával: *Kis János*

Alatta: *B* [beragasztott bélyegen:] *D. I. 8.*

Hátlap felső részén: *XI/6 37.* [többször áthúzva] *No. 37. 37-23.* [többször áthúzva]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

magános környúlállásaim: személyes helyzetem, körülményeim

Nagy-Baráti predikátorságotól fogva: Kis Jánost 1796 márciusában Hrabovszky Sámuel szuperintendens avatta lelkésszé, beköszönő prédikációját Nagy-Barátiban ugyanazon év virágvasárnapján tartotta.

Prof. Németh László: Lásd az 1. levél jegyzeteit.

minden Társtól: A Társaság soproni tanuló tagjain kívül levelezőtársaként az iskolát már kijárt volt soproni diákokon kívül más írókkal és költőkkel, valamint arisztokrata pártfogókkal is kapcsolatot tartott.

10. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz, Nagybaráti, 1797. február 26.

Kézirata:

BDEG Nk., D. I. 8. XI/6.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Lásd a 9. levél keletkezéséről írottakat.

Szövegkritika:

Autográf.

Utólagos rájegyzés az előlap jobb felső sarkában: *Fel olvastott Apr. 8. ^{dikán}*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

jeles munkátskáitokat, mellyeknek hozzám küldésével engemet megtiszteltetek: A Soproni Magyar Társaság Kis Jánoshoz írt levele, valamint a megküldött munkák nem ismertek (lásd a 9. levelet).

szép mesterségek: művészetek

Venus: A római mitológiában a szerelem és szépség istennője.

myrtus (lat.): Mediterrán örökzöld növény. A római mitológiában Venus szent fája, a szenvedélyes szerelem, a hűség és a termékenység jelképe.

Apolló: A római mitológiában a művészetek istene.

laurus (lat.): babér, borostyán

Cyprus (gr.–lat.): Mediterrán örökzöld növény. A római mitológiában Venus szent fája, a gyászra és az örök életre egyaránt utal. A magyar irodalomban a halál, a temető szimbolikájához tartozik.

Pannónia (lat.): Római provincia a mai Dunántúl területén, később a humanisták egész Magyarország latin megnevezésére is használták.

Attikának truttzára (gr.–ném.): Attika görög félszigeten található Athén városa. A *truttzára* a német *trotzen* 'duzzog, dacol' igéből származhat, jelentése itt 'Attikával ellentétben'.

enthusiasmus (gr.): lelkesedés

Knigge (*Ueber den Umgang mit Menschen*): Adolf Franz Friedrich Ludwig Freiherr von Knigge (1752–1796) német író, szabadkőműves, az illuminátusok rendjének tagja volt. A felvilágosodás eszméinek terjesztője, drámák, utazóregények, satirikus írások és traktátusok szerzője. Legismertebb műve a Kis János által magyarra fordított *Über den Umgang mit Menschen* című újszerű, szociálpszichológiai ismereteket közvetítő viselkedési tanácsadókönyve. Kis fordítása *Az emberekkel való társalkodásról* címmel jelent meg 1798-ban (Kis 1798a).

Verseim már Landerernél vagynak Pesten: Fűskúti Landerer Mihály János (?–1810) pozsonyi és pesti nyomdász és könyvkereskedő, Landerer Lajos apja (bővebben lásd BÜKYNÉ 1966). Landerer nem jelentette meg Kis János verseit, azok csak több mint egy évtizeddel később Kazinczy sajtó alá rendezésében jelentek meg Trattner János Tamásnál 1814–1815-ben (Kis 1814, Kis 1815a, Kis 1815b).

Hagedornból: Friedrich von Hagedorn (1708–1754) német költő, a hamburgi angol kereskedőtársaság (English Court) titkára, a német anakreontika előfutára. A vers valószínűleg azonos azzal, amelyik *Horatiushoz* címmel 1797-es datálással szerepel Kis *Költeményes próbái* között (erről lásd a 23. levél jegyzeteit). A költemény megjelent Kis 1814, 44–56. Az átdolgozás eredetije Friedrich von Hagedorn *Horaz* című költeménye (HAGEDORN 1777, 128–154.).

11. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. június 30.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 47–48.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 168–169.

Keletkezése:

Kis János 1797 nyarán keletkezett kapcsolatfelvő levele Aranka Györgyhöz, az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság titkárához. Aranka György (1737–1817) erdélyi magyar köznemes, író, költő, történész, tudományszervező. Marosvásárhelyen és Nagyváradon filozófiát és jogot tanult, majd a marosvásárhelyi királyi táblánál töltött be különböző hivatalokat, volt írnok, iktató, számfölötti ülnök és törvényszéki közbíró. 1796-tól rendes táblai ülnök. Bécsben belépett a *Zur Gekrönten Hoffnung* szabadkőműves páholyba, majd a nagyszebeni páholy tagja, amely 1790-ben átkerült Kolozsvárra. Kazinczyval való ismeretsége a *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei* elolvasásával kezdődött, ennek hatására vette fel vele a kapcsolatot. Kissel is valószínűleg Kazinczy révén kerülhetett kapcsolatba, miután Kis Kazinczynál érdeklődött az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasággal kapcsolatban. Kazinczy azt ígérte Kisnek, hogy be fogja ajánlani Aránaknak (Lásd Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1794. május 11. = KAZLEV, II, 445.). *Emlékezéseiben* Kis a következőképpen ír kapcsolatukról: „Nagy-Baráti predikátorságomban Aranka György királyi tanácsos, akkor az Erdélyi tudósok között a’ magyar nyelv legbuzgóbb pártolója ’s egy magyar nyelv művelő társaság’ tüzes indítványozója, azon munkából, melyet 1796-ban Szebenben illy cím alatt: A’ magyar nyelvművelő társaság munkájának első darabja, kiadott, számomra is egy példányt küldött. Az ezt megköszönő ’s hozzá intézett levelem vele levelezésre és így írásbeli esmeretségre adott alkalmat.” (Kis 1846a, 102.) A társaságnak Kis János maga is tagja lett. Aranka sza-

badkőműves tevékenysége mentes volt a jakobinus és illuminátus eszméktől, kizárólag a tudományok és a magyar nyelv művelésére irányult. Ennek érdekében kezdeményezte az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság létrehozását, amelyet az 1791. évi országgyűlés el is fogadott, de uralkodói jóváhagyás hiányában csak próbatársaságként működhetett 1793-tól Bánffy György gubernátor és Teleki Sámuel kancellár támogatásával. A Társaság 1806-ig működött, tagjai nyelvműveléssel és történetkutatással, 1801-től főként természettudományokkal foglalkoztak, terveik között magyar grammatika és szótár kiadása is szerepelt, könyvek és folyóiratok kiadása mellett intézmények (könyvtár és múzeum) létrehozását is tervezték, ezen tervekből azonban nagyon kevés valósult meg, csak pár kötetet tudtak kiadni. Kis János utolsó ismert levele Arankához 1799. április 30-án kelt (lásd 28. levél), esetleges későbbi kapcsolatukról nem rendelkezünk információkkal (Arankáról és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságról bővebben lásd SZÉKELY 1818; JAKAB 1884; JANCsó 1939; JANCsó 1940; JANCsó 1955; ARANKA 1988; DÁVID 1994; JÁSZBERÉNYI 2002; ARANKA 2007; BIRÓ–EGYED 2018).

Kis tudósítja Arankát saját írói tevékenységéről és a munkái kiadásával kapcsolatos gyakorlati nehézségekről. Több már elkészült vagy még készülő munkáját felsorolja Aranka tájékoztatására. Kis munkáinak megjelenésével kapcsolatban vesd össze Kis 1846a, 120–146; Kis 1846b, XXXIX–XLVI; TOLDY 1868, 253–266.

Szövegkritika:

A teljes ismert Aranka–Kis-levelezés esetében a kiadás Vass Józsefnek az MTA KIK Kézirattárában található, részben modernizált helyesírású másolatán alapul. Az eredeti kézirat Kolozsváron az Akadémia 1. számú levéltárában lehet Enyedi szerint (lásd ENYEDI 1986, 166.).

Vass József a következő megjegyzést írta másolatához: *E leveléhez melléklé Kisünk ily című versezetét: „A magyaroknak a tudományokban s szép mesterségekben való hátramaradások okairól. Agathonhoz.” Láthatni ezt „Tördeléke egy levélnek” cím alatt, Toldy kiadásában, a 445 és 446. hasábon.*

Vass minden bizonnyal tévesen egynek vett két különböző költeményt, az első költemény (*A magyaroknak a tudományokban s szép mesterségekben való hátramaradások okairól*) valóban megtalálható Toldy Ferenc kiadásában a megadott helyen: Kis 1846b, 445–446. A két vers azonosságát a hozzá kapcsolt lábjegyzet is alátámasztani látszik: „Ezen levélben minden nevezetesebb okokat elő akart a költő hozni, mellyek hazánkban a tudományok virágzását ennek előtte akadályoztatták.” (Kis 1846b, 445.) A lábjegyzet alatt található K. monogram valószínűleg Kis nevé rövidíti, mert az ugyanazon hasábon található másik lábjegyzetben a Toldytól származó megjegyzés után „*A kiadó.*” szerepel. Az *Agathonhoz* egyértelműen egy másik vers címe, amely egyaránt megtalálható Kis verseinek Kazinczy-féle és Toldy-féle kiadásában (Kis 1814, 119–122; Kis 1846b, 157–158.). *Agathonról* bővebben lásd PECZ 1902, 62.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

quarum sacra fero, ingenti percussus amore (lat.): „[Engem, legdrágább múzsák, ti segítsetek inkább, /] Kiknek adóm lerovom, sebesülve szilaj szerelemtől” (Vergilius: *Georgica*, Liber Secundus, 476. sor, fordította Lakatos István, VERGILIUS 1973, 77.)

árkos: árkus, ív

fertály: negyed (német Viertelből)

Landerer: Lásd a 10. levél jegyzeteit.

Meiners: Christoph Meiners (1747–1810) német filozófus és történész, göttingeni egyetemi tanár. Kis János Meiners-fordítása és annak eredetije: *Meiners Kristóf oktatása, miképpen kellessék az Ifjakkak haszonnal dolgozni, kivált magokat az olvasásban kijegyezgetésben és írásban gyakorolni* (KIS 1798c); Christoph Meiners: *Anweisungen für Jünglinge zum eigenen Arbeiten, besonders zum Lesen, Excerptiren, und Schreiben* (MEINERS 1789).

bárá Knigge: Lásd a 10. levél jegyzeteit.

Anacharsis utazásából: Jean-Jacques Barthélemy (1716–1795) francia régiségbúvár, író 1788-ban megjelent műve: *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* (BARTHÉLEMY 1788).

D'Arnaud: François-Thomas-Marie de Baculard d'Arnaud (1718–1805) nemesi származású francia író, költő, drámaíró.

Voss: Johann Heinrich Voß (1751–1826) német költő, műfordító. A merev, racionális klasszicizmus híve, a romantika ellenfele.

Bernis: François-Joachim de Pierre de Bernis (1715–1794) francia bíboros és államférfi, epigrammaköltő.

Horatius: Quintus Horatius Flaccus (Kr. e. 65 – Kr. e. 8) római költő

Hagedorn: Lásd a 10. levél jegyzeteit.

Scott: John Scott of Amwell (1731–1783) angol költő, író. *Poétai munkái* 1782-ben jelentek meg.

Wieland Muzáronának első könyve: Christoph Martin Wieland (1733–1813) német író *Musarion oder Die Philosophie der Grazien* című 1768-ban megjelent epikus művének részlete.

exemplár (lat.): példány

praenumeratio (lat.): előfizetés

Ewáld: Aranka Ewald-fordítása nem ismert. A levelet korábban közzétevő Enyedi Sándor szerint a célzás háttere ismeretlen. A név egyaránt utalhat Ewald Christian von Kleist (1715–1759) német katonatiszt, költő; Johann Joachim Ewald (1727–1762 után) német költő; Johann Ludwig Ewald (1748–1822) német protestáns teológus és író; vagy Johannes Ewald (1743–1781) dán költő valamely művére. Vaderna Gábor felvetése szerint elképzelhető, hogy Kis tévesen Arankának tulajdonította Johann Ludwig Ewald *Über Volksaufklärung; ihre Grenzen und Vortheile* című munkájának nagy feltűnést keltett, a fordító neve nélkül megjelent *A' köznép megvilágosodásáról* című fordítását, amelynek fordítója minden bizonnyal Bárány Péter volt.

interessentia (lat.): érdek

A szerencsétlen Kazinczy: Kazinczy Ferenc (1759–1831) középbirtokos nemes, író, költő, a magyar irodalmi nyelvújítás vezéralakja. Debrecenben, Késmárkon és Sárospatakon tanult, első kiadott munkája 16 éves korában jelent meg. 1784-től szabadkőműves, felavató főmestere későbbi apósa, gróf Török Lajos volt, aki hivatali főnöke is volt a kassai tankerületben, ahol 1786-tól 1791-ig tanfelügyelőként működött. 1787-ben Kassán Baróti Szabó Dáviddal és Batsányi Jánossal együtt megindította a *Magyar Museum* című folyóiratot, majd 1790-ben *Orpheus* címen saját folyóiratot alapított. 1794. december 14-én éjjel Regmecen letartóztatták a Martinovics-féle összeesküvésben való részvétele miatt. Első fokon fő- és jószágvesztésre ítélték, amelyet azonban az uralkodó határozatlan idejű várfogságra enyhített. 1795. szeptember 27-én Budáról Brünn felé indították katonai őrizetben, útközben szeptember 29-én Győrben megengedték neki, hogy elbúcsúzhasson Kis Jánostól, akivel ekkor találkozott először személyesen, pedig már 1793 óta rendszeres levelezésben álltak egymással, Kis jénai egyetemi tanulmányai alatt írt neki először: „Kazinczynak, kit már több évek óta mélyen tiszteltem, Jénából jelentém először egy hozzá irtt levelemben ezen tiszteletemet. Ő, kiben a ’nemzeti literatúra’ szeretete példátlan tüzzel égett, legforróbb indulattal ’s szivességgel fogadta leveletem ’s a’ vele levelezésre felszólította. Ki nem mondhatom, melly nagy mértékben örvendeztete felelete.” (Kis 1845, 115–116.) Kazinczy Brünnben, Obrovicon, Kufsteinban és Munkácson töltötte börtönéveit. 1801. június 28-án szabadult 2387 napi fogság után. Bányácskai birtokán telepedett le, amelyet Széphalomnak nevezett el, 1804. november 11-én feleségül vette Török Lajos gróf lányát, Sophie-t. Házasságukból nyolc gyermek származott, akik közül az első egyéves korában meghalt, a legfiatalabb, Lajos pedig 1849-ben Aradon vértanúhalált halt. Kazinczy a beszűkült politikai cselekvési lehetőségek időszakában a magyar nyelv és kultúra fejlesztésében látta a nemzeti újjászületés zálogát. Kiterjedt levelezésén keresztül az irodalmi élet vezéralakjává vált, az ortológusok és neológusok nyelvújítási küzdelmében az utóbbi álláspontot képviselte, de a túlkapasoktól elhatárolódott. Részt vett az Akadémia előkészítési munkálataiban is, 1830. november 17-én a történeti osztály rendes tagja lett. A titoknoki pozícióra is pályázott, de azt Döbrentei elvette előle. 1831. augusztus 23-án a kolerajárvány áldozata lett. Kishez egész életén át tartó szoros barátság fűzte, csaknem 40 éven keresztül rendszeresen leveleztek egymással. Kis *Emlékezéseiben* részletes portrét közölt róla (Kis 1846a, 65–80.). Kazinczy adta ki először Kis János verseit három kötetben (Kis 1814; Kis 1815a; Kis 1815b). Kazinczy pályájával kapcsolatban lásd autobiográfiai írásait modern kritikai kiadásban: KAZINCZY 2009 és KAZINCZY 2011. Kazinczy életrajzával kapcsolatos alapvető szakirodalom: TOLDY 1859; VÁCZY 1915; VÁCZY 2012; Z. SZABÓ 1984. Az utalás arra vonatkozik, hogy Kazinczy a levél írása idején a Martinovics-mozgalomban való részvétele miatt börtönben volt.

plánomom (lat.): tervem, tervezetem. Kis János itt a következő Arankához intézett leveléhez mellékelt folyóirattervre utal, amelyet előbb Németh Lászlóval, Szentgyörgyi Józseffel és Asbóth Jánossal egyeztetett (Némethről lásd az 1. levél jegyzeteit; Szentgyörgyiről alább; Asbóth Jánosról a 251. levél jegyzeteit).

Phoebus: Apollón/Apollo görög–római istenség egyik megnevezése.

doctor Szent-Györgyi: Szentgyörgyi József (1765–1832) debreceni orvos, Kazinczy és Kis János barátja és levelezőtársa. Kissel való kapcsolatáról bővebben lásd a 398. levél jegyzeteit.

consiliarius (lat.): tanácsos, tanácsnok

12. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. augusztus 11.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 19–51.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 170–172.

Keletkezése:

Aranka válaszelevele Kis János első hozzá írott levelére nem ismert. Aranka ismeretlen szövegű levelében megfogalmazott kérésére csatolja a levélhez folyóirattervét, amely a levél szövege után olvasható.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Zsebbéli könyv: Kis János által fordított és összeállított zsebkönyv, teljes címe: *Zsebbe való könyv. Azoknak, a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek* (Kis 1797).

msot (lat.): manuscriptumot, kéziratot

subscribálhatja (lat.): aláírhatja (itt jóvahagyás értelemben)

plánium (lat.): terv, tervezet

exempl. (lat.): exemplárt, példányt

proiectum (lat.): javaslat

Journál (fr.): újság, folyóirat

Németh László: Lásd az 1. levél jegyzeteit.

Szent-Györgyi József: Lásd a 398. levél jegyzeteit.

Lehner András: Lásd a 139. levél jegyzeteit.

Ásbóth János: Lásd a 251. levél jegyzeteit.

insurrectio lármája (lat.): Az inszurrekció nemesi felkelést jelent, itt a napóleoni háborúk során összehívott első inszurrekcióra történik utalás, amelyet I. Ferenc 1797. április 8-án hirdetett meg. (Lásd VÍZI 2018, 168–170.)

auctoritástok (lat.): tekintélyetek

prókátorok (lat.): ügyvédek

qualificálnák magokat (lat.): megfelelnének, alkalmasak lennének

liberalis (lat.): szabadelvű. A kontextus alapján Kis János a kifejezést a tudós hazafiak közti szabad, egymás gondolatainak befogadására és racionális érvek mentén történő megvitatására alkalmas eszmecsere szabadságával kapcsolatban használja. Más lehetséges jelentései a korban: 'adakozó', 'bőkezű', 'tisztos', 'szép', 'nemes' (lásd PÁPAI PÁRIZ 1995, 337.). Még a 19. század közepén is a szó elsődleges jelentése 'adakozó', 'nagylelkű' volt, a 'szabad-elmű', 'szabad-elvű' csak a második jelentésként szerepel Ballagi Mór 1854-ben, Pesten kiadott német–magyar szótárában (lásd BALLAGI 1854, 440.).

A valláscsúfolók ellen írt s tavaly ki is nyomtatott versem: Utalás a következő kiadványra: *A valláscsúfolók ellen. Főtiszt. Nagy István úrnak a Dunán túl levő evangelikusok superintendensévé lett választásának alkalmatosságával* (KIS 1796). A vers szerepel Kazinczy és Toldy kiadásában is (lásd KIS 1814, 25–33; KIS 1846b, 118–122.).

A Mindenés gyűjtemény, a Magyar Museum, az Orfeus, a Helikoni virágok, az Urania, a Parnasszusi időtöltés stb.: A 18. század utolsó évtizedeinek rövid életű magyar folyóiratai. A korszak folyóirat-irodalmáról bővebben lásd BUZINKAY–KÓKAY 2005, 45–51. A *Mindenés Gyűjtemény*ről és a *Magyar Museum*ról lásd az 1. levél jegyzeteit, az *Orpheus* Kazinczy Ferenc folyóirata, amely 1790–1792 között jelent meg Kassán, a *Helikoni Virágok* címen kiadott almanach Kazinczy ehhez kapcsolódó társvállalkozása volt. Csak az első kötete jelent meg Pozsonyban és Komáromban az 1791. esztendőre, az 1792-re összeállított második kötete kéziratban maradt. Az *Orpheus* modern kritikai kiadása: DEBRECZENI 2001. Az *Urania* 1794–1795-ben jelent meg Kármán József és Pajor Gáspár szerkesztésében. Vácutt nyomtatták, de a szerkesztők Pesten működtek. Modern kritikai kiadása: SZILÁGYI 1999b. A *Parnasszusi Időtöltés* 1790–1796 közötti évszámokkal jelent meg Nagyszebenben és Kolozsvárott 1793 és 1800 között, szerkesztője Benkő Ferenc (1745–1816) híres geográfus és geológus, az első magyar nyelvű ásványtani munka kiadója, aki Kőrösi Csoma Sándor tanára volt a nagyenyedi református Bethlen Kollégiumban (lásd KUBASSEK 1992, 3.).

Flóra (lat.): A virágok és a tavasz római istennője, modern jelentése 'növényzet'. Kis János azonos című folyóirattervéről, annak későbbi részleges megvalósulásáról (KIS 1806–1808), valamint a mintául szolgáló *Flora* című német folyóiratról lásd KIS 2014, 14–25.

grádicson: lépcsőfokon

anglus kertek: angolkertek

Circé (gr.): Boszorkány a görög mitológiában, aki disznóvá változtatta Odüsszeusz társait.

13. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. augusztus 25.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 52.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 172–173.

Keletkezése:

Kis János harmadik Aranka Györgyhöz írott levele. Két héttel az előző után keletkezett, vagyis Kis nem várta meg Aranka válaszát előző levelére, mivel közben lehetősége nyílt az előző levelében megígért *Valláscsúfolók ellen* írott verséből példányokat küldeni.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Vass József megjegyzése a kéziraton: *A küldött éneket, melyről Kis jelen levele ötödik s kövv. soraiban emlékezik, Aranka irományai közt nem találtam.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Valláscsúfolók ellen: Lásd a 12. levél jegyzeteit.

quantitas (lat.): mennyiség, mérték, az időmértékes verselés ritmikai alapegysége

syllabák (gr.–lat.): szótagok

Campe: Joachim Heinrich Campe (1746–1818) német író, pedagógus, purista nyelv-tudós. Elsősorban gyermekirodalmi és nevelési tanácsadó könyveiről ismert. Campe életéről és munkásságáról lásd WILPERT 1988, 122–123.

Kleine Kinderbibliothek: Campe gyermekek számára összeállított elbeszélésgyűjteménye. 12 kötetben jelent meg Hamburgban 1779 és 1784 között. A 18–19. század folyamán számos jogosult és jogosulatlan utánnyomása volt (LABÁDI 2009, 684.). Kis János 1805-ben különböző címmel két különböző kiadónál megjelent munkája részben ez alapján készülhetett. (K1s 1805a és K1s 1805b)

Letzte Ausg. (ném.): letzte Ausgabe, legutóbbi kiadás

Bändch. (ném.): Bändchen, füzet

imperf[ectum]. és perfectumoknak megválasztásában: Az elbeszélésben használatos igeidők latin megnevezései. A kérdés Kis János életművében betöltött jelentőségéről lásd a 461. levelet és jegyzeteit.

erd. Társaság: Aranka György Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társasága

Schedius: Schedius Lajos János (Johann Ludwig von Schedius) (1768–1847) a pesti egyetem esztétikaprofesszora, a göttingeni szellemiség terjesztője, 1792-től a pesti egyetem esztétikaprofesszora, a Kisfaludy Társaság 1841-ben tagjává, majd 1842-ben másodelnökévé választotta. Munkásságáról lásd BALOGH 2007.

14. Aranka György Kis Jánosnak, hely nélkül, 1797. szeptember 15.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 59–62.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 173–176.

Keletkezése:

Aranka György egyetlen ismert Kis Jánoshoz szóló levele, keltezés nélkül. Nem tudjuk, hogyan került vissza Aranka iratai közé; elképzelhető, hogy el nem küldött fogalmazványról van szó, talán erre utalhat a keletkezési hely feltüntetésének, a megszólításnak, és az aláírásnak a hiánya is.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Vass József megjegyzése a másolat végén: *Név és hely nélkül.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Ocsowszki: Ocsovszki Pál (?–?), az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság tagja, Teleki Sámuel könyvtárnoka, Ferenc nevű fiának nevelője.

Cancellarius úr ő Exc[el]l[entiáj]ánál a kis urfi mellett Hofmester: Gróf Teleki Sámuel (1739–1822) erdélyi kancellár, a marosvásárhelyi Teleki Téka létrehozója. Ocsovszki Pál az ő fia, gróf Teleki Ferenc (1787–1861) mellett volt nevelő. A német *Hofmeister*ből származó *Hofmester* jelentése udvarmester, itt: nevelő.

technicus szó (gr.–lat.): szakkifejezés, terminus technicus

auspicium (lat.): előjel

Posselt: Ernst Ludwig Posselt (1763–1804) német történétíró, jogász, újságíró, író; a francia forradalom eszméinek híve. 1785-ben alapította első folyóiratát *Wissenschaftliche Magazin für Aufklärung* címmel. Aranka valószínűleg *Europäische Annalen* címmel Tübingenben havi rendszerességgel 1795–1804 között szerkesztett folyóiratára utalt, amelyet Posselt halála után még 1820-ig folytattak.

frígyek (rég.): szövetségekötések

dicasteriumok (lat.): közhivatalok

universitások (lat.): egyetemek

biographiával (gr.–lat.): életrajzzal

A két hazát illető nevezetesebb normalis rendelkezések: A Magyar Királyságot és az Erdélyi Nagyfejedelemséget érintő jogi szabályozások.

systemáját (gr.–lat.): rendszerét

institutumokról (lat.): intézményekről

idiotismusok, provincialismusok (gr.–lat.): Szó szerint más nyelvre lefordíthatatlan sajátos nyelvi fordulat, kifejezésmód; illetve tájnyelvi sajátosság.

kalán (rég.): kanál

cicerobetű: 12 pont nagyságú betű a francia F. Didot és a német H. Berthold által kidolgozott tipográfiai mértékrendszerben (1 pont = 1/2660 m = kb. 0,376 mm).

árkusnyi: ívnyi

hérosi (gr.): hősi

Mars mezején: átvitt értelemben a csatatéren

hydrákat (gr.): Görög mitológiai szörnyetegre utal, amely a Lerna melletti mocsarakban tanyázott. A kilencfejű szörnyet Héraklész ölte meg.

regulája (lat.): szabálya

prof. Németh László: Lásd az 1. levél jegyzeteit.

doctor Szent-Györgyi József: Lásd a 398. levél jegyzeteit.

proc[ator]. Léhner András: Lásd a 139. levél jegyzeteit.

késmárki prof. Ásbóth János: Lásd a 251. levél jegyzeteit.

Prof. Schedius: Lásd a 13. levél jegyzeteit.

a summa legitimitatiójára (lat.): az összeg jogcímére

planuma (lat.): terve, tervezete

diplomák (gr.–lat.): oklevelek

a természet esméretének három országaiból: földtan, növénytan, állattan

phoenomenonok (gr.): fenomének, tünemények, jelenségek

a polgári társaság: Itt: az állampolgárok összessége.

constitutioja (lat.): alkotmánya, itt az ország törvényeire és jogszokásaira vonatkozik.

status (lat.): állapot, itt rendi társadalmi csoport.

A napokban itt egy új professort avatának bé: Borosnyai János uramat. Atyja a híres Borosnyai Simeon, a nagyatyja püspök volt: A Svájcban tanult Borosnyai Lukács János (1767–1848) 1797. szeptember 9-én iktatták be a marosvásárhelyi főiskola természetrajz tanárának. Apja, Borosnyai Lukács Simon (1731–1802) évtizedekig volt Marosvásárhely első papja, nagyapja, Borosnyai Lukács János (1694–1760) 1749-től haláláig viselte a püspöki hivatalt (lásd SZINNYEI I, 1249–1251 és NAGY II, 193.).

Atropos (gr.): A görög–római mitológiában a Párkák egyike, ő vágja el a halandók életének fonálát.

15. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1797. október 24.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 53–54.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 176–177.

Keletkezése:

Kis János válaszevele Aranka előző, egyetlen ismert hozzá írott levelére.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Vass József megjegyzése a kéziraton: *Az ide zárt költemény olvasható Toldy kiadásában a 14d. lapon, e cím alatt: „A szépség felszentelése.” Kiadónak a 457-d. lapon hibás azon zárjel közti jegyzése (=Voss; szinte), mintha e költemény 1793 és 6 közt készült volna; holott a levél kelte (=Oct. 24d. 1797.) mást mutat.*

Vossról lásd a 11. levél jegyzeteit. Kis költeménye valóban a megadott helyen található Toldy kiadásában (Kis 1846b, 14–16.). A költemény mintája valószínűleg Voss *Weihe der Schönheit* című költeménye lehetett (lásd Voss 1835, 190.).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

modificáltatott planum (lat.): módosított tervezet (lásd a 14. levelet).

a két hazát illető újabb, nevezetesebb normalis rendeléseket, dicasteriomokbéli stb. változásokat: A Magyar Királyságot és az Erdélyi Nagyfejedelemséget érintő uralkodói rendeletekre és a kormányiszékek tisztségviselői körében bekövetkezett személyi változásokra utal; *dicasteriom* (lat.): kormányiszék.

Posselt: Ernst Ludwig Posselt (1763–1804), lásd a 14. levél jegyzeteit.

quidquid sit (lat.): akármilyen is legyen

ὡς ἐν παρόδῳ (gr.): 'mintegy útközben', itt: 'mintegy mellékesen'

Zsebbéli könyvecskémnek: Kis 1797, lásd a 12. levél jegyzeteit.

Weber: Wéber Simon Péter (1760–1842) nagyszzebeni születésű pozsonyi protestáns nyomdász, könyvkiadó, szabadidejében író és költő.

A Társaság munkáinak első darabját: A 'Magyar Nyelv-Mivelő Társaság' munkáinak első darabja. Szebenben, Nyomtatott Hochmeister Márton betüivel, 1796. (ARANKA 1796)

prof. Schedius úr: Lásd a 13. levél jegyzeteit.

prof. Németh László: Lásd az 1. levél jegyzeteit.

Főtisztelendő Superintendens uram: Nagy István (1729–1812) sárszentlőrinci evangélikus lelkész, 1796-tól 1812-ig a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület szuperintendense, utódjává Kis Jánost választották 1812. június 23-án.

serkentett új istenes énekek irására: A szuperintendens által tervezett új énekeskönyv ekkor nem valósult meg, de később Kis valóban készített énekeskönyvet a győri gyülekezet felkérésére (lásd a 139, 183–186. levelet és jegyzeteit).

Campe gyermekek számára írott bibliothekájának fordítása: Lásd a 13. levél jegyzeteit.

17. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. március 14.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 55.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 178.

Keletkezése:

Kis János előző levelére már közel öt hónapja nem kapott választ Arankától, ezért újra ír neki.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Gráciák (lat.): Antik istennők, görögül Khariszok. Zeusz leányai, a kellem és a szépség hármasságának tekintetében tekinthetők.

rabat: Rabatt (ném.), a magyar gyakorlatban árengedményen belüli mennyiségi kedvezmény

exemplárok: példányok

A Vallásúfolók ellen írt versemből: Kis 1796, lásd a 12. levél jegyzeteit.

18. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. július 29.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 56.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 178–179.

Keletkezése:

Kis János válaszevele Aranka ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Vass József jegyzete a levélhez: *L. Folyt. Kis János Poetai Munkái: Kiadta Toldy Ferenc. Pest. 1846. 4r. 129. h. „Charicleshez” cím alatti töredék.*

Kis költeménye, amelynek Vass József csak az első két sorát másolta le, valóban a megadott helyen található Toldy kiadásában (Kis 1846b, 129–130.). Toldy szerint 1800-ban keletkezett, de a levél azt bizonyítja, hogy egy korábbi változata már 1798-ban készen kellett legyen. A Toldy kiadásában szereplő változat megegyezik a Kazinczy-féle kiadásban megjelent szöveggel (Kis 1814, 123–125.).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Mennél tovább kellett látogatásodra várakoznom, annál forróbban ölletelek meg utólszori megjelenésedkor: A levél további szövegéből kiderül, hogy nem Aranka személyes látogatásáról, hanem csak levele megérkezéséről van itt szó.

Hanc veniam petimusque, damusque vicissim (lat.): Idézet Horatius *De Arte poetica* című költeményének 11. sorából („Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim”). Muraközy Gyula fordításában: „Tudjuk, s kérjük is ezt a jogot, s ugyanúgy meg is adjuk.” (HORATIUS 1961, 575.)

A Társaság: az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság (lásd a 11. levél jegyzeteit).

Először béküldendő munkámnak még most sem nevét, sem elkészülésének idejét meg nem irhatom; hanem anyai nyelvünkről fogok csakugyan valamely részbeli értekezést írni: Nem tudjuk, hogy ez a munkája elkészült-e ekkor, és hogy elküldte-e az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaságnak, de elképzelhető, hogy ezt a munkát, illetve a hozzá készített jegyzeteket felhasználta az 1804-es Kultsár–Prónay-féle pályatételre benyújtott és első díjat nyert *A magyar nyelvnek mostani állapotjáról* címmel megjelent művében. [Bár erről a készülő pályamunkájával kapcsolatban Kazinczyhoz írt levelében nem tesz említést, vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1804. november 9. = KAZLEV III, 702. Kazinczy már korábban, 1797-ben brünni fogságából írt levelében Kis figyelmébe ajánlotta több másik mellett Daniel Jenisch *Vergleichungját* (JENISCH 1796), amelyből

Kis későbbi pályamunkájának elméleti kereteit átvette, vesd össze Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, Brünn, 1797. november 16. = KAZLEV II, 477.] A Kultsár–Prónay-féle pályatételről lásd TÓTH 2007.

solenniter (lat.): ünnepélyesen

Prof. Schedius: Lásd a 13. levél jegyzeteit.

patrociniumodat (lat.): patronálásodat, támogatásodat

Hogy Kazinczy helyébe emelsz engemet a m. literatura világában: Aranka ismeretlen levelében ezek szerint arra célzott, hogy Kis folytathatná a fogságban lévő Kazinczy irodalomszervező tevékenységét. Kazinczyról bővebben lásd a 11. levél jegyzeteit.

auctorságomról (lat.): szerzőségemről, írói munkásságomról

idétlen vagy tettetett modestiából (lat.): időszerűtlen/éretlen színlelt álszerénységből

19. Kis János Aranka Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. november 26.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 57.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 179–180.

Keletkezése:

Válasz Aranka 1798. augusztus 14-i keltezésű ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Vass József megjegyzése a levélhez: *E levélhez csatolta Kis „Hazaszeretet” című költeményét Voss után, melyet Toldy a 25d. lapon közöl: és így nem 1800-ban, miként az érd. kiadótól a 457-dik lapon áll, hanem 1798-ban készült.*

Vossról lásd a 11. levél jegyzeteit. Mintája Voss *Vaterlandsliebe* című műve lehetett (lásd Voss 1835, 202–203.). A költemény valóban megtalálható Toldy kiadásában a megadott helyen (KIS 1846b, 25–26.). Szerepel a Kazinczy-féle kiadásban is (KIS 1815a, 40–42.). Mivel a levélben Kis nem ír csatolmányról, nem lehetünk benne teljesen biztosak, hogy a hivatkozott vers valóban ezen levél melléklete volt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

szemeimnek felettébb való meggyengülése: Kis János *Emlékezéseiben* részletesen beszámol látása meggyengüléséről. Látása 1795-től kezdve 1806-ig folyamatosan romlott, kétlépésnyi távolságra sem látott élesen. Orvosai tanácsára elkezdte kímélni szemeit, így a teljes vakságot el tudta kerülni, de innentől kezdve maga csak a legszükségeseb-

beket írta saját kezűleg, többi munkáit, leveleit diktálta. Az ezekben található helyesírási és nyomtatási hibák erre vezethetők vissza (lásd Kis 1846a, 145–146.). Leveleiben is gyakran utalt erre.

levius fit patientia, quidquid corrigere est nefas (lat.): „Durum, sed levius fit patientia; / quidquid corrigere est nefas.” Idézet Horatius *Ad Vergilium Maronem* című ódájából (Carminum Liber Primus, XXIV, 19–20. sor). Bede Anna fordításában: „Fájdalmad szelidebb lesz, ha belényugodsz, / nem másíthatod úgyse meg.” (HORATIUS 1989, 38.)

Zsebbevalómnak egy második esztendejét: Utalás Kis János munkájára, amelynek pontos címe: *Kalendárium és zsebbe való könyv. Azoknak a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek 1799. esztendőre* (Kis 1798d).

Muzárium: Kis János Wieland-fordítása: *Muzárium, avagy a' Grátziák' philosophiája. Három könyvben. Wieland után* (Kis 1814, 175–226; Kis 1846b, 195–222.). Vesd össze a 11. levél jegyzeteivel.

lamentatióért (lat.): panaszkodásomért, kesergésemért

20. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. február 17.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 12. doboz, 1. Ügyiratok 1798, N° 195.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János kapcsolatfelvevő levele gróf Festetics Györgyhöz.

Gróf tolnai Festetics György (1755–1819) nagybirtokos, gróf Széchenyi István anyai nagybátyja. A bécsi Theresianumban tanult, 18 évig a hadseregben szolgált, alezredesi rangig jutott. 1790-ben néhány tisztársával együtt kérelmezte a magyar vezénylési nyelv bevezetését, ami miatt ki kellett lépnie a szolgálatból. Ezután keszthelyi birtokán gazdálkodott, 1797-ben létrehozta Keszthelyen a Georgikon elnevezésű gazdasági iskolát, amelynek célja elsősorban a hazai mezőgazdaság fejlesztése volt. A magyar nyelvű irodalom és tudományok elkötelezett támogatója volt, mecénási tevékenységével számos íróat támogatt, a *Magyar Minerva* sorozatban többük műveit megjelentette. Nevéhez fűződnek a keszthelyi Helikoni Ünnepek, ahová számos jelentős író és tudóst (pl. Berzsenyi, Kisfaludy Sándor) is meghívott. Festetics Kis Jánost is több alkalommal támogatta, aki vele való kapcsolatáról *Emlékezéseiben* részletesen beszámol (lásd Kis 1845, 192–194; Kis 1846a, 8, 38.). Az Akadémián 1832-ben Kis mondott Festetics és sógora, gróf Széchenyi Ferenc felett emlékbeszédet (MTT Évk. 1833, 164–177.). Festeticsről és a Georgikonról lásd KERESZTURY 1963; SÜLE 1967; CSÉBY 2017; KURUCZ 2013.

Festetics iktatókönyvében a levéllel kapcsolatban a következő sorok olvashatók: 195. dd^o 17^{oe} Februarii 1798. Kis János Nagy Baráti Predikátor Eő Nagyságához viseltető mély tiszteletének ki-nyilatkoztatására négy rendbéli nyomtatott Munkátskái, egy rendbéli Eő Ngához intézett Verseivel küldi, könyörögvén azon, hogy ezen Verseket Sebbe való Könyv névű második darabja eleibe nyomtattatni kegyessen meg-engedni méltóztasson Eő Nga. Igen szerentsésnek tartaná magát, ha ezen merész, de a' leg-buzgóbb tisztelettül javasoltatott Lépése által Eő Nga élött [sic!] kedvességet találhatna (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum, 1798., 247. kötet, No. 195. 151. lap). Ugyanebben a jegyzőkönyvben a IX. *Crediti Cassát* illető *Állapotok* fejezetben IX. kötés 117. darab 195. szám alatt a következő bejegyzés olvasható: *Kis János N. Baráti Predikatornak 20 fo. ajándék küldetik.*

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Munkátskáim, melyeket itten Nagyságod' kezeibe nyujtok: A protocollumbeli bejegyzésből tudhatjuk, hogy négy kinyomtatott munkáját küldte el Kis János levelével együtt Festeticsnek, a pontos címek nincsenek felsorolva, de Kis műveinek ismeretében rekonstruálhatók. Valószínűleg az 1797-es *Zebbe való könyv* (K1s 1797), valamint az 1798-as Meiners- és Knigge-fordítások (K1s 1798c, K1s 1798a) és az *Erkölcsei oktatás az ifjabb asszonyok számára* (K1s 1798b) lehettek az elküldött művek. (A *Zebbe való könyv* első kötetéről lásd a 12. levél; Kniggéről a 10. levél; Meinersről a 11. levél jegyzeteit.)

Nagyságodnál udvarolni: (rég.) Itt tiszteletet tenni, más esetben konkrét látogatásra is vonatkozhat.

'Sebbe-való könyvem' *Második darabotskája:* Kis János megjelenés előtt álló munkájára utal (K1s 1798d).

játékpiaztára: játéktérére

Szírenek (gr.): Szirének, az antik mitológia hajósokat pusztulással fenyegető halfarkú csábító nőalakjai az Odüsszeiában.

trutzolnak (ném.): dacolnak, ellenállnak

színesség: képmutatás

baráti szoros karikánkban: szűk baráti körünkben

tsínosságot: műveltséget (talán a *Bildung* német fogalmának korabeli magyarítása, lásd SZILÁGYI 1999, 404–424.).

temjént (rég.): tömjént

A' magyar tengeren: A Balaton megnevezése.

Pindussoknak (gr.–lat.): Utalás Pindarosz ókori görög ódaköltőre.

Athéna (gr.): Athén, átvitt értelemben a műveltség központja.

Ceres (lat.): A földművelés római istennője, görög megfelelője Démétér.

apolgatsz (rég.): ápolasz, támogatsz

21. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1798. március 2. [kivonat]

Kézirata:

Ismeretlen, a közlés a Festetics iktatókönyvében található bejegyzésen alapul. Lelőhelye: MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 247. kötet, 195.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics György 1798. március 2-án válaszolt Kis János 1798. február 17-én kelt levelére.

Szövegkritika:

Festetics György válaszelevelének rövid tartalmi kivonata a keszthelyi Directió 1798-as jegyzőkönyvében, az elküldött eredeti levél nem ismert. A közlés a protocollumbeli bejegyzésen alapul, amely Festetics valamelyik titkárától származhat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Exp. 2^a martius M. G.: Az elküldés dátumára vonatkozik, az M. G. a Méltóságos Gróf rövidítése. Az exp. rövidítés valószínűleg a latin *expeditum* rövidítése lehet az *expedio*, *expedire*, *expedivi*, *expeditus* igéből, eredeti jelentése 'végrehajt, előkészít', itt: 'elküldve'.

22. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1798. március 15.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 13. doboz, 1. Ügyiratok 1798, N° 322.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza a 21. levélre. Festetics iktatókönyvében e levélre a következő bejegyzés vonatkozik: *322. dd^o 15° Martii 1798. Kis János Predikátor különös háladatossággal vette Eő Nga Levelét, 'S azon kegyességét, melly szerint buzgó tiszteletének önként való áldozatját-is méltóztatott Eő Nga meg-jutalmazni. Ha ez ilyen ritka példájú adakozás, azon buzgóságot és tiszteletet, mellyel Eő Ngához egyéb-eránt-is tetézett mértékben viseltetett, nagyobbá nem teheti-is; leg-alább hathatós ösztön gyanánt fog néki arra szolgálni, hogy el-kezdet pályájában annál serényebben fusson, 's ha ugyan tsak*

utóbb magának valamelly Laurust, és Házájának [sic!] a' Tudományok mezején hasznot szerezhethetne, tökéletes Jussa lessz mind az elsőhez, mind a' másodikhöz Annak, a' ki kegyes ápolgatása által a' ditső tzél után való sietésre serkengette. Mellette –Ad Acta. megjegyzés olvasható (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum, 1798., 247. kötet, No. 322., 262. lap).

Szövegkritika:
Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Laurus (lat.): borostyán, babér; az antik kultúrában a dicsőség szimbóluma. A korabeli nyelvhasználatban mindkét magyartás előfordul, Kazinczy egy álnéven közzétett cikkében (*Magyar Kurir* 1802/1, 23. szám, 367–368.). egyértelműen a borostyán mellett foglalt állást, az ezen szó alatt ma értett növényre a repkény kifejezést használta, a babér szó számára konyhanyelvi kifejezés. Kis János elképzelhető, hogy a szó magyar megfelelőjének bizonytalansága miatt használhatta a latin kifejezést, amely a korban gyakran ebben a formában volt használatos.

apolgatása (rég.): ápolása, támogatása

23. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1799. január 15.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 15. doboz, 1. Ügyiratok 1799, N° 118.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János előző levele után tíz hónappal fordult újra Festeticshez, akinek iktatókönyvében e levélre a következő bejegyzések vonatkoznak. A *külsővel való levelezések* rovatban: 118. *Kis János Predikator meg-küldi Sebbe való Könyvének 2^{ik} darabját, és némelly Költeményes Probáit a' M. Minervába leendő ki-adatás végett, – Bankó Czedulában 40 fo küldetik – Költeményei a' M. Minervai [sic!] Kiadóihoz Bétsbe fog küldetni. 1'' 722. [kötés, száma.] A Könyv-Tárt illető Acták rovatban: 118. 'Sebbe való Könyv 1799^{ikre} – 2, Az Emberekkel való Társalkodásról B. Knigge Adolf Könyvének Magyar Fordítása. 3. Kis Jánosnak Költeményes Probái – Kéz írásban. Az utóbbihoz kapcsos zárójellel a következő jelzés tartozik: V. 280. (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum, 1799., 249. kötet, No. 118.). A levél szövegében a bejegyzés tanúsága szerint szintén megküldött Knigge-fordításra nincsen utalás. (E munkáról lásd a 10. levél jegyzeteit.)*

Szövegkritika:
Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Költeményes Próbáimnak kézírását: Kis János kéziratosa verseskötete, azonos az OSZK Kézirattárában őrzött kolligátumban található kézirattal. Jelzete: Oct. Hung. 1527. (152–237. lapokon, címe: *Költeményes Próbák. Közre botsátotta Kis János*. A versek előtt egy 1796-os datálású előbeszéd, valamint egy 1799. január 15-i keltezésű, a *Magyar Minerva* kiadóhoz intézett rövid iránymutatás olvasható.)

Magyar Minerva: Festetics György támogatásával Bécsben kiadott könyvsorozat. Péteri Takács József, a gróf fiának, Lászlónak házitanítója az irodalmi élet fellendítésének céljából könyvsorozatot tervezett kiadni, 1798–1800 között Ányos Pál, Péteri Takács és Virág Benedek kötetei jelentek meg. A sorozat létrehozásában jelentős szerepe volt Batsányi Jánosnak is, ő adta ebben közre Ányos műveit. 1799 után Festetics elsősorban politikai okok miatt megvonta támogatását a sorozattól, ezáltal a művek kiadására váró szerzők nehéz helyzetbe kerültek (KURUCZ 2013, 168–169.). A *Magyar Minerváról* bővebben lásd CSÁNYI 1962; CSÉBY 2017.

Institutuma (lat.): intézménye

24. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1799. január 27. [kivonat]

Kézirata:

Ismeretlen, a közlés a Festetics iktatókönyvében található bejegyzésen alapul. Lelőhely: MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 248. kötet, 118.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics György válasza Kis János 1799. január 15-én kelt levelére.

Szövegkritika:

Festetics György válaszlevelének rövid tartalmi kivonata a keszthelyi Directió 1799-es jegyzőkönyvében, az elküldött eredeti levél nem ismert. A közlés a protocollumbeli bejegyzésen alapul, amely Festetics valamelyik titkárától származhat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Sebbe való Könyvét 1799^{ik} Esztendőre: Kalendárium és zsebbe való könyv. Azoknak a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek 1799. esztendőre (Kis 1798d).

B. Knigge Adolfnak az Emberekkel való társalkodásról irtt Könyvének magyar Fordítását: Lásd a 10. levél jegyzeteit.

a' maga Költeményes Probáinak kéz irását: Lásd a 23. levél jegyzeteit.

Magyar Minerva' Ki-adóinak Bétsbe: Valószínűleg Péteri Takács József, Batsányi Jánosra és Ruszek Józsefre vonatkozhat (lásd CSOKONAI 1999, 598.). Kurucz György Festetics-monográfiájában Stohl Róbert disszertációjára hivatkozva a *Magyar Minerva* szerkesztőbizottságának tagjai között Kultsár István, Révai Miklós, Dugonics András, Virág Benedek és Szatmári Pap Mihály nevét említi, de a bécsi kiadók minden bizonnyal nem közülük kerültek ki (lásd KURUCZ 2013, 168.).

exp. 27^a Jan. M. G.: A levél január 27-én lett elküldve a méltóságos gróf aláírásával (vesd össze a 21. levél jegyzeteivel).

25. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nagybaráti, 1799. február 8.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 15. doboz, 1. Ügyiratok 1799, N° 194.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Festetics előző, január 27-én elküldött levelére. Festetics keszthelyi uradalmának iktatókönyvében a *külsőkkel való levelezések* rovatban a levéllel kapcsolatban a következő bejegyzés olvasható: *194. Kis János Predikátor köszöni a' 40 fo[rint] ajándékot --- 1." 739. Továbbá: 194. Nagy Baráti Febr. 8^{ikán} 1799 Kis János Predikátor köszöni ő Ngának ujjabb kegyes jótéteményét;... Mellette a következő bejegyzés található: Ad Acta. (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum, 1799., 248–249. kötetek, No. 194.).*

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

apolgatja (rég.): ápolja, támogatja

26. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Kővágóörs, 1799. április 12.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 16. doboz, 1. Ügyiratok 1799, N° 462.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics iktatókönyvében a következő bejegyzés olvasható a levéllel kapcsolatban: 462. Kiss [sic!] János Predikátor Kő-vágó örsre [sic!] lett jövetelét jelenti, s. a' Bibliothekából költsön némelly könyveket kér ——— 1." 818. – A' könyvek ki-adása még most jó módjával meg-nem eshetik. Továbbá: 462. Kővágó-Eörs Apr. 12^{kén} 1799. Kiss [sic!] János Predikátor Ur Győr mellékéről Keövágó Eörsre promoteáltatván, Eő Nagyságához olly kérésével folyamodik [...]. Ezután Festetics válaszlevelének külön közölt kivonata következik (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum, 1799., 248–249. kötetek, No. 462.).

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

promoveáltatásom (lat.): előléptetésem

Nagyságodnak személyesen udvarlására lehessek: Kis itt látogatási időpontot kér a gróftól, az udvarlás kifejezéssel kapcsolatban lásd még a 20. levél jegyzetét.

előbb Nagy Baráti, most Kővágó Örsi Pred.: Kis János a Győr melletti Nagybarátiból (ma: Győrújbarát, Győr-Moson-Sopron megye Győri járás) 1799-ben költözött át az akkor Zala vármegyében, ma Veszprém megye Tapolcai járásában található Kővágóörsre az ottani evangélikus gyülekezet meghívására. Bővebben lásd Kis 1845, 183–185.

27. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1799. április 30. [kivonat]

Kézirata:

Ismeretlen, a közlés a Festetics iktatókönyvében található bejegyzésen alapul. Lelőhelye: MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 248. kötet, 462.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics György válasza Kis János 1799. április 12-én kelt levelére.

Szövegkritika:

Festetics György válaszlevelének rövid tartalmi kivonata a keszthelyi Directió 1799-es jegyzőkönyvében, az elküldött eredeti levél nem ismert. A közlés a protocollumbeli bejegyzésen alapul, amely Festetics valamelyik titkárától származhat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Szomszédságunkban lett érkezésén: Kővágóórs Keszthelytől légvonalban kb. 28 km távolságra van.

Bibliothecarius (lat.): könyvtáros

Inconvenientiák (lat.): következetlenségek, előre nem látható kellemetlenségek

exp. 30^a Aprilis M. G.: A levél április 30-án lett elküldve a méltóságos gróf aláírásával (vesd össze a 21. levél jegyzeteivel).

28. Kis János Aranka Györgyhöz, Kővágóórs, 1799. április 30.

Kézirata:

Lappang.

Másolata: MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 146. sz. 58.

Megjelenése:

ENYEDI 1986, 180.

Keletkezése:

Legutóbbi levelének elküldése óta Kis János két levelet is kapott Arankától. (1799 január végén, valamint 1799. április 5-i datálással. Mindkettő ismeretlen.)

Leveléhez mellékeli egy Vass József által azonosított költeményét is véleményezés, illetve az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság munkái közé történő esetleges beiktatás céljából. Aranka válaszáról és Kis János esetleges további hozzá írt leveleiről nincsen tudomásunk, kapcsolatuk minden valószínűség szerint abbamaradt.

Szövegkritika:

Vass József másolata alapján közölve.

Lásd a 11. levél szövegkritikai jegyzetének első bekezdését.

Vass József megjegyzése a levélhez: *E levélhez van mellékelve „A különbözőféle rendek egyenlőségéről. Franciából.” című költemény, mely Toldy kiadásában, a 158–161. h. „Az ember sorsának egyenlőségéről” cím alatt áll.*

A költemény valóban megtalálható a megadott helyen (lásd Kis 1846b, 158–161.). Kazinczy kiadásában is megtalálható: Kis 1814, 126–132. Eredetije Voltaire *De l'égalité des conditions* című filozófiai költeménye (1734), amely *Discours en vers sur l'homme* című művéből való.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Zsebbevalómnak: A kiadvány első kötetére vonatkozhat az utalás (lásd a 12. levél jegyzeteit).

Weberé: Lásd a 16. levelet és jegyzeteit.

Kniggét, Meinerset és az Erkölcsei oktatásokat: Kis János fordításai (Kis 1798a; Kis 1798c; Kis 1798b). Kniggéről lásd a 10. levél, Meinersről a 11. levél jegyzeteit.

rabat: Rabatt (ném.), a magyar gyakorlatban árendedményen belüli mennyiségi kedvezmény.

contó (ol.): számla

Ezen ide zárt versemet: Lásd a szövegkritikai jegyzeteket.

publicum (lat.): közönség

privatus (lat.): magán

Ocsovszky: Ocsovszki Pál (?–?), lásd a 14. levél jegyzeteit.

officialis (lat.): hivatalos, hivatali

Zsebbevalóm 1799-re: Kis 1798d, lásd a 24. levél jegyzeteit.

Muzáriumom: Lásd a 11. és a 19. levél jegyzeteit.

purizálását (lat.): tisztítását, javítását

29. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Kővágóörs, 1800. augusztus 9.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 21. doboz, 1. Ügyiratok 1800, N° 852.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics keszthelyi uradalmának iktatókönyvében e levélhez a következő bejegyzés kapcsolódik: 852. *Kővágó=Örs Aug. 9^{kén} 1800. Kis János Ur Kővágó Örsi Evangelicus predikátor esedezik ő Nagysága előtt, hogy minek-utánna olly könyveknek irására, mellyek a' Természet' esméretét, a' Nevelés' józanabb princípiumait, 's az életnek, és erköltsnek philosophiaját, a' Nemzetek' szokásainak le irását, a' Philologiat [sic!] tárgyazzák, kivánná üres óráit szentelni, a' mint már némelly itt le irtt tzimű Munkái készen is vagynak; de a' ki nyomtatásbeli költség tételre elégtelen, auctori pályafutásába most eleintén ötet belé segíteni, 's néki e' végre bizonyos summa pénzt költsönezni méltóztatna. Melly summa mihelyt az exemplárok' árrábúl [sic!] ki jönne, azt azonnal a' mint Ő Nagysága parantsolná, vagy Ő Nagysága kezénél tenné le, vagy más ujjabb [sic!] munkájának kinyomtatására fordítaná.* (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum 1800., 250. kötet, No. 852., 654–655.)

Szövegkritika:
Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Literatúránk' példa nélkül való Metzénásának: Festetics irodalompártoló tevékenységéről lásd a 20. levél jegyzeteit.

plánuma (lat.): terve, tervezete

Auktori (lat.): írói

exemplárok: példányok

Muzáron vagy a' Grátziák' Filozofiája. Három könyvekben.: Kis János Wieland-fordítása (lásd a 11. és 19. levél jegyzeteit).

A' Tudományok' rágalmazásáról. Levél formába foglalt költemény.: Kis János munkája, *A' tudományok' rágalmazói ellen* címmel jelent meg (lásd Kis 1815b, 38–61; Kis 1846b, 161–172.).

Gyermekek' Bibliothékája. Kámpe után. IV. darabokban: Ilyen cím alatt nem jelent meg (lásd a 13. levél jegyzeteit).

Közönséges olvasó könyv, a' falusi oskolák' és köz emberek' számára: Kis János munkája ilyen cím alatt nem jelent meg, a cenzúra csak *Protestans közemberek olvasókönyve* címen engedte meg a kiadását (Kis 1802a), vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1803. július 23. = KAZLEV III, 607; Kis 1846a, 139.

árkus: ív

fundamentomát (lat.): alapját, alapvetését

30. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1800. szeptember 4. [kivonat]

Kézirata:

Ismeretlen, a közlés a Festetics iktatókönyvében található bejegyzésen alapul. Lelőhelye: MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 250. kötet, 852.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics György válasza Kis János 1800. augusztus 9-én kelt levelére. Festetics Protocollumának mutatókönyvében a következők olvashatók e levélváltásról a *Külsőkkel való Levelezések* rovatban: 852. *Kis János Predikator Ur némelly kész munkáinak ki-nyomtatására Ő Nga segedelmét kéri — — — A Georgikonra, és Literaturára már tett Költségek miatt ebbéli kérése nem tellyesíttethetik*. Mellette Kis levelének jelzete, A. III. 251. szerepel [MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum, 251. kötet (1800.), No. 852.].

Szövegkritika:

Festetics György válaszevelének rövid tartalmi kivonata a keszthelyi Directió 1800-as jegyzőkönyvében, az elküldött eredeti levél nem ismert. A közlés a protocollumbeli bejegyzésen alapul, amely Festetics valamelyik titkárától származhat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Keszthelyen felépült gazdasági oskolára: Utalás a Georgikonra (lásd a 20. levél jegyzeteit).

Exp. 4^a 7br. M. G.: A levél szeptember 4-én lett elküldve a méltóságos gróf aláírásával (vesd össze a 21. levél jegyzeteivel).

32. Kis János ismeretlenhez, Kővágóörs, 1801. augusztus 9.

Kézirata:

PIM Kt., V.4713/647.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A levél Darnay Kálmán gyűjteményéből került a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirat-tárába. A Darnay Múzeumról lásd HAÁSZ 2019. A levél címzettje bizonytalan, a katalógusban Kisfaludy Sándor neve után kérdőjel áll.

A kéziraton nem található címzés, a levél szövege alapján csak azt állíthatjuk bizonyosan, hogy a címzett nemes ember, és viszonylag közel lakott Kővágóörshöz, hiszen a szöveg alapján Kis látogatást tett nála. *Emlékezéseinek* második közleménye szerint Kisfaludy Sándorral csak Nemesdömölkre költözése után, 1803-ban ismerkedett meg személyesen annak neve napján, március 18-án (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1803. március 27. = KAZLEV III, 585.). A levélben említett Mezritzky Károly (1766–1830) felesége a Magyar Családtörténeti Adattár szerint Kisfaludy Zsuzsa (1782–1822) volt, Kisfaludy Ádám (1742–1796) ostffyasszonyfai birtokos nemes lánya. A levél címzettje valószínűleg Kisfaludy Zsuzsa valamelyik bátyja (Ferenc, György, Mihály vagy Gábor) lehetett. Mezritzky és Kisfaludy Zsuzsa házasságkötésének feltüntetett jóval későbbi időpontja (1816. V. 13.) – amennyiben helyes – viszont nem támasztja alá a levélben említett személyek előbbi azonosítását, de valószínűleg tévedés lehet az említett helyszín, Csöngem miatt, hiszen Mezriczky egész életét Kővágóörson élte le (lásd www.macse.org/gudenus/mcsat/fam.aspx?id=52994). Kisfaludy László családtörténeti monográfiájában Kisfaludy Zsuzsanna férjeként „Medveczky?” szerepel, ez valószínűleg a Mezriczky név téves olvasatára vezethető vissza (KISFALUDY 2004, 196.). A feltételezést megerősíti, hogy az 1821-ben Kővágóörson született Kerkapoly Móric későbbi honvédőrnagy keresztszülei

között az evangélikus anyakönyvben Mezriczky Károly és neje, Kisfaludy Zsuzsanna is szerepelnek (MEGYERI 2018, 70.).

Szövegkritika:

Autográf.

A hátlapon gyűjteményi bélyegzők és piros 16.562.–D jelzet található.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Mezritzky Károly: Mezriczky Károly (1766–1830) kővágóörsi birtokos nemes *annak a' tudva lévő dolognak, mely eránt az Urnak Uri házánál én is mint eszközlő személy forogtam*: Nem tudjuk pontosan, hogy mire utalt itt Kis. A továbbiak alapján elképzelhető, hogy az eljegyzés előkészítéséről lehetett szó.

Ven. Seniorátusban: Ven[erabilis] (lat.): tiszteletre méltó. A seniorátus esperességet, a superintendentia alatti egyházszervezeti egységet jelent.

Kapolts: Kapolcs, helység Zala vármegyében, a Tapolcai járásban.

Solennitásán (lat.): ünnepségén, ünnepélyes alkalmán

az Ifjú Asszonynak a' fellyebb említett Urral leendő öszvekelésén: A vőlegény minden bizonnyal a levél elején említett Mezritzky; a menyasszony személye ismeretlen, valószínűleg a címzett húga, Kisfaludy Zsuzsanna (lásd a levél keletkezéséről írottakat).

39. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz, Nemesdömölk, 1803. március 3.

Kézirata:

MNL OL, R 309 1526 utáni gyűjtemény 3. doboz II./54–55. Döbrentei

Megjelenése:

Soós 1987/1, 67–68.

Keletkezése:

Kis János válasza a Soproni Magyar Társaság ismeretlen levelére. A leveléhez mellékelt fordítás nem ismert. Kis levele Döbrentei Gábor személyi iratai között maradt fenn, aki ekkor a társaság titkára volt (Döbrenteiről lásd az 53. levél jegyzeteit).

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Soproni Magyar Társaság: Lásd a 9. levél jegyzeteit.

40. Kis János gróf Széchényi Ferenchez, Nemesdömölk, 1803. március 10.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János és gróf Széchényi Ferenc kapcsolata 1791-re nyúlik vissza, amikor a gróf saját költségén kinyomtatatta az akkor még diák Kis *Hercules választása* című Lowth-fordítását (Kis 1791; az eredeti mű: LOWTH 1743). Gróf sárvár-felsővidéki Széchényi Ferenc (1754–1820) felvilágosult arisztokrata, nagybirtokos, a Magyar Nemzeti Múzeum és könyvtárának alapítója, gróf Széchényi István édesapja. A magyar irodalom és tudományok elkötelezett mecénása, számos író, költő, tudóst, irodalmi és tudós társaságot támogatott (életéről és munkásságáról lásd FRAKNÓI 1902; OLOFSSON 1940). Kis János *Emlékezéseiben* több helyen is megemlékezik róla (Kis 1845, 53, 55–57, 126, 221; Kis 1846a, 38.). Az Akadémián 1832-ben Kis mondott Széchényi és sógora, gróf Festetics György fölött emlékbeszédet (MTT Évk. 1833, 164–177.).

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Midőn Excellentiád engem Magyar Bibliothekája' nyomtatott catalogusának egy exemplárjával megajándékozni méltóztatott: Utalás a Széchényi Ferenc által alapított nemzeti könyvtár (a jelenlegi OSZK jogelődje) könyvjegyzékének egy nyomtatott példányára, amelyet maga a gróf küldött Kis Jánosnak. A katalógussal kapcsolatban bővebben lásd BÁRTFAI SZABÓ 1927.

szép mesterségekhez: művészetekhez

Gráziájából (lat.): kegyelméből, jóindulatából

46. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Nemesdömölk, 1803. július 31.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 34. doboz, 1. Ügyiratok 1803, N° 883.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics iktatókönyvében a levéllel kapcsolatban a következő bejegyzések olvashatók: 883. *Kis János Predikátor Ur, általa Seiller után készített Köz embernek való olvasó könyvet küld. – A' Litteraturára nézve tett fáradozása ditsértetik – a' küldött könyvért köszönet iratott. – A' Könyv a' Bibliothecába adatott. [Könyv-Tárt illető acták A. I. 179.]* Továbbá: 883. *Nemes-Dömölk: 31^{ik} Julius[ban?] 1803. Kis János Predikátor Ur ö Nagyságához irt Levele mellett Köz embernek való Olvasó Könyvet küld, mellyet Seiller munkája szerint készített, 's ö Nagysága kegyes Pártfogásába ajánlja.* (MNL OL, P 279 Directoratus Protocollum 1803., 254. kötet, No. 883.) A küldött könyvről (K1S 1802a) bővebben lásd alább, valamint a 29. levél jegyzeteit.

Szövegkritika:

Autográf. A levélen utólagos idegenkezű rájegyzések szerepelnek: A. III. 1616. 619 1803. VII. 31.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Jöllehet ennek haszna-vételét a' Censornak az én tzéлом ellen tsak a' Protestansokra tetszett határozni: Kis János *Köz embernek való olvasó könyv* című (K1S 1802a), Georg Friedrich Seiler (1733–1807) német evangélikus egyetemi tanár, teológus és író műve (SEILER 1790) nyomán készített munkáját a katolikus cenzor vallási türelmetlenségből kizárólag *Protestans köz embernek való olvasó könyv* címen engedte megjelenni (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1803. július 23. = KAZLEV III, 607; K1S 1846a, 139). Ez annak fényében különösen érdekes, hogy Seiler munkáját már egy évvel annak megjelenése után katolikus iskolák számára is kiadták, jóllehet a szerző nevének feltüntetése nélkül (vesd össze SEILER 1791).

elébb Kővágó Örsi, most Dömölki Predikátor: Kis János 1802-ben költözött Kővágóörsről Nemesdömölkre, miután elfogadta az ottani evangélikus gyülekezet meghívását (K1S 1845, 198–200.).

47. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz, Keszthely, 1803. szeptember 22. [kivonat]

Kézirata:

Ismeretlen, a közlés a Festetics iktatókönyvében található bejegyzésen alapul. Lelőhelye: MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 254. kötet, 883.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Festetics válasza Kis János 1803. július 31-én kelt levelére.

Szövegkritika:

Festetics György válaszelevelének rövid tartalmi kivonata a keszthelyi Directió 1803-as jegyzőkönyvében, az elküldött eredeti levél nem ismert. A közlés a protocollumbeli bejegyzésen alapul, amely Festetics valamelyik titkárától származhat.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' tul küldött 's meg nevezett Könyvért: Lásd a 46. levél jegyzeteit.

exp. 22^{ik} 7^{ber} M. G.: A válaszelevel 1803. szeptember 22-én lett elküldve a méltóságos gróf aláírásával (vesd össze a 21. levél jegyzeteivel).

53. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1804. április 4.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Lev. 4-r. 55/II. 144, 240–241.

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János legelső ismert levele Döbrentei Gáborhoz. Döbrentei levele, amelyre válaszul íródott, nem ismert. Kis és Döbrentei ismeretsége a 19. század első éveire mehet vissza, az ifjú Döbrentei valószínűleg édesapja, Döbrönte Lajos dunántúli evangélikus lelkész révén kerülhetett kapcsolatba a későbbi szuperintendenssel. Kis János *Emlékezéseiben* olvasható, hogy ezekben az években szoros baráti kapcsolatban volt a fiatal Döbrenteiével (Kis 1846a, 110–111.), ám az később elhidegült tőle a Kazinczyval bekövetkezett szakítás után. Kis Kazinczyval ellentétben nyíltan nem került szembe Döbrenteiével, de fontosnak tartotta *Emlékezéseiben* annak Kazinczyt illető, a Berzsényi-kiadás előszavában megfogalmazott vádjainak cáfolatát (Kis 1846a, 91–98.). Döbrenteit ekkor is kímélte, hiszen nevét elhallgatva kizárólag „Berzsényi összes műveinek kiadója”-ként utalt rá. Döbrentei Gábor (1785–1851) a soproni evangélikus líceumban tanult, a Soproni Magyar Társaság titoknok. Felsőfokú tanulmányait Wittenbergben és Lipcsében végezte, Kis János ajánlására került kapcsolatba Kazinczyval, aki beajánlotta Erdélybe özv. gróf Gyulay Ferencnének, aki meghívta Lajos fia nevelőjének. Erdélyi kapcsolatrendszerét ekkor építette ki, 1814-től 1818-ig szerkesztette az *Erdélyi Múzeum* című folyóiratot, amelyből összesen tíz füzet jelent meg. Ezután egy ideig Pesten élt, ahol az irodalmi és színházi élet aktív résztvevője volt, majd Bécsben megismerkedett a kormány legbefolyásosabb köreivel is, 1824-ben a budai kerület tartományi másod-albiztosává nevezték ki. 1825-ben a pozsonyi országgyűlésen ismerkedett meg gróf Széchenyi Istvánnal, ezt követően a Nemzeti Casino és a lóversenytársaság jegyzője lett. 1828-ban a felállítandó Akadémia előkészítő bizottságának tagja és jegyzője. 1830-ban a bölcséleti osztály rendes tagja, majd az intézmény első titoknok, amely tisztséget 1831-től 1835-ig töltötte be.

A Conversations-Lexikon-pörben szembekerült az ifjú romantikus nemzedék képviselőivel, legfőképpen Bajza Józseffel (a pör dokumentumait lásd SZALAI 1981, 7–124.). 1834-ben tartományi albiztossá nevezték ki, ezután lemondott az akadémiai titoknokságról. 1833–1835 között a budai Várszínház igazgatója, Berzsenyi Dániel összes műveit 1842-ben adta ki. 1841-ben kerületi főbiztos, 1844-ben királyi tanácsos lett, 1851-ben halt meg Budán (Döbrentei pályájáról lásd JANCsó 1944).

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' Hazát magasztaló éneket: A Döbrentei által Kisnek küldött költemény ismeretlen. *borostyánt:* laurust, babért (korabeli jelentéseiről lásd a 22. levél jegyzetét).

A' jövő Májusi Országvásárra felmegyek Sopronba. Akkor szóval bővebben beszélhetünk: A levél megírása évének, nem a következő év májusára vonatkozik, hiszen a levél április elején íródott. Döbrentei ekkor a soproni evangélikus líceum diákja volt.

ezen levelem kézhezadójától a' nála lévő 'Utazások' darabját küldje meg: A levél kézbesítője nem ismert. Az említett kötet feltehetően a Kis János által 1808–1809-ben két kötetben kiadott *Nemzeteket és országokat esmértető Gyűjtemény* (Kis 1808b és Kis 1809) alapjául szolgáló egyik mű, valószínűleg Gebhard Friedrich August Wendeborn (1742–1811) német evangélikus lelkész és kultúrtörténész *Reise durch einige westlichen und südlichen Provinzen Englands* (WENDEBORN 1793) című kétkötetes munkájának valamelyik darabja lehetett (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1808. május 21. = KAZLEV V, 1299.).

Kilián könyvtáros: Kilián György (1754–1819) pesti könyvkiadó és könyvkereskedő

75. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1806. február 16.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 55/II. 145, 242–243.

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János válasza Döbrentei ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

crisist (lat.): kritikát, bírálatot

scrupulust (lat.): Szó szerinti jelentése 'hegyes kövec'; itt: átvitt értelemben 'aggodalom', 'nyugtalanító kétkedés'.

in genere (lat.): általánosságban

A' metrumot 's általjában a' külső mechanizmust szentebbnek tartsa: A versírásban a mérték és a forma tiszteletben tartásának fontosságára utal.

Home: Henry Home, Lord Kames (1696–1782) skót jogász, író és filozófus, a 18. századi skót felvilágosodás kiemelkedő képviselője. Soós István szerint (Soós 1987/2, 130. 10. lj.) Kis János itt az *Elements of Criticism* című (HOME 1762), több német kiadást megért művére utal (*Grundsätze der Kritik*. HOME 1763–1766). Home magyarországi recepciójával kapcsolatban lásd CSETRI 2007/I, 181, 201; FÓRIZS 2009, 172–173, 186–187; SZERDAHELY 2012, 293, 297–298.

Klopstocknak egy értekezése, Ueber die Sprache der Poesie: Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő értekezése a költészet nyelvéről (*Von der Sprache der Poesie*). A Kis által megadott oldalszám alapján beazonosítható az elküldött kiadás (lásd KLOPSTOCK 1760).

Ö. Uram: öcsém uram

A' metrumot, a' caesurát, a' cadentziát &c. (lat.): A mértéket, sormetszetet, a rímelest stb.

78. Cserey Farkas Kis Jánoshoz, Ugra, 1806. március 30.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 47. sz. (ad 21. 47–48.)

Megjelenése:

KAZLEV IV. kötet, 898. levél részeként 101–103.

Keletkezése:

Kis János Kazinczy Ferenc révén került kapcsolatba az erdélyi nemes Cserey Farkassal. Nagy-ajtai ifjabb Cserey Farkas (1773–1842) cs. kir. kamarás és őrnagy, id. báró Wesselényi Miklós sógora. Szenvedélyes botanikus, tudományos társaságok tagja. Irodalompártoló, Kazinczy bizalmas barátja, a hazai műemlékvédelem korai képviselője (lásd PAPP 1999). Az 1817-es éhínség során saját pénzén gabonát vett és osztott ki a népnek, 2200 napszámot és három évi tizedet is elengedett jobbágynak. 1820-tól Bécsben élt, elfeledve és elszegényedve halt meg. Életéről lásd NAGY III, 139–140; ENYEDI 1998. Kazinczyval folytatott rendszeres levelezésének első fennmaradt darabjai 1805-ből valók (lásd Kazinczy Ferenc – Cserey Farkasnak, 1805. március 6. = KAZLEV III, 728; Cserey Farkas – Kazinczy Ferencnek, 1805. március 6. [!] = KAZLEV III, 731.). Kazinczy és Cserey Farkas barátságáról lásd VÁCZY 1915, 594–595. Kis János *Emlékezéseiben* egy-

szer sem említi Cserey nevét, amiből arra következtethetünk, hogy nem állhattak nagyon szoros kapcsolatban. Ezen levél a benne olvashatók alapján Cserey válasza Kis János 1806. január 21-én keltezett, hozzá írt ismeretlen levelére, amely Kazinczyn keresztül jutott el hozzá (Kazinczy Ferenc Cserey Farkasnak, 1806. március 14. = KAZLEV IV, 891. levél mellékleteként), ugyanis a közvetlenül neki címzett levelet Cserey nem kapta meg. A levél kézirata a Cserey Farkas Kazinczyhoz írott leveleit tartalmazó, Kazinczy által összeállított leveleskötetben található, a 21. számmal ellátott levél mellékleteként.

Szövegkritika:

Idegenkezű másolat, csak az aláírás autográf (vesd össze Cserey Farkas – Kazinczy Ferencnek, 1806. március 30. = KAZLEV IV, 898, 103.), helyesírása meglehetősen egyedi, az interpunkciók is problematikusak, az egyes mondatrészek és mondatok között gyakran vízszintes vonalak állnak, ezeket gondolatjellel adtuk vissza. A közölt szöveg helyesírása a kézirátét követi. Feltűnő, hogy a kézirat a felszólító mód hasonló jelét a szó végén aposztróffal, és nem kiírt hosszú mássalhangzóval jelöli.

A dátum és az aláírás után a lap alján, a bal széltől kicsit beljebb a következő rájegyzés olvasható, valószínűleg Csereytől: „Kis János Urnak.”

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

fundálozik (lat.): alapul, alapozódik

Genius (lat.): A római néphit szerint az anyagi lényeket, különösen az embereket, de helyeket, államokat is a lét kezdetétől a végéig kísérő szellemi lény.

nemes czélu Intézetedről: Kis János *Flóra* című folyóirattervére vonatkozhat, amely évekig húzódott, és végül csak négy kötet jelent meg 1806 és 1808 között (Kis 1806–1808). A *Flóra* történetét Labádi Gergely részletesen feldolgozta (lásd Kis 2014, 14–25.).

rogyogó (táj., rég.): ragyogó

arányád (táj., rég.): irányod

follyo munka: folyóirat

űsmérve (táj., rég.): ismerve

Törvényes szabások: törvények, jogszabályok

realisáltatása (lat.): megvalósítása

— — — *Köz népe a' nagy 's kis világnak / Részegen áldozik balvány [sic!] bolondságnak*: Részlet Kis János *Nagy-Ajtai Cserey Farkashoz* című episztolájából. (Kis 1814, 34–43. Az idézett sorok a 40. oldal 7–8. soraiban található; Kis 1846b, 135–140. Itt az idézett sorok a 138. hasáb 21–22. soraiban olvashatók.)

A' Tárgy felett fogok beszélni néhány jól gondolkodó Erdélyi Baráttal: Cserey barátai közül a legismertebbek sógora, idősb báró Wesselényi Miklós (1750–1809), valamint Aranka György voltak. Arankáról bővebben lásd a 11. levél jegyzeteit.

de azokat irasd mással, és kíméld szemeidet: Kis János szemproblémáiról lásd a 19. levél jegyzeteit.

Ugrán: Biharugra, Bihar vármegye Cséffai járás.

87. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1806. szeptember 14.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 55/II, 146, 244.

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János válasza Döbrentei ismeretlen levelére, amelynek tartalmára Kis válaszeveléből következtethetünk.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

még a' külföldön is: Döbrentei 1806 májusától a wittenbergi, majd szeptembertől a lipcsei egyetemen tanult.

a' Vesták' tűzéhez: Vesta, a házi tűzhely római istennőjének kultuszában központi szerepe volt a szentélyében folyamatosan égő tűznek és az erről gondoskodó Vesta-szüzeknek.

A' Hímfy' szerelmeinek: Kisfaludy Sándor versciklusai, a *Kesergő szerelem* és a *Boldog szerelem*. Mivel a Boldog szerelem csak 1807-ben jelent meg, itt még csak az 1801-ben kiadott első ciklusról lehetett szó (KISFALUDY 1801; KISFALUDY 1807).

a' Kazintzy' házasságára irt versezettel: Kis János költeménye *Kazinczy Ferencnek öszvekelésére gróf Török Sophia-Antoniával, Novemb. 11dikén, 1804.* címmel jelent meg (KIS 1815a, 171–178; KIS 1846b, 29–32.). A költeményt maga Kazinczy rendelte meg Kistől a házasságkötése történetéről részletesen beszámoló levele végén (lásd Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1805. január 1. = KAZLEV III, 710. Kis János az elkészült költeményt a következő levelével együtt küldte el Kazinczynak: Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1805. április 6. = KAZLEV III, 745.). Kazinczy Bécsben saját német prózafordításával együtt nyomtatásban is megjelentette az általa nagyra értékelt alkalmi költeményt (KIS 1805c).

Kazintzynak nagy gyássa van; a' leánya a' múlt hónap' 18dikán megholt: Kazinczy első gyermeke, Iphigénia 1805. augusztus 8-án született, és 1806. augusztus 18-án halt meg, egyéves korában. Kis János erről a következő levélből értesült: Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1806. augusztus 24. = KAZLEV IV, 978.

productumi (lat.): termékei

követk: következők

Aglája v. külféle versek Verseghytől: Verseghy Ferenc verseskötete (VERSEGHY 1806). Verseghy Ferenc (1757–1722) költő, író, nyelvtudós, zeneszerző. A rend felosztatásáig pálos szerzetes, utána világi pap. A Martinovics-mozgalomban való részvételéért kilenc évet töltött várfogságban. Szabadulása után a Helytartótanács megbízásából nyelvtani

kézikönyveket szerkesztett, a jottista-ipszilonista vitában az utóbbi álláspont vezéralakja, a kiejtés szerinti írásmód híve. Életéről és munkásságáról lásd CSÁSZÁR 1903; levelezését Doncsesz Etelka rendezte sajtó alá (VERSEGHY 2019).

A' Tsászárók. Görögből Kresenits ált.: Kresznerits által. Kresznerics Ferenc (1766–1832) római katolikus pap, nyelvész, matematikus, szótáríró, régész. 1793-tól 1812-ig a szombathelyi gimnázium tanára, majd alsósági plébános. 1831-ben a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagjává választotta. Fő műve a *Magyar szótár gyökérrenddel és deákozattal* (1831–1832). Itt említett fordítása: KRESZNERICS 1806.

Saltzmann munkája Magyarul Öri Fülep által: Christian Gotthelf Saltzmann (1744–1811) német pedagógus *Der Himmel auf Erden* (SALZMANN 1797) című művének első magyar fordítása (SZALCZMANN 1806). Öri Fülep Gábor (1739–1823) református lelkész, 1797-től haláláig a Tiszáninneni Református Egyházkerület szuperintendense.

Predikatori Tárház I–IV fogás. Fabián és mások által: Fábíán József (1762–1825) vörösberenyi református lelkész és veszprémi esperes, természettudós. Az utalás az általa szerkesztett *Prédikatori Tárház* című folyóirat (PrT) 1806-ban megjelent második kötetére vonatkozhat. Fábíán szerkesztőtársa Lácza Szabó József (1761–1828) református lelkész, író, költő és teológiai tanár volt.

Egy pár perlekedő philol. dissertatiók Verseghy ellen Revaytól és barátjaitól: Révai Miklós és tanítványa, Horvát István álnéven közzétett vitairatokban válaszoltak Verseghy *A' tiszta magyarság* (VERSEGHY 1805) című művére (FÉNYFALVI 1806; BOLDOGRÉTI 1806). A Révai–Verseghy-vitával kapcsolatban lásd MARGÓCSY 1988; CSETRI 2007/I, 59–66; VLADÁR 2018.

Gr. Teleky értekezése a' M. nyelv' pallérozásáról; A többi pályafutó munkáink is most nyomtattnak: Utalás gróf Teleki László (1764–1821) jutalomra igényt nem tartva benyújtott értekezésére és a többi, a Kultsár–Prónay-pályázatra beküldött munkára: TELEKI 1806; KIS 1806; PÁNTZÉL 1806; MÁTYÁSI 1806; MILLER 1806. Az említett pályázattal kapcsolatban lásd TÓTH 2007.

Flora: mulats. gyűjtemény Iső darab, én tőlem: Kis János által szerkesztett gyűjteményes kötet (KIS 1806–1808), lásd a 12. és 78. levél jegyzeteit.

91. Kis János Cseréy Farkashoz, Nemesdömölk, 1806. november 3.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

P. SZATHMÁRY 1880

Keletkezése:

Kis János ezen levelének csak töredéke maradt fenn, az utolsó oldal. Az ezen található költemény és az arra vonatkozó mondatok alapján valószínűsíthető, hogy helyesen

lett Cserey Farkashoz szóló levélként katalogizálva, de a címzett személyére vonatkozó pontos információval csak más forrásból rendelkezünk. A levél utolsó soraiban említett mecénás személye a levél elejének hiánya miatt homályban marad, valószínűleg Cserey ajánlotta Kisnek, hogy forduljon hozzá. Minden bizonnyal magas társadalmi állású személy lehetett, ezért kéri Kis a barátját, hogy előzetesen készítse fel az illetőt, mielőtt írna neki. Cserey a levélről tudósítja Kazinczyt is, amikor elküldi neki a Kis által írt epitaphiumot (lásd Cserey Farkas – Kazinczy Ferencnek, 1806. december 12. = KAZLEV IV, 1046.).

Szövegkritika:

Autográf töredék. A hátapon idegen kezű ceruzás jegyzés: „6378/2000a”, alatta jobbra fejjel lefelé fekete tintával nehezen olvasható német jegyzés olvasható: *Freymüthige Briefe eines ungrischen Edelmanns über das österreichische Staats System Austerlitz 1806.* [Utalás Batsányi János névtelenül megjelentetett munkájára (BATSÁNYI 1806), vesd össze Cserey Farkas – Kazinczy Ferencnek, 1806. december 21. = KAZLEV IV, 1050., 438.]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Carmina scribentis otia quaerunt (lat.): „carmina secessum scribentis et otia quaerunt” Idézet Ovidius elégiáiból. (P. Ovidi Nasonis Tristium Liber Primus, I., 41. sor) Erdődy János fordításában: „Nyugtot s elvonulást kíván költő meg az írás” (OVIDIUS 2002, 8.).

a' fellyebb említett Mecenasnak: A levél eleje hiányzik, ezért nem tudhatjuk, hogy ki lehetett a potenciális támogató.

Élete Kazintzy Iphigeniának: Kis János költeménye Kazinczy Ferenc Iphigénia nevű leányának halálára íródott. Kazinczy Iphigéniáról lásd a 87. levél jegyzeteit.

Edenbe (héb.): Édenbe, az Éden kertje a bibliai teremtéstörténet szerint az első emberpár lakhelye a bűnbeesés előtt.

Barátjok Cserey: Cserey Farkasról, a levél címzettjéről és a költemény megrendelőjéről van szó: „Kis Jánost, Barátunkat, kérvén hogy a kis Phygienek általam emeltetendő kis emlékezet köre írna epithaphiumot, az aláb le írtat készítette, melyel nagyon meg vagyok elégedve.” (Cserey Farkas – Kazinczy Ferencnek, 1806. december 12. = KAZLEV IV, 1046.) A vers Kis egyik verseskötetébe sem került be.

113. Kis János Chernelházi Chernel Dávidhoz, Nemesdömölk, 1807. október 13.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 4. sz.

[e.) Kis János levele Chernel Dávidhoz, egy verssel: M. Irod. Levelezés 4-r. 4. sz., 79.,1–4.]

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egyetlen ismert levele Chernel Dávidhoz. Chernelházi Chernel Dávid (1744–1808) művelt és jómódú dunántúli középbirtokos nemes, királyi tanácsos és a kőszegi kerületi törvényszék praesese (a dunántúli kerület táblai elnöke). A levél rövidsége és a benne említett közeli személyes találkozó alapján feltételezhető, hogy Kisnek nem ez az első levele Chernelhez, és az utóbbi vagy levélben, vagy közvetítőkön keresztül már válaszolhatott neki: a levélben olvasható „ha megérthetem Nagyságod’ Személyéhez lehető szerentsémet” erre utalhat.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Praeses (lat.): elől ülő, elnök

az ide zártt két rendbéli versezetet: A levél után csak a *Méltóságos Chernelházi Chernel Dávid Praeses Urhoz* című költemény található (Kis 1815a, 90–93; Kis 1846b, 140–141.); nincs nyoma, hogy Kis valóban mellékelte-e még egy másik költeményt is leveléhez. Amennyiben igen, az elveszett, nem maradt fenn. A levélhez mellékelte költemény mintája Johann Peter Uz *An die Deutschen* című költeménye lehetett (Uz 2013, 72–73.), vesd össze TARNÓI 1987.

Themis (gr.): Az isteni igazságosság megtestesítője a görög–római mitológiában.

Fryne (gr.): Phrüne (Kr. e. 4. század) görög hetéra, Praxitelész modellje.

Temjénez (rég.): tömjénez

Amor (lat.): A görög–római mitológiában a szerelem istene, Venus fia (Erósz, Cupido néven is ismert).

Hymen (gr.): A görög–római mitológiában a nász istene.

pipeskedni (rég., táj.): tetszelegni, „pipiskedni”

Geniusa (lat.): Lásd a 78. levél jegyzetét.

Astraea (gr.): A görög–római mitológiában Zeusz és Themisz lánya, a jog, az igazság és a természet törvényeinek istennője. Az aranykorban az emberek között élt a földön, ennek elmúltával eltávozott tőlük, és Zeusz az égre helyezte, a Szűz csillagképbe.

Fóbus (gr.–lat.): Phoibosz Apollón, Phoebus Apollo görög–római isten mellékneve.

Feleit (rég.): felebarátait, embertársait

120. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Nemesdömölk, 1808. február 22.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 55/II, 147, 245–246.

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János válasza Döbrentei ismeretlen levelére, amelynek tartalmára Kis válaszeveléből következtethetünk.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Győrbe és Sopronyba lett hívattatásom: Kis Jánost a soproni és a győri evangélikus gyülekezet is meghívta lelkészének. Sopronba 1808-ban került, *Emlékezései* szerint a győri gyülekezet 1810-ben hívta meg Ráth Mátyás helyére prédikátorának, 1808-as győri meghívást *Emlékezéseiben* nem említi (lásd Kis 1845, 209–210, 225.). Kazinczyval folytatott levelezésének tanúsága szerint Kist Ráth kilátásba helyezett lemondása miatt már 1808-ban is hívta a győri gyülekezet. Kis nem kötelezte el magát, és Ráth végül 1810-ben bekövetkezett haláláig megtartotta hivatalát (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1808. február 14. = KAZLEV V, 1239.)

non multa, sed multum (lat.): Nem sokfélét, hanem sokat (azaz egyet alaposan kell végezni).

historice (lat.): történetileg

studiumunk (lat.): tudományterület, tanulmányi terület

Rendes a' mit a' Ketskeméti Hajnalról irsz. Ugyan kinyomtatattja-e magyarul Cannabich' munkáját: Az említett Hajnal kecskeméti nyomdász lehetett, az utalás a levelet korábban közzétevő Soós István szerint (Soós 1987/2, 133. 24. l.) Gottfried Christian Cannabich (1745–1830) német protestáns prédikátor, szuperintendens, író *Kritik der alten und neuen Lehren der Christlichen Kirche* című művére (CANNABICH 1800) vonatkozhat.

Idylliumodat (lat.): Az antik mintákon alapuló bukolikus költészet műfaja, témája az elképzelt pásztorélet boldogsága. A rokokó-klasszicista költői próza kedvelt műfaja.

Gessner: Salomon Geßner (1730–1788) svájci költő, festő, rézmetsző, a zürichi városi tanács tagja. A ritmikus prózában írt antikizáló idillköltészet mestere, írásait maga illusztrálta.

K[özép] Szolnok Vármegyei Ordinárius Vice Ispán Laskay Sámuel Ur: Laskai Sámuel (1759–1827) királyi tanácsos, alispán, több vármegye táblabírája, református egyházkerületi főgondnok. Az 1790–1791-es országgyűlésen Közép-Szolnok vármegye követe, 1806-tól a megye alispánja.

Consiliarius (lat.): tanácsos, itt: királyi tanácsos

Szeretnék egy Journált is kiadni: Kis János újabb, meg nem valósult folyóirattervére utal, amelynek címe *Magyar Tárház* lett volna. Kis János leveleiben rendszeresen tájékoztatta Kazinczyt a folyóirat kiadásának aktuális állásáról, végül a kiadó Hartleben lemondta a vállalkozást, amelyből egyetlen szám se jelent meg. A főbb mozzanatokkal kapcsolatban vedd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1808. február 14; december 17; 1809. február 15; március 1. = KAZLEV V, 1239; VI, 1386; 1421; 1431.

A' magyar nyelvről írott jutalmas írástomat: Az említett munka a következő címmel jelent meg: *A' magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltetése módjáról, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet* (Kis 1806). Kis János ezzel a munkájával nyert első díjat a Kultsár–Prónay-féle pályatételen. Bővebben lásd a 87. levél jegyzeteit.

T. Halasy Mihály Ur németre fordította; nem sokára ki fog nyomtattni: Halasy Mihály (1769–1830 után) evangélikus lelkész, tanár. Sopronban és Jénában tanult, a soproni líceumban 1803-tól 1805-ig syntaxist tanított, és lelkészként is működött, majd Nagygeresden volt lelkész, az alsósoproni egyházmegye esperesének is megválasztották, 1818-ban az esperességről lemondott, és kispéci lelkészként működött tovább. Kis vonatkozó munkájának német fordítása nem ismert, valószínűleg nem jelent meg.

Takáts: Péteri (Téti) Takáts József (1767–1821) író, költő és kiadó, Festetics György fiának nevelője.

a' Pápai Uraság' első Fiscalisának Pápai Sámuelnek A' Magyar' literatura' esmérete titulusu munkáját: Pápay Sámuel (1770–1827) ügyvéd irodalomtörténeti munkájáról van itt szó (PÁPAY 1808).

a' Magyar Minervának: Lásd a 23. levél jegyzetét. Pápay munkája a sorozat negyedik köteteként jelent meg.

Én Kazintzytól még nem kaptam vissza verseim kézírásának második darabját: Miután korábbi ez irányú próbálkozásai kudarcot vallottak, Kis János Kazinczyra bízta verseinek kiadását, ezt maga Kazinczy kezdeményezte (vesd össze Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1805. augusztus 9. = KAZLEV III, 802; Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1805. szeptember 11. = KAZLEV III, 816.). Kazinczy az általa a verseken eszközölt javítások jóváhagyása végett visszaküldte az általa gondozott kéziratokat Kishez a nyomtatás előtt. Az itt említett második csomó még 1808 májusában se érkezett vissza Kishez, de augusztusban már nála volt (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1808. május 21. = KAZLEV V, 1299; Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1808. augusztus 4. = KAZLEV VI, 1329.). Kis versei Kazinczy kiadásában végül csak évekkel később, 1814–1815-ben jelentek meg három kötetben (Kis 1814; Kis 1815a; Kis 1815b). Kis János verseinek kiadástörténetéről lásd TOLDY 1868, 237–238; Kazinczy kiadói tevékenységéről lásd MEZEI 1998, 88–172. Kazinczy személyéről lásd a 11. levél jegyzeteit.

a' Káplánom Horváth Sárkányba vitetett predikátornak: Kis János segédlelkészét nem sikerült azonosítani. Szilsárkányban 1807 és 1813 között működött egy Horváth István nevű evangélikus lelkész, talán rá vonatkozhat. Az említett helységnév egyaránt vonatkozhat Bakonysárkányra, Bősárkányra vagy Szilsárkányra. Az utóbbi kettő Sopron vármegyéhez tartozott, jelentős evangélikus lakossága csak Szilsárkánynak volt, tehát nagy valószínűséggel valóban az ott működő Horváth lehetett.

135. Kis János ismeretlenhez, Sopron, 1808. december 17.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 188.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen levelének címzettjét egyelőre nem sikerült azonosítani. Amit a levél-szövegből tudhatunk róla: 1808 körül valamilyen oknál fogva nehéz élethelyzetben volt; valószínűsíthetően évek óta nem találkozott vagy írtak egymásnak; 1808. november 16-i keltezéssel írt levelet barátjához, Kishez, aki ezen levelével válaszolt arra; irodalmi tevékenységet is folytatott, közeli ismeretségben lehetett az ekkor már halott Németh Lászlóval és annak özvegyével, akinek szintén küldött levelet nem sokkal korábban; házasságban élt, és legalább két leánya volt.

Mindezek alapján feltételezhető, hogy Sopronban vagy Győrben kerülhetett Kis Jánossal és Németh Lászlóval barátságba. Kis részletesen beszámol neki saját és családja helyzetéről, megemlíti a számára leginkább társadalmi kapcsolatépítés szempontjából jelentős egyházi szolgálatát Bárány Prónay László temetésén, és szól irodalmi munkáiról, köztük egy szerinte ekkor már a megvalósulás küszöbén álló folyóirattervéről is.

A levél Toldy Ferenc levelestárcájában maradt fenn, Kis János Toldyhoz írt levelei között.

Szövegkritika:

Autográf.

Utólagos rájegyzés az előlap bal felső sarkában, piros tintával: *Redditae d. 3^a Januarii. 1809.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Per varios casus, per tot discrimina rerum (lat.): Idézet Vergilius *Aeneis*ének első énekéből (204. sor). Az idézet folytatása (205–206. sor): „tendimus in Latium; sedes ubi fata quietas / ostendunt; illic fas regna resurgere Troiae”. Lakatos István fordításában: „Hogy van ezer vész és válság, az igaz, de utunk / csak Latium fele tart, hol mint megigérte a végzet, / békés hon vár ránk; s ott támad Trója fel ismét.” (VERGILIUS 1973, 123.)

1807nek Májusában egy két esztendőös kedves leánykánkat Lidikét temettük-el; úgy hogy már most tsak két fjunck van: a' 11½ esztendőös Lajos, a' ki most Grammatista Maior és jó előmenetellel tanul, és a' 3¼ esztendőös János, a' ki születésétől fogva egészséges és igen eleven: Kis János 1796 nyarán vette feleségül Pelikán Erzsébetet, Lajos fiuk 1797. április 30-án született Nagybarátin, János 1806-ban Nemesdömölkön. Két leánygyermekük (Sophie és Lídia [Lidike]) kisgyermekkorában meghalt. Kis Lajos a levél keletkezése idején már a soproni líceumban tanult. Kis Lajos (1797–1869) Kis János leg-

idősebb gyermeke, a soproni líceumban 1815-ben a Magyar Társaság titkára, ezután jogi tanulmányokat folytatott, Zala vármegyében mezőszegedi Szegedy Ferenc, majd Pesten Sztrókey Antal mellett joggyakornok, 1833-tól 1848-ig Bécsben a magyar kancellária mellett a magyarországi evangélikusok ügyeit intéző ágens (vallási ügyvivő). A kiegyezés után rövid ideig igazságügy-miniszteri tanácsos, de tisztségéről hamarosan lemondott. Szombathelyre költözött, ahol 1869. május 2-án meghalt. A KAZLEV összeállítása idején Váczy János jegyzetei alapján Kazinczy számos Kis Jánoshoz írt levele az ő fia, Kis Gyula birtokában volt. Ifj. Kis János (1806–1865) szintén a soproni líceumban, majd a bécsi politechnikumban, azután a pozsonyi akadémián jogot végzett (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1825. április 13. = KAZLEV XIX, 4476, 322.). Az 1830-as évektől Pesten ügyvédként működött. Sopronban halt meg 1865. március 20-án.

statiomban (lat.): állomáshelyemen

B. Prónay László Excellentiája utolsó tisztességére tartottam predikáziót: Báró Prónay László (1735–1808) Turóc és Csanád vármegye főispánja, királyi tanácsos, több vármegye adminisztrátora és királyi biztosa. A soproni evangélikus líceumban tanult, neve szerepel Ribini János rektor 1751-es Oratiójának (RIBINY 1751) ajánlásában. Megfogadva tanára buzdítását, egész pályafutása során a magyar nyelv és kultúra buzgó pártfogója volt, az 1790–1791-es országgyűlésen is kiállt a magyar nyelv hivatalossá tétele mellett (vesd össze TÓTH 2009, 44–45.). Ő állt az 1804-ben a magyar nyelv állapotáról és kiművelése módjairól feltett jutalomkérdés hátterében, amelynek első díját Kis János pályaműve nyerte el (lásd a 18. levél jegyzeteit). Kazinczyval is levelezett. Temetése 1808. november 20-án volt Acsán, ahol Kis János tartotta a halotti prédikációt, amely nyomtatásban is megjelent: KIS 1808a.

scenái (gr.–lat): jelenetei

Most Nemzeteket esmertető Gyűjteményt – és minden órán egy M. Journált is adok-ki: Utalás a Kis János által kiadott, Pesten 1808–1809-ben megjelent *Nemzeteket és országokat esmertető gyűjteményre* (KIS 1808b és KIS 1809), valamint *Magyar Tárház* cím alatt tervezett folyóiratára, amely azonban nem valósult meg (lásd a 120. levél jegyzeteit).

complexiójú (lat.): felépítésű, testalkatú

Boldogúltt Némethünk Aristippje: Németh Lászlóról lásd az 1. levél jegyzeteit. Felesége Asbóth Zsuzsanna (?–1815), fiuk 1802. augusztus 19-én született. A különös névválasztás mintája Arisztipposz (Kr. e. 435–356) ókori görög hedonista filozófus, kinek valódi tanítása vitatott. Christoph Martin Wieland német író kortörténeti regényt írt *Aristipp* címmel, valószínűleg innen jöhetett az ötlet. Kis János és Kazinczy Ferenc figyelemmel kísérték Németh Aristipp neveltetését az apa halála után. Kazinczyval folytatott levelezéséből kiderül, hogy Kis nem volt megelégedve azzal, ahogy az anyja nevelte a fiút (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1815. május 11. = KAZLEV XII, 2912.). Németh özvegye 1815 augusztusának elején elhunyt, s rokona, Artner Sámuel városi szenátor vette át a fiú nevelését (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1815. augusztus 23. = KAZLEV XIII, 2973.).

137. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1808. december 17.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Válasz Döbrentei ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Közel vagyok Szakonyhoz, 's még sem tudom elfogadtad-e hívásokat vagy nem: Szakony: (Sopron vármegye, Csepregi járás) Alsószakony és Felsőszakony csak 1928-ban egyesült, de a levél keletkezése idején is minden biztonnal közös evangélikus gyülekezetük volt. Döbrentei nem fogadta el a meghívást. A képzettsége meglelt volna hozzá, de soha nem vállalt lelkészi állást.

Kazintzy megküldötte azon episztoládat, mellyet Csereyhez írtál: Döbrentei episztoláját Cserey küldte el Kazinczynak, levelét az episztola szövegével (lásd Cserey Farkas – Kazinczy Ferencnek, 1808. június 28. = KAZLEV V, 1319.). Ezt Kazinczy a következő levelével együtt küldte meg Kisnek (Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1808. november 12. = KAZLEV VI, 1372.). Kazinczyról lásd a 11. levél jegyzeteit; Csereyről a 78. levél jegyzeteit.

Raphaeledhez jó szerentsét kívánok: Raphael című munkájáról, amelynek még a műnemére sem történik utalás a levelezésben, a következő levél utóiratában ír először Döbrentei Kazinczynak (lásd Döbrentei Gábor – Kazinczy Ferencnek, 1809. március 3. = KAZLEV VI, 1432.). A levél keletkezése alapján Kis János jóval korábban tudomást szerezhetett a készülő munkáról, mint Kazinczy, akinek Döbrentei csak a már elkészült művet küldte el átnézésre, de Döbrentei ezzel kapcsolatos Kishez intézett levele nem maradt fenn. Végül maga Döbrentei is belátta, hogy munkája nem alkalmas kiadásra, és lemondott annak megjelentetéséről (lásd Döbrentei Gábor – Kazinczy Ferencnek, 1811. június 19. = KAZLEV VIII, 2020.).

Én a' Nemzeteket esmertető Gyűjteményen kívül minden órán egy Magyar Tárházat is szándékozom kiadni: Előbbihez lásd 135. levél jegyzeteit; utóbbihoz a 120. levél jegyzeteit.

interessans (lat.): érdekes

Hogy Gr. Bethlen Gergelyt – Grófnédát – Horváth Károly Urat leveledben lerajzolván velem megesmerttetted: Gróf Bethlen Gergely (1778–1835) erdélyi arisztokrata, császári

és királyi kamarás, kormányiszéki tanácsos. – Gróf Gyulay Ferencné Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826), Lajos fia nevelője Döbrentei volt. – Horváth Károly Szolnok-Doboka vármegyei földbirtokos, a Bethlen család barátja.

Makbetheznek: Utalás Döbrentei készülő Shakespeare-fordítására. Döbrentei már 1808 elején érdeklődött Kazinczynál annak Macbeth-fordítása felől (Döbrentei Gábor – Kazinczy Ferencnek, 1808. február 25. = KAZLEV V, 1244.). Kazinczy korábban valóban tervezte e Shakespeare-dráma lefordítását, de végül lemondott róla, és az elkészült részeket elégette (vesd össze Kazinczy Ferenc – Gr. Gyulay Ferencnének, 1808. augusztus 17. = KAZLEV VI, 1337.). Döbrentei hosszú időn keresztül dolgozott a fordításon, amely végül csak 1830-ban jelent meg (SHAKESPEARE 1830).

139. Kis János Lehner Andráshoz, Sopron, 1808. december 28.

Kézirata:

RMEGY, Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi melléletek), Acta Protocolli Anni 1809/10. B31c.

Megjelenése:

Kiss 1951, 17. melléklet (b), 76.

Keletkezése:

Kis János a győri evangélikus gyülekezet felkérésére készített énekeskönyvért a gyülekezettől kapott honoráriummal kapcsolatban ír barátjának, Lehner András (?–?) ügyvédnek, a győri konvent tagjának, a gyülekezet másodfelügyelőjének. Ismeretségük valószínűleg Kis győri tanárságának idejére, az 1790-es évek közepére mehet vissza, egy Arankának írt 1797-es levelében győri barátai között említi (12. levél). A győri énekeskönyv (Kis 1811) történetével kapcsolatban lásd Kis 1846a, 139–141; Kiss 1951, 30–36. Ezek szerint maga Lehner András kérte föl 1807-ben Kis énekeskönyv írására, amelyet ő elvállalt, és kb. másfél év alatt el is készített. 1808. december 8-án Lehner már be is mutatta az elkészült kéziratot a győri gyülekezet konventjének, és a véglegesített énekanyagot is ő vitte Pozsonyba cenzúráztatni. Az elkészült énekeskönyv 1811 decemberében jelent meg nyomtatásban. Az énekeskönyvvel kapcsolatban lásd még a következő leveleket és jegyzeteiket: 153, 183–186.

Szövegkritika:

Autográf.

Utólagos rájegyzés lila ceruzával: 82. Acta 1809/10

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Tiszt. Ráth Ur a' Németországi Könyvirók' honorariuma eránt olly balúl tudósította a' Győri Conventet: Ráth Mátvás (1749–1810), az első magyar nyelvű újság, a pozsonyi

Magyar Hirmondó szerkesztője, később győri evangélikus lelkész. Kis *Emlékezéseiben* több helyen is ír a vele való találkozásairól, és rövid pályaképet is közöl róla (lásd Kis 1845, 70–72, 129; Kis 1846a, 44, 48–50.). A győri konvent kétszer is meghívta Kis Jánost Ráth lelkészi állásába (lásd 120. és 153. levél). *Honorarium* (lat.): tiszteletdíj. *Győri Convent* (lat.): a győri evangélikus gyülekezet közgyűlése. A honoráriummal kapcsolatos tájékoztatásról lásd Kiss 1951, 17. melléklet (a), 76.

Villers: Charles de Villers (1765–1815), francia író és filozófus. Kis valószínűleg a következő műveire utalt: *Essai sur l'esprit et l'influence de la Réformation de Luther* (VILLERS 1804), valamint *Considérations sur l'état actuel de la littérature allemande* (VILLERS 1799a), amely ugyanebben az évben német fordításban is megjelent *Der gegenwärtige Zustand der deutschen Literatur* címen (VILLERS 1799b).

a' revolutiótól (lat.): Az 1789-ben kitört nagy francia forradalomra vonatkozik.

könyvárosok (rég.): könyvárosok, könyvkereskedők

tallér: nagyobb ezüstpénz

arkustól (rég.): ívtől

Archenholtz: Johann Wilhelm Daniel von Archenholtz (1741/43–1812), német katonatiszt, író és újságkiadó, több folyóiratot is kiadott. A Kis által hivatkozott francia cikk német fordítása (VILLERS 1799b) az Archenholtz által szerkesztett *Minerva* című folyóiratban jelent meg.

környülállásokhoz (rég.): körülményekhez

most actu (lat.): jelenleg

exemplárokon (lat.): példányokon

Journál (fr.): újság, folyóirat. A Kis által *Magyar Tárház* címen kiadni tervezett folyóiraatra utal. Kis terveiről lásd a 120. levél jegyzeteit.

öregbítéséhez (rég.): növeléséhez

144. Berzsényi Dániel Kis Jánoshoz, Nikla, 1809. február 18.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 120. sz. IV.

Megjelenése:

TOLDY 1860; BERZSENYI 1938, 16–18; BERZSENYI–KIS 1985, 488–489; BERZSENYI 2014, 39–40.

Keletkezése:

Berzsényi válasza Kis János ismeretlen levelére, amelyben Kis felkérte, hogy küldjön munkákat az általa kiadni tervezett folyóiratba. Berzsényi Dániel (1776–1836), a soproni evangélikus líceum egykori diákja előbb Sömjénben, majd Niklán földbirtokos, a Magyar Tudós Társaság alapító tagja. Kis János a nemesdömölki lelkészsége alatt ismerkedett meg vele. Berzsényi Dániel Farkas (1803–1880) nevű fiának Kis János, míg Kis lányá-

nak, Lídiának (1803–1807) Berzsenyi Dániel lett a keresztapja. Kis 1803-ban mutatta be Berzsenyit levélben Kazinczy Ferencnek, majd Kis közvetítésével kerültek a költő versei 1808-ban Széphalomra. 1813-ban jelentek meg versei, majd 1816-ban bővített kiadásban még egyszer, mindkettő Helmeucz Mihály kiadásában (BERZSENYI 1813 és BERZSENYI 1816). Kis 1820–1821 telén Sopronban, 1829-ben Niklán, majd utoljára Pesten a Magyar Tudós Társaság egyik nagygyűlésén találkozott vele személyesen. Kis *Emlékezéseiben* is megemlékezik róla: Kis 1846a, 111–115. Berzsenyi életéről lásd VÁCZY 1895. Teljes levelezését Főríz Gergely rendezte sajtó alá (BERZSENYI 2014).

Szövegkritika:
Autográf.

Meglepő módon sem a katalóguscédulán, sem a levélen a jelzetnél a címzett neve nem szerepel, pedig kiadott, ismert levélről van szó.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kedves Komám Uram!: Kis János Berzsenyi 1803-ban született Farkas nevű fiának, Berzsenyi pedig Kis, Lídia nevű kisgyermekkorban elhunyt leányának volt a keresztapja, lásd a keletkezésről írottakat.

Verseim gyűjteményét is örömet a' Journálhoz adom, azon feltételek mellett melyek tudtára vagynak kedves komám Uramnak, és azzal együtt más darabokat is fogok küldeni: Kis János folyóirattervéről lásd a 120. levél jegyzeteit. Berzsenyi verseinek gyűjteményéről, az említett feltételekről Kis *Emlékezéseiben* leírta, hogy Berzsenyi 1808-ban elküldte neki versei gyűjteményét, és Kisre bízta azok sorsát, nem bánva, „ha azok kinyomatnak is, ha tűzbe vettetnek is” (Kis 1806a, 113.).

Sajnálva látom kedves Komám Uram Verseit a' Sopronyi deákok' versei közé keverve: Utalás a Soproni Magyar Társaság által kiadott verseskötetre: *A' Sopronyi Magyar Társaság' próba-munkáinak 'sengéje* (SMT 1804). A kötetben Kis János következő versei szerepelnek, K. J. monogram alatt: *Egy nehéz szívű leánynak tavaszi éneke 1794. (Schlegel szerént)* (50–52.); *Munkásság 1802.* (67–68.); *A' Böltseség 1793.* (75–78.); *Egy hajós éneke 1793. A' Duna hátán Baváriában.* (90–92.); *Az én remeteségem 1802.* (98–99.); *Leányom' halálára 1802.* (99–111.); *A' költés' mestersége 1795. (Németből.)* (135–136.). A *Munkásság* és *Az én remeteségem* kivételével ezek Kis későbbi versesköteteiben is megtalálhatók, apróbb változtatásokkal (vesd össze Kis 1815a, 79–81, 23–26, 28–30, 123–134, 5–6; Kis 1846b, 16–17, 9–10, 10–11, 83–87, 13–14.). Kis János költeményei akarata ellenére kerültek be a kötetbe, vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1804. november 9. = KAZLEV III, 702., 228.

A' verseim nem sokára kezemhez jönek: Utalás Berzsenyi verseinek Kazinczy által javított és letisztázott, kiadásra előkészített gyűjteményére, amelyet Berzsenyi csak 1810 márciusában kapott meg Pest-Budán Szemere Páltól (lásd BERZSENYI 2014, 722.).

dilettanti (lat.–ol.): dilettáns, műkedvelő. Berzsenyi önleértékelő gesztusa arra utalhat, hogy csak kevés szabadidejében foglalkozik irodalommal.

A politicai zaj rettenthet, de talán nem akadályoz: Utalás a napóleoni háborúkra, a nemesi felkelésre.

Fridrich Rosbachnál is verseket tsinált: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786) porosz király állítólag a hétéves háborúban vívott rossbachi csata estéjén (1757. november 5.) episztolát írt a legyőzött francia sereg vezéréhez, Charles de Soubise herceghez (lásd BERZSENYI 2014, 733.).

tsak a' ház maradjon el: Kis János tervezett folyóiratának címe *Magyar Tárház* lett volna.

153. Kis János a győri evangélikus gyülekezethez, Sopron, 1810. március 4.

Kézirata:

RMEGY, Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi mellékletek), Acta Protocolli 1810/11, B32c.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Válasz a győri evangélikus gyülekezet ismeretlen vocatorialisára (meghívólevelére).

A győri evangélikus gyülekezet egyházi közgyűlése Ráth Mátyás halála után, 1810. február 23-i keltezéssel vocatorialist (meghívólevelet) küldött Kis Jánosnak a megüresedett prédikátori állás betöltésére. A győri gyülekezet már 1808-ban is hívta Kist (lásd a 120. levelet és jegyzeteit). Az 1808 óta Sopronban működő Kis, mivel helyzetével elégedett volt, fiai iskoláztatására hivatkozva nem fogadta el a meghívást, és végül haláláig Sopronban maradt (lásd Kis 1845, 225.).

Szövegkritika:

Autográf. A levél hátoldalán utólagos rájegyzés:

percept. <I>810. d. 11^a Mar.

Felolvast<atott> <I>810^{iki} Böjtmás Hava 18^{án}

tart<atott> nagy Gyűlésbenn.

67.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

néhai Tiszt. Ráth Mátyás Ur': Ráth Mátyás (1749–1810), a győri evangélikus gyülekezet lelkésze 1810. február 5-én halt meg. Ráthról bővebben lásd a 139. levél jegyzeteit.

melly gyermekeim' nevelését illeti: Kis János fiai, Kis Lajos és ifj. Kis János a soproni líceum tanulói voltak. Róluk bővebben lásd a 135. levél jegyzeteit.

Ekklesiában (lat.): gyülekezetben

Tanítói pályafutásomnak három első esztendeit: Kis János 1793 ősze és 1796 tavasza között tanított a győri evangélikus iskolában.

154. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1810. március 14.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János válasza Döbrentei ismeretlen levelére, amelyből megtudhatjuk, hogy csak ritkán tudnak egymással levelezni. A levél melléklete nem található a kézirat mellett.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kazintzynál léted': Döbrentei 1809 augusztusában három napot töltött Széphalmon Kazinczynál (lásd Kazinczy Ferenc – Cseréy Farkasnak, 1809. augusztus 31. = KAZLEV VI, 1540.). Kazinczyról lásd a 11. levél jegyzeteit.

Édes Atyádnak: Döbrentei Gábor édesapja Döbrentei (Döbröntey) Lajos (1761–1840) dunántúli evangélikus lelkész, esperes (senior) és egyházkerületi jegyző. Ő végezte az egyházi szolgálatot Kis János szuperintendensi beiktatásán (KIS 1890, 555.). 1784-ben Bakonyszentlászlón avatták lelkésszé, pályájának állomáshelyei Somlószőlős, Boba, végül Uraiújfalu voltak. Kis *Emlékezéseiben* is megemlíti (lásd KIS 1845, 202–203; KIS 1846a, 110; KIS 1890, 555.).

nervusokat (lat.): idegeket

Ráth: Ráth Máttyás (1749–1810) győri evangélikus lelkész (lásd a 139. levél jegyzeteit).

A' mi Gymnasiumunkban: A soproni evangélikus líceum, Kis János és Döbrentei is itt tanultak.

Kralovánszky: Kralovánszky András (1759–1809) eperjesi, majd soproni tanár, 1803-tól haláláig a líceum igazgatója.

Raits: Nagy-megyeri Raics Péter (1760 k. – 1824), soproni tanár és lelkész, Győrben született, egyetemi tanulmányait Jénában végezte, 1789-től tanított a líceumban, Kis Jánosnak is tanára volt, az ő közvetítésével jutott el Kis *Herkules választása* című költeménye Széchényi Ferenchez, aki finanszírozta annak kiadását (lásd KIS 1845, 55–56.). Kis 1789-ben két alkalmi verssel is megtisztelte tanárát (KIS 1789a; KIS 1789b). Raics 1792-től haláláig a Magyar Társaság tanár-elnöke; 1796–1803-ig rektorhelyettes, bár ebben az időszakban a rektori tisztség nem volt betöltve (GYÖRFFY–HUNYADI 1986, 55.). 1809-től haláláig a soproni evangélikus líceum rektora (NÉMETH 2005, 115.), aki tanári tevékenysége mellett a magyar evangélius gyülekezet lelkésze is volt. 1824. június 24-én halt meg gutaütésben (vesd össze TUDGY 1824/VII, 120.). Kis *Emlékezéseiben* csak soproni diákévei kapcsán említi, későbbi kapcsolatokról hallgat (KIS 1845, 49–50, 55–56.).

Rektorrá választása után, valamint Rumi Károly Györggyel való konfliktusai kapcsán viszont éles kritikával illeti volt tanárát (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1810. március 24. = KAZLEV VII, 1690.). Egy másik levélben egyenesen a következőt írja róla Kazinczynak: „Raits, a’ ki Gymnasiumunknak már eddig is helyre hozhatatlan károkat tett, itt is konkolyt hintett. Ellenére volt neki Rumi választása, de ellenére is meg lett a’ választás. Hanem utóbb annyit áskálódott, hogy tsak ugyan felforgatta a’ rendet. Nintsen, Barátom, egy is Conventünkben, a’ ki ezt az embert nem kárhoztatná: de már Kralovánszkyt, a’ ki minden jók’ ítélete szerént derék ember volt, holtig ’s talám halálra üldözte; [...] Tsudálatos sorsa van Gymnasiumunknak abban, hogy Raitsot reája nézve minden értelmesekek haszontalannak, sőt károsnak is tartják, ’s még is, minthogy tsak nem mindenkkel atyafiságban van, és hibái nem qualificálják egyenesen a’ hivataltól való megfosztatásra, szabadon, legalább gátohatatlanul úzi rossz mesterségét.” (Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1810. április 30. = KAZLEV VII, 1728, 412.) Kis itt arra célozhatott, hogy Raics házassága révén rokoni kapcsolatban állt az Artner családdal, Sopron egyik legbefolyásosabb polgárcsaládjával (vesd össze Kis 1789b). Fontos megjegyezni, hogy Raitsot csak bizalmas barátaihoz intézett magánlevelekben bírálta, a nyilvánosság előtt a líceum tekintélyének megőrzése érdekében nem támadta volt tanárát.

Seybold: Seybold Pál (1770–1828) a soproni líceum tanára, a göttingeni egyetemen Kis Jánossal együtt tanult (Kis 1845, 100.), 1805–1807 között syntaxist, 1807-től retorikát és bölcséletet oktatott a soproni líceumban, amelynek 1824–1825-ben és 1827–1828-ban rektora is volt.

Gamauf: Gamauf József (1772–1847) evangélikus lelkész és tanár, Gamauf Sámuel (1730 k. – 1796) soproni lelkész fia, Gamauf Teofil (1772–1841) soproni lelkész unokatestvére, Sopronban született és tanult, Kis János egykori diáktársa. 1807–1809 között a soproni líceum grammatikatanára, ezután Medgyesen majd 1814-től Rajkán, 1819-től Ágfalván lelkész, 1841-ben soproni felső megyei esperessé választották, 1846-ban ő mondott gyászbeszédet Kis János temetésén (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1810. március 24. = KAZLEV VII, 1690, 328; SCHOLTZ 1938, 58; KRISCH 2020).

Hetyési László: Hetyésy László (1788–1852) evangélikus gimnáziumi tanár, Sopron vármegye táblabírája. Sopronban tanult, 1809 és 1852 között a soproni líceum tanára, 1809–1814-ig grammatikát oktatott, 1821 és 1851 között tíz alkalommal is betöltötte a rektori tisztséget. 1838–1844-ig, majd 1846-ban is a Magyar Társaság elnök-tanára (Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1810. március 24. = KAZLEV VII, 1690; KIRÁLY 1854, 16; NÉMETH 2005, 115; KOVÁCS 1890, 100.).

Neudherr: Neudherr Sámuel (1769–1834 után) evangélikus tanár és lelkész, Sopronban született, a jénai egyetemen tanult, 1803–1807 között a grammatika, 1807–1810-ig a syntaxis oktatója a soproni líceumban, 1810-ben lelkésszé avatták, majd Csáván működött lelkésként (KIRÁLY 1854, 16; HOLÉCZY 1834, 18.).

a’ Pöttelsdorfi Ekklesiába: A petőfalvai evangélikus gyülekezetbe (Sopron vármegye, Nagymartoni járás, ma Ausztriához tartozik).

Agendorfra: Ágfalvára (Sopron vármegye, Soproni járás)

Harnwolf: Harnwolf Mátyás (Matthias Harnwolff) (1747–1809) evangélikus lelkész, Ágfalván született, a jénai egyetemen tanult, előbb Nemesdömölkön segédlelkész, majd Güssingben és Kaltenbrunnban működött, ezután 1783-tól haláláig Ágfalván szolgált lelkészként (SCHOLTZ 1938, 33.).

succedáló (lat.): valakit követő

Kalchbrenner: Kalchbrenner (János) József (1776–1834) evangélikus lelkész, Sopronban született, Sopronban és Jénában tanult, először Szilsárkányon, majd Petőfalván (Pöttelsdorf), utána 1809–1819-ig Ágfalván lelkész, 1819-ben elfogadta a pesti evangélikus gyülekezet meghívását, 1834-ben halt meg Pesten (SCHOLTZ 1938, 57.).

Syntaxis (gr.): Itt a gimnázium 4. évfolyamát jelenti.

Halasy: Halasy Mihály személyéről lásd a 120. levél jegyzeteit.

vocatorialis (lat.): egyházi hivatalra való meghívólevél

Hát Te, kedves Barátom, hány esztendő alatt végzed-el nevelésedet: Döbrentei ekkor a Gyulay családnál nevelősködött (lásd a 137. levél jegyzeteit).

plánumot (lat.): tervet

Civilis (lat.): polgári, világi (laikus)

distraháltatás (lat.): valakit dolga mellől elvonni a *distraho, distrahere, distraxi, distractus* latin igéből (lásd PÁPAI PÁRIZ 1995, 198.).

I nunc & versus meditare sonoros! (lat.): Helyesen „i nunc, et versus tecum meditare canoros”. Utalás Horatius Iulius Florushoz írt episztolájának (Epistularum Liber Alter, II.) 76. sorára. Muraközy Gyula fordításában: „Sétálj, s lesd, hogy a vers mikor is kezd zengeni benned!” (HORATIUS 1961, 567.) Kis János utalása valószínűleg a nehezen jövő költői ihletre vonatkozhat.

copirozva (lat.–ném.): másolva

162. Kis János Rumy Károly Györgyhöz, Sopron, 1810. június 14.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János legkorábbi ismert levele Rumy Károly Györgyhöz. Rumy Károly György (Karl Georg Rumy) (1780–1847) polihisztor, tanár, író, irodalomtörténész, mezőgazdász, bölcséleti doktor, evangélikus lelkész, teológus, jogtanár, több vármegye táblabírája. A gót betűs német levél válasz Rumy 1810. május 28-i keltezésű ismeretlen levelére, amelyet Kis levele megírása előtt egy nappal vett kézhez. Rumy Iglón született 1780. november 18-án, Késmárkon az evangélikus líceumban, majd a debreceni református kollégiumban tanult, itt sajátította el a magyar nyelvet. 1800-ban beiratkozott a göttingeni egyetemre,

hazatérése után 1803-tól Késmárkon, 1805-től Teschenben tanított, ide írta hozzá első levelét Kazinczy (lásd Kazinczy Ferenc – Rummy Károly Györgynek, 1807. április 8. = KAZLEV IV, 1098.), akivel annak haláláig rendszeresen levelezett. Ezután Iglón, majd Lőcsén tanított, később Szomolnokon volt lelkész. A soproni líceumba Kis János közvetítésével hívták meg, itt 1810–1813 között tanított, innen a keszthelyi Georgikonba ment tanárnak, innen Asbóth Jánossal való konfliktusa miatt Karlócára távozott, ahol öt évig a szerb ortodox gimnázium igazgató tanára volt. 1821-ben a pozsonyi evangélikus líceum másodrektora, 1824-ben Bécsbe ment, ahol 1824. november 11-én katolikus hitre tért át. 1828-tól haláláig Esztergomban tanított jogot és statisztikát. 1847. április 5-én halt meg Esztergomban. Közel százezer cikket és értekezést írt (SZINNYEI XI, 1395.), ezek nagy része kéziratban maradt. Kis János *Emlékezéseiben* is ír Rummyról (Kis 1846a, 117–120.), állítása szerint nagyrészt az ő ajánlására került Sopronba. Megemlíti a Rummy Sopronból való távozásához vezető konfliktust is, erről Kazinczynak írott leveléből részletesebben is tudhatunk: Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1813. július 2. = KAZLEV X, 2474. Rummy életéről és munkásságáról lásd SZÖGI 1934; KÓRÖSY 1880.

A levél háttérét Rummynek a soproni evangélikus líceum tanári állására történő meghívása adja, a levélben Kis az iskolafenntartó gyülekezet konventjével megtárgyalandó feltételekkel kapcsolatban ad tájékoztatást. Rummy soproni tevékenységéről bővebben lásd FRIED 1963.

Szövegkritika:

Autográf. A megszólítás alatt utólagos rájegyzés a címzett nevééről: *Herrn Dr. Rummy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Tisztelendő Kolléga Úr,
Nagyrabecsült Barátom!

Tegnap vettem május 28-án kelt levelét. Sietek rá válaszolni, mert arra kell törekedjünk, hogy kiküszöböljünk minden olyan akadályt, amely döntését és válaszát késleltethetné. Kérdését, hogy a beiktatási- és útiköltségei meg lesznek-e térítve, bár nem tudom biztosan megválaszolni, mivel ahhoz egy konvent összehívása lenne szükséges, amit én a jó ügy iránti igyekezetből nem akarok kivárni és ezzel válaszát hátráltatni, de úgy gondolom, hogy biztosíthatom Önt arról, hogy, amennyiben más nehézségei nincsenek, ezek megoldhatók lesznek, és a konventünk bele fog menni ezekbe a feltételekbe. Ön csak szíveskedjék válaszával amennyire lehet sietni, mert mi a megüresedett helyet a következő tanév kezdetéig mindenképpen be akarjuk tölteni.

Közös barátunk, Asbóth úr már bizonyára beszámolt Önnek mindarról, amit az itteni viszonyokról tudnia szükséges. Ha az Önben élő Isten Önt a tanári hivatásra szólítja, és Ön az állam szempontjából oly hasznos szolgálatot ellátó iskolai férfiak alacsony javadalmazásán, mint szerencsétlen időnk szomorú torzszüleményén, túl tudja tenni

magát, akkor ne utasítsa el hívásunkat. Ön itt is, mint mindenütt, vegyesen jó és rossz embereket fog [találni], de azok számát, akik Önt becsülni és szeretni fogják, legalább az elhivatottak tekintetében, nem fogja kevésnek találni. A párttól, amely kezdetben Ön ellen működne, a legkisebb mértékben sem kell félnie. Ez tulajdonképpen csak egy személyből áll, akit minden értelmese megvetnek, minden nappal csökken, és, ha Ön megérkezik, teljesen el kell tűnnie.

Én, a magam részéről annyival inkább örülni fogok kedvező válaszában, amennyire az Ön írói munkái valamint barátaink, Asbóth és Kazinczy is már régóta megnyertek az Ön számára, és amennyi szellemi élvezetre számított az Ön személyes barátságától, aki őszinte nagybecsüléssel vagyok

az Ön

odaadó barátja,

Kis János

Sopron, 1810. június 14.

U[tó]i[rat]. Épp most hallom, hogy az a pletyka járja nálunk, hogy az Ön atyjaura azt írta volna, hogy Ön hívásunkat abból az okból nem fogadná el, hogy R. úr Ön ellen volt, és Ön tartana az ő ellenséges cselekedeteitől. Én ismételten biztosítom, hogy Ön győzelmet fog felette aratni, ami az Ön érdemeit még szebb fényben fogja mutatni, mint mindaz, amit Ön eddig cselekedett.

weil wir die vacante Stelle bis zum Anfang des künftigen Schuljahrs auf alle Fälle besetzen wollen: A soproni líceumban megüresedett tanári állásról és Rummy meghívásáról lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1810. március 24. = KAZLEV VII, 1690, 328–329.

Hr v Asboth: H[err] v[on] Asboth, Kis János ifjúkori barátja, Asbóth János (1768–1823), lásd a 251. levél jegyzeteit.

Ihr Herr Vater: Rummy Károly György édesapja, Rummy János György (Johann Georg Rummy) iglói kereskedő

Herr R.: Raics Péter soproni tanár. Róla és Rummy elleni intrikáiról lásd a 154. levél jegyzeteit.

167. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1810. szeptember 10.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János válasza Döbrentei ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Németh' biographiáját (lat.): Németh László (1770–1806) életrajzát. Némethről lásd az 1. levél jegyzeteit.

Kiss Istvánhoz: Ifj. N. Kiss István (1783–1817) pesti könyvkötő, -kiadó és -árus. Kis János több művének kiadója (vesd össze Kis 1846a, 120–146; Kis 1846b, XXIX–XLVI). Főként magyar nyelvű munkák árusításával foglalkozott.

Csehy: Csehy József (1778–1812) katonatiszt, irodalompártoló nemes, Kazinczy levelezőtársa. 1812. szeptember 29-én esett el századosként Ljuboml mellett egy oroszok elleni csatában.

midőn Journálírásról álmodoztam: Kis János folyóiratterveiről lásd a 12., a 78. és a 120. levél jegyzeteit.

Deputatus (lat.): küldött, megbízott

Generalis Convent (lat.): Általános gyűlés, az evangélikus és református egyházkerületek közös országos gyűlése Pesten, 1810-ben.

Szemerével, Horváthtal, Vitkovittsal: Kazinczy pesti triászának tagjai. Szemere Pálról lásd a 198. levél jegyzeteit; Horvát Istvánról lásd a 321. levél jegyzeteit. Vitkovics Mihály (1778–1829) ügyvéd, író, költő, műfordító. Magyar és szerb nyelven is írt. Életéről és munkásságáról lásd HORVÁTH 1978.

Kultsár: Kultsár István (1760–1828) író, szerkesztő, kiadó, tanár, Festetics György fiának nevelője, a pesti magyar színtársulat igazgatója, a *Hazai ,s Külföldi Tudósítások* szerkesztője. Életéről és munkásságáról lásd ALAPY 1928; MARKOS 1940.

Fejér: Fejér György (1766–1851) római katolikus pap, költő, történész, a teológia professzora a pesti egyetemen, az Egyetemi Könyvtár igazgatója, a *Tudományos Gyűjtemény* alapítója és első szerkesztője. Kis János *Emlékezéseiben* is ír róla (Kis 1845, 93–95.), 1793-ban jénai diákként episztolát is írt hozzá, köszönetként a számára nyújtott anyagi támogatásért, a költeményt lásd Kis 1814, 91–93; Kis 1846b, 112–113. Fejér György életéről és munkásságáról lásd SZILASY 1853.

Magyar Helikon: Itt minden bizonnyal a magyar nyelvű irodalmi élet metaforája.

Lajosomat: Kis Lajos (1797–1869), Kis János idősebbik fia (lásd a 135. levél jegyzeteit).

Modorba: Modor szlovák többségű város Pozsony vármegyében (ma Modra, Szlovákia).

prænumeratio (lat.): előfizetés

Az én Horatiusom is már nyomtattatik: Kis János Horatius-fordítása 1811-ben jelent meg (HORATIUS 1811).

Szabó Sámuel: (1756–1856) erdélyi unitárius tanár és lelkész, Abrudbányán született, Göttingenben és Jénában is tanult, valószínűleg itt ismerkedhetett meg Kis Jánossal.

M[aros]. Vásárhelyt Prof Dósa: Dósa Gergely (1766–1826) jogtudós, marosvásárhelyi tanár, Kis Jánossal együtt tanult Göttingenben (vesd össze Kis 1845, 104.).

Herepei János: (1763–1812) református lelkész, kolozsvári teológiaprofesszor, Kis Jánossal együtt tanult Göttingenben (vesd össze Kis 1845, 104.).

Szendrei Veres Dávid: Szendrey Weres Dávid (?–?) református lelkész az erdélyi Gálfalván, a gróf Bethlen család támogatta külföldi egyetemi tanulmányait.

173. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1810. november 12.

Kézirata:

BDEG Nk., D. I. 31.

Megjelenése:

Kovács 1890, 111–112.

Keletkezése:

A címzés nélküli levél válasz Bitnitz Lajos ismeretlen kapcsolatfelvevő levelére. Bitnitz Lajos (1790–1871) matematikus, nyelvtudós, régész, esztéta. Római katolikus pap, címzetes püspök, szombathelyi nagyprépost, az Akadémia tiszteletbeli tagja. 1807-től Szombathelyen papnövendék, 1812-től ugyanott a mathesis, 1819-től a magyar nyelv és irodalom tanára, 1839-től gimnáziumi igazgató. 1847-ben kanonoki, 1868-ban püspöki címet kapott. Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályait kidolgozó bizottságnak. Családneve Bitnicz alakban is előfordul (lásd LŐCSEI 2010). Kissel elsősorban tudományos kapcsolatban állt, kölcsönösen segítettek egymás műveinek terjesztését. Kis Bitnitzet mint matematikust ajánlotta a Magyar Tudós Társaság tagjának Széchenyihez írt levelében (lásd a 363. levelet).

Szövegkritika:

Autográf.

Az előlap jobb felső sarkában a következő utólagos rájegyzés olvasható: *T. 12.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' támadó nyom': A következő nemzedékekre vonatkozik.

Vertatur (lat.): megfordítandó

Horátziusomra: Kis János Horatius-fordítására vonatkozik (lásd a 167. levél jegyzeteit).

exemplárokat (lat.): példányokat

177. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1811. január 11.

Kézirata:

Lappang. A levelet közlő Kovács Sándor lábjegyzete szerint az általa közölt négy levelet Lipp Vilmos szombathelyi főgimnáziumi tanár ajándékozta a Soproni Magyar Társaságnak 1878-ban.

Megjelenése:

Kovács 1890, 112–113.

Keletkezése:

Bitnitz válaszlevele Kis János 1810. november 12-i levelére nem ismert.

Szövegkritika:

A kiadás Kovács Sándor részben modernizált helyesírású közlését követi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Horatiusom: Kis János Horatius-fordítására vonatkozik (lásd a 167. levél jegyzeteit).

rendeimmel: soraimmal

distrahálni (lat.): szétosztani

182. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1811. április 1.

Kézirata:

BDEG Nk., D. I. 32. V. 33.

Megjelenése:

Kovács 1890, 113–114.

Keletkezése:

Kis válasza Bitnitz ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf.

Utólagos rájegyzés az előlap jobb felső sarkában: *T. 14.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' küldött pénz: Bitnitz feltehetően Kis Horatius-fordításának példányait árulta (lásd a 177. levelet és jegyzeteit).

a' szent hivatalnak, mellyre készül: Utalás arra, hogy Bitnitz római katolikus papi hivatalra készült a szombathelyi papnevelésben.

u'sorával (lat.): uzsorával, 'kamattal'

napij.: napján

Abzugeben im bischöflichen Seminario zu Stein am Anger. (ném.): „Leadandó a szombathelyi püspöki szemináriumban.” *Stein am Anger* Szombathely német megnevezése.

183. A győri evangélikus gyülekezet Kis Jánoshoz, Győr, 1811. április 15.

Kézirata:

RMEGY, Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi melléletek), Acta Protocolli 1810/11, B32c.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A konfliktusról Kis és a gyülekezet között lásd a 139. levelet és jegyzeteit. Az énekeskönyvhöz készített imádságokról Kazinczyhoz írt következő leveléből tudhatjuk, hogy nagyrészt fordításokról van szó: „A dtam, a' millyeneket a' környűllások miatt lehetett: Nagy részént az uj Bétsi imádságos könyvből fordítottakat.” (Lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1811. május 1. = KAZLEV VIII, 1992, 472.)

Szövegkritika:

Az elküldött levél fogalmazványa.

Tiszt. Kis János Urnak. A megszólítás a lap bal oldalán található.

Hátlap tetején utólagos rájegyzések: 46. és 1811.

Hátlap alsó részén utólagos rájegyzés: *Leirattatott Sz. György Hava 15^{ik} Nap. 1811.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az ezen Gyülekezet számára készült Magyar Énekes könyvnek: KIS 1811.

az azeránt tett Lekötélezéséhez képest: Kis János saját kezű elismervénye a győri Ráth Mátyás Evangélikus Gyűjteményben található: Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi melléletek) B30c. jelzet alatt. Szövegét teljes egészében közöljük:

Quietantia

1000 az az egy ezer forintról, melly summát, úgy mint a' Nagy-Győri Ev. Gyülekezet' számára általam készített Énekes könyvért való honoráriumot Tek. Lehner András Úrtól olly magam lekötélezése mellett által vettem, hogy az említett Énekes könyv mellé mind magános, mind, ha kívántatni fog, közönséges Isteni tiszteletre tartozó imádságokat is fogok készíteni. És ugyan a' mi e' különös Isteni tiszteletre való imádságokat illeti,

azoknak az Énekes könyv mellé leendő ragasztását sok tekintetben szükségesnek tartom; a' közönséges Isteni tiszteletet illetőkre nézve részemről legjobbnak tartanám, ha az említett Érdemes Gyülekezet, eddig mutatott ditséretes példája szerint, a' Maga Lelki Tanítóinak a' Templomban mondandó imádságoknak választásában tellyes szabadságot adna; 's ezen esetre szükségtelen lenne az Énekes könyvet közönséges Isteni tiszteletkori imádságokkal drágítani. Minden esetre pedig, valamint egy felől azt kérem és kívánom, hogy a' többszer nevezett Szent Gyülekezetnek Érdemes Conventje vagy a' Po'sonyi Énekes könyv mellett lévő imádságos könyvet, a' mellyet én elegendő alkalmasnak tartok, vagy más valamellyet, a' mellyhez jóvá hagyásomat én is hozzá adhassam, a' lefordítás végett meghatározzon, úgy más felől részemről fogadom, hogy az imádságok' elkészülése az Énekes könyv' nyomtattatását késleltetni nem fogja. – Sopronyban, April. 10 dikén, 1809.

Kis János Sopronyi Ev. Pred.

Az A. C. N. Győri: A[ugustana]. C[onfessiót tartó]. N[agy]. Győri, vagyis nagy-győri ágostai hitvallású evangélikus.

184. Kis János a győri evangélikus gyülekezethez, Sopron, 1811. április 17.

Kézirata:

RMEGY, Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi melléletek), Acta Protocolli 1810/11, B32c.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza a győri gyülekezet április 15-i levelére. Előzményeiről lásd a 139., valamint a 183. levelet és jegyzeteit.

Szövegkritika:

Autográf. Utólagos rájegyzések az előlap bal felső részén:

perc. 19^a Apr 1811.

Felolvastatott az 1811^dévi Sz. György Hava

20^{án} tartatott Egyh. kis Gyűlésbenn. 48.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az az ígéretem: Kis János Quietantiáját lásd a 183. levél jegyzeteiben.

az akkori jobb cursus szerint: 1806-hoz képest a bankcédulák értéke jelentős mértékben devalválódott. A *cursus* (lat.) itt árfolyamot jelent.

185. A győri evangélikus gyülekezet Kis Jánoshoz, Győr, 1811. április 26.

Kézirata:

RMEGY, Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi melléletek), Acta Protocolli 1810/11, B32c.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A győri gyülekezet válasza Kis János április 17-i levelére. Az előzményekről lásd a 139., a 183., valamint a 184. levelet és jegyzeteit.

Szövegkritika:

Az elküldött levél fogalmazványa.

Utólagos ceruzás rájegyzés az aláírás fölött: *Kis János imakönyv*

Utólagos rájegyzések a hátlap tetején: *48. és 1811.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Magyar Uj Énekes könyvnek: Kis 1811.

Véber Simon: Wéber Simon Péter (1760–1842), lásd a 16. levél jegyzeteit.

az ide zárt /- vonadékból: Az elküldött tisztázat és a vele együtt elküldött csatolmány ismeretlen.

Tisztelendő Urnak e' folyó Hónap 17^{ik} napján költt Levelében: Lásd a 183. levelet.

az 1000. frúl adott nyugtató Levelében: Kis János Quietantiáját lásd a 183. levél jegyzeteiben.

Banko czeduláknak: bankjegyeknek, papírpénzeknek

Cursusát (lat.): árfolyamát

paroláját (fr.–ol.): becsületszavát

A. C.: Augustana Confessio, Ágostai hitvallás. Az 1530-as augsburgi birodalmi gyűlésen elfogadott evangélikus hitvallás.

186. Kis János a győri evangélikus gyülekezet konventjéhez, Sopron, 1811. április 30.

Kézirata:

RMEGY, Győri Evangélikus Egyházközség jegyzőkönyvei (jegyzőkönyvi melléletek), Acta Protocolli 1810/11, B32c.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Az előzményekről lásd a 139., valamint a 183–185. levelet és jegyzeteit. A levél megírása idején Kis még nem kapta kézhez a 185. levelet.

Szövegkritika:

Autográf. Utólagos rájegyzés az előlap bal felső részén:

percept. 4^a Maii 1811.

Felolvasatott az 1811^{dévi} Sz. Iván Hava 19^{én} tartatott Egyh. köz Gyűlésbenn
58.

Utólagos ceruzás rájegyzés: *Kis János levele imakönyv*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Convent (lat.): gyülekezeti közgyűlés

a' kívánt kézírást: Az énekeskönyvhöz kapcsolódó imádságokra vonatkozik.

levelemben jelentett kívánságonak: Lásd a 184. levelet. Kis János Kazinczyhoz írott leveléből kiderül, hogy végül mindössze hat tiszteletpéldányt kapott a győri gyülekezet-től (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1812. január 28. = KAZLEV IX, 2134.).

198. Kis János Szemere Pálhoz, Sopron, 1811. december 5.

Kézirata:

RL, B/14. Szemeretár, 3. kötet 60. szám, 453–454. p.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János első levele Szemeréhez. Szemere Pál (1785–1861) költő, esztéta, kritikus, a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőbizottsági tagja, majd az *Élet és Literatura* szerkesztője. Az MTA és a Kisfaludy Társaság tagja, Horvát Istvánnal és Vitkovics Mihállyal együtt alkották Kazinczy pesti triászát. Szemere pályájáról lásd TOLDY 1871, 77–85. Kis János egyik pesti tartózkodása során ismerkedett meg vele személyesen (vesd össze Kis 1846a, 108.).

Szövegkritika:

Autográf. A lap tetején utólagos számozás: 453. A bal felső sarokban bélyegzőn: *A BUDAPESTI REF. THEOL. AKADÉMIA RÁDAY-KÖNYVTÁRA*. A keltezés alatt utólagos ceruzás jegyzés: *Szemere Tár. III. Köt. LX*.

Hátlapon feltört piros viaszpecsét, oldalszám: 454., valamint feltehetően autográf latin címzés:

Perillustri ac Generoso Domino Paulo Szemere de Eadem, per Inclytum Regnum Hungariæ Jurato Caussa Fori utriusque Advocato Tit Dno mihi singl Colendissimo Pestini

A levél közepső részén egy szakadás található, a hiányzó részt szögletes zárójelek között értelemszerűen pótoltam.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Verseimet, két kötetbe öszve szedve, által adtam Trattnernek: Trattner János Tamás (1789–1824) nyomdász és könyvkereskedő, Trattner Mátyás (1745–1828) nyomdász fia. Halálának dátuma a *Magyar életrajzi lexikon*ban tévesen 1825. március 24-ként szerepel, valójában 1824. március 14-én hunyt el (lásd HKT 1824. évi 22. szám, 1824. március 17. 169–170.). Kis János több műve is nála jelent meg (vesd össze Kis 1846a, 120–146; Kis 1846b, XXIX–XLVI.). A Trattner család magyarországi nyomdászti tevékenységéről lásd V. ECSEDY 2019. Kis verseinek kiadásáról lásd a 120. levél jegyzeteit. A konkrét kontextussal kapcsolatban vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1811. november 23. = KAZLEV IX, 2102, 166. Kis versei végül három kötetben jelentek meg: Kis 1814; Kis 1815a; Kis 1815b.

külső tsín: nyomdai megjelenés

orthographiája (gr.): helyesírása

à peu près (fr.): többé-kevésbé

auctorkodni (lat.): írói munkásságot folytatni

jusainak (lat.): jogainak

201. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1812. január 13.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Döbrentei 1811. november elején írott levele nem ismert.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Prof. Rumi: Rumi Károly Györgyről lásd a 162. levél jegyzeteit.

Sógora által közöltetem Cl[arissimus]. Fabrival, a' mit Gr. Bethlen felől újobban írsz: Ifj. Fábri Pál (1790–1872) jogász, filozófiai író, költő, történetíró, a fővárosi evangélikus tanintézetek vezetője, a pesti magyar evangélikus egyházközség felügyelője, Fábri Pál (1752–1829) győri evangélikus lelkész fia, Göttingenben tanult, majd a Géczy családnál volt nevelő. Id. Fábri Pállal Kis János az 1790-es évek elején, győri tartózkodása alatt került kapcsolatba (lásd Kis 1845, 135–136.). Gróf Bethlen Gergelyről lásd a 137. levél jegyzeteit. Valószínűleg idősebb fia, Lajos (1807–1872) mellé keresett nevelőt. A „Clarissimus” megszólítás a külföldi akadémiákon végzett hazatérő diákoknak járt ki a korban, a latin kifejezés jelentése ’legragyogóbb’. Ez alapján tudhatjuk, hogy az utalás az ifjabb Fábriira vonatkozik.

Journált megindíthatnál: A Döbrentei által szerkesztett *Erdélyi Muzéum* tervére vonatkozik. Maga a folyóirat végül 1814 és 1818 között jelent meg (bővebben lásd BENKŐ 1979, 5–30.).

Audendum est (lat.): Légy bátor!

ennek kell symbolumodnak lenni: Kis itt valószínűleg arra céloz, hogy Döbrentei a folyóirata révén válhat leginkább elismertté, ez lehet legkiemelkedőbb műve.

Németh' élete: Németh Lászlóról (1770–1806) lásd az 1. levél jegyzeteit. Az életrajzával kapcsolatban lásd a 167. levelet és jegyzeteit.

prænumeráltak (lat.): előfizettek

Kiss Istvánnál: Kissről lásd 167. levél jegyzeteit.

Horatiusomat: HORATIUS 1811, lásd a 167. levél jegyzeteit.

Eggenbergernek: Eggenberger József (1768–1850) pesti könyvkereskedő és kiadó. Kis János általa kiadott művéről nem tudunk, de máshol kinyomtatott munkáit árusította.

Museumodba (lat.): A Döbrentei által szerkesztett *Erdélyi Muzéum*, lásd feljebb.

Verseim' két kötetét Trattnernak által adtam, a' ki azoknak kinyomtatását magára vállalta: Kis János versei csak 1814–1815-ben jelentek meg Kazinczy kiadásában Trattner János Tamásnál (vesd össze a 198. levél jegyzeteivel).

A' Győri énekes könyv is már tsak ugyan kijött: Kis 1811, lásd a 139., a 153., és a 183–186. levelet és jegyzeteit.

T[iszteleendő]. Sikos Ur: Sikos István (1775–1831) evangélikus lelkész. Győrben született, Sopronban, majd a jénai egyetemen tanult, 1802–1810-ig Kővágóörsön, majd 1810–1828-ig Győrött lelkész, ahonnan fegyelmi ügyei miatt távoznia kellett. 1831-ben Pápára ment, ahol hamarosan meghalt kolerában.

T[ekintetes]. Prusinszky Jósefné: Dukai Takács Sára (?–1811), Prusinszky József (?–1805) Sopron vármegyei táblabíró, egyházkerületi főfelügyelő özvegye. (Lásd Kis 1812 előszavát.)

áhitatosság' gyakorlására szolgáló könyvet: Kis János valóban elkészítette ezt a könyvet (Kis 1812). Keletkezéséről lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1812. január 28. = KAZLEV IX, 2134, 249; Kis 1846a, 142–143.

214. Kis János Helmeczi Mihályhoz, Sopron, 1812. július 18.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 119. sz.

(M. Irod. Lev. 4-r. 119. sz., 1–3.)

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Helmeczi hozzá írott, valószínűleg első levelére. Helmeczi Mihály (1788–1852) (eredeti családneve Bierbrauer, ezt előbb Sörfőzőre, majd Kazinczy javaslatára szülőhelye, Királyhelmece után Helmeczire módosította, nevét az 1820-as évektől y végződéssel írta) nyelvész, műfordító, lapszerkesztő, jogász, Kazinczy levelezőtársa, a pesti irodalmi élet fontos szervezője. A Magyar Tudós Társaság levelező tagja és pénztárnoka, a Kisfaludy Társaság alapító tagja. Kis János egyik pesti tartózkodása során ismerkedett meg vele személyesen a levél megírása után (vesd össze Kis 1846a, 108.). Helmeczy életéről és pályájáról lásd Toldy akadémiai emlékbeszédét (TOLDY 1872, 309–316.).

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kazinczymhoz való hajlandóságát 's Ber'senyimmel tett nemes barátságát előre esmertem: Kazinczyról lásd a 11. levél, Berzsenyiről a 144. levél jegyzeteit. Helmeczi Kazinczy neológijának elkötelezett híve volt, részt vett a Berzsenyi-versek kiadásának költségeit előteremtő adománygyűjtésben, Kazinczy javaslatára 1812-ben átvette a kötet korrektúrázásának feladatát. Az első kiadás 1813-ban jelent meg (BERZSENYI 1813), ezt 1816-ban egy második kiadás (BERZSENYI 1816) követte, amely elé Helmeczi egy neológival kapcsolatos értekezését is betoldotta.

Verseimnek, ámbár azok nagy részént csak ifjú gyenge próbák, még is szeretném Trattnernál leendő nyomtatásokat: Lásd a 120. levél jegyzeteit.

Ha meg nem akadályoztatom, a' jövő Aug. 19dikén vagy 20dikán személyesen is meg foglak Pesten esmerni és szeretni: Kis János 1812. augusztusi pesti útjáról lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1812. szeptember 12. = KAZLEV X, 2316. Kis János ezen levelében megemlíti, hogy augusztus végén részt vett a pesti Generális Conventen, és találkozott Trattnernal, a Helmeczivel való találkozásról viszont nem tesz említést.

Virág, Versegi, Kultsár, Fejér, Horváth, Szemere, Vitkovits Urak: Virág Benedek (1754–1830) költő, műfordító, történétíró. Jobbágycsaládból származott, 1775-ben belépett a pálos rendbe, ekkor vette fel a Benedek nevet (születési keresztnéve Ádám Ignác volt). 1781-ben pappá szentelték, a székesfehérvári gimnáziumban tanított. A rend 1786-os feloszlata után világi papként megmaradt tanári állásában. 1794-től Pesten nevelő

a Batthyány családnál, később betegsége miatt lemondott állásáról, ezután Budán élt visszavonultan, de továbbra is részt vett az irodalmi életben. Barátai és tisztelői „magyar Horatius”-nak nevezték. Kazinczyval hosszú évtizedeken keresztül levelezett. Kis János több helyen is megemlékezik róla *Emlékezéseiben* (vesd össze Kis 1845, 93, 95; Kis 1846a, 6, 8, 109). Életéről és pályájáról lásd SZALAY 1888–1889. Versegly Ferencről lásd a 87. levél jegyzeteit. Kultsár Istvánról és Fejér Györgyről lásd a 167. levél jegyzeteit. Horvát Istvánról lásd a 321. levél jegyzeteit. Szemere Pálról lásd a 198. levél jegyzeteit. Vitkovics Mihályról lásd a 167. levél jegyzeteit.

215. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1812. július 31.

Kézirata:

Lappang. A levelet közlő Kovács Sándor lábjegyzete szerint az általa közölt négy levelet Lipp Vilmos szombathelyi főgimnáziumi tanár ajándékozta a Soproni Magyar Társaságnak 1878-ban.

Megjelenése:

Kovács 1890, 114–115.

Keletkezése:

Kis János válaszlevele Bitnitz elveszett levelére.

Szövegkritika:

A kiadás Kovács Sándor részben modernizált helyesírású közlését követi.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

melléje zárt betses ajándékot: Bitnitz ajándéka nem ismert, feltehetően valamelyik munkája lehetett.

Kresznerits Ur, megérdemlette a nyugodalmasabb életet: Kresznerics Ferencről (1766–1832) lásd a 87. levél jegyzeteit. A levél a tanári állásából való visszavonulására utal.

az egyik legbetsesebb tudomány: matematika

két rendbéli csekélységet: Kis János két ajándékba küldött munkája közül csak az egyiket említi konkrétan. A báró Prónay László temetésén 1808. november 20-án elmondott gyászbeszéde a következő címen jelent meg nyomtatásban: *Halotti beszéd az emberi léleknek már a' jelenvaló életben kitetsző nagyságáról, melly néhai Nagy-méltóságú tót prónai báró Prónay László ur ő excellentájának halotti tisztelete alkalmatosságával Acsán tartatott* (Kis 1808a).

B. Prónay: Báró Prónay László (1735–1808), lásd a 135. levél jegyzeteit.

223. Kis János Romy Károly Györgyhöz, hely nélkül, 1813. április 1.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János rövid, elején német, majd magyar nyelvű feljegyzése egy cédulán.

Szövegkritika:

A kis méretű cédulán található jegyzés hátoldalán a címzett neve alatt a következő gót betűs német kéziratos jegyzés olvasható:

B. baron Hormayr ist wegen Aufhetzung der Tyroler nach der Festung Königgrätz abgeführt worden.

Romy.

Az aláírás szerint Romy Károly Györgytől származó jegyzés magyar fordítása: „Báró Hormayrt a tiroliak fellázítása miatt elvezették Königgrätz várába.” Az említett Joseph Freyherr von Hormayr (1782–1848) osztrák politikus és történétíró, az 1809-es tiroli népfölkelés előkészítője 1813-ban János főherceg támogatásával újabb népfölkelést tervezett, ezért Metternich parancsára 1813. március 7-én elfogták, és 13 hónapig Munkács várában aránylag enyhe fogságban tartották (lásd PALLAS IX, 365.). Kazinczy Romyhoz írott, 1813. április 17-én kelt levelében azt állította, hogy Hormayr ugyanabban a cellában lett elhelyezve, mint ahol fogsága vége felé ő is volt, és szerinte nemcsak kíméletesen, de kegyesen bánnak vele (lásd Kazinczy Ferenc – Romy Károly Györgynek, 1813. április 17. = KAZLEV X, 2416, 315.). Hormayr a birodalmi patriotizmus jelentős képviselője, S. Varga Pál az ő nevéhez kapcsolja a nemzeti irodalom általa államközösségi programnak nevezett fogalmi rendszerét (vesd össze S. VARGA 2005, 159–231.).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

H[er]r Hofrath v[on]. Matkovich schreibt mir unter d. 15 März folgendes: A német mondat magyar fordítása: „Matkovich udvari tanácsos úr március 15-i keltezéssel a következőket írja nekem.” Matkovich Pál (1743–1823) dunántúli jómódú középbirtokos nemes, a kőszegi ítélőtábla elnöke, udvari tanácsos, a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület világi felügyelője. Kis Jánossal való kapcsolatáról lásd Kis 1845, 128–129; 156–157; 184–185; 231–233. Kis episztolát is intézett hozzá (Kis 1814, 80–88; Kis 1846b, 55–59.), és ő mondott felette halotti prédikációt (Kis 1824).

A Clarissimus Rumi Professor Urnak méltóztasson fö Tisztelendő Ur meg-mondani: Romy ekkor a soproni evangélikus líceum tanára volt (1810-től 1813-ig).

azon munkájára melyet ki adni akar: Romy 1813-ban kiadott munkájáról lásd Kazinczy Ferenc – Romy Károly Györgynek, 1813. április 17. = KAZLEV X, 2416, 315. Kazinczy

ebben a levelében említést tesz Rummy nemrég kézhez kapott *Stilistik* című munkájáról (RUMY 1813).

praenotál (lat.): előjegyez

225. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1813. június 28.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német szöveg. A levél egy Rummy viselkedése miatt kitört botrány kapcsán íródott, amely több más konfliktussal együtt hozzájárult Rummy Sopronból való távozásához. A konfliktus háttéréről Kis János részletesen beszámolt Kazinczynak, leveléhez csatolva Rummy védekező levelét is (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1813. július 2. = KAZLEV X, 2474.).

Szövegkritika:

Autográf. A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Prof. Rummy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul, a sajtó alá rendező fordításában:

Kedves barátom!

Az urak, akikkel ön beszél, mondhatnak udvariasságból szemtől szembe, amit akarnak; annak, amit én állítottam, megvan a maga helyessége, amit könnyen alá is tudnék támasztani, ha az használna.

Az én helyemen el kellett mondjam a véleményemet. Se nekem, se másoknak nem lett volna jó, ha szó nélkül hagytam volna az engem ért vádat.

Ön azt állítja, hogy keserű voltam. Ha ez így van, akkor hibáztam, és szándékom ellenére cselekedtem. Annyi bizonyos, hogy ön a helytelen politikáját hevesen védte, és minket, protestánsokat súlyos vádakkal illett, mintha csak mi botránkoztunk volna meg az ön beszédén, és feketítettük volna be mások előtt. Ha ön belátta volna hibáját, vagy finoman elnézést kért volna érte: akkor nem több, csak egy barátságos figyelmeztetés következett volna. Így azonban az ön haragja miatt az egész megbeszélés hangvétele élesebbé vált, mint lennie kellett volna.

Sajnálom, hogy sértve érzi magát. Lehiggadva és nagyobb tapasztalat birtokában másként fogja majd megítélni a dolgot és engem is. Egyébiránt biztosítom önt, hogy

engem (bár éppen itt *inimicus caussae* voltam) lelkiismeretem teljes mértékben igazol, amennyiben állítom, hogy én őszinte szívvel vagyok

önnek

az önt nagyra becsülő barátja,

Kis János

Sopron, 1813. június 28.

inimicus caussæ (lat.): Helyesen *inimicus causae*: 'ellenséges okkal'; Kis János itt arra utalhatott, hogy a szóban forgó ügyben Rummy ellen foglalt állást.

Oedenb[urg].: Sopron szabad királyi város német elnevezése.

238. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1814. január 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs, német levél. Nem tudni, hogy az 1813. június 28-i és e levél megírása között, a 225. levélben érintett nézeteltérést követően Rummy és Kis érintkeztek-e egymással. Mindenesetre Rummy időközben elfogadva Festetics György gróf meghívását, Sopronból a keszthelyi Georgikonba távozott.

Szövegkritika:

Autográf. A levél kezdőlapjának felső részén más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Prof. Rummy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul, a sajtó alá rendező fordításában:

Tisztelt professzor úr,

Nagyra becsült barátom!

Hiába várokottam ilyen sokáig válaszzal annak reményében, hogy időközben talán Kazinczy úrtól megtudhatok valami közelebbit. Most is csak annyit írhatok, hogy október végén kaptam utoljára levelet tőle, amiben azt írta, hogy a felesége tifuszos lázban betegen fekszik. Nagyon aggódom érte, mivel az ilyen hosszú hallgatás részéről egészen rendkívüli dolog.

Magda úr Besztercebányán végre megígérte, hogy eljön az ön helyére. Jövetelének időpontja még nincsen eldöntve. Ugrotzy professzor úr is elmegy tőlünk, és Fertőmegy-

gyesre megy prédikátornak, mivel Gamauf József prédikátor urat Moson vármegyébe hívták az elhalálozott Pillich esperes helyére. A syntaxisba Hetyési professzor úr kerül, az ő helyére pedig Ódor jelölt úr.

Bízva a magyar irodalom iránti buzgóságában két példányt mellékelek az *Amerikanak Esmertetéséből*; az egyik Süvegjártó úré, a konviktus volt előljárójáé, a másik Mészáros nemesapáti lelkész úré. Kérem, juttassa el mindkettőt a rendeltetési helyére. A második részt is küldeni fogom, mihelyt megjelenik. Irántam mutatott barátságát és jókívánásait szívből köszönöm, és hasonlóképpen önnek és szeretteinek is zavartalan jóllétet kívánok, mint

egyenes szívű barátja

Kis János

Sopron, 1814. január 7.

Ende Octobers den letzten Brief von ihm erhielt: Kazinczy 1813. október 7-én Kis Jánosnak írt levelében említi a felesége megbetegedését (Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1813. október 7. = KAZLEV XI, 2528.).

Faulfieber: tifuzsos megbetegedés (Kazinczy magyarul „rothasztó hideg” kifejezést használt az előbbi levelében.)

Hr Magda in Neusohl: Magda Pál (1770–1841) tudós tanár Besztercebányán, statisztikai, geográfiai, pedagógiai és filozófiai munkák szerzője, 1834-től az Akadémia levelező tagja volt. 1814–1821-ig a soproni líceumban is tanított, majd Karlócára ment. Rummy és Magda Pál soproni tanárságáról lásd Kis *Emlékezéseinek* második közleményét (Kis 1846a, 116–120.).

Hr Prof. Ugrötzy: Ugróczy Mihály (1790–1826) evangélikus lelkész és tanár. A jénai egyetemen tanult, 1811-től a soproni líceum tanára, majd 1814-től haláláig Fertőmegyében lelkész. Temetésén Kis János mondott felette német gyászbeszédet (Kis 1826).

Mörbisch: Fertőmeggyes helység német neve (ma Mörbisch am See, Burgenland, Ausztria).

Jos[ef]. Gamauf: Gamauf József evangélikus lelkész (lásd a 154. levél jegyzetét).

Sen. Pillich: Pillich János Lőrinc (Johann Lorenz Pillich) (?–1813) rajkai evangélikus lelkész és esperes (senior).

weiselburger Comitatus: Moson vármegye német neve.

Syntax (gr.–lat.): A gimnázium 4. évfolyama a tananyagának súlypontját jelentő latin szintaxisról lett elnevezve.

Hr Prof Hetyésy: Hetyésy László (1788–1852), lásd a 154. levél jegyzeteit.

Hr Candidat Odor: Ódor István (?–?) 1814-től soproni tanár, 1821-ig a grammatikát tanította. Később 1826–1836 között négy alkalommal a líceum igazgatója. 1824–1838-ig a Magyar Társaság tanár-elnöke. 1838-ban nyugdíjazták. Kis János itt soproni tanárjelöltként utal rá, az azonosítást alátámasztja, hogy Ódor a levél megírásának évében kezdte soproni tanári pályáját (vesd össze KIRÁLY 1854, 16; NÉMETH 2005, 115; KOVÁCS 1890, 100.).

Amerikának Esmertetése: Horváth Zsigmond (1782–1845) evangélikus lelkész munkája (HORVÁTH 1813).

Hrn Süvegjártó: Sövegjártó Kristóf (?–?) a soproni konviktus korábbi előjárója, gróf Festetics György uradalmi tisztartója.

Hrn Mészáros: Mészáros József (1783–1865) római katolikus pap. Veszprémben és Szombathelyen tanult, 1812–1851 között nemesapáti plébános.

250. Kis János gróf Festetics Györgyhöz, Sopron, 1814. augusztus 3.

Kézirat:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus, 83. doboz, 1. Ügyiratok 1814. Ternio I. 386/716. Numerus.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egy évtizednyi szünet után fordult ismét levélben Festetics Györgyhöz. (Ezen levél előtt utoljára 1803-ból van Festetics iktatókönyveiben nyoma a Kis Jánossal való levélváltásnak.) A levélben említett megrendelésnek nincsen nyoma Festetics keszthelyi uradalmának protocollumaiban. A levéllel kapcsolatban az MNL OL-ben található P 279 Festetics Család Keszthelyi Levéltára Directoratus 268. kötetben (Repertorium. Anni 1814.) a következő bejegyzés olvasható a 386/716 szám alatt: *Kis János Superintendens Ur azon Katekismust, mellyet Ő Excell[entiá]ja parantsolatjára ki-dolgozott, megküldi. 260/1 Fáradságáért 400. ftok resolváltattak. A 657/1174 iktatószám alatt pedig a következők: Kiss [sic!] János Superintendens Ur az ajándékozott 400. ftokat köszöni, a „Soproni Tisztség Tudósítási B. III.” rovatban a 386/716 és 249/2 iktatószámokhoz kapcsolódóan: Kis János Superintendens Urnak 400 ftok adassanak. A P 279 Directoratus 267. kötetében (Protocollum Anni 1814) erre a levélre a következő bejegyzés vonatkozik a 386/716 iktatószámon: *Soprony Aug[ustus] 3^{án} 1814. Fő Tisztelendő Kiss [sic!] János Superintendens Úr bé küldi azon Katekismust, mellynek ki dolgozását Eő Exc[ellentia]ja parantsolatjára magára vállalt.**

Szövegekritika:

Autográf. A levél üres előlapjának bal szélén utólagos rájegyzés tintával, nehezen olvasható rövidítés: *8. Aug. 1814.* A jobb szélén piros írónnal: *ad protocol.* Mindkét oldalon a lap alján utólagos számozás: *140, 141.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Azon Katekismust, mellynek kidolgozását Excellentiád' parantsolatára magamra vállaltam: A megküldött katekizmus nagy valószínűséggel azonos az OSZK Kézirattárá-

ban Quart. Hung. 3730. jelzet alatt őrzött *A' Józán Okosság' Erköltsi Katekismusa. Kiss [sic!] János Superintendens Ur által. Sopronyban 1814^{ik} Eszt[endő]ben* című kézirattal, mely a possessorri bejegyzés alapján Festetics keszthelyi könyvtárából került a nemzeti könyvtár gyűjteményébe. (Az ezt bizonyító bélyegzők és rájegyzések: „BIBLIOTHECA in KESZTHELY”, „Keszthelyi Helikon Könyvtár. Philos 384 Quart. 128.”, „Országos Széchényi Könyvtár Kézirattári Növedéknapló 1953 év 89. sz.”)

kettős hivatalomnak terhes foglalatosságai: Kis János ekkor a soproni német gyülekezet vezető lelkésze és a dunántúli egyházkerület szuperintendense volt.

251. Kis János Asbóth Jánoshoz, Sopron, 1814. augusztus 3.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 84. doboz, I. Ügyiratok 1814 Ternio I., 591/1044.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János a Festetics György kérésére készített katekizmus megküldésekor a kekezés szerint a grófhoz írott levéllel (250. levél) egy napon, azzal együtt az annak szolgálatában álló régi barátához, Asbóth Jánoshoz is levelet intézett. Asbóth János (1768–1823) tanár, mezőgazdasági szakember, több külföldi tudós társaság tagja. Sopronban, majd Göttingenben tanult, Lőcsén, majd Késmárkon líceumi tanár, 1801-től a keszthelyi Georgikon igazgatója, a gazdasági tudományok tanára, egy ideig Festetics György jószágigazgatója is volt. 1820-tól haláláig a Bács vármegyei koronauradalmak kormányzója. Kis János *Emlékezéseiben* részletesen ír az Asbóth családdal való kapcsolatáról (lásd Kis 1845, 58–64; 108; 126; 131; 193–194.).

A levélre történő utalás Festetics iktatókönyveiben: P 279 FESTETICS CS. KESZTHELYI LT. DIRECTORATUS, 2. sorozat Ülésjegyzőkönyvek, 267. kötet, 268. kötet, 1814. Numerus 591/1044.: 591/1044. *Soprony Aug[ustus] 3^{kán} [1]814. Fő Tisztelendő Kiss [sic!] János Superintendens Úr által küldi Ásbóth János Præfectus Urnak a' Georgikoni All Praktikánsok számára készített Katekismust, egyszer'smind kéri hogy Eő Exc[ellentia]jánál hosszas késedelmezéseért ki menteni méltoztasson.*

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Későn fizetem a régi adósságot: Nem ismert, hogy mikor és hogyan kérte fel Festetics Kis Jánost katekizmus írására a Georgikon hallgatói számára. A levélben Kis János saját maga által tett felajánlásról ír. A katekizmusról lásd a 250. levél jegyzeteit.

258. Kis János Vadnay Károlyhoz, Sopron, 1814. október 27.

Kézirata:

MNL OL, P 279, A Festetics család keszthelyi levéltára, Directoratus 84. doboz, I. Ügyiratok 1814 Ternio I. 657/1174.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Lásd a 250. és a 251. levél jegyzeteit. A levél címzettje a protocollumbeli bejegyzés értelmében Festetics plenipotentiáriusa, amely tisztséget ebben az időben Vadnay Károly töltött be. Vadnay Károly (?-?): ügyvéd, Zala vármegyei táblabíró, 1807. június 20-tól plenipotentiárius, Festetics György bizalmi embere. Születési és halálozási dátuma ismeretlen, a Festetics-monográfia szerzője, Kurucz György sem tudta kideríteni (vesd össze KURUCZ 2013, 367.). A levélre történő utalás: P 279 FESTETICS CS. KESZTHELYI LT. DIRECTORATUS, 2. sorozat Ülésjegyzőkönyvek, 267. kötet, 268. kötet, 1814. Numerus 657/1174. alatt a következő bejegyzés olvasható: *657/1174. Soprony 8^{ber} 27^{en} [1]814. Fő Tiszt. Kis János Superintendens Úr kéri Plenipotentiaris Urat, hogy azon 400 F[orinto] kért, mellyek néki a' Sopronyi Cassából ajándékul kifizettettek, Eő Exc[ellentia]jának köszönetét jelenteni méltóztasson.* Kis János külön Festeticshez szóló köszönőlevelének nincsen nyoma a keszthelyi Directoratus protocollumaiban, ez vagy elmaradt, vagy személyes látogatás során fejezte ki köszönetét a grófnak.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

honorarium (lat.): jutalom, tiszteletdíj

Babuschnik Tisztartó Ur: Babuschnik (Babusnik) Mihály Festetics soproni birto-
kának tisztartója volt.

assignált (lat.): kiutalt, kifizetett

Fávoriba (lat.): jóakarátába, kedvezésébe

260. Kis János Rumy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. január 11.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német levél. Bizonyítja, hogy Kis János a Rumy Sopronból való távozásához vezető konfliktus után is baráti viszonyban maradt vele.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél szövege után harmadik kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Professor Rumy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Legdrágább barátom!

A hír, hogy az ön Monumenta Hungaricája végre szerencsésen átment a cenzúrán, annál inkább örömömre szolgált, mennél inkább kívánatosnak tartom a hazai történelem nem kielégítő mértékben művelt területének gazdagítását. Nagy örömet fog jelenteni számomra, ha saját körömben valamennyire hozzájárulhatok ennek a munkának a terjesztéséhez. Eddig még nem találtam előfizetőket néhány diákon kívül, akiktől azonban az előfizetési pénzt a professzor urak kapták meg.

Mire jutott ön a magyar irodalom történetével foglalkozó művével? Nagy sóvárgással várom már ennek megjelenését. A most kezdődött esztendőben szívből kívánok önnek annyi erőt és bátorságot, amennyi közhasznú tevékenységének végzéséhez szükséges, és őszinte nagybecsüléssel vagyok

önnek

alázatos szolgája

és barátja

Kis János

Sopron, 1815. január 11.

Monumenta Hungarica: RUMY 1815–1817

mit Ihrer Geschichte der Ungrischen Literatur: Rumy magyar irodalomtörténete – amennyiben elkészült – valószínűleg kéziratban maradt, de német folyóiratcikkeket megjelentetett e tárgyban.

268. Kis János Rumy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. május 25.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német levél. Kis János válasza Rumy hozzá írott ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf. A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Prof. Rumy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Tekintetes Úr,

legkedvesebb barátom!

Nagy örömmel értesültem leveléből mind felgyógyulásáról, mind arról, hogy kézírata hosszú harc után végre győzött. Ismételten felszólítottam az itteni nagyérdemű professzor urakat, hogy ajánlják az ön munkáját az ifjúságnak. De sajnós a szegénység mind ezeknél, mind a legtöbb prédikátornál legalább olyan hatalmas és sokkal elfogadhatóbb akadály a könyvek beszerzésének, mint oly sok jómódúnál az irodalom és a tudományok iránti érzék hiánya.

Kazinczy úr legutóbb Bécsből írt nekem, és sok érdekes észrevételt (amelyekre utazása ösztönözte) osztott meg velem.

Raits professzor úrnak rögtön továbbítottam a pénzküldeményt. – Őszinte nagyrabecsüléssel vagyok

az ön

alázatos szolgája és barátja

Kis János

Sopron, 1815. május 25.

daß Sie genesen sind: Rumy betegségéről lásd Kazinczy Ferenc – Rumy Károly Györgynek, 1815. június 16. = KAZLEV XII, 2922, 534.

Ihr Manuscript: Kazinczy tájékoztatása szerint Rumy *Monumenta Hungarica* című munkája ekkor ment át a cenzúrán (lásd Kazinczy Ferenc – Rumy Károly Györgynek, 1815. április 24. = KAZLEV XII, 2904, 494.).

H[ochwürdigen]H[erren] Professoren: nagyérdemű professzor urak, a soproni líceum tanáira vonatkozhat.

Kazintzy hat mir zulezt von Wien aus geschrieben: Kazinczy bécsi útjáról beszámoló levelét lásd Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1815. május 1. = KAZLEV, XII, 2907; továbbá 1815. június 17. = KAZLEV, XII, 2923. Kazinczyról lásd a 11. levél jegyzeteit.

Hrn Prof Raitsch habe den Einschluß sogleich zugeschickt: Raics Péterről lásd a 154. levél jegyzeteit. A küldeményről nem tudunk többet.

D[iene]r u[nd] Fr[eund].: szolgája és barátja

272. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. november 13.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német nyelvű levél. Kis János válasza Romy ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf. A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Dr. Romy.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Legkedvesebb barátom!

Megtisztelő felkérését egy enciklopédikus lexikon létrehozásában való közreműködésre nem biztos, hogy el fogom tudni fogadni, mivel szemeim túlságosan gyengék, legalábbis más szemek segítségére lenne hozzá szükségem. Mindenesetre arra kérem, közölje velem ennek a munkának a tervezetét, és utána fogok tudni dönteni a munkálataiban való közreműködésről vagy a dologról való teljes lemondásról.

A *Monumenta Hungarica* nekem szánt példányát, amelyet ezúton is hálásan köszönök, még nem kaptam meg.

Kazinczy úr múlt héten végre írt nekem, és szokatlanul hosszú hallgatását tartalmas levelével feledtette. – Elnézését kérem, hogy az enyém ennyire üres. Szemeim kényszerítenek, hogy fejezzem be. Legőszintébb nagyrabecsüléssel és barátsággal maradok önnek

Sopronban, 1815. november 13. napján

odaadó barátja

Kis János

Encyclop[edischen]. Lexicon: Nem tudjuk, hogy pontosan milyen enciklopédikus lexikon tervére vonatkozhatott. Az sem derül ki a levélből, hogy Rummy saját terve volt-e, vagy más felhívását közvetítette Kis felé.

weil meine Augen zu sehr geschwächt sind: Kis János szemproblémáiról lásd a 19. levél jegyzeteit.

Monumm. Hungg.: Rummy *Monumenta Hungarica* című munkája (lásd a 260. levél jegyzeteit).

Hr v Kazintzy hat mir endlich die vorige Woche geschrieben: Kazinczy levelét lásd Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1815. október 22. = KAZLEV XIII, 3021. Kazinczyról lásd a 11. levél jegyzeteit.

274. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1815. december 1.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német nyelvű levél. Kis válasza Rummy ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf. A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Dr. Rummy*. A levél hátlapján címzés és a küldött összegre történő utalás olvasható: *Sr. Wohldegeboren Hr. Karl Georg Rumi Professor und Archon am gräf[lichen] Festeticschen Georgicon[.] Enthaltend 6 Fl. W. W. in Keszthely*. A hátoldalon olvasható címzés magyar fordítása: „Nemes és nemzeti Rummy Károly György úrnak, Festetics gróf Georgikonja professzorának és arkhónjának. / Hat Forint váltópénzt tartalmaz / Keszthelyen[.]” Rummy keszthelyi működéséről lásd KURUCZ 2013, 238–244. A levél jobb szélén háromszög alakú kivágás, három sor vége hiányzik; pótlás szögletes zárójelben.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Legdrágább barátom!

A Monumentájából Lajos fiam számára érkezett példány mellett megkaptam ajándékát is, amelyet ezúton is hálásan köszönök. Rögtön átküldtem Matkovich udvari tanácsos úrnak az ezzel együtt érkezett csomagot, és éppen ma kaptam meg tőle az idezart 6 forintot váltópénzben, a számára küldött példányok árát. – Nagy örömmre szolgálna,

ha a hasznos munkát előfizetők toborzásával terjeszteni tudnám; egyházkerületem szegénysége miatt túl sokat nem ígérhetek. –

Kazinczy úr pár héttel ezelőtt végre válaszolt nekem. Őt munkái akadályozták, engem a szemeim akadályoznak, amelyeknek gyengeségét ön elképzelni se tudná. Igaz nagy-rabecsüléssel maradok

önnek

őszinte barátja,

Kis János

Sopron, 1815. december 1.

meinen Ludwig: Kis Lajos, Kis János idősebbik fia (lásd a 135. levél jegyzeteit).

Herrn Hofr[ath]. v. Matkovich: Matkovich Pálról lásd a 223. levél jegyzeteit.

6 Fl W. W.: 6 Forint váltópénzben (Wiener Währung).

Endlich hat mir Hr v Kazintzy vor ein paar Wochen geant[wortet].: Kazinczy legutóbbi levelét lásd Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1815. október 22. = KAZLEV XIII, 3021. Kazinczyról lásd a 11. levél jegyzeteit.

281. Kis János Romy Károly Györgyhöz, Sopron, 1816. március 26.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német nyelvű levél. Kis válasza Romy ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Prof. Romy*. A levél hátlapján *Srr Wohledelgeboren Herrn Carl Georg Rumi, Professor am Georgikon in Keszthely* címzés olvasható. Magyar fordítása: „Nemes és nemzeti Romy Károly György úrnak, a Georgikon professzorának Keszthelyen.”

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Legdrágább barátom!

Szívből sajnálom nehéz helyzetét, és szeretnék jobbra fordulásához hozzájárulni. Bizonyosan nem fogok semmilyen alkalmas lehetőséget elmulasztani az ön ajánlására,

és ha gyülekezetünknek gyakorta zabolátlan szabadsága nem akadályozza meg szándékomat, az első adandó alkalommal alkalmazni fogjuk önt.

Kazinczy pár napja írt nekem, még ágyban fekvő beteg. Oly sokat betegeskedik, hogy nagyon aggódom érte.

Igaz nagyrebecsüléssel vagyok

önnek

lekötelezett szolgálója és barátja,

Kis János

Sopron, 1816. március 26.

Utóirat. A vend nyelvű Újszövetség tekintetében semmi konkrétumot nem ígérhetek, nehéz lesz beszerezni belőle egy példányt.

Ihre mißliche Lage: Rumynak nézeteltérése támadt Asbóth János jószágkormányzóval (róla lásd a 251. levél jegyzeteit), ezért 1816. március 4-én lemondott arkhóni tisztségéről, és a tanév végén távozott a Georgikonból (SÜLE 1967, 42.).

unserer Gemeinde: A soproni evangélikus gyülekezetre utal, amely az ottani középfokú oktatási intézmény, az ún. lyceum fenntartója volt, ahol Rummy korábban már működött tanárként.

Kazintzy schrieb mir: Kazinczy 1816. március 6-án kelt levelében írt Kisnek betegeskedéséről (Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1816. március 6. = KAZLEV XIV, 3147.).

wind[i]sch[en] N[eu]en. *Testaments*: Minden bizonnyal egy Rummy által kért vend (szlovén, korabeli magyar nevén vandalus) nyelvű Újszövetség-fordításra utal.

289. Kis János Berzsényi Dánielhez, Sopron, 1816. december 6.

Kézirata:

PIM Kt.

Leltári szám: 2011.8.6.

Megjelenése:

BERZSENYI 2014, 472.

Keletkezése:

Kis János ezen rövid levele, amelyet a Berzsényi fiai mellé házitanítónak ajánlott Zigán Lajossal küldött el, Merényi Oszkárnak a PIM Kézirattárában található másolatában maradt fenn, eredetije nem ismert; Merényi nem tüntette fel az eredeti kézirat lelőhelyét.

Szövegkritika:

Merényi Oszkár kéziratos másolata, az eredeti kézirat nem ismert.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az ajánlott Ifj. Zsigán Lajost: Kis János Berzsenyi kérésére, hogy ajánljon fiai mellé nevelőt, javasolta neki korán elhunyt barátjának, Zsigán Jánosnak (1772–1809) Lajos nevű fiát. Az 1817. június 30-án kelt levelében (298. levél) érdeklődik majd felőle Berzsenyitől, ami bizonyítja, hogy Berzsenyi alkalmazta Zsigán Lajost.

methodust (lat.): módszert

commoditáson (lat.): ellátáson

290. Kis János Sztrókey Antalhoz, Sopron, 1817. január 3.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A levél meg nem nevezett, és a kéziratári katalógusban sem szereplő címzettjéről a levél szövegéből a következőket tudhatjuk meg: 1. Fiatalabb Kis Jánosnál, de már jelentős hivatalt betöltő, családos ember, aki többször is segítségére volt közelebbről meg nem nevezett ügyek elintézésében, és vendégül is látta Kist 1816 szeptemberében. 2. A levél írása idején legalább két életben lévő leánygyermeké volt, fia azonban nem. 3. Hivatali teendőit Pesten végezte, de vidéki birtokkal is rendelkezett. 4. Minden valószínűség szerint evangélikus vallású jómódú birtokos nemes lehetett, akinek hivatalából következően beleszólása volt a Róth–Teleki-féle ösztöndíjak odaítélésébe. 5. Apósa minden bizonnyal jelentős hivatalokat betöltött, gazdag nagybirtokos lehetett, akinek más örökösei is voltak. 6. Kis János Lajos nevű fiát a Szegedy Ferencnél töltött patvariája után hozzá tervezte küldeni hivatali gyakorlatra. 7. Rokonságban áll a címzettel, mivel a levél végén „attyafija”-ként búcsúzik el tőle. A levél címzettje ezek alapján valószínűleg Sztrókey Antal (1780–1850) jogász, akadémikus és költő lehetett, akihez Kis Lajos Szegedynél töltött patvariája után került (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1818. február 14. = KAZLEV XV, 3557, 481.). Sztrókey evangélikus vallású volt, 1810-től sikeres pesti ügyvéd, felesége Kéller Katalin (1789–1875), fiuk, Sztrókey Elek csak 1818-ban született. Kis maga említi egyik levelében Kazinczynak, hogy az ő felesége és Sztrókeyné unokatestvérek: „[...] Sztrókey (a’ kinek derék felesége az én feleségemmel unokagyermek), [...]” (Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1812. március 7. = KAZLEV IX, 2168, 321.)

Sztrókey Antal a soproni líceumban tanult, ahol a Magyar Társaságnak is tagja volt, ezután Festetics György írónoka lett, innen került Pestre jogot tanulni. Jogi pályáját Kőszegen kezdte, majd 1807-ben a bajai uradalom rendes ügyésze lett, ezután 1810-től haláláig Pesten élt. Az Akadémiának 1832-től levelező, 1835-től rendes tagja volt (TOLDY

1872, 264–266.). Kis János *Emlékezéseiben* csak egyik pesti tartózkodása kapcsán említi Sztrókey nevét (KIS 1846a, 108.), a KAZLEV tanúsága szerint is Kazinczy pesti baráti köréhez tartozott, és Kis több alkalommal is találkozott vele Pesten (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1810. szeptember 9. = KAZLEV VIII, 1833; 1814. szeptember 21. = KAZLEV XII, 2741.). Kazinczy is levelezett vele. Hozzá írt leveleiben Sztrókey sógoraként utal Kisre (vesd össze Sztrókey Antal – Kazinczy Ferencnek, 1812. április 10. = KAZLEV IX, 2204.).

Szövegkritika:
Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Sz. Mihály naptól: Szent Mihály napja, szeptember 29.

Lajosom: Kis Lajosról lásd a 135. levél jegyzeteit.

Szegedi V[ice]Ispán Urnál: Mezőszegedi Szegedy Ferenc (1786–1848) alispán (lásd a 478. levél jegyzeteit).

Szalavármegye: Zala vármegye

Principálisa (lat.): Elöljáró, aki mellett az ügyvédjelölt gyakorlati idejét tölti.

hospitális (lat.): vendégszerető

Prókátori Praxisa (lat.): ügyvédi működése, gyakorlata

Urbarialis dolgokban (lat.): Úrbéri ügyekben, a földesúr-jobbágy viszonyt illető ügyeket Mária Terézia úrbéri rendezése (1767), majd II. József jobbágyrendelete (1785) szabályozta.

exmissiói (lat.): kiküldetései

Fiscalisával (lat.): ügyvédjével

A' Distr. és Generalis Conventek' tartatása egy K. Intimatum által difficultáltatik (lat.): Districtualis = kerületi, Generalis = általános, Convent = gyűlés, K[irályi] Intimátum = királyi rendelet, difficultáltatik = nehezítették. A protestáns egyházi gyűlések tartását I. Ferenc egy 1816. évi rendelete nehezítette meg. Kis *Emlékezései* harmadik közleményében részletesen ír erről a rendeletről és a szuperintendencia válaszáról, amelynek eredeti latin szövegét is közli (lásd KIS 1890, 558–564.). A protestáns egyházakat ért 1798–1817 közötti sérelmekről lásd ZSILINSZKY 1907, 600–617; ZOVÁNYI 2004, 183–244.

Districtusaink (lat.): Kerületeink, az evangélikus egyházkerületekre vonatkozik.

Uram Ötsém' Ipa Ura: Sztrókey Antal apósa Kéller Sámuel volt (lásd NAGY VI, 169; X, 878.).

testamentomával (lat.): végrendeletével

A' Róth–Teleki fundatiobéli stipendiumok' (lat.): alapítványi ösztöndíjak. Gróf Teleki Józsefné született Királyfalvi Róth Johanna (1741–1813) végrendeletében 100 000 forintnyi összeget adományozott protestáns középiskolákban tanuló, jó tanulmányi előmenetelt tanúsító, anyagilag rászoruló diákok támogatására (lásd MORAVCSIK 1899).

Candidátusaink (lat.): jelöltjeink

Schwartner Prof. Ur: Schwartner Márton (1759–1823), ekkor a pesti egyetem profeszszora, a statisztika és államtudományok kiemelkedő képviselője, a soproni líceumban Kis Jánost is tanította. Schwartner Késmárkon született, egyetemi tanulmányait Göttingenben végezte, hazatérve báró Prónay László gyermekeinek nevelője, majd 1784–1786-ig Késmárkon conrector, utána 1788-ig a soproni líceum tanára. Ezután haláláig a pesti egyetem diplomatika és heraldika tanszékének profeszszora és az Egyetemi Könyvtár őre volt. Kis János *Emlékezéseiben* nagy hatású tanáráként emlékezik meg róla, aki későbbi pályáját is egyengette (lásd Kis 1845, 43–51; 129–130.).

Jantsim: ifj. Kis Jánosról lásd a 135. levél jegyzeteit.

syntaxista (lat.): A latin gimnázium 4. osztályába járó tanuló.

Novitiusok (lat.): Újoncok, itt azokra a tanulókra vonatkozik, akik az adott osztályt először járták, mivel szokás volt bukás nélkül is két éven keresztül járni az adott osztályba a latin szintaxis alaposabb elsajátítása érdekében.

Donatusban (lat.): a latin gimnázium 2. osztályában

Grammatikában (lat.): a latin gimnázium 3. osztályában

complexioja (lat.): testalkata, felépítése

attyaf[fi]ja: A Kis és Sztrókay közötti rokoni kapcsolatról lásd a levél keletkezéséről írottakat.

291. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1817. január 27.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 55/II, 148, 247–248.

Megjelenése:

Soós 1987/2, 128–141.

Keletkezése:

Kis János válasza Döbrentei 1816. december 7-én keltezett, ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és az utóirat autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Te már eddig is igen érdemessé tetted e' részben magadat: Döbrenteinek az *Erdélyi Muzéum* szerkesztéséhez és kiadásához kapcsolódó tevékenységére utal.

Publikum (lat.): olvasóközönség

Kettős hivatalom: Kis János ekkor a soproni német gyülekezet vezető lelkésze és a dunántúli egyházkerület szuperintendense volt.

Lajosom most Szala Vármegyei első Vitze-Ispány Szegedi Ferentz Kamarás Urnál van patvarián: Kis Lajosról lásd a 135. levél jegyzeteit, joggyakorlatáról a 290. levelet és jegyzeteit, Szegedy Ferencről pedig a 478. levél jegyzeteit.

a' mult héten principálissával a' ki a' Tsászárné köszöntésére ment Bétsbe utazván, meg látogatott: A császárné köszöntéséről: I. Ferenc császár negyedik felesége 1816-tól Sarolta Augusztia Karolina (1792–1873) bajor királyi hercegnő volt. Az esküvőt 1816. november 16-án tartották.

jeles Nevendéked: Döbrentei tanítványa gróf Gyulay Lajos (1800–1869) volt, gróf Gyulay Ferenc cs. k. kamarás és Kácsándy Zsuzsanna fia, országgyűlési képviselő és naplóró. Róla és naplójáról lásd GYULAY 2008, 5–28.

tránslokáltatott (lat.): áthelyeztetett, továbblépett

Matskási: Valószínűleg tinkovai Macskásy Lajos (1775–1861) udvarhelyszéki főkirálybíró.

Báró Lakos igen sürgeti Románjának vissza küldetését; melly iránt már maga is írt Kazinczynak: Báró Lakos János (1776–1843) Kis János soproni diáktársa volt, Kis távozása után 1792–1793-ban a Soproni Magyar Társaság főjegyzője, katonai pályáján tábornoki rendfokozatig jutott. 1832. március 10-től a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagja is volt. Kis János *Emlékezéseiben* többször is említi (lásd Kis 1845, 52, 196–197; Kis 1846a, 115.). A Kazinczyhoz írott levélben említett, Döbrenteihez került regényről (*Szekfalvy Lajos*) lásd B. Lakos János – Kazinczy Ferencnek, 1816. november 9. = KAZLEV XIV, 3320. A regény végül csak 1839-ben jelent meg a *Vándor szünórái* című munka első részeként *Emlékezet Itáliára* külön címmel (lásd SZINNYEI 1926, 139–141.).

Eggenberger: Eggenberger Józsefről lásd a 201. levél jegyzeteit.

a' Muzeum 4-dik füzetéből: Az 1814-ben megindult *Erdélyi Muzéum* 4. füzete 1816 márciusában jelent meg.

298. Kis János Berzsényi Dánielhez, Sopron, 1817. június 30.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 135.

(Az 1817. május 10-i Kazinczy-levél kísérlévele)

Megjelenése:

KAZLEV XV, 3431, 190; BERZSENYI 2014, 506.

Keletkezése:

Kis János Kazinczy Döbrenteihez írott leveléhez kapcsolódó, annak végére írt kísérlévele, amelyet továbbküldött Berzsényinek. A levél továbbküldéséről lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1817. május 31. = KAZLEV XV, 3444. Kis ebben megígérte, hogy továbbküldi Berzsényinek Kazinczy két költeményét (*Professor Vályi-Nagy Ferenczhez; A' Múzához*).

Szövegkritika:

Autográf, előtte Kazinczy kísérlőlevele Döbrenteihez, hogy juttassa el Berzsenyihez, mert bontogatják a leveleket, és Kazinczy verse (*Prof. Vályi-Nagy Ferenchez, Patakra*) található.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

ezen verseket: A levél előtt olvasható Kazinczy-versre (*Prof. Vályi-Nagy Ferenchez, Patakra*) utalhat. Nem tudjuk, hogy a keletkezésnél már említett másik költeményt (*A' Múzához*) is továbbította-e Berzsenyinek (a költeményeket lásd KAZINCZY 1998, 74–78; 134–135.).

Zigán: Zigán Lajos (?–?), Berzsenyi fiainak nevelője, akit Kis János ajánlott a költőnek (lásd a 289. levelet és jegyzeteit).

Farkas keresztfijammal: Kis János keresztfia Berzsenyi Farkas (1803–1880), pályafutásáról lásd BERZSENYI 2014, 699–700.

300. Kis János Rumy Károly Györgyhöz, Sopron, 1817. július 27.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német nyelvű levél. Kis válasza Rumy ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Dr. Rumy*. A levél hátlapján a következő címzés olvasható: *Oedenburg / Seiner Wohlgebohren Herrn Georg Karl Rumy Professor am Griechisch nicht unirten Gymnasium / zu Karlowitz*. Magyarul: „Sopron / Tekintetes Rumy György Károly Úrnak, a nem egyesült görög gimnázium professzorának / Karlócán”.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Tekintetes Professzor Úr,

Nagyra becsült Barátom!

Meggyőződve becsületességéről és képességeiről, örömmel fogom önt minden adandó alkalommal ajánlani gyülekezeteinknek; mivel azonban tapasztalatból jól ismerem ezen utóbbiaknak majd mindenhol zabolátlansággá fajult választási szabadságát, ezért meg

kell vallanom, hogy közbenjárásomból fakadóan kevés sikert ígérhetek. Arra az esetre, ha fáradozásom nem járna eredménnyel, kérném önt, hogy legyen barátságomról állandóan meggyőződve, mellyel folyamatosan maradok

Önnek

Sopronban, 1817. július 27-én

odaadó szolgálója és barátja

Kis János

unsern Gemeinden empfehlen: A dunántúli evangélikus szuperintendenciához tartozó gyülekezeteknek történő ajánlására vonatkozik.

in Zügellosigkeit ausgeartete Wahlfreyheit: Kis itt az evangélikus gyülekezetek választási szabadságát kritizálta, miszerint ő, mint szuperintendens csak ajánlási joggal rendelkezik, de a döntés a gyülekezet előljáróitól függ.

Professor am Griechisch nicht unirten Gymnasium zu Karlowitz: Rummy ekkor a karlócai görög ortodox (szerb) gimnázium tanára volt. Rummy életéről és pályájáról lásd a 162. levél jegyzeteit.

Karlowitz: Karlóca (Szerém vm.) német elnevezése, ma Sremski Karlovci, Szerbia.

310. Kis János Fáy Andráshoz, Sopron, 1818. október 16.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egyetlen ismert levele Fáy Andráshoz, válasz Fáy ismeretlen kapcsolatfelvő levelére. Fáy András (1786–1864) költő, elbeszélő, regény- és drámaíró, pedagógiai szakíró. Sárospatakon és Pozsonyban végezte tanulmányait, 1810-től szolgabíró, 1818-tól táblabíró Pest vármegyében. 1820-ban Pestre költözött, ahol otthona az irodalmi élet egyik központjává vált. A Széchenyi által alapított Nemzeti Casino igazgatója és könyvtárnoka lett, az Akadémiának 1831-től tiszteletbeli tagja, 1845-ben az igazgatótanácsba is beválasztották, 1847-ben az intézmény helyettes elnöke. Aktívan részt vett a reformkor politikai életében, 1835-ben Pest vármegye követeként országgyűlési képviselő lett, kezdeményezte az első hazai takarékpénztár létrehozását, amelynek 1848-ig segédigazgatója volt. Az 1837-ben megalakuló Kisfaludy Társaság első igazgatója, 1834–1835-ben Döbrenteivel együtt a budai színtársulat igazgatója is volt. 1848-ban visszavonult a közélettől, és hátralévő éveit az irodalomnak szentelte. Fáy életéről és munkásságáról lásd BADIĆS 1890. Kis *Emlékezéseiben* röviden utal Fáyval való ismeretségére. Füreden ismerkedett meg vele személyesen, majd Pesten is többször találkoztak (Kis 1846a, 115.).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

két betses könyvével: A Fáy által küldött könyvek valószínűleg legújabb munkái lehettek: FÁY 1816 és FÁY 1818.

321. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1819. szeptember 27.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis ebben a levelében nemességért való folyamodásának ügyében kérte Horvát segítségét.

Horvát István (1784–1846) történész, nyelvész, Révai Miklós tanítványa. A Nemzeti Múzeum könyvtárának őre, a pesti egyetemen az oklevéltan, majd a magyar nyelv és irodalom tanára. Székesfehérváron tanult, majd Pesten járt egyetemre, ezután Ürményi József országbíró családjánál nevelő, az Ürményi családhoz később is szoros viszony fűzte, az országbíró titkáráként 14 évig náluk lakott. Tudományos pályafutása a Révai és Verseghy közötti ortográfiai vitában az előbbi melletti határozott állásfoglalásával indult, 1816-tól haláláig a Nemzeti Múzeum könyvtárának őre, 1823-tól a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. Benne volt az Akadémia szervezőbizottságában, de elkülönbőség miatt kilépett, és a följánlott tagságot sem fogadta el. 1833–1837-ig a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztője. Nagy hatású tanáregyenység, történeti és nyelvészeti munkái jelentős befolyást gyakoroltak a romantikus nemzedékek történelemszemléletére. Életéről és pályájáról lásd VASS 1895. Kis János egyik pesti útja során ismerte meg, egész életükben jó kapcsolatban maradtak, Horvát Sopronban is felkereste Kist, amikor Széchényi Ferenc házikönyvtárának állományát összeírta (KIS 1846a, 107.). Erről Kis Kazinczynak is beszámolt (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1819. február 27. = KAZLEV XVI, 3708.).

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

nemességért adandó Instantziám: Kis János nemességért való folyamodásáról lásd KIS 1845, 226–230. *Instantzia* (lat.): kérvény, beadvány, folyamodvány. A megnevesítésével

kapcsolatos fejleményekről Kazinczynak is beszámolt (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1821. december 21. = KAZLEV XVII, 4031; 1822. április 12. = KAZLEV XVIII, 4074.).

Ország Bírāja Ő Excellentiája: Az országbíró (a nádor utáni legfőbb közjogi méltóság, a nádor helyettese) ekkor gróf Zichy Károly (1753–1826) volt.

subscribálná (lat.): aláírásával ellátná

fjammal: Kis János idősebbik fiára, Kis Lajosra vonatkozik, róla lásd a 135. levél jegyzeteit.

Judex Curiaehoz (lat.): országbíró

Tárnok Mester Excellentiájával: A tárnokmesteri méltóságot ekkor gróf Brunszvik József (1750–1827) töltötte be.

Ambrosy Consil[iarius]. és Kamarás Ur: Ambrózy Lajos (1778–1830) császári és királyi tanácsos és kamarás, az *Emlékezések* szerint ő tanácsolta Kisnek, hogy az uralkodó által különösen kedvelt Somogyi Leopold szombathelyi püspökkel is írassa alá folyamodványát, amit az meg is tett, sőt még külön ajánlólevelet is csatolt hozzá (Kis 1845, 226–227.).

323. Kis János pásztori levele, Sopron, 1819. december 31.

Kézirata:

OSZK Kt., Quart Hung. 810.

Megjelenése:

Kis 1890, 636–644.

Keletkezése:

A közlés egy *Tudományos Gyűjtemény*be szánt cikk kéziratán alapul, amely a rajta lévő bélyegzők alapján Horvát István könyvtárából került a Nemzeti Múzeum könyvtárába, az OSZK elődjébe. Kis János körlevelét 1819. december 31-i dátummal bocsátotta ki egyházkerülete lelkészeihez. A kézirat beküldője a levél szövege elé a következő bekezdést fűzte: *Hic Ordo, Vitio vacato; Cæteris Specimen esto. Cicero.*

Mind fontos, épületes Tartalmára, mind szelid lelkére nézve; sőt úgy is, mint törvényes és hivatalos jeles Iromány, megérdemli a' Tudományos-Gyűjteménybe való felvételt, 's a' Magyar Nemes Közönséggel leendő közlést, egyik tisztelt Nemzeti Literátorunknak, a' Theológia Doctorának, Fő Tisztelendő Superintendens Kis János Urnak, a' Dunántúlvaló kerületbeli Augusztána Vallástételt követő Évangyélika Gyülekezetek T. T. Prédikátorjaihoz December 31~~kén~~ 1819~~dik~~ Esztendőben küldött ezen itt következő Pásztori levele.

Szövegkritika:

A közlés a *Tudományos Gyűjtemény*be szánt szöveg OSZK Kt.-ban található kéziratát követi, amely minden bizonnyal Kis János pásztorlevelének egy kéziratós példányán alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Hic Ordo, Vitio vacato; Cæteris Specimen esto. Cicero: A Cicerótól származó latin mottó helyesen: „Is ordo vitio vacato, ceteris specimen esto.” Forrása: M. Tulli Ciceronis De Legibus Liber Tertius, III [10]. Simon Attila fordításában: „A *senatori* rendtől álljon távol a bűn, és ez a rend a többiek számára adjon példát.” (CICERO 2008, 73.) Az idézet a jelen kontextusban az egyházi rendre vonatkozik.

Tudományos-Gyűjteménybe való felvételt: A cikk nem jelent meg a *Tudományos Gyűjtemény* 1820-as évfolyamában.

T. T.: A rövidítés legvalószínűbb feloldása: *Tisztelendő Tudós*

Pásztori levele: körlevele az egyházkerületében működő lelkészekhez és tanítókhoz

Felséges Urunk: I. Ferenc osztrák császár és magyar király (1792–1835)

circuláltatni (lat.): köröztetni, körbeküldeni

módizás (lat.): divatkövetés

Regulák (lat.): előírások, szabályok

Symbolicus Könyveink (lat.): az evangélikus egyház hitvallási iratai

Sácrámentomok (lat.): szentségek. (Az evangélikus egyházban csak a Krisztus által elrendelt keresztség és úrvacsora számít szentségnek.)

Ágenda (lat.): protestáns szertartáskönyv

tsak olyan Jussok respectáltathatnak (lat.): csak olyan jogok tartathatnak tiszteletben

liberaliter (lat.): szabad emberhez méltóan, tisztességesen

Familiaritásba 's idéetlen Confidentziába (lat.): A lelkészek által a tanítókkal kapcsolatban mutatott családi közelségre és idő előtti bizalmas viszonyra utal.

S. R.: Feloldása bizonytalan, valószínűleg a szöveg beküldőjét jelöli.

324. Kis János körlevele a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület senioraihoz, Sopron, 1819. december 31.

Kézirata:

DREK Nk., 564/455. 1–2. levelek a széniorhoz, Sopron, 1819 és 1831.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egyházkerületének senioraihoz (espereseihez) intézett körlevele a prédikátorok és tanítók feladataival és kötelességeivel kapcsolatos rendelkezésekről, az egyházi törvények betartatásáról. A 323. levélben található pásztori körlevél szövegével együtt lett elküldve. Nagy valószínűséggel a Berke Mihály Veszprém megyei seniorhoz küldött példány lehet.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

[hátlapon más kézzel:] *Lræ [Literæ] Pastorales Re[veren]dissimi Dni Superintendentis Joannis Kis, quibus præcipit, ut Seniores et Officiosi et Moribus Ministrorum nec non Ludimag[ist]ros solerter invigilent. 1819 d. 31. Decembr.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az itt menő Irásokat: Lásd a 323. levelet.

Senior (lat.): esperes

circuláltassa (lat.): köröztesse

Ekklesia' Protocollumába (lat.): egyházi (gyülekezeti) jegyzőkönyvébe

Predikátor (lat.): protestáns lelkész

Mesteri kötelességeket: A falusi és városi elemi iskolák tanítóira vonatkozik.

Fő-Péczi Districtualis Gyűlésben kinevezett Deputatio (lat.): A Felpécen (Győr vármegye Sokoróaljai járás) tartott egyházkerületi gyűlésen kiküldött bizottság.

Szili Sárkányi Districtualis Conventen bényújtott becses munkájában: Az előbbi bizottság a Szilsárkányban (Sopron vármegye Csornai járás) tartott egyházkerületi gyűlésen nyújtotta be az általa kidolgozott rendtartást a következő címen: *A prédikatori és mesteri kötelességek rövid rajzolatja* (PAYR 1935, 38.). Nyomtatott megjelenését nem sikerült azonosítani, Payr sem hivatkozik rá. Kis körleveléhez ennek egy részletét csatolta.

Seriessel (lat.): sor, rend, persorrend

Publicum (lat): itt nagyközönség, az ország lakóinak közössége

Tóth Ferentz: (1768–1844), református lelkész, egyházi író. 1817-től pápai prédikátor, 1827-től a Dunántúli Református Egyházkerület püspöke. Említett munkája: TÓTH 1817.

327. Kis János gróf Majláth Jánoshoz, Sopron, 1820. december 6.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 150. sz., 37–38.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egyetlen ismert levele gróf Majláth Jánoshoz. A gót betűs német levél válasz Majláth ismeretlen levelére, a válasz elküldésével kapcsolatban lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1820. december 10. = KAZLEV XVII, 3922, 299.

Gróf Majláth (Mailáth) János (1786–1855) arisztokrata, konzervatív politikus, történetíró, költő, műfordító. Nagyrészt német nyelven írt. Kis János néhány versét is fel kívánta venni *Magyarische Gedichte* (1825) című, a magyar költészetet saját német fordításában bemutató antológiájába (MAILÁTH 1825). Végül csak az eredetinek tekint-

hető *Hymnus a Bölcseséghez* című óda fordítása került be Majláth antológiájába *An die Weisheit* címmel. Kis Jánossal való más kapcsolatáról nem tudunk, *Emlékezéseiben* sem említi Majláthot. Majláth pályájáról lásd KOLOS 1938.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Méltóságos Gróf Úr!

Ahogy törekvése, hogy a német olvasóközönséget megismertesse a hazai költők legjobb darabjaival, megérdemli a magyar irodalom valamennyi barátjának legszíve-sebb köszönetét, úgy az a ritka lelkiismeretesség és alaposág, amellyel ezen tervének megvalósításában eljár, nem kevesebb tiszteletet érdemel. Örömmel osztom meg önnel, kérésének megfelelően, azt a néhány észrevételt, amelyeket a gyűjteményemből kiválasztott darabokkal kapcsolatban kell tennem.

Általánosságban fordításait nemcsak jónak, hanem kiválónak is találom; szebbeknek tűnnek számomra az eredetieknél; legalábbis most több örömet okoznak nekem. Csak pár szöveghellyel nem vagyok teljesen megelégedve.

A *Dorishoz* című darabban nem tudom, hogy a hatodik sorban a következő szavak: *Deiner Freude Bläue trübend* [örömod kékét homályosítja] kiállják-e a szigorúbb kritikát: a magyarul itt álló „az öröm kék ege” egy magyarban teljesen szokványos szókép.

A bölcsességhez.

Az első versszak két utolsó sorában az eredeti ezt akarja kifejezni: *als die Gottheit mich einen Geist werden hiess* [amikor az Istenség engem szellemnek lenni hívott]. Itt azonban a fordítás mindenképpen szebb, de legalábbis jobb, mint az eredeti, amelyben a lélekre és szellemre használt azonos kifejezés tautológiát okoz.

A harmadik versszak elején szerintem *az igazság* (mert itt igazságot kell jelentsen) nem maradhat el, hanem vagy *Wahrheit und Tugend* [igazság és erény] vagy *Gerechtigkeit und Wahrheit* [igazságosság és igazság] kell álljon.

Az ötödik strófa második fele a magyarban is homályos, és a fordításban a névmás elmaradása miatt (*den Busen von etlichen Welten*) [néhány világok keblét] úgy tűnik, még homályosabb lett.

A hetedik versszak utolsó sorában nem lehet, hogy a *Glück* [boldogság] túl kevés a *Seeligkeit* [üdvösség] helyett? Nem túl kemény, ha a szóvégi *e*-ket néha mássalhangzók, pl. *Myrtenkränz' zu weihn, So weint' bey meines* [mirtuszkoszorút adni, így sír az enyémnél] előtt is kihagyja?

Még meg kell említenem, hogy az *An Doris* [Dorishoz] és a *Freundschaft und Liebe* [Barátság és szerelem] magyarul is csak szabad fordítások, az első Gleimből vagy Jacobi-ból (pontosan nem emlékszem), az utóbbi pedig Voltaire-ből. Egyébként is nyomtatásban megjelent költői csekélyégeim nagyjából német, francia és angol eredetik alapján

készült utánezatokból állnak. Véték, hogy ezek a kiadáskor nem lettek feltüntetve: de az nem az én hibám, legalábbis nem szándékos hibám. Szívesen olvastam költöket. Ha egy kisebb darabot megkedveltem, és volt rá időm, lefordítottam és szokás szerint elküldtem Kazinczynak. Ez a kiváló ember végül felszólított, hogy küldjem el neki az összes költeményeimet, ő azokat kijavítja és közreadja. Én szó szerint eleget tettem kérésének, és elküldtem neki a pizskozatokat, amelyeken, ha nem tévedek, többnyire azok a források is fel voltak tüntetve, amelyekből merítettem. Ettől a pillanattól fogva többé nem törődtem az egész dologgal. Az egész munka valójában teljesen jelentéktelen, és csak olyan olvasók számára készült, akik jobbat nem ismernek, és nem kérdeznek sokat a forrásokkal kapcsolatban. Azonban, minthogy költeményeim szerencsések voltak jobb kezekbe is kerülni, és olyan személyek szeretetét és becsülését is megnyerték számomra, akikre büszke vagyok, ezért ha körülményeim lehetővé teszik, még egyszer felülvizsgálom őket, kijavítom, és több gonddal kiadom.

Egyébiránt szívből köszönöm önnek, Gróf Úr, azt a jóságot, amellyel költői érdeméről gondoskodik, és kérem, legyen arról meggyőződve, hogy én Önt mint egyik legkiválóbb tudósunkat és irodalmárunkat a legőszintébb és legbensőségesebb Nagyrabecsüléssel tiszteltem

Méltóságos Úrnak

Sopronban, 1820. december 6-án

legalázatosabb szolgálója,

Kis János

An Doris: A költemény Kis János versei között *Dórishoz* címmel szerepel (Kis 1815a, 65; Kis 1846b, 18.). Pontos mintáját nem sikerült azonosítani. Feltehetően Gleim valamelyik Doris-verse ihlethette, bár Toldy szerint Jacobi után készült.

An die Weisheit: A költemény Kis János versei között *Hymnus a bölcseséghez* címmel szerepel (Kis 1815a, 23–26; Kis 1846b, 9–10.).

Freundschaft und Liebe: A költemény Kis János versei között *A' szerelem és a' barátság* címmel szerepel (Kis 1815a, 87–88; Kis 1846b, 36–37.). Mintája valószínűleg Voltaire Madame de Châtelet-hoz írott verse (*Si vous voulez que j'aime encore ...*). Nem pontos fordítás, inkább utánérzésnek tekinthető.

Gleim: Johann Wilhelm Ludwig Gleim (1719–1803) német költő, a hallei, majd a rövid ideig fennálló halberstadti költői körök vezéralakja, a német anakreontika vezető képviselője, fiatal tehetségek önzetlen támogatója. Kiterjedt levelezést folytatott, kora legtöbb német költőjével és írójával kapcsolatot tartott.

Jacobi: Johann Georg Jacobi (1740–1814) német költő, egyetemi tanár, folyóirat-szerkesztő, az anakreontika képviselője, Gleim és Wieland barátja.

Voltaire: François-Marie Arouet (1694–1778) író, költő, filozófus, a francia felvilágosodás kiemelkedő alakja.

Kazintzy: Kazinczy Ferenc (1759–1831), lásd a 11. levél jegyzeteit.

330. Kis János Sztrókey Antalhoz, Sopron, 1821. november 5.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Az előlapon szereplő utólagos kéziratári rájegyzéssel szemben a levél valószínűleg nem Horvát Istvánhoz szól, öt korábbi és későbbi leveleiben is másképp szólította meg (vesd össze 321., 345., 378. és 411. levél). A címzett minden bizonnyal azonos a 290. levél szintén ismeretlen címzettjével (megszólítás, asszony és gyermekek köszöntése stb.). Ezek alapján szinte biztosra vehető, hogy Sztrókey Antal (1780–1850) a levél címzettje (lásd a 290. levél jegyzeteit).

Szövegkritika:

Autográf.

Az előlapon utólagos kéziratári rájegyzés: *Kis János soproni superintendens eredeti levele N. N.hez (talán Horvát Istvánhoz?) Sopron. 1821. nov. 5-kén. MS. autogr.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

pakétotskát (ném.): kis méretű csomagot

Napkeleti Regéket: Kis még 1818-ban fordítottatott le néhány regét *Az Ezeregyéjszaka meséiből*, amelyeket előbb Trattner János Tamással, majd Wéber Simon Péterrel akart kiadni, de egyikük sem vállalta (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1818. december 23. = KAZLEV XVI, 3682; 1821. június 30. = KAZLEV XVII, 3996.).

Kiadását nem sikerült azonosítani, valószínűleg a levélben említett Burián se vállalta, így kéziratban maradt (vesd össze Kis 1846a, 137.).

Burián könyváros: Burián Pál (1790–1860) kolozsvári és budai antikvárius, könyvkereskedő és kiadó. Széles körű összeköttetésben állt magyar írókkal és könyvgyűjtőkkel.

Adressem (fr.): címem

T. Síkos Urhoz: Síkos István (1775–1831), lásd a 201. levél jegyzeteit.

333. Kis János Rummy Károly Györgyhöz, Sopron, 1822. február 1.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német nyelvű levél. Kis válasza Rumy ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél szövege után más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Prof. Rumy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Tekintetes, nagy tudású professzor úr!

Mennél őszintébben becsülöm az ön becsületességét, műveltségét és fáradhatatlan irodalmi munkálkodását, annál jobban sajnálom, hogy azt kell önnek írjam, hogy most még kevesebb reménységgel vagyok az ön levelében megfogalmazott kívánságának teljesítésével kapcsolatban, mivel az ön számára is jól ismert akadályokhoz még az a körülmény is járult, hogy a bécsi protestáns [teológiai] intézet nemsokára több német jelöltet is fog hozzánk bocsátani, akik egyrészt úgyszólván rögtön a gyülekezetek elé fognak kerülni, másrészt segítségre szoruló mivoltukból fakadóan szánalmat érdemelnek, egyébként is többnyire reményteljes fiatal emberekről van szó.

Azonban legyen meggyőződve arról, hogy nem fogom elmulasztani, hogy adandó alkalommal ajánljam önt, és ahol némi reménységgel tehetem, jelölni is fogom. Ha ezt a jelölést az ön levelében említett esetekben elmulasztottam, az azért történt, mert csaknem kétségbevonhatatlan bizonyossággal előre láttam, hogy nem fogják önt megválasztani; és valakit ilyen körülmények között jelölni számomra majdhogynem annyit jelent, mint kompromittálni őt. Egyébként a jelöltállítás joga részben engem illet ugyan, de tekintettel kell legyek a gyülekezetek kívánságára is, és ezeknek megvan a joguk új jelölést kívánni, amennyiben az elsővel nincsenek megelégedve.

Ami az apáti gyülekezetet illeti, küldöttjeik decemberi visszautazása óta semmit nem hallottam róluk; és így sem azt nem tudom, mi késlelteti annyira választásukat, sem azt, hogy ármánykodnak-e. Őszinte nagyrabecsüléssel vagyok

Önnek

Sopronban, 1822. február elsején

alázatos szolgája,

Kis János

in Ihrem Brief geäußerten Wunsch: Rumy levele nem ismert, valószínűleg az egyházkerületben adódó, pontosan nem ismert állást szeretett volna betölteni.

das wienerische–protestantische Studium: A bécsi protestáns teológiai intézetről van szó, ahol a magyarországi protestáns ifjak végezheték felsőfokú teológiai tanulmányaikat a külföldi egyetemekre való kiutazás császári tiltása idején.

mit apodiotischer Gewißheit: 'teljes bizonyossággal'. (Elképzelhető, hogy Kis a jelzõt valójában a hasonló hangalakú *apodiktischer*, tehát *apodiktikus* 'cáfolhatatlan, kétségbevonhatatlan' értelemben használta.)

Apáthier Gemeinde: Valószínűleg Nemesapáti, község Zala vármegye zalaegerszegi járásában.

Kabalen gespielt werden: A gyülekezet választásával kapcsolatos intrikákra, cselszöveésekre vonatkozhat.

335. Kis János özv. Berzeviczy Gergelynéhez, Sopron, 1822. április 13.

Kézirata:

EOL, III. e. 32. 163.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János Berzeviczy Gergely özvegyéhez intézett kondoleáló levele. A levél címzettje Berzeviczy Gergelyné született Berzeviczy Teréz (?-?), Berzeviczy unokahúga, aki 1802-ben lett Berzeviczy felesége (H. BALÁZS 1967, 235.).

Berzeviczy Gergely (1763–1822) középbirtokos nemes, közgazdasági író, 1801-től a Tiszai Evangélikus Egyházkerület világi főfelügyelője, 1802-től a Göttingai Tudós Társaság (Göttinger Gelehrten Gesellschaft) tagja, több vármegye táblabírája. Életéről és munkásságáról lásd FABRICZY 1822; GAAL 1902; pályájának első felét feldolgozta H. BALÁZS 1967.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Felenyájunknak: felekezetünknek

az az Isten a' ki megöl és megelevenít: Bibliai utalás, vésd össze 1Sám 2,6: „Az Úr megöl, és megelevenít, / sírba visz, és felhoz onnét.”

341. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1824. április 17.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János 1812. július 31. utáni következő ismert levele Bitnitz Lajos szombathelyi katolikus gimnáziumi tanárhoz. A kissé enigmatikus sorokból arra következtethetünk, hogy a kapcsolatot hosszabb megszakítás után újra felvevő levélről lehet szó.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

345. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1825. április 8.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Minden valószínűség szerint egy küldemény (könyv?) kísérllevele lehetett.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Bétsből fjjam által: Kis János idősebbik fiára, az evangélikusok bécsi udvari ágensére, Kis Lajosra vonatkozhat (lásd a 135. levél jegyzeteit). Horvát a levéllel együtt teljesített kívánsága nem ismert, valószínűleg egy könyv megküldéséről lehetett szó.

legújabb munkátskámól: Kis János minden bizonnyal *A falusi élet* című Delille-for-dításából (Kis 1825a) küldhetett egy példányt Horvátnak, ugyanis Kazinczynak is küldött egy példányt ezekben a napokban (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1825. április 11. = KAZLEV XIX, 4474; 1825. április 13. = KAZLEV XIX, 4476.).

Trattnerrel: Petrózai Trattner Mátyás (1745–1828) pesti nyomdász és könyvkiadó. Fia, János Tamás, akivel Kis korábban üzleti kapcsolatban állt, és aki 1813–1824 között vezette a pesti Trattner-nyomdát, már egy évvel korábban, 1824. március 14-én meghalt.

A pesti Trattner-nyomda kiadványainak címlapján 1825–1827 között újra Trattner Mátyás nevét olvashatjuk. A Trattner családdal kapcsolatban lásd még a 198. levél jegyzeteit.

Juvenalisomnak és Horatius' levelei' 2dik kötetének: Kis János Juvenalis-fordítása a következő címmel jelent meg: *Juvenalis satyrái részint folyó, részint kötött beszédben, magyarra fordítva 's szükséges jegyzetekkel világosítva* (JUVENALIS 1825). Horatius leveleinek első kötete 1811-ben jelent meg Kis János fordításában. Az itt említett második könyv fordítása 1833-ig kéziratban maradt, és végül az első könyvvel együtt jelent meg (HORATIUS 1811; HORATIUS 1833).

348. Kis János Kazinczy Ferenchez (?), Sopron, 1825. május 26.

Kézirata:

PIM Kt., V.4713/696.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen levele Darnay Kálmán gyűjteményének anyagából került a Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattárába. Az eredeti címzés nem ismert, a levél előlapjának aljára utólag ráragasztott részen szereplő név (*Káldy pred.*), amely csak a címzett vezetéknévre és foglalkozására (protestáns prédikátor) utal, valószínűleg téves. A címzett a levél stílusjegyei alapján Kis János közeli barátja kell legyen, akit ugyanakkor nagyon nagyra becsül, és aki hivatásos író. Kassa említése a levélben félrevezető lehet, mert külön említése arra utalhat, hogy nem ez a címzett állandó lakhelye, de valamilyen okból a megírás idejében vagy ott tartózkodik, vagy onnan könnyen továbbíthatják neki.

A levél hangneme és tartalma azt valószínűsíti, hogy a levél címzettje valójában Kazinczy lehet, amit ezeken kívül alátámaszt még, hogy Kazinczy ebben az időszakban valóban megfordult Kassán (lásd Kazinczy Ferenc – Dulházy Mihályhoz, 1825. június 12. = KAZLEV XIX, 4495.). Kazinczy 17 nappal Kis levele után keltezett levele a következő mondattal indul: „Miolta Kassáról haza jöttem, örökké útban vagyok.” A kérdéses időszakból nem maradtak fenn Kis és Kazinczy egymáshoz írt levelei, amelyek minden kétséget kizáróan bizonyíthatnák a feltételezést. A „kedves barátom” megszólítás egyéb tiszteletadó és távolságtartó formula nélkül csak néhány Döbrenteihez és egy-egy Lehner Andrásához, illetve Szemere Pálhoz írott levelében jelenik meg, de az ehhez hasonló, egyszerre egészen bizalmas és őszinte tiszteletet kifejező hangnemet ismert levelei alapján Kis kizárólag Kazinczy számára tartotta fenn.

Szövegkritika:

Autográf. Utólagos rájegyzések a levélen: jobb felső sarokban piros színnel: 17. 351.–D Bal alsó sarokban kék ceruzával: L 201.

Alatta fekete tintával: 17.

Az előlap aljára ráragasztott papíron: *Kiss János levele Káldy pred.-hoz.*

Hátlapon kéziratári bélyegzőn jelzet és feltört pecsét maradványai a lap négy sarkában.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

egy tsekélységet: Nem ismert, hogy mit küldött Kis János levelével együtt a címzettnek.

Te boldog vagy, hogy időddel jobban kedved szerént parantsolsz, még boldogabb azért, hogy minden Musák olly nagy mértékben kedveznek: Arra utal, hogy a címzettnek nincsenek az övéhez hasonló hivatali kötelezettségei, és Kis nagyon nagyra becsüli tehetségét és irodalmi tevékenységét. Megerősíti a feltételezést, hogy a levél valódi címzettje Kazinczy lehetett.

349. Gróf Dessewffy József Kis Jánoshoz, Kassa, 1825. augusztus 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., Ms 10.228/II. Tom. V./75.

Megjelenése:

DESSEWFFY 1888, 162–163.

Keletkezése:

Gróf Dessewffy József egyetlen ismert levele Kis Jánoshoz.

Gróf Dessewffy József (1771–1843) nagybirtokos, művelt arisztokrata, országgyűlési követ, táblabíró és költő, Kazinczy barátja és levelezőtársa. A *Felső Magyar Országai Minerva* néven 1825–1836 között Kassán kiadott irodalmi folyóirat szellemi irányítója és mecénása. A lap szerkesztője a gróf titkára, Dulházy Mihály volt. Ellinger István kassai nyomdász és kiadó jelentette meg. Kis János számos írást publikált benne, cím szerinti felsorolásukat lásd Kis 1846a, 132–134. Dessewffy irodalmi tevékenységéről lásd VADERNA 2013; a *Felső Magyar Országai Minerváról* lásd BELEZNAY 1942.

Szövegkritika:

Nem autográf másolat. Dulházy Mihály kézírása. Az elküldött misszilis nem ismert. Ferenczy József kiadása Dessewffy József fennmaradt leveleskönyveit még a gróf büd-szentmihályi (ma: Tiszavasvári) kastélyában látta. A gróf diktálta leveleit, az eredeti diktált szövegek kerültek e kötetbe, amelyekből a titkár készített tisztázatot. A II. világháború után a kastélyt államosították, s a kézirat ezután került a Magyar Tudományos Akadémia birtokába. Ferenczy – e kiadása alapján elmondható – biztosan ebből a forrásból dolgozott. Érdemes megjegyezni, hogy a tisztázatokra Dulházy olykor maga is

rírta üzeneteit a *Felső Magyar Országi Minerva* ügyeivel kapcsolatban, így lehetséges, hogy az elküldött misszilis ennél bővebb volt. (Vaderna Gábor közlése.)

A kéziraton: lap tetején kék írónnal: Köz. (Ennek jelentése: közölve, azaz elküldve.)

Lap jobb felső sarkában: *Nro Kis János Super[intendens]nek, Kassáról Sopronyba. 1825 Augustus 7dikén*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Díszesítik Fő Tiszt. Úr dolgozásai a' kassai Minervát: Az FMOM 1825-i évfolyamában Kis következő írásai jelentek meg: *Mi segíti elő a' tudományok' és szép mesterségek' virágzását?* (Második Negyed, Negyedik Füzet, 135–137); *Az Írók' jussairól a' nyelv-csinosítás körül* (Második Negyed, Ötödik Füzet, 173–176); *A' Tudományokkal foglalatoskodók' örömeiről 's bajjairól* (Második Negyed, Hatodik Füzet, 251–253). *A' Nemességről* (Harmadik Negyed, Nyolcadik Füzet, 343–344); *Nem a' hely teszi az embert boldoggá* (Harmadik Negyed, Kilencedik Füzet, 377–379); *A' szép könyvek' olvasásáról* (Harmadik Negyed, Kilencedik Füzet, 379–382); *Wieland' Előbeszéde Cicero' Leveleinek német fordításához* (Negyedik Negyed, Tizedik Füzet, 397–400); *A' Zseb-könyvekről, nevezetesen Auróráról és Héberől* (Negyedik Negyed, Tizedik Füzet, 419–421); *A' házasságról és házasságtalanságról* (Negyedik Negyed, Tizenegyedik Füzet, 464).

Folyó-Irásnak: folyóirat, időszaki kiadvány

A' Falusi-élet' megösmértetése: Dessewffy ismertetése Kis János Delille-fordításáról az FMOM 1825. évi II. Negyedének Hatodik Füzetében (Június 1825.) jelent meg a 245–246. lapokon Gr. D. J. aláírással. (23. *Könyv-ismertetés. A' Falusi élet. – Delille' Francia munkája után, szabadon fordította, 's Magyar olvasókhöz alkalmaztatta Kis János. – Sopronyban és Pozsonyban 1825. Wigand Károly Friderik könyvárosnál. Kis nyolczadrétben. 98. lap. Négy énekben, Jegyzésekkel.* –) Kis fordítását lásd Kis 1825a.

akár a' kötött beszédben, szabadon repülni, akár a' kötetlenben ügyesen sétálni: A kötött beszéd a versre, a kötetlen beszéd a prózára vonatkozik.

351. Kis János Dukai Takács Judithhoz, hely nélkül, 1825 novembere előtt

Kézirata:

Ismeretlen.

Megjelenése:

Millyen feltételek alatt lehetnek a' szépnembéliek versírókká. (Egy Kisasszonyhoz), TUDGY 1825/XI, 7–9.

Keletkezése:

Kis János *Emlékezései* második közleményében a következő sorok olvashatók Dukai Takács Judittal való kapcsolatáról, betűhív átiratban: „Takács Juditot leány korában is, mig Sopronban németül tanult, 's másodszeri házasságában is, midőn hasonlókép Sop-

ronban lakott esmertem; 's ennek hozzám intézett azon kérdésére: mit mondok költészettségéhez? azt feleltem, mi a' tudományos-gyűjtemény 1825-diki folyamának IX-dik kötetében ki van nyomtatva." (Kis 1846, 116.) A kötetszám tévesen IX. kötetként szerepel. A Kisasszony tehát Dukai Takács Judittal azonosítható.

Dukai Takács Judit (1795–1836) költőnő, aki Malvina költői néven vált ismertté. Pályájáról lásd FÁYLNÉ-HENTALLER 1889, 50–57.

A levél keletkezési helye minden valószínűség szerint Sopron lehetett, keletkezési idejéről csak annyit tudhatunk biztosan, hogy 1825 első felében vagy az azt megelőző évek valamelyikében íródhatott. Dukai Takács Judit 1811-ben került Sopronba anyja halála után. Már 1814-ben verselgetett Malvina néven. Talán nem tévedünk nagyot, ha a levél keletkezési idejét az 1814–1825 közötti évtizedbe helyezzük.

Szövegkritika:

A közlés a *Tudományos Gyűjtemény*ben megjelent szöveg betűhív átirata.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

kötött beszédben: versben

publicum (lat.): közönség

folyó beszédben: prózában

Poësisben (gr., lat.): költészetben

kotzkáz: itt kockáztat

Auctor (lat.): szerző

módivá (ném.): divattá

virtusai (lat.): erényei

talentomai (gr.–lat.): tehetségei

regulájiból (lat.): szabályaiból

tsingerré: csinger: törkölybor, lőre (tájszó)

A' versnek külső mechanismusa (gr.–lat.): A *mechanismus* működési mód. A vers formai követelmények szerinti megalkotottságára vonatkozik.

358. Kis János Szemere Pálhoz, Sopron, 1826. július 8.

Kézirata:

RL, B/14. Szemeretár, 9. kötet 10. szám, 43–46. p.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Szemere levele, amelyben kérte Kist folyóirata támogatására, ismeretlen. Az *Élet és Literatúra*, Szemere Pál és Kölcsey Ferenc közös folyóirata 1826–1833 között jelent meg (1829-től *Muzáron* cím alatt).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A lap tetején utólagos rájegyzések: *1826. jul. 8. Szemere Pálhoz. 43. 23. Szemeretár. 9. köt. 10.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

prænumeránsom (lat.): előfizetőm

az ide zártt tsomótskának: Ugyanezen napon Kazinczyhoz írt levele alapján valószínűsíthető, hogy néhány saját versét küldte el Szemerén keresztül Kazinczynak (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1826. július 8. = KAZLEV XX, 4651.).

360. Kis János Rumy Károly Györgyhöz, Sopron, 1826. szeptember 12.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Gót betűs német nyelvű levél. Kis válasza Rumy ismeretlen levelére. Kis János a Hrabovszky Dávid teológushallgató által tanára, Rumy ellen elkövetett sértés ügyében intézte válaszlevelét a polihistorhoz, aki levelében Hrabovszky rendreutasítására kérte a szuperintendenst. A Hrabovszky által írt Rumyt sértő irás a *Tudományos Gyűjteményben* jelent meg H. D. monogrammal (TUDGY 1826/VII, 119–122.). Rumy hosszú panaszlevelet írt a folyóirat szerkesztőjéhez, amelyben elégtételt követelt Hrabovszkytól és a szerkesztőtől, Thaisz Andrástól is. Ennek fogalmazványa is az MTA KIK Kézirattárában található *M. Irod. Levelezés. 4-r. 24. sz. B. x* jelzet alatt (Rumy Károly György a „Tud. Gyűjtemény” szerkesztőjéhez. Wien. 1826. okt. 5. német levélfogalmazvány, 3 f., [Hrabovszky Dávid pasquillusáról]).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél szövege előtt, a lap felső részén más kéz írásával a címzett neve olvasható: *Herrn Dr. Rumy*.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A levél szövege magyarul a sajtó alá rendező fordításában:

Tekintetes Úr!

Ha Hrabovszky Dávid megsértette önt, az annyival inkább fáj nekem, mennél inkább meg vagyok róla győződve, hogy a diákoknak tanáraikkal szemben a legnagyobb tiszteletet mutatni kötelességük. Mivel azonban ez a fiatalember nem áll az én joghatóságom alatt, és ha igaz, amit hallok, hogy elhagyta a teológiai pályát, soha nem is fog, akkor az ön ezen hónap 6. napján kelt levelében megfogalmazott kérésének teljesítése érdekében nem tudok mást tenni, mint hogy neki az ön levelét (a mai postával küldve) továbbítom, és felszólítom, hogy a valótlanúságot, amit az ön levele szerint állított, vonja vissza. Ezzel együtt azonban emberbarátként, és az ön barátjaként is kérem önt, hogy az ő hibáját érett és hidegvérűbb ember megértésével ítélje meg, akkor is, ha ő nem tartozik a kedvenceim közé, hanem csak annyira szeretem, amennyire minden olyan fiatal kedvelek és szeretnék boldognak látni, akiben némi tehetséget és jóakaratot vélek felfedezni. –

Az önt megillető nagyrebecsüléssel vagyok

önnek

Sopronban, 1826. szeptember 12-én

odaadó szolgája

Kis János

David Hrabovszky: Hrabovai Hrabovszky (Hrabowszky) Dávid (1804–1866) teológushallgató evangélikus nemesi családból származott, felmenői között szuperintendens és több tekintélyes lelkész is volt. A Győr megyei Felpécen született. A soproni, majd 1823-tól a pozsonyi evangélikus líceumban tanult, több utazást tett Európában, majd nevelőként működött a Schaumburg–Lippe német hercegi családnál, később a soproni líceum tanára is volt (RUHMANN 1940, 23.). Útirajzok, naplók, újságcikkek szerzője. Bad Gleichenbergben halt meg 1866. augusztus 18-án, ott is temették el (vesd össze VÚ 1866/34 [augusztus 26.], 413.).

daß er die Theologische Laufbahn verlassen hat: Hrabovszky pályafutásáról lásd Hubert Ildikó *Hrabowszky Dávid és Naplója* című tanulmányát (HUBERT 2005, 167–198.).

in Ihrem Briefe vom 6ten dieses Monaths: Romy 1826. szeptember 6-án kelt levele nem ismert.

363. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1827. február 21.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K 205/147

1827. február 20-i keltezésű aláírás nélküli fogalmazványa a PIM Kézirattárában található V. 4062. jelzet alatt. Szövege nem teljesen azonos a másnapi datálású elküldött levélével. Szövegét nem közöljük, mivel tartalmilag nincs lényeges eltérés a két kézirat között.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János első ismert levele gróf Széchenyi Istvánhoz. A gróf kérésére ajánlásokat tesz a „Nemzeti Tudós Társaságba”, a későbbi Magyar Tudományos Akadémiába felveendő tagokkal kapcsolatban. Széchenyi felkérőlevele nem ismert.

Gróf Széchenyi István (1791–1860) nagybirtokos, cs. k. tanácsos és kamarás, író, politikus, közgazdász, a Batthyány-kormány közmunka- és közlekedésügyi minisztere. 1825-ben felajánlást tett az országgyűlésen egy magyar tudós társaság felállítására, 1827-ben megalapította a Nemzeti Casinót, a megalakuló Akadémiának igazgatótanácsi tagja és másodelnöke lett. Az ipar és a gazdaság terén számos intézmény felállítása fűződik nevéhez. Pályájának modern összefoglalását lásd GERGELY 2006.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az eredetileg fólió méretű levél a hajtások mentén elszakadt (elvágott?) négy részből áll, amelyek külön aljelzettel lettek ellátva (K 205/144 I–IV). Piros tintával az utolsó lap tetején a következő utólagos rájegyzés olvasható: *Akad. I Csomó 16^{dik} szám*. Az utolsó lap alján más kéz utólagos rájegyzése: *Kis János ágost: hitv. superintendes [sic!] válasza gf Széchenyi István felszólítására, kik volnának a magyar írók közül érdemesek, a m. tudós társaság tagjainak felvételni. Sopron Február 21^{én} 1827.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Nemzeti Tudós Társaságba: A Széchenyi 1825-ös országgyűlési felajánlása nyomán szerveződni kezdő Magyar Tudós Társaságról, az MTA elődjéről van szó.

publicum előtt (lat.): nyilvánosság előtt

A' Directoriumról (lat.): igazgatótanácsról. Az igazgatótanácsi tagválasztó ülést 1830. november 17-én tartották Pozsonyban, tagjai gróf Teleki József elnök, gróf Széchenyi István másodelnök, valamint gróf Andrassy György, Bartal György, herceg Batthyány Fülöp, gróf Cziráky Antal, gróf Dessewffy József, gróf Illésházy István, gróf Károlyi György, gróf Keglevich Gábor, Kolosvári Sándor, gróf Kornis Mihály, Majláth György, báró Mednyánszky Alajos, Felsőbüki Nagy Pál, Péchy Imre, báró Prónay Sándor, gróf Reviczky Ádám, Somssich Pongrác, Szegedy Ferenc, báró Szepesy Ignác, gróf Vay Ábrahám, Vághy Ferenc, Végh István és báró Wesselényi Miklós igazgatósági tagok voltak (MTT NÉVK. 1832, 4–7.).

a' Nádor Ispánnak: József nádor (Erzherzog Joseph Anton Johann Baptist von Österreich) (1776–1847)

Nagyságod 's Nagyságodnak nemes hazafiságu Társai, kikre ezen foglalatosságot az Országos Deputatio bizattatni javalja: Az Akadémia létrehozására alakult országgyűlési bizottságról lásd MTT ÉVK. 1833, 46–63.

Literáturánknak érdemekkel tetézett Nesztora Virág, legavattabb Aesthetikusunk Schedius, legzöldellőbb koszoruju Költőink Kisfaludy Sándor és Berzsenyi 's legelmés-

sebb Irónk Fáy Urak: A magyar irodalom rangidőséről, Virág Benedekről (1754–1830) lásd a 214. levél jegyzeteit; Schedius Lajos Jánosról (1768–1847) lásd a 13. levél jegyzeteit. Kisfaludy Sándor (1772–1844) költő és katonatiszt, részt vett a napóleoni háborúban, 1796-ban francia fogságba esett, ekkor kezdett el verselni. Hazatérése után álnéven közzétett *Himfy szerelmei* című versciklusaival vált ismertté. Az 1809-es insurrectio idején a nádor hadsegédje volt alezredesi rangban. Később részt vett az Akadémia szabályzatát kidolgozó bizottság munkálataiban, az 1830. november 17-i alakuló ülésen rendes taggá nevezték ki, amiről 1835-ben lemondott, de még ugyanebben az évben tiszteletbeli taggá választották. Az öccséről, Kisfaludy Károlyról elnevezett Kisfaludy Társaságnak is tagja lett. 1844. október 28-án halt meg, Toldy Ferenc mondott fölötte gyászbeszédet az Akadémián (TOLDY 1847, 116–120.). Életéről és munkásságáról lásd Császár 1910. Berzsenyi Dánielről (1776–1836) lásd a 144. levél jegyzeteit; Fáy Andrásról (1786–1864) lásd a 310. levél jegyzeteit.

fundamentomosabb (lat.): alaposabb

Sekretariusságra (lat.): a titkári pozíció betöltésére

Kazinczy Ferencz: (1759–1831), lásd a 11. levél jegyzeteit.

Hatvan hat esztendő s kora: Kazinczy a levél írása idején már betöltötte a 67. életévét!

A' Philologia' mezeje (gr.): Kis minden bizonnyal a mainál tágabb értelemben használja a fogalmat, a felsorolt nevek alapján a szépirodalom művelőit érthette alatta.

Kulcsár István: Kulcsár István (1760–1828), lásd a 167. levél jegyzeteit. A levél írását követő évben meghalt, így már a Tudós Társaság alapszabályait kidolgozó bizottság munkálataiban sem tudott részt venni.

Márton József: Márton József (1771–1840) nyelvész, szótáríró, szerkesztő, bécsi egyetemi tanár. A bécsi *Magyar Hirmondó* és a *Magyar Kurir* szerkesztője, az Akadémia levelező tagja. Négy kötetben kiadta Csokonai munkáit Bécsben.

Döbrönte Gábor: Döbrentei Gábor (1785–1851), lásd az 53. levél jegyzeteit. Családneve ma egyértelműen Döbrentei alakban használatos. Író, költő, az *Erdélyi Múzeum* szerkesztője, nyelv- és irodalomtudós. 1831. február 20-án őt választották meg a Magyar Tudós Társaság első titoknokának.

Kisfaludy Károly: (1788–1830) költő, író, drámairó, festőművész. A magyar romantika korai szakaszának jelentős művésze, a „romantikus triász” tagjai (Toldy Ferenc, Bajza József, Vörösmarty Mihály) mesterüknek tekintették, halála után emlékére hozták létre a Kisfaludy Társaságot.

Horváth András: Pázmándi Horváth Endre (1778–1839) dunántúli katolikus pap, főként elbeszélő költeményeket írt. 1830. november 17-én az Akadémia nyelvtudományi osztályának rendes tagja lett.

Kölcsey Ferencz: (1790–1838) költő, író, kritikus, ügyvéd, országgyűlési képviselő. 1830. november 17-én az Akadémia nyelvtudományi osztályának rendes tagjává nevezték ki. A Kisfaludy Társaságnak is alapító tagja volt. Életéről és pályájáról lásd SZABÓ 2011.

Vitkovics Mihály: (1778–1829), lásd a 167. levél jegyzeteit.

Szemere Pál: (1785–1861), lásd a 198. levél jegyzeteit.

Primóczi Szent Miklósi Aloiz Neograd vármegyei Tiszti Jegyző: Szentmiklóssy Alajos (1793–1849) Nógrád vármegyei nemes, költő, író, Kazinczy barátja és levelezőtársa. Az egri jogakadémián végzett, 1817-ben Borsod vármegye tiszteletbeli aljegyzője, 1818-tól törvényszéki bíró, 1819-től Nógrád vármegye másodaljegyzője. 1826-ban lemondott hivataláról, és Pestre költözött, majd élete utolsó éveit erdőtarcsai birtokán töltötte.

Guzmics Izidor: (1786–1839), lásd a 393. levél jegyzeteit.

Beregszászi Nagy Pál: (1750–1828) nyelvtudós, tanár, a göttingeni tudós társaság tagja. A sárospataki református kollégiumban tanult, majd az erlangeni egyetemen volt a keleti nyelvek rendkívüli tanára. 1798-ban hazatért Sárospatakra, ahol teológiát és keleti nyelveket tanított, 1800-tól az intézmény rektora is volt. Hivataláról 1803-ban lemondott. Egy ideig birtokán gazdálkodott, majd Pest megyébe költözött, utolsó éveit báró Perényi Zsigmond birtokán töltötte Beregardón, ahol 1828-ban meghalt.

Fejér György: (1766–1851), lásd a 167. levél jegyzeteit.

Ruszek Apáturat: Ruszek József (1779–1851) római katolikus pap, 1814-től keszthelyi plébános és hahóti apát, 1834-től haláláig veszprémi kanonok. Az orthológusok dunántúli csoportjához tartozott, közvetítő szerepet töltött be Kazinczy és Kisfaludy Sándor vitájában (vesd össze Ruszek József – Kazinczy Ferencnek, 1816. május 1. = KAZLEV XIV, 3200.).

Horváth István: Horvát István (1784–1846), lásd a 321. levél jegyzeteit.

Superintendens Budai Ur: Budai Ézsaiás (1766–1841) debreceni református szuperintendens, történetíró, klasszika-filológus. A debreceni református kollégiumban tanult, majd külföldi tanulmányútra indult, a göttingeni egyetemen szerzett oklevelet, majd holland és angol egyetemeken is megfordult. 1794-ben hazatért, és a debreceni kollégium tanára lett, történelmet, görög és latin irodalmat és teológiát tanított. 1813-tól egyházkerületi főjegyző, 1821-től a debreceni református gyülekezet lelkésze, 1822-től haláláig a Tiszántúli Református Egyházkerület szuperintendense. 1828-ban részt vett az Akadémia alapszabályait kidolgozó bizottság munkálataiban, 1831. február 15-én a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagjává választotta.

Kövi 's Szlemenits Professor: Kövy Sándor (1763–1829) sárospataki jogtanár; a debreceni református kollégiumban tanult, Pozsonyban ügyvédi oklevelet szerzett, majd előkelő családoknál nevelősködött. 1793-ban meghívták tanárnak a sárospataki református kollégium újonnan felállított jogi tanszékére, ahol 1829 tavaszáig működött, amikor egészségi állapota miatt lemondott, és pár hónappal később elhunyt. Nagy hatású tanáregyéniség volt, 1828-ban az Akadémia alapszabályait kidolgozó bizottságba is beválasztották.

Szlemenics Pál (1783–1856) jogtudós, szakíró, a pozsonyi királyi jogakadémia professzora. 1830. november 17-én az Akadémia rendes tagjává választották, 1839-ben nemességet kapott, 1850-ben nyugalomba vonult, és királyi tanácsossá nevezték ki.

Pethe Ferencz: (1762/63–1832) mezőgazdász, természettudós, nyelvész. A debreceni református kollégiumban tanult, majd nyolc évet töltött külföldön angol és német egyetemeken, 1794-ben Utrechtben kinyomtatta a Károli-Bibliát 11 ezer példányban és Szenczi Molnár Albert zsoldárfordításait 3000 példányban. 1797-ben Bécsben mezőgazdasági folyóiratot indított, gróf Festetics György még abban az évben meghívta a keszthelyi

Georgikon professzorának, és 1799-ben tiszttartójának is kinevezte. 1801-ben távozott Keszthelyről, hátralévő éveiben hol uradalmi tiszttartóként, hol bérlőként tevékenykedett, számos szaktudományos munkát jelentetett meg, 1814–1818 között *Nemzeti Gazda* címmel újabb szakfolyóiratot jelentetett meg. 1827-ben megindította az első erdélyi politikai lapot, a *Hazai Híradót*, amely 1828-tól *Erdélyi Híradó* címmel jelent meg. 1831-ben eladta a lapot, és Szilágysomlyóra költözött, ahol pár hónappal később elhunyt. Életéről és munkásságáról lásd SÜLE 1964.

Bitnitz Lajos: (1790–1871), lásd a 173. levél jegyzeteit.

364. Kis János Szemere Pálhoz, Sopron, 1827. március 28.

Kézirata:

RL, B/14. Szemeretár, 9. kötet 63. szám, 269–272. p.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis válaszlevele Szemere ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Autográf. A lap tetején utólagos rájegyzések: *Szemere Pálhoz. 1827. mar[.] 28. 269 Szemeretár 9. köt. 63.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az Élet és Literatura' Második kötetére: ÉLIT 1827. (Második kötet. Ötödik, hatodik, hetedik, nyolczadik, kilencedik, tizedik rész. Pesten, Petrózai Trattner Mátyásnál.)

Sopr. M. Társaság: Lásd a 9. levél jegyzeteit.

Tatay János: (1789–1862) római katolikus pap, bölcséleti doktor, később győri kanonok és főesperes. Pölöskén született, a pesti egyetemen teológiát végzett, 1813-ban szentelték pappá, 1815-től Szombathelyen teológiát tanított, 1820-tól Nagylövön plébános, 1851-től győri kanonok és az ottani szeminárium rektora, 1858-tól széplaki címzetes apát. Nyelvelméleteket és régi érméket gyűjtött, Kazinczyval is levelezett. Egyike volt a Berzsenyi első verseskötetének kiadását anyagilag támogató pesti kispapoknak, aki a kiadás előkészítésében is szerepet vállalt (vesd össze BERZSENYI 2014, 705.).

Lövői: Lövő mezőváros (Sopron vármegye Csepregi járás), német neve Schützen.

Gróf Széchenyi Pál: (1789–1871) nagybirtokos, főrend, alezredes. Széchenyi István fiatalabbik bátyja. Tatay valószínűleg Andor (1812–1841) nevű fiának volt a nevelője.

fl v. tz.: Forint váltócédulában. A váltóforint a 19. század első felében a pengő forintnál kisebb értékű papírpénz.

fjam' betegségéből származott aggodalmaim: Ifj. Kis Jánosra vonatkozik, aki ezekben az években hosszú ideig betegeskedett, és a tüdőbaj tüneteit mutatta (vesd össze Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1825. április 13. = KAZLEV XIX, 4476; 1826. március 15. = KAZLEV XIX, 4605; 1827. július 14. = KAZLEV XX, 4809.). Ifj. Kis Jánosról lásd a 135. levél jegyzeteit.

az ide zártt levélkében: A mellékelt levél nem ismert.

T. Kalchbrenner Urat: Kalchbrenner (János) József (1776–1834), 1819-től pesti evangélikus lelkész (bővebben lásd a 154. levél jegyzeteit).

exemplároknak (lat.): példányoknak

367. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1827. október 12.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K205/148

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János előző ismert levele (363. levél) óta kölcsönkapta a gróftól az *Edinburgh Review* két kötetét, amelyeket ezen levelével együtt küldött vissza.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél hátlapján ceruzával a következő utólagos rájegyzés olvasható: *Kis JanÓ 1827 okt 12.*

Megjegyzés: A szövegben utólagos ceruzás aláhúzások és lapszéli jelek fordulnak elő, a bal szélen pedig függőleges piros ceruzás vonalak bizonyos szövegrészek mellett.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az Edinburghi Review' két darabjait: Az *Edinburgh Review* 1802 és 1929 között kiadott skóciai angol nyelvű folyóirat. (Ezzel a címmel a második.) A 19. század egyik meghatározó brit irodalmi és politikai folyóirata volt. A Széchenyi birtokában levő Kis által olvasott kötetekben voltak a 85. és 90. számok, ezek alapján a két kötet a XLIII. (1826) és XLV. (1827) lehetett.

Írlandi: írországi (Írország ekkor Nagy-Britannia része volt).

Confessio (lat.): hitvallás

„that all Catholics are not converted to the Protestant religion, we consider to be a serious evil” Az angol mondat magyar fordításban: „[Azt,] hogy valamennyi katolikus nem tért át a protestáns vallásra, nagyon súlyos ártalomnak tartjuk.” Az idézet forrása: Article VII. (Catholic Question) = ER Volume XLV. Nro. 90 (1827), 423–445, 430.

principiumnál (lat.): alapelvénél

historiai deductiot (lat.): történelmi levezetést

Machiavelliről: Niccolò Macchiavelli (1469–1527) itáliai humanista, író, filozófus, politikai gondolkodó. Kis János itt az összes művei francia fordításáról készített angol recenzióra utal [lásd Article I. *Œuvres complètes de Machiavel, traduites par J. V. Perier*. Paris, 1825. = ER Volume XLV. Nro. 90 (1827), 259–295.].

Baconak, Müller Jánosnak: Francis Bacon (1561–1626) angol filozófus és államférfi; és valószínűleg Johannes von Müller (1752–1809) svájci német történétíró.

Recenzió, mellyel a' 85^{dik} Szám kezdődik; annyira, hogy belőle némely gondolatokat magyarra is fordítottam, mellyeket ide mellékelve bátorkodok Nagyságodnak megkül- deni: A Kis által említett recenzió: Article I. *A Discourse on the Rise, Progress, Peculiar Objects, and Importance, of Political Economy: Containing an Outline of a Course of Lectures on the Principles and Doctrines of that Science*. By J. R. M'Culloch, Esq. Second Edition, corrected and enlarged. pp. 124. Edinburgh, Constable & Co. 1825. = ER Volume XLIII. Nro. 85 (1826), 1–23. Az ebből Kis által magyarra fordított részek kézírata ismeretlen, de az említett recenzió alapján *A' Politikai Gazdaságról* címmel 1828-ban megjelent egy cikke a *Felső Magyar Országai Minervában* (FMOM 1828, Első Negyed Második Füzet, 1564–1567.).

368. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1827. október 29.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Bitnitz ismeretlen levelére. Hátterében az áll, hogy Kis János és Bitnitz Lajos kölcsönösen segítették egymás munkáinak terjesztését a soproni és szombathelyi diákság körében.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' Magyar nyelvbeli Előadás' tudományának: BITNITZ 1827.

T. Ódor István: Lásd a 238. levél jegyzeteit.

Eudaimoniából: DROZ 1827.

distrahálni (lat.): terjeszteni

fl v. tz.: Forint váltócédulában.

Vertatur (lat.): megfordítandó

a' Falusi Élet: Kis 1825a.

idősebb 'Soldos István: Id. Zsoldos István (1759–1837) szombathelyi könyvkötő és könyvárus. Jelentős szerepe volt a Nyugat-Dunántúlon a magas műveltség terjesztésében. Kis János már régóta ismerhette Zsoldost. Ő volt, aki 1807-ben elszállította a Kazinczy által küldött tokaji bort Kishez Nemesdömölkre (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1807. augusztus 29. = KAZLEV V, 1163; Zsoldosról lásd TILCSIK 2010; ILLÉS 2015, 180.).

369. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1827. december 9.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 175–177.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Toldy Ferenc 1827. november 16-i keltezésű, ismeretlen levelére. A soproni szuperintendens Toldy kérésére megküldi neki életrajzát és műveinek jegyzékét. Mindkettő a levél után bekötve található Toldy az MTA KIK Kézirattárában őrzött levelestárcájában.

Toldy (Schedel) Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, orvos, királyi tanácsos, egyetemi tanár és könyvtárigazgató, az Akadémia rendes és igazgatósági tagja, 1835–1861-ig titoknoka is. A Kisfaludy Társaság alapító tagja, 1841–1860 között igazgatója, a „magyar irodalomtörténet-írás atyja”. Életéről és munkásságáról lásd WÉBER 1986; DÁVIDHÁZI 2004. Kis János az Akadémia előkészítő munkálatai során kerülhetett vele kapcsolatba, és élete végéig többé-kevésbé rendszeresen levelezett vele, főként az Akadémia hivatalos ügyeivel kapcsolatban, de magánjellegű ügyekben is. Toldy állítása szerint első személyes találkozásuk 1828-ban történt, amikor Kis felkereste őt Pesten, ahol később is rendszeresen találkoztak az Akadémia gyűlésein, 1839-ben pedig Toldy látogatta meg a szuperintendenst Sopronban (vesd össze Kis 1846b, XXXVI–XXXVII.).

Toldy (Schedel) Ferenc (1805–1875) névhasználatáról lásd DÁVIDHÁZI 2004, 315–356.

Szövegkritika:

A levél előlapjának bal felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vettem Jan' 5 – 828.*

A diktált levélben néhány autográf kiegészítés is található.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

egy német tudós' számára le kelle irnom 's meg kelle küldenem: Nem tudjuk, kiről lehet szó. Az önéletírás rövidített, átdolgozott formában először Toldy és Fenyéry *Hand-*

buchjában jelent meg (TOLDY–FENYÉRY 1828), vélhetően innen vette át egy bécsi kiadású lexikon (vesd össze ÖNE 1835, 3. köt., 206–208.).

a' szélesebb értelemben vett Szép Tudományoknak: A még el nem különült irodalomra és humán tudományokra vonatkozhat.

Szokratesnek Xenophonból fordított nevezetességein: Kis János lefordította Xenophon Szókratészről írt emlékiratait (XENOPHON 1831).

Persiusnak: Aulus Persius Flaccus (Kr. u. 34–62) római költő, Kis János fordítását lásd PERSIUS 1829.

A' jövődöbéli' szerető I, 72. Uz-ból: Johann Peter Uz (1720–1796) német költő, igazságügyi tanácsos. A német anakreontika legjelentősebb képviselője. Kis itt említett versének mintája Uz *Der Geliebte* című verse (vesd össze Uz 1777, 63.).

Schlegel: August Wilhelm Schlegel (1767–1845) német költő, író, egyetemi tanár, irodalomtörténész, kritikus; Kis itt *Frühlingslied eines kranken und schwermüthigen Mädchens* című költeményéből (vesd össze SCHLEGEL 1846, 355–357.) készített fordítására utal.

Schiller' Thaliájából: Friedrich Schiller (1759–1805) német költő, drámaíró, esztéta, történész 1785-ben Mannheimban alapított folyóirata *Rheinische Thalia* (később *Thalia és Neue Thalia*) címmel jelent meg.

Nicht länger wollen diese Lieder leben: Idézet Schiller *Abschied vom Leser (Búcsú az olvasótól)* című versének második strófájából: „Nicht länger wollen diese Lieder leben, / Als bis ihr Klang ein fühlend Herz erfreut, / Mit schönern Phantasieen es Umgeben, / Zu höheren Gefühlen es geweilt; / Zur fernen Nachwelt wollen sie nicht schweben, / Sie tönten, sie verhalten in der Zeit. / Des Augenblickes Lust hat sie geboren, / Sie fliehen fort im leichten Tanz der Horen.” (Dalos György fordításában: „Csak addig éljen a dal, míg egyetlen / Szívet csengése öröme hevít, / Hogy ringatván a lelket képzeletben / Táplálja nemesb érzeményeit. / Távol utókor felé ne lebegjen, / Itt hangzott fel, el is némuljon itt. / Elszáll a játszi pillanat szülötte, / Míg könnyű órák táncolnak körötte.” SCHILLER 1977, 122.)

A német önéletrajz a sajtó alá rendező magyar fordításában:

Kis János, a hittudomány doktora, a magyarországi dunántúli kerületbeli ágostai hitvallású evangélikus gyülekezetek szuperintendense, a soproni ágostai hitvallású evangélikus gyülekezet lelkésze és több nemes vármegyék táblabírája.

1770. szeptember 22-én született a sopron vármegyei és a grófi Festetics család egyik ágának birtokában lévő Szentandrás, szegény szülőktől. Tízéves koráig a szülői házban nevelték és oktatták, ahol édesanyjától a vallás alapjain túl az olvasást, és édesapjától az írást tanulta meg. Ezután két szomszédos falusi iskolában töltött két telet, majd pedig, részben egy falusi lelkész és egy falusi tanító rábeszélésére, részben mivel semmi kedvet nem mutatott a mezei munkákra, a soproni evangélikus latin iskolába adták, ahol kilenc év alatt elvégezte a szokásos osztályokat. Ezekből az utolsó évek arra az időre estek, amikor a németek jelentős előmenetele a pedagógia terén ebben az iskolában is nagyon előnyös változásokat okozott.

Itteni tanárai közül Mesterházi Nagy János, Wietoris Jonathán és Raics Péter mutatnak jelentős érdemeket kiművelése terén; az első, egy vasszorgalmú ember, munkájában alapos és kitartó, szavaiban és példamutatásában egyaránt igazságszerető; a második, aki mind gyakorlati világismeretével, mind történelmi műveltségével kitüntette magát, leginkább nem jelentéktelen könyvtárában található könyveinek nagylelkű megosztásával; a szintén kiváló harmadik pedig azzal a szívességgel, hogy használhatta jó új munkákból álló gyűjteményét. De szellemi irányultságára a legnagyobb hatással az ékesszólásával és tanári tehetségével kiemelkedő Schwartner Márton volt, aki később a pesti királyi egyetem professzoraként és könyvtárőreként, valamint íróként is híressé lett. Szerencséje volt e kiváló ember kedvenc tanítványai közé tartozni, s általa felébresztve, buzdítva és feltűzelve megszerette a régieket, az újabb művelt nyelveket is megtanulta, és hozzászókkott egy olyan magánszorgalomhoz, mellyel minden elébe kerülő könyvet forró étvágygal falt fel, és amelynek segítségével ettől az időtől fogva nagyobb mértékben képezte önmagát, mint amennyire az iskolai oktatáson keresztül művelődött.

1791 tavaszán felejthetetlen iskolai barátjával, a később magyar íróként ismertté vált, de túl korán elhunyt Németh Lászlóval beutazta Magyarország nagy részét azzal a céllal, hogy személyesen megismerhesse annak tudósait és íróit, ami nagymértékben sikerült is, és a legkellemesebb emlékek forrásává lett.

Még ennek az évnek az őszén a göttingeni egyetemre ment, majd a következőn a jénairra. Amennyire kevés időt tölthetett el ezekben a felső iskolákban, annyival nagyobb lelkesedéssel hallgatta az ottani híres tanárokat, akik közül számára Schlözer, Heyne, Spittler, Eichhorn, Plank, Schütz, Griesbach, Reinhold és Paulus lettek a leghasznosabbak.

Hazájába történt visszatérése után nagyon barátságos fogadtatásban volt része, annyira, hogy rögtön két állás közül választhatott, amelyek közül a győri grammatikai iskola tanári és rektori állását részesítette előnyben, és három éven keresztül a legkedvezőbb körülmények között be is töltötte azt. Bár nagyon kedvelte a tanárságot, és minden oka megvolt helyzetével elégedettnek lenni, a minden magyarországi evangélikus iskolában főképpen a szükség által kényszerített berendezkedés miatt, hogy a tanároknak sok és különböző tárgyakat kell előadniuk, hajlott a prédikatori hivatás választására; és ezért 1796-ban elfogadta a szomszédos nagybaráti falusi gyülekezet meghívását, amelyet ismét három évvel később a nagyobb és tekintélyesebb, Zala vármegyében található kövágóörsivel cserélt fel. Itt sem maradhatott sokáig, a nemesdömölki gyülekezet Vas vármegyében, ezen kerületben a színmagyarok közül a legtehtélyesebb, meghívta és meg is nyerte őt 1802-ben rendes prédikátorának. Itt, szép természettől körülveve, a dunántúli kerületbeli, vele azonos hiten lévő kiemelkedőbb nemesemberek lakóhelyén úgy hitte, elérte előmenetele célját, és csendes vidéki munkálkodással akarta életét eltölteni. De 1808 tavaszán váratlanul meghívást kapott Sopron szabad királyi város evangélikus gyülekezetétől, amelyet, bár nehezebbre esett kényelmes lakóhelyét elhagynia és magyar anyanyelvét a némettel felcserélnie, annál kevesebb gondolkodás után követett, mivel ezáltal számára a szélesebb működési körön kívül az a lehetőség is fel lett kínálva, hogy a dunántúli kerület elsőszámú evangélikus iskolájára befolyással lehessen, és fiait saját szemei előtt ebben képezhesse, amely döntését soha nem volt oka megbánni.

Mindenkori helyzetével mindegyik gyülekezetében megelégedve és jó viszonyt ápolva hallgatóival, szabadidejében nyugodtan foglalkozhatott a tudományokkal és részben az írói tevékenységgel is. Ez utóbbihoz a következő körülmény már korán megadta az első ösztönzést és biztatást. Még 1790-ben, diákként néhány iskolai barátjával létrehozott egy máig fennálló és jelenleg a tanárok felügyelete alatt lévő magyar társaságot, amely tagjainak célja nem volt, és ma sem más, mint hogy gyakorolják magukat magyar munkák kidolgozásában, munkáikat egymásnak felolvassák és ismereteik alapján megítélik. Ezen társaság számára készítette el mások mellett Lowth püspök *Choice of Hercules (Herkules választása)* című allegorikus költeményének magyar fordítását az eredeti versformáját követve. Ez a fordítása tudta nélkül véletlenül eljutott a magyarországi tudományok előmozdítása terén halhatatlan érdemeket szerzett gróf Széchenyi Ferenc kezeibe, akinek felhívására az akkor tízéves, ma excellenciás úr gróf Széchenyi Lajosnak ajánlva, kinyomtatták és a jelenlegi udvari tanácsos Görög Demeter közreműködésével néhány mágnás által ezer példányban különböző iskolákban a szorgalmas tanulók számára jutalomként kiosztották. A szerző ezért a kis munkácskájáért a lelkesítő örömon kívül egy számára nem jelentéktelen pénzüsszeget is kapott, ami nagyon jó szolgálót tett neki a göttingeni egyetemen. – Még vonzóbbá lett számára az írói pálya részint az olvasóközönség hízelgő tetszése, részint azon ajándékok miatt, amelyeket a magyar irodalom szintén felejtethetetlen támogatója, gróf Festetics György saját indíttatásából több alkalommal küldött neki, részint pályaművének 1806-os megjutalmazása miatt, amelyet a magyar nyelvnek jelenlegi állapotáról és kiművelésének módjairól írt.

Hivatali működése alatt az említett előlépéseken és buzdításokon kívül még más kitüntetésekben is részesült. 1808-ban a nemes gondolkodású tolnai gróf Festetics Ignác, akinek birtokán született, abban a boldogító örömben részesítette, hogy jó atyját minden jobbágyi szolgálat alól felszabadította, mégpedig egy olyan ünnepély keretében, amelyre meghívta a környékbeli evangélikus gyülekezetek legkiválóbb képviselőit. Ugyanebben az évben a Pest vármegyei Acsára, 1818-ban Pestre és 1823-ban Kőszegre kapott meghívást, hogy gyászszertartásokon felekezete három rendkívül kiemelkedő férfiújának, tót-prónai báró Prónay László titkos tanácsosnak, ócsai Balogh Péternek és Matkovich Pál udvari tanácsosnak megtartsa a szokásos halotti prédikációkat; ahol minden alkalommal lehetősége nyílt megismerkedni több kitűnő nemesemberrel. 1810-ben a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület jegyzőjévé, két évvel később szuperintendensévé választotta. 1817-ben a jénai hittudományi kar szabad akaratából a hittudomány doktora címmel tüntette ki. 1822-ben uralkodójának kegye díjmentesen emelte be a magyar nemesi rendbe. Azóta Vas, Sopron, Győr és Tolna nemes vármegyék táblabírájuknak nevezték ki.

Győr szabad királyi város közönsége a hozzá intézett, de általa el nem fogadott rendes prédikátori meghíváson kívül azzal is megtisztelte, hogy általa egy új énekeskönyvet dolgoztatott ki, amelyet 1811-ben megjelenvén nemcsak az említett gyülekezetben, hanem már több másikban is bevezettek.

Két prédikáción és néhány recenzión kívül, amelyek részint az *Ofner Zeitung*hoz egy ideig hozzákapcsolt *Litterarischer Anzeiger*ben, részint az ismert osztrák *Annalen*ben vannak szétszórva, ez az író német nyelven mást nem adott ki. Magyarul megjelent

könyveinek száma, amelyek többnyire fordítások, körülbelül negyven nagyobb és kisebb munkát tesz ki. Írói érdeme abban áll, hogy honfitársai körében az olvasás és a magyar irodalom szeretetét, valamint a jó erkölcsi és különösen a pedagógiai alapelvek népszerű előadásmódú elterjesztését és leginkább jobb iskolai tankönyveken keresztül egyházkerülete magyar falusi iskoláiban a nyilvános oktatást segítette előmozdítani.

Neidel által Niedermann után rézbe metszett jól eltalált arcképe költeményei első kötetének elején található.

Opera typo edita (lat.): Nyomtatásban megjelent munkáinak jegyzéke. Kis János műveinek jegyzékét lásd Kis 1846a, 120–146; TOLDY 1868, 253–266.

370. Kis János Bitnitz Lajoshoz, Sopron, 1827. december 31.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János Döbrentei kérésének megfelelően továbbítja annak az Akadémia megszervezésével kapcsolatos levelét Bitnitz Lajoshoz. A Döbrentei-levél másolata előtt álló kísérőlevelében Kis János újévi jókívánságai mellett beszámol a legutóbbi ismert, Bitnitzhez írott levelében is említett könyvek terjesztésének állásáról, és érdeklődik az eladottakból befolyt összeggel és a megmaradt példányokkal kapcsolatos teendőiről.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Magyar Nyelvbéli Előadás' tudományából: Bitnitz munkája (lásd a 368. levél jegyzeteit).

Odor Prof. Úr: Ódor István, a soproni evangélikus líceum professzora (bővebben lásd a 238. levél jegyzeteit).

Szilassy János: Szilassy János (1795–1859) római katolikus pap, teológiai tanár, nagyváradi kanonok. Középfokú tanulmányait Szombathelyen és Sopronban végezte, a pesti egyetemen doktorált teológiából, 1818-ban szentelték pappá, 1819-től tanított a szombathelyi szemináriumban, 1830. november 17-én az Akadémia rendes tagjává választották, 1835–1852-ig a pesti egyetem hittudományi karán tanított, 1852-től nagyváradi kanonok. Említett, Kishez szóló levele nem ismert.

Provincialis Commissarius (lat.): tartományi biztos

plánuma' (lat.): terve, tervezete

Nádor Ispányunk: József főherceg, nádor (1776–1847)

Gróf Teleky József: Gróf Teleki József (1790–1855) nagybirtokos, történetíró, az Akadémiai Könyvtár megalapítója, 1830-tól 1855-ig a Magyar Tudós Társaság elnöke. 1842–1848-ig Erdély kormányzója, a forradalom után visszavonult a közélettől, és csak a tudományokkal és az Akadémia ügyeivel foglalkozott. Történetíróként fő műve a *Hunyadiak kora Magyarországon* (TELEKI 1852–1863).

Horváth János: (1769–1835) teológiai doktor, veszprémi kanonok, rudinai címzetes apát, bozoni választott püspök, majd székesfehérvári megyés püspök, valóságos belső titkos tanácsos. 1826-tól a pesti egyetem teológiai karának igazgatója, 1832. szeptember 1-jétől az Akadémia tiszteletbeli tagja.

Fejér György: (1766–1851), lásd a 167. levél jegyzeteit.

Horváth Endre: Pázmándi Horváth Endre (1778–1839), lásd a 363. levél jegyzeteit.

Prof. Bitnicz Lajos: Lásd a 173. levél jegyzeteit.

Prof. Guzmics: Guzmics Izidor (1786–1839), lásd a 393. levél jegyzeteit.

Budai Ézsaiás: Budai Ézsaiás (1766–1841), lásd a 363. levél jegyzeteit.

Dr. és Consiliár[ius] Bene: Bene Ferenc (1775–1858) orvosdoktor, egyetemi tanár, a himlőoltás bevezetője Magyarországon. 1831. február 15-én az Akadémia tiszteletbeli tagjává választották.

Prof. Schedius: Schedius Lajos János (1768–1847), lásd a 13. levél jegyzeteit.

Magnások (lat.): mágnások, gazdag főnemeselek

Báró Mednyánszky Aloyz: Báró Mednyánszky Alajos (1784–1844) nagybirtokos, a Helytartótanács tanulmányi bizottságának elnöke, a Magyar Kamara alelnöke, majd elnöke, Nyitra vármegye főispánja. 1830. november 17-től az Akadémia igazgatótanácsának tagja, 1831. február 15-től tiszteletbeli tagja is volt.

Gróf Dessewffy József: (1771–1843), lásd a 349. levél jegyzeteit.

Kazinczy Ferencz: (1759–1831), lásd a 11. levél jegyzeteit.

Kisfaludy Sándor: (1772–1844), lásd a 363. levél jegyzeteit.

Kulcsár István: Kulcsár István (1760–1828), lásd a 167. levél jegyzeteit.

Jankovich Miklós: (1772–1846) könyv-, régiség- és műgyűjtő, történész, Pest vármegye táblabírája. 1831. február 15-től az Akadémia tiszteletbeli tagja. Életéről és pályájáról lásd BELITSKA-SCHOLTZ 1985.

Horváth István: Horvát István (1784–1846), lásd a 321. levél jegyzeteit.

Prof. Ercsei: Ercsey Dániel (1781–1836) bölcséleti doktor és tanár, filozófiatörténész. Tanulmányait a debreceni református kollégiumban, majd Göttingenben végezte, hazatérése után a debreceni kollégiumban a filozófia professzora lett, 1821-től városi tanácsos, 1831. február 17-én az Akadémia levelező tagjává választották.

Szemere Pál: (1785–1861), lásd a 198. levél jegyzeteit.

Vitkovics Mihály: (1778–1829), lásd a 167. levél jegyzeteit.

fundálót (lat.): alapítót, alapítványtevőt

díurnumaitokra (lat.): napidíjatokra

Regnicolaris Deputatiók (lat.): A rendi országgyűlés által kiemelkedő fontosságú államügyek előzetes tárgyalására vagy elintézésére választott küldöttség.

371. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1828. január 12.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 178.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a levelében megírja Toldynak, hogy Kazinczyn keresztül megtudta, hogy nem kapta meg a kért életrajzot és munkáinak jegyzékét. Kis szerint ez azért fordulhatott elő, mert levelét Kalchbrenner József pesti evangélikus lelkésznek küldte el, aki valószínűleg nem ismerte Toldy címét. Mivel a kérdéses levél a kért mellékletekkel együtt szerepel Toldy levelestárcájában, ezért minden valószínűség szerint valóban Kalchbrennernél volt, akitől Toldy Kis útmutatásának megfelelően át is vette azt.

Szövegkritika:

A levél bal felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Megk Jan' 23.*

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kazinczy barátomnak Dec. 28^{kán} irtt 's tegnapelőtt érkezett leveléből: Kazinczy 1827. december 28-án kelt, Toldynak írott levelében a következő sorokat olvashatjuk: „Kis János Superintendenshez ma megyen levelem, hogy tellyesítse kérésedet. Már készen áll asztalomon 's csak pecsételnem kell. Berzsenyit erre megkérni nem merem.” (Kazinczy Ferenc – Toldy Ferencnek, 1827. december 28. = KAZLEV XX, 4883.) Az említett Kis Jánoshoz szóló levél, amelyet címzettje ezen levele alapján meg is kapott, nem ismert.

a' Poesis' kézikönyvében: Toldy Julius Fenyéryvel (Stettner [később Zádor] György írói álneve) közösen kiadott *Handbuch der Ungrischen Poesie* című antológiájára utal (TOLDY–FENYÉRY 1828).

Kalchbrenner József: (1776–1834) 1819-től pesti evangélikus lelkész (lásd a 154. levél jegyzeteit).

372. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1828. február 6.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K 205/149.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezzel a levelével együtt küldte vissza Széchenyinek Vay Ábrahám tervezetét az Akadémia szervezeti felépítésével és célkitűzéseivel kapcsolatban.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Vay' betses munkáját: Gróf Vay Ábrahám (1789–1855) nagybirtokos, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója és igazgatósági tagja. Az Akadémia felállításával kapcsolatos tervezetét Kis János Széchenytől kapta meg véleményezésre. Vaynak az Akadémia alapításában játszott szerepéről lásd DOBROSSY 1997.

a' felállítandó Magyar Tudós Társaság: A Magyar Tudományos Akadémia jogelődje, amely Széchenyi 1825-ös országgyűlési felajánlása nyomán 1828-ban alakult meg.

a' rendelt időnél: Az Akadémia alapszabályainak kidolgozására létrehozott bizottság 1828. március 15. és április 7. között ülésezett.

373. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1828. február 23.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 179.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy 1828. február 23-i keltezésű levele, amellyel együtt megküldte Kisnek a róla készített életrajzot, nem ismert.

Szövegkritika:

A levél keltezése alatt Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Márczius' 8kán tette-le a' levelet maga a' tisztelt írója Károlyi' typographiájában.*

Csak az első sor (megszólítás) autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Biographiámmal együtt: Toldy Kis János-életrajzának nyomtatott korrektúrapéldánya. A szöveg megjelent: TOLDY–FENYÉRY 1828, 2. köt., 46–48. Kis János e levélben kért javítását nem hajtották végre, így az életrajzból elmaradt a születési évszám.

Kazinczy', Kölcsey' és Toldy' javallását megnyertem: Kazinczy Ferenc (lásd a 11. levél jegyzeteit), Kölcsey Ferenc (lásd a 363. levél jegyzeteit) és Toldy Ferenc (lásd a 369. levél

jegyzeteit). Mindhárom kritikus elismerően írt Kis János költeményeiről. Az első kettő a magyar irodalom csúcsteljesítményei közé sorolta őket. Kazinczy Schiller szellemét vélte bennük felfedezni (vesd össze Kazinczy Ferenc – Schedius Lajosnak, 1806. január 31. = KAZLEV IV, 871; KÖLCSEY 1817; TOLDY 1847, 148–153.).

Pesten, hová egy pár hét mulva lemegyek: Kis az Akadémia alapszabályait kidolgozó bizottság 1828. március 11-én kezdődő ülésére utazott Pestre (vesd össze MTT Évk. 1833, 55–56.).

Abzugeben in der v. Trattnerschen Buchdruckerey auf der Landstraße im B. Orczy-schen Hause: A német szöveg magyar fordítása: „Leadandó a Trattner-féle könyvnyomdában az Országúton báró Orczy házában.” Az Országút a mai Múzeum körút – Károly körút vonalában feküdt, az Orczy-ház a Három Király utca (a mai Király utca) és az Országút sarkán állt (vesd össze RÁDAY 2013, 345, 453; FÜLÖP 2015, 78.).

375. Kis János a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőségéhez, Sopron, 1829. március 1.

Kézirata:

OSZK Kt., Quart. Hung. 928.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János kísérőlevele, amelyet a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztőihez beküldött kéziratához csatolt. Levelében arra kér választ a szerkesztőségtől, hogy a beküldött munkái és a hozzájuk hasonló fordítások és kivonatok megjelenhetnek-e a *Tudományos Gyűjteményben*. A levelet tartalmazó kéziratos kötet a bejegyzés szerint Horvát István könyvtárából került az OSZK jogelődjének birtokába. Teljes szövegét terjedelmi okokból nem közöljük, csak a benne található munkák címét a kísérőlevél szövege után.

A *Tudományos Gyűjteményt* Fejér György hozta létre 1817-ben. 1828 és 1832 között Vörösmarty Mihály szerkesztette a folyóiratot, amely 1841-ben szűnt meg.

Szöveggkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Redakciónak (ném.): szerkesztőségnek

Firmája (ném.): cégére, cégtáblája (itt valószínűleg a folyóiraton belüli tematikus egységre utal).

Anekdoták Johnson Sámuelből: Az első része megjelent az SZLA 1821. évi első évfolyamában a 12–13. lapon. Samuel Johnson (1709–1784) angol író, esszéista, kritikus, lexikográfus. Életéről számos anekdota jelent meg, Kis ezek valamelyikéből fordíthatott le néhányat. Kinyomtatását a kéziraton olvasható latin rájegyzés alapján Nagy Antal cenzor 1817. január 29-én engedélyezte.

Antonius Nagy: Nagy Antal (1774–1847) budai cenzor és revizor (lásd MÁLYUSZNÉ 1985, 47–48.).

Ének a' Reményről. Olaszból, Serafino Aquilano után: A költeményt lásd Kis 1846b, 69–70. Serafino Aquilano (Serafino dell'Aquila) (1466–1500) olasz petrarkista költő és zenész.

Hébének: A Hébe Igaz Sámuel (1786–1826) által Bécsben kiadott szépirodalmi zsebkönyv, amely 1823–1826 között jelent meg. Az ide mellékelt költeményeket Kis eredetileg ebben szerette volna megjelentetni, de a Hébe Igaz Sámuel halálával időközben megszűnt. Drescher cenzor 1828-as jóváhagyása is ezekre a költeményekre vonatkozik.

Tavaszi Ének. Olaszból, Chiabrera után: A költeményt lásd Kis 1846b, 70–71. Gabriello Chiabrera (1552–1638) olasz költő.

A' mulandóság. Sarbiev és Herder után: A költeményt lásd Kis 1846b, 71. Maciej Kazimierz Sarbiewski (Sarbievius) (1595–1640) lengyel jezsuita, neolatin költő, egyetemi tanár és udvari prédikátor. Johann Gottfried Herder (1744–1803) német költő, műfordító, teológus, filozófus, evangélikus lelkész és szuperintendens. A költemény mintája Herder *Über die Vergänglichkeit. Eine Ode von Sarbievius* című verse. Megjelent az SZLA 1828. évi 8. évfolyamának 95. oldalán.

A' barátsághoz Herder után: A költeményt lásd Kis 1846b, 71–72. Mintája Herder *An die Freundschaft. Nach dem Spanischen* című költeménye. Megjelent az SZLA 1828. évi 8. évfolyamának 126. oldalán.

Egy Leányhoz. Herder után: A költeményt lásd Kis 1846b, 190–192. (*Jó tanács egy leányhoz* cím alatt, szövege megegyezik a 432. hasábon található *Dorishoz* című versével.) Mintája Herder *Einige Liederchen I.* című verse, a *Stimmen der Völker in Liedern* című kötetből. Megjelent az SZLA 1828. évi 8. évfolyamának 126. oldalán.

Daphne Dámonhoz. Herder után: A költeményt lásd Kis 1846b, 426. (*Doris Thyr-sishez* cím alatt.) Mintája Herder *Einige Liederchen 3.* című verse, a *Stimmen der Völker in Liedern* című kötetből. Megjelent az SZLA 1828. évi 8. évfolyamának 96. oldalán.

A' pázsithoz Herder után: A költeményt lásd Kis 1846b, 426. (*Damon* cím alatt.) Mintája Herder *Einige Liederchen 2.* című verse, a *Stimmen der Völker in Liedern* című kötetből. Megjelent az SZLA 1828. évi 8. évfolyamának 96. oldalán. A kéziraton olvasható rájegyzés (*224 imprimatur. 1828 Drescher*) alapján a versek kiadását Drescher cenzor hagyta jóvá 1828-ban.

imprimatur (lat.): Jelentése 'nyomtassák ki', a cenzor vagy nyomdai revizor engedélyére vonatkozik.

Drescher: Drescher Frigyes (?–?) királyi cenzor

Aphorismusok az olvasásról és az emlékezetről: Kéziratban maradt cikk az olvasás fejlesztő hatásairól. Kinyomtatását a kéziraton olvasható latin rájegyzés alapján Nagy Antal cenzor 1817. január 29-én engedélyezte.

Töredékek egy magyar olvasó Jegyző könyvéből. Folytatás. A' Szoptató dajkák ellen: Megjelent az FMOM 1830. évi Második kötet Hatodik füzetében (219–222.) *A' szoptató dajkák ellen* cím alatt.

Favorinus Böltselkedőnek értekezése arról, hogy az Anyáknak kötelessége gyermekeiket magoknak szoptatni. Aulus Gelliusból (Noct. Attic. Lib. XII Cap. 1.): Megjelent az FMOM 1830. évi Második kötet Hatodik füzetében (222–227.) *A' szoptató dajkák ellen* című cikk részeként. Favorinus (Kr. u. 80 k. – 160 k.) római szofista bölcsele és rétor, enciklopédikus író; Aulus Gellius (Kr. u. 125 k. – 180 k.) római író, fő műve az *Attikai éjszakák (Noctes Atticae)*, amelyet kedvelt olvasmányaiból kiválogatott érdekességekből állított össze.

Az Anglus Szemlélőből költsönözött értekezés egy ehez irt levélben van foglalva 's így következik: Megjelent az FMOM 1830. évi Második kötet Hatodik füzetében (227–232.) *A' szoptató dajkák ellen* című cikk részeként. Az *Anglus Szemlélő* a *The Spectator* című folyóiratra vonatkozik.

Töredékek egy Magyar Olvasó Jegyző Könyvéből, Folytatás. Külföldi Írók értekezései a' Frantzia nyelv' Közös elterjedésének okairól: Megjelent az FMOM 1830. évi Második kötet Hatodik füzetében (207–219).

378. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1829. május 30.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen levelével együtt küldte el Horvátnak a neki szánt tiszteletpéldányt frissen megjelent Persius-fordításából, kérve benne a nemzeti könyvtár őrét, hogy adjon fel hirdetést Kultsár István hírlapjában arról, hogy a kötet mely pesti árusoknál lesz kapható.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Persius' Szatiráiból: Kis János Persius-fordításáról lásd a 369. levél jegyzetét.

Eggenberger és Wigand: Eggenberger Józsefről (1768–1850) lásd a 201. levél jegyzeteit. Wigand Ottó (1795–1870) könyvkereskedő és kiadó. Wigand Ottó könyvkereskedése 1827-től működött Pesten.

Hazai és Külföldi Tudósításokban: Kultsár István szerkesztésében Pesten megjelenő magyar nyelvű hírlap (1806-ban *Hazai Tudósítások* néven indult, külföldi híreket 1808 májusától közölhetett). A Kis János által kért hirdetés nem jelent meg a HKT hasábjain.

379. Kis János a Dunántúli Evangélikus Egyházkerülethez, Vadosfa, 1829. július 1.

Kézirata:

OSZK Kt., Quart. Hung. 874.

Megjelenése:

TUDGY 1830. évi 7. kötet, 105–106.

Keletkezése:

A *Tudományos Gyűjtemény* 1830-as évfolyamában megjelent, Edvi Illés Pál által jegyzett cikkhez felhasznált kézirat, amely kivonat a dunántúli evangélikus szuperintendencia 1829. július 1-jén tartott vadosfai konventjének jegyzőkönyvéből, Kis János nem saját kezű aláírásával. A rendelet fontos lépés a magyar nyelv hivatalossá tétele felé vezető úton.

Szövegkritika:

Az aláírás sem Kis Jánostól való.

A levelet a kézirat alapján közöljük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Ecclésiával (lat.): gyülekezettel

Németh, Toth és Vandalus (rég.): német, szlovák és vend (szlovén)

Donátisták, Grammatisták, Syntaxisták és Rhétorok' (lat.): A latin gimnázium osztályai.

Logica (lat.): Felsőbb gimnáziumi osztály.

Examenek (lat.): vizsgák

præceptor (lat.): segédtanító

381. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1830. március 17.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K 205/150

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a levelében megköszöni Széchenyinek a *Hitel* neki küldött tiszteletpéldányát, és méltatja a mű jelentőségét.

Szövegkritika:

Diktált levél autográf aláírással.

Jobb felső sarokban utólagos rájegyzés: *1830 márc 17*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' Hitelt: Széchenyi *Hitel* című könyve (SZÉCHENYI 1830).

Magnásnak (lat.): mágnásnak, arisztokratának

390. Gróf Széchenyi István Kis Jánoshoz, Cenk, 1831. október 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K 196/19.

Megjelenése:

AKÉRT 1901/3. szám, 145.

Keletkezése:

Széchenyi legkorábbi ismert levele Kis Jánoshoz, amely újabb bizonyítéka az angol kultúra és társadalom iránti közös érdeklődésen alapuló együttműködésüknek.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Baconak „Novum Organumát”: Francis Bacon (1561–1626) angol filozófus és államférfi 1620-ban kiadott latin nyelvű filozófiai munkája, teljes címe *Novum Organum Scientiarum (A tudományok új eszköze)*. Bacon ebben a művében új logikai rendszerét fejtette ki. A mű címe utalás Arisztotelész *Organon* című munkájára.

eddig három kis proba munkátskáimat: 1831 októberéig Széchenyinek következő munkái jelentek meg nyomtatásban: SZÉCHENYI 1828; SZÉCHENYI 1830; SZÉCHENYI 1831.

„*our expecting the same effects from the same causes*”: Az angol idézet magyar fordítása: „Azonos okokból azonos következményekre számíthatunk.” Az idézet forrása BACON 1827, 11. Kontextusa az induktív módszer ismertetéséhez kapcsolódik: „It cannot be doubted that this inductive method is, to a certain extent, natural to the mind. The foundation of it lies in our expecting the same effects from the same causes; for this is the groundwork of reasoning from particular facts to general or what is called '*generalisation*.'” [Kétségbevonhatatlan, hogy ez az induktív módszer bizonyos fokig az elme természetes sajátossága. Alapját az adja, hogy azonos okokból azonos következményekre számíthatunk; hiszen ez az egyes tényekből az általánosra irányuló okfejtés alapja, amit általánosításnak nevezünk.]

appologiája (gr.): védelme, apológiája

Lajos fia: Kis Lajos (lásd a 135. levél jegyzeteit).

'in vetitum nefas &c: A latin idézet magyar fordítása: „a tiltott, erkölcsileg elítélendő dolgokban”. Széchenyi itt arra utalhatott, hogy mindig csak a rossz példa talál követőkre, a jó nem. Idézet Horatius *Carmina* című művéből (Liber Primus III., [25–]26. sor): „*Audax omnia perpeti / gens humana ruit in vetitum nefas*”; Weöres Sándor fordításában: „Mindent túrni nagyon merész / dölyfű emberi faj bűnbe, tilosba ront” (HORATIUS 1961, 65.). Bede Anna fordításában: „Mindennel konokul dacol / s tiltott bűnbe rohan bátran a földi nép” (HORATIUS 1989, 12.).

'Library't of useful knowledge: A magyar tárgyesetben használt angol mű címe magyarul: *Hasznos ismeretek könyvtára*. Az angol kiadványsorozatról lásd a 392. levél jegyzetét.

Holnap után indulok: Naplója szerint Széchenyi 1831. október 12-én egy deputáció ülésén vett részt Sopronban, 13-án Nagylózson (Losing) ebédelt, és 16-án reggel indult Pestre, ahová 17-én hajnalban érkezett meg (vesd össze SZÉCHENYI 1934, 4. köt. 224–225.).

othonaival: családjával

391. Kis János Vörösmarty Mihályhoz, 1831. október 11.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K 1/96.

Megjelenése:

VÖRÖSMARTY 1965, II. kötet, 21.

Keletkezése:

Kis János egyetlen ismert levele Vörösmartyhoz.

Vörösmarty Mihály (1800–1855) költő, író, szerkesztő, az Akadémia és a Kisfaludy Társaság alapító tagja, Toldyval és Bajzával együtt a „romantikus triász” tagja,

1837–1843 között közösen szerkesztették az *Athenaeum* folyóiratot. A levél megírása idején a *Tudományos Gyűjtemény* szerkesztője volt (életéről lásd GYULAI 1866).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Sokrates' nevezetességei fordításának: Kis János Xenophón-fordítása, bővebben lásd a 369. levél jegyzetét.

a' tudományos gyűjteményben: Vörösmarty 1828-tól 1832 végéig szerkesztette a *Tudományos Gyűjteményt*.

Eggenberger, Müller és Wigand: Eggenberger József (1768–1850), Müller József (?–1842) és Wigand Ottó (1795–1870) pesti könyvkereskedők voltak.

kinek mindent mással kell iratni: Kis János szembetegsége miatt írnokok segítségére szorult (vesd össze a 19. levél jegyzeteivel).

ha munkája tőle távol nyomtattatik: Kis e munkáját Kassán nyomtatták, Ellinger István nyomdájában. A mű kiadásának költségét valószínűleg gróf Desseffy József állhatta, ez azonban a könyvben nincsen feltüntetve. Desseffy mecénási szerepét támasztja alá, hogy Kis János rendszeresen publikált a gróf költségén és irányítása alatt kiadott *Felső Magyar Országi Minervában*, amelyet szintén Ellingernél nyomtattak, és Kis Jánosnak más munkáját nem adták ki Kassán.

auctorságnak (lat.): íróságnak, szerzőségnek. Érdekes, hogy Kis János a fordítói tevékenységet is beleérti a kifejezésbe, amely eredetileg az ókori klasszikus szerzőkre vonatkozott.

392. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1831. október 12.

Kézirata:

MTA KIK Kt., K 205/151.

Megjelenése:

BÁRTEFAI SZABÓ 1943, 1. kötet, 136.

Keletkezése:

Kis János válasza Széchenyi október 10-én kelt levelére, amellyel együtt megkapta a *Library of useful knowledge* hat kötetét.

Szövegkritika:

A levél hátlapján ceruzával a következő utólagos rájegyzés olvasható: *Tudós férfiak*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

„*Library of useful Knowledge*”: A londoni *Society for the Diffusion of Useful Knowledge* által kiadott angol nyelvű, kéthetenként megjelenő tudománynépszerűsítő kiadványsorozat, amelynek köteteit Széchenyi küldte el Kisnek, hogy próbálja meg magyar viszonyokra alkalmazni azokat.

Én ma Nagyságodtól személyesen akartam elbutsuzni Czenken: Kis szerette volna személyesen felkeresni a grófot annak pesti útja előtt, de a kézhez kapott levélből (390. levél) értesült, hogy a gróf már nem lesz otthon (Széchenyi elutazásával kapcsolatban vesd össze SZÉCHENYI 1934, 4. köt. 224.).

A Világból: Széchenyi 1831-ben kiadott munkája (lásd SZÉCHENYI 1831).

393. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1831. október 15.

Kézirata:

PFK, Guzmics B.K.61/1–6., 43.

Megjelenése:

PÉNZES 1943, 240.

Keletkezése:

Kis János első ismert levele Guzmics Izidorhoz. Válasz Guzmics ismeretlen levelére, amelyben Kazinczy levelezésének általa tervezett kiadásában való közreműködésre kérte Kist.

Guzmics Izidor (1786–1839) bencés szerzetes pap, bakonybéli apát, író, költő, teológus, nyelvész, drámaíró, műfordító. Kazinczy barátja és levelezőtársa. 1808-ban tett szerzetesi fogadalmat, a pesti központi papneveldeben teológiát hallgatott, 1815-ben szentelték pappá, ezután Pannonhalmán hittant tanított, 1829-ben a teológia doktora lett, részt vett az Akadémia alapszabályait kidolgozó bizottságban, 1830. november 17-én vidéki rendes taggá választották. 1832-től bakonybéli apát, 1838. szeptember 7-én az Akadémia tiszteletbeli tagjává választották, 1839. szeptember 1-jén halt meg Bakonybélben (életéről lásd ZOLTVÁNY 1884).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kazinczynk' leveleinek mennél teljesebb gyűjteményét: Guzmics Kazinczy leveleinek kiadására irányuló törekvéseiről a későbbi kiadók, Toldy és Bajza, valamint Váczy János nem tesznek említést. Guzmicsnak Kazinczy hagyatéka kiadásában játszott szerepéről lásd GERGYE 1993, 7–16; KAZINCZY 2013, 570–571.

A' Pannonhalmi utazásból: Kazinczy halála évében, 1831 áprilisában tett utazásáról szóló beszámolója, amely még ugyanannak a hónapnak végén nyomtatásban is megjelent, báró Eötvös Józsefnek ajánlva (KAZINCZY 1831).

394. Kis János Berke Mihályhoz, Sopron, 1831. október 19.

Kézirata:

DREK Nk., 564/455. 1–2. levelek a széniorhoz, Sopron, 1819 és 1831.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen egyházi ügyben írt hivatalos levele Berke Mihály Veszprém megyei senior (esperes) fiának vanyolai lelkésszé választása ügyében íródott. Az utóirat tanúsága szerint a címzett nehéz élethelyzetben lehetett, és egészségi problémákkal is küzdött.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és az utóirat autográf.

Előlapon (1) rájegyzés: De Vanyola – et R. Illes [fölötte beszúrva: *Superintendens*]: –

Jobb felső sarokban utólagos rájegyzés: 455/1. és körbélyegzőn: DUNÁNTÚLI REFORMÁTUS Egyházkerület Könyvtára PÁPA

Keltetés és aláírás között körbélyegzőn: A PÁPAI REFORMÁTUS FŐISKOLA KÖNYVTÁRA

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Tisztelendő Tudós Senior Ur: A levél címzettje Berke Mihály (1763–1848) evangélikus lelkész, veszprém megyei senior (esperes). 1811-től senior, akkor pápai, később ajkai (1813–1818), majd marcalgergelyi lelkész (1818–1845).

Fijának Vanyolára hivatását: Berke Imre (1802–1866) evangélikus lelkész, 1824-ben Kis János avatta lelkésszé. 1824–1831 között Marcalgergelyin apja mellett segédlelkész, 1831–1835 között vanyolai lelkész, 1835-ben peres ügye van a vanyolai gyülekezettel, ezért el kell hagynia a lelkészi pályát (lásd KERTÉSZ 2013, 53.). Vanyola község (Veszprém vármegye Pápai járás).

Candidatziót (lat.): jelölést

Vocatoriálist (lat.): meghívólevelet

Tiszt. Illés Urnak: Edvi Illés Pál (1793–1871) evangélikus lelkész, az MTA levelező tagja, költő. 1823–1831-ig vanyolai lelkész, utána Nemesdömölkre került.

Gecseiek: A gecsei evangélikus gyülekezetre vonatkozik. Gecse község (Veszprém vármegye Pápai járás).

mester: tanító

materhez (lat.): anyagyülekezethez
a Seniore Ev. Aug. Conf. Veszprimiensi (lat.): A veszprémi ágostai hitvallású evangélikus seniortól (esperestől).
ex officio in re Religionis (lat.): Hivatalból vallási ügyben.

395. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1831. december 2.

Kézirata:
PFK, Guzmics B.K.61/1–6., 44.

Megjelenése:
PÉNZES 1943, 240.

Keletkezése:
Kis János eleget téve Guzmics kérésének ezzel a kísérőlevéllel együtt szándékozott elküldeni neki Kazinczy nála lévő leveleit. A következő Guzmicshoz írott leveléből (397. levél) megtudhatjuk, hogy a Kazinczy-leveleket csak azzal együtt küldte el.

Szövegkritika:
Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:
Kazinczynk' hozzám irtt levelei: A Kis János által Guzmicsnak elküldött Kazinczy-levelek Toldy és Bajza kiadásában jelentek csak meg (KAZINCZY 1842/1–2.).

396. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1831. december 30.

Kézirata:
MTA KIK Kt., K 205/152.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:
Kis János e levelével együtt Lajos fiának levelét és költeményét is megküldte Széchenyinek, ezek szintén az MTA KIK Kézirattár anyagában található K 205/153–154. jelzet alatt (Kis Lajos levele Széchenyi Istvánnak, Wien, 1831. dec. 26. 6 f. Mellette Kis Lajos Pannonia c. költeménye. 12 f.). Kis Lajos levelét és versét terjedelmi okokból nem közöljük.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és az utóirat, valamint egy beszűrés autográf. Az elején ráragasztott cédulán: *Kis János közli gf Széchenyi Istvánnal a néki átadott „Library” angol folyóirat némely füzeteire véleményét s indítványozza egy ilyen magyar folyóirat kiadását; továbbá átküldi emlékbeszédét gf Széchenyi [sic!] Ferencz és gr Festetics György felett, ugy „Sokrates nevezetességei” czimű munkáját.*

Sopron December 30^{án} 1831.

[piros tintával:] *Akad. I Csom. 40^{dik} Szám.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Lajos fijam: Kis Lajos (lásd a 135. levél jegyzeteit).

A' Library felől: A korábbi Széchenyi–Kis-levélváltásban (390. és 392. levél) említett *Library of Useful Knowledge* (lásd a 392. levél jegyzeteit).

magyar Tudós Társaság: A Magyar Tudományos Akadémia jogelődje.

plánja (lat.): terve, tervezete

Fő Cancellarius Reviczky: Reviczky Ádám gróf (1786–1862), arisztokrata, konzervatív politikus, 1828 és 1836 között főkancellár, a Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagja.

Referendarius Bartal: Idősebb beleházi Bartal György (1785–1865) középbirtokos nemes, közjogi író, országgyűlési követ, részt vett az Akadémia alapszabályai tervének kidolgozásában. 1830-tól a magyar kancellárián udvari referendárius (lat., hivatali előadó), a Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagja.

Directorialis tagoknak (lat.): Az Akadémia igazgatótanácsának tagjaira vonatkozik.

feleségem' nagy nyavalyája: Kis János felesége a levél keltezését követő harmadik napon, 1832. január 2-án meghalt (lásd Kis 1845, 233.).

a' reám bizott magasztaló beszédet: Valószínűleg a Széchenyi Ferenc és Festetics György fölött mondott akadémiai emlékbeszédére vonatkozhat. Hivatalos megbízásnak nincs nyoma, de valószínűleg Széchenyi István lehetett a megrendelő, hiszen az ő édesapjáról és nagybátyjáról szolt (a beszédet lásd MTT Évk. 1833, 164–177.).

Szokrates' nevezetességeiből: Kis János Xenophón-fordítása (XENOPHON 1831).

397. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1832. január 10.

Kézirata:

PFK, Guzmics B.K.61/1–6., 45.

Megjelenése:

PÉNZES 1943, 240–241.

Keletkezése:

Kis János megírja Guzmicsnak, hogy támogatja az általa szerkesztett *Vallási és Egyházi Tár* egyházkerületében történő terjesztését. Kazinczy leveleit is ezzel a levelével együtt juttatta el hozzá.

A *Vallási és Egyházi Tár* Guzmics által 1832-ben indított katolikus folyóirat. (A harmadik számtól kezdve címe *Egyházi Tár* volt.) A lap történetéről lásd FEHÉR 2003.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Mihelytt a' Vallási és Egyházi Tár eránt a' tudósítást vettem: A Guzmics által Kis Jánosnak Pannónhalmáról küldött 1831. november 10-i datálással ellátott, kézzel kiegészített formanyomtatvány, amelyen az aláírás is nyomtatott, az Evangélikus Országos Levéltárban található a következő jelzet alatt: EOL Dunántúli Evangélikus Egyházkerület I. sorozat 15. doboz Dt. 18. b 'N Vegyes iratok 1798–1820, 1831.; XV/21. N. 8/25. Cs. IX. *currentáltam* (lat.): körbeküldtem, köröztettem

Superintendenciánkban (lat.): a Dunántúli Evangélikus Egyházkerületben *barátunk özvegyétől az özvegy Grofnétól:* Kazinczy Ferenc özvegye, gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), bővebben lásd a 403. levél jegyzeteit.

az új esztendő elkezdése Fentisztelt Uraságodra nézve reményem kedvezőbb volt, mint én reám nézve: Utalás felesége halálára (lásd a 396. levél jegyzeteit).

398. Kis János özv. Szentgyörgyi Józsefné Antalfai Sólyom Katalinhoz, Sopron, 1832. január 28.

Kézirata:

TREK Nk., R 702/mm

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Szentgyörgyi József (1765–1832) debreceni főorvos, Kis János ifjúkori barátja 1832. január 1-jén halt meg. A levél címzettje Szentgyörgyi özvegye, nemes Antalfai Sólyom Katalin (1767–1845), első férje Freytag Mihály győri német lelkész volt, akitől két gyermeke született. 1797-ben ment feleségül Szentgyörgyi Józsefhez, akitől hét gyermeke született, közülük csak három érte meg a felnőttkort.

Emlékezései szerint Kis János Jénában ismerkedett meg Szentgyörgyivel (Kis 1845, 112.), aki bécsi orvosi tanulmányai után, valamivel később, mint Kis János, szintén Győrbe került. Innen előbb Nagykőrösre, majd Debrecenbe ment, ahol haláláig városi főorvosként működött (Kis 1845, 141–142.). Kis győri tanársága és nagybaráti prédikátorsága alatt is szoros kapcsolatban állt vele (Kis 1845, 158.). Bár nem maradt fenn egymáshoz írt levelük, de az *Emlékezések* tanúsága szerint később is rendszeresen leveleztek egymással

(Kis 1846a, 46–47.). Kis János *Emlékezései* második közleményében külön életrajzot is közölt róla (*Orvos doktor Szengyörgyi Jó'sef életrajza*, Kis 1846a, 50–56.).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Külső borítón: „Kiss [sic!] J. levele Sz. J-né hez 1832 jan. 28 EREDETI KÉZIRAT R. 702 mm.”

Bal oldalon belső borítón ceruzával: „702 mm.” és „43 karton l. elől”. Jobb felső sarokban tintával: „R. 702. mm.”

Utólagos rájegyzés tintával: „dr. Szentgyörgyi Jó'sef Debr. város főorvosa elhunyt a munkájából az özvegyéhez intézett részvétirat.”

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

kedves Férjének halála: Szentgyörgyi József 1832. január 1-jén hunyt el.

midőn saját sorsom is az efféle érzésre teljes mértékben hajlandóvá tesz: Kis János felesége, Pelikán Erzsébet 1832. január 2-án halt meg, 56 éves korában (lásd Kis 1845, 233.).

399. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1832. július 25.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 100/1832

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levele az Akadémia titoknokához, amely tisztséget ekkor Döbrentei Gábor töltötte be. Kis levelében tájékoztatja a titoknokot, hogy – amennyiben nem merül fel váratlan akadály – részt fog venni az augusztus végére tervezett közgyűlésen, és arról is, hogy vállalja Quintilianus és Hugh Blair munkáinak lefordítását.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Gróf Teleky József: Gróf Teleki József (1790–1855) az Akadémia első elnöke (lásd a 370. levél jegyzeteit).

Referendarius (lat.): (hivatali) előadó

ha Quintilián még el nincs foglalva, és ha Uraságod Blairt általengedni kész: Az Akadémia 1832. március 5–12-ig tartott második nagygyűlésén 61 külföldi munkát tűztek

ki fordításra, ezek között Blairtól egy, Quintilianustól két mű is szerepelt (vesd össze MTT Évk. 1833, 78–80.). Kis János Quintilianus *De institutione oratoria* című művéből a X. könyv 1. részét megjelentette saját fordításában a *Felső Magyar Országi Minervában* (lásd FMOM 1832. évi Negyedik kötet, Tizedik füzet, 745–777. Kis Blair-fordításáról lásd alább).

Quintilián: Marcus Fabius Quintilianus (Kr. u. 35/40 k. – 96 k.) római rétor, szónoklattani író. Fő műve a *De institutione oratoria*, a legnagyobb szabású antik retorikai kézikönyv, amelyet az egész ember nevelésének kézikönyvéül szánt, középpontjában a retorikával.

Blair: Hugh Blair (1718–1800) skót lelkész, író, esztéta. *Lectures on rhetoric and belles lettres* (1783) című munkáját végül Kis János fordította magyarra az Akadémia megbízásából (BLAIR 1838).

400. Kis János gróf Teleki József elnökhöz és a Magyar Tudós Társasághoz, Sopron, 1832. július 26.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 93/1832

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János az Akadémia elnökéhez és tagjaihoz címezve négy kéziratot küldött be ezzel a kísérőlevelével együtt véleményezésre.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Méltóságos Gróf Elölülő Ur: Gróf Teleki József, a Magyar Tudós Társaság első elnöke (lásd a 370. levél jegyzeteit).

Horatius': Quintus Horatius Flaccus római költő (Kr. e. 65 – Kr. e. 8)

Wielandnak Kazinczy által fordított jegyzeteivel: Christoph Martin Wieland (1733–1813) német költő, író; Kis János Horatius-fordítása Kazinczy jegyzeteivel 1833-ban jelent meg a Magyar Tudós Társaság költségén (HORATIUS 1833).

Creuzer a' régiség' academiái tanulásáról írt munkájának: Georg Friedrich Creuzer (1771–1858), német klasszika-filológus, a görög mitológia kutatója. Kis itt *Das akademische Studium des Alterthums* (CREUZER 1807) című munkájára utal, amelyből egy kivonatot közölt a *Tudományos Gyűjteményben Kivonat. Creuzer Frideriknek a' régiség' academiái tanulásáról írt munkájából* címmel (TUDGY 1832/11, 40–69.).

Kazinczy Ferentz' emlékezetét: Kézirata az MTA KIK Kézirattár RAL-anyagában (RAL 191/1832) található, kisebb változtatásokkal Kis János *Emlékezéseinek* második közleményében jelent meg (Kis 1846a, 65–80.).

a' Társaság' évkönyvébe: A *Magyar Tudós Társaság Évkönyvei* (MTT Évk.), Kis itt küldött megemlékező szövegei nem jelentek meg benne.

Ráth Mátyás' Németh László' és Zigán János' emlékezetét: Kéziratuk Kazinczy emlékezetével egybefűzve az MTA KIK Kézirattár RAL-anyagában található (RAL 191/1832.). A három életrajz Kis János *Emlékezéseinek* második közleményében jelent meg (Kis 1846a, 48–50, 57–65, 87–89.).

401. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1832. július 28.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 92/1832

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levele az Akadémia titoknokához az előző levelével (400. levél) együtt küldött kéziratokkal kapcsolatban.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

egy palotai alkalom által: Palota helységen (ma Várpalota) keresztül juttathatta el levelét az Akadémiához.

néhány csekély kézírataimmal együtt boldogult Kazinczytól is egy nagyobb utasítottam Uraságodhoz: A kéziratokról lásd a 400. levelet és jegyzeteit. Az utóbb említett Horatius-fordításhoz Kis Kazinczy (Wielandból fordított) jegyzeteit használta fel, ezért ajánlhatta fel az esetleges honoráriumot a Kazinczy-örökösöknek. A kézirat beérkezéséről a kisgyűlési jegyzőkönyv 1832. augusztus 13-i bejegyzése tudósít (Kisgyűlések jegyzőkönyve 1831–1833, 99.). A munkát a Magyar Tudós Társaság harmadik, 1832. szeptemberi nagygyűlésén fogadták el nyomtatásra (MTT Évk. 1833, 95.).

jutalmat nem magamnak, hanem Kazinczy örököseinek kívánom adatni: A Horatius-fordításért járó esetleges honoráriumot Kis János Kazinczy özvegyének és hét gyermekének ajánlotta föl. A kézirat megjutalmazásáról és Kis János felajánlásáról lásd MTT Évk. 1833, 98.

402. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1833. május 21.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 180.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A Toldy Ferenc levelei között található Kis János-levél az Akadémia titoknokához szól, amely tisztséget ekkor Döbrentei töltött be. Levelében beszámol az Akadémia által rábízott feladatainak állásáról, és kifejti véleményét a tudós társaság szabályzatában tervezett változtatásokkal kapcsolatban.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Pope próbája iránt az emberről: Alexander Pope (1688–1744) angol költő *Essay on Man* című költeményének első magyar fordítását Bessenyei György (1746–1811) készítette *Az embernek próbája* címmel, francia közvetítéssel. Az Akadémiához benyújtott újabb magyar fordításnak, amelyet Sebestyén László készített, Kis János volt az egyik véleményezője. Meglehetősen elmarasztaló bírálata az MTA KIK Kézirattárában található RAL 14/1833 jelzet alatt, címe: „Véleményem a’ következő tzimű kéziratrol: az emberről való elmélkedésben tett próba, melly Póp Sándor, nevezetes ángoly Szerző után Magyar Hósi Versezetben foglaltatott.”

A’ viszzaküldött szógyűjteményhez: A Magyar Tudós Társaság céljai közé tartozott az egyes tudományterületek magyar szakszókincsének összegyűjtése és egységesítése. Kis János a történettudományi osztály tagjaként az ezen tudományterületre vonatkozó szógyűjteményre utalhatott.

Tudomány Tár: A Magyar Tudós Társaság által kiadott folyóirat (1834–1844).

budai kerületbéli k. Másod Tartomány Biztosnak: Döbrenteit 1824. november 5-én nevezték ki tartományi másodalbiztossá a budai kerületbe. Az akadémiai titoknokságot 1831. február 20-tól 1835. szeptember 17-ig töltötte be.

**403. Kis János özv. Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie-hoz,
Sopron, 1833. október 19.**

Kézirata:

MTA KIK Kt., RUI 4° 261.

Megjelenése:

TÖRÖK 1986, 61.

Keletkezése:

Kis János kondoleáló levele barátja és levelezőtársa, Kazinczy Ferenc özvegyéhez. A katalógus szerint a levél keletkezési ideje 1832, azonban a levél végi keltezés olvasata egyértelműen 1833. A levél német nyelvét az magyarázza, hogy Kis János ezzel is tiszteletét fejezte ki az özvegy grófnő irányában.

Szendrői gróf Török Sophie Antonia (1780–1842) szendrői gróf Török Lajos és gróf Roggendorf Alojzia lánya. Bécsben, a szaléziánusok kolostorában nevelkedett, ahol franciául és németül tanították. 1795-ben hazatért Kázmérba a szülői házba. 1804. november 11-én kötött házasságot Kazinczyval, házasságukból nyolc gyermek született, közülük a legelső leány, Iphigénia egyéves korában meghalt. Legkisebb gyermeke, Lajos (aki 1849-ben a szabadságharc vértanúja lett) születésekor Kazinczy már 61 éves volt. Folyamatos anyagi gondok között, de a fennmaradt források tanúsága szerint boldog házasságban éltek. Kazinczy családi életéről is rendszeresen beszámolt Kis Jánosnak, Sophie nyelvtudásával és nyelvhasználatával kapcsolatban a következőket írta: „8 esztendeig neveltetvén az anyja testvérjeinek kezei alatt a' Bécsi főszületésű Klastromban, francziául beszéll legjobban; németül a' szerint beszéll, a' mint közöttünk beszélleni szokás; Magyarúl és tótul is jól tud, noha néha botol.” (Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1805 január vége körül = KAZLEV III, 714, 254.) „Németben mi még most is *Sienek* szállítjuk egymást, nem mindég ugyan, *de többnyire*; nem hiú affectatióból, hanem hogy magunkat emlékeztessük, hogy egymást becsülnünk kell. Így megy a' titulázás valamig a' nap a' firmamentumon van: de ha onnan leszállott, a' biztosabb *Du* áll elő, és rendes, Sophie akkor velem mindég magyarúl szól. 'S azt magától cselekszi, nem az én kérésemre.” (Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1805. január 1. = KAZLEV III, 710, 246.)

Kazinczy halála után özvegyére maradt gyermekei neveltetésének gondja, súlyos anyagi nehézségei voltak, 1835-ben kilicítették a széphalmi házból. 1842-ben halt meg Nagyváradon egy rokonánál.

Kazinczy feleségével kapcsolatos napló- és levélrészleteiből Szilágyi Ferenc *Sophie* címmel „levélregényt” állított össze (KAZINCZY 1984).

Szövegkritika:

Csak az utolsó sor (*Johann Kis Superintendent.*) autográf. A lapszéken néhol hiányzik a szavak eleje/vége, kiegészítés a főszövegben szögletes zárójelben.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A gót betűs német levél szövege magyarul, a sajtó alá rendező fordításában:

„Méltóságos Grófnő,

Kegyelmes Asszonyom!

Mindazok közül, akik az ön felejthetetlen férjével közelebbi irodalmi kapcsolatban álltak, valószínűleg én vagyok az egyetlen, aki a halálakor nem fejezte ki önnek írásban együttérzését. Leveletem, amelyben halála miatt érzett fájdalmamat akartam kifejezni, rögtön a gyász hír vétele után megírtam; de érzéseimet túlságosan gyengén fejezte csak ki, így nem voltam vele megelégedve; igen, meg voltam győződve arról, hogy a szavak elégtelennek bizonyulnak fájdalmamat kifejezni. És így leveletem megtartottam magamnak, és némán és csendben gyászoltam. Még most is halványnak bizonyulnak számomra a szavak, amikor egy negyven éven keresztül oly kiváló barát elvesztését a papírra rá akarom bízni. Nem, őt ezen a világon semmi sem pótolhatja számomra; és még mindig gyakran könnyek csordulnak ki szemeimből (pedig oly ritkán szoktam sírni), hogyha rá gondolok. Emléke örökké szent fog maradni számomra! – Az a kevés, amit iránta érzett szeretetből a neki kedvesekért tettem és tettem, nem érdemel köszönetet. Egész szívemből kívántam még többet tehetni, de nincsenek meg hozzám az eszközeim.

Én önnek, kegyelmes grófnő, nagyon le vagyok kötelezve azért a hírért, amelyet szerett gyermekeiről jóságosan megosztott velem. Áldja meg az Ég mindazokat a nemeslelkű embereket, kik a Megdicsőültnék ezen hű drágaságairól atyai és anyai módon gondoskodnak, leggazdagabb mértékben, és koronázza fáradozásukat a legnagyobb sikerrel. Bárcsak életének vidám, nyugodt alkonya gazdagon kárpótolná örömeikkel, különösen anyai örömeikkel mindazért, amivel a jelen és részben a múlt is adós maradt. Szívemnek ezen legbensőbb kívánságával és kitüntető nagyrabecsüléssel maradok élethosszig

Méltóságának

Sopron, 1833. október 12-én

lekötelezett szolgája,

Kis János szuperintendens.”

eines 40 jährigen, so vortrefflichen Freundes: Kis János 1793-tól annak haláláig levelezett Kazinczyval.

Das Wenige, was ich aus Liebe zu ihm, für seine Lieblinge thun konnte: Kis János 1833-ban kiadta Horatius leveleinek általa készített fordítását Wieland Kazinczy által fordított magyarázó jegyzeteivel, és a bevételt Kazinczy családja számára ajánlotta fel (lásd a 400. levél jegyzetét).

alle die Edlen, die für diese threuen Kleinode des Verewigten väterlich und mütterlich sorgen: Kazinczy árván maradt fiainak neveltetését a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának előkelő tagjai (gróf Teleki József, Péchy Imre alnádor és gróf Vay Ábrahám) vállalták magukra (vesd össze Döbrentei Gábor – Berzsenyi Dánielnek, 1831. december 5. = BERZSENYI 2014, 625–633, 633.).

zum Theil auch die Vergangenheit schuldig geblieben ist: Valószínűleg Kazinczy nehéz anyagi helyzetére és a gróf Török családdal való pereskedésre utal.

404. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1834. február 3.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 284/1839

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen kísérlőlevelével együtt küldte meg az Akadémia titkáranak azon munkáinak jegyzékét, amelyeket nem a Tudós Társaság megbízásából készített.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Hátsó lapon utólagos rájegyzés: Kis János.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' mult Januarius 4^{kén} költ hivatalos levelének: Döbrentei 1834. január 4-én keltezett hivatalos levele nem ismert. Valószínűleg Döbrentei január 8-i titoknoki körlevelére vonatkozhat, amelyben a 4. nagygyűlés határozatairól számolt be a tagoknak. Ebben szerepel a felszólítás, hogy az 1831. év elejétől készített munkáik jegyzékét küldjék meg február 28-ig. A körlevél szövegét lásd BERZSENYI 2014, 690–691.

a' Társaság: A Magyar Tudós Társaságra, az MTA jogelődjére vonatkozik.

munkátskáim' lajstromát: A lista a levéllel megegyező jelzet alatt található a következő címen: *Az 1831^k esztendő kezdetétől fogva mostanig nyomtatásban megjelent munkátskáim 's darabjaim.* A diktált lista végén autográf rájegyzés: *Közli Sopr. Febr. 3dikán 1834 Kis János.* Szövegét a levél után közöljük szövegkritikai jegyzetek és magyarázatok nélkül.

Polyklet minden leveleinek fordítása: Alexander-Étienne-Guillaume Théis (1765–1842) *Voyage de Polyclete, ou Lettres romaines* (Paris, 1821) című háromkötetes, levélformában írt, a Római Köztársaság utolsó éveit bemutató regényét Kis János fordításában a *Felső Magyar Országi Minerva* közölte 1826 és 1836 között folytatásokban. Kis János „[ö]nállóan is szerette volna megjelentetni, de a Magyar Tudós Társaság Bajza előterjesztésére kiadását nem vállalta azzal a megokolással, hogy a munka nagy része nyomtatásban már megjelent” (GYÖRGY 1930, 15.).

405. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1834. október 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 181.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János e levelével együtt néhány rövidebb cikket (valószínűleg fordításokat és kivonatokat) küldött a Magyar Tudós Társaság által kiadott *Tudománytár*ba, amelynek szerkesztői feladatait Toldy látta el.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

egy pár csekélységet a' Tudománytár' számára: Kis János rendszeresen küldött kisebb cikkeket, főként kivonatokat és fordításokat a Magyar Tudós Társaság által 1834-től kiadott folyóiratba. A mellékelt kéziratok nem ismertek, közülük csak Robertson munkája azonosítható, lásd alább.

a' Robertson szerénti fordításnak: William Robertson (1721–1793) skót történetíró *History of the Reign of the Emperor Charles V* című művének bevezető fejezetét (*A View of the Progress of Society in Europe, from the Subversion of the Roman Empire, to the Beginning of the Sixteenth Century*) Kis János Julius August Remer (1738–1803) német történész, egyetemi tanár 1792-es kibővített és átdolgozott német fordítása (REMER 1792) alapján kivonatolta. Folytatásokban a *Tudománytár* 1834. évi 3. kötetében (169–191.), 1835. évi 5. kötetében (91–147.), valamint az 1836. évi 11. kötetében (3–83.) jelent meg különböző címek alatt, „Robertson és Remer után” forrásmegjelöléssel. Tárgyuk a Nyugatrómai Birodalom bukását követő időszak és az európai királyságok megalakulásának bemutatása volt. Robertson műveinek német recepcióját Kontler László dolgozta fel (lásd KONTLER 2014).

406. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. január 16.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 182–183.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Toldy ismeretlen levelére, amelyben a „magyar prosai literatura kézikönyve” összeállításához kapcsolódó kérdésére beszámol Toldynak addigi írói munkásságáról, és mellékelve megküldi az 1827 óta megjelent prózai munkáinak jegyzékét. Zárásként ő is intéz néhány kérdést Toldyhoz a *Tudománytár*rral és az Akadémia határozataival kapcsolatban.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

A Toldy levelestárcájában a levél után 183. sorszám alatt található gyakori javításokkal teli diktált jegyzék, amely Kis prózai munkáinak Toldy által kért jegyzékét tartalmazza, magyarázatok nélkül közöljük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az utolsó Postával érkezett barátságos levelére: Toldy ezen levele nem ismert.

a' 15 fl 38 ½ kr. Conv. pénzt: A pénznem forint, krajcár Conv[entionsmünze]. (Konvenció pénzben, azaz a Habsburg Birodalomban használt ezüstpénzben.)

Török Friderik kalmár Urhoz: Török Frigyes (1792–1869) soproni származású pesti kereskedő (bővebben lásd KÖVÉR 2012, 158, 221.).

A' magyar prosai literatura kézikönyve: Toldy a Julius Fenyéryvel (Stettner György álneve) közösen kiadott, a magyar költészetet bemutató *Handbuch der ungrischen Poesie* (TOLDY–FENYÉRY 1828) párdarabjaként a magyar prózai irodalomról is tervezett antológiát összeállítani és kiadni *A' magyar Prosai Literatura' kézikönyve* címmel, ez azonban végül csak terv maradt (lásd BARANYAI 1914, 483–484.).

a' tudósok' megjutalmaztatásáról a' tudományos gyűjtemény 1828^{diki} folyamata 3^{dik} kötetében találtató értekezést: Lásd *Az Írók' megjutalmaztatásáról*, TUDGY, 1828/3, 71–94.

declamátziós (lat.): szónokias, dagályos

D'Alembert: Jean Le Rond d'Alembert (1717–1783) francia író, filozófus, matematikus, fizikus, mérnök, enciklopédista.

Mélanges de littérature, D'histoire, et de Philosophie. Tome I. D'Alembert 1767-ben kiadott művének pontos címe: *Mélanges de littérature d'histoire et de philosophie*. Kis János ebből a műből merített gondolatokat a *Tudományos Gyűjtemény* 1828. évi 3. kötetében (71–94.) közölt *Az Írók megjutalmaztatásáról* című írásához.

Helmecky Urnál: Helmecky (eredetileg Bierbrauer) Mihály (1788–1852) nyelvész, műfordító, lapszerkesztő. Kazinczy neológiájának elkötelezett híve, az Akadémia tagja. Bővebben lásd a 214. levél jegyzeteit.

prænumeráltam (lat.): előfizettem

Eggenbergertől: Eggenberger József (1768–1850) pesti könyvkereskedő

Heckenast könyvárosnak: Heckenast Gusztáv (1811–1878) pesti nyomdász, kiadó és könyvkereskedő. 1832-ben vette át Wigand Ottó pesti üzletét, 1840-ben társult Landerer Lajos nyomdással. 1838-ban európai viszonylatban is páratlan gazdagságú kölcsönkönyvtárat is nyitott.

a' Jelenkorban: Széchenyi kezdeményezésére 1832 és 1848 között megjelent újság, szerkesztője Helmecky Mihály volt. *Társalkodó* című melléklapját 1832-ben Bajza, majd Szenvey József szerkesztette.

minthogy egy íróval sem levelezek: Kis János ezen megállapításából arra következtethetünk, hogy Kazinczy halála után akadémiai tagsága ellenére, minthogy távol lakott az ekkorra az irodalmi élet központjává vált Pesttől, fokozatosan kiszorult az ekkor már

a fiatal romantikus nemzedék által dominált irodalmi körforgásból, és az írók közül Toldyn kívül senkivel sem állt szorosabb kapcsolatban.

millyen sorsa lett eddig Blair Rhetorikai letzkéi fordításának: Kis János Blair-fordításának akadémiai bírálói gróf Dessewffy Aurél és Tasner Antal levelező tagok voltak. Észrevételeiket figyelembe véve Kis János elvégezte munkáján a szükséges javításokat. A mű végül 1838-ban jelent meg (BLAIR 1838).

407. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. január 27. – február 1.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 184.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János a *Tudománytárba* szánt munkáival kapcsolatos korábban megfogalmazott kérdéseire minden bizonnyal kedvező választ kaphatott, így újabb oda szánt írásairól számolt be ebben a levelében Toldynak. A január 27-i keltezésű levél alatt található, február 1-jén kelt utóirat tanúsága szerint, mielőtt elküldte volna a levelet, megkapta Toldy válaszát az előző, január 16-i levelére.

Szövegkritika:

Csak a két aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Pest és Soprony között a' közlekedés olly igen bajos: A közlekedés nehézségei feltehetően a január második felében tapasztalt enyhe téli időjárással lehettek összefüggésben (vesd össze RÁ CZ 2008, 142–143.).

a' Posonyi Wigand könyvároshoz: Wigand Károly Frigyes (Karl Friedrich Franz Wigand) (1787–1849) pozsonyi könyvárus és -nyomdász. Göttingenben született, 1812 körül a pozsonyi Lippert-könyvkereskedésben segéd, majd Sopronban saját könyvkereskedést alapított, 1824-ben visszatért Pozsonyba, ahol megvásárolta a csődbe ment Lippert-könyvkereskedést. 1824–1837-ig a *Pressburger Zeitung* kiadója, 1836-ban megvette a pozsonyi Landerer-nyomdát is. 1841-ben kereskedését átadta legidősebb fiának, Károly Ferencnek (Karl Franz), de nyomdáját haláláig megtartotta. A Pozsonyi Első Takarékpénztár igazgatósági tagja is volt. A Wigand családról bővebben lásd CICHORIUS – T. WIGAND – R. WIGAND – M. WIGAND – SCHAEFER 1902.

mire nézve megújítottom utolsó levelemben tett e' részbeli kérésemet: Kis János ezek szerint még mindig nem kapta meg a *Tudománytár* 3. és 4. kötetét (lásd az előző, 406. levél vége felé).

Az itt menő csomó: Arra utal, hogy a *Tudománytárba* szánt cikkek kéziratát ezzel a levelével együtt küldhette Pestre Toldyhoz.

a' Posonyi Wigand itt lakó testvérének: Wigand Frigyes György (Friedrich Georg Wigand) (1793–1853) könyvkereskedő, aki 1845-ig vezetett Pozsonyban lakó bátyja soproni könyvkereskedését.

a' Diligence-szekérre adom (fr.): lófogatú személyszállító postakocsi, gyorskocsi

A' költői virágokkal: A Toldy által magyar költemények német nyelvű fordításaiból összeállított antológiára vonatkozik, amely a kétnyelvű *Handbuch* német versfordításainak külön is publikált kötete volt (TOLDY 1828). Toldy valószínűleg a soproni líceum legjobb tanulóinak szánta jutalomkönyvül a Kisnek belőle küldött példányokat.

Bajza és Vörösmarty uraknak: Bajza József (1804–1858) és Vörösmarty Mihály (1800–1855) Toldy legközelebbi barátai, hárman alkották az ún. „romantikus triászt”. Bajzáról lásd a 431. levél jegyzeteit, Vörösmartyról a 391. levél jegyzeteit.

408. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. március 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 186.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen levelében hírt ad Toldynak Rohonczy Sopron vármegyei aljegyző pesti utazásáról, kivel egy *Tudománytárba* szánt írást szándékozik hozzá eljuttatni. Kis a számára – úgy tűnik – kiemelkedő fontossággal bíró Hugh Blair-fordításának második akadémiai bírálatával kapcsolatban is érdeklődik Toldytól.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A lap alján utólagos ceruzás jegyzés: *3° em 66–8.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Rohonczy Vice-Notarius Urnak: Rohonczy Ignác (1802–1867) Sopron vármegyei aljegyző, művelt középbirtokos nemes.

Individuum (lat.): egyén, egyéniség

küldöm tőle az Európai polgári alkotmányok megalapításának folytatását: Kis a saját írását küldte el az aljegyzőn keresztül Toldyhoz. A cikk a Robertson és Remer munkái alapján készített kivonat folytatása (lásd a 405. levél jegyzetét).

a' Blair' fordítása felől a' második Censor: Kis János Hugh Blair-fordításának bírálói gróf Dessewffy Aurél és Tasner Antal levelező tagok voltak, bírázataik az MTA KIK Kt.

RAL-anyagában található (Tasneré RAL 19/1835; Dessewffyé RAL 47/1835). A *Censor* itt az Akadémia által kijelölt bírálót jelenti.

egy pár hétig Pesten szándékozik késni: A késni szó jelentése itt 'időzni', 'tartózkodni', 'maradni'.

409. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. április 9.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 185.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János az Akadémia által megjelentetett kötetekből megrendelt példányok hozzá történő eljuttatásában kéri Toldy segítségét.

Szövegkritika:

Autográf. A keltezés eleje hiányzik a kivágott pecsét miatt.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' német magyar szótár: Magyar és német zsebszótár. Közre bocsátá a' magyar tudós társaság. Második, vagy német–magyar rész (ZSEBSZÓTÁR 1835). Az első, a magyar–német rész csak 1838-ban jelent meg.

a' Philosophiai Műszótár: Philosophiai műszótár. Közre bocsájta a' magyar tudós társaság (MŰSZÓTÁR 1834).

a' társaságtól járó fizetéséből: A Magyar Tudós Társaság (az MTA jogelődje) vidéki rendes tagjainak fizetése évi 300 forint volt (vesd össze MTT Évk. 1833, 123.).

410. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. május 9.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 187.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a levelében is a *Tudománytár*ba szánt fordításaiival és az Akadémia által kiadott művek hozzá történő eljuttatásával kapcsolatban fordult Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap bal felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vettem majus 27.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Roscoe' darabja: William Roscoe (1753–1831) angol író, történész. Kis János német közvetítéssel fordította le egy beszédét *Tudomány és művészet a' társasági állapot' szempontjából* címmel (TUDTÁR 1835, 6. kötet, 3–28.).

az erköltsi böltselkedés elveit: Kis János fordítása, amely a *Tudományos Gyűjteményben* jelent meg *Erköltsi Böltselkedés elvei. Weiss Ezredes Frantzia munkája szerint* címmel (TUDGY 1835/10, 3–66.). A fordítás alapjául szolgáló, először 1785-ben megjelent mű szerzője François Rodolphe de Weiss (1751–1802), címe *Principes philosophiques, politiques et moraux; par le Major Weiss.*

A' Robertsoni Rajzolatra nézve: William Robertson skót történetíró munkájának Julius August Remer által készített német nyelvű fordítását (REMER 1792), amelyet a levél tanúsága szerint Kis ekkor már visszaküldött tulajdonosának, nem tudjuk kitől kaphatta kölcsön.

A' Blair felől tett tudósítást: Kis János Hugh Blair-fordításának akadémiai bírálatairól és kiadásáról lásd a 399., 406. és 408. levelek jegyzeteit.

411. Kis János Horvát Istvánhoz, Sopron, 1835. május 9.

Kézirata: OSZK Kt., Levelestár

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a rövid kísérőlevelében az azzal együtt elküldött kézirat *Tudományos Gyűjtemény*-beli közlését és néhány szintén mellékelte rövid levél kézbesítését kérte a jeles történésztől.

Szövegkritika:

A levélen található bélyegzők feliratai a következők: *A' M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRÁBÓL* és *HORVÁT ISTVÁN KÖNYVTÁRÁBÓL*. A levél a rajta található bélyegzők tanúsága alapján közvetlenül Horvát István hagyatékából került az OSZK jogelődjének birtokába.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az idemellékelte kéziratot: A Kis János által mellékelte kézirat nem ismert. Figyelembe véve a *Tudományos Gyűjteményben* ezután megjelent Kis-közleményeket, valószínűleg

e cikk kéziratáról lehetett szó: *Általános tekintet Europa' tudományos állapotjára 's ennek segélyeire a' tudományok' történeteinek legújabb időszakában. Wachler szerint. Lásd: Lehrbuch der Literaturgeschichte. Leipzig, 1830. 8. (TudGY 1836/9, 113–121.) az idemellékelt levelkéket: A mellékelt levelek és címzettjeik nem ismertek.*

412. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1835. július 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 27/1835

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János kísérőlevele az Akadémia titoknokához, amellyel együtt Blair-fordításának a bírálók javaslatait figyelembe véve kijavított kéziratát küldte meg neki.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél belsejében Döbrentei Gábor gróf Dessewffy Aurélhoz és Tasner Antalhoz, Kis fordításának bírálóihoz intézett sorai olvashatók, akiknek a titoknok továbbította Kis válaszát és átdolgozott kéziratát.

A levél papírjának belső oldalán utólag rájegyezve olvasható Döbrentei Dessewffyhez és Tasnerhoz szóló autográf levele, amelynek teljes szövege a következő:

Gróf Dessewffy Aurél és Tasner Antal levelező tagokhoz.

Közlöm itten Kis János rendes tag válaszát, arról, miképen vette hasznukat a' vele közlött véleményeknek 'S az új általnézésről szólandó tudósítást kérem Augusztus közepeig, hogy a' nagy gyűlésben e' kéziratot bémutatnom lehessen.

Buda, Julius 21^d 1835.

Döbrentei Gábor

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Uraságod azt a' Magyar tudós társaságnak elibe terjesztetni ne terheltelessék: Kis kéziratát az Akadémia hatodik nagygyűlésén terjesztették elő kinyomtatásra, és ezt az igazgatóság az 1835. szeptember 9–12. között tartott igazgatósági ülésen fogadta el 500 példányban, ívenként 2 arany tiszteletdíjjal (lásd MTT Évk. 1837, 25, 38.).

Én abban nem tsak az A alatti véleményadónak, hanem a' B. alattinak is: Kis János Blair-fordításának bírálói gróf Dessewffy Aurél (1808–1842) és Tasner Antal (1808–1861), a Magyar Tudós Társaság levelező tagjai voltak. Kis János Hugh Blair-fordításának akadémiai bírálatáról és kiadásáról lásd a 399., 406. és 408. levelek jegyzeteit.

a' társaság' azon végzését egészen telyesitettem, melly Febr. 16^{dikán} 1835 hozatott: Az Akadémia Kis munkáját azzal a feltétellel tartotta elfogadhatónak, ha a bírálók által tett kifogásokat figyelembe véve átírja és kijavítja a kéziratát.

a' magyar tudós társaság által javalt helyesírást: Lásd AKH.² 1834. (Az első kiadás 1832 júliusában jelent meg, a levél írása idején már a második kiadás volt érvényben 1838-ig.)

ha szintén én abban nem egészen egyezem is meg: Kis János helyesírásáról lásd TERESTYÉNI 1956. Kis a *cs* hangot következetesen *ts*-el jelölte.

413. Kis János Döbrentei Gáborhoz, Sopron, 1835. július 30.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 27/1835

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János akadémiai tagságával járó feladataival kapcsolatban megírja az ekkor még a titoknoki pozíciót betöltő Döbrenteinek, hogy az előző évben megjelent munkák közül csak egyről küldhet véleményt, és a Marczibányi által feltett jutalomkérdésre beküldött kéziratokat is véleményadás nélkül kell visszaküldje hivatalos elfoglaltságai miatt.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél végén Döbrentei utólagos rájegyzése olvasható: *Vettem Aug. 15^d 1835. Döbrentei*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az osztályombéli könyvek közül: Kis János az Akadémia történettudományi osztályának tagja volt.

az ötödik Nagy-Gyűlés tizedik ülésének 71^{dik} ponti végzését: A Magyar Tudós Társaság ötödik nagygyűlését 1834. november 3–12. között tartották Pesten, 11 üléssel, a Trattner–Károlyi háznál, gróf Teleki József elnökletével. Kis János ezen a nagygyűlésen nem volt jelen (lásd MTT Évk. 1835, 74–92.). A tizedik ülés pontjai között szerepelt Perger János rendes tag javaslatára, hogy a felállítandó nagyjutalom odaítélésével kapcsolatban „a tagok felszólítának erre, jelenjenek meg e' tárgyhoz elkészülten a' 6dik nagy gyűlésen, addig is pedig küldjék bé a' nagy gyűlésnél 3 héttel elébb, az 1834beli munkákról okokkal szóló tudósításaikat osztályaikból” (89–90.).

A' T. Marczibányi Lajos Tábla-Biró Ur' jutalom' kérdésére készített kéziratok: Puchói Marczibányi Lajos (1786–1847) 1833. június 10-én 20 aranyat tűzött ki egy falusi tanítók és tanulók számára írandó munkára 1834. március 22-i határidővel, amely határidőt április 30-án meghosszabbították november 20-ig, és Marczibányi a második helyezett munka szerzőjének is felajánlott 10 aranyat (lásd TUDTÁR 1834, Első kötet, 239–240.). Az első díjat végül Edvi Illés Pál, a másodikat Warga János nyerte el (kinyomtatott pályamunkáik címét lásd MTT ÉVK. 1840, 55.).

Της παιδείας των τεκνων μηδεν εσι προεργιαίτερον: helyesen τῆς παιδείας τῶν τέκνων μηδὲν ποιεῖσθαι προὔργιαίτερον. Magyarul Hatvany Pál fordításában: „a' gyermekek tanításánál semmit elébb való dolgot ne tartsunk.” (PLUTARKHOSZ 1795, 21.) Az idézet forrása Plutarkhosz *Περὶ παιδῶν Αγωγῆς* (*Peri paidón agogész*) című munkájának IX. része.

hivatalos utra kell indulnom Somogyba: Valószínűleg egyházlátogatásról (canonica visitatio) vagy egyházkerületi gyűlésről lehetett szó.

Prókátor Urnak: A Pestre induló ügyvéd személye ismeretlen.

414. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1835. december 16.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 150/1835

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levele az Akadémia titoknokához, amely tisztséget ekkor már Toldy Ferenc töltötte be.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Tekintetes Titoknok Ur!: A Magyar Tudós Társaság titoknoki tisztségét 1835. szeptember 12-től Toldy Ferenc töltötte be.

Csató Urnak: Csató Pál (1804–1841) író, szerkesztő. 1835 és 1837 között szerkesztette a *Tudománytárat*.

Az idezárt levelkének: A levéllel együtt küldött mellékletek nem ismertek.

415. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1836. augusztus 24.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 240/1836

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János tájékoztatja az Akadémia titoknokát a pesti útjával kapcsolatban felmerült nehézségekről és a munkálkodását hátráltató betegségéről, valamint megküldi véleményét „a múlt esztendei legjobb könyvről”, és mellékeli a legutóbbi tudósítása óta megjelent soproni nyomdatermékek jegyzékét is.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél hátlapján Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *364 szvk Vettem aug. 27. 836.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Nagy-Gyűlésre: Utalás a Magyar Tudós Társaság hetedik nagygyűlésére, amelyet 1836. szeptember 1–10. között tartottak Pesten (vesd össze MTT Évk. 1837, 91–147.).

véleményemet a' mult esztendei legjobb könyvről: Az 1835. évi akadémiai nagyjutalom odaítélésével kapcsolatban a tagoknak írásbeli javaslatot kellett tenniük, hogy mely munkát javasolják. A nagyjutalom odaítélésével kapcsolatban lásd MTT Évk. 1837, 144–145, 154–155. Az 1831-ben létrehozott nagyjutalom történetéről lásd FEKETE 1988, 31–74.

Superintendentialis Conventünkön (lat.): egyházkerületi gyűlésünkön

az utolsó Nagy-Gyűléstől: A Magyar Tudós Társaság hatodik nagygyűlése, amelyet 1835. szeptember 7–15. között tartottak Pesten.

a' Tekintetes Társaságnak: A Magyar Tudós Társaságra, az MTA jogelődjére vonatkozik.

a' M. Gróf Elnök Urnál: Gróf Teleki József, a rövidítés feloldása itt: *M[éltóságos]*.

416. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1836. november 13.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 252/1836

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a levelében arra kéri Toldyt, hogy egy, a Marczibányi-féle pályátételre beküldött, de jutalmat nem nyert munkát juttasson vissza szerzőjéhez. Ezenkívül

a *Tudománytárba* is küldött egy írást egy közelebről meg nem határozható ajándékkal együtt Toldy számára.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél hátlapján Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vettem dec. 15. 1836.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' Marczibányi Ur által tett kérdésre: A Marczibányi Lajos által feltett jutalomkérdésről lásd a 413. levél jegyzetét.

a' M. T. Társasághoz: A M[agyar]. T[udós]. Társaság, az MTA jogelődje.

vandalus nyelven: vend (nyugat-magyarországi szlovén) nyelvjárásban

Druglányi Daniel: Druglányi (Dregály) Dániel (1800–?), 1832–1860-ig győri evangélikus lelkész (vesd össze CSERHALMI 1885, 11.), minden bizonnyal ő volt a kérdéses munka szerzője.

az ide mellékelt darabocskát: A kézirat hiányában pontosan nem azonosítható, de valószínűleg a következő cikk kéziratáról lehetett szó: *Az olasz szépliteratura' történeteinek veleje* (TUDTÁR 1836/12, 173–192.), amely 1837-es évszámmal jelent meg.

redactiójának (lat.–ném.): szerkesztőségének

lengeteg (rég.): csekély, nem sokat nyomó

lengeteg ajándékról: A Kis által Toldynak küldött csekély ajándék nem ismert.

dat pira dat poma (lat.): A latin szavak magyar fordítása: „ad körtét, ad almát”. Kis a „dat pira, dat poma, qui non habet alia dona” latin szólás első felét idézte, magyar megfelelője: „Hol koldus a gazda, ételed körte és alma”, vagyis körtét és almát (gyümölcsöt) ad az, aki nem tud mással megvendégszolgálni.

417. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1837. április 14.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 92/1837

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a levelében arra kéri Toldyt, hogy közölje az Akadémiával az új pályatétel kiírására vonatkozó javaslatkérésre adott elhárító válaszát.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A hátapon a következő utólagos rájegyzések olvashatók, részben Toldytól: *12lszyk Vettem apr. 18. 837. 837:92 Kis. Historia.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' társaság' uj jutalomtételeket tárgyazó nagyon dicséretes szándékának következtében tőlem kivánt javaslatok' adására: Az Akadémia által tervezett pályatételekről és javaslatadási felkérésekről lásd *A Magyar Tudományos Akadémia 1836 november 21-kétől 1837 szeptember 9-ig folyt munkálkodásairól* (TÁRSALKODÓ 1837, 73. szám, 1837. szeptember 13., 289–290.; FEKETE 1988).

a' társaságnak: A Magyar Tudós Társaságra, az MTA jogelődjére vonatkozik.

418. Guzmics Izidor Kis Jánoshoz, Bakonybél, 1837. május 26.

Kézirata:

EOL, L f. I 88 (a)

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Guzmics Izidor egyetlen ismert Kis Jánoshoz intézett levele, amely a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület hivatalos levelezésének anyagában maradt fenn, és jelenleg az Evangélikus Országos Levéltárban található. Kis és Guzmics ezt megelőző utolsó ismert levélváltása 1832. januárra datálható; nem tudjuk, hogy az ezt követő években milyen kapcsolatban állhattak egymással.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' költészi képek: Guzmics által Beély Fidél Józseffel és Vaszary Egyeddel közösen összeállított kétkötetes magyar költészeti antológia, amely *Költészeti képek* cím alatt jelent meg Pesten 1837–1838-ban (BEÉLY–GUZMICS–VASZARY 1837–1838).

Anthologiákat (gr.): antológia, szemelvényekből összeállított gyűjteményes kötet

a' sopronyi evang. ifjuságnak: A soproni evangélikus líceum tanulóira vonatkozik.

T. Valérnál, a' Költészet' tanítójánál: Ballay Valér (1802–1885) bencés szerzetes, 1836–1845 között a soproni bencés gimnázium poétikai osztályának tanára.

Kazinczy' leveleit: Kis János 1832 januárjában juttatta el Guzmicshoz Kazinczy hozzá írt leveleit. Guzmics nem készült el a kiadással, 1839-ben bekövetkezett halála után a leveleket Bajza és Toldy fogják majd kiadni (KAZINCZY 1842/1–2.).

bakonybéli Apát: Guzmics 1832-ben lett a bakonybéli bencés monostor apátja.

419. Kis János Guzmics Izidorhoz, Sopron, 1837. június 3.

Kézirata:

PFK, Guzmics B.K.61/1–6., 46.

Megjelenése:

PÉNZES 1943, 241–242.

Keletkezése:

Kis János válasza Guzmics 1837. május 26-i levelére (418. levél).

Szövegkritika:

Az aláírás és az utóirat autográf. Az utóirat Péntes Balduin szöveggözléséből hiányzik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Apát Ur!: Guzmics 1832-től a bakonybéli bencés monostor apátja volt.

A' Költészi Képek' ajándéknyomatványát: Guzmics magyar költészeti antológiájáról lásd az előző, 418. levél jegyzetét.

egyed, mely minden nevezetesebb Költészeinkből vala szedegetve, magam is készítetem: Kis János 1831-ben említette Kazinczynak, hogy egy általa összeállított antológia (*Magyar Költők' válogatott virágai*) Károlynál van letéve (lásd Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1831. május 14. = KAZLEV XXI, 5330.). Kisnek ez a munkája nem jelent meg, kézírata ismeretlen.

Károlyi: Károlyi István (1794–1863) pesti nyomdász, könyvkiadó. 1824-ben feleségül vette Trattner Mátyás nyomdász leányát, 1827-től haláláig Trattner–Károlyi néven vezette a nyomdát.

examenkori declamálás (lat.): vizsgaalkalommal történő felmondás, előadás

a' gyűjtemény' folytatásában: A *Költészeti képek* második kötete 1838-ban jelent meg.

Fénéloni lelküeket: François de Salignac de la Mothe-Fénelon (1651–1715) cambrai-i érsek, teológus, költő és író. Híres munkája a *Les aventures de Télémaque, fils d'Ulysse* című pedagógiai regénye, amelyben kifejti az ideális uralkodási formáról vallott nézeteit (bővebben lásd KÖPECZI 1977). Fénelon XIV. Lajos abszolutizmusával szemben az alkotmányos monarchia híve volt. Élete utolsó éveiben kegyvesztett lett, érsekségének területét nem hagyhatta el. A pápa indexre tette a kvietizmust védő munkáját (*Explication des Maximes des Saints*).

infandum jubet renovare dolorem (lat.): Szörnyű sebet tép fel ismét. Az eredetiben: „Infandum, regina, iubes renovare dolorem”, idézet Vergilius *Aeneis*-éből (II. ének 3. sor). Lakatos István fordításában: „Szörnyű sebet kívánsz ismét feltépni, királynő.” (VERGI-LIUS 1973, 140.)

420. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1837. június 16.

Kézirata:

MTA KIK Kt., Történl. 2-r. 229. sz. (Lappang.)

A Makkay Jánosné által a *Soproni Szemlé*ben közzétett levél az MTA KIK Kézirattárában a katalógusban szereplő jelzet alatt nem volt megtalálható (2014. január 3.). Az MTA KIK Mikrofilmtárában található 2069 B MTAK jelzetű tekercsen lévő 1968-as mikrofilmfelvételen nem található sem az 1837. június 16-i, sem az 1838. augusztus 9-i levél.

Megjelenése:

MAKKAY 1959

Keletkezése:

Kis János levelével együtt küldte meg Toldynak az Akadémia által kiírt történelmi tárgyú pályázatra beadott pályamunkákról készített bírálatát, a soproni és kőszegi nyomdatermékekről készített jegyzékét, és hírt adott az általa kiadni tervezett *Soproni Estvé*kről is.

Szövegkritika:

A kiadás Makkay Jánosné szövegközlésén alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

május elején elküldöm: Minden valószínűség szerint itt *elküldtem* kellene, hogy álljon, hiszen a levél júniusban keletkezett.

A historiai nyolcz pályairatot: Az Akadémia történetírási osztálya által 1835-ben kiírt, 1837-ben elbírált, a középkori Magyarország iparának és kereskedelmének bemutatását tárgyzó jutalomkérdésre beérkezett munkák bírálói Czuczor Gergely, Czech János és Kis János voltak, a díjat Kossowich Károly nyerte el, Horváth Mihály különdíjat kapott (lásd FEKETE 1988, 83.).

tőlem kívánt vélemény: Kis János nyolc történetírási tárgyú pályamunkáról készített bírálata megtalálható az MTA KIK Kézirattárában RAL 92/1837 jelzet alatt.

Czech városbíró és társasági r. tag úrhoz: Czech János (1798–1854) győri városi főbíró, 1832. március 10-től az Akadémia rendes tagja, országgyűlési követ, történész, pénzügyi tanácsos. A rövidítés feloldása *r[endes]*.

Soproni estvék: Kis János által összeállított és kiadott gyűjteményes kötetek, amelyek 1839–1844 között öt füzetben jelentek meg Sopronban.

Mélt. Báró Gollner 48k=csatarendű Ezredében: A 48. számú sorgyalogezred. 1839 szeptembere és 1841 februárja között Petőfi is itt szolgált.

tiszt. Strázsamester: tiszt[es]. őrmester, tiszthelyettesi rangfokozat

Unterr. in der franz. Sprache (ném.): A rövidítések feloldása: Unterr[icht].; franz[ösischen].

421. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1838. március 8.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 161/1838

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy Ferenc 1838. február 24-i levele nem ismert.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél hátlapján címzés, piros viaszpecsét, postai bélyegző [OEDENBURG 1838 10. MAR] és Toldy utólagos rájegyzése tintával: 57 szvk. Vett. mart. 17. 838.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' mult Februariusz' 24^{dikén} irt hivatalos levelének: Toldy levele nem ismert.

névkönyvet: Magyar tudós társasági névkönyv, astronomiai napkönyvvel és kalendáriommal 1838-ra (MTT NÉVK. 1838).

évkönyvi dolgozatok: A Magyar Tudós Társaság évkönyveiben közölt értekezésekre vonatkozhat.

422. Kis János Rumy Károly Györgyhöz, Sopron, 1838. június 8.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 18. sz.

Megjelenése:

KÖRÖSY 1882

Keletkezése:

Kis János utolsó és egyetlen ismert magyar nyelvű levele Rumyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Alatta utólagos idegenkezű rájegyzés: *Superintendens és Tanácsos.* A hátlapon utólagos idegenkezű rájegyzés: *Prof. Rumy Károly György.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Táblabíró Ur: Rumy Károly Györgyöt több magyarországi vármegye is megválasztotta táblabírónak (vesd össze TUDGY 1840/12, 120.).

legújabb munkájának: A pontosan meg nem nevezett művet eddig még nem sikerült beazonosítani, valószínűleg folyóiratban publikált verses munka lehetett.

Monte decurrens velut amnis, imbres / Quem super notas aluere ripas, / Feruet. ———: A latin idézet forrása Horatius Carminum Liber Quartus, II. (Ad Iullum Antonium) 5. sorától (2. strófa): „Monte decurrens velut amnis, imbres / quem super notas aluere ripas, / fervet immensusque ruit profundo / Pindarus ore”, Nemes Nagy Ágnes fordításában: „Mint a hegységből rohanó folyóvíz / záporokkal nő, s töri-zúzza partját, / mélyen örvénylő, zubogó szavakkal / Pindarus úgy szól” (HORATIUS 1961, 265.)

Tanácsos: Kis János királyi tanácsosi kinevezéséről lásd KIS 1845, 230–231; TOLDY 1868, 249–250.

423. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1838. augusztus 9. előtt

Kézirata:

MTA KIK Kt., Történl. 2-r. 229. sz.

Fotómásolata: MTA KIK Mikrofilmtár, 2069 B MTAK

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Csak a boríték ismert, amelyen a Toldyhoz szóló címzés olvasható, a levél pontos keletkezési idejét sem tudjuk. Toldy borítékon található rájegyzése szerint 1838. augusztus 9-én kapta kézhez, így keletkezési ideje nagy valószínűséggel július utolsó, illetve augusztus első napjaira tehető. Kis János levelei Sopronból általában 4–9 nap alatt jutottak el Pestre, de előfordult, hogy Toldy utólagos rájegyzése szerint csak egy hónappal később kapta kézhez Kis János levelét.

A levél tárgya nem ismert, valószínűleg egy soproni nyomdatermékekről küldött lista kísérelve lehetett.

Szövegkritika:

A borítékon Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *212 prk. Vett. aug. 9. 838*

A jobb szélhez közel a címzésen keresztül, arra merőlegesen a következő felirat olvasható: *Sopron város nyomdai termékei 1838-ból*

A levél szövege már a katalogizáláskor is hiányzott.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Orvos doctornak: Toldy orvosi tanulmányait 1822 és 1827 között végezte, 1833-ban lett a diétetika rendkívüli tanára a pesti egyetemen (lásd WÉBER 1986, 14–16; DÁVIDHÁZI 2004, 219–222; VINCZE 2016, 224–225.).

macrobiotica' és dietetica' (gr.): A makrobiotika a hosszú élet tudománya és művészete, a diétetika a betegek helyes és célszerű táplálkozásával foglalkozó tudományág.
nyilv. rend. kiv.: A rövidítés feloldása: *nyilvános rendkívüli.*
több külföldi tudós társaságok' tagjának: Toldy külföldi kapcsolatairól, tagságairól lásd DÁVIDHÁZI 2004, 208, 219–220.

424. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1838. augusztus 28.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 6/1838

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János megírja Toldynak, hogy betegsége miatt nem tud leutazni az Akadémia pesti nagygyűlésére, és kéri a titoknokot, hogy tudósítsa őt az ott törtétekről.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és egy utólagos kiegészítés autográf. Az előlap bal felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: 267szvk. Vett. Sept. 1. 1838.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Poson: Pozsony régies megnevezése

a' Nagy Méltóságú Elnök Urnak: Gróf Teleki József (1790–1855), bővebben lásd a 370. levél jegyzeteit.

A' Nagy gyűlésről: Az Akadémia kilencedik nagygyűlését 1838. augusztus 30. és szeptember 9. között tartották Pesten (MTT Évk. 1840, 64.).

425. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. január 23.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 189.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen levelét, amellyel együtt kéziratosokat küldött a *Tudománytár* számára, a neves reformpolitikuson, Bezerédj Istvánon keresztül juttatta el Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Bezerédy István: (1796–1856), középirtokos nemes, reformpolitikus, az országgyűlési reformellenzék jelentős képviselője. Családneve általában *Bezerédj* alakban használatos.

négy fordítmányt 's részint kivonatot: A *Tudománytár*ba szánt kéziratokkal kapcsolatban lásd a 427. levelet. Ezek közül a *Tudománytár* 1839-es évfolyamában a következő írás jelent meg: *Az ékesszólás* (Hume után), *TUDTÁR* 1839, 5. kötet 3. füzet, 183–194.

a' fjamhoz, ki a' Leopold utzában a' 260^{dik} szám alatt lakik: Valószínűleg ifjabb Kis Jánosra, a szuperintendens kisebbik fiára vonatkozik, aki ügyvédként működött Pesten. A Leopold utca a mai Deák Ferenc utca (V. ker.) régi neve (RÁDAY 2013, 191, 386.).

m. tt. r. t.: A rövidítés feloldása: *magyar tudós társasági rendes tag*.

426. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. április 6.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 190.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelével együtt küldte meg Toldynak a történettudomány szakszókincsével kapcsolatos jegyzeit és egy meg nem nevezett kéziratról készített bírálatát.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában a következő utólagos rájegyzés olvasható: *Vett, április 21. 1839.* A bal felső sarokban pedig: *149szvk*, feltehetően mindkettő Toldytól való.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' történetirási osztály' 's az ahoz számított segédtudományok' és esmeretek' műnyelvéhez tartozó szókat a' velem közlött zseb-szótárból úgy, a' mint tudtam, kiirattam, 's ezennel küldöm: Az Akadémia felépítéséről és az egyes tudományterületek szakszókincsének összegyűjtésére irányuló törekvéseinek előzményeiről, amelyek a tervezett nagyszótár előkészítését szolgálták (lásd a Magyar Tudós Társaság Évkönyveit: MTT Évk. 1833, 1835, 1837, 1840). Kis kézirata nem ismert. A „zseb-szótár” az 1838-ban megjelent, Vörösmarty és Toldy által szerkesztett magyar–német zsebszótárra vonatkozik (ZSEBSZÓTÁR 1838).

Az által-adott kéziratról: A Kis által elküldött bírálóat valószínűleg a következő lehetett: *Vélemény egy illy czimü kéziratról: Beszélgetés a' világ' történeti felett, a' francia korona örökös ő herczegségéhez, Mellyben a' Hitvallás Folyamatja, és Birodalmak változasi megfejtetnek. Első könyv. Világ' kezdetetől fogva Nagy Károlyig. Irta Bossuet Jakab Benignus Meausi Püspök, a' Királyi Felség és Országos Fő Igazgató Tanács' belső Tanácsossa, azelőtt a' Korona Örökös Tanítója, a' Bourgognei Herczegasszony' első Alami'snássa. Magyarosította Hilibi Gál Domokos* (MTA KIK Kézirattár, RAL 73/1839).

427. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. május 24.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 284/1839

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János az Akadémia felszólítására felsorolja az 1838-ban megjelent munkáit, és válaszol a szakszavak összeírásával és a biográfiájával kapcsolatban hozzá intézett kérdésekre.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap bal felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *218 szvk. Vett. máj. 26 839*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' tudománytár számára küldöttem, 4 értekezést: Az ékesszólás (Hume után), TUDTÁR 1839, 5. kötet 3. füzet, 183–194; *A' régi görög és római classicusok' érdekessége*, TUDTÁR 1840, 7. kötet 3. füzet, 183–198; a Bacon és Docen után készült értekezések nem jelentek meg a *Tudománytárban*, valószínűleg kéziratban maradtak.

Hume: David Hume (1711–1776) skót filozófus, történész, az empirizmus képviselője.

Ernesti: Johann August Ernesti (1707–1781) német racionalista teológus és filológus.

Verulami Báro Bacon: Sir Francis Bacon (1561–1626), Lord Verulam, angol politikus, filozófus, jogász, író, természettudós.

Docen: Bernhard Joseph Docen (1782–1828) germanista, tanulmányait Göttingenben és Jénában végezte. 1803-tól a müncheni bajor udvari könyvtárban dolgozott. A régi német nyelv és irodalom szakértőjeként rendszerezte és katalogizálta az ottani kéziratállományt, elvégezte az ófelnémet nyelvten és szótár létrehozásának előmunkálatait. Kis János által kivonatolt munkája *Über die Ursachen der Fortdauer der lateinischen Sprache seit dem Untergange des abendländischen Römischen Reiches* címmel jelent meg Münchenben 1815-ben (bővebben lásd KILLY 2008, 51–52.).

Blair: Hugh Blair (1718–1800) skót lelkész, író, egyetemi tanár, a skót felvilágosodás jelentős képviselője. *Lectures on Rhetoric and Belles Lettres* című munkáját Kis János fordította magyarra (BLAIR 1838).

Soproni estvékbe: Kis János által kiadott többkötetes gyűjtemény, az első kötet 1839-ben jelent meg (*Soproni Estvék. Literatúrai Egyveleg. Első füzet. Sopron, 1839. özv. Kultsár Katalin assz. bet.*). A második füzetet 1840-ben, a harmadik és negyedik füzetet 1841-ben, az ötödik (utolsó) füzetet 1844-ben adták ki (lásd TOLDY 1868, 265–266.).

428. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. augusztus 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 191.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János Blair-fordításának kiadásával és az *Athenaeumba* küldendő írásaival kapcsolatban fordul Toldyhoz, továbbá beszámol neki az augusztus végére tervezett pesti útjáról, amelynek során várhatóan majd személyesen is beszélhetnek.

Szövegkritika:

Autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Blairom: Kis János Hugh Blair-fordítására vonatkozik (BLAIR 1838).

Matics: Matics Imre (1810–1862) 1836-tól 1838-ig a Magyar Tudós Társaság írnoka és javítója volt, majd Pozsonyban az Orosz József szerkesztette *Hírnök* című konzervatív lap munkatársa lett, később tanárként működött. Kis János Blair-fordításának a korábbi levélben említett helyesírással vagy idegen nyelvű idézetekkel kapcsolatos ellenőrzését ő végezte el. A kéziratban lévő hibákról lásd a 412. levél utóiratát.

Athenæum: A „romantikus triász”, Bajza, Toldy és Vörösmarty Pesten kiadott folyóirata 1837 és 1843 között jelent meg.

a' Fejér-Komáromi Senioratusban (lat.): Kis itt a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület Fejér–Komáromi Egyházmegyéjére utal. A *senioratus* (lat.) egyházmegye, a szuperintendencia (egyházkerület) alá tartozó egyházkormányzati területi egység, esperesség.

visitationa (lat.): látogatásra. A *visitatio* itt hivatalos egyházlátogatást, latinul *canonica visitatiót* jelent.

késnem: itt: tartózkodnom, időznöm

barátinak, kiket szívesen köszöntök: Valószínűleg Bajzára és Vörösmartyra vonatkozik.

429. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. október 27.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 192.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében a közvetítésével átvett ajándékokért küldendő köszöneteivel és Paúr János akadémiai levelező tagságra való ajánlásával kapcsolatban fordult Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Mind T. Szász, mind T. Udvardy urak' ajándékát: Szász Károly (1798–1853), a nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium jog- és matematikatanára, országgyűlési követ, az Akadémia rendes tagja; Udvardy Cserna János (1795/1799–1890) mérnök, okleveles földmérő, mezőgazdász. Szaktudományos munkáiért 1832-ben a Magyar Tudós Társaság III. osztálya levelező tagjává választotta. 1839-ben magyarra fordította Pyrker László egri érsek *Tunisiáját* (PYRKER 1839), elképzelhető, hogy ezt a munkáját küldhette Kisnek ajándékba. A levélben háromszor is előforduló *T.* rövidítés valószínű feloldása *Tekintetes*. Az ajándék és a Pesten kézhez adandó köszönetek pontos mibenléte ismeretlen.

sziveskedendik: jövő idejű igealak

Egy Sopron vármegyei ur: Személye ismeretlen.

Paúr János: Paúr János (Paúr Iván) (1806–1888) 1832-től 1842-ig a lékai és kőszegi uradalmak ügyésze, régészet iránti szenvedélye már ekkor megmutatkozott. Később részt vett az 1848–49-es szabadságharcban, amelynek leverése után öt hónapig vizsgálati fogságban volt. 1852-től régészeti előadásokat hallgatott a pesti egyetemen, 1858-ban az Akadémia levelező tagjává választotta, a Széchenyi család levéltárnoka is volt. Régészeti és epigráfiai kutatásokkal foglalkozott, nevét a magyarországi archeológia úttörői között tartják számon (lásd BONA 1998, 301–302.).

herczeg Eszterháznak: Herceg Eszterházy Pál Antal (1786–1866) nagybirtokos, konzervatív politikus, 1848-ban a Batthyány-kormány király személye körüli minisztere. Paúr János a levél keletkezésének idejében az ő „Cancellária Igazgatója” volt (vesd össze TUDGY 1837/12, 119).

a' Regélőben és Honművészen: 1833 és 1841 között Mátray Gábor által szerkesztett irodalmi divatlap. A kettős cím a főlappal egyenlő terjedelmű társlapra utalt, amelyet Garay János szerkesztett (lásd BUZINKAY–KÓKAY 2005).

kitől néhány darabok a' Regélőben és Honművészen nyomtatva is vagynak: Paúr következő írásai jelentek meg a *Honművészen: Fieschi 's a' magyar pokolgépely* (HON-

MŰVÉS Z 1835. szeptember 27., 621–623.); *Szombathelyi sarcophag (Rajzzal együtt.)* (HONMŰVÉS Z 1838. január 14., 27–28.).

ajánlj am a' levelező tagok közé felvétetésre: Kis János ajánlása nem járt sikerrel, Paúrt csak 1858. december 15-én vették fel az Akadémia levelező tagjai közé (FEKETE 1975, 213.).

430. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1839. november 6.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 95/1839

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egészségi állapotára hivatkozva lemondja tervezett pesti útját, és kéri Toldyt, hogy intézkedjen korábban elküldött kézírataival kapcsolatban. Levelével együtt az *Athenaeum* számára is küldött egy rövid cikket.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

utolsó levelemet: Valószínűleg az 1839. október 27-én kelt (429. sz.) levélre utal.

elő szavam helyett: Elképzelhető, hogy helyesen *elő szavam helyett* kellene, hogy itt álljon, és a tervezett, de végül elmaradt személyes találkozásra vonatkozik.

Luczenbacher urtól: Luczenbacher János (1796–1871) jogász, történész, régész, numizmatikus, családnevét 1848-ban Érdyre magyarosította. 1832-től az Akadémia rendes tagja. 1836-tól a kettéválasztott *Tudománytár Értekezések* című részének szerkesztője. 1840-ben az Akadémia éremgyűjteményének őre, majd 1846-ban a Magyar Nemzeti Múzeum régiségtárának vezetője is lett. A *Tudománytár* 1834-es évfolyamában ő ismertette először kiemelkedő fontosságú nyelvemlékünket, a később róla elnevezett Érdy-kódexet.

a' fjamhoz küldeni: Valószínűleg ifjabb Kis János pesti ügyvédre vonatkozik, róla lásd a 135. levél jegyzeteit.

Athenæum: "A „romantikus triász”, Bajza, Toldy és Vörösmarty Pesten kiadott folyóirata 1837 és 1843 között jelent meg.

431. Kis János Toldy Ferenchez és Bajza Józsefhez, Sopron, 1840. április 6.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 193.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János Kazinczy hozzá írt leveleinek tervezett kiadásával kapcsolatban fordult e levelében Toldyhoz és Bajzához.

Szövegkritika:

Csak az aláírások és egy rájegyzés (*Kazinczy' kéziratát utóbb visszaküldetni kérem. K.*) autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: Vettem apr. 15. 1840.

Az utóirat külön lapon utólag beragasztva.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Schedel Ferencz: Toldy eredeti német családneve.

Bajza József: (1804–1858), ügyvéd, költő, színigazgató, kritikus. Egyetemi tanulmányai idején kötött életre szóló barátságot Toldy Ferencsel. A Magyar Tudós Társaságnak 1831. február 17-től levelező, majd 1832. március 10-től rendes tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja. 1837–1838-ban a Pesti Magyar Színház igazgatója, majd 1847–1848-ban a Nemzeti Színház igazgatója. Az *Aurora*, az *Athenaeum* és a *Kritikai Lapok* szerkesztője. Az 1840-es évektől főként politikai publikációkkal foglalkozott, 1848-ban főszerkesztője lett Kossuth hírlapjának (*Kossuth' Hirlapja*). A szabadságharc leverése után menekülnie kellett, csak 1851-ben térhetett vissza Pestre. 1851 vége felé súlyos kórtünetek jelentkeztek nála, utolsó éveit szellemi sötétségben töltötte. Az Akadémián Toldy tartott felette emlékbeszédet (TOLDY 1862).

Fijam kérésére: A szuperintendens idősebbik fiára, Kis Lajos bécsi ágensre vonatkozik. A kötet ajánlása is Kis Lajoshoz szól. Ehhez és a kiadás háttéréről lásd a kötet kiadói előszavát (KAZINCZY 1842/1, IX.).

Guzmics által szemelt levelei kiadassanak: A Kazinczy leveleit kiadni tervező Guzmics Izidor már 1838-ban meghalt, és az általa összeállított anyag nem jelent meg, ezért bízta meg Kis Toldyt és Bajzát, hogy rendezzék azt sajtó alá.

Az Athenaeumhoz meghívást: Az ezzel kapcsolatos levél nem ismert, az *Athenaeum*ról lásd a 430. levél jegyzetét. Kis már korábban is publikált a folyóiratban, így elképzelhető, hogy állandó munkatársnak szerették volna felkérni.

432. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1840. augusztus 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 194.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János leveléhez mellékelte véleményét négy 1839-es történettudományi tárgyú munkáról, valamint a hozzá írt Kazinczy-levelek kiadásával, a soproni és kőszegi sajtótermékekkel és a következő nagygyűlésre való leutazási terveivel kapcsolatban fordult Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az 1839^{ben} megjelent történetírási munkák közül, négyről ide mellékelem véleményemet: Kis János bírálatai az MTA KIK Kézirattár RAL-anyagában találhatóak RAL 52/1840 jelzet alatt.

Az erdélyi diaeták' nyomainak 3^{dik} kötetét és Székely Sándor Unitária vallás történetit nem esmerem: Valószínűleg a következő művekre vonatkozhat: *Az erdélyi diaeták' végzéseinek nyomdokai és a' compilata constitutio után költ articulások' kivonata.* Egybeszedte G[ál]. L[ászló]., Kolozsvár, Tilsch és fia, 1837; *Erdélyi diaeták' régiségeinek foglalata, időszakosok és tárgyak szerint Magyarországtól lett elválásától kezdve 1526-tól 1694-ig részletekre osztva.* Kiadta G. L., Második kötet, Kolozsvár, a' ref. Coll. bet., 1838; *Az erdélyi diaeták és országos végzések foglalata időszakosok és tárgyak szerint 1691–1791.* Kiadta 1837-ben G. L. Harmadik kötet. Kolozsvár, a' kir. Lyceum' betűivel, 1837. Kis János valószínűleg a háromkötetes munka harmadik kötetére utalhatott, amely azonban nem 1839-ben, hanem 1837-ben jelent meg. Feltehetően a *Figyelmező* 1839. július 9-i számából szerezhetett tudomást a könyvről (vesd össze FIGYELMEZŐ 1839. július 9. 27. szám, 440.).

Unitária vallás' történetei Erdélyben: összefüggve Erdélyben lakott, vagy lakó több népek' vallásaival, 's keresztény felekezetekkel eredetétől kezdve időszakunkig – írta Ar[anyos]. Rákosi Székely Sándor, Kolo'svárt az unitáriusok' főiskolájában hittan', és ahoz tartozó tudományok', 's napkeleti nyelvek' rendes köz-oktatója, 's egyházi főjegyző. Kolo'svárt, a' királyi lyceum' betűivel. 1839.

Székely Sándor: Aranyosrákosi Székely Sándor (1797–1854) unitárius lelkész, író, költő, történetíró, 1845-től haláláig püspök. Legismertebb műve az 1822-ben írt *A székelyek Erdélyben* című hőseposz, amely a *Hébe* zsebkönyvben jelent meg 1823-ban.

Az Ágens fijam: Kis Lajos (lásd a 135. levél jegyzeteit).

mitte sapientem & nihil dixeris: Latin közmondás (Mitte sapientem et nihil illi dixeris.), magyar fordítása: „Küldj csak okos embert, s nem kell őt tanácsokkal ellátni. (... tudja, hogy mit kell cselekednie.)” (BÁNK 1993, 195.)

a' pesti prókátor fijam: Ifjabb Kis János (lásd a 135. levél jegyzeteit).

433. Kis János gróf Teleki Józsefhez, Sopron, 1840. augusztus 8.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL K 1231:65

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levele a Magyar Tudós Társaság elnökéhez, amelyhez mellékelte az elnök által kért, életére és publikációira vonatkozó jegyzeteket. A levél mellett a következő, terjedelmi okból nem közölt mellékletek találhatók: *Kis János magyar tudós társasági rendes tag' életének némelly nevezetességei* (négyoldalas magyar nyelvű önéletrajz egyes szám harmadik személyben); *Kis Jánosnak, Magyar Tudós Társasági rendes Tagnak nyomtatásban megjelent kisebb 's nagyobb dolgozatai* (Kis műveinek jegyzéke a megjelenés adataival, 65 tétel önállóan megjelent, 8 tétel gyűjteményes kötetekben megjelent munka, valamint időszaki kiadványokban megjelent cikkek a megjelenés helye szerinti csoportosítva 15 különböző folyóiratban). Kis nyomtatásban megjelent munkáinak jegyzékét lásd Kis 1846a, 120–146; TOLDY 1868, 253–266.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában utólagos rájegyzés, valószínűleg Telekitől: *Vettem aug. 26dikán 1840.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Nagyméltóságú Gróf Elnök Ur: A Magyar Tudós Társaság elnöki tisztét ekkor gróf Teleki József töltötte be (lásd a 370. levél jegyzeteit).

A' mult Julius 8^{kán} és 10^{kén} költ kegyes rendelései: Teleki József 1840. július 8-án levelet intézett az Akadémia valamennyi tagjához, hogy az intézmény fennállása első évtizedének történetét bemutatni szándékozó tervezett kötethez küldjék meg részletes életrajzukat és munkáik jegyzékét. A kötetet Szilasy János rendes tag javaslatára vették tervbe a kisgyűlés ajánlásával az 1839. november 16–25. között tartott tizedik nagygyűlésen (MTT Évk. 1842, 31.), kiadását az 1840. augusztus 27 – szeptember 7. között tartott tizenegyedik nagygyűlésen fogadták el. Címe *A' magyar tudós társaság' vagy nemzeti academia' állapotja és munkálatai fennállása' első évtizedében. 1830–1840* lett volna (MTT Évk. 1842, 77.), de végül nem jelent meg, az Akadémia kiadványainak

bibliográfiájában sem szerepel (GAZDA 2014). A Kishez küldött levél tartalma minden bizonnyal megegyezett a Teleki által ugyanezen napon ugyanezen ügyben Széchenyihez intézett levélével (lásd gróf Teleki József – gróf Széchenyi Istvánhoz, 1840. július 8. = GAZDA 2018, 80–82.).

lajstromát (lat.): jegyzékét, felsorolását

a' magyar tudós társaság' idej nagy gyűlésére: A Magyar Tudós Társaság tizenegyedik nagygyűlését 1840. augusztus 27 – szeptember 7. között tartották Pesten.

434. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1840. december 11–12.

Kézírata:

MTA KIK Kt., RAL 277/1840

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza a Toldy által hozzá írt 1840. december 7-én kelt ismeretlen levélre.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' társak' életrajzát az ur' felvigyázása alatt adatja ki: Valószínűleg az Akadémia első évtizedének történetéről kiadni tervezett kötetre vonatkozhat (lásd a 433. levelet és jegyzeteit).

királyi tanácsos czimmel megtiszteltetésemről: Kis János királyi tanácsosi kinevezéséről lásd KIS 1845, 230–231, TOLDY 1868, 249–250.

ne terheltessék megemlíteni, hogy ezen kitüntetésemért Superintendentiám folyamodott: A Kis János halála után kiadott Névkönyvben róla közölt életrajzban Toldy teljesítette Kis ezen kérését: „a' superintendentia' folyamodására 1840-ben kir. tanácsosi címmel [...] díszesítettett.” (MTT NÉVK. 1847, 114.)

Superintendentiám (lat.): A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület.

nyomott vallási felekezetem': Az evangélikus vallásfelekezetet ebben az időszakban főként a vegyes házasságok kapcsán érte hátrányos megkülönböztetés a római katolikussal szemben. 1839-től több római katolikus püspök, 1840. július 2-án Kopácsy József esztergomi érsek is megtiltotta egyházmegyéje alsópapságának, hogy megáldják azokat a vegyes házasságokat, amelyekben a protestáns fél nem ad kötelezvényt (reverzálist) a születendő gyermekek katolikus hitben való neveléséről. Az érseki pásztorlevél ellen augusztus 27-én Pest vármegye közgyűlése feliratban tiltakozott. 1841. április 13-án XVI. Gergely pápa brévében megtiltotta a magyarországi katolikus papságnak a vegyes

házasságok megáldását, V. Ferdinánd október 12-én engedélyezte a pápai breve kihirdetését. 1843. június 12-én az országgyűlés kerületi ülése befejezte a vallási törvényjavaslat kidolgozását, amely tartalmazta a egyes házasságokból születendő gyermekek katolikus neveléséről adandó kötelező reverzális eltörlését és a protestáns vallásra való szabad áttérés engedélyezését, de a felsőtábla a szabad áttérés kivételével a javaslat minden lényeges pontját elutasította, így az nem kerülhetett a király elé. 1844. november 13-án a király szentesítette az 1843–44. évi országgyűlés törvényeit, köztük az 1839. március 15-e óta protestáns lelkipásztor előtt kötött egyes házasságból született gyermekeket törvényesítő és a protestáns vallásokra való szabad áttérést engedélyező 3. törvénycikket (lásd BENDA 1989, 649–660.).

Kazinczy leveleinek megjelenését: Kazinczy Kis Jánoshoz írott leveleinek Toldy és Bajza által sajtó alá rendezett kiadása 1842-ben jelent meg két kötetben (KAZINCZY 1842/1–2.).

typographiát (lat.): nyomdát

435. Kis János a pozsonyi Magyar Egyesülethez, Sopron, 1841. január 8.

Kézirata:

Az eredeti kézirat lappang. A közlés Kovács Sándor kéziratos másolatán alapul: BDEG Nk., C. 90

Megjelenése:

Kis 1990

Keletkezése:

Kis János ezen csak 19. század végi másolatban ismert levele az 1817-ben újjáalakult pozsonyi evangélikus líceumi magyar diáktársasághoz íródott.

Szövegkritika:

A másolat elején *Kis János levele a pozsonyi Magyar Egyesülethez.*, végén a következő jegyzés olvasható: *A pozsonyi ev. gymn. magyar önképzőkör birtokában levő eredetiről másolta Kovács Sándor, II. éves theologus. 1890, jun. 12.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

pozsonyi Magyar Egyesület: A pozsonyi evangélikus gimnáziumban (líceumban) 1817-től működő magyar diáktársaság, önképzőkör (történetéről lásd BODOLAY 1963, 160–164, 253–258, 719–722.).

Megtiszteltetésemel bizonyított örvendezésteket: Kis János 1840-ben történt királyi tanácsosi kinevezésére vonatkozik. A pozsonyi Magyar Egyesület Kishez intézett levele ismeretlen.

kutföböl: forrásból

Soproni Estvéim két első füzetét: Kis János által kiadott gyűjteményes kötetek: *Soproni Estvék. Literatúrai Egyveleg*. Kiadja Kis János, magyar tudós társasági rendes tag. Első füzet. Sopron, 1839. Özvegy Kulcsár Katalin Asszony' betűjével; *Soproni Estvék. Literatúrai Egyveleg*. Kiadja Kis János, magyar tudós társasági rendes tag. Második füzet. Sopron, 1840. Özvegy Kulcsár Katalin' betűivel.

436. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. január 14.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 196.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János a 434. levélben tett ígéretéhez híven beszámol Toldynak a soproni nyomda termékeiről, továbbítva neki a kőszegi és szombathelyi nyomdák tevékenységéről hozzá eljutott információkat is.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vett jan. 20.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Igéretem szerint: Lásd Kis 1840. december 11-én kelt levelének (434. levél) utóiratát. *theatromi* (gr.–lat.): színházi

az én Sopronyi estvéim 3^{dik} kötetén: Kis János által kiadott gyűjteményes kötet (*Soproni Estvék. Literatúrai vegyes gyűjtemény*. Kiadja Kis János, magyar tudós társasági rendes tag, Harmadik füzet. Sopron, 1841, Özvegy Kulcsárné' betűivel).

A' Kőszegi könyvnyomtató: Reichard Károly (1779–1844) kőszegi könyvkereskedő és nyomdász 1840-ben vette meg Perger Ferenc szombathelyi nyomdáját (Novák 1928, V. könyv, 65, 76.).

N. t. Bittnicz urra: Bitnitz Lajosról lásd a 173. levél jegyzeteit.

a' színészet' kritikája-is megszólamlík benne: Az *Athenaeum* a Nemzeti Színház megnyílásától, 1837-től *Magyar játékszíni krónika* című rovatában közölt színkritikákat, Vörösmartynak 204, Bajzának 307 színkritikája jelent itt meg (lásd BUZINKAY–KÓKAY 2005, 75–76.).

437. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. április 25.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 280/1841

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében beszámolt az előző évben megjelent munkáiról és egy rövid életrajzi kiegészítést is küldött az Akadémia titoknokának.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Az Athenaeumban: Kis említett írásainak megjelenési helye: ATH 1840. január 26. (8. szám), 122–127; 1840. április 16. (31. szám), 489–491; 1840. május 21. (41. szám), 647–650.

A Tudománytárban: Kis említett írásainak megjelenési helye: TUDTÁR 1840, 7. kötet 3. füzet, 183–198; 4. füzet, 249–264; 5. füzet, 271–280.

Florián novelláinak általam kiadott fordítását: Florian novelláit ifjabb Kis János fordította (FLORIAN 1840). A levél tanúsága szerint a fordítást édesapja adta ki, és javításokat is végzett a szövegen. Ifj. Kis János az Akadémiának is adományozott belőle egy tiszteletpéldányt (vesd össze MTT Évk. 1842, 234.). A fordítás Jean-Pierre Claris de Florian (1755–1794) francia író, költő, drámaíró, a Francia Akadémia tagja novellái alapján készült.

Biographiám' számára egy kis toldalékot ide zárok: Az említett életrajzi jegyzet minden bizonnyal azonos az MTA KIK Kézirattár RAL-anyagában K 1231:65 jelzet alatt található *Toldalék biographiámhoz* című, 1841. április 25-i keltezésű, Kis János királyi tanácsosi címmel történt kitüntetésének egyes szám harmadik személyű leírását tartalmazó, Toldy által 1841. május 3-án kézhez vett irattal.

438. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. június 26.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 197.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelével együtt küldte meg véleményét Szemere Bertalan és Horváth Mihály munkáiról, egy példányt a *Soproni Estvékből*, valamint egy különböző újságokban való közzétételre szánt jelentést, valószínűleg frissen megjelent munkáiról.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Szemere Bertalan' és Horváth Mihály' munkáiról: Szemere Bertalan (1812–1869) író, politikus, 1849-ben miniszterelnök; Horváth Mihály (1809–1878) római katolikus püspök, történetíró, politikus. Kis János bírálata az MTA KIK Kézirattárában RAL 8/1841 jelzet alatt található. A Kis János által véleményezett munkák: 1. *Utazás külföldön. Irta Szemere Bertalan 1° és 2^{ik} kötet. Buda-Pest. 1840.*; 2. *Az ipar és kereskedés története magyarországon [sic!] a' három utolsó század alatt. Irta Horváth Mihály[.] Budán. 1840.*

a' m. t. társaság' bibliothékája: A m[agyar]. t[udós]. társaság könyvtára, az MTA KIK jogelődje.

az ide mellékelte jelentéseket: A jelentés szövege nem található a levélnél, valószínűleg a *Soproni Estvékkel* kapcsolatos hirdetemény lehetett. Az *Athenaeumban* Toldy saját S. F. (Schedel Ferenc) monogram alatt recenziót is közölt róla a hirdetés után (lásd *ATHENAEUM* 1841. július 4. 2. szám, 31–32.).

pesti hírlapba: A *Pesti Hírlap* 1841. január 2-án Landerer Lajos kiadásában megindult politikai hírlap, a liberális nemesi reformellenzék kiemelkedő orgánuma, szerkesztője 1844. június 30-ig Kossuth Lajos volt (történetéről bővebben lásd *BUZINKAY–KÓKAY* 2005, 88–102.).

jelenkorba: A *Jelenkor* Széchenyi által politikai törekvéseinek támogatására létrehozott lap, 1832 és 1848 között jelent meg, melléklapja a *Társalkodó* volt (*BUZINKAY–KÓKAY* 2005, 65–66.).

a' világba: A *Világ* 1841. január elején indult lap, tulajdonosa Borsos Márton ügyvéd volt, 1841 májusáig tartó rövid progresszív szakasz után a konzervatívok orgánuma lett, 1844. június végén szűnt meg (*BUZINKAY–KÓKAY* 2005, 93.).

a' fiamtól: ki most Szalzburg tájékán utaz: Nem dönthető el egyértelműen, hogy Kis melyik fiáról van szó, valószínűleg a pesti ügyvéd János lehetett, hiszen ő az örökös tartományokban tett utazását követően biztosan visszatért Pestre.

439. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. augusztus 15.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 198.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében az akadémiai tagságából következő feladataival és terveivel kapcsolatban fordult Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' közelgető Nagygyűlésre: Az Akadémia tizenkettedik nagygyűlését 1841. augusztus 26. és szeptember 4. között tartották Pesten (AKÉRT 1841/5, 90–100.).

a' jutalom kérdéseket: Valószínűleg az Akadémia által kiírni tervezett pályázat kérdéseiről megfogalmazott véleményére vonatkozik. A történettudományi osztály jutalomkérdéseire beérkezett javaslatokat a nagygyűlés 1841. szeptember 1-jén tartott hatodik ülésén olvasták fel (AKÉRT 1841/5, 96.). A győztes kérdés a következő lett: „Beköltöző őseink micsoda népségeket találtak hazánkban; megtelepedésük után III. András' halálaig kik szállották meg ez országot; 's mellyik nép mi befolyással volt nemzetünk' életére?” (AKÉRT 1841/5, 101.)

magyar Plutarch: Plutarkhosz görög történetíró *Párhuzamos életrajzainak* Székács József és Taubner Károly által készített magyar fordítására vonatkozik. Kis János véleménye az MTA KIK Kézirattárában RAL 8/1841 jelzet alatt található: *Véleményem Plutarch' Paralellai magyar fordításának velem közlött második füzetéről, mely Solon', Publicola', Themistokles' és Camillus' életeit foglalja magában.*

egy a' történetírási osztályhoz tartozó munkán dolgozom: Kis János ezen munkája pontosan nem azonosítható, talán a Toldy által említett, kéziratban maradt Suetonius-fordítás lehetett (lásd TOLDY 1868, 249.).

Boileau: Nicolas Boileau (1636–1711) francia költő, teoretikus, a Francia Akadémia tagja, XIV. Lajos udvari történetírója.

art poétiquebol: Boileau *L'Art poétique (Költészetten)* című költeménye, amelyben kifejtette a francia klasszicista poétika alapelveit.

Non eadem est aetas non mens: A latin idézet forrása Horatius Flaccus *Epistularum Liber Primus* I. 4. sora. Horváth István Károly fordításában: „hisz nem régi se kor, sem a szív” (HORATIUS 1961, 487.); Bede Anna fordításában: „hisz már nem vagyok ép, sem erős...” (HORATIUS 1989, 273.).

A' Jászay urtól küldöttet: Jászay Pál (1809–1852) történész, diplomatikus, nyelvtörténész, jogász, a Magyar Tudós Társaság levelező (1836), majd rendes (1841) tagja. Küldeménye nem ismert.

440. Kis János Toldy Ferenchez, Pozsony, 1841. augusztus 25.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 8/1841

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A levél írása idején Pozsonyban tartózkodó Kis János egészségi állapotára hivatkozva lemondja részvételét a Magyar Tudós Társaság pesti nagygyűlésén, és kéri Toldyt, hogy ezt közölje gróf Teleki József elnökkel is.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap bal felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: 366szvk. Vett. aug. 27. 1841.

A levél hátlapján piros viaszpecsét és címzés, valamint postai bélyegzők találhatók.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' Társaság nagy gyűlésére: Az Akadémia tizenkettedik nagygyűlését 1841. augusztus 26. és szeptember 4. között tartották Pesten (AKÉRT 1841/5, 90–100.).

a' GrófElnök Úr, Ő Excellentiájának: Gróf Teleki Józsefre vonatkozik (lásd a 370. levél jegyzeteit).

441. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. szeptember 19.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 199.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ebben a nem hivatalos levelében Kazinczy hozzá írt leveleinek kiadásával kapcsolatban ismét hangsúlyozza fenntartásait, de egyúttal felülemelkedését is. Beszámol egészségi állapotáról. Sajnálja, hogy nem tudott részt venni az Akadémia nagygyűlésén. Irodalmi tevékenységével kapcsolatban is informálja a barátjának tekintett Toldyt.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és egy javítás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kazinczy' hozzám irt leveleinek 20 ivét (de a' Cornelius Nepos nélkül): A Toldy és Bajza által sajtó alá rendezett kiadás 1842-ben jelent meg két kötetben; Cornelius Nepos (Kr. e. 100 k. – Kr. e. 27 után) római történetíró, a biográfia római megteremtője. Fő műve a *Híres férfiakról (De viris illustribus)*. Kis valószínűleg a következő, Toldy által kiadott kötetre utalhatott: NEPOS 1841.

Posonban: Pozsonyban, ma Bratislava, Szlovákia.

Ovidius' Metamorphosisainak megjelenését: Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 17/18) római költő mitológiai parafrázisokat tartalmazó 15 könyvből álló epikus költeménye (*Metamorphoses*), Kis János Ovidius-fordítása 1841-ben, a *Soproni Estvék* III. (1–7. könyv) és IV. (8–15. könyv) kötetében jelent meg: *Elváltozások, Ovid' költeménye némelly kihagyásokkal deák nyelvből folyó beszédben magyarra fordítva 's magyarázó jegyzetekkel ellátva* (SOPREEST 1841, III–IV. füzet).

egy pár predikatori dolgozást idemellékelem: Nem tudjuk, hogy Kis prédikációs szövegét vagy csak a nyomtatásban megjelentek listáját küldte-e meg Toldynak.

442. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1841. december 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 200.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében a Toldy és Bajza által sajtó alá rendezett Kazinczy-levelek kiadásával, a Kisfaludy Társasághoz kapcsolódó tevékenységeivel és válogatott műveinek tervezett kiadásával kapcsolatban fordult a neves pesti irodalmárhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és néhány kiegészítés autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: Vett. dec. 11. 1841.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az olly kiadók mint Uraságtok: Toldyra és Bajzára vonatkozik.

Longin fordítását: Longinosznak (Kr. u. 210? – 273) tulajdonított esztétikai munka a fenségesség fogalmának meghatározásáról, a fenséges stílusról és eszközeiről *Peri hüpszusz (A fenségességről)* címmel. A jelenleg Pszeudo-Longinosz név alatt számon tartott ismeretlen szerzőségű munka Kis által készített első magyar fordítása először

1842-ben jelent meg a KT ÉVL. III. kötetében (*Longínus a Fenségesről, görögből, jegyzetekkel*), majd 1846-ban a Kisfaludy Társaság által kiadott *Széptani Remekírók I.* kötetében (*Longínus értekezése a Fenségesről és Anaximenes Rhetorikája*). Longinoszról és a neki tulajdonított műről lásd ADAMIK 1998, 169–185.

a' Kisfaludy Társaságot: Kisfaludy Károly emlékének fenntartására és a magyar nyelvű irodalom művelésének előmozdítására 1836-ban létrehozott társaság.

Kisfaludy Károl munkái új kiadásának első füzetét: Kisfaludy Károly munkáinak a Nemzeti Könyvtár sorozatban megjelent 1842-es, második kiadására vonatkozik, amelynek első füzete ezek szerint már 1841 decemberére elkészült. Vesd össze *Honi Irodalmi Hirdető 1842. Jegyzéke azon magyar könyveknek, melyek az 1841^{diki} „Bibliographiai Értesítő” megszűnése után és az 1843^{diki} „Honi Irodalmi Hirdető” megindítása előtt jelentek meg.* Kiadták auguszt 1^{én} 1843. Eggenberger J. és Fia, magy. acad. könyvvarusok, 9.

Kisfaludy Károl: Kisfaludy Károly (1788–1830) költő, író, drámaíró, festő; Kisfaludy Sándor öccse. A „romantikus triász” tagjai mesterüknek tekintették, korai halála után emlékére hozták létre 1836-ban a Kisfaludy Társaságot.

az évlapokkal: A *Kisfaludy Társaság Évlapjai* a társaság működéséről, pályatételeiről és a fontosabb felolvasásokról beszámoló kiadvány, 1841-től 1849-ig összesen hét kötet jelent meg belőle.

a' magyar társulat: Minden bizonnyal a Soproni Magyar Társaságra vonatkozik.

az alapítványok és segédpénzek gyűjtésére: A Kisfaludy Társaság anyagi hátterének biztosítására irányulhatott.

Péczelel Majus 4^{dikén} 1831^{dikben} datált levél: Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1831. május 4. = KAZLEV XXI, 5322.

Uraságod vagy Uraságtok: Toldyra és Bajzára vonatkozik. Toldy Kis János munkáinak kiadására irányuló törekvéséről lásd a későbbi levelekben.

443. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1841. december 12. és 1842. február 8. között [fogalmazvány]

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés. 4-r. 149. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy Ferenc levélfogalmazványának elküldött tisztázata nem ismert. A fogalmazvány elején és végén két különböző dátum szerepel, ebből arra következtethetünk, hogy Toldy 1841. december 12-én kezdte el Kis János 1841. december 7-én kelt és rájegyzése szerint december 11-én megkapott levelére írt válaszlevelének megfogalmazását, de csak

1842 februárjában fejezte be. Kis János következő leveléből tudhatjuk, hogy az elküldött tisztázatot keltezése február 9. volt.

Levelében Toldy részletesen kifejtette véleményét a Kis által legutóbbi levelében említett témákról.

Szövegkritika:

Autográf levélfogalmazvány, sok áthúzással, javítással, rövidítéssel, nehezen olvasható résszel. Az elején található dátum valószínűleg a megírás kezdetét, a végén szereplő pedig a lezárás napját jelöli. Az elküldött végleges változat nem ismert.

Jegyzések a fogalmazvány elején: 1841. decz. 12. [kék ceruzával] 10) / 3 [piros ceruzával] *KisJhoz / Pest dec. 12. 841. / 200. Kis János* [ceruzával]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

J. hó 7. költ s tegnap vett nagybecsű levele: Kis János 1841. december 7-én kelt (442.) levelére vonatkozik.

Ngod, Ngd: Nagyságod rövidítése.

Kcy: Kazinczy Ferenc nevének rövidítése.

enthusiasta (gr.–lat.): lelkesült, rajongó

enthusiasmus (gr.–lat.): lelkesültség, rajongás

Longín: Pszeudo-Longinosz (lásd a 442. levél jegyzeteit).

KTsság: A Kisfaludy Társaság rövidítése.

szépirodalmunk jubilaris Nestora: Kis János írói munkásságának fél évszázados jubileumát ünnepelték 1841-ben, hiszen első kinyomtatott munkája, a *Hercules választása* 1791-ben jelent meg.

erenye: talán 'erényes'

tsságunkhoz: A Kisfaludy Társaságra vonatkozik.

Az aetheticai literatura három régi classicusa együtt: Kis (Pszeudo-)Longinosz fordítása mellett Arisztotelész *Poétikájának* és Horatius *Költészettanának* (*De arte poetica*) fordításai jelentek meg a KT ÉVL. III. kötetében (Széptani remekírók gyűjteménye). Arisztotelészt Hunfalvy Pál, Horatiust Czuczor Gergely fordításában közölték.

Stans pede in uno: A latin kifejezés forrása Horatius *Sermonum Liber Prior*, IV. 10. sor: „(ut magnum) versus dictabat stans pede in uno”. Bede Anna fordításában: „kétszáz sort is akár, féllábon (s erre hiú volt!)” (HORATIUS 1989, 209). A „féllábon állni” hagyományos értelmezés szerint a könnyedség/gondatlanság metaforikus kifejezése (a szöveghehely részletes értelmezéséről lásd HUNINK – VAN DEN BROEK 2010).

Közel 12 éve, a lexiconi pernek s a Klapok megindulásának: Az 1830-ban kezdődött *conversations-lexikoni* pörre és a *Kritikai Lapok* című folyóirat megindítására utal. A *conversations-lexikoni* pörről lásd VADERNA 2013, 295–345. A *Kritikai Lapok* hét füzete Bajza József szerkesztésében 1831 és 1836 között jelent meg (történetéről lásd BUZINKAY–KÓKAY 2005, 71–73.).

D.: Döbrentei Gábor nevének rövidítése.

K.: Kazinczy nevének rövidítése.

A melyet t. i. én utóbbi soraimban értettem, az Pesten, mart. 9. 1841 költ. Abban ezek állanak: „Döbr olvasá fel a Tr. lajstromában a KL címjét is — — — Nekem nem mi öregek vagyunk reményem stb.: A Toldy által megadott évszám hibás, a levél 1831 márciusában íródott. Az idézetek a következő levélből valók: Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1831. március 9. = KAZLEV XXI, 5286, 478, 480. A rövidítések feloldása: Döbr = Döbrentei Gábor; Tr = Társaság (a Magyar Tudós Társaságra utalhat); KL = *Kritikai Lapok*.

Auróban, Hel. Kedvtöltésekben, Minervában, Klióban: Aurora: Kisfaludy Károly által 1821-től haláláig szerkesztett irodalmi zsebkönyv; *Helikoni Kedvtöltés:* Kis János által kiadott gyűjtemény (négy kötet, Pest, 1819–1820); *Minerva: Felső Magyar Országi Minerva*, 1825 és 1836 között Kassán kiadott folyóirat, szerkesztője gróf Desseffy József titkára, Dulházy Mihály volt; *Klió:* Kis János által kiadott gyűjteményes kötet (Kis 1825b).

Iphigenia, Delille, Thomson: Kis János Goethe-fordítása (GOETHE 1833); Jacques Delille (1738–1813) francia költő, műfordító, a francia akadémia tagja. *L'Homme des champs, ou les Géorgiques françaises* (Strasbourg, 1802) című művét Kis János ültette át magyar nyelvre *A falusi élet* címmel (Kis 1825a); James Thomson (1700–1748) skót költő és drámaíró, *Seasons (Évszakok)* című költeményének első részét *A tavasz (Thomson után, 1828)* címmel Kis János is lefordította (Kis 1846b, 318–340).

Lakos József – Hajas Tamás – Barca János – Prónay László – Balogh Péter – Matkovich Pál – Káldy János – Prónay S. – Acad. beszéd Festetics és Széchényi Fer. felett: Lakos József (?–1801) evangélikus lelkész, a nemesdömölki gyülekezet káplánja; Hajas Tamás (?–1802); Barca János (?–1805); báró Prónay László (1735–1808) csanádi főispán, királyi tanácsos; Ócsai Balogh Péter (1748–1818) főispán, országgyűlési követ, az evangélikus egyházak főgondnoka; Matkovich Pál (1743–1823) udvari tanácsos, dunántúli evangélikus egyházkerületi felügyelő; Káldy János (?–1825) dunántúli evangélikus egyházkerületi felügyelő; báró Prónay Sándor (1760–1839) az evangélikus egyház egyetemes felügyelője, az MTA igazgatósági tagja; gróf Festetics György (1755–1819); gróf Széchényi Ferenc (1754–1820). Kis ezen beszédeinek megjelenési adatait lásd Kis 1846b, XXXIX–XLVI.

TudGy, TGY: A *Tudományos Gyűjtemény* rövidítése.

Ribinyi János: Ribini János (1722–1788) evangélikus tanár, lelkész, esperes, egyháztörténész; a magyar nyelv előmozdításáról írt latin nyelvű, Sopronban megjelent 1751-es *Oratio de Cultura Linguae Hungaricae* szerzője.

Rochevoucauld: La Rochevoucauld (1613–1680) hercegi családból származó francia író, *Maximáiból* többen fordítottak.

ErdMuz: Az *Erdélyi Muzéum* rövidítése.

Min.: A *Felső Magyar Országi Minerva* rövidítése.

Tár: A *Tudománytár* rövidítése.

Muzár.: A *Muzárium* rövidítése.

Xenophon – Terentius – Cicero – Horatius – Persius – Seneca – Quintilianus – Juvenalis – Plutarchus – Longinus – Eutropius: Görög és római auctorok, akiknek műveiből Kis János fordított. Kis fordításainak megjelenési adatait lásd Kis 1846b, XXXIX–XLVI.

Nemz. Ktár: A Nemzeti Könyvtár rövidítése.

Kíftság: A Kisfaludy Társaság rövidítése.

portraitjéhez (fr.): portréjához, arcképéhez

Msban (lat.): manuscriptumban, kéziratban

hist-lit-ban (lat.): A historia litterariában, tehát az irodalom történetében.

Disc. prélim (fr.): Discussion préliminaire, bevezetést, előszót jelent.

oeconomiai (gr.): gazdasági, anyagi természetű

al. Sz: A rövidítés feloldása: al[ázatos]. Sz[olgája].

444. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. február 16.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 201.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Toldy 1842. február 9-i keltezésű levelére, amelynek csak előbb közölt fogalmazványa ismert. A levélhez három utóirat is kapcsolódik. Az első Kazinczy-nak egy Fáy Andrással kapcsolatos kézíratos feljegyzésére utal, amelyet Kis levelével együtt küldött el Toldynak. A második magyarázó jegyzés az egyik közlésre kerülő Kazinczy-levél egy szöveghelyéhez. A harmadik, autográf utóiratból megtudhatjuk, hogy Schedius Lajos várt levele még nem érkezett meg, de Bajza leveléből a szuperintendens örömmel értesült arról, hogy felvették a Kisfaludy Társaság tagjai közé.

Szövegkritika:

Csak az aláírás, egy javítás és a harmadik utóirat autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' Kisfaludi társaság számára gyűjtött pénzecskét: Előző (442.) levelében Kis ígéretet tett e célú gyűjtésre, de hangsúlyozta, hogy jelentős összeg befolyására nem számíthat.

Tóth Lőrincz: Tóth Lőrinc (1814–1903) költő, író, drámaíró, jogtudós, 1836-tól az Akadémia levelező, 1858-tól rendes tagja. A Kisfaludy Társaságnak 1837-től jegyzője, 1841–43-ban titkára is volt.

Uraságod folyó hónap 9^{kén} végzett igen kedves levelét: Utalás Toldy előző, csak fogalmazványként ismert levele tisztázatának keltezésére (443. levél).

Longin már mint lehetett le van fordítva: Kis Longinosz-fordítása 1842-ben jelent meg a KT ÉVL. III. kötetében (*Longínus a Fenségesről, görögből, jegyzetekkel*).

Diligence-kotsin (fr.): személyszállító postakocsin

sullódásra: surlódásra, nézeteltérésre, vitatkozásra

Mi munkáim kiadását illeti: Kis János munkáinak Toldy általi kiadása 1846-ban jelent meg (lásd Kis 1846b).

Fáy Andrásról: Fáy András (1786–1864) íróra vonatkozik (lásd a 310. levél jegyzeteit). Az említett Kazinczy-jegyzet nem található a levélnél.

Kazinczy levelei I^{ső} kötetének 82^{ik} lapján ez a' hely: A következő mondatokra vonatkozik: „Rendes a' mit Kultsár felől irsz, hogy Némettel akarná el-nyeretni a' jutalmat. Mellyik Némettel? a' mi kedves Németünkkel-e? Hiszen a' mi barátunk egészen más nemében excellál a' tudományoknak, mint a' mi itt kívántatik. Az olyan, mintha a' birkózók közt a' futó lépne-fel. N... valóban tanult ember, és melly nemes lelkü ember! melly szép lelkü barát, de ő nem a' philologiai karra való, és bizonyosan nem ismeri úgy Iróinkat, mint annak kell, a' ki itt másoknak elébe akar ugrani.” (Kazinczy Ferenc – Kis Jánosnak, 1805. július 29. = KAZINCZY 1842/1, XVIII., 82–83; KAZLEV III, 790, 393–394; Váczynál a levél kelte július 20., és közli Kis János itt Toldynak megküldött magyarázó jegyzetét is). A szöveghely a Kultsár–Prónay-féle pályatételre utal, bővebben lásd a 18. és a 87. levél jegyzeteit. A félreértés abból fakadt, hogy Kis nagy kezdőbetűvel írta a *német* szót, amelyből Kazinczy a német nyelv helyett Németh László barátjuk vezetéknevére asszociált.

Kultsár: Kultsár István (1760–1828), bővebben lásd a 167. levél jegyzeteit.

Miller Jakab: Miller Jakab Ferdinánd (Jacob Ferdinand Miller) (1749–1823), könyvtáros, történész, statisztikus. 1788-tól 1798-ig Nagyváradon jogakadémiai tanár, 1803-ban a Széchényi Ferenc alapította Magyar Nemzeti Múzeum könyv- és éremgyűjteményének őre, 1808-tól a múzeum igazgatója.

Németh László: Lásd az 1. levél jegyzeteit.

concurrálni (lat.): versengeni

Schedius Ur: Schedius Lajos János (1768–1847), lásd a 13. levél jegyzeteit.

B. U.: A rövidítés feloldása: *B[arátom]. U[ram].*

445. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. március 6.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 202.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János e levelével együtt küldte meg Toldynak az elkészült Longinosz-fordítást. Ismét megígérte az előző levelével együtt elküldeni tervezett, de kimaradt, Fáyra vonatkozó Kazinczy-feljegyzés megküldését. Levele végén beszámolt az Akadémia által kiadott névkönyv és a hozzá kapcsolódó mellékletek kézhezvételéről.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és a keltezés utáni „*Sietve.*” megjegyzés autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: Vett. mart. 19. 842.

A főszöveg második bekezdése előtt kapcsos zárójel, előtte Toldy rájegyzése: *n[em] jött*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Longin fordítása: Kis János Longinosz-fordítása 1842-ban jelent meg a KT ÉVL. III. kötetében, majd 1846-ban Anaximenész retorikájával együtt a *Széptani Remekírók* első kötetében.

Orthografia (gr.): ortográfia, helyesírás

mint nálom mindenkor, ugy most is a' leiróé: Kis János szemproblémái miatt műveinek kéziratait és levelei többségét különböző személyeknek diktálta (lásd a 19. levél jegyzeteit).

az Urak mint kiadók: Valószínűleg Toldyra és Bajzára vonatkozik.

Azon töredéket mellyet utolsó levelemből kifeleltem: Ezzel a levelével együtt sem küldte el, csak a következővel (446. levél) együtt, amely után valóban meg is található.

név könyv a' mellékletekkel: Pontos címe: *M. Tudós Társasági Névkönyv, Astronomiai Naplóval és Kalendáriommal 1842-re.* Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betüivel (MTT NÉVK. 1842).

446. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. március 21.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 203–204.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János korábbi ígéretéhez híven kifejti véleményét a versei tervezett kiadásához Toldy által összeállított listával kapcsolatban, megküldve neki később készült verseinek gyűjteményét is. Levelét akadémikusi feladataival kapcsolatos beszámolóval és a két utóbbi levelében megígért, de elmaradt Kazinczy-feljegyzés megküldésére történő utalással zárja.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható, amely valószínűleg a válaszlevél megírásának időpontjára utalhat: *Irtam apr 6.*

A levél után a megígért Kazinczy-feljegyzés szövegének másolata olvasható, amelyet a levél szövege után magyarázatok nélkül közlünk. Hátoldalon alul fordítva ceruzás feljegyzés: *1807. Hihetőleg a XXXII-hez tartozik, de tán a XXXV' eleje 1808. XLVII.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

verseimnek 1815-ben megjelent gyűjteményéhez: Kis János költeményeinek Kazinczy által összeállított háromkötetes kiadása (K₁₅ 1814, K₁₅ 1815a, K₁₅ 1815b).

A név-Könyvet 's a szótárnak engem illető osztályrésze iránt az utasítást: A Névkönyvről lásd az előző levél jegyzetét. A rendes tagok feladatai közé tartozott a tervezett nagyszótár számára összegyűjteni a saját tudományterületük szakszókincsét (lásd *A' Nagy Magyar Szótár' belső elrendelésének, 's miképeni dolgoztatásának terve. Utasításul a' Magyar Tudós Társaság' tagjainak.* Budán, a' Magyar Kir. Egyetem' betűivel. 1840).

történetirási némelly munkákról: Kis Jánosnak a történettudományi osztály tagjaként feladatai közé tartozott a szakterületén megjelent munkákról bírálatokat írni az Akadémia számára.

Kazinczy leveleinek annyiszor itt felejtett toldalékát most csakugyan elküldöm: Most már valóban elküldte, a szöveg a levél után olvasható a következő cím alatt, 204-es számon: *Másolata Kazinczy [!] valamelyik leveléhez tartozott datum nélküli kéziratának.* A levél megegyezik a Váczy János által kiadott KAZLEV V. kötetében 1227. szám alatt található keltezetlen Kis Jánoshoz írt Kazinczy-levél vonallal elválasztva közölt második részével (298–299.). Váczy lábjegyzete szerint ennek a résznek a kézírata ismeretlen, és a közreadott szöveg Toldy és Bajza 1842-es kiadásán alapul. „A' XLVIII-d. levélhez (I. köt. 239. l.) csatolt egy külön toldalék elhányódván, és csak a' II-d. kötet' nyomtatásakor kerülvén elé, kénytelenek vagyunk azt itt pótlólag közleni. Az is 1808. januárban iratott, 's így hangzik:” (KAZINCZY 1842/1, Pótlék. XVI–XVIII.) Ez utóbbi az itt közölt másolaton alapul.

447. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz, Pest, 1842. április 6.

Kézírata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés. 4-r. 149. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy Ferenc válasza Kis János március 21-én kelt levelére. A levél elküldött eredetije nem ismert. Mellékelve elküldte Kis János költeményeinek általa összeállított időrendi jegyzékét, kérve a szuperintendenst annak átnézésére.

Szövegkritika:

Másolat; megszólítás, záróformula, levél végi keltezés és aláírás nélkül. Az előlap felső részén Toldy utólagos rájegyzései olvashatók: *1842. apr. 6.* [kék ceruzával] *10) / 2* [piros ceruzával] *Kis Jhoz / 203. Kis János / Pest április 6. 1842.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Ngdat: Nagyságodat rövidítése.

D.: Döbrentei Gábor nevének rövidítése.

Classicaí Berek: Kis János munkái Toldy által tervezett kiadásának antik klasszikusok fordításait tartalmazó részére vonatkozhat (lásd a 443. levelet).

esetékes: esetleges

félszázados poetai pályájára: Kis János költői pályája 1791-ben indult a *Hercules választása* című Lowth-fordításával (Kis 1791).

A Ngd küldte pénz megérkezett: Valószínűleg a Kisfaludy Társaság számára gyűjtött összegre vonatkozhat.

448. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. április 7.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 205.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János még Toldy 1842. április 6-án elküldött levelének megérkezése előtt újból írt az Akadémia titoknokának, mivel eljutott hozzá Toldy második feleségének halálhíre. Levelében kifejezi részvétét és együttérzését.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vett apr. 12. 842.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

feleségétől olly kora halál által megfosztatott s fiatal korában illy hamar másodszori özvegységre jutott: Toldy Ferenc első felesége Hinka Mária (sz. 1810) 1836-ban, második felesége Tarnóczy Ida 1842. március 19-én halt meg gyermekágyi lázban. Harmadik felesége Mojsisovics Augusztia (1815–1906) volt, akivel 1843-ban házasodtak össze.

pesti fjamnak: Ifjabb Kis János pesti ügyvéd (lásd a 135. levél jegyzeteit).

öregbíti: növeli

449. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. április 24.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 206.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében válaszolt a költeményei kiadásával kapcsolatban Toldy által fölvetett kérdésekre, mellékelve megküldte neki Suetonius-fordítását, és ismételten kinyilvánította neki részvétét.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A velem közlött jegyzéket: A Toldy előző levelében említett, Kis János verseit időrendi sorrendben felsoroló jegyzékre vonatkozik.

prologust (gr.–lat.): bevezetést, előszót

Suetonius fordítását: Caius Suetonius Tranquillus (Kr. u. 69 k. – 160 k.) római történetíró, leghíresebb munkája a *Császáréletrajzok*. Kis János fordítása kéziratban maradt (vesd össze Kis 1846a, 137.).

biztos személy: A meg nem nevezett személy megbízhatóságára vonatkozhat.

utóbbi levelemben nyilatkoztatott: Kis János előző, 1842. április 7-én kelt (448.) levelére utal.

450. Kis János Toldy Ferenchez, hely és dátum nélkül, 1842. május 15. előtt

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 207.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy utólagos rájegyzése szerint 1842. május 17-én kapta meg Kis János keltezetlen levelét, amelyet az nagy valószínűséggel május első két hetében küldhetett el. A levél megírása bizonyosan április 26-a és május 15-e közé tehető, hiszen a szövegben olvasható, hogy előző leveléhez képest „néhány nappal” később írta, és Toldynak a korábbi

leveleken olvasható rájegyzései alapján legalább három napra volt szükség a levelek Sopronból Pestre történő eljuttatásához.

Szövegkritika:

Csak a búcsúformula, az aláírás és az utóirat autográf. Keltezetlen. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vett máj. 17. 1842.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A Soproni estvék három első füzetéből: A *Soproni Estvék* első füzete 1839-ben, a második 1840-ben, a harmadik és negyedik füzet 1841-ben jelent meg.

Svetonius fordítása: Lásd a 449. levél jegyzeteit.

Az ide zárt jelentést: A jelentés szövege nem található a levélnél, arra vonatkozott, hogy megjelent és hol kapható a *Soproni Estvék* negyedik füzete. A hirdetés valóban megjelent az *Athenaeumban*, az 1842. június 16-i (72.) számban az 1152. hasábon.

451. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. június 11.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 208.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy Dunaföldváron keltezett levele nem ismert, tartalmára Kis János válaszleveléből következtethetünk. Kis levelében kifejti álláspontját a Toldy által felvetett, munkái kiadásával kapcsolatos kérdésekkel kapcsolatban. Első alkalommal ad hírt levelében készülő önéletírásáról; megírja, hogy még mindig nem kapott nyugtát a Kisfaludy Társaság számára gyűjtött pénzről, és értesíti Toldyt egyházkerületi teendőiről is, amelyek miatt nem tud részt venni a júliusi pesti választmányi egyházi gyűlésen, amelyre gróf Zay Károly világi főfelügyelőtől kapott meghívást.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Duna-Földvárt irt igen becses levelére: Toldy levele nem ismert. Dunaföldvári (Tolna vármegye Dunaföldvári járás) útjának részletei nem ismertek.

Svetonius: Lásd a 449. levél jegyzeteit.

Classikai berek: Kis János munkái Toldy által tervezett kiadásának antik klasszikusok fordításait tartalmazó részére vonatkozhat (lásd a 443. levelet).

Barabással: Barabás Miklós (1810–1898) festő, grafikus, 1836-tól az Akadémia levelező tagja.

Ön biographiát: Kis János leveleiben először itt tesz említést önéletírásának, *Emlékezéseinek* készülésétől.

A nemzeti könyvtár negyedik füzetét, s a magyar akadémiai értesítő első évének első és harmadik számait: A Kisfaludy Társaság által kiadott *Nemzeti Könyvtár* első évfolyamában a nyolcadik füzetig Kisfaludy Károly munkái jelentek meg. Az *Académiai Értesítő* első száma 1840. november–december, a második 1841. január–február, a harmadik 1841. március–április keletkezéssel jelent meg.

Nagy Ignác: (1810–1854) író, a Kisfaludy Társaság pénztárnoka.

Somogy vármegyébe megyek templomszentelés végett: A templomszentelés 1842. június 29-én volt Somogydöröcskén (vesd össze PEIL 1. évf. 26. szám, 1842. szeptember 29. 313.).

választmányi egyházi gyűlésben: A magyarországi evangélikus egyházkerületek küldötteinek pesti gyűlése.

Gróf Zay: Gróf Zay Károly (1797–1871) evangélikus nagybirtokos, a magyarországi evangélikus egyház generalis inspectora (világi országos felügyelője).

452. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. június 17.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 209–211.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelével együtt elküldte Toldynak a kért kiegészítéseket Kazinczy leveleinek kiadásához, valamint a művei kiadása elé szánt bevezetést egy költeményével együtt. A levél után két Kazinczy-levélrészlet és egy *Uránia intései* című hosszú, distichonos költemény található, amely a művei kiadása elé szánt „prologussal” azonos. Ezeket magyarázatok nélkül közöljük.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A' Kazinczy leveleihez kívánt kiegészítéseket közlöm: A kiegészítések a Toldy és Bajza birtokában lévő levelekből hiányzó részekre vonatkoztak. A Kazinczy 1826. október 27-i és 1829. április 4-i Kis Jánoshoz intézett leveleihez tartozó kiegészítések szövege a levél után található Toldy Ferenc levelestárcájába bekötve. Kiadásuk: KAZINCZY 1842/2,

345–347; 357–359. Váczy kiadásában: KAZLEV XX, 4700; XXI, 4990. Váczy szerint a levelek eredeti kézírata Kis Gyula birtokában volt.

ide mellékelem munkáim Prologusát is, millyent készíthettem: Az *Uránia intései* című szövegre vonatkozik, amely tárgyánál fogva (retrospektív, létösszegző jellegű allegorikus költemény) mindenképpen alkalmas egy gyűjteményes kötet bevezetőjének, és Kis János költeményeinek Toldy-féle kiadásában valóban a kötet elején található (Kis 1846b, 5–8.).

Egy verset is mellyet papirosaim között találtam ezennel közlök discretióra bizván: Valószínűleg nem az *Uránia intéseire* vonatkozik, de más vers nem található a levél után. Minden bizonnyal a következő (453.) levélben említett „Ovidféle kis elégia” lehetett.

453. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. július 14.

Kézírata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 212–213.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy június 22-én írt levele nem ismert. Kis János válaszához mellékelte az *Uránia intései* javított változatát.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és a mellékelt költeményben néhány javítás autográf.

Az Ovidféle kis elégia ez előtt két vagy három esztendőekkel készült: Az első bekezdés utolsó sora és az évszám utólag alá lett húzva piros ceruzával, feltehetőleg Toldy által.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A mult Junius 22^{én} költ becses levelét: Toldy levele nem ismert.

A nyugtatványok: Minden bizonnyal a korábbi levelezésükben említett Kisfaludy Társaság számára gyűjtött összeg átvételéről kiállított nyugtákra vonatkozik.

Az Ovidféle kis elégia: Az előző levélben említett, „papirosai között talált” versre vonatkozhat. Pontos címe és szövege nem ismert.

Pestre a gyűlésre lemenni: Valószínűleg az Akadémia őszi, 13. nagygyűlésére vonatkozott, amelyet 1842. november 21–26. között tartottak Pesten (vesd össze SZÉCHENYI 1937, 648–650.).

Urania intései. 2d dolgozat: A költemény Kis János által átdolgozott, második változata a levél után található.

**454. Kis János Székács Józsefhez, hely és dátum nélkül, 1842. július 28. előtt
[levélrészlet]**

Kézirata:
Ismeretlen.

Megjelenése:
PEIL 1. évfolyam 17. szám, 1842. július 28.

Keletkezése:

Kis János ezen hozzá írott levelének részleteit Székács József közölte a vegyes közlemények rovatban olvasható *Nagy Pál és a' komáromi evang. egyház* című írásában. A cikk alsószopori Nagy Pál komáromi evangélikus lelkész nyugalomba vonulása alkalmából méltatja annak érdemeit. Kis János levelének keletkezési körülményei ismeretlenek, pontos keletkezési ideje sem ismert. Emlékezéseinek első közleményében ír alsószopori Nagy Pállal való találkozásáról, aki németországi egyetemi tanulmányai idejére „egy győri gazdag ’s gyermektelen koros asszonytól” „nem csekély stipendiumot vagy segedelem-pénzt” eszközölt ki Kis számára (Kis 1845, 72–73.).

Szövegkritika:

Székács írásában csak két összetett mondatot közöl Kis leveléből idézetként. A főszövegben az érthetőség kedvéért a cikk egész zárórészét betűhíven közöljük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Nálánál: Alsószopori Nagy Pál (1762–1845) győri tanár és rektor, majd révkomáromi evangélikus lelkész.

Jótekonyságának én magam is jeles tanúja vagyok: Lásd Kis 1845, 72–73.

455. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. augusztus 12.

Kézirata:
MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 214.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében megírja Toldynak a művei kiadásával kapcsolatos kéréseire vonatkozó véleményét, beszámol *Emlékezései* készüléséről, és kéri Toldyt, hogy írja meg, mekkora összeggel tartoznak fiával együtt a Kazinczy-levelek kiadási költségének fedezésére. Leveléhez néhány munkáját és fordításainak jegyzékét is mellékeli.

Szövegkritika:

Egy lábjegyzet, néhány kiegészítés és az utolsó bekezdéstől autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vett aug 16. 1842*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Ovidius: Publius Ovidius Naso (Kr. e. 43 – Kr. u. 17/18) római költő

pius est patriæ facta referre labor: (*Tristia* II. 322.) Az Ovidius-idézet magyar fordítása: Kegyes munka a haza dolgait elbeszélni. Egyed Antal műfordításában: „Szép is honnunknak szólani dolga felül.” (OVIDIUS 1826, 46.)

si licet exemplis in parvo grandibus uti: (*Tristia* I. 3. 25.) Helyesen: *si licet exemplis in parvis grandibus uti*, az Ovidius-idézet Szabó Lőrinc fordításában: „Hogyha szerény példát nem tör szét büszke hasonlat” (OVIDIUS 2002, 15.).

pius laborral (lat.): kegyes munkával

A ház, mellyben születtem: Az itt említett rajz alapján készült rézmetszet megtalálható Kis versei Toldy-féle kiadásának belső címlapján (KIS 1846b).

Reminiscentiákhoz (lat.): visszaemlékezésekhez

Minerva: A *Felső Magyar Országi Minerva*, Kassán kiadott folyóirat 1825–1836 között (lásd a 349. levél jegyzeteit).

nemzeti könyvtár: A Kisfaludy Társaság kiadványsorozata.

B. Lakoshoz: Báró Lakos János (1776–1843) hadtörténeti író, tábornok, az MTA tiszteletbeli tagja, Kazinczy és Kis János barátja (lásd a 291. levél jegyzeteit).

M. Matkovich István: (1770–1849) középbirtokos nemes, hétszemélynök, Matkovich Pál udvari tanácsos fia, 1835-től a Dunántúli Evangélikus Egyházkerület világi felügyelője, amely tisztséget korábban apja is betöltötte. Kis János közeli barátja volt (lásd KIS 1845, 139–141.). Egyházkerületi felügyelői hivatalába való beiktatásakor Kis János mondott üdvözlő beszédet, amely nyomtatásban is megjelent (KIS 1835).

Polyclet leveleit: Lásd a 404. levél jegyzetét.

albizálásom (lat.–ném.): A külföldi egyetemekre készülő protestáns diákok adománygyűjtő utazása, az *album* szóból ered.

fiammal együtt: Kis Lajosra vonatkozik (lásd a 135. levél jegyzeteit). Kis Lajos anyagilag is támogatta Kazinczy leveleinek kiadását (lásd a 431. levél jegyzeteit).

Mit Barátom uram egyik legjelesebb költőnk kiadásáról ír: Valószínű, hogy Toldy a Döbrentei Gábor által sajtó alá rendezett, 1842 nyarán megjelent Berzsenyi Dániel-életműkiadásról tudósította Kist (BERZSENYI 1842). Toldy később részletes recenziót közölt a szóban forgó kiadásról, amely több folytatásban jelent meg a *Magyar Szépirodalmi Szemlében Berzsenyi Dániel összes Munkái. Költelem és folyóbeszéd. Közre bocsátotta meghagyása szerint Döbrentei Gábor* címmel (Magyar Szépirodalmi Szemle 1847. I. évf. 2. szám, 1847. január 10., 17–21; I. évf. 3. szám, 1847. január 17., 38–44; I. évf. 6. szám, 1847. február 7., 86–92; I. évf. 7. szám, 1847. február 14., 106–111; I. évf. 19. szám, 1847. november 7., 289–294; I. évf. 21. szám, 1847. november 21., 324–328; I. évf. 22. szám, 1847. november 28., 339–343.).

Achilles: Akhilleusz görög hős Homérosz *Íliász*ában.
Polükle' levelei' kéziratát: Kis János fordításáról lásd feljebb.
B. Uramnál: Barátom Uramnál

456. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. augusztus 13.

Kézirata:
MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 215.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:
Kis János előző, augusztus 12-i leveléhez egy nappal később írt kiegészítése, amelyben az *Uránia intései* című költemény szövegén tett néhány változtatást küldött meg Toldynak.

Szövegkritika:
Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:
Uránia intéseit: Kis János e költeményéről lásd a 452. és 453. levél jegyzeteit.
Uránia: A görög–római mitológiában a 12 múzsa egyike, a csillagászat múzsája.
m. t.: A rövidítés feloldása *m[agyar]. t[udós]*.

457. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. augusztus 22.

Kézirata:
MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 216.

Megjelenése:
Kiadatlan

Keletkezése:
Kis János levelével együtt néhány korábbi nyomtatott munkáját küldte meg Toldynak művei tervezett összkiadásához.

Szövegkritika:
Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

néhány nyomtatott munkácskáimat: Pontosan nem ismert, hogy mely munkákról lehetett szó, a szövegben csak a két visszaküldendő nyomtatvány van cím szerint megemlítve.

Hajas Tamás: Lásd a 443. levél jegyzetét.

Hajas Tamás felett mondott predikációt: Lásd Kis 1802b.

Matkovich ur: Matkovich István (lásd a 455. levél jegyzeteit).

Matkovich ur üdvözlését: Lásd Kis 1835.

Würth Károl: Würth Károly (?–?) soproni városi ügyész és tanácsnok

tárnok széknél: A tárnokmester által vezetett felsőbb bíróság, a szabad királyi városok közül az ún. tárnoki városok (Sopron is ezek közé tartozott) fellebbezhettek ide polgári ügyekben (BÁN 1989, II. kötet, 194–195.).

Mártiny Fridrik: Martiny Frigyes (1801–1885) soproni városi tanácsnok, 1835-től belső tanácsos, 1842-től városkapitány és országgyűlési követ, 1846–1848-ig polgármester, 1848-tól főbíró, követte a kormányt Debrecenbe, főbírói tisztségétől 1849-ben távollétében megfosztották, a szabadságharc leverése után visszavonult a közéletről (ARANYKÖNYV 2002, 18–19.).

Forster kalmár: Forster? (?–?) kereskedő, nem sikerült azonosítani.

Sem a' születési ház-rajzárol sem fiatalkoromi kéziratomról még eddig bizonyost nem írhatok: Toldy ezen kéréseiről először Kis 1842. augusztus 12-i (455.) levelében olvashatunk.

458. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. szeptember 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 217.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen válaszlevele előtt két levelet is kapott Toldytól, mindkettő ismeretlen. A levél szövege után a benne említett orvosi recept másolata és utóiratként a küldött ívek visszajuttatásával kapcsolatos jegyzés található.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél végén beragasztott cédulán a következő megjegyzés olvasható, minden bizonnyal Toldytól:

Goulard víz helyett a' levélben Gloubervíz vagy mi van írva hibásan

A diktált levélben több sajátos írásmódú szó is szerepel, ezeket változtatás nélkül közöljük.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Két utóbbi becses leveleire: Toldy ezen levelei nem ismertek.

Emlékezeseimből: Kis János készülő önéletírása (*Kis János Superintendens Emlékezései életéből maga által feljegyezve*). Belőle csak az első két közlemény jelent meg a szerző életében, a befejezetlen harmadik közlemény csak évtizedekkel később jelent meg (Kis 1845, Kis 1846a, Kis 1890).

scenát (gr.–lat.): jelenetet

atyám: Kis Sándor (1739/1741–1817) rábaszentandrási telkes jobbágy, akit később fia érdemeire tekintettel földesura, Festetics Ignác felszabadított az úrbéri terhek teljesítése alól. Halálának időpontjáról Kis a következőt írta: „Az én jó édes Atyám a’ mult ősszel 78 esztendőskorában költözött el, ’s olly szerentsés volt, hogy utolsó órájáig meg tartotta tsendes szelid nyugalmát szívének.” (Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1818. február 14. = KAZLEV XV, 3557, 481.) Másfél évvel később viszont már csak 76 esztendősként mondja: „mert jó Atyámhoz sokban hasonlítok erre nézve is, ki pedig hetvenhat esztendőket élt.” (Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1819. augusztus 13. = KAZLEV XVI, 3777, 488.)

Schiller Fridolinja: Friedrich Schiller német költő *Út a vashámorba* (*Der Gang nach dem Eisenhammer*) című 1797-es balladájának jámbor hőse.

A’ Pesti nagy gyűlésre: Az Akadémia évenként megtartott nagygyűlésére utal, időpontjáról lásd a 453. levél jegyzeteit.

flegma (gr.): hurut

Bárolakosnak: Bárány Lakos János (1776–1843), lásd a 291. levél jegyzeteit.

varixok (lat.): Visszeres csomók (*varix, -icis*), jelentése Pápai Páriz Ferenc szótára szerint: „Érnek meg-tsomózása az ember’ lábain.” (PÁPAI PÁRIZ 1995, 576.)

Glouber vízzel: Toldy utólag beragasztott jegyzése szerint helyesen *Goulard víz*. A Goulard-víz ólomtartalmú ecetes oldat, amelyet visszerproblémák kezelésére használtak. A levél leírója valószínűleg a Glauber-sóval tévesztette össze, amely erős hashajtó.

borolgattatva: gyakori borogatással

horizontalis (gr.–lat.): vízszintes, horizontális

Liderrel vagy Kriehuberrel: Bécsi portréfestők. Lieder Frigyes (1780–1859) német-magyar portré- és miniatúrafestő, litográfus. Josef Kriehuber (1800–1876) osztrák festő, litográfus.

stylre (lat.): stílusra

A’ könyvtár’ hatodik füzetétis: A Kisfaludy Társaság által kiadott *Nemzeti Könyvtár* sorozat első folyamában megjelent *Kisfaludy Károly minden munkái* 2. kiadásának hatodik füzetére vonatkozhat (vesd össze KT ÉVL. IV. kötet, 1844, 43.).

környülmént (rég.): körülményt

Guzmics: Guzmics Izidor (1786–1839), lásd a 393. levél jegyzeteit.

Ar: laurus unci[am] semis / Tinct[ura]: stramonium / scrup[ulum]: unum: A lemásolt latin–német recept olvasata és értelmezése bizonytalan. Valószínűleg a laurus (borostyán/babér) magjából fél uncia és Datura stramonium (Csattanó maszlag) felhasználásával

készített 1 scrupulusnyi alkoholos oldatra (tinctura) vonatkozik; a scrupulus régi orvosi mértékegység [magyarul terecs vagy kövecs] (=1,46 g) (vesd össze RÁDÓCZY 1979, 236.). A készítményből a recept szerint reggel és este kellett 30 cseppet cukorral bevenni.

D. Kriner: Valószínűleg Dr. Peregrin Kriner von Eibsee (1809–1871) orvos-altábornagy (Oberstabsarzt), a receptet ő állította ki báró Lakos Jánosnak 1839. november 6-án.

Würth: Würth Károly (?–?) soproni városi ügyész és tanácsnok

Martini: Martiny Frigyes (1801–1885), lásd a 457. levél jegyzeteit.

Tárnok széknél: lásd a 457. levél jegyzeteit.

B. U.: Barátom Uram

459. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. szeptember 21.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 218.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Nem tudjuk, hogy előző levelére kapott-e már választ Toldytól, mivel itt is az előző (458.) levelében már érintett témákkal kapcsolatban írt.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és a „*Sietve*” megjegyzés autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

lábam baja: Részletesen lásd Kis János előző, 1842. szeptember 10-én kelt (458.) levelében.

Kriehuberral lefestettem magamat: Josef Kriehuber (1800–1876) bécsi osztrák biedermeier portréfestő, munkáit nagy precizitás jellemezte, az általa festett kép alapján készült metszet található Kis János poétai munkái 1846-os Toldy-féle kiadásának elején (Kis 1846b).

fiam: Kis Lajos (lásd a 135. levél jegyzeteit).

Lajosomnál: Kis Lajosra vonatkozik.

460. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. szeptember 23.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 219.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelével együtt ismét küldött részleteket készülő *Emlékezéseiből* Toldynak.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és a „*Sietve.*” megjegyzés autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

emlékezéseimből: Kis János készülő *Emlékezéseire* vonatkozik.

Pallo András: Palló András Sopron megyei királyi ügyigazgatósági ügyvéd.

dicséretes készületü fiját: Nem sikerült azonosítani.

Lajosom: Kis Lajos (lásd a 135. levél jegyzeteit).

János fiamnak: Ifjabb Kis János pesti ügyvéd (lásd a 135. levél jegyzeteit).

Kazinczy: Kazinczy Ferenc (1759–1831), lásd a 11. levél jegyzeteit. Az említett nyomtatvány Kis Jánoshoz írt leveleinek Toldy és Bajza által sajtó alá rendezett kiadására vonatkozik (KAZINCZY 1842/1–2).

461. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. október 12.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 220.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Toldy 1842. október 6-án kelt ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vettem oct. 16. 842*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Ódor Rudolf: (?–?) soproni ügyvéd.

Molnár utzában 96^{dik} szám alatt: Az V. kerületi Molnár utca elnevezését 1874-ben magyarosították hivatalosan, korábbi hivatalos neve 1790-től az azonos jelentésű német Müllner Gasse volt (lásd RÁDAY 2013, 420–421.).

az évlapokat s azokban kivált Longinust: A Kisfaludy Társaság évlapjaira és Kis 1842-ben, a harmadik kötetben megjelent Longinosz-fordítására (KT ÉVL. III. kötet, 230–344.) vonatkozik.

meghűtés: meghűlés? Ízületi vagy idegrendszeri probléma is lehetett a leírt tünetek alapján.

veszikátor (lat.): vesicator, vesicatorium, hólyaghúzó, vérkeringést elősegítő tapasz

Sajnálom hogy képemet acélba nem vetettem le: Valószínűleg a művei összkiadásának elejére szánt, nyomdai sokszorosításra alkalmas metszetre vonatkozik.

Guzmics iránti észrevételemre tökéletes felvilágosítást vettem abból, mit barátom uram ír: Toldy említett 1842. október 6-i levele nem ismert, így nem tudhatjuk pontosan, hogy mire is utalhatott Toldy Guzmics kiadási szándékának említése kapcsán.

Kazincyné: Kazinczy Ferenc özvegye, gróf Török Sophie ekkor már halott volt. 1842. február 14-én halt meg Nagyváradon. Érdekes, hogy Kis János még több mint fél évvel később sem értesült róla.

két olly ügyes bíráló: Nem ismert, hogy kik lehettek az *Emlékezéseiből* küldött részek bírálói. Talán Toldyra és Bajzára vonatkozhat.

Egy nagy bajom a stylre nézve az, hogy nem tudom hol éljek az elbeszélésben perfectumokkal s hol imperfectumokkal: Kis Jánost az 1790-es évektől kezdve foglalkoztatta az elbeszélésben használandó igeidők kérdése. Korábban Aranka Györgynek is írt (lásd 13. levél) ezek használatával kapcsolatos bizonytalanságairól. Mindennek háttérében a magyar nyelv múltidejű igeidőrendszerében bekövetkező változások állhattak, hiszen a korábban négyféle múltidővel kifejezett jelentésárnyalatokat egyre inkább határozószók és igeekötők használatával kezdték érzékeltetni.

Utóbbi levelemben az orvosi tanács kérése: Lásd Kis János 1842. szeptember 10-én kelt (458.) levelét.

Kazincy leveleiből: Kazinczy Kis Jánoshoz írt leveleinek Bajza és Toldy által sajtó alá rendezett kiadására vonatkozik (KAZINCZY 1842/1–2).

reconvalescens (lat.): lábadozó

462. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1842. november 23.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 221–222.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János leveléhez Toldy kérésének megfelelően mellékelte válogatott fordításainak jegyzékét.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

küldök itt egy jegyzéket: A Toldy levelestárcájában 222-es számon *Nevezetesebb fordított darabjaim* cím alatt található jegyzéket a levél után közöljük.

Polyklét leveleinek: Kis János fordításáról lásd a 404. levél jegyzeteiben.

A zsebkönyv: Kalendárium és zsebbevaló könyv. Kis János által kiadott gyűjteményes kötetek, 1797 (1798-ra), 1798 (1799-re) (lásd Kis 1797 és Kis 1798d).

Az ifjuság barátjának: Kis János által két kötetben kiadott fordításgyűjtemény (Kis 1816).

Luther: Martin Luther (1483–1546) német reformátor, teológus, énekszerző.

Helikoni kedvtöltések: Helikoni Kedvtöltés a' Magyar Literaturának Némelly Barátjai Által. Szépirodalmi lap Pesten 1819–1820-ban, összesen négy kötete jelent meg. Kis János szerkesztette, a cím a kiadó Trattner János Tamástól származott, Kis beleegyezése nélkül: „Trattner kiadá azon idő írásról, mellyről utolsó levelemben úgy tetszik emlékeztem, a' tudósítást, de a' *Heliconi pihenő órák* helyett *Heliconi kedv töltést* tett tizimül, nem tudom kinek tanácsára. Igen restellem, hogy hirem nélkül ilyen változtatásokat megenged magának, 's attól félek, hogy még több e'féle szabadságokat is fog próbálni.” (Kis János – Kazinczy Ferencnek, 1819. február 27. = KAZLEV XVI, 3708, 311.)

Müller János: Johannes von Müller (1752–1809) svájci történétíró és államférfi

Baco: Sir Francis Bacon (1561–1626) angol arisztokrata, filozófus, államférfi

Az erdélyi Muzeum: Erdélyi Muzéum, Döbrentei folyóirata, 1814–1818 között jelent meg tíz füzetben.

Az angol szemléloból: A Joseph Addison (1672–1719) angol esszéista, újságíró által szerkesztett *The Spectator* című napilapra utalhat (1711–1712).

Pope: Alexander Pope (1688–1744) angol költő

Sas: Thaisz András (1789–1840) által szerkesztett folyóirat, 1831 és 1833 között jelent meg.

Wieland: Christoph Martin Wieland (1733–1813) német költő, író

A Minervában: Felső Magyar Országi Minerva, Kassán kiadott folyóirat (1825–1836).

Montesquieu: Charles Louis Secondat de Montesquieu (1689–1755) francia arisztokrata, író, filozófus, politikai gondolkodó.

Montaigne Mihályról: Michel Eyquem de Montaigne (1533–1592) francia esszéíró. Az esszé műfajának megteremtője.

A tudománytár: A Magyar Tudós Társaság folyóirata (1834–1844).

Weis: François Rodolphe de Weiss (1751–1802) francia ezredes, bővebben lásd a 410. levél jegyzetét.

A tudományos gyűjtemény: Tudományos Gyűjtemény, az első magyar tudományos folyóirat (1817–1841).

Athenaeum: A „romantikus triász” folyóirata (1837–1843).

463. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. január 21.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 223.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János hangsúlyozottan nem hivatalos levelében korábbi leveleivel ellentétben tegezve fordul Toldyhoz mint barátjához.

Szövegkritika:

Csak a „*barátod 's tisztelőd, Kis János*” aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Most nem a Titoknoknak, hanem Barátomnak irok: A levél nem hivatalos jellegére utal a továbbiakban a korábbi levelekben került megszólítás alkalmazása is.

Te 's egyéb pesti barátim: Valószínűleg a „romantikus triász” tagjaira utal; hogy rajtuk kívül még kikre vonatkozhat, nem dönthető el egyértelműen.

Boileau: Nicolas Boileau (1636–1711) francia költő, a francia klasszicizmus teoretikusa.

Faites-vous des Amis prompts a' vous censurer / Qu'ils soient de vos écrits les confidens sinceres, / Et de tous vos defaux les zelés adversaires: A francia idézet forrása Boileau *L'Art Poétique* című költeménye (Chant I. 186–188.), Erdélyi János műfordításában: „Legyenek barátid, kik megbíráljanak, / Őszinték s ismerők minden munkáidat, / Üldözzék kegyetlen szívvvel hibáidat.” (BOILEAU 1885, 19.)

Hogy képem köztetszést nyert: A korábbi levelekben említett Kriehuber által készített portréjára vonatkozhat (lásd a 459. levél jegyzeteit).

a magyar akadémiai értesítőből: Mindegyik szám előlapján a következő tájékoztatás olvasható: „E' lapok időről időre minden, az academiái gyűlésekben előforduló 's közzé tételre alkalmas tárgyakat, valamint az intézetet illető fontosabb hivatalos jelentéseket közlik. – Kaphatók Eggenberger J. és fia academiái könyvtárosoknál 's általok a' két haza' minden hiteles könyvtárosainál.” A Kis által említett első szám 1840. november–december, a negyedik 1841. május–június–július, az ötödik 1841. augusztus–szeptember keltezéssel jelent meg.

T. Horváth Mihály Ur: Horváth Mihály (1809–1878) történétíró, katolikus pap, később csanádi püspök, a szabadságharc leverése után emigrálni kényszerült.

a nagy szótár kidolgozása iránt ujj terv készítés bizottt egy válaszmányra: Az akadémiai nagyszótárra vonatkozó új tervről lásd AKÉRT 1844, 7. szám, 223–225.

464. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. március 13.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 224.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelét Perlaky dunántúli evangélikus lelkészen keresztül juttatta el Toldyhoz, megírva neki, hogy *Emlékezései* kéziratát és más esetleg neki szóló küldeményeket visszaújtján Perlaky elviheti hozzá Sopronba.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél hátlapján a félbevágott címzésből a jobb szélén a következők láthatók: *Tekintetes / Kir. Professor / társaságok tag // Urak utzája 4*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Ha Emlékezéseim már Pesten nem kellenek: Lásd az előző, 1843. január 21-én kelt (463.) levélben.

N. T. Perlaky Senior Ur: Perlaky Dávid (1786–1857) dunántúli evangélikus lelkész (Bezi), senior (esperes), egyházkerületi főjegyző. Kis János temetésén ő mondott búcsúbeszédet 1846. február 22-én Sopronban (PAYR 1905, 57–63.).

Urak utzája: Az V. kerületben a mai Kecskeméti utca – Károlyi utca – Petőfi Sándor utca régi neve (vesd össze RÁDAY 2013, 602.).

465. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. április 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 225.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében kéri Toldyt, hogy verseinek tudomására jutott kalózkiadásával kapcsolatban tegye meg a szükséges lépéseket. Megírja neki, hogy Perlaky levele szerint *Emlékezései* kéziratát Toldy másra bízta, és az még nem érkezett meg hozzá. Levele utóiratában Kis örömét fejezi ki Toldynak az Egyetemi Könyvtár igazgatójává kinevezésével kapcsolatban, és érdeklődik a kinevezés hátterével kapcsolatban.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Trattner és Károlyinál verseim első kötete megjelent: A hirdetés szövege a következő volt: „Trattner és Károlyinál Pesten megjelentek: Superint. Kis János versei. Első kötet, kötve 40 kr. pengőben.” Kis a következő számra hivatkozott: PESTI HIRLAP, 236. sz. (1843. április 6.), 232; ez a hirdetés már egy héttel korábban is megjelent: PESTI HIRLAP, 234. sz. (1843. március 30.), 216. Kis János verseinek ezen kalózkidadását valószínűleg sikerült letiltatni.

néhai Trattner Tamás: Trattner János Tamás (1789–1824) pesti nyomdász és könyvkereskedő (lásd a 198. levél jegyzeteit).

Perlaky Senior ur: Lásd az előző (464.) levél jegyzeteiben.

barátom Uram a magyar királyi egyetemi könyvtár igazgatójává van kinevezve: Kis itt a következő hírré utalt: „Kinevezés. Ő cs. s apost. királyi felsége Fejér György prépost, kanonok és k. tanácsost a’ m. kir. egyetemi könyvtár’ igazgatóságától végkép fölmentvén, helytartó igazgatóvá prof. dr. Schedel Ferencz m. academiái titoknokot méltóztatott legkegy. kinevezni.” PESTI HIRLAP, 236. sz. (1843. április 6.), 225.

Fejér György Ur: (1766–1851), lásd a 167. levél jegyzeteit. Fejér 1824-től 1843 áprilisáig volt az Egyetemi Könyvtár vezetője, utóda Toldy lett, 1843-ban ideiglenesen, 1844-től véglegesítve.

466. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. július 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 226.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János válasza Toldy ismeretlen levelére.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a’ késő feleletet is köszönettel vettem: Toldy ezen levele nem ismert.

a’ Nemzeti könyvtár’ őrzése ’s gondviselése: Valójában az Egyetemi Könyvtárra vonatkozhat [lásd az előző (465.) levél jegyzeteit]. Toldy 1843 áprilisától volt a könyvtár megbízott vezetője, 1844-ben véglegesítették.

Sopron, Julius 10^{diken} 1843.: A levél keltezése megegyezik a következő (467.), a RAL anyagában található hivatalos levélével. A két levél eltérő megszólítása arra utal, hogy az egyik a barátoknak szóló magánlevél, a másik pedig az Akadémia titoknokának szóló hivatalos levél.

467. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. július 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 11/1843

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János előző magánlevelével egy napon hivatalos levelet is intézett az Akadémia titoknokához. Korára és hivatali elfoglaltságaira hivatkozva megírja Toldynak, hogy az Akadémia által tervezett nagyszótár munkálataiból nem tudja elvégezni a rá eső feladatot. Tudatában van annak, hogy rendes tagi kötelességeit nem képes saját és a Társaság elvárásainak megfelelően teljesíteni. Ennek ellenére szeretné megtartani rendes tagságát, mivel az érte járó fizetésből meg tudja jelentetni azon munkáit, amelyeknek üzleti alapon történő kiadására nem lát esélyt, és véleménye szerint a lemondása esetén helyébe lépő tag még nélkülözni tudja ezt a jövedelmet.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél előlapjának bal szélén a következő utólagos rájegyzések olvashatók, feltehetően Toldytól: *171 dik szám 843:142 Vett. jul. 17kin 1843*

A hátlapon a következő utólagos rájegyzések szerepelnek: *Kgy. 1843. 152 és 11/1843*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

a' nagy szótárnak engem illető osztályrészét: Lásd a 446. levél jegyzeteit.

rendes tagi kötelességemet: A Magyar Tudós Társaság rendes tagjainak kötelességeiről lásd a 471. levél jegyzetét.

azon érdemes tag, ki utánam a' fizetésre számot tarthat, ezt nélkülözheti 's tőlem nem irigyl: A vidéki rendes tagok fizetése évi 300 forint volt. Kis János helyét a történettudományi osztály vidéki rendes tagjai között halála után nem töltötték be, és az 1847. decemberi nagygyűlés után erre már nem is volt lehetőség, új tagokat csak az 1858. december 15-én megnyitott nagygyűlésen lehetett választani, és ekkor már nem tartották külön számon a helybeli és a vidéki tagokat (lásd ANGYAL 1903, 31.).

468. Kis János Beliczay Jónáshoz, Sopron, 1843. december 1.

Kézirata:

EOL, III. e. 32. 285.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Beliczay (eredetileg Bellicz) Jónás (1764–1845), eredeti családneve Bellicz. 1799-ben Nagy István szuperintendens avatta lelkésszé, előbb Szentantalfán, majd 1803-tól Vanyolán, 1806-tól Nagyalásonyban, 1809-től haláláig Kemeneshőgyészen evangélikus lelkész, 1831–1842-ig kemenesi esperes, táblabíró, alkalmi versek és gyülekezeti énekek szerzője, Kis János közeli barátja és lelkéssztársa, akiről *Emlékezéseiben* is ír, a második közleményben életrajzát is közli (lásd Kis 1845, 191–192, 203; Kis 1846a, 44, 80–87). Kis kövágóörsi prédikátorsága alatt ismerkedett meg vele, barátságuk egész életükön át tartott.

A Hering János káplánhoz intézett levél a Beliczaynak írt levél mellékletének tekinthető.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

káplánja: segédlelkésze

boszontására: bosszantására

A' Pesti egyházi és iskolai lapokban foglalt rágalmak: Lásd PEIL 1. évf. 1842. évi 25. szám (szeptember 22.), α. ω. aláírással jegyzett cikk: *Még több a' dunántúli evang. superintendentiának nagy-geresdi gyűléséről, jul. 21–23.*, 301–303; PEIL 2. évf. 1843. évi 4. szám (január 28.), Wimmer Ágoston cikke: *Terplán ur és a' puczincziak; Schneller ur és a kőszegiek, és szabad választás!*, 48; és PEIL 2. évf. 1843. évi 13. szám (április 1.), Edvi Illés Pál cikke *Indítvány-javaslatok, a' dunántúli evangélikusok' közelgő egyházkerületi gyűlésére*, 145–149. A cikkek szerzői azzal vádolták Kist, hogy a lelkészek kinevezésénél ajánlási jogával visszaélve nem veszi figyelembe a gyülekezetek választását, valamint hogy különbséget tesz a városi és falusi gyülekezetek között. Ezeknél jóval durvább támadás volt a Kist és Beliczayt személyében is sértő „véleménycikk”, amely a PEIL 2. évf. 1843. évi 42. szám (október 21.), 507–509. lapjain jelent meg *Gamma* álnév alatt. Címe: *Scenák a' dunántúli ev. egyh. kerület' f. é. Jul. 12–14. Győrött tartatott gyűlésének 3-dik üléséből.*

emlékezéseimben, ha Superintendensi életemet szándékom szerint leirhatom: Az 1890-ig kéziratan maradt harmadik közleményben Kis ezekkel kapcsolatban a Har-

madik szakaszban (*Megjegyzéseim némely ellenem nyilvánított vádakra*) fejtette ki véleményét, de ez halála miatt befejezetlenül maradt (Kis 1890, 688–692.).

A' Superintendensi hivatalról lemondani: Kis János akadémiai rendes tagságához hasonlóan szuperintendensi hivatalát is haláláig viselte, a lemondás gondolata csak foglalkoztatta idős korában, de ilyen döntést végül nem hozott.

Hering János: Hering János (1814–1894) evangélikus lelkész. Kis János avatta lelkésszé 1841-ben, 1841–1845 között Beliczay mellett káplán (segédlelkész) Kemeneshögyészen, majd 1888-ig ugyanott lelkész (KERTÉSZ 2013, 230.).

házolással: látogatással, más házaknál való időzéssel

mesternél: tanítónál

Principálisa (lat.): előjárója, felettese

469. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1843. december 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 227.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János leveléhez csatolva két példányt küldött a *Soproni Estvék* 5. füzetéből három lefordított Propertius-elégiával együtt.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Soproni estvéim 5-dik füzetéből: Kis János ezen gyűjteményes kötete 1844-ben jelent meg Sopronban.

három Elegiát is Propertiusból: Kis János ezen Propertius-fordításai *Propere első könyvének három első elegiája* cím alatt jelentek meg verseinek Toldy-féle kiadásában (Kis 1846b, 435–437.). Sextus Aurelius Propertius (Kr. e. 48 k. – Kr. e. 15 k.) római költő, Cornelius Gallus, Tibullus és Ovidius mellett a Kr. e. 1. század második felében virágzó római szerelmi elégiaköltészet képviselője.

Verseim kiadását illetőleg: Kis János verseinek Toldy által tervezett kiadása *Kis János poetai munkái* címmel 1846-ban jelent meg Pesten (Kis 1846b).

kiszemelés: válogatás

470. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. március 15.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 228.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János *Emlékezései* kiadásával kapcsolatban fordul levelében Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: Jutt. mart. 21. 844.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

már nagyrésztint készen vannak: A szuperintendensi működését bemutató harmadik közlemény ennek ellenére befejezetlen maradt, pedig pont arról gondolta a levél alapján Kis, hogy a protestáns prédikátorok biztosan meg fogják venni. Valószínűleg hivatali teendői és betegségei akadályozták meg Kist a befejezésében, de elképzelhető, hogy az is hozzájárulhatott elkedvetlenedéséhez, hogy Toldy sem talált üzleti alapú kiadót művéhez, amelynek első két közleményét végül saját költségén Sopronban jelentette meg.

az első kötet nagy része barátom Uramnál van: Lásd korábbi Toldyhoz írt leveleiben (458, 460, 463. levelek).

471. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. április 18.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 19/1844

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében akadémiai feladataival és *Emlékezései* kiadásával kapcsolatban fordult az Akadémia titoknokához.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap tetején Toldy utólagos rájegyzései olvashatók: 90szvk. 84 ¾: 128 Vettem apr. 22. 1844.

A hátlapon piros viaszpecsét és postai bélyegzőkön: *PESTH 22 APR.* és *OEDENBURG 19. APR. 1844.* Ezek alapján megállapítható, hogy három napra volt szükség a levél Sopronból Pestre való kézbesítéséhez. A címzés részletesen felsorolja a Toldy által betöltött pozíciókat. Ez a főszöveg után közölve.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

olly értekezésnek, millyent az akademia méltósága kívánna: A rendes tagok feladatairól lásd MTT NÉVK. 1845, 32. o. 17. pont, 38. o. 4–5. pont. (A Magyar Tudós Társaság nevét 1840-ben változtatták a jelenleg is használt Magyar Tudományos Akadémiára, azonban a kiadványok címében a korábbi megnevezés az 1850-es évekig használatban maradt.)

vette-e azon leveletem: Az előző, 1844. március 15-én kelt (470.) levélre utal. *macrobotica és diatetica* (gr.): Lásd a 423. levél jegyzeteit.

472. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. május 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., RAL 19/1844

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében öregségére és hivatali elfoglaltságaira hivatkozva tájékoztatja az Akadémia titoknokát azon szándékáról, hogy tervezi a közeljövőben a rendes tagságáról való lemondást.

A RAL-katalógusban erre a levélre vonatkozó cédulán tévesen úgy van feltüntetve, mintha valóban le is mondott volna rendes tagságáról. A szintén a RAL anyagában található Kis János akadémikusi fizetéséről kiállított nyugták közül az utolsó bizonyítja, hogy valójában haláláig rendes tag maradt, hiszen halála után 1846-ban fia, ifj. Kis János még fölvette az arra a félévre járó összeget, amelyben édesapja meghalt (RAL „Kis János 26 nyugtája a Számláknál”, jelzet nélkül).

Szövegkritika:

Az előlap tetején Toldy utólagos rájegyzései olvashatók: *110szvk. Vett máj. 16. 844*

A lap alján, a saját kezű aláírás alatt a szintén autográf *Fordíts.* kifejezés olvasható, azonban a hátsó oldalon csak a jelzet található. Minden bizonnyal félbe lett vágva a levélpapír, és a másik fele, amelyen a feltételezhető utóirat volt, hiányzik.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Uraságod' két utóbbi hivatalos felszólításainak: Valószínűleg a nagyszótár munkálataiban való részvételre és az évenként készítendő értekezésre vonatkozhat (lásd a 446., a 467. és a 471. levelet és jegyzeteit).

ezen intésnek nem sokára fogok is engedni: Kis János valójában soha nem mondott le rendes tagságáról, ezt bizonyítják a RAL anyagában található, akadémiai fizetéséhez kapcsolódó nyugták is (RAL „Kis János 26 nyugtája a Számláknál”, jelzet nélkül).

az 1845re készitendő Névkönyvben: Az Akadémia által évenként megjelentetett, a tagok névsorát és munkásságát bemutató kiadvány. Az 1845-ös Névkönyv 68. oldalán „A' tagok' magányos munkálatai” fejezetben Kis János neve alatt csak „Emlékezések. III-dik köt. KI.” szerepel.

Svetonius fordítása: Kis János Suetonius-fordítása elkészült, de nem jelent meg (lásd a 449. levél jegyzeteit).

473. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. május 10.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 229.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János előző hivatalos levelével (472.) egy napon kelt magánlevele Toldyhoz.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: Vett máj. 16 844[.]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

azon szivességéért mellyel Emlékezéseim' kinyomatása végett annyit fáradozott: Kis János 1844. március 15-én írt (470.) levelében kérte először Toldy segítségét *Emlékezései* megjelentetésével kapcsolatban, kérését április 18-án írt (471.) levelében is megismételte. Toldy ezen levelekre írt feleletei nem ismertek.

E' munkám' sorsát is Barátom Uramra bízom. Ha míg élek világra jöhet, Barátom Uram által kívánom világra jövését akármikor is eszközöltetni: Nem tudjuk pontosan, hogy mi készítette Kis Jánost ezen álláspontjának megváltoztatására, hiszen *Emlékezései*nek első két közleményét végül saját költségén jelentette meg. Erről 1844. augusztus 11-én kelt (479.) levelében számol majd be Toldynak.

474. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz, hely nélkül, 1844. május 16. [Fogalmazvány]

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés. 4-r. 149. sz.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Toldy Ferenc Kis János 1844. május 10-én kelt (472. és 473.) leveleire adott válaszelevélnek fogalmazványa. Az utólagos rájegyzések alapján Kis leveleit május 16-án kapta meg, és még aznap megfogalmazta válaszát a bennük foglaltakra.

Szövegkritika:

Helymegjelölés nélküli autográf levélfogalmazvány, sok rövidítéssel. A különleges jelekkel jelöltek főszövegben feloldva. Feltűnő továbbá az *s*, ill. *ny* betűk jellegzetes írásmódja, valamint a névelőt sokszor hozzáköti a következő szóhoz, de ez nem feltétlenül jelent ortográfiailag egybeírást.

Utólagos rájegyzések az előlap felső részén: *1844. máj. 16.* [kék ceruzával] / *1844. május 16. 229. Kis János* [ceruzával] / *I.* [piros ceruzával] / *15.)* [lap jobb szélén vertikálisan]

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

május 10. költ mind hivatalos, mind barátságos sorait: Az előző két Kis János-levele (472. és 473.) vonatkozik. A hivatalos levél a RAL anyagában, a magánlevél Toldy levelestárcájában található az MTA KIK Kézirattárában.

e lépésre: A rendes tagságról való lemondás kilátásba helyezésére vonatkozhat.

acad.: Academia, a Magyar Tudós Társaságra vonatkozik.

Kgy: kisgyűlés

r. tagokhoz: r[endes]. tagokhoz

a Memoirok esetének: Toldy arra utalhatott, hogy nem sikerült kiadót szereznie, aki vállalta volna saját költségén Kis János *Emlékezéseinek* megjelentetését.

millyet én szeretek benne: Valószínűleg itt Toldy a munka eredetiségére utalt.

közöns.: közönség

már sajtóhoz közel Koltői munkák: Kis János verseinek Toldy által összeállított kiadása 1846-ban jelent meg (KIS 1846b).

Kilian: Ifj. Kilián György (1805–1877) pesti könyvkereskedő és kiadó (lásd SENNOVITZ 1900, XVIII–LXIV).

énekeskönyvet is adott: A Kis János által a győri evangélikus gyülekezet felkérésére szerkesztett énekeskönyvre vonatkozik (lásd KIS 1811).

p m.: p[oétai] m[unkák].

475. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. május 19.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 230.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János megírása után három nappal már meg is kapta Toldy levelét, amelyre azonnal válaszolt.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Utólagos rájegyzések: 83 [fejvel lefelé]

[körbélyegzőn:] *OEDENBURG 19 MAI 1844*

[bélyegzőn:] *PESTH 23 MAY*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

levelemben jelentett nem annyira eltökélésemre: Kis János akadémiai rendes tagságról való lemondásra vonatkozó szándékára utal (lásd a 472. levél jegyzeteit).

a protestans egyházi lapokba: *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* címmel 1842 és 1848 között Pesten megjelenő pedagógiai jellegű hetilap, szerkesztői Székács József, Török Pál és Taubner Károly voltak. A benne közölt, Kis Jánost támadó kritikákról lásd a 468. levél jegyzeteit.

bármilyen csekély díj huzásától: A rendes tagsággal járó javadalmazásról lásd a 409. levél jegyzeteit. A RAL anyagában található nyugták szerint Kis János vidéki rendes tagként félévente 150 forintot vett fel.

Berzsenyi összes művei kiadóját: Döbrentei Gáborra vonatkozik, róla lásd az 53. levél jegyzeteit. Kis itt Döbrentei Berzsenyi-kiadására utal (BERZSENYI 1842), amelynek az előszavában megfogalmazott, Kazinczy ellen felhozott vádakát *Emlékezéseiben* megcáfolta (vesd össze Kis 1846a, 91–98.).

Emlékezéseim tehát ha jöhetnek jőjenek napfényre akkor mikor lehet: Érdekes módon Kis János *Emlékezései* kiadásával kapcsolatos álláspontját nem sokkal ezután megváltoztatta, és az első két közleményt saját költségén megjelentette Sopronban.

Lelki áldozatok imádságokban és énekekben: Kis 1812 és újabb kiadásai (vesd össze Kis 1846a, 142–143.). Keletkezéséről lásd a 201. levelet és jegyzeteit.

Landerer: Landerer Lajos (1800–1854) pesti nyomdász és könyvkereskedő.

476. Kis János Székács Józsefhez, Sopron, 1844. június 24.

Kézirata:

EOL, III. e. 32. 307.

Megjelenése:

PEIL 1844/29. (1844. július 20.) „Bibliai táborozások. I. Kis János superintendens a’ fordítóknak üdvet!” (681–682.)

Keletkezése:

Kis János levelében kifejezi egyetértését a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban* megjelent, új magyar nyelvű bibliafordítás készítésére irányuló tervvel. A levél szövege kisebb változtatásokkal megjelent a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban* (1844, harmadik évfolyam 29. szám, július 20., 681–682.) a rá adott válasszal együtt (Válasz, 682.). A közölt levélszöveg a rá adott válasszal együtt: „*Kis János superintendens a’ fordítóknak üdvet!* Bibliánk uj ’s az eddigieknél jobb magyar fordítását én is nagyon szükségesnek tartom; ’s az e’ végre az egyházi lapban jelentett alapelveket általánosan helyben hagyom, valamint azt is, hogy a’ fordítást ne sokan, hanem csak vagy egy, vagy egypár hozzáértő ’s együtt lakó férfi készítse; de részemről a’ fordításra külön jegyzéseket öregségem és többféle dolgaim miatt nem ígérhetek.”

„Válasz. Hogy főtisztelendőséged elveinkre nézve egyet ért velünk, ennek örvendünk, ebben büszkélkedünk; hogy öregsége ’s többféle dolgai miatt jegyzéseket nem *ígérhet*, ezt méltatjuk ugyan, de sajnáljuk is, ’s azzal hízelgünk magunknak, hogy ha mutatványainkban elkövetett hibáink szükségessé tennék, főtisztelendőséged azt, a’ mit *nem ígérhetett, tenni* kész leend.”

Szövegkritika:

A levél eredeti kézírata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Székács József: (1809–1876) költő, műfordító, egyházi író, pesti evangélikus lelkész, később püspök. 1826–1829 között a soproni líceum tanulója, a Soproni Magyar Társaságnak is tagja volt. Kis János felismerte tehetségét, és pártfogolta. Soproni diákéveiről lásd GYÖRFFY–HUNYADI 1986, 72–75. 1835-ben Berlinben bölcsészdoktori oklevelet szerzett. 1836-tól az Akadémia levelező tagja, 1870-től tiszteletbeli tagja, 1839-től a Kisfaludy Társaság tagja. 1842–1848 között Török Pál pesti református lelkésszel közösen szerkesztette a *Protestáns Egyházi s Iskolai Lapot*. 1860-tól a Bányai Evangélikus Egyházkerület püspöke, 1865–1868 között országgyűlési képviselő is volt. Visszaemlékezéseit Kertész Botond rendezte sajtó alá (SZÉKÁCS 2008).

az egyházi lapban jelentett alapelveket: A Székács József által is szerkesztett *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* 1844. évfolyamában új magyar bibliafordításra vonatkozóan

a következő cikkek jelentek meg a harmadik évfolyam 24. számában (1844. június 15.): *Sürgős igazítani valók*. Horvát János. (551–553.); *Biblia kell*. Dr. Bloch és Dr. Székács. (553–559.). További cikkek a témában ugyanebből az évfolyamból: 29. szám 681–685; 31. szám 743–744. (legvégén Nyilatkozat.); 34. szám 815–816. (legvégén Nyilatkozat és kérelem.); 45. szám 1057–1063; 49. szám 1165–1168.

477. Kis János Felix Wachterhez, Sopron, 1844. július 13.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 308.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében arra kéri Felix Wachter nagyszombati könyvkereskedőt, hogy a *Soproni Estvék* füzetéből eladott példányok árát az el nem adott példányokkal együtt adja át a Sopronból Nagyszombatba látogató Poßwick prédikátornak.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A gót betűs német levél szövege a sajtó alá rendező magyar fordításában:

„Felix Wachter nagyszombati könyvkereskedő úrnak.

Tekintetes Úr!

Miután vállalni szíveskedett Soproni Estvéim néhány példányának árusítását, ezért 1841. május 24-én a harmadik füzetből 12 példányt, példányát 1 forint 15 krajcár konvenciósi értméért; 1842. május 12-én a negyedik füzetből 12 példányt, példányát 1 forint 10 krajcár konvenciósi értméért; 1843. december 29-én az ötödik füzetből szintén 12 példányt, példányát 1 forint 12 krajcár konvenciósi értméért küldtem el önnek. Mivel Sopron és Nagyszombat között nem könnyű az érintkezés, és most lelkész kollégámon, Poßwick prédikátor úron keresztül nagyon kedvező alkalom adódott, tisztelettel arra kérném önt, hogy az eladott példányok árát a még el nem adott példányokkal együtt adja át ennek a barátomnak. Egyébiránt illő nagyrabecsüléssel vagyok Sopron 1844. július 13-án stb.”

Felix Wachter: (?-?) nagyszombati könyvkereskedő és kiadó

Tyrnau: Nagyszombat német megnevezése, ma Trnava, Szlovákia.

Oedenburg: Sopron német megnevezése.

Poßwick: Christian Poßwick (1799–1877) soproni német evangélikus lelkész, neve magyarosan Poszwick/Poszvék Keresztély alakban is használatos. A soproni líceum-

ban, majd a bécsi protestáns teológiai tanintézetben tanult, utána Karintiában működött lelkészként, majd 1832-ben hazatérve a soproni líceum tanára lett, 1840-től soproni lelkész, 1870-ben nyugalmomba vonult. Kis János temetésén gyászbeszédet mondott (POSZVÉK 1846).

478. Kis János Szegedy Ferenchez, Sopron, 1844. július 22.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 312.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egyetlen ismert levele Szegedy Ferenchez. Mezőszegedi Szegedy Ferenc (1786–1848) korábbi Zala vármegyei első alispán, országgyűlési követ, Verőce vármegye adminisztrátora, császári és királyi titkos tanácsos, septemvir és főispán, az MTA igazgatósági tagja, Kisfáludy Sándorné Szegedy Róza (1775–1832) öccse a levél címzettje. Kis János idősebb fia, Lajos nála volt joggyakornok, és principálisával együtt látogatást is tett apjánál Sopronban (vesd össze 291. levél), tehát Kis János és Szegedy Ferenc a levél keletkezése idején már régóta ismerhették egymást. Kis *Emlékezéseiben* is ír vele való kapcsolatáról (lásd Kis 1846a, 40.).

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegekzlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Straner August: Stráner Ágoston (1820–1894) kötcsei birtokos, bérlő és jegyző.

az én derék káplánomnak: Stráner György (1815–1883) evangélikus lelkész, Kis János avatta lelkésszé 1843-ban. 1843–1846 között soproni segédlelkész, majd 1848-ig Győrben, utána haláláig Kötcsén működött.

a' keszthelyi Georgikonba: Gróf Festetics György által alapított mezőgazdasági iskola, bővebben lásd a 20. levél jegyzeteit.

fizetéses tanulók: Ösztöndíjas tanulók, a Georgikon tanulóinak különböző kategóriáiról lásd SÜLE 1967, 51–79.

sikerisíti: sikeressé teszi

479. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. augusztus 11.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 231.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János *Emlékezéseinek* kiadásával kapcsolatos korábbi álláspontját megváltoztatva úgy döntött, hogy saját költségén Sopronban megjelenteti művét, amely döntéséről ezen levelében adott először hírt Toldynak.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap jobb felső sarkában Toldy utólagos rájegyzése olvasható: *Vett. aug. 15.*

[hátlapon postai bélyegzőkön:] *PESTH 15 AUG.* és *RAAB*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Emlékezéseim iránt arra határoztam magamat, hogy azokat saját költségemen kinyomassam. Kis János korábbi leveleiben (vesd össze 473. és 475. levél) még azt írta Toldynak, hogy munkájának megjelentetését nem tartja sürgősnek, és Toldyra bízta a kiadásával kapcsolatos teendőket, halála esetére pedig fiaira bízta a műve feletti rendelkezést. Az okok, amelyek álláspontjának megváltozásához vezettek, még nincsenek kellőképpen tisztázva.

A Soproni Estvék öt első füzetéből: *A Soproni Estvék. Literatúrai Egyveleg* kötetének megjelenése évszám szerint: 1839 Első füzet, 1840 Második füzet, 1841 Harmadik és Negyedik füzet, 1844 Ötödik füzet.

magyar Casinók: Széchenyi által angol mintára meghonosított, a társadalmi elit rendszeres találkozóhelyének szánt intézmény, a Pesti Casino mintájára a vidéki városokban is alakultak hasonló társaskörök.

Thomson tavaszát: Thomson angol költő versének fordításáról lásd a 443. levél jegyzeteit.

a' felső Magyar országi Minerva: *A Felső Magyar Országi Minerva* 1825 és 1836 között Kassán kiadott folyóirat, szerkesztője gróf Dessewffy József titkára, Dulházy Mihály volt.

RAAB: Győr német neve. A levél hátoldalán található postai bélyegző arra utal, hogy Sopronból Győrön keresztül jutott el Pestre, a pesti bélyegző alapján négy nap alatt.

480. Kis János Kis Lajoshoz, Sopron, 1844. augusztus 18.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 316.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János idősebbik fiához, a bécsi protestáns udvari ágensi hivatalt betöltő Kis Lajoshoz intézett levelében megbízza fiát az új magyar felirattal ellátott egyházkerületi pecsétnyomó elkészíttetésével, továbbá pártfogásába ajánlja a levelet vivő, Bécsben teológiai tanulmányokat folytatni szándékozó fiatalembert, Leitgeb Jánost.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

A levél után a következő jegyzés olvasható: *Augusztus 28kán Pesti fiamnak írtam levelet, mellyben többek között arról is tudósítottam, hogy az idei pesti generalis Conventre ő is ki van Superintendentiánk részéről követnek nevezve.*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Kis Lajos udvari Agenshez: Kis Lajos, Kis János idősebbik fia a bécsi udvarnál az evangélikus egyházi ügyek intézője volt (lásd a 135. levél jegyzeteit).

Leitgeb János: Soproni diák, aki a bécsi protestáns teológiai akadémián szándékozott továbbtanulni. Hazatérése után soproni tanító lett.

a' bécsi theologiai institutumban (lat.): Az I. Ferenc által 1821-ben felállított bécsi protestáns teológiai intézet volt a német egyetemek látogatásának tilalma idején a magyarországi protestánsok lelkészképzésének egyetlen lehetősége.

paedagogiát (gr.): nevelőséget, házi tanítói állást

Pesti fiamnak: Ifj. Kis János pesti ügyvéd (lásd a 135. levél jegyzeteit).

pesti generalis Conventre (lat.): A magyarországi evangélikusok Pesten tartott általános gyűlése, amelyen valamennyi egyházkerület képviseltette magát.

481. Kis János Lehr Andrásához, Sopron, 1844. szeptember 16.

Kézirata:

OSZK Kt., Levelestár

Másolata:

MTA KIK Kt., Ms 145

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János ezen levelének kézírata az OSZK Kézírtárában található. A katalóguscédulán ismeretlen címzett szerepel, pedig a levél hátlapján olvasható címzés alapján a levél egyértelműen Lehr András sárszentlőrinci evangélikus „professor Urnak” szól. Az MTA KIK kézírtárában őrzött, Vértesy Jenő által készített másolatán nincs feltüntetve az eredeti kézirat lelőhelye.

Lehr András: (1806–1873) 1831-től a sárszentlőrinci (Tolna vármegye) evangélikus gimnázium tanára, a latin nyelv alapos ismerője, Petőfit is tanította. 1853-tól haláláig a soproni líceum tanára volt. Életéről lásd HAJAS 1938, 3–7.

A levélben Kis János Rajcsányi János velegi evangélikus prédikátor Pesten megjelentetett munkáját ajánlja Lehrnek tankönyvként történő használatra.

Szövegkritika:

A levél hátlapján feltört piros viaszpecsét és a címzés mellett *Kis János kézírata 1844* utólagos rájegyzés is olvasható, de a kézírás nem Kis Jánosé, hanem diktált levélről van szó. Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Rajcsányi János: (1815–1889) velegi evangélikus lelkész, korábban nevelő a báró Podmaniczky családnál. Részt vett az 1848–1849-es szabadságharcban, tankönyvíró, középiskolai és teológiai tanár Sopronban, vadosfai lelkészként halt meg.

Magyarország története az első ifjuságnak: Rajcsányi tankönyvnek szánt munkája, 1843-ban jelent meg Pesten (RAJCSÁNYI 1843).

oskolai könyvnek (rég.): iskolai tankönyvnek

482. Kis János Pucz Ferenc rákosi plébánoshoz, Sopron, 1844. október 4.

Kézírata:

EOL, III. e. 32., 329.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János Toldy Ferenchez írt 1844. november 15-én kelt (484.) levelében említette a minden valószínűség szerint Toldy kérésére a Kultsár–Prónay-féle pályázat harmadik helyezettjével, Pucz Antal nagybajcsi plébánossal kapcsolatban általa szerzett információkat. Ezt az információszerzést egyértelműen bizonyítja a szintén Pucz vezetéknév

viselő katolikus paphoz intézett levél, amelyre az említett Toldyhoz szóló levél szerint választ is kapott, amely azonban nem ismert.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Pucz Ferencz: Pucz (Putz) Ferenc (1795–1866) budai születésű római katolikus pap, a teológiai tudományok doktora. Tanulmányait Győrött és Pesten végezte, 1819-ben szentelték pappá. 1819-től 1827-ig tanulmányi felügyelő, Rákoson (ma: Fertőrákos) plébános 1825–1847-ig, 1836-tól a ruszti kerület esperese is. 1847-től győri kanonok, 1853-tól címzetes apát (BÉDY 1937, 274–275.).

Pucz Antal: (1767–1831) római katolikus pap, nagybajcsi plébános, a Kultsár–Prónay-féle pályázaton munkája harmadik díjat nyert.

Nagy-Bajcsi Káplán: Pucz Antal 1798-ban lett nagybajcsi plébános, tehát Kis János itt nem emlékezett pontosan a beosztására.

a' fellebb említett pálya munkáján: Pucz pályaműve a következő címmel jelent meg: *Értekezés a nemzeti nyelv tökéletesítése és terjesztése módjáról* (PUCZ 1824). Más nyelvészeti munkája külön lenyomatként nem jelent meg.

483. Kis János Garay Jánoshoz, Sopron, 1844. november 8.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 329. és 331.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A Garayhoz szóló levél szövege minimális eltérésekkel kétszer is szerepel a leveleskönyvben, különböző kezek által bemásolva a 329. és 331. oldalakon. Az egyik másolat keletkezése november 8., a másiké november 18.

Kis János levelében válaszolt a Garay által a Kisfaludy Társaság nevében hozzá intézett felszólításra, amelyre feleletül levelével együtt egy rövid munkáját küldte meg a Társaságnak.

Garay János (1812–1853) költő, író, szerkesztő. 1812-ben született Szekszárdon, Pécsen, majd Pesten tanult, 1833-tól Mátray Gábor mellett a *Regélő* és a *Honművész* című lapok segédszerkesztője. 1838-ban a *Hírnök* című politikai lap szerkesztőségében dolgozott Pozsonyban, 1839-től a *Jelenkor*, 1845-től az *Életképek* munkatársa. 1839. november

23-án az Akadémia levelező tagjává választották. 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja, 1844-től helyettes titkára, 1845-től rendes segédtitkára.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézírata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolatokon alapul. A csekély eltéréseket mutató második változatot itt közöljük:

T. Garay János urnak.

Tekintetes Ur!

A' hozzám érkezett becses felszólításra az ide mellékelt csekelységet küldöm feleletül. Vegye ezt a' tisztelt társaság annak jeléül, hogy igyekezetét igen becsülöm 's munkálatait buzgó részvétellel kísérem. Egyuttal örvendve jelentem, hogy irói érdemeivel az Ur már régen meg nyerte szives tiszteletemet, mellyel álhatatosan vagyok Az urnak lekötelezett szolgálója. Kis János m. k. November 18^{án} 1844.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az ide mellékelt csekelységet: A levéllel együtt elküldött munka nem ismert.

a' tisztelt Társaság: A Kisfaludy Társaságra vonatkozik, amelynek Garay 1842-ben lett tagja, 1844-től helyettes titkára, 1845-től rendes segédtitkára.

484. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1844. november 15.

Kézírata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 232–236.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében megírja Toldynak, hogy utolsó leveleire súlyos megbetegedése miatt nem tudott válaszolni. Megköszöni a Toldytól kapott, pontosan meg nem nevezett ajándékot, tudósításokat és javaslatokat. Megküld néhány, az *Uránia intései* című költeményének szövegében tett változtatást, és Toldy kérdésére válaszolva közli, hogy a Kultsár–Prónay-féle pályatétel harmadik helyezettjéről, Pucz Antalról is szerzett információkat. A levél végén található kicsit reszketeg autográf aláírás alátámasztja Kisnek a levél elején említett megromlott egészségi állapotát.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A hátlapon piros viaszpecsét. A levél szövege után Toldy levelestárcájában a 233-as és 234-es számú *Fordítmányaim s utánozataim.* cím alatti

jegyzék, utána a 235-ös számú, főként az 1805-ös Kultsár–Prónay-féle pályatételre vonatkozó feljegyzések, majd pedig a 236-os számú művészetekre, irodalmi társaságokra és időszaki kiadványokra vonatkozó kérdésekből álló rövid jegyzet található. A legvégén Toldy utólagos ceruzás megjegyzése olvasható: „*nincs rájuk felelet*”.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Bécsben a' fiamnál: Kis Lajos bécsi udvari ágensnél (lásd a 135. levél jegyzeteit).

formális cholera: A leírt tünetek alapján nem dönthető el egyértelműen, hogy valóban kolerát kapott-e Kis, vagy más súlyos emésztőszervrendszeri fertőzést.

leveleire: Nem tudjuk, hogy hány levelet írt Toldy Kisnek 1844 augusztusa és november között. A levelek tartalmára Kis válaszából következtethetünk.

A' küldött becses ajándékot: Nem tudjuk, pontosan mi lehetett.

Urania intését: Pontos címe *Urania intései*. Kis János disztichonos költeménye, amelyet versei Toldy-féle kiadása bevezetésének készített. Szövegének két változata az 1842. június 17-i és július 14-i keltezésű Toldyhoz írt (452. és 453.) levelei után olvasható.

A' magyar nyelv' kimiveltetése iránt tett pályakérdésre: Az 1805-ös Kultsár–Prónay-féle pályatételre vonatkozik (lásd a 18. és a 87. levél jegyzeteit).

Pucz Antal: Római katolikus pap, nagybajcsi plébános, bővebben lásd a 482. levelet és jegyzeteit.

Mercier után Tableaux de Paris című könyvből: Louis-Sébastien Mercier (1740–1814) felvilágosodás kori francia író, filozófus, irodalomkritikus és újságíró. *Le tableau de Paris (Párizsi életképek)* című munkája 1781–1788 között jelent meg 12 kötetben.

Creuzer Fridrik: Georg Friedrich Creuzer (1771–1858) német filológus, orientalista és mítosz kutató, egyetemi tanár.

Veisz ezredes: François Rodolphe de Weiss (1751–1802), bővebben lásd a 410. levél jegyzeteit.

Wachler: Valószínűleg a később előforduló *Wackler* is rá vonatkozik. Johann Friedrich Ludwig Wachler (1767–1838) irodalomtörténész, könyvtáros, a teológia és a történettudomány professzora.

Robertson és Remer: William Robertson (1721–1793) skót történetíró; Julius August Remer (1738–1803) német egyetemi tanár, Robertson munkájának német fordítója és átdolgozója (lásd KONTLER 2006 és KONTLER 2014).

Eichhorn: Johann Gottfried Eichhorn (1752–1827) göttingeni professzor, orientalista, teológus és történetíró.

Wackler: Helyesen Wachler, lásd fentebb.

Montaigne: Michel de Montaigne (1533–1592).

Wieland: Christoph Martin Wieland (1733–1813).

Cicero: Marcus Tullius Cicero (Kr. e. 106 – Kr. e. 43).

Herder: Johann Gottfried Herder (1744–1803).

Verulámi báró Baco: Francis Bacon (1561–1626).

Montesquieu: Charles Louis Secondat de Montesquieu (1689–1755).

Thomson: James Thomson (1700–1748) skót költő és drámaíró.

D'Arnaud: Valószínűleg François-Thomas-Marie de Baculard d'Arnaud (1718–1805) francia költő, író, drámaíró.

Barthelemy: Jean-Jacques Barthélemy (1716–1795) francia abbé, író és numizmata. Leghíresebb művének teljes magyar fordítása BARTHELEMY 1820–1821. Kis János csak részleteket fordított belőle.

Johnson s Lichtenberg: Samuel Johnson (1709–1784) angol író, esszéista, kritikus, lexikográfus; Georg Christoph Lichtenberg (1742–1799) német fizikus, író és filozófus, göttingeni egyetemi tanár. Lichtenberg lefordította és átdolgozta Johnson *Lives of the Most Eminent English Poets* című művének *The Life of Pope* című fejezetét, Kis János fordítása valószínűleg ezen alapult.

D'Alembert: Jean le Rond d'Alembert (1717–1783) francia matematikus, fizikus és filozófus, enciklopédista.

Steele: Sir Richard Steele (1672–1729) ír származású angol író, lapszerkesztő.

Müller János: Johannes von Müller (1752–1809) svájci német történétíró.

Mózer: Valószínűleg Friedrich Karl Freiherr von Moser (1723–1798) német politikus, író.

De la Bruyere: Jean de La Bruyère (1645–1696) francia író és moralista.

Baylenak levele Shaftesburyhoz: Pierre Bayle (1647–1706) francia író és filozófus, valláskritikus; Anthony Ashley Cooper, Shaftesbury harmadik grófja (third earl of Shaftesbury) (1671–1713) angol politikus, filozófus, író.

Kulsár és Baró Pronay: Kultsár István (1760–1828) és báró Prónay László (1735–1808).

Pánczél Pál: Pántzél Pál (1755–1831) kendilónai református lelkész, földrajztudós. Pályaműve a következő címmel jelent meg: *A' magyar nyelvnek állapotjáról, kimíveltethetése módjairól, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet.* Írta Pántzél Pál kende lónyai ref. prédikátor Erdélyben (PÁNTZÉL 1806).

Gyarmaty deak ujsága: Gyarmathy János (1810–1883) veszprémi egyházmegyei áldozópap, teológiai doktor 1838-ban alapította a *Magyar Szion* egyházi hír- és enciklopédiai lapot. 1840-ben megszűnt a magyar nyelvű lap, de 1842-ig latin nyelven még megjelent *Sion. Organon Ecclesiastico-Litterarium* címmel.

Szenczi: Szenczy (Szenci) Imre József (1798–1860) katolikus pap, klasszika-filológus, botanikus. 1841-től tordai Szaniszló Ferenc (1792–1869) nagyváradi püspökkel kiadta a *Religio és Nevelés*, valamint a *Fasciculi ecclesiastico-litterarii* című folyóiratokat.

485. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz, Sopron, 1844. november 28.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 333.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egészségi állapotára hivatkozva kéri Széchenyit, hogy engedélyezze távollmaradását a Magyar Tudós Társaság nagygyűléséről.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

magyar tudós társaság: Az MTA jogelődje.

a' magyar tudós társaság idei nagy gyűlésén: Az Akadémia tizenötödik nagygyűlését 1844. december 16–24. között tartották Pesten (vesd össze AKÉRT 1844, 223–243.).

486. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. január 28.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 237.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelével együtt néhány rövid görög és latin fordítását küldte meg a Kisfaludy Társaság számára.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Cato verseiből: Megjelent 1846-ban a KT ÉVL. VI. kötetében, XXI. *Cato' verspárjai Kis Jánostól*. cím alatt (334–348.). Forrása a *Dionysii Catonis Disticha de moribus ad filium* címen ismert, Kr. u. 2. században (lehet, hogy 3–4. sz.) keletkezett, az idősebb Catónak tulajdonított ismeretlen szerzőségű erkölcsi verspárok prózai bevezetővel, 57 rövid maximával és négy könyv moralizáló mondásokkal hexameterpárokban. Kis János ez utóbbi négy könyvet fordította le.

pythagorasi aranymondatok: Megjelent 1846-ban a KT ÉVL. VI. kötetében, XXII. *Pythagoras' arany mondatai közöl*. *Kis Jánostól*. cím alatt (349–350.). A hozzá kapcsolódó szerkesztői megjegyzés szerint: „Itt csak néhány mutatvány közöltetik, miután a' Társaság jónak látta a' régiség' e' becses hagyományát rövid bevezetéssel együtt, Hellen Könyvtára' II. kötetébe felvenni.” (349.) Kis teljes fordítása valóban megjelent a Hellen

könyvtár második kötetében (KIS–SZABÓ 1846). Forrása a Χρυσῶ ἔπη (*Khrüsza epé*) cím alatt ismert, Püthagorasznak tulajdonított ismeretlen eredetű 71 görög hexameter. *aranymondatok*: „aranymondások”, moralizáló életviteli szabályok

487. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. február 2.

Kézirata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 238.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében megírja Toldynak, hogy egy „becsületes soproni polgár” felajánlotta, hogy pesti útján elviszi Pestre küldendő leveleit, és el is hozhatja neki visszaútján az esetleges onnan érkező küldeményeket. A levél autográf utóirata árnyalja a meg nem nevezett illető becsületességére vonatkozó előbbi megállapítást, hiszen benne Kis figyelmeztette Toldyt, hogy pénzt mégsem lenne tanácsos vele küldeni. Kis ennek ellenére megbízhatott a levél vivőjében, hiszen nem feltételezte róla a rábízott levél esetleges felbontását és elolvasását.

Szövegkritika:

Csak az aláírás és az utóirat autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

egy becsületes soproni polgár: Az illető személye nem ismert.

488. Kis János Székács Józsefhez, Sopron, 1845. február 22.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 347.

Megjelenése:

A kísérőlevél kiadatlan, a levélhez mellékelt jelentés a PEIL 4. évf. 10. szám, 1845. március 9. 240. oldalán jelent meg „*Soproni Estvék*” *felőli jelentés* címmel.

Keletkezése:

Kis János kísérőlevelében a *Soproni Estvék* Eggenberger és Heckenast pesti könyvtárosoknál található el nem adott példányainak iskolai jutalomkönyvnek való felajánlására

vonatkozó, Toldynak is elküldött jelentés beiktatását kéri a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*ba a szerkesztő Székácsról. Érdekes módon a mellékelt jelentés keltezése egy nappal későbbi, mint a kísérőlevél. Székácsról lásd a 476. levél jegyzeteit.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Engenberger József és Heckenast Gustáv: Eggenberger József (1768–1850) és Heckenast Gusztáv (1811–1878) pesti könyvkereskedők és kiadók.

Examenkori (lat.): Az év végi vizsgákra vonatkozik.

Schedel Ferenc: Toldy Ferenc (1805–1875), lásd a 369. levél jegyzeteit.

489. Kis János a tanítóintézetek elöljáróihoz, Sopron, 1845. február 23.

Kézirata:

MTA KIK Kt., Történl. 2-r. 26.

Megjelenése:

PEIL 4. évf. 10. szám, 1845. március 9. 240.

Keletkezése:

Kis János 1844. augusztus 11-én kelt (479.) levelében említette először a *Soproni Estvék* köteteiből Pesten lévő el nem kelt példányokkal kapcsolatos adományozási szándékát. A Toldyhoz szóló, 1845. február 24-i (490.) levél szerint a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap*ban közzétett felhívás az oktatási intézmények igazgatóihoz szól, kiket arra kér, hogy jelezzék igényüket a *Soproni Estvékből* jutalomkönyvnek szánt példányokra Toldynál Pesten, és a nekik juttatandó példányokat saját költségükön szállíttassák el június 10-ig.

A felhívás eredményességét bizonyítja a következő sajtóközlemény, amellyel a kőszegi evangélikus gimnázium tanára, Turcsányi Lajos (1798–1854) reagált Kis könyvadománnyára a PEIL hasábjain:

„Kőszegi adatok ’s jegyzések, 1) Szíves hála főtiszt. és nagys. superintendens urunknak, ki nemcsak a’ soproni estvék tíz példányával (=50 kötet) volt kegyes megajándékozni iskolánkat, hanem azon kívül még falusi életből tíz, Sokrates nevezetességeiből tíz és Persius satyráiból 25 példányt méltóztatott tanítványaink iparának ’s erkölcsi maguk-viseletének jutalmazásául küldetni.

Jegy. Tisztelt főpásztorunk ezen nagyszívűsége által nem maga, hanem az ifjúság – a’ nemzet érdekét mozdítja elő. Vajha találkoznának évenként olly könyvvarusok, kik gazdag tárukból több példányokat áldoznának illyenkép a’ haza oltárára! Hisz ők ez által nemcsak az ifjúság érdekét lennének előmozdítandók, hanem magukét is; valószínű

levén, hogy az illy megjutalmazás által a' tudományok megkedvelése, 's ez által minden bizonnyal a' könyvolvasás és könyvvásárlás is előmozdítatik." (PEIL 4. évf. 26. szám, 1845. június 29. 622–623.)

Szövegkritika:

Csak az aláírás és két kiegészítés autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Eggenberger József: Eggenberger Józsefről lásd a 201. levél jegyzeteit.

Hekkenast Gusztáv: Heckenast Gusztáv (1811–1878) pesti könyvkereskedő és nyomdász.

examenkori (lat.): A tanév végi vizsgákra vonatkozik.

490. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. február 24.

Kézirata:

MTA KIK Kt., Történl. 2-r. 26.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében közli Toldyval a *Soproni Estvék* el nem kelt példányainak jutalomkönyvként történő szétoosztására vonatkozó döntését, megküldve neki a levél keltezése előtti napon datált, iskolaigazgatókhoz intézett felhívását, amelyet levelével egy napon juttatott el a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* szerkesztőjéhez is.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

protestans iskolai és egyházi lapok szerkesztőjéhez: A *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* című folyóirat 1842-ben indult, szerkesztői Székács József, Török Pál és Taubner Károly voltak.

valamelyik politikai lapba: Az ekkor Pesten kiadott politikai lapokról lásd BUZINKAY–KÓKAY 2005, 88–97. A hirdetés nem jelent meg ezekben a kiadványokban.

a' mult Augustus 30^{dikán} irt levelében: Toldy ezen levele nem ismert. Valószínűleg Kis János 1844. augusztus 11-i levelére válaszolva ajánlotta föl benne segítségét Kis el nem kelt munkáinak szétoosztásában.

rabbatot (ném.): jutalékot

Sebestyén piatz: Sebestyén tér, az V. kerületben, azóta megszűnt, beépítették. Hozzávetőleg a déli Klotild-palota helyén állt 1729-től Szent Sebestyén szobra, amelyről a tér a nevét kapta (vesd össze RÁDAY 2013, 514.).

491. Kis János Turcsányi Jánoshoz, Sopron, 1845. március 14.

Kézirata:

MTA KIK Kt., Történl. 2-r. 26.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelében felhívja Turcsányi János győri evangélikus iskolaigazgató figyelmét, hogy a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban* közzétett felhívásban (lásd a 489. levelet) szereplő köteteken túl más, Eggenbergernél lévő munkáiból is tud jutalomkönyvként kiosztandó példányokat biztosítani hasonló feltételek mellett, Toldy Ferenc közvetítésével.

Turcsányi János (1793–1860) győri evangélikus tanár, iskolaigazgató. Tanulmányait Győrött, Sopronban, majd 1814–1816 között a jénai egyetem teológiai fakultásán végezte, 1818-tól haláláig Győrben tanított, előbb a gimnázium alsó tagozatának volt tanára, majd 1829–1860 között a két legfelső osztály professzoraként és az iskola rektoraként működött. 1838-ig a tárgyak zömét latinul tanította, ekkor áttért a magyar nyelvű oktatásra (GYÉL 2003, 342.).

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. Az előlap alján utólagos ceruzás jegyzések találhatók, feltehetően Toldytól: *Sopr. Estv. I. II. 15 / Falusi-élet 10 nem volt már / Persius 25 / Xenophon 20 / Jun. 23. / Elvitt. aug 22.* Hátlapon címzés és postai bélyegzőn: *OEDENBURG 15 MAR 1845*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Schedel Urnál: Toldy Ferenc eredeti német családneve, amelyet ekkor még hivatalosan használt (lásd a 369. levél jegyzeteit).

Persiusból, Xenophon nevezetességeiből és a Falusi életből: Kis János fordításai (PERSIUS 1829; XENOPHON 1831; KIS 1825a). Aulus Persius Flaccus ókori római szatíraíró (Kr. u. 34–62); Xenophón (Kr. e. 434 v. 427–355) görög történetíró, író, filozófus. A *Falusi élet* Delille francia munkájának magyar viszonyokra alkalmazott szabad fordítása.

N. Győrben: N[agy]. Győr (Nagy-Győr) szabad királyi város, Győr vármegye székhelye. Ma Győr, Győr-Moson-Sopron megye székhelye.

492. Kis János Dregaly Dánielhez, Sopron, 1845. március 15.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 353.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János levelével együtt *Emlékezéseinek* hat példányát küldte el Dregaly Dániel evangélikus lelkésznek, amelyekből egy példányt ajándékként adott Dregalynak, felkérve őt a másik öt példány eladására.

Az *Emlékezések* terjesztésével kapcsolatban a PEIL hasábjain megjelent hirdetésből tudható, hogy a könyvárusokon kívül több evangélikus lelkészt és tanárt is megkért a példányok árusítására, a hirdetés szövege a következő volt:

„Könyvhirdetés. Megjelent Sopronban özv. Kulcsárné betüivel 's 1 ft 20 kr. ezüst pénzben kapható Pesten Eggenberger, Heckenast, Hartleben, Kilian, Müller, Sopronban Wiegand [!] könyvárus; Győrben Dregály, Veszprémben Mozgay, Pápán László, Kőszegen Turcsányi t. cz. lelkész uraknál: *Kiss [!] János Superintendens Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Első közlemény: Nevendékségét, professorságát tárgyazó emlékezések.*” (PEIL 4. évf. 25. szám, 1845. június 22. 600.)

Szövegkritika:

A levél eredeti kézírata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Dregaly Dániel: Druglányi (Dregály) Dániel (1800–?) győri evangélikus lelkész (lásd a 416. levél jegyzeteit).

493. Kis János László Jónáshoz, 1845. március

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 353–354.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

A Dregalyhoz intézett levél szövege után található aláírás nélküli másolat 1845. március közepén íródhatott. Levelével együtt Kis János *Emlékezéseinek* első közleményéből

tíz példányt juttatott el a címzetthez, amelyekből egyet ajándékba adva neki a többi kilenc példány bolti áron történő eladására kérte meg őt.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézírata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

László Jónás: (1802–1872) 1836-tól haláláig pápai evangélikus lelkész. Líceumi éve alatt 1823–1824-ben a Soproni Magyar Társaság titkára volt.

a bolti áron melly a czim levélen jelentve van: Kis János *Emlékezései* első közleményének a borítólapján az árral kapcsolatban a következők olvashatók: „*Ára ezen első közleménynek 1 for 20 xr. ezüstp.*” (vesd össze a 492. levél keletkezésénél közölt hirdetés szövegével is).

494. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. március 21.

Kézírata:

MTA KIK Kt., M. Irod. Levelezés 4-r. 77. sz., 239.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János kísérőlevele, amellyel együtt két példányt küldött (minden bizonnyal *Emlékezéseinek* frissen kinyomtatott első közleményéből) Toldy és a Magyar Tudós Társaság számára.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az itt menő példányoknak: A meg nem nevezett könyv minden bizonnyal Kis János *Emlékezéseinek* Sopronban 1845-ben megjelent első közleménye lehetett.

m. t. t.: m[agyar]. t[udós]. t[ársaság]; az MTA jogelődje.

495. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. március 22.

Kézirata:

MTA KIK Kt., Történl. 2-r. 26.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János feljegyzése, amelyet az utolsó bekezdésben található kérés szerint Toldyhoz intézett, és az általa összeállított, Kis János munkáinak kiosztására vonatkozó irategyüttes részeként maradt fenn. A jegyzékben Kis János felsorolja az Eggenberger boltjában munkáiból található megmaradt példányokat, és rendelkezik a példányok egy részének jutalomkönyvként történő kiosztásáról, illetve arról, hogy mely példányok maradjanak fiánál, ifjabb Kis Jánosnál Pesten. Kéri Toldyt, hogy intézkedjen a példányokkal kapcsolatban, vagy – amennyiben elfoglaltságai miatt ez terhére lenne – engedje át az intézkedést ifjabb Kis Jánosnak.

Szövegkritika:

Csak a datálás és az aláírás autográf.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

A falusi életből: Kis János Delille-fordítása (lásd a 443. levél jegyzeteit).

nyomatató papiroson: Főképpen nyomtatásra használt papiros, lehet enyvezett és félig enyvezett (lásd PUSZTAI 1902, a *Papirosnemek* címszónál).

író papiroson: Inkább irodai célokra használt, de nyomtatásra is alkalmas papiros, merevebb a nyomtató papirosnál, nyomtatásra ritkábban használják (lásd PUSZTAI 1902, a *Papirosnemek* címszónál).

Az Eudáimóniából: DROZ 1827. Kis János fordítása François-Xavier-Joseph Droz (1773–1850) francia moralista, filozófus, történész, közgazdász műve alapján. A fordítás alapjául szolgáló német munka: BLUMRÖDER 1826. Johann August Friedrich von Blumröder (1776–1860) német katonatiszt, író, képviselő a frankfurti nemzetgyűlésen 1848-ban.

Horatius levelei első Ki adásából: HORATIUS 1811. A második kiadásról (HORATIUS 1833) lásd a 345. levél jegyzeteit.

Persiusbol: Kis János Persius-fordítása, PERSIUS 1829.

Socrates nevezetességeiből: Kis János Xenophón-fordítása, XENOPHON 1831.

János fiamnak: Ifjabb Kis János pesti ügyvéd (lásd a 135. levél jegyzeteit). Az itt említett levele nem ismert.

Klióból: Kis János által szerkesztett gyűjteményes kötet (KIS 1825b). Clio (Kleió) a görög–római mitológiában a történetírás múzsája, a kilenc múzsa egyike.

Schédel urat: Toldy Ferencre vonatkozik.

496. Kis János ifj. Kis Jánoshoz, Sopron, 1845. március 23.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 354.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János pesti ügyvéd fiához intézett levelében rendelkezik az Eggenberger pesti könyvtárosnál a *Soproni Estvék* füzetein kívüli eladatlan munkáiról. A Toldyhoz szóló mellékelt jegyzés a levél szövege után található. Szövege az ortográfiai eltéréseket leszámítva megegyezik MTA KIK Kézirattárában található Kis János által Toldy Ferenchez írt 1845. március 22-én keltezett (495.) levél első részével. Ez alapján megállapíthatjuk, hogy a 495. levél ifj. Kis János közvetítésével jutott el Toldyhoz.

Ifj. Kis Jánosról lásd a 135. levél jegyzeteit.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézirata nem ismert, a szöveggözlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

Édes fiam!: A levél címzettje ifj. Kis János (1806–1865) pesti ügyvéd (lásd a 135. levél jegyzeteit).

Eggenbergernél: Eggenberger József pesti könyvkereskedő.

az ide mellékelt jegyzésben: A jegyzés szövege a levél után olvasható.

Schedel urnak: Toldy Ferencnek

Florián novellái: Ifj. Kis János fordítása (FLORIAN 1840). Bővebben lásd a 437. levél jegyzeteit.

cigaróval (sp.): szivarral

Jegyzés: A jegyzésben szereplő munkákra vonatkozó jegyzeteket lásd a Toldyhoz írt 1845. március 22-én kelt (495.) levél jegyzeteiben.

497. Kis János gróf Desseffy Emilhez, Sopron, 1845. március 26.

Kézirata:

EOL, III. e. 32., 354.

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János egy meg nem nevezett munkájának egy példányát küldte el levelével együtt Dessewffy Emil grófhoz a gróf és szülei érdemeinek elismeréseként. Leveléhez egy jelentést is mellékelte kérve Dessewffyt annak a *Budapesti Híradó*ba történő beiktatására.

Gróf Dessewffy Emil (1812–1866) nagybirtokos, konzervatív politikus, gróf Dessewffy József fia, Aurél öccse, gazdaságpolitikai cikkek szerzője, 1858-tól az Akadémia elnöke. Születési évéeként 1814 is előfordul tévesen (lásd VADERNA 2013, 66–67.).

Dessewffy 1844. július 2-án indította meg a *Budapesti Híradó* című konzervatív politikai lapot, a lap szerkesztője 1848. március 15-ig Szenvey József volt, majd a lap megszűnéséig, 1848. július 15-ig Vida Károly.

Szövegkritika:

A levél eredeti kézírata nem ismert, a szövegközlés az EOL-ban őrzött leveleskönyvben található másolaton alapul.

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

az itt menő példányal: Valószínűleg *Emlékezéseiből* küldhetett Dessewffynak.

érdemtellyes Szüléi: Gróf Dessewffy József (1771–1843) és felesége, gróf Sztáray Eleonóra (1780–1849).

az ide mellékelte jelentést: A jelentés szövege nem található a leveleskönyvben. Valószínűleg erről a hirdetésről van szó: „Jelentés. Sopronyban következő czimű munka hagyta el a sajtót: »Kis János superintendens emlékezései életéből, maga által feljegyezve. Első közlemény növendékségét, professorságát és predikátorságát tárgyazó emlékezések.« Ezen közlemény színes borítékba fűzve 1 ft 20 kr ezüst pénzért megkapható Pesten Eggenberger, Heckenast, Hartleben, Kilian, Müller; Sopronyban Wigand könyvárus, Győrben Dregály, Veszprémben Mozgay, Pápán László, Kőszegen Turcsányi t. cz. ev. predicator uraknál.” (BUDAPESTI HIRADÓ, 1845. április 20. 167. szám, 268.)

Buda–Pesti Híradóba: A *Budapesti Híradó* Dessewffy Emil irányítása alatt 1844 és 1848 között megjelenő konzervatív folyóirat volt.

498. Kis János Toldy Ferenchez, Sopron, 1845. július 29.

Kézírata:

MTA KIK Kt., RAL 206/1845

Megjelenése:

Kiadatlan

Keletkezése:

Kis János utolsó ismert levele Toldy Ferenchez.

Szövegkritika:

Csak az aláírás autográf. A levél előlapjának tetején Toldy utólagos rájegyzései olvashatók: *143szvk. Vett. augustus I. 1845*

Utólagos zárójelbe tétel és áthúzás a levélben, feltehetően Toldytól: (*Soproni estvák. Negyedik és ötödik füzet.*)

Tárgyi és nyelvi magyarázatok:

magányos munkálatai: Az önálló, nem a tudós társaság felkérésére készített művekre vonatkozik.

a jövő évi névkönyvben: Utalás a Magyar Tudós Társaság tagjairól évenként megjelentetett kötet 1846-os kiadására (MTT NÉVK. 1846).

Svetoniusból: Svetonius római történetíró (lásd a 449. levél jegyzeteit).

a tizenkét első romai császárok élete: Kis János Svetonius-fordítása kéziratban maradt (lásd a 449. levél jegyzeteit).

Cicero Tusculumi vizsgálódásainak első könyve: Marcus Tullius Cicero római szónok, író, filozófus és politikus ezen művének (*Tusculanae disputationes*) Kis János által készített fordítása szintén kéziratban maradt (Cicero filozófiai műveiről lásd ADAMIK 2001, 26–29.).

A levelekben előforduló rövidítések

<i>April.</i>	aprilis, április
<i>Aug.</i>	augustus, augusztus
<i>B.</i>	báró
<i>Cathol.</i>	catholikus, katolikus
<i>Consil.</i>	consiliarius ('tanácsos')
<i>Cl.</i>	Clarissimus
<i>C. M.</i>	Conventionsmünze, konvenciók érme
<i>Cs. K.</i>	császári és királyi
<i>Dec.</i>	december
<i>Dr.</i>	doctor, doktor
<i>etc., &c.</i>	et cetera ('és a többi')
<i>Exc.</i>	excellenciája
<i>Exempl.</i>	exemplár ('példány')
<i>Ev., Evg., Evang., evang., Evangy.</i>	evangélikus
<i>érd.</i>	érdemes
<i>Febr.</i>	február, februarius
<i>f. h.</i>	folyó hó[nap]
<i>fl., ftt.</i>	forint, florentiner
<i>fl. v. tz.</i>	forint váltócédulában
<i>Fol.</i>	folio, fólió
<i>Főtiszt., F. T.</i>	főtisztelendő, főtiszteletű
<i>Gr.</i>	gróf
<i>Gymn., gymn.</i>	gymnasium, gimnázium
<i>h.</i>	hasáb
<i>HH.</i>	Herren (német szövegekben)
<i>Hr, Hrn.</i>	Herr, Herrn (német szövegekben)
<i>Jan., Januar.</i>	januarius, január
<i>Jän.</i>	Jänner (január hónap osztrák-német elnevezése, német szövegekben)
<i>Jul.</i>	július
<i>Jun.</i>	június
<i>Kir.</i>	királyi
<i>Löbl., löbl.</i>	löblich
<i>Luth., luth.</i>	lutheránus
<i>M., m.</i>	magyar
<i>Maj., Máj.</i>	május
<i>Mártz., Martz.</i>	martius, mártzius, március
<i>Mélt.</i>	Méltóságos
<i>m. k.</i>	maga kezével

<i>m. p.:</i>	manu propria ('saját kezével')
<i>ms:</i>	manuscriptum ('kézirat')
<i>N.:</i>	nemes
<i>Nemz.:</i>	nemzetes
<i>Nga:</i>	nagysága
<i>N. M.:</i>	Nagyméltóságú
<i>Nov., Novemb.:</i>	november
<i>N. S.:</i>	Nachschrift, utóirat
<i>N. T., N. t.:</i>	nagytiszteletű
<i>Oct., Octob.:</i>	october, október
<i>pag.:</i>	pagina ('oldal')
<i>p. o.:</i>	példának okáért
<i>Pred., Préd.:</i>	predicator, prédikátor, Prediger (német nyelvű szövegekben), protestáns lelkész
<i>proc.:</i>	procator, prókátor, ügyvéd
<i>Prof., prof.:</i>	professor
<i>r.:</i>	rendes
<i>Rfrt:</i>	rhénes (rajnai) forint
<i>š a' t., s. a. t., s. at. stb.:</i>	és a többi
<i>Sen.:</i>	Senior, szenior, esperes
<i>Sept.:</i>	september, szeptember
<i>sk.:</i>	saját kezével
<i>Sopr.:</i>	Sopron, Soprony
<i>Sr.:</i>	Seiner (német szövegekben)
<i>Superint.:</i>	szuperintendens
<i>Sz., sz.:</i>	szent
<i>Sz. K.:</i>	szabad királyi
<i>T., Tek., Tekint.:</i>	tekintetes
<i>T., Tiszt.:</i>	tiszteletes, tisztelendő
<i>t. i.:</i>	tudniillik
<i>u.:</i>	und (német szövegekben)
<i>U. i.:</i>	utóirat
<i>u. m.:</i>	úgymint
<i>v.:</i>	vagy
<i>v.:</i>	von (német szövegekben)
<i>x., xr.:</i>	krajcár, Kreuzer
<i>z. B.:</i>	zum Beispiel (német szövegekben)

Bibliográfia

- ADAMIK 1998 Adamik Tamás: *Antik stíluseleméletek Gorgiastól Augustinusig*. Budapest, Seneca, 1998.
- ADAMIK 2001 Adamik Tamás: *Római irodalom az aranykorban*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2001.
- AKH.² 1834 *Magyar helyesírás' és szóragsztás' főbb szabályai. A' Magyar Tudós Társaság különös használatára*. Második kiadás. Budán, a' Magyar Kir. Egyetem betűivel, 1834.
- ALAPY 1928 Alapy Gyula: *Kultsár István (1760–1828) és könyvtára*. Komárom, Jókai Egyesület, 1928.
- ANGYAL 1903 Angyal Dávid: A Magyar Tudományos Akadémia és az önkényuralom = *Budapesti Szemle*, 1903, 31. évf. 116. köt. 322. sz. 1–33.
- ARANKA 1796 *A' Magyar Nyelv-Mivelő Társaság' munkáinak első darabja*. Szerk. Aranka György, Nagyszében, Hochmeister Márton, 1796.
- ARANKA 1988 *Aranka György erdélyi társaságai*. Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta: Enyedi Sándor, a szöveget gondozta Ugrin Aranka, Budapest, Szépirodalmi, 1988.
- ARANKA 2007 „...tsekély vélekedésem szerint...” *Aranka György nyelv- és műveléssel és erkölcstannal foglalkozó írásai*. Sajtó alá rendezte Dávid Péter, Bíró Annamária, a bevezetőt írta Dávid Péter, Szeged, 2007. (Fiatal Filológusok Füzetei XVIII–XIX. Század 2.)
- ARANYKÖNYV 2002 *Aranykönyv 2002*. Szerk. Sarkady Sándor, Sopron, Quint Reklámügynökség, 2001.
- BACON 1827 [John Hoppus:] *An Account of Lord Bacon's Novum Organon Scientiarum; or, New Method of Studying the Sciences. The First, or Introductory Part*. London, Baldwin, Cradock and Joy, 1827. (Library of Useful Knowledge)
- BADICS 1890 Badics Ferenc: *Fáy András életrajza*. Budapest, MTA, 1890.
- BALLAGI 1854 *Neues vollständiges Wörterbuch der deutschen und ungarischen Sprache ...* von Dr. Moritz Ballagi (Bloch), Professor. Deutsch–ungarischer Theil. Pesth, Gustav Heckenast, 1854.
- BALOGH 2007 Balogh Piroska: *Ars scientiae. Közéltések Schedius Lajos János tudományos pályájának dokumentumaihoz*. Debrecen, Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadó, 2007.
- BÁN 1989 *Magyar történelmi fogalomtár I–II*. Szerk. Bán Péter, Budapest, Gondolat, 1989.
- BÁNK 1993 Bánk József: *Latin bölcsességek. Szállóigék, velős mondások latinul és magyarul*. Szent Gellért Egyházi Kiadó, 1993.
- BARANYAI 1914 Baranyai Zoltán: Toldy Ferencz műveinek bibliographiájához = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1914, 24. évf. 4. sz. 483–484.

- BÁRTFAI SZABÓ 1927 Bártfai Szabó László: A Széchényi-könyvtár első katalógusa = *Magyar Könyvszemle*, 1927, 34. évf. 3–4. füzet, 284–319.
- BÁRTFAI SZABÓ 1943 Bártfai Szabó László: *Adatok gróf Széchenyi István és kora történetéhez 1808–1860*. I–II. kötet, Budapest, 1943.
- BARTHÉLEMY 1788 Jean-Jacques Barthélemy: *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce, dans le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire*. Paris, De Bure, 1788.
- BARTHELEMY 1820–1821 *Az ifjú Anacharszis' útazása Görög-Országban A' bévett időszámlálás előtt a' negyedik Század közepén*. I–VIII, Barthelemy apátur után Francziából fordította Deáky Filep Sámuel, Kolozsvár, A' Ref. Kolégium betüivel, 1820–1821.
- BATSÁNYI 1806 Batsányi János: *Frey müthige Briefe eines ungarischen Edelmannes, über das österreichische Staatssystem; geschrieben während des 90tägigen Krieges*. Austerlitz, 1806.
- BEDY 1937 Bedy Vince: *A győregyházmegyei papnevelés története*. Győr, Győregyházmegyei Alap, 1937. (Győregyházmegye multjából II.)
- BEÉLY–GUZMICS–VASZÁRY 1837–1838 *Költészeti Képek*. Összeszedték B[eély], G[uzmics], V[aszary], I–II, Pest, Beimel József, 1837–1838.
- BELEZNAY 1942 Beleznay M. Cecília: *A Felső-Magyarországi Minerva 1825–1836*. Eger, Egyházmegyei Szent János-Nyomda, 1942.
- BELITSKA-SCHOLTZ 1985 *Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás (1772–1846). Tanulmányok*. Szerk. Belitska-Scholtz Hedvig, Budapest, Akadémiai, 1985.
- BENDA 1989 *Magyarország történeti kronológiája*. II. 1526–1848. Főszerk. Benda Kálmán, Budapest, Akadémiai, 1989.
- BENKŐ 1979 *Erdélyi Múzeum 1814–1818*. Sajtó alá rendezte Benkő Samu, Bukarest, Kriterion, 1979.
- BERZSENYI 1813 Berzsényi Dániel' *Versei*. Kiad. Helmeczi Mihály, Pest, Trattner, 1813.
- BERZSENYI 1816 Berzsényi Dániel' *Versei*. Kiadta egy kalauz Értekezéssel megtoldva barátja Helmeczi Mihály, második meg bővített kiadás, Pest, Trattner, 1816.
- BERZSENYI 1842 Berzsényi Dániel' *Összes Művei. Költelem 's folyóbeszéd*. Közrebocsátá meghagyása szerint Döbrentei Gábor, harmad kiadás kéziratban maradt még nem ismertekkel, Buda, Magyar Királyi Egyetemi sajtóval, I–III, 1842.
- BERZSENYI 1938 Berzsényi Dániel *Ismeretlen és kiadatlan levelei*. Kiadta, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Merényi Oszkár, Budapest, MTA Irodalomtörténeti Bizottsága, 1938.
- BERZSENYI 2014 *Berzsényi Dániel levelezése*. Sajtó alá rendezte Főríz Gergely, Budapest, Editio Princeps, 2014.
- BERZSENYI–KIS 1985 *Berzsényi Dániel művei. Kis János emlékezései*. Budapest, Szépirodalmi, 1985. (Magyar Remekírók)
- BÍRÓ 1961 Bíró Ferenc: A XVIII. századvégi magyar lesekabinétek történetéhez = *Magyar Könyvszemle*, 1961, 1. sz. 81–83.

- BÍRÓ 1965   Bíró Ferenc: Péczeli József = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1965, 69. évf. 4. sz. 405–432; 5. sz. 557–584.
- BIRÓ–EGYED 2018   *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*. Szerk. Biró Annamária és Egyed Emese, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2018.
- BITNITZ 1827   Bitnitz Lajos: *A' magyar nyelvbeli előadás' tudománya*. Pest, Petrózai Trattner Mátyás, 1827.
- BLAIR 1838   *Blair Hugo Rhetorikai és Aesthetikai Leckéi. I–II*. Némely kihagyásokkal és rövidítésekkel, angolból Kis János által. Budán, a m. kir. egyetem betűivel, 1838.
- BLUMRÖDER 1826   *Eudaimonia, oder die Kunst glücklich zu seyn. Versuch einer gefälligen Lebensphilosophie von Joseph Droz, Mitglied der Französischen Akademie*. Aus dem Französischen frey übertragen und mit Anmerkungen, erläuternden Zusätzen und Abhandlungen versehen von August von Blumröder, Ilmenau, Voigt, 1826.
- BODOLAY 1963   Bodolay Géza: *Irodalmi diáktársaságok 1785–1848*. Budapest, Akadémiai, 1963.
- BOILEAU 1885   Nicolas Boileau: *A költészetről. Tanköltemény négy énekben*. Ford. Erdélyi János, Budapest, Franklin-Társulat, 1885.
- BÓKAY 1902   *Vénygyűjtemény a magyar gyógyszerkönyv alapján*. Összeállította Dr. Bókay Árpád, Budapest, Singer–Wolfner, 1902.
- BOLDOGRÉTI 1806   Boldogréti Vig László: *Versegi Ferentznek megfogyatkozott [o]koskodása a' tiszta magyarságban, melyet a' józan okoskodásnak törvényeiből kihozatott igaz okokkal megbizonyít Révai Miklósnak hív tanítványa, és szerető barátja*. Pest, Trattner Mátyás, 1806.
- BONA 1998   Bona Gábor: Az 1848–49-es honvédsereg Sopron vármegyéből származó tisztjei = *Soproni Szemle*, 1998, 52. évf. 4. sz. 291–328.
- BUZINKAY–KÓKAY 2005   Buzinkay Géza – Kókay György: *A magyar sajtó története I. A kezdetektől a fordulat évéig*. Budapest, Ráció, 2005.
- BÜKYNÉ 1966   Bükyné Horváth Mária: A Landerer-család és nyomdászati vállalkozásai = *Magyar Könyvszemle*, 1966, 82. évf. 1. sz. 10–27.
- CANNABICH 1800   Gottfried Christian Cannabich: *Kritik alter und neuer Lehren der christlichen Kirche*. Leizig, Zerbst, 1800.
- CICERO 2008   Marcus Tullius Cicero: *A törvények*. Ford. Simon Attila, Budapest, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara – Gondolat, 2008.
- CICHORIUS –
T. WIGAND –
R. WIGAND –
M. WIGAND –
SCHAEFER 1902   Ida Cichorius – Thekla Wigand – Rosi Wigand – Moriz Wigand – Otto Schaefer: *Chronik der Familie Wigand*. Leipzig, Walter Wigand, 1902.
- CREUZER 1807   Friedrich Creuzer: *Das akademische Studium des Alterthums, nebst einem Plane der humanistischen Vorlesungen und des philologischen Seminarium auf der Universität zu Heidelberg*. Mohr und Zimmer, 1807.

- CZUCZOR–FOGARASI Czuczor Gergely – Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára I–VI*. Pest, MTA, 1862–1874.
- CSÁNYI 1962 Csányi László: Első könyvkiadói vállalkozásunk a Magyar Minerva = *Új Helikon. Tudományos, kulturális kiadvány*. Veszprém, Veszprém Megyei Lapkiadó Vállalat, 1962. 51–56.
- CSÁSZÁR 1903 Császár Elemér: *Verseghy Ferencz élete és művei*. Budapest, MTA Irodalomtörténeti Bizottsága, 1903.
- CSÁSZÁR 1910 Császár Elemér: *Kisfaludy Sándor*. Budapest, Franklin-Társulat, 1910. (Költők és írók. Élet- és jellemrajzok az irodalom köréből)
- CSATKAI 1939 Csatkai Endre: Régi soproni könyvgyűjtők, könyvesboltok és olvasó kabinétek = *Magyar Könyvszemle*, 1939, 1. sz. 54–61.
- CSÉBY 2017 Cséby Géza: *A keszthelyi Helikon. Gróf Festetics György szerepe a magyar művelődéstörténetben*. Zalaegerszeg, Pannon Írók Társasága, 2017.
- CSEHALMI 1885 Cserhalmi István: A N. Győri Ágost. Hitv. Ev. Egyház története. „Templomunk százéves fennállása emlékére” = *Emlékkönyv a Győri Ágost. Hitv. Ev. Gyülekezet temploma százéves fennállásának 1885. évi november hó 29^{én} tartott öröm-ünnepére*. Kiad. a Győri Ág. Hitv. Ev. Gyülekezet, Győr, Surányi János, 1885. 3–66.
- CSETRI 2007/I Csetri Lajos: *Amathus. Válogatott tanulmányok*. Első kötet, Budapest, L'Harmattan, 2007.
- CSOKONAI 1999 *Csokonai Vitéz Mihály összes művei. Levelezés*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Debreczeni Attila, Budapest, Akadémiai, 1999.
- DÁVID 1994 *Az Erdélyi Magyar Nyelvemelő Társaság kétszáz éve (1793–1993)*. Szerk. Dávid Gyula, Kolozsvár, EME, 1994. (Erdélyi Tudományos füzetek 218.)
- DÁVIDHÁZI 2004 Dávidházi Péter: *Egy nemzeti tudomány születése. Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*. Budapest, Akadémiai–Universitas, 2004.
- DEBRECZENI 2001 *Első folyóirataink: Orpheus*. Szerk. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. (Csokonai Könyvtár. Források – Régi kortársaink 7.)
- DEBRECZENI 2004 *Első folyóirataink: Magyar Museum, I–II*. Kiad. Debreczeni Attila, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2004. (Csokonai Könyvtár. Források – Régi kortársaink 11.)
- DEBRECZENI 2009 Debreczeni Attila: *Tudós hazafiak és érzékeny emberek. Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*. Budapest, Universitas, 2009.
- DESSEWFFY 1888 *Gróf Dessewffy József Munkái*. Sajtó alá rendezte és jegyzetekkel kísérte Ferenczy József. Harmadik kötet. Levelek. Budapest, Méhner Vilmos kiadása, 1888.
- DOBROSSY 1997 Dobrossy István: Vay Ábrahám és a Magyar Tudományos Akadémia alapítása. (A Vay család szerepe Borsod vármegye történetében) = *Tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémia megalapításáról*. Miskolc, MTA Miskolci Akadémiai Bizottság, 1997. 49–90.

- DROZ 1827 *Eudaimonia, vagy boldogül-élés' mesterségére tanító közhasznú filozofia.* Irta Frantzia Nyelven Droz Jó'sef, tagja a' Frantzia Akademiának. Blumröder Ágoston' német kidolgozása után szabadon magyarra fordította a' Klió' kiadója. Sopronban, Kultsár Katalin Asszony' betüivel, 1827.
- ENYEDI 1986 Enyedi Sándor: Kis János és Aranka György levelezése = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1986. 90. évf. 1–2. füzet, 166–180.
- ENYEDI 1998 Enyedi Sándor: Cserey Farkas levelei Aranka Györgyhez 1796-ból = *Magyar Könyvszemle*, 1998, 114. évf. 3. sz. 293–300.
- FABRICZY 1822 Fabriczy Sámuel: Berzeviczy Gergely' Életírása = *Tudományos Gyűjtemény*, 1822, 6. évf. 5. sz. 63–72.
- FÁY 1816 Fáy András: *Próbátétel A' mái Nevelés két nevezetes hibáiról.* Pest, Trattner János Tamás, 1816.
- FÁY 1818 Fáy András: *Friss Bokréta mellyel Hazájának Kedveskedik.* Pest, Trattner János Tamás, 1818.
- FÁYLNÉ-HENTALLER 1889 Fáylné-Hentaller Mariska: *A magyar írónőkről.* Budapest, Neumayer, 1889.
- FEHÉR 2003 Fehér Katalin: Az Egyházi Tár történetéhez = *Magyar Könyvszemle*, 2003, 119. évf. 3. sz. 356–366.
- FEKETE 1975 Fekete Gézáné: *A Magyar Tudományos Akadémia tagjai 1825–1973.* Budapest, MTA, 1975.
- FEKETE 1988 Fekete Gézáné: *Az Akadémia 1831–1858 között alapított jutalomtételei és előzményei.* Budapest, 1988. (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei/Publicationes Bibliothecae Academiae Scientiarum Hungaricae, 21 /96/ Új sorozat)
- FÉNYFALVI 1806 Fényfalvi Kardos Adorján: *Versegi Ferentznek megsalatkozott egyetlen motskolódásai a' tiszta magyarságban, mellyeket valóságok szerént nyilván megmutat, és méltán megdorgál, Révai Miklósnak buzgó hív tanítványa, 's igaz tisztelője.* Pest, Trattner Mátyás, 1806.
- FLORIAN 1840 *Florian' Novellái.* Francziából fordítva ifjabb Kis János által, Sopron, Özvegy Kulcsárné, 1840.
- FÓRIZS 2009 Fórizs Gergely: „Álpeseken Álpesek emelkednek”. *A képzés eszménye Berzsenyi elméleti szövegeiben.* Budapest, Universitas, 2009.
- FRAKNÓI 1902 Fraknói Vilmos: *Gróf Széchényi Ferencz 1754–1820.* Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1902.
- FRIED 1963 Fried István: Romy Károly György soproni éve = *Soproni Szemle*, 1963, 17. évf. 1. sz. 69–74.
- FÜLÖP 1978 Fülöp Géza: *A magyar olvasóközönség a felvilágosodás idején és a reformkorban.* Budapest, Akadémiai, 1978.
- FÜLÖP 2015 Fülöp Éva Mária: „Kedves Hazámfi, mozdulni kell...” Egy elfeledett georgikoni: Angyalffy Mátyás András (1776–1839) = *A Magyar Mezőgazdasági Múzeum Közleményei 2013–2015.* Budapest, 2015. 67–104.

- GAAL 1902 Gaal Jenő: *Berzeviczy Gergely élete és művei*. Budapest, Politzer Zsigmond és Fia, 1902.
- GAZDA 2014 *A Magyar Tudományos Akadémia 1831 és 1848 között megjelent kiadványainak nyomtatástörténeti megjegyzésekkel és teljes szövegű online hozzáférést lehetővé tevő linkekkel ellátott bibliográfiája*. Összeállította Gazda István. A Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 1999-ben megjelent 13. kötete bibliográfiai fejezetének online hivatkozásokkal bővített változata. Budapest, Magyar Tudománytörténeti Intézet, 2014. (A Magyar Tudománytörténeti Intézet Tudományos Közleményei 14.)
- GAZDA 2018 Gazda István: *A Magyar Tudós Társaság által kiadott könyvek és folyóiratok 1831–1848*. Budapest, Magyar Tudománytörténeti és Egészségtudományi Intézet, 2018. (Magyar Tudománytörténeti Szemle Könyvtára 129.)
- GERGELY 2006 Gergely András: *Széchenyi István (1791–1860)*. Pozsony, Kalligram, 2006. (Magyarok emlékezete)
- GERGYE 1993 Gergye László: *Kazinczy Ferenc kéziratok hagyatéka*. Budapest, MTAK, 1993. (A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának katalógusai 21.)
- GOETHE 1833 *Iphigenia Taurisban*. Dráma Goethétől. Pesten, Trattner–Károlyi nyomt. 1833. [a m. t. társ. Külf. Játékszíne I. kötetében]
- GYÉL 2003 *Győri Életrajzi Lexikon*. Szerk. Grábics Frigyes – Horváth Sándor Domonkos – Kucska Ferenc, Győr, Galgóczi Erzsébet Városi Könyvtár, 2003.
- GYÖRFFY–HUNYADI 1986 *A soproni líceum*. Szerk. Györffy Sándor – Hunyadi Zoltán, Budapest, Tankönyvkiadó, 1986.
- GYÖRGY 1930 György Lajos: *A francia hellénizmus hullámai az erdélyi magyar szellemi életben*. Cluj–Kolozsvár, Minerva Irodalmi és Nyomdai R.-T., 1930. (Erdélyi Tudományos Füzetek 22.)
- GYULAI 1866 Gyulai Pál: *Vörösmarty életrajza*. Pest, Ráth Mór, 1866.
- GYULAY 2008 Gyulay Lajos: *Lotty! – Fanny! (1867. január 21. – 1867. március 3.)* Bev. Hász-Fehér Katalin – Labádi Gergely, s. a. r. Labádi Gergely, Szeged, 2008.
- H. BALÁZS 1967 H. Balázs Éva: *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795)*. Budapest, Akadémiai, 1967.
- HAÁSZ 2019 Haász Gabriella: *A sümegi Darnay Múzeum kéziratgyűjteménye*. Keszthely, Balatoni Múzeum, 2019. (Balatoni Múzeumi Füzetek 11.)
- HAGEDORN 1777 Des Herrn Friedrichs von Hagedorn *sämtliche poetische Werke*. Erster Theil, Carlsruhe, Christian Gottlieb Schmieder, 1777. (Sammlung der besten deutschen prosaischen Schriftsteller und Dichter. Sechzehnter Theil.)
- HAJAS 1938 *A Tolna–Baranya–Somogyi Ág. Hitv. Ev. Egyházmegye Bonyhádi Gimnáziumának (IV–VIII. reálgimnázium) (Alapították Sárszentlőrincen 1806, Bonyhádra költözött 1870.) Értesítője az 1937/38. tanévről*. Közzéteszi Hajas Béla igazgató, Bonyhád, Engel Ferenc, 1938.
- HOLÉCZY 1834 *Az ágostai vallástételt tartó Dunán tuli evangyelikusok' tek. és tiszt. egyházi kerületének névtára 1834-re*. Adja Holéczy Mihály, N. Szokolyi Predikátor. Pesten, Trattner–Károlyi nyomtatása, Urak' utszája 612.

- HOME 1762 Henry Home: *Elements of Criticism*. In Three Volumes, Edinburgh, Kincaid–Bell, 1762.
- HOME 1763–1766 Heinrich Home: *Grundsätze der Kritik, in drei Theilen*. Leipzig, Dyck, 1763–1766.
- HORATIUS 1811 *Horátzius' levelei Wielandnak magyarázó jegyzéseivel*. Fordította Kis János. Első kötet. Sopronyban, Sziesz' maradéki' betűjével, 1811.
- HORATIUS 1833 *Horatius' levelei*. Fordítá Kis János, superintendens, a' M. T. Társaság' r. tagja. Az eredeti textussal Döring szerint, 's Wieland' magyarázó jegyzeteivel Kazinczy Ferencz, m. t. társasági r. tag által. Pesten, a' Magyar Tudós Társaság' költségével, 1833.
- HORATIUS 1961 *Quintus Horatius Flaccus összes versei*. Szerk. Borzsák István – Devecseri Gábor, Budapest, Corvina, 1961.
- HORATIUS 1989 *Horatius összes művei*. Ford. Bede Anna, Budapest, Európa, 1989.
- HORVÁTH 1813 Horváth Zsigmond: *Amerikának haszonnal mulattató Esmértetése: vagy is az Új-Világ' minden tartományainak, nevezetesebb hegyeinek, folyójinak, városainak, terméseinek, 's állatainak és egyéb ritkaságainak; ugy nem különben otthoni 's külföldi, vad és szelíd Lakosainak természeti, polgári, erköltsi 's vallásbéli állapotjokra nézve a' legújabb időkgig folytatott leírása*. I. kötet, Győr, Streibig Józsefné, 1813.
- HORVÁTH 1978 Horváth János: Vitkovics Mihály (közli Korompay H. János és Korompay Klára) = *Irodalomtörténet*, 1978, 60. évf. 10. sz. 749–787.
- HRABOWSZKY 1803 *A' dunántúli evangy. aug. conf. superintendencia' predikátorai, kiknek rövid le-írásokkal a' l. pásztori hivatalnak ötvenjét békével meg-ért fő tisz. tudós n. és nemzetes Nagy István superintendens és sz. lőrintzi predikátor úrnak kedveskedett Hrabowszky György palotai predikátor, senior a' veszprémi alsó, administrator a' Komárom és fejevári megyékben*. Veszprémben, nyomtattatott Özvegy Számmer Klára betűivel, [1803].
- HUBERT 2005 Hubert Ildikó: *Arcok és művek a magyar múltból. Tanulmányok*. Budapest–Pápa, Jókai Mór Városi Könyvtár, 2005.
- HUNINK – VAN DEN BROEK 2010 Vincent Hunink – Dennis Van den Broek: Stans pede in uno (Horace S. 1.4.10) = *Mnemosyne*, 2010, vol. 63, no. 2. 272–275.
- ILLÉS 2015 Illés Péter: A szombathelyi Dallmann(–Tikos) könyvkötészet emlékei = *Savaria. A Vas Megyei Múzeumok Értesítője*, 2015, 37. 177–199.
- JAKAB 1884 Jakab Elek: *Aranka György és az Erdélyi Nyelvművelő és Kéziratkiadó Társaság*. Budapest, Rudnyánszky A., 1884.
- JANCSÓ 1939 Jancsó Elemér: *Aranka György élete és munkássága*. Kolozsvár, Minerva, 1939.
- JANCSÓ 1940 Jancsó Elemér: Erdély Kazinczyja = *Nyugat*, 1940, 33. évf. 9. sz. 420–425.
- JANCSÓ 1944 Jancsó Elemér: *Döbrentei Gábor élete és munkássága*. Kolozsvár, Minerva, 1944.
- JANCSÓ 1955 *Az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság iratai*. Kiad. és bev. Jancsó Elemér, Bukarest, 1955.

- JÁSZBERÉNYI 2002 Jászberényi József: „Az Ember áll százmillio Én-ből” (Egy fontolva haladó szabadkőműves polihisztor, filozófus: Aranka György) = *Irodalomtörténet*, 2002, 33. (83.) évf. 2. sz. 280–292.
- JENISCH 1796 Daniel Jenisch: *Philosophisch-kritische Vergleichung und Würdigung von vierzehn ältern und neuern Sprachen Europens, namentlich: der Griechischen, Lateinischen; Italienischen, Spanischen, Portugiesischen, Französischen; Englischen, Deutschen, Holländischen, Dänischen, Schwedischen; Polnischen, Russischen, Litthauischen*. Berlin, Friedrich Maurer, 1796.
- JUVENALIS 1825 *D. Junius Juvenalis szatirái* részszerént folyó, részszerént kötött beszédben, magyarra fordítva ’s szükséges jegyzetekkel világosítva Kis János által, Pesten, Petrózai Trattner Mátyás, 1825.
- KAZINCZY 1831 *Kazinczy’ Útja Pannohalmára, Esztergomba, Vácra*. Pesten, Landerer, 1831. Ápril. 30.
- KAZINCZY 1842/1 Kazinczy Ferenc’ *Levelei Kis Jánoshoz*. Első kötet. MDCCXCIII–MDCCCX, Budán, a’ Magyar Kir. Egyetem’ Betűivel, 1842. (Kazinczy Ferenc’ Eredeti munkái. Összeszedék Bajza József és Schedel Ferencz. Második osztály. Levelek. Első kötet. Budán, a’ Magyar Kir. Egyetem’ Betűivel. 1842.)
- KAZINCZY 1842/2 Kazinczy Ferenc’ *Levelei Kis Jánoshoz*. Második kötet. MDCCCXI–XXXI, Budán, a’ Magyar Kir. Egyetem’ Betűivel, 1842. (Kazinczy Ferenc’ Eredeti munkái. Összeszedék Bajza József és Schedel Ferencz. Második osztály. Levelek. Második kötet. Budán, a’ Magyar Kir. Egyetem’ Betűivel. 1842.)
- KAZINCZY 1984 Kazinczy Ferenc: *Sophie. Kazinczy Ferenc levéltregénye*. Szerk. Szilágyi Ferenc, [Budapest], Szépirodalmi, 1984. (Magyar Ritkaságok)
- KAZINCZY 1998 Kazinczy Ferenc *Összes költeményei*. Sajtó alá rendezte Gergye László, Budapest, Balassi, 1998. (Régi Magyar Költők Tára, XVIII. század, II.)
- KAZINCZY 2009 Kazinczy Ferenc: *Pályám emlékezete*. Sajtó alá rendezte Orbán László, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2009. (Kazinczy Ferenc Művei. Első osztály. Eredeti művek. Kritikai kiadás)
- KAZINCZY 2011 Kazinczy Ferenc: *Fogságom naplója*. Sajtó alá rendezte Szilágyi Márton, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2011. (Kazinczy Ferenc Művei. Első osztály. Eredeti művek. Kritikai kiadás)
- KAZINCZY 2013 Kazinczy Ferenc: *Erdélyi levelek*. Sajtó alá rendezte Szabó Ágnes, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2013. (Kazinczy Ferenc művei)
- KAZLEV *Kazinczy Ferenc levelezése I–XXI*. Közzéteszi Váczy János, Budapest, MTA, 1890–1911.
- KENYERES 1967–1969 *Magyar életrajzi lexikon I–II*. Szerk. Kenyeres Ágnes, Budapest, Akadémiai, 1967–1969.
- KERESZTURY 1963 Keresztury Dezső: Festetics György és a magyar irodalom (Megnyitó-előadás az Irodalomtörténeti Társaság Keszthelyi Vándorgyűlésén) = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1963, 67. évf. 5. sz. 557–565.

- KERTÉSZ 2013 Kertész Botond: *Evangelikus lelkészek Magyarországon* (ELEM) Proszopográfiai rész IV. Dunántúli Egyházkerület (1783–1920) Budapest, 2013. Online: <http://medit.lutheran.hu/konyvek/konyv-1567>
- KILLY 2008 *Killy Literaturlexikon. Autoren und Werke des deutschsprachigen Kulturraums.* Band 3, Auflage 2, Dep–Fre., Berlin–Boston, De Gruyter, 2008.
- KIRÁLY 1854 *Tudósítvány a Dunántúli Ág. Hitv. Evang. Egyházkerület soproni Főtanodájáról az 1853/4 tanévben.* A tanári kar nevében kiadta Király József Pál, igazgató-tanár, Sopron, Romwalter Károl, [1854].
- KIS 1789a Kis János: *Tiszt. tudós Raics Péter prof. úr neve napjára való versek.* Sopron, 1789.
- KIS 1789b Kis János: *Tiszt. tudós Raics Péter prof. úrnak 's Artner Theresia kisasszonynak házasságok' alkalmosságára készített éneke a' soproni tanuló ifjuságnak.* Sopron, 1789.
- KIS 1791 Kis János: *Herkules' választása, allegoriás költemény. Anglusból fordítottat Lowth szerént.* Bécs, Hummel Dávid, 1791.
- KIS 1796 Kis János: *A valláscsúfolók ellen. Nagy István úrnak a Dunán túl levő evangelicusok superintendensévé lett választásának alkalmosságával.* Sopron, 1796.
- KIS 1797 Kis János: *Zsebbe való könyv. Azoknak, a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek.* Pozsony, Wéber Simon Péter, 1797.
- KIS 1798a *Az emberekkel való társalkodásról, vagy: miképpen kellessék minden rendbéli emberekhez magunkat úgy alkalmaztatnunk, hogy a' Világban boldogulhassunk. Irta német Nyelven Báro Knigge Adolf.* Szabadon fordította Kis János. I–III, Győr, Streibig József, 1798.
- KIS 1798b *Erkölcsei oktatás az ifjabb asszonyságok számára írta egy angliai dáma.* Ford. Kis János, Győr, 1798.
- KIS 1798c *Meiners Kristófnak oktatása, miképen kellessék az ifjaknak haszonnal dolgozni, kivált magokat az olvasásban, kijegyezgetésben és írásban gyakorolni. Magyarra fordítva és az ifjaknak legszükségesebb könyvek esmeretével megbővítve.* Ford. Kis János, Győr, Streibig József, 1798.
- KIS 1798d Kis János: *Kalendárium és zsebbe való könyv. Azoknak a kik az olvasásban hasznos gyönyörködtetést keresnek 1799. esztendőre.* Pozsony, Wéber Simon Péter, [1798].
- KIS 1802a *Protestans közemberek olvasó könyve. A' városi és falusi magyar protestans köznépek, 's különösen az alsóbb iskolákban tanuló ifjuságnak hasznára. Dr. Seiler Friderik György munkája szerént, némelly változtatásokkal, 's hozzáadásokkal.* Pozsony, Wéber Simon Péter, 1802.
- KIS 1802b Kis János: *Mit kell tseledknünk, mikor az Istennek kedveseink halála felől való végzése homályosok vagy épen megmagyarázhatatlanok? Néhai T. N. Nz. és V. Hajas Tamás urnak utolsó tisztességére tett halotti elmélkedés, melyet midőn a' megboldogult Urnak hideg tetemei, M. Gentsen. October 25-dikén, 1802-dikben történt halála után harmad nappal kriptába tétettek, mondott.* Sopron, Szisz Antal József, 1802.

- Kis 1805a *Gyermekek és ifjak Tárháza, azaz elmét gyönyörködtető és nemes szívet formáló apró történetek, beszélgetések, utazások és versek, mind a két nemen levő ifjúság számára.* Egynehány nevezetes német írók munkáiból ford. Kis János, Pest, Trattner Mátyás, 1805.
- Kis 1805b *Gyermekek' és ifjak' bibliotekája, az az elmét gyönyörködtető és nemes szívet formáló apró történetek, beszélgetések, utazások és versek, a' mind a' két nemen lévő ifjúság' számára egynehány nevezetes írók munkáiból fordította Kiss [!] János, Pesten, N. Kiss István Könyv Árosnál, 1805.*
- Kis 1805c Kis János: *Kazinczy Ferencznek öszvekelésére szendrei gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmérrt, Zemplény várm. novemb. XI.-dikén, MDCCCIII.* Bécs, Schraembl Ferencz Antal özvegye, 1805. [német címlapja:] *Epistel an Franz von Kazinczy, zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bey Tokay, den XI. November 1804.* Von seinem Freunde Johann Kis, Evang. Pred. zu Nemes-Dömölk. Ungrisch und Deutsch. Wien, 1805.
- Kis 1806 Kiss [!] János: *A' magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimiveltethése módjairól, eszközeiről. Megjutalmazott felelet.* Pest, Trattner Mátyás, 1806.
- Kis 1806–1808 Kis János: *Flora, vagy szivreható apró románok, erköltsi mesék, Versek és egyéb hasznosan gyönyörködtető Darabok. A' szép nemnek, és a' szép nem barátjainak Zaid' Kiadója által.* Pest, 1806–1808. (Négy kötet.)
- Kis 1808a Kis János: *Halotti beszéd az emberi léleknek már a' jelenvaló életben kitetsző nagyságáról, melly néhai Nagyméltóságú tót prónai báró Prónay László ur ő excellentiájának halotti tisztelete alkalmosságával Acsán tartatott.* Pest, 1808.
- Kis 1808b *Nemzeteket és országokat esmértető gyűjtemény I.* Kiad. Kis János, Pest, Kis István, 1808.
- Kis 1809 *Nemzeteket és országokat esmértető gyűjtemény II.* Kiad. Kis János, Pest, Kis István, 1809.
- Kis 1811 *Keresztény Új Énekes Könyv, melyet szerzett és egynehány magános áhítatosságra tartozó Imádságokkal egygyütt kiadott a' Nagy-Győri Augustana Confessiót tartó Evangelika Gyülekezet.* Győrben, Özvegy Streibig Jó'sefné betüivel, 1811.
- Kis 1812 Kis János: *Lelki áldozatok imádságokban és énekekben.* Sopron, Sziesz maradéki, 1812.
- Kis 1814 *Kis János' versei II.* Kiad. Kazinczy Ferencz, Pesten, Trattner János Tamásnál, 1814.
- Kis 1815a *Kis János' versei I.* Kiad. Kazinczy Ferencz, Pesten, Trattner János Tamásnál, 1815.
- Kis 1815b *Kis János' versei III.* Kiad. Kazinczy Ferencz, Pesten, Trattner János Tamásnál, 1815.
- Kis 1816 *Ifjúság barátja vagy hasznosan mulattató darabok a' két nembéli ifjúság számára I–II.* Közrebocsátotta Kis János, Pest, Trattner János Tamás, 1816.

- Kis 1824 Kis János: *Halotti beszéd, melyet néhai méltóságos Matkovich Pál úrnak halotti tisztességtele alkalmával mondott.* Győr, Streibig Leopold, 1824.
- Kis 1825a *A' Falusi élet.* Delille' Francia munkája után, szabadon fordította 's Magyar olvasókhoz alkalmaztatta Kis János, Sopronban és Pozsonyban, Wigand Károly Friderik könyvárosnál, 1825.
- Kis 1825b *Klió, vagy léleknemesítő, részint eredeti, részint fordított darabok, kötött és kötetlen beszédben.* Győr, Ludvigh Sámuel, 1825.
- Kis 1825c Kis János: *Halotti beszéd, mely Néhai Tekintetes Nemzetes Vitézlő alsó-káldi Káldy János Urnak a' dunántuli Ev. ekkleziák fő-inspectorának Nagy-Geresden aprilis 4-kén 1825-ben történt utolsó megtiszteltetése alkalmával ugyan Nagy-Geresden mondatott.* Sopron, Kultsár, 1825.
- Kis 1826 Kis János: *Anrede an die Trauerversammlung bey dem Leichenbegängnisse des ... Herrn Michael von Ugróczy, gewesenem Prediger der evangelischen Gemeinde A. C. zu Mörbisch ohnweit Oedenburg ... gehalten den 26. Jänner 1826.* Oedenburg, Katharina von Kultschar, 1826.
- Kis 1835 *Idvezlés, mellyel Méltóságos Matkovich István ur, a' főméltóságú hétszemélyes törvényszék táblabírája, 's az augusztai vallástételt tartó evangélikusok dunántuli superintendenciája főinspectora, midőn Sopronban 1835-ben, mindszent hava 7-kén főinspectori hivatalába ünnepélyesen beiktattatik, a' most említett superintendencia nevében fogadtatott.* Szombathely, 1835.
- Kis 1845 *Kis János Superintendens' Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Első közlemény. Nevendékségét, professzorságát és predikátorságát tárgyazó emlékezések.* Sopronban, Özvegy Kulcsárné' betűivel, 1845.
- Kis 1846a *Kis János Superintendens' Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve. Második közlemény. Irói pályáját tárgyazó emlékezések.* Sopronban, Özvegy Kulcsárné' betűivel, 1846.
- Kis 1846b *Kis János Poetai munkái.* A szerző saját kéziratái- s az első kiadásokhoz gondosan egyengetve, kiadatlanokkal bővítve, jegyzésekkel s életrajzzal kiadta D. Schedel [Toldy] Ferenc, Pest, Hartleben K. Adolf, 1846. (Nemzeti könyvtár)
- Kis 1890 *Kis János Superintendens Emlékezései életéből. Maga által feljegyezve.* Budapest, Franklin Társulat, 1890. (Olcsó könyvtár 741–747. kötet)
- Kis 1990 Kis János levele a pozsonyi társasághoz, 1841. (Kovács Sándor másolatában, 1890) (C 90) = *Kétszáz éves a Soproni Magyar Társaság 1790–1990.* A Berzsenyi Dániel Gimnázium és a Soproni Múzeum kiállítása (kiállítási kalauz), Sopron, Lábasház, 1990. szept. 30. – okt. 21. 30.
- Kis 2014 Kis János: *A' Magyar Páméla.* Forráskiadás, bevezette és sajtó alá rendezte Labádi Gergely, Budapest, reciti, 2014.
- KISFALUDY 1801 Kisfaludy Sándor: *Himfy' szerelmei. A kesergő szerelem.* Buda, Királyi Universitás, 1801.
- KISFALUDY 1807 Kisfaludy Sándor: *Himfy' szerelmei I–II.* (I. A kesergő szerelem; II. A boldog szerelem) Buda, Királyi Magyar Universitás, 1807.

- KISFALUDY 2004 Kisfaludy László: *A kisfaludi Kisfaludy család története*. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2004. (Régi magyar családok 2.)
- KISS 1951 *A Dunántúli Evangélikus Egyházkerület énekeskönyvei*. Összeállította Kiss János, Sopron–Tapolca, 1951.
- KIS–SZABÓ 1846 *Pythagoras' arany mondatai*. Ford Kis János – *Isokrates négy beszéde*. Ford. Szabó István, Pest, Hartleben, 1846 (Hellen könyvtár 2.)
- KLOPSTOCK 1760 Friedrich Gottlieb Klopstock: *Von der Sprache der Poesie = Der nordische Aufseher I*. Hrsg. Johann Andreas Cramer, Kopenhagen–Leipzig, Johann Benjamin Ackermann, 1760. 321–341.
- KNIGGE 1798 *Az emberekkel való társalkodásról, vagy miképpen kellessék minden rendbéli emberekhez magunkat úgy alkalmaztatnunk, hogy a' Világban boldogúlhassunk*. Írta német Nyelven Báró Knigge Adolf. Szabadon fordította Kis János, Győrben, Streibig József betűivel, 1798.
- KOLOS 1938 Kolos István: *Gróf Mailáth János 1786–1855*. Budapest, Dunántúl, 1938.
- KOMÁROMI 1999 Komáromi Sándor: *Nemzetiség, magyar polgárosodás és forradalom – egy reformkori vendég (Wigand Ottó „könyváros” és kiadó) szemhatárán = Kisebbségkutatás, 1999, 8. évf. 2. sz. 224–227.*
- KONTLER 2006 Kontler László: *William Robertson, skót történetek és német identitások. Fordítás és recepció a felvilágosodás korában = Korall, 2006. március, 23. sz. 133–154.*
- KONTLER 2014 László Kontler: *Translations, Histories, Enlightenments. William Robertson in Germany, 1760–1795*. New York, Palgrave Macmillan, 2014. (Palgrave Studies in Cultural and Intellectual History)
- KOVÁCS 1890 Kovács Sándor: *A soproni ev. lyceumi Magyar Társaság története 1790–1890*. Kiadja a Magyar Társaság, Sopron, 1890.
- KÖLCSEY 1817 Kölcsey Ferenc: *Kis János' Versei*. Kiadta Kazinczy Ferencz. I. II. III. Kötet. Pest, Trattner János Tamásnál 1815. 8. = *Tudományos Gyűjtemény*, 1817, 1. évf. 2. sz. 124–129.
- KÖPECZI 1977 Köpeczi Béla: *A Téli maque Közép- és Kelet-Európában*. = Köpeczi Béla: *Függetlenség és haladás. Politikai gondolkodás a régi magyar függetlenségi harcok századaiban*. Budapest, Szépirodalmi, 1977. 188–211.
- KÖRÖSY 1880 Körösy László: *Rumy élete*. Budapest, Aigner Lajos, 1880.
- KÖRÖSY 1882 Levéltárca. (Kiadatlan levelek) IV. Kiss [sic!] János Rumyhoz. 1838. VI. 8. Közli: Dr. Körösy László = *Esztergom és Vidéke*, 1882, 4. évf. 1. sz.
- KÖVÉR 2012 Kövér György: *A pesti City öröksége. Banktörténeti tanulmányok*. Budapest, Budapest Főváros Levéltára, 2012.
- KRESZNERICS 1806 *A' császárok, irta Görög nyelven a' második Juliánus Császár*. Meg-magyarázta Kresznerics Ferencz Szombathelyi Megyebéli Pap, a' Bölcselkedésnek Doctora, és a' Szombathelyi Felső Oskolákban a' Tudákosságnak királyi Oktatója, Pozsony–Pest, Fűskúti Landerer Mihály, 1806.
- KRISCH 2020 Krisch András: *Kis János soproni lelkész esete Napóleon katonáival = Christophoros. A Soproni Evangélikus Egyházköztség lapja*, 2020, 27. évf. 3. sz. 7–8.

- KUBASSEK 1992 Kubassek János: Kőrösi Csoma Sándor és a geográfia = *Földrajzi Múzeumi Tanulmányok*, 1992, 11. sz. 3–8.
- KURUCZ 2013 Kurucz György: *Keszthely grófja Festetics György*. Budapest, Corvina, 2013.
- LABÁDI 2009 Labádi Gergely: Fordítást olvasni (Kis János Kupás Lőrincz és Ilona[.] annak lánya című elbeszélésének kontextusai = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2009, 113. évf. 6. sz. 681–708.
- LOWTH 1743 Robert Lowth: *The Judgment of Hercules, a Poem*. Glasgow, Robert Foulis, 1743.
- LŐCSEI 2010 Lőcsei Péter: *A múltnak kútja. Művelődéstörténeti írások a XIX–XX. századi Szombathelyről*. Szombathely, 2010. (Acta Savariensia 22.)
- MAILÁTH 1825 *Magyarische Gedichte*. Uebersetzt [!] von Johann Grafen Mailáth, Stuttgart–Tübingen, J. G. Cotta, 1825.
- MAKKAY 1959 Makkay Jánosné: Kis János levele az Akadémiához a soproni nyomda működéséről = *Soproni Szemle*, 1959, 13. évf. 4. sz. 371–373.
- MÁLYUSZNÉ 1985 *Megbíráltak és bírálók. A cenzúrahivatal aktáiból (1780–1867)*. Sajtó alá rendezte Mályuszné Császár Edit, Budapest, Gondolat, 1985. (Nemzeti könyvtár)
- MARGÓCSY 1988 Margócsy István: A Révai–Verseghy vita eszme- és kultúrtörténeti vonatkozásai = *In memoriam Verseghy Ferenc III*. Szerk. Szurmay Ernő, Szolnok, Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár, 1988. 48–59.
- MARKOS 1940 Markos János: *Kultsár István 1760–1828*. Pannonhalma, 1940. (Pannonhalmi Füzetek 24.)
- MÁTYÁSI 1806 Mátyási József: *Vélekedés, mellyet a' magyar nyelv eránt ország eleibe tétetett tudós kérdésre, rövid és együgyü feleletül adott*. Pest, N. Kiss István, 1806.
- MEGYERI 2018 Megyeri Anna: Kerkapoly Móric honvédőrnagy = *Pannon Tükör*, 2018, 23. évf. 6. sz. 70–76.
- MEINERS 1789 Christoph Meiners: *Anweisungen für Jünglinge zum eigenen Arbeiten besonders zum Lesen, Excerptiren, und Schreiben*. Hannover, Helwingschen Hofbuchhandlung, 1789.
- MEZEI 1998 Mezei Márta: *A kiadó „mandátuma”*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1998. (Csokonai Könyvtár 15.)
- MILLER 1806 Jacob Ferdinand von Miller: *Versuch patriotischer Vorschläge zur Aufnahme der ungrischen Sprache*. Pesth, Joseph Eggenberger, 1806.
- MORAVCSIK 1899 Moravcsik Gyuláné: *Gróf Teleki Józsefné Róth Johanna 1741–1813*. Budapest, Müller K., 1899.
- MŰSZÓTÁR 1834 *Philosophiai műszótár. Közre bocsájta a' Magyar Tudós Társaság. Budán, a' Magyar Királyi Egyetem' betüivel*, 1834.
- NAGY Nagy Iván: *Magyarország családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal I–XII*. Pest, Ráth Mór, 1857–1865.

- NÉMETH 2005 Németh Ildikó: *Sopron középfokú és középszintű iskolái a 19. században*. Sopron, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 2005. (Dissertationes Sopronienses 1).
- NEPOS 1841 *Cornelius Nepos fenmaradt minden munkái*. Ford. Czuczor Gergely. Az eredeti szöveggel, Corn. Nepos életével, az általa megírt dolgok időszori tábláival, történeti mutatóval s abraszokkal bővítve kiadá D. Schedel Ferencz, Buda, M. Kir. Egyetem, 1841.
- NOVÁK 1928 Novák László: *A nyomdászat története, V. könyv: 1801–1867*. Budapest, Világosság Könyvnyomda, 1928. (Grafikai Művészetek Könyvtára XI.)
- OLOFSSON 1940 Olofsson Placid: *Gróf Széchenyi [!] Ferenc irodalompartolása*. Pannonhalma, 1940. (Pannonhalmi Füzetek 26.)
- OVIDIUS 1826 *Publius Ovidius Naso' Keservei*. Öt Könyv, ford. Egyed Antal, Székesfehérvár, Számmer Pál, 1826.
- OVIDIUS 1841 Elváltozások, Ovid költeménye, némely kihagyásokkal deák nyelvből folyó beszédben magyarra fordítva s magyarázó jegyzetekkel ellátva = *Soproni Estvék*, 1841, III–IV. sz.
- OVIDIUS 2002 Publius Ovidius Naso: *Keservek (Tristia)*. Budapest, Magyar Könyvklub, 2002.
- ÖNE 1835 Franz Gräffer – Johann Czikkann: *Oesterreichische National-Encyclopädie: oder, alphabetische Darlegung der wissenschaftlichen Eigenthümlichkeiten des österreichischen Kaiserthumes*. Wien, H. Strauß, 1835. (6 Bände)
- P. SZATHMÁRY 1880 P. Szathmáry Károly: Egy kis irodalmi nyegleség a század elejéről = *Vasárnapi Újság*, 1880, 27. évf. 14. sz. 222–223.
- PALLAS *A Pallas Nagy Lexikona*. Az összes ismeretek enciklopédiája tizenhat kötetben. Budapesten, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1893–1897.
- PÁNDI 1965 *A magyar irodalom története 1772-től 1849-ig*. Szerk. Pándi Pál, Budapest, Akadémiai, 1965. (A magyar irodalom története III.)
- PÁNTZÉL 1806 Pántzél Pál: *A' magyar nyelvnek állapotjáról, kimiveltethetése módjairól, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet*. Pest, Trattner Mátyás, 1806.
- PÁPAI PÁRIZ 1995 Pápai Páriz Ferenc: *Dictionarium Latino–Hungaricum et Hungarico–Latino–Germanicum*. Budapest, Universitas, 1995.
- PÁPAY 1808 *A magyar literatura' esmérete*. Irta Pápay Sámuel, vármegyei táblabíró 's uradalmi fiskális. Első kötet. I. II. rész. Veszprémben, Számmer Klára' betűivel, 1808.
- PAPP 1999 Papp Júlia: Cserey Farkas „Hazafi Óhajtság”-a a Magyar Kurir 1822. évfolyamában = *Magyar Könyvszemle*, 1999, 115. évf. 1. sz. 103–106.
- PAYR 1905 *A Perlakyak négyszázados ároni háza. Egyháztörténeti monografia*. Írta: Payr Sándor theol. tanár. Budapest, Hornyánszky Viktor cs. kir. udvari könyvnyomdája, 1905.
- PAYR 1935 Payr Sándor: *A magyar protestáns papi öltöny története*. Sopron, Székely és Társa, 1935.

- PECZ 1902 *Ókori lexikon.* Szerk. Pecz Vilmos dr. I. kötet. Budapest, Franklin-Társulat, 1902.
- PÉNZES 1943 Horváth István, Kis János, Szemere Pálné levelei Guzmics Izidorhoz. Közli Pénez Balduin = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1943, 53. évf. 3. sz. 229–243.
- PERSIUS 1829 *Aulus Persius Flaccus' Szatíráji magyarul és deákül.* Szükséges jegyzetekkel világosítva Kis János által, Sopronyban, nyomtatott Kultsár Katalin asszony' betűivel, 1829.
- PLUTARKHOSZ 1795 *Cheron-béli Plutárchusnak a' gyermekek' neveléséről írott könyve, melly görög nyelvből magyar nyelvre le-fordítottatott Hatvany Pál által.* Buda, Landerer Katalin, 1795.
- POSZVÉK 1846 Christian Poszvék: *Trauer-Rede bei der feierlichen Beerdigung des weiland hochwürdigen und hochgelehrten Herrn Johann v. Kis, Doctors der Theologie, ... Superintendenten der evangelischen Gemeinden A. C. im Kreise jenseits der Donau, Predigers an der evang. Kirchengemeinde in Oedenburg, gehalten am 22. Februar 1846.* Oedenburg, Katharina von Kulcsár, 1846.
- PUCZ 1824 Pucz Antal: *Értekezés a' nemzeti nyelv' tökéletesítése és terjesztése módjairól.* Esztergom, Beimel Jó'sef, 1824.
- PUSZTAI 1902 *Nyomdászati encziklopédia. Az összes grafikai tudományok ismerettára.* Szerk. Pusztai Ferencz, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság, 1902.
- PYRKER 1839 *Pyrker' Tunisiása.* Az eredeti német textus' általjában megtisztított és újra átdolgozott legközelebbi 1839-ki kiadása szerint. Udvardy János M. B. Orczy László Ő Nagysága' rendes Mérnöke által, Buda, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel, 1839.
- RÁCZ 2008 Rác Lajos: *Az 1830-as évek éghajlati-környezeti válsága Magyarországon = Korall*, 2008, 31. sz. 132–160.
- RÁDAY 2013 *Budapesti utcanévek A–Z.* Szerk. Ráday Mihály, Budapest, Corvina, 2013.
- RÁDÓCZY 1979 Rádóczy Gyula: *Régi gyógyszerészi mértékegységek és kialakulásuk története = Orvostörténeti Közlemények*, 1979, 87–88. sz. 229–241.
- RAICS 1819 Raics Sámuel: *Dissertatio inauguralis physico-medica de electricitate eiusque usu therapeutico.* Viennae, Antonii Pichler, 1819.
- RAJCSÁNYI 1843 Rajcsányi János: *Magyarország története az Első Ifjúságnak.* Pest, Hartleben Konrád Adolf, 1843.
- REMER 1792 Julius August Remer: *Abriß des gesellschaftlichen Lebens in Europa bis zum Anfange des sechszehnten Jahrhunderts. Nach dem ersten Theile von Robertsons Leben Carls V. bearbeitet.* Braunschweig, Schulbuchhandlung, 1792.
- RIBINY 1751 Joannis Ribiny: *Oratio de cultura linguae Hungaricae.* Sopron, Joannis Josephi Siess, 1751.
- RUHMANN 1940 *A dunántúli evangélikus egyházkerület soproni líceumának (gimnáziumának) (VI–VIII. reál-gimnázium) évkönyve.* Közzéteszi Ruhmann Jenő, Sopron, Röttig–Romwalter, 1940.
- RUMY 1813 Karl Georg Rumi: *Theoretisch-practische Anleitung zum deutschen prosaischen Stil.* Wien, Karl Schaumburg und Compagnie, 1813.

- RUMY 1815–1817 *Monumenta Hungarica, az az magyar emlékezetes írások I–III.* Öszveszedte 's kiadta Rummy Károly György, Pest, Trattner János Tamás, 1815–1817.
- S. VARGA 2005 S. Varga Pál: *A nemzeti költészet csarnokai. A nemzeti irodalom fogalmi rendszerei a 19. századi magyar irodalomtörténeti gondolkodásban.* Budapest, Balassi, 2005.
- SALZMANN 1797 Christian Gotthilf Salzmann: *Der Himmel auf Erden.* Schnepfenthal, Buchhandlung der Erziehungsanstalt, [1797].
- SCHILLER 1977 *Friedrich Schiller versei.* Budapest, Európa, 1977.
- SCHLEGEL 1846 August Wilhelm von Schlegel: *Poetische Werke II.* Hrsg. Eduard Böcking, Leipzig, Weidmann, 1846.
- SCHOLTZ 1938 Edmund Scholtz: *Illustrierte Geschichte der evangelischen Kirchengemeinde Ágfalva–Agendorf, Bánfalva–Wandorf und Loipersbach.* Sopron, Röttig–Romwalter, 1938.
- SEILER 1790 Georg Friedrich Seiler: *Allgemeines Lesebuch für den Bürger und Landmann vornehmlich zum Gebrauch in Stadt- und Landschulen.* Erlangen, Bibelanstalt, 1790.
- SEILER 1791 Georg Friedrich Seiler: *Allgemeines Lesebuch für katholische Bürger und Landleute für Stadt und Landschulen, eingerichtet von einem katholischen Geistlichen in Franken.* Bamberg–Wirzburg, Tobias Goebhardt, 1791.
- SENNOVITZ 1895 Sennovitz Adolf: Wigand Ottó. 1795–1870. = *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve.* Szerk. Glück Soma, Budapest, Magyar Könyvkereskedők Egylete, 1895, 5. évf. V–XXVI.
- SENNOVITZ 1900 Sennovitz Adolf: A Kilianok könyvárus családja Pesten = *Magyar Könyvkereskedők Évkönyve.* Szerk. Glück Soma. Budapest, Magyar Könyvkereskedők Egylete, 1900, 10. évf. V–LXIV.
- SHAKESPEARE 1830 William Shakespeare: *Macbeth. Szomorú játék öt felvonásban. Angolból, mai elé adathoz alkalmaztatva.* Ford. Döbrentei Gábor, Pest, Wigand Ottó, 1830.
- SMT 1804 *A' Sopronyi Magyar Társaság' próba-munkáinak 'sengéje.* Első darab, Sopron, Szisz Antal Jó'sef, 1804.
- SOÓS 1987/1 Soós István: Adalékok a soproni „Magyar Társaság” történetéhez = *Soproni Szemle*, 1987, 41. évf. 1. sz. 67–68.
- SOÓS 1987/2 Soós István: Kis János levelei Döbrentei Gáborhoz = *Soproni Szemle*, 1987, 41. évf. 2. sz. 128–141.
- SÜLE 1964 Süle Sándor: *Kisszántói Pethe Ferenc 1763–1832.* Budapest, Akadémiai, 1964.
- SÜLE 1967 Süle Sándor: *A keszthelyi Georgikon 1797–1848.* Budapest, Akadémiai, 1967.
- SZABÓ 2011 Szabó G. Zoltán: *Kölcsy Ferenc (1790–1838).* Pozsony, Kalligram, 2011. (Magyarok emlékezete)
- SZALAI 1981 *Tollharccok. Irodalmi és színházi viták 1830–1847.* Sajtó alá rendezte Szalai Anna, Budapest, Szépirodalmi, 1981.

- SZALAY 1888–1889 Szalay Gyula: Virág Benedek élete és művei = *Figyelő. Irodalomtörténeti Közlöny*, 1888, 25. sz. 99–118; 184–211; 281–287; 348–366; 1889, 26. sz. 30–45; 112–122; 209–218.
- SZALCZMANN 1806 Szalczmann Krisztián Gotthelf: *A' Menny-ország már itt e' földön*. Ford. Öri Fülep Gábor, Kassa, Ellinger János József, 1806.
- SZÉCHENYI 1828 Gróf Széchenyi István: *Lovakrul*. Pest, Trattner–Károlyi, 1828.
- SZÉCHENYI 1830 Gróf Széchenyi István: *Hitel*. Pest, Trattner–Károlyi, 1830.
- SZÉCHENYI 1831 Gróf Széchenyi István: *Világ vagy is felvilágosító töredékek némi hiba 's előitélet eligazítására*. Pest, Fűskúti Landerer, 1831.
- SZÉCHENYI 1833 Gróf Széchenyi István: *Stadium*. I. rész, Lipcse, Wigand Ottó, 1833.
- SZÉCHENYI 1934 *Gróf Széchenyi István Naplói IV. (1830–1836)*. Sajtó alá rendezte Viszota Gyula, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1934. (Gróf Széchenyi István összes munkái 13.)
- SZÉCHENYI 1937 *Gróf Széchenyi István Naplói V. (1836–1843)*. Sajtó alá rendezte Viszota Gyula, Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1937. (Gróf Széchenyi István összes munkái 14.)
- SZÉKÁCS 2008 *Székács József püspök visszaemlékezései*. Szerk. Kertész Botond, Budapest, Akadémiai, 2008.
- SZÉKELY 1818 Székely Márton: Méltóságos Aranka György Úrnak élete = *Tudományos Gyűjtemény*, 1818, 2. évf. 12. sz. 68–91.
- SZEMZŐ 1939 Szemző Piroska: A magyar kölcsönkönyvtárak kezdetei = *Magyar Könyvszemle*, 1939, 2. sz. 165–175.
- SZERDAHELY 2012 *Szerdahely György Alajos esztétikai írásai I. Aesthetica (1778)*. Ford. és jegyz. Balogh Piroska, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012. (Csokonai Könyvtár. Források 15.)
- SZILÁGYI 1999a Szilágyi Márton: *Kármán József és Pajor Gáspár Urániája*. Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999. (Csokonai Könyvtár 16.)
- SZILÁGYI 1999b *Első folyóirataink: Uránia*. Szerk. Szilágyi Márton, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 1999. (Csokonai Könyvtár. Források: Régi kortársaink 6.)
- SZILASY 1853 Szilasy János: Fejér György életrajza = *Új Magyar Múzeum*, 1853, 3. évf. 6. sz. 269–309.
- SZINNYEI Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái I–XIV*. Budapest, Hornyánszky Viktor, 1891–1914.
- SZINNYEI 1926 Szinnyei Ferenc: *Novella- és regényirodalmunk a szabadságharcig II*. Budapest, MTA, 1926.
- SZÖGI 1934 Szögi Ferenc: *Rumy Károly György a magyar irodalom ismertetője*. Budapest, Sárkány-Nyomda, 1934.
- TARNÓI 1987 Tarnói László: Aus dem Gragger-Nachlaß. Marginalien in einem Gedichtband von János Kis = *Berliner Beiträge zur Hungarologie* 1987, Band 2, 187–197.
- TÁRSALKODÓ 1837 A Magyar Tudományos Akadémia 1836 november 21-kétől 1837 szeptember 9-ig folyt munkálkodásairól = *Társalkodó*, 1837, 6. évf. 73. sz.

- TELEKI 1806 Gróf Teleki László: *A' magyar nyelv elé mozdításáról buzgó esdeklései*. Pest, Trattner Mátyás, 1806.
- TELEKI 1852–1863 Gróf Teleki József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. Pest, Emich és Eisenfels, 1852–1863. (9 kötet)
- TERESTYÉNI 1956 Terestyéni Ferenc: Kis János nyelvének egységesítő hatása a magyar irodalmi nyelvre a XIX. század első harmadában, 1–2. = *Soproni Szemle*, 1956, 10. évf. 1. sz. 43–50; 2. sz. 147–155.
- TILCSIK 2010 Tilesik György: A Zsoldos család küzdelme a szombathelyi polgárjog megszerzéséért 1786 és 1846 között = *Előadások Vas megye történetéről V*. Szerk. Mayer László és Tilcsik György, Szombathely, Vas Megyei Levéltár, 2010. 173–188. (Archivum Comitatus Castriferrei 4.)
- TOLDY 1828 *Blumenlese aus ungrischen Dichtern, in Übersetzungen von Gruber, Graf Mailáth, Paziazi, Petz, Graf Franz Teleki d. Jüng., Tretter u. A.* Gesammelt und mit einer einleitenden Geschichte der ungrischen Poesie begleitet von Franz Toldy, Pesth–Wien, G. Kilian – K. Gerold, 1828.
- TOLDY 1847 *Toldy Ferenc Irodalmi beszédei*. Kiadta Bajza, Pozsony, Wigand Károly Frigyes, 1847.
- TOLDY 1859 Toldy Ferenc: *Kazinczy Ferenc és kora*. Pest, MTA, 1859.
- TOLDY 1860 Toldy Ferenc: Berzsényi levéltárcájából. I. Kis Jánoshoz = *Új Magyar Múzeum*, 1860, 10. évf. 8. sz. 74–75.
- TOLDY 1862 Toldy Ferenc: Emlékbeszéd Bajza József m. akad. rendes tag felett = *A Magyar Tudományos Akadémia Évkönyvei X. kötetének VII. darabja*. Pest, Emich Gusztáv, 1862. 1–15.
- TOLDY 1868 *Magyar államférfiak és írók II*. Életrajzi emlékek Toldy Ferencről, Pest, Ráth Mór, 1868.
- TOLDY 1871 *Toldy Ferenc összegyűjtött munkái IV*. Pest, Ráth Mór, 1871.
- TOLDY 1872 *Toldy Ferenc összegyűjtött munkái V*. Pest, Ráth Mór, 1872.
- TOLDY–FENYÉRY 1828 *Handbuch der ungrischen Poesie*. Hrsg. Franz Toldy in Verbindung mit Julius Fenyéry, Pesth–Wien, G. Kilian – K. Gerold, 1828. (2 Bände)
- TOLNAI 1934 Tolnai Gábor: Kis János Journál-terve a XVIII. század végén = *Könyvtári Szemle*, 1934, 1. évf. 4. sz. 28.
- TÓTH 1817 Tóth Ferenc: *Keresztyén erköltstudomány*. Pest, Trattner János Tamás, 1817.
- TÓTH 2007 Tóth Kálmán: A Kultsár–Prónay-féle pályatétel = *Irodalomtörténeti Közlemények*, 2007, 111. évf. 1–3. sz. 147–169.
- TÓTH 2019 Tóth Kálmán: The Educational Policy of the Sopron Town Council in View of the Lutheran Lycée's Historiography = *Acta Univ. Sapientiae, European and Regional Studies*, 2019, Vol. 15, 31–46.
- TÖRÖK 1986 *Kazinczy Ferencné Török Sophie levelezése*. Sajtó alá rendezte V. Busa Margit és Z. Szabó László, Győr, Kazinczy Ferenc Gimnázium, 1986.
- UZ 1777 Johann Peter Uz: *Sämtliche poetische Werke I*. Reuttlingen, Johann Georg Fleischhauer, 1777.

- Uz 2013 Johann Peter Uz: *Sämtliche poetische Werke. Versuch über die Kunst stets fröhlich zu seyn*. Berlin, Holzinger, 2013.
- V. ECSEDY 2019 V. Ecsedy Judit: A Trattnerék Magyarországon = *Magyar Könyvszemle*, 2019, 135. évf. 2. sz. 173–189.
- VÁCZY 1895 Váczy János: *Berzsenyi Dániel életrajza*. Budapest, MTA, 1895.
- VÁCZY 1915 Váczy János: *Kazinczy Ferencz és kora I*. Budapest, MTA, 1915.
- VÁCZY 2012 Váczy János: *Kazinczy Ferenc és kora I–II*. Sajtó alá rendezte Kováts Dániel, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2012.
- VADERNA 2013 Vaderna Gábor: *Élet és irodalom. Az irodalom társadalmi használata gróf Dessewffy József életművében*. Budapest, Ráció, 2013.
- VASS 1895 Vass Bertalan: *Horvát István életrajza*. Budapest, MTA, 1895.
- VERGILIUS 1973 *Vergilius összes művei*. Budapest, Magyar Helikon, 1973. (Bibliotheca Classica)
- VERSEGHY 1805 Verseghy Ferenc: *A' tiszta magyarság, avvagy a' csinos magyar beszédre és helyes írásra vezérlő értekezések. Követi ezeket a' cadentiák' lajstroma, mellynek hasznát a' filologusok és poéták eggyaránt vehetik*. Pest, Eggenberger József, 1805.
- VERSEGHY 1806 Verseghy Ferenc: *Magyar Aglája, avvagy kellemetesen mulató nyájaskodások külömbféle versnemekben*. Buda, Eggenberger József, 1806.
- VERSEGHY 2019 *Verseghy Ferenc levelezése*. Sajtó alá rendezte Doncsecz Etelka, Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 2019. (Magyar Írók Levelezése 1.)
- VILLERS 1799a Charles Villers: *Considérations sur l'état actuel de la littérature allemande = Le Spectateur du Nord. Journal Politique, Littéraire et Moral*, 1799, Vol. 12, 1–54.
- VILLERS 1799b Charles Villers: *Der gegenwärtige Zustand der deutschen Literatur = Minerva. Ein Journal historischen und politischen Inhalts*. Hrsg. von Johann Wilhelm von Archenholz, 1799/4. 377–426.
- VILLERS 1804 Charles Villers: *Essai sur l'esprit et l'influence de la Réformation de Luther*. Paris–Metz, Henrichs–Collignon, 1804.
- VINCZE 2016 Vincze János (szerk.): *Emlékezünk orvosainkra 29. Orvos-akadémikusok I. 1827–1944*. Budapest, NDP, 2016.
- VIZI 2018 Vizi László Tamás: *A napóleoni armádia elleni magyar nemesi felkelés az 1796 és 1805 közötti koalíciós háborúban = Honvédségi Szemle*, 2018, 146. évf. 6. sz. 166–178.
- VLADÁR 2018 Vladár Zsuzsa: „...Még most is egészen más malomban őrlenek” Verseghy és Révai két külön világa = *In memoriam Verseghy Ferenc 7*. Szerk. Doncsecz Etelka és Lengyel Réka, Szolnok, Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény, 2018. 128–141.
- VOSS 1835 Johann Heinrich Voss: *Sämtliche poetische Werke*. Leipzig, Immanuel Müller, 1835.
- VÖRÖS 2017 Vörös Imre: *Péczeli József (1750–1792)*. Budapest, Universitas, 2017. (Historia Litteraria 33.)

- VÖRÖSMARTY 1965 *Vörösmarty Mihály levelezése I–II.* Sajtó alá rendezte Brisits Frigyes, Budapest, Akadémiai, 1965. (Vörösmarty Mihály Összes Művei 17–18.)
- WÉBER 1986 Wéber Antal: *Toldy Ferenc.* Budapest, Akadémiai, 1986.
- WENDEBORN 1780 Gebhard Friedrich August Wendeborn: *Beyträge zur Kenntnis Großbritanniens vom Jahr 1779.* Hrsg. Georg Forster, Lemgo, Meyer, 1780.
- WENDEBORN 1793 Gebhard Friedrich August Wendeborn: *Reise durch einige westlichen und südlichen Provinzen Englands I–II.* Hamburg, Bachmann und Gundermann, 1793.
- WILPERT 1988 Gero von Wilpert: *Deutsches Dichterlexikon. Biographisch-bibliographisches Handwörterbuch zur deutschen Literaturgeschichte.* Stuttgart, Alfred Kröner Verlag, 1988. (Kröners Taschenausgabe Band 288.)
- XENOPHON 1831 *Sokrates' Nevezetésegei.* Xenophon' Munkája magyarra fordítva Kis János által. Hozzá-járúl Sokrates' élete néhány jegyzetekkel 's magyarázatokkal együtt. Kassán, Ellinger István' Cs. Kir. priv. Könyv-nyomtató' Intézetéből, 1831.
- Z. SZABÓ 1984 Z. Szabó László: *Kazinczy Ferenc.* Budapest, Gondolat, 1984. (Nagy Magyar Írók)
- ZOLTVÁNY 1884 Zoltvány L[ajos] Irén[eusz]: *Guzmics Izidor életrajza.* Budapest, [Franklin-Társulat], 1884.
- ZOVÁNYI 2004 Zoványi Jenő: *A magyarországi protestantismus története 1895-ig II. Máriabesnyő–Gödöllő, Attraktor, 2004.* (Historia Incognita)
- ZSEBSZÓTÁR 1835 *Magyar és német zsebszótár. Közre bocsátá a' Magyar Tudós Társaság. Második, vagy német–magyar rész.* Budán, a' Magyar Királyi Egyetem' betűivel, 1835.
- ZSEBSZÓTÁR 1838 *Magyar és német zsebszótár. Közre bocsátá a' Magyar Tudós Társaság. Első, vagy magyar–német rész.* Budán, a' Magyar Királyi Egyetem' betűivel, 1838.
- ZSILINSZKY 1907 Zsilinszky Mihály (szerk.): *A magyarhoni protestáns egyház története.* Budapest, Athenaeum, 1907.

Periodikák címeinek rövidítése

- AKÉRT Akadémiai Értesítő
- ATH Athenæum. Tudományok' és szépművészetek tára (1841-től Athenæum. Tudományos, criticalai és szépművészeti folyóirat)
- ÉLIT Élet és Literatura (1829-től Muzáron)
- ER Edinburgh Review
- FMOM Felső Magyar Országi Minerva
- HK Helikoni Kedvtöltés

HKT	Hazai 's Külföldi Tudósítások
HSz	Honvédségi Szemle
KT ÉVL.	A' Kisfaludy Társaság Évlapjai
MINDGY	Mindenes Gyűjtemény
MSz	Magyar Szion
MTT ÉVK. 1833	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Első kötet. 1831–1832. Pesten, Trattner–Károlyi nyomtatása. 1833.
MTT ÉVK. 1835	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Második Kötet. 1832–1834. Budán. Magyar Király Egyetem' nyomtatása. 1835.
MTT ÉVK. 1837	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Harmadik kötet. 1834–1836. Budán. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel. 1837.
MTT ÉVK. 1840	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Negyedik Kötet. 1836–1838. Budán. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel. 1840.
MTT ÉVK. 1842	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Ötödik Kötet. 1838–1840. Budán. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel. 1842.
MTT ÉVK. 1845	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Hatodik Kötet. 1840–1842. Budán. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel. 1845.
MTT ÉVK. 1846	<i>A' Magyar Tudós Társaság' Évkönyvei.</i> Hetedik Kötet. 1842–1844. Budán. A' Magyar Királyi Egyetem' betűivel. 1846.
MTT NÉVK. 1832	<i>Névkönyv a' Magyar Tudós Társaságról 1832re.</i> Pest, Trattner és Károlyi, 1832.
MTT NÉVK. 1838	<i>Magyar tudós társasági névkönyv, astronomiai napkönyvvel és kalendáriummal 1838-ra.</i> Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel.
MTT NÉVK. 1842	<i>M. Tudós Társasági Névkönyv, Astronomiai Naplóval és Kalendáriummal 1842-re.</i> Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel.
MTT NÉVK. 1843	<i>M. Tudós Társasági Névkönyv, Astronomiai Naplóval és Kalendáriummal 1843-ra.</i> Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel.
MTT NÉVK. 1844	<i>M. Tudós Társasági Névkönyv, Kalendáriummal 1844-re.</i> Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel.
MTT NÉVK. 1845	<i>M. Tudós Társasági Névkönyv 1845-re.</i> Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel.
MTT NÉVK. 1846	<i>M. Tudós Társasági Névkönyv 1846-ra.</i> Budán, A' Magyar Kir. Egyetem' Betűivel.
PEIL	Protestáns Egyházi és Iskolai Lap
PRt	Prédikátori Tárház vagy olyan gyűjtemény, Mellyben A' Prédikátori Hivatalra tartozó szükséges dolgok egymás után rövideden feltaláltatnak, és a' mellyet a' véle élni akaróknak hasznokra kiadnak Fábián Jó'sef A' Veres Berényi Ref. Eklésiának L. Tanítója, és a' Veszprémi Eklésiai Társaságnak Seniora, és Látzai Sz. Jó'sef A' Lepsényi Ref. Eklésia Prédikátora és Tractusbéli Assessor. Második kötet. Vác, Máramarosi Gotlib Antal. (Első Fogás 1806, Második Fogás 1806, Harmadik Fogás 1806, Negyedik Fogás 1807.)
SOPRESt	Soproni Estvék. Literatúrai Egyveleg

SZLA	Szép-Literaturai Ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez (1828-tól Koszorú Szép-Literaturai Ajándék a' Tudományos Gyűjteményhez)
TUDGY	Tudományos Gyűjtemény
TUDTÁR	Tudománytár
ÚMM	Új Magyar Muzeum
VÚ	Vasárnapi Újság

A levelek lelőhelyei

BDEG Nk.	Berzsenyi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium Nagykönyvtára, Sopron
DREK Nk.	Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Pápa
EOL	Evangélikus Országos Levéltár
PFK	Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár
MNL OL	Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltára
MTA KIK Kt.	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ Kézirattára
OSZK Kt.	Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára
PIM Kt.	Petőfi Irodalmi Múzeum Kézirattára
RL	Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Levéltára
RMEGY	Ráth Mátvás Evangélikus Gyűjtemény, Győr
TREK Nk.	Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen

Tárgy- és névmutató

A

Addison, Joseph 446
Alsószopori Nagy Pál 438
Ambrózy Lajos 110, 345
Antalfai Sólyom Katalin. *Lásd* Szentgyörgyi Józsefné Antalfai Sólyom Katalin
Aquilano, Serafino (dell'Aquila) 144, 375
Aranka György 5, 7, 19, 21, 24, 25, 29, 31, 32, 33, 42, **265**, 269, 271, 272, 274, 275, 276, 277, 285, 295, 445
Archenholtz, Johann Wilhelm Daniel von 68, 306
Artner Sámuel 303
Asbóth János 7, 21, 22, 27, 28, 75, 95, 268, 269, 273, 312, **330**
Athenaeum 181, 182, 184, 187, 188, 205, 228, 248, 380, 412, 414, 415, 420, 421, 422, 435, 446
Aurora 139, 195, 428

Á

Ányos Pál 282

B

Babuschnik Mihály 96, 331
Bacon, Francis 131, 148, 164, 180, 227, 247, 248, 249, 365, 378, 379, 411, 446, 466
Bajza József 5, 7, 167, 183, 202, 293, 361, 379, 392, 394, 396, 404, **415**, 425, 427
Ballay Valér 174, 404
Bánffy György 266
Barabás Miklós 205, 436
Barca János 195, 428
Baróti Szabó Dávid 261, 268
Bartal György 153, 360, 384
Barthélemy, Jean-Jacques 249, 267, 467
Batsányi János 261, 268, 282, 283
Batthyány Maximilián 262
Bayle, Pierre 250, 467
Beély Fidél József 404
Beliczay Jónás 7, 232, 233, 451

Bene Ferenc 140, 371
Benkó Ferenc 270
Beregszászi Nagy Pál 128, 362
Berke Imre 382
Berke Mihály 7, 151, 346, **382**
Bernis, François-Joachim de Pierre de 19, 267
Berzeviczy Gergely **352**
Berzeviczy Gergelyné Berzeviczy Teréz 8, 119, **352**
Berzeviczy Teréz. *Lásd* Berzeviczy Gergelyné Berzeviczy Teréz
Berzsenyi Dániel 5, 7, 70, 88, 102, 106, 126, 293, **306**, 323, 337, 341, 439
Berzsenyi Farkas 106, 306, 307, 342
Bessenyei György 389
Bethlen Gergely 68, 86, 304, 322
Bezerédj István 179, 409, 410
Bitnitz Lajos 7, 78, 79, 80, 89, 120, 128, 131, 140, 141, 187, 315, **316**, 324, 353, 363, 365, 370, 371, 420
Blair, Hugh 155, 163, 167, 168, 169, 180, 181, 386, 387, 395, 396, 398, 399, 412
Blumröder, Johann August Friedrich von 475
Boileau, Nicolas 188, 228, 423, 447
Borosnyai Lukács János 28, 273
Borosnyai Lukács Simon 28, 273
Budai Ézsaiás 140, 362, 371
Budapesti Híradó 257, 477
Burián Pál 117, 350

C

Campe, Joachim Heinrich 24, 31, 43, 271, 275
Cannabich, Gottfried Christian 64, 300
Cato 468
Chernel Dávid 7, 60, **298**, 299
Chiabrera, Gabriello 144, 375
Cicero 195, 247, 258, 428, 466, 478
Ciceró 346
Cornelius Nepos 190, 425

Creuzer, Georg Friedrich 156, 160, 165, 246, 387, 466

Czech János 176, 406

Cziráky Antal Mózes 165

Czuczor Gergely 406

Cs

Csató Pál 171, 401

Csehy József 77, 314

Cserey Farkas 7, 53, 57, 67, **294**, 295, 297, 298, 304

D

D'Alembert, Jean Le Rond 162, 249, 394, 467

D'Arnaud, François-Thomas-Marie de Baculard 19, 248, 267, 467

Darnay Kálmán 288, 354

Decsy Sámuel 262

Delille, Jacques 195, 353, 356, 428, 472, 475

Dessewffy Aurél 395, 396, 399

Dessewffy Emil 7, 257, **476**, 477

Dessewffy József 7, 121, 141, **355**, 360, 371, 380, 428, 461, 477

Docen, Bernhard Joseph 180, 411

Dósa Gergely 77, 314

Döbrentei Gábor 5, 7, 8, 49, 52, 56, 63, 67, 73, 76, 86, 104, 127, 140, 155, 157, 160, 168, 169, 170, 194, 195, 202, 289, **292**, 293, 296, 299, 304, 305, 309, 313, 321, 340, 361, 370, 386, 388, 389, 392, 399, 400, 427, 433, 439, 457

Döbrentei Lajos 7, 73, 292, 309

Dregály Dániel. *Lásd* Druglányi (Dregály) Dániel

Dregály Dániel. *Lásd* Druglányi (Dregály) Dániel

Drescher Frigyes 375

Droz, François-Xavier-Joseph 163, 475

Druglányi (Dregály) Dániel 173, 254, **403**, 473, 477

Dukai Takács Judit 7, 122, **356**, 357

Dukai Takács Sára. *Lásd* Prusinszky Józsefné
Dukai Takács Sára

Dulházy Mihály 355, 428, 461

E

Edinburgh Review 129, 364

Edvi Illés Pál 151, 377, 382, 401, 451

Eggenberger József 86, 105, 145, 149, 163, 252, 253, 255, 256, 257, 322, 341, 377, 380, 394, 470, 471, 472, 473, 476, 477

Eichhorn, Johann Gottfried 134, 247, 368, 466

Ellinger István 160, 355, 380

Emlékezései 221, 222, 228, 234, 236, 237, 239, 242, 254, 255, 258, 300, 356, 438, 442, 445, 448, 451, 453, 455, 457, 461, 473, 474

Eötvös József 382

Ercsey Dániel 141, 371

Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság 20, 22, 25, 27, 28, 30, 32, 33, 42, 265, 266, 272, 274, 276, 285

Erdélyi Múzeum 87, 105, 127, 139, 164, 195, 227, 246, 292, 322, 340, 341, 361, 428, 446

Ernesti, Johann August 180

Eszterházy Pál Antal 182

Eutropius 161, 165, 195, 428

É

Élet és Literatúra 124, 127, 129, 320, 358, 363

F

Fábián József 56, 297

Fábri Pál 322

Fábri Pál, ifjabb 86

Faludi Ferenc 13, 261

Favorinus 144, 376

Fáy András 7, 108, 126, 199, 200, **343**, 429, 430

Fejér György 77, 89, 128, 140, 231, 314, 324, 362, 371, 374, 449

Felix Wachter 241, 459

Felső Magyar Országai Minerva 121, 122, 128, 160, 161, 164, 195, 197, 218, 227, 242, 247, 355, 356, 365, 376, 380, 387, 392, 428, 439, 446, 461

Fénelon, François 175, 405

Fenyéry Gyula (Stettner György) 366, 372, 394

Festetics György 7, 34, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 48, 95, 96, 135, 195, **278**, 280, 281, 282, 283,

284, 285, 286, 287, 288, 290, 291, 292, 301,
314, 327, 329, 330, 331, 338, 362, 369, 384,
428, 460
Festetics Ignác 136, 369, 442
Festetics László 282
Figyelmező 416
Flóra 23, 25, 56, 138, 165, 270, 295, 297
Florian, Jean-Pierre Claris de 187, 256, 421, 476
Freitag Mihály 385

G

Gamauf József 74, 93, 310, 328
Gamauf Teofil 310
Garay János 7, 244, **464**
Gellius, Aulus 144, 376
Georgikon 44, 241, 278, 287, 288, 312, 327, 330,
331, 336, 363, 460
Gessner, Salomon 64, 300
Gleim, Johann Wilhelm Ludwig 116, 349
Goethe, Johann Wolfgang 160, 164
Görög Demeter 135, 262, 369
Griesbach, Johann Jakob 134, 368
Guzmics Izidor 5, 7, 127, 140, 150, 152, 153,
174, 183, 191, 222, 224, 362, 371, **381**, 383,
384, 404, 405, 415, 442, 445
Gvadányi József 137

Gy

Gyarmathy János 250, 467
győri énekeskönyv 81, 82, 87, 239, 305, 317,
319, 320, 322, 456
győri evangélikus gyülekezet 68, 72, 81, 82, 83,
87, 300, 305, 306, 308, 317, 318, 319, 456
Gyulay Ferenc 341
Gyulay Ferencné Kácsándy Zsuzsanna 68, 292,
305, 341
Gyulay Lajos 292, 305, 341

H

Hadi és Más Nevezetes Történetek 14, 16, 262
Hagedorn, Friedrich von 18, 19, 265, 267
Hajjas Tamás 195, 220, 428, 441

Halasy Mihály 64, 74, 263, 301, 311
Harnwolf Mátyás 74, 311
Hartleben Konrád Adolf 473, 477
Haubner Máté 7
Hazai ,s Külföldi Tudósítások 145, 314, 377
Hébe 139, 144, 375, 416
Heckenast Guszt 253
Heckenast Gusztáv 163, 166, 168, 252, 394, 470,
471, 473, 477
Helikoni kedvtöltés 227
Helikoni Kedvtöltés 139, 195, 196, 197, 226,
249, 428, 446
Helikoni Virágok 23, 270
Helmeczi Mihály 7, 88, 163, 323, 394
Herder, Johann Gottfried 144, 247, 375, 466
Herepei János 77, 315
Hering János 233, 451, 452
Hetyésy László 74, 93, 310, 328
Heyne, Christian Gottlob 134, 368
Hilibi Gál Domokos 411
Hinka Mária 433
Hochmeister Márton 274
Home, Henry (Lord Kames) 52, 294
Horatius 19, 77, 79, 86, 120, 138, 156, 165, 195,
255, 257, 267, 276, 278, 311, 314, 315, 316,
322, 324, 354, 379, 387, 388, 391, 408, 423,
427, 428, 475
Horváth Endre 127, 140, 141, 361, 371
Horváth János 140, 371
Horváth Károly 68, 304
Horváth Mihály 188, 229, 406, 422, 447
Horváth Zsigmond 329
Horvát István 7, 77, 89, 110, 128, 141, 145, 169,
297, 314, 324, **344**, 345, 350, 353, 362, 371,
374, 376, 398
Hrabovszky Dávid 125, 358, 359
Hrabovszky István 263
Hrabovszky Sámuel 263
Huarte, Juan de San Juan 160, 165
Hume, David 180

I

Igaz Sámuel 262, 375

J

Jacobi, Johann Georg 116, 349

Jankovich Miklós 141, 371

Jászay Pál 189, 424

Jelenkor 163, 188, 422, 464

Johnson, Samuel 249, 375, 467

Juvenalis 120, 139, 166, 195, 354, 428

K

Kácsándy Zsuzsanna. *Lásd* Gyulay Ferencné
Kácsándy Zsuzsanna

Kalchbrenner (János) József 74, 129, 142, 311,
364, 372

Káldy János 139, 195, 428

Kármán József 270

Károlyi István 174, 405

Kazinczy Ferenc 20, 201

Kazinczy Ferenc 5, 7, 33, 53, 54, 56, 64, 67, 73,
75, 85, 88, 93, 98, 99, 100, 101, 105, 116, 121,
126, 127, 141, 143, 150, 152, 154, 156, 157,
163, 174, 175, 183, 184, 186, 190, 191, 192,
193, 194, 195, 196, 198, 199, 200, 201, 202,
206, 218, 220, 222, 225, 239, 261, 262, 265,
266, **268**, 269, 270, 276, 277, 281, 288, 291,
292, 293, 294, 295, 296, 298, 300, 301, 303,
304, 305, 307, 309, 310, 312, 313, 314, 317,
320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328,
333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 341, 342,
344, 345, 347, 349, 350, 353, 354, 355, 358,
361, 362, 363, 364, 366, 371, 372, 373, 374,
381, 382, 383, 384, 387, 388, 390, 391, 394,
404, 405, 415, 416, 419, 424, 425, 426, 427,
428, 429, 430, 431, 432, 436, 438, 439, 442,
444, 445, 446, 457

Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie **390**

Kazinczy Ferencné Török Sophie 8, 159, 225,
268, 385, 445

Kazinczy Iphigenia 57, 296

Kazinczy Lajos 268, 390

Kéller Katalin 338

Kerekes Sámuel 262

Kilián György 49, 238, 293

Kilián György, ifjabb 456, 473, 477

Királyfalvi Róth Johanna. *Lásd* Teleki Józsefné
Királyfalvi Róth Johanna

Kisfaludy Ádám 288

Kisfaludy Károly 127, 191, 361, 426, 428, 436,
442

Kisfaludy Sándor 126, 141, 278, 288, 296, 360,
362, 371, 426

Kisfaludy Társaság 191, 193, 196, 198, 200, 205,
229, 244, 245, 251, 271, 320, 323, 343, 361,
366, 379, 425, 426, 427, 429, 433, 435, 436,
437, 439, 442, 445, 464, 465, 468

Kisfaludy Zsuzsanna 288, 289

Kis Gyula 7, 303, 437

Kis János, ifjabb 8, 66, 103, 105, 224, 256, 257,
303, 308, 340, 364, 410, 414, 417, 421, 422,
433, 444, 454, 462, 475, 476

Kis Lajos 7, 8, 66, 67, 77, 100, 103, 105, 148,
152, 223, 224, 243, **302**, 308, 314, 336, 338,
339, 341, 345, 353, 379, 383, 384, 415, 416,
439, 443, 444, 462, 466

Kis Lidia 66, 302, 306, 307

Kis Sándor 442

Kiss István 76, 86, 314, 322

Klopstock, Friedrich Gottlieb 52, 294

Knigge, Adolf Freiherr von 18, 19, 20, 40, 42,
137, 165, 264, 267, 279, 281, 283, 286

Kossowich Károly 406

Kossuth Lajos 422

Kotzebue, August von 137

Kölcsey Ferenc 5, 127, 143, 358, 361, 373

Kövy Sándor 128, 362

Kralovánszky András 73, 309

Kresznerics Ferenc 56, 89, 297, 324

Kriehuber, Josef 221, 223, 442, 443, 447

Kritikai Lapok 194, 195, 427, 428

Kultsár–Prónay-féle pályatétel 56, 64, 250, 276,
277, 297, 301, 303, 430, 463, 464, 465, 466

Kultsár István 77, 89, 127, 141, 199, 314, 324,
361, 371, 376, 377, 430, 467

L

La Bruyère, Jean de 249, 467
Láczai Szabó József 297
La Fontaine, Jean de 137
Lakos János 105, 219, 221, 341, 439, 442
Lakos József 195, 428
Landerer Lajos 239, 265, 394, 422, 457
Landerer Mihály János 18, 19, 265
La Rochefoucauld 195, 428
Laskai Sámuel 64, 300
László Jónás 255, 473, 474, 477
Lehner András 7, 21, 27, 68, 69, 269, 273, **305**,
317, 354
Lehr András 7, 243, **462**, 463
Leitgeb János 243, 462
Lesekabinett 14, 15, 262
Lessing, Gotthold Ephraim 160
Library of Useful Knowledge 148, 149, 152, 153,
381, 384
Lichtenberg, Georg Christoph 249, 467
Lieder Frigyes 221, 442
Lipp Vilmos 316, 324
Longinosz 191, 193, 195, 196, 198, 200, 224,
425, 427, 428, 429, 430, 431, 445
Lowth, Robert 135, 137, 290, 369, 433
Luczenbacher János 182, 414
Luther, Martin 138, 226, 446

M

Macchiavelli, Niccolò 131, 365
Macskásy Lajos 105, 341
Magda Pál 93, 328
Magyar Hírmondó 262, 306, 361
Magyar Kurír 14, 16, 262, 361
Magyar Minerva 39, 40, 64, 278, 282, 283, 301
Magyar Museum 13, 22, 261, 268, 270
Magyar Tárház 300, 303, 306, 308
Magyar Tudományos Akadémia. *Lásd* Magyar
Tudós Társaság
Magyar Tudós Társaság 126, 142, 152, 153, 156,
157, 158, 160, 169, 171, 172, 173, 180, 185,

188, 189, 190, 194, 195, 198, 204, 225, 231,
233, 235, 236, 237, 239, 242, 250, 258, 266,
268, 297, 306, 315, 323, 328, 338, 341, 343,
344, 360, 361, 362, 366, 370, 371, 373, 374,
379, 381, 384, 386, 387, 388, 389, 391, 392,
393, 394, 397, 399, 400, 401, 402, 403, 404,
406, 407, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 417,
418, 421, 422, 423, 424, 428, 429, 430, 432,
433, 436, 437, 442, 446, 450, 453, 454, 455,
456, 465, 468, 474, 477, 478, 500

Majláth János 7, 116, **347**
Marczibányi Lajos 170, 172, 400, 401, 403
Martiny Frigyes 220, 223, 441, 443
Márton József 127, 262, 361
Matics Imre 181, 412
Matkovich István 219, 220, 439, 441
Matkovich Pál 7, 90, 100, 136, 139, 195, 325,
369, 428, 439
Mednyánszky Alajos 141, 360, 371
Meiners, Christoph 19, 42, 137, 165, 267, 279,
286
Mercier, Louis-Sébastien 246, 466
Mesterházi Nagy János 134, 368
Mészáros József 93, 329
Mezriczky Károly 45, 288, 289
Miller Jakab Ferdinánd 199, 430
Mindenes Gyűjtemény 14, 15, 16, 22, 261, 262,
270
Mojsisovics Augustza 433
Montaigne, Michel Eyquem de 160, 165, 227,
228, 247, 248, 446, 466
Montesquieu, Charles Louis Secondat de 164,
227, 248, 249, 446, 466
Moser, Friedrich Karl Freiherr von 249, 467
Mozgay Sámuel 473, 477
Muzáron 428
Müller, Johannes von 131, 226, 227, 249, 365,
446, 467
Müller József 149, 380

N

Nagy Antal 375, 376
Nagy Ignác 205

Nagy István 137, 270, 275, 451
Németh Aristipp 67, 303
Némethi Mihály 14, 15, 262
Németh László 14, 17, 21, 22, 27, 28, 30, 67, 76,
86, 134, 156, 199, 261, **262**, 263, 268, 269,
273, 274, 303, 314, 322, 368, 388, 430
Neudherr Sámuel 74, 310
Novák Jakab 7

O

Ocsovszki Pál 25, 42, 272, 286
Orosz József 412
Orpheus 22, 268, 270
Ovidius 190, 217, 298, 425, 439

Ó

Ócsai Balogh Péter 136, 139, 195, 369, 428
Ódor István 93, 132, 140, 328, 365, 370
Ódor Rudolf 224, 444

Ő

Őri Fülep Gábor 56, 297

P

Pajor Gáspár 270
Palló András 224, 444
Pánczél Dániel 262
Pántzél Pál 250, 467
Pápay Sámuel 64, 301
Parnassusi Időtöltés 23, 270
Paulus, Heinrich Eberhard Gottlob 134, 368
Paúr János (Páur Iván) 182, 413
Péchy Imre 391
Péczeli József 7, 13, **261**
Pelikán Erzsébet 302, 384
Perger Ferenc 420
Perlaky Dávid 230, 448, 449
Persius 133, 145, 164, 195, 254, 255, 256, 257,
367, 376, 377, 428, 470, 472, 475
Pesti Hírlap 188, 449
Péteri Takács József 282, 283
Pethe Ferenc 128, 362

Pillich János Lőrinc 93, 328
Plank, Gottlieb Jakob 134, 368
Plutarkhosz 188, 195, 401, 423, 428
Pope, Alexander 157, 160, 165, 227, 247, 248,
249, 389, 446, 467
Posselt, Ernst Ludwig 25, 29, 272, 274
Poßwick, Christian (Poszvék Keresztély) 241,
459
Poszvék Keresztély. *Lásd* Poßwick, Christian
(Poszvék Keresztély)
Potyondi László 14, 261, 262, 263
pozsonyi Magyar Egyesület 186, **419**
Prónay László 66, 67, 89, 136, 139, 195, 302,
303, 324, 340, 369, 428, 467
Prónay Sándor 7, 195, 428
Propertius 233, 452
Prusinszky József 322
Prusinszky Józsefné Dukai Takács Sára 87, 322
Pucz Antal 244, 245, 464, 465, 466
Pucz Ferenc 7, 244, **463**, 464
Püthagorasz 251, 468, 469
Pyrker László 413

Q

Quintilianus 155, 195, 386, 387, 428

R

Raics Péter 73, 76, 98, 134, 309, 313, 334, 368
Rajcsányi János 243, 463
Rájnisi József 261
Ráth Mátyás 68, 72, 73, 156, 300, 305, 308, 309,
317, 388
Regélő–Honművész 182, 413, 464
Reichard Károly 420
Reinhold, Karl Leonhard 134, 368
Remer, Julius August 247, 393, 396, 398, 466
Révai Miklós 56, 283, 297, 344
Reviczky Ádám 153, 360, 384
Ribini János 195, 303, 428
Robertson, William 161, 168, 247, 393, 396, 398,
466
Roggendorf Alojzia 390

Rohonczy Ignác 167, 396
 Roscoe, William 168, 398
 Róth Johanna. *Lásd* Teleki Józsefné Királyfalvi Róth Johanna
 Rummy Károly György 7, 75, 86, 90, 91, 93, 97, 98, 99, 100, 101, 107, 118, 125, 178, 310, **311**, 321, 325, 326, 327, 332, 333, 334, 335, 336, 342, 350, 358, 407
 Ruszek József 128, 283, 362

S

Salzmann, Christian Gotthelf 56, 297
 Sarbiewski, Maciej Kazimierz (Sarbievius) 144, 375
 Sas 160, 165, 195, 227, 228, 247, 446
 Schedel Ferenc. *Lásd* Toldy (Schedel) Ferenc
 Schedius Lajos 25, 27, 30, 33, 126, 140, 200, 271, 273, 274, 277, 360, 361, 371, 374, 429, 430
 Schiller, Friedrich 133, 221, 367, 374, 442
 Schlegel, August Wilhelm 133, 367
 Schlözer, August Ludwig 134, 368
 Schütz, Christian Gottfried 134, 368
 Schwartner Márton 103, 134, 340, 368
 Scott, John of Amwell 19, 267
 Seiler, Georg Friedrich 291
 Seneca 161, 165, 195, 428
 Seybold Pál 74, 310
 Shaftesbury, Anthony Ashley Cooper, Earl of 250, 467
 Sikos István 87, 117, 322, 350
 Somogyi Leopold 345
 Soproni Estvék 176, 180, 181, 186, 187, 188, 204, 218, 233, 236, 241, 242, 245, 250, 252, 253, 256, 257, 258, 406, 412, 420, 425, 435, 452, 459, 461, 469, 470, 471, 476, 478
 Soproni Magyar Társaság 17, 18, 20, 46, 129, 262, 263, 264, 289, 292, 307, 341, 426, 474
 Sövegiártó Kristóf 93, 329
 Spittler, Ludwig Timotheus 134, 368
 Steele, Richard 249
 Stettner György. *Lásd* Fenyéry Gyula (Stettner György)

Stráner Ágoston 241, 460
 Stráner György 460
 Suetonius 204, 205, 236, 258, 423, 434, 435, 455, 478

Sz

Szabó Sámuel 77, 314
 Szacsavay Imre 262
 Szaniszló Ferenc 467
 Szász Károly 182, 413
 Széchényi Ferenc 7, 47, 135, 137, 195, 263, 278, **290**, 309, 344, 369, 384, 428, 430
 Széchényi István 5, 7, 8, 126, 129, 142, 147, 149, 152, 250, 278, 290, 292, **359**, 360, 363, 364, 372, 378, 379, 380, 383, 384, 394, 418, 461, 467
 Széchényi Lajos 135, 369
 Széchényi Pál 129, 363
 Szegedy Ferenc 7, 103, 105, 241, 303, 339, 341, 360, **460**
 Székács József 7, 216, 240, 252, 423, 438, 457, 458, 469, 471
 Székely Sándor 184, 416
 Szemere Bertalan 188, 422
 Szemere Pál 7, 77, 85, 89, 124, 127, 129, 141, 314, **320**, 324, 354, 357, 358, 361, 363, 371
 Szenczy (Szenci) Imre József 250, 467
 Szendrei Weres Dávid 77
 Szendrey Weres Dávid 315
 Szentgyörgyi József 20, 21, 27, 268, 269, 273, **385**, 386
 Szentgyörgyi Józsefné Antalfai Sólyom Katalin 8, 154, **385**
 Szentmiklóssy Alajos 127, 362
 Szenvey József 394
 Szép-Literaturai Ajándék 139
 Szilasy János 140, 370, 417
 Szlemenics Pál 128, 362
 Szókratész 133, 149, 153, 160, 164, 254, 255, 256, 257, 367, 380, 384, 470, 475
 Sztrókay Antal 8, 103, 117, 303, **338**, 339, 350

T

Takáts József 64, 301
Tarnóczy Ida 433
Tasner Antal 395, 396, 399
Tatay Imre 7
Tatay János 129, 363
Taubner Károly 423, 457, 471
Teleki Ferenc 272
Teleki József 8, 140, 141, 155, 156, 185, 360, 371, 386, 387, 391, 400, 402, 409, 417, 424
Teleki Józsefné Királyfalvi Róth Johanna 103, 339
Teleki László 56, 297
Teleki Sámuel 266, 272
Terentius 165, 195, 428
Thaisz András 446
Théis, Alexander-Étienne-Guillaume 392
The Spectator 376, 446
Thomson, James 195, 242, 248, 428, 461, 467
Toldy (Schedel) Ferenc 5, 7, 8, 132, 141, 143, 161, 162, 166, 167, 168, 171, 172, 173, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 187, 188, 189, 190, 192, 198, 200, 202, 203, 204, 205, 206, 212, 217, 219, 220, 221, 223, 224, 225, 228, 230, 231, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 242, 245, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 266, 276, 302, 361, 366, 372, 373, 379, 389, 392, 393, 395, 396, 397, 401, 402, 403, 404, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 418, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 440, 441, 443, 444, 445, 447, 448, 449, 450, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 461, 463, 465, 468, 469, 470, 471, 472, 474, 475, 476, 477
Tóth Ferenc 115, 347
Tóth Lőrinc 198, 429
Török Frigyes 162, 394
Török Lajos 268, 390
Török Pál 457, 471
Török Sophie. *Lásd* Kazinczy Ferencné Török Sophie

Trattner János Tamás 85, 87, 88, 115, 230, 265, 321, 322, 350, 353, 446, 449

Trattner Máttyás 120, 321, 353, 363, 405

Tuboly László 165

Tudományos Gyűjtemény 127, 139, 144, 160, 165, 169, 195, 228, 246, 314, 320, 344, 346, 357, 358, 374, 377, 380, 387, 394, 398, 428, 446

Tudománytár 158, 161, 162, 163, 168, 171, 173, 179, 180, 187, 195, 228, 247, 393, 395, 396, 397, 398, 401, 403, 409, 410, 411, 414, 421, 428, 446

Turcsányi János 7, 253, 472

Turcsányi Lajos 473, 477

U

Udvardy Cserna János 182, 413

Ugróczy Mihály 93, 139, 328

Uránia 23, 270

Uz, Johann Peter 133, 367

Ü

Ürményi József 344

V

Váczy János 5, 7

Vadnay Károly 7, 96, 331

Vaszary Egyed 404

Vay Ábrahám 142, 360, 373, 391

Verseghy Ferenc 56, 89, 296, 297, 324, 344

Világ (folyóirat) 188, 422

Villers, Charles de 68, 306

Virág Benedek 89, 126, 282, 283, 323

Vitkovics Mihály 77, 89, 127, 128, 141, 314, 324, 361, 371

Voltaire (François-Marie Arouet) 116, 285, 348, 349

Voss, Johann Heinrich 19, 267, 274, 277

Vörösmarty Mihály 7, 149, 167, 361, 374, 379, 396

W

Wachler, Johann Friedrich Ludwig 247, 399, 466

Wachter, Felix 7

Wéber Simon Péter 30, 33, 42, 83, 274, 286, 319, 350

Weiss, François Rodolphe de 228, 247, 398, 446, 466

Wieland, Christoph Martin 19, 138, 156, 227, 247, 267, 278, 287, 303, 349, 356, 387, 391, 446, 466

Wietoris Jonathán 134, 368

Wigand Frigyes György 396, 473, 477

Wigand Károly Ferenc 395

Wigand Károly Frigyes 166, 356, 395

Wigand Ottó 145, 149, 377, 380, 394

Wimmer Ágoston 451

Wimmer, Gottlieb August 7

Würth Károly 220, 223, 441, 443

X

Xenophón 133, 160, 164, 195, 254, 367, 380, 384, 428, 472, 475

Z

Zádor György. *Lásd* Fenyéry Gyula (Stettner György)

Zay Károly 7, 206, 436

Zichy Károly 345

Zigán János 156, 338, 388

Zigán Lajos 102, 106, 337, 338, 342

Zs

Zsoldos István 132, 366

Tartalom

Az oldalszámok utáni dőlt számok a jegyzetekre utalnak.

A jelen kötetben szövegszerűen nem közölt leveleknél a KazLev-beli kötet- és levélszám van feltüntetve.

Bevezetés	5
1. Kis János id. Péczeli Józsefhez Sopron, 1790. február 2.	13 261
2. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Regmec, 1793. július 27.	<i>KazLev II., 424.</i>
3. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Regmec, 1793. július 27.	<i>KazLev II., 425.</i>
4. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Nagyvárad, 1794. március 4.	<i>KazLev II., 436.</i>
5. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Nagyvárad, 1794. március 4.	<i>KazLev II., 437.</i>
6. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Regmec, 1794. március 17.	<i>KazLev II., 438.</i>
7. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Regmec, 1794. május 11.	<i>KazLev II., 445.</i>
8. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Bacchusznak Pataki hegyeiről, 1794. október 6.	<i>KazLev II., 453.</i>
9. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz Nagybaráti, 1796. június 15.	17 263
10. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz Nagybaráti, 1797. február 26.	18 264
11. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1797. június 30.	19 265
12. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1797. augusztus 11.	21 269
13. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1797. augusztus 25.	24 271
14. Aranka György Kis Jánosnak hely nélkül, 1797. szeptember 15.	25 272
15. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1797. október 24.	29 274
16. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz Brünn, 1797. november 16.	<i>KazLev II., 477.</i>
17. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1798. március 14.	31 275
18. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1798. július 29.	32 276
19. Kis János Aranka Györgyhöz Nagybaráti, 1798. november 26.	33 277
20. Kis János gróf Festetics Györgyhöz Nagybaráti, 1798. február 17.	34 278
21. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz Keszthely, 1798. március 2. [kivonat]	38 280
22. Kis János gróf Festetics Györgyhöz Nagybaráti, 1798. március 15.	38 280
23. Kis János gróf Festetics Györgyhöz Nagybaráti, 1799. január 15.	39 281
24. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz Keszthely, 1799. január 27. [kivonat]	40 282
25. Kis János gróf Festetics Györgyhöz Nagybaráti, 1799. február 8.	40 283
26. Kis János gróf Festetics Györgyhöz Kővágóórs, 1799. április 12.	41 284
27. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz Keszthely, 1799. április 30. [kivonat]	41 284

28. Kis János Aranka Györgyhöz	Kővágóörs, 1799. április 30.....	42 285
29. Kis János gróf Festetics Györgyhöz	Kővágóörs, 1800. augusztus 9.....	43 286
30. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz	Keszthely, 1800. szeptember 4. [kivonat].....	44 287
31. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1801. június 28.....	<i>KazLev II.</i> , 485.
32. Kis János ismeretlenhez	Kővágóörs, 1801. augusztus 9.....	45 288
33. Kis János Kazinczy Ferenchez	Kővágóörs, 1801. november 2.....	<i>KazLev II.</i> , 494.
34. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Regmec, 1801. november 21.	<i>KazLev II.</i> , 497.
35. Kis János Kazinczy Ferenchez	Kővágóörs, 1802. február 18.	<i>KazLev II.</i> , 509.
36. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Nagyvárad, 1802. május 8.	<i>KazLev II.</i> , 520.
37. Kis János Kazinczy Ferenchez	Kővágóörs, 1802. június 19.....	<i>KazLev II.</i> , 525.
38. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1802. szeptember 29.....	<i>KazLev II.</i> , 534.
39. Kis János a Soproni Magyar Társasághoz	Nemesdömölk, 1803. március 3.	46 289
40. Kis János gróf Széchényi Ferenchez	Nemesdömölk, 1803. március 10.	47 290
41. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1803. március 27.	<i>KazLev III.</i> , 585.
42. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1803. április 6.	<i>KazLev III.</i> , 588.
43. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1803. május 3.	<i>KazLev III.</i> , 594.
44. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pásztó, 1803. július 23.....	<i>KazLev III.</i> , 605.
45. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1803. július 23.....	<i>KazLev III.</i> , 607.
46. Kis János gróf Festetics Györgyhöz	Nemesdömölk, 1803. július 31.....	48 290
47. Gróf Festetics György Kis Jánoshoz	Keszthely, 1803. szeptember 22. [kivonat].....	48 291
48. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1803. október 6.....	<i>KazLev III.</i> , 626.
49. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1803. december 19.....	<i>KazLev III.</i> , 635.
50. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1804. január 5.....	<i>KazLev III.</i> , 640.
51. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1804. február 11.....	<i>KazLev III.</i> , 646.
52. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1804. február 12.....	<i>KazLev III.</i> , 648.
53. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Nemesdömölk, 1804. április 4.....	49 292
54. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1804. június 3.....	<i>KazLev III.</i> , 678.
55. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1804. november 9.....	<i>KazLev III.</i> , 702.
56. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Kázmér, 1805. január 1.....	<i>KazLev III.</i> , 710.
57. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1805. január vége körül.	<i>KazLev III.</i> , 714.
58. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1805. február 19.	<i>KazLev III.</i> , 722.
59. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1805. április 6.....	<i>KazLev III.</i> , 745.
60. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1805. május 22.....	<i>KazLev III.</i> , 759.
61. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1805. június 4.	<i>KazLev III.</i> , 770.

62. Kis János Kazinczy Ferenchez	Pápa, 1805. június 6..... <i>KazLev III., 774.</i>
63. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1805. június 15. .... <i>KazLev III., 778.</i>
64. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1805. július 14. .... <i>KazLev III., 784.</i>
65. Kis János Kazinczy Ferenchez	Füred, 1805. július 19. .... <i>KazLev III., 788.</i>
66. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1805. július 20. .... <i>KazLev III., 790.</i>
67. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Kázmér, 1805. augusztus 9. .... <i>KazLev III., 801.</i>
68. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1805. augusztus 25. .... <i>KazLev III., 808.</i>
69. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Kázmér, 1805. szeptember 11..... <i>KazLev III., 815.</i>
70. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1805. szeptember 11..... <i>KazLev III., 816.</i>
71. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Kázmér, 1805. október 1..... <i>KazLev III., 823.</i>
72. Kis János Kazinczy Ferenchez	Győr, 1805. október 17..... <i>KazLev III., 828.</i>
73. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1805. november 28..... <i>KazLev III., 838.</i>
74. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1806. február 12..... <i>KazLev IV., 875.</i>
75. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Nemesdömölk, 1806. február 16. ....52 293
76. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1806. február 25..... <i>KazLev IV., 882.</i>
77. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1806. március 4. .... <i>KazLev IV., 886.</i>
78. Cserey Farkas Kis Jánoshoz	Ugra, 1806. március 30.....53 294
79. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1806. április 2..... <i>KazLev IV., 901.</i>
80. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Kázmér, 1806. április 29..... <i>KazLev IV., 915.</i>
81. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1806. május 31. .... <i>KazLev IV., 931.</i>
82. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1806. június 16..... <i>KazLev IV., 941.</i>
83. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1806. június 20..... <i>KazLev IV., 943.</i>
84. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1806. .... <i>KazLev IV., 955.</i>
85. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1806. július 19. .... <i>KazLev IV., 956.</i>
86. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1806. augusztus 24..... <i>KazLev IV., 978.</i>
87. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Nemesdömölk, 1806. szeptember 14.....56 296
88. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1806. október 2..... <i>KazLev IV., 1007.</i>
89. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1806. október 9. .... <i>KazLev IV., 1013.</i>
90. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1806. október 17..... <i>KazLev IV., 1018.</i>
91. Kis János Cserey Farkashoz	Nemesdömölk, 1806. november 3.....57 297
92. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1806. november 11..... <i>KazLev IV., 1030.</i>
93. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1806. december 4. .... <i>KazLev IV., 1041.</i>
94. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1806. december 24..... <i>KazLev IV., 1051.</i>
95. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. február 2..... <i>KazLev IV., 1067.</i>

96. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1807. március 10. .... <i>KazLev IV., 1082.</i>
97. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. április 9. .... <i>KazLev IV., 1099.</i>
98. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. április 29. .... <i>KazLev IV., 1106.</i>
99. Kis János Kazinczy Ferenchez	Pápa, 1807. május 26. .... <i>KazLev V., 1117.</i>
100. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. május 29. .... <i>KazLev V., 1119.</i>
101. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. június 6. .... <i>KazLev V., 1122.</i>
102. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1807. június 28. .... <i>KazLev V., 1129.</i>
103. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. július 9. .... <i>KazLev V., 1135.</i>
104. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. július 19. .... <i>KazLev V., 1143.</i>
105. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. július 19. .... <i>KazLev V., 1144.</i>
106. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. július 22. .... <i>KazLev V., 1145.</i>
107. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. augusztus 3. .... <i>KazLev V., 1149.</i>
108. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. augusztus 28. .... <i>KazLev V., 1159.</i>
109. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1807. augusztus 29. .... <i>KazLev V., 1163.</i>
110. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. szeptember 15. .... <i>KazLev V., 1166.</i>
111. Kis János Kazinczy Ferenchez	Pápa, 1807. szeptember 24. .... <i>KazLev V., 1171.</i>
112. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. október 7. .... <i>KazLev V., 1177.</i>
113. Kis János Chernelházi Chernel Dávidhoz	Nemesdömölk, 1807. október 13. .... 60 298
114. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1807. november 4. .... <i>KazLev V., 1190.</i>
115. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. január 1. .... <i>KazLev V., 1210.</i>
116. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. január 22. .... <i>KazLev V., 1219.</i>
117. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1808. január 29. .... <i>KazLev V., 1227.</i>
118. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. február 9. .... <i>KazLev V., 1236.</i>
119. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1808. február 14. .... <i>KazLev V., 1239.</i>
120. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Nemesdömölk, 1808. február 22. .... 63 299
121. Kis János Kazinczy Ferenchez	Nemesdömölk, 1808. február 29. .... <i>KazLev V., 1248.</i>
122. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. március 14. .... <i>KazLev V., 1255.</i>
123. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. április 25. .... <i>KazLev V., 1276.</i>
124. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. május 8. .... <i>KazLev V., 1290.</i>
125. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. május 21. .... <i>KazLev V., 1299.</i>
126. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. június 2. .... <i>KazLev V., 1303.</i>
127. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. június 8. .... <i>KazLev V., 1305.</i>
128. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. augusztus 4. .... <i>KazLev VI., 1329.</i>
129. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. augusztus 19. .... <i>KazLev VI., 1340.</i>

130. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. szeptember 9. .... <i>KazLev VI., 1353.</i>
131. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. szeptember 14. .... <i>KazLev VI., 1355.</i>
132. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. október 31. .... <i>KazLev VI., 1368.</i>
133. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. november 12. .... <i>KazLev VI., 1372.</i>
134. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. december 3. .... <i>KazLev VI., 1381.</i>
135. Kis János ismeretlenhez	Sopron, 1808. december 17. ....66 302
136. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. december 17. .... <i>KazLev VI., 1386.</i>
137. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1808. december 17. ....67 304
138. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1808. december 24. .... <i>KazLev VI., 1390.</i>
139. Kis János Lehner Andráshez	Sopron, 1808. december 28. ....68 305
140. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1808. december 30. .... <i>KazLev VI., 1392.</i>
141. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1809. január 19. .... <i>KazLev VI., 1401.</i>
142. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1809. február 5. .... <i>KazLev VI., 1414.</i>
143. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1809. február 15. .... <i>KazLev VI., 1421.</i>
144. Berzsényi Dániel Kis Jánoshoz	Nikla, 1809. február 18. ....70 306
145. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1809. március 1. .... <i>KazLev VI., 1431.</i>
146. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1809. április 11. .... <i>KazLev VI., 1456.</i>
147. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1809. április 29. .... <i>KazLev VI., 1468.</i>
148. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1809. május 30. .... <i>KazLev VI., 1487.</i>
149. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1809. augusztus 12. .... <i>KazLev VI., 1532.</i>
150. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1809. november 11. .... <i>KazLev VII., 1582.</i>
151. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1809. december 27. .... <i>KazLev VII., 1626.</i>
152. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. január 19. .... <i>KazLev VII., 1645.</i>
153. Kis János a győri evangélikus gyülekezethez	Sopron, 1810. március 4. ....72 308
154. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1810. március 14. ....73 309
155. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. március 24. .... <i>KazLev VII., 1690.</i>
156. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. március 28. .... <i>KazLev VII., 1695.</i>
157. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. április 7. .... <i>KazLev VII., 1704.</i>
158. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. április 17. .... <i>KazLev VII., 1712.</i>
159. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. április 30. .... <i>KazLev VII., 1728.</i>
160. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. június 4. .... <i>KazLev VII., 1767.</i>
161. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. június 8. .... <i>KazLev VII., 1774.</i>
162. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1810. június 14. ....75 311
163. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Kázmér, 1810. június 28. .... <i>KazLev VII., 1790.</i>

164. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. július 14.....	<i>KazLev VIII., 1800.</i>
165. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. július 27.....	<i>KazLev VIII., 1809.</i>
166. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. szeptember 9.	<i>KazLev VIII., 1833.</i>
167. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1810. szeptember 10.	76 313
168. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsenmjén, 1810. szeptember 24.....	<i>KazLev VIII., 1841.</i>
169. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsenmjén, 1810. október 2.....	<i>KazLev VIII., 1843.</i>
170. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. október 15.	<i>KazLev VIII., 1852.</i>
171. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. október 29.	<i>KazLev VIII., 1861.</i>
172. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. november 7.	<i>KazLev VIII., 1864.</i>
173. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1810. november 12.....	78 315
174. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1810. december 3.	<i>KazLev VIII., 1878.</i>
175. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. december 16.....	<i>KazLev VIII., 1890.</i>
176. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1810. december 27.....	<i>KazLev VIII., 1896.</i>
177. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1811. január 11.....	79 316
178. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. január 18.....	<i>KazLev VIII., 1913.</i>
179. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1811. február 5.....	<i>KazLev VIII., 1924.</i>
180. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. március 13.....	<i>KazLev VIII., 1960.</i>
181. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1811. március 25.....	<i>KazLev VIII., 1965.</i>
182. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1811. április 1.....	80 316
183. A győri evangélikus gyülekezet Kis Jánoshoz	Győr, 1811. április 15.....	81 317
184. Kis János a győri evangélikus gyülekezethez	Sopron, 1811. április 17.....	81 318
185. A győri evangélikus gyülekezet Kis Jánoshoz	Győr, 1811. április 26.....	82 319
186. Kis János a győri evangélikus gyülekezet konventjéhez	Sopron, 1811. április 30.....	83 319
187. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. május 1.....	<i>KazLev VIII., 1992.</i>
188. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1811. május 12.....	<i>KazLev VIII., 2001.</i>
189. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. május 22.....	<i>KazLev VIII., 2010.</i>
190. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1811. június 10.....	<i>KazLev VIII., 2016.</i>
191. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1811. június 19.....	<i>KazLev VIII., 2019.</i>
192. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. július 18.....	<i>KazLev IX., 2042.</i>
193. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1811. augusztus 23.....	<i>KazLev IX., 2058.</i>
194. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. október 5.....	<i>KazLev IX., 2075.</i>
195. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1811. október 18.....	<i>KazLev IX., 2083.</i>

196. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1811. november 22..... <i>KazLev IX., 2099.</i>
197. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1811. november 23..... <i>KazLev IX., 2102.</i>
198. Kis János Szemere Pálhoz	Sopron, 1811. december 5. ....85 320
199. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Nagyvárad, 1811. december 6. .... <i>KazLev IX., 2107.</i>
200. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. január 3. .... <i>KazLev IX., 2118.</i>
201. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1812. január 13.....86 321
202. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. január 28..... <i>KazLev IX., 2134.</i>
203. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. február 14..... <i>KazLev IX., 2148.</i>
204. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. március 7..... <i>KazLev IX., 2168.</i>
205. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. március 21..... <i>KazLev IX., 2180.</i>
206. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. március 25..... <i>KazLev IX., 2186.</i>
207. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. április 2. .... <i>KazLev IX., 2192.</i>
208. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. április 18..... <i>KazLev IX., 2206.</i>
209. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. május 15..... <i>KazLev IX., 2229.</i>
210. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. május 30..... <i>KazLev IX., 2238.</i>
211. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. július 11..... <i>KazLev X., 2278.</i>
212. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. július ..... <i>KazLev X., 2287.</i>
213. Kis János Kazinczy Ferenchez	hely nélkül, 1812. július ..... <i>KazLev X., 2288.</i>
214. Kis János Helmecki Mihályhoz	Sopron, 1812. július 18.....88 323
215. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1812. július 31.....89 324
216. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1812. szeptember 12. .... <i>KazLev X., 2316.</i>
217. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1812. november 15. .... <i>KazLev X., 2341.</i>
218. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Érsemjén, 1812. december 2..... <i>KazLev X., 2351.</i>
219. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1813. január 29..... <i>KazLev X., 2378.</i>
220. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. február 9..... <i>KazLev X., 2387.</i>
221. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. február 10..... <i>KazLev X., 2390.</i>
222. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. március 4..... <i>KazLev X., 2399.</i>
223. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	hely nélkül, 1813. április 1. ....90 325
224. Kis János Kazinczy Ferenchez	Regede, 1813. május 10..... <i>KazLev X., 2431.</i>
225. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1813. június 28.....91 326
226. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1813. július 2..... <i>KazLev X., 2474.</i>
227. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. július 12..... <i>KazLev X., 2481.</i>
228. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. július 20..... <i>KazLev X., 2484.</i>
229. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. július 28..... <i>KazLev X., 2488.</i>

230. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. szeptember 4.	<i>KazLev XI., 2510.</i>
231. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. szeptember 8.	<i>KazLev XI., 2511.</i>
232. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1813. szeptember 11.	<i>KazLev XI., 2513.</i>
233. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. szeptember 22.	<i>KazLev XI., 2520.</i>
234. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1813. október 7.	<i>KazLev XI., 2528.</i>
235. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1813. november 15.	<i>KazLev XI., 2550.</i>
236. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1813. december 1.	<i>KazLev XI., 2555.</i>
237. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. január 7.	<i>KazLev XI., 2570.</i>
238. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1814. január 7.	93 327
239. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. január 23.	<i>KazLev XI., 2582.</i>
240. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. február 24.	<i>KazLev XI., 2603.</i>
241. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. február 26.	<i>KazLev XI., 2604.</i>
242. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. március 8.	<i>KazLev XI., 2616.</i>
243. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. március 27.	<i>KazLev XI., 2629.</i>
244. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. április 13.	<i>KazLev XI., 2643.</i>
245. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. április 27.	<i>KazLev XI., 2650.</i>
246. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. május 18.	<i>KazLev XI., 2658.</i>
247. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. június 2.	<i>KazLev XI., 2671.</i>
248. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. június 8.	<i>KazLev XI., 2675.</i>
249. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. július 29.	<i>KazLev XI., 2705.</i>
250. Kis János gróf Festetics Györgyhöz	Sopron, 1814. augusztus 3.	95 329
251. Kis János Asbóth Jánoshoz	Sopron, 1814. augusztus 3.	95 330
252. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. augusztus 5.	<i>KazLev XII., 2710.</i>
253. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. augusztus 27.	<i>KazLev XII., 2723.</i>
254. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. szeptember 8.	<i>KazLev XII., 2733.</i>
255. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. szeptember 21.	<i>KazLev XII., 2741.</i>
256. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1814. október 7.	<i>KazLev XII., 2794.</i>
257. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. október 23.	<i>KazLev XII., 2755.</i>
258. Kis János Vadnay Károlyhoz	Sopron, 1814. október 27.	96 331
259. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1814. december 19.	<i>KazLev XII., 2805.</i>
260. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1815. január 11.	97 332
261. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1815. február 26.	<i>KazLev XII., 2871.</i>
262. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1815. február 27.	<i>KazLev XII., 2872.</i>
263. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1815. március 18.	<i>KazLev XII., 2893.</i>

264. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1815. március 29..... <i>KazLev XII.</i> , 2896.
265. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1815. április 19..... <i>KazLev XII.</i> , 2903.
266. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Bécs, 1815. május 1..... <i>KazLev XII.</i> , 2907.
267. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1815. május 11. .... <i>KazLev XII.</i> , 2912.
268. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1815. május 25.....98 333
269. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1815. június 17..... <i>KazLev XII.</i> , 2923.
270. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1815. augusztus 23..... <i>KazLev XIII.</i> , 2973.
271. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1815. október 22. .... <i>KazLev XIII.</i> , 3021.
272. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1815. november 13.....99 334
273. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1815. november 25..... <i>KazLev XIII.</i> , 3049.
274. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1815. december 1. ....100 335
275. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1815. december 28..... <i>KazLev XIII.</i> , 3081.
276. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1816. február 2. .... <i>KazLev XIII.</i> , 3117.
277. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1816. február 7..... <i>KazLev XIII.</i> , 3123.
278. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1816. március 6..... <i>KazLev XIV.</i> , 3147.
279. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1816. március 7..... <i>KazLev XIV.</i> , 3148.
280. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1816. március 24..... <i>KazLev XIV.</i> , 3163.
281. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1816. március 26.....101 336
282. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1816. április 21. .... <i>KazLev XIV.</i> , 3192.
283. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1816. május 15..... <i>KazLev XIV.</i> , 3211.
284. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1816. augusztus 2..... <i>KazLev XIV.</i> , 3242.
285. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Dédács, 1816. augusztus 12..... <i>KazLev XIV.</i> , 3246.
286. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1816. szeptember 13. .... <i>KazLev XIV.</i> , 3264.
287. Kis János és Kis Lajos Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1816. szeptember 30. .... <i>KazLev XIV.</i> , 3276.
288. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1816. október 27. .... <i>KazLev XIV.</i> , 3306.
289. Kis János Berzsenyi Dánielhez	Sopron, 1816. december 6. ....102 337
290. Kis János Sztrókay Antalhoz	Sopron, 1817. január 3.....103 338
291. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1817. január 27.....104 340
292. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1817. február 12. .... <i>KazLev XV.</i> , 3380.
293. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1817. február 22..... <i>KazLev XV.</i> , 3384.
294. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1817. március 19..... <i>KazLev XV.</i> , 3401.
295. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1817. április 12..... <i>KazLev XV.</i> , 3416.
296. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1817. május 6..... <i>KazLev XV.</i> , 3425.
297. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1817. május 10..... <i>KazLev XV.</i> , 3431.

298. Kis János Berzsényi Dánielhez	Sopron, 1817. június 30.....	106 341
299. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1817. május 31.....	<i>KazLev XV.</i> , 3444.
300. Kis János Rummy Károly Györgyhöz	Sopron, 1817. július 27.....	107 342
301. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1817. december 10.....	<i>KazLev XV.</i> , 3521.
302. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1817. december 15.....	<i>KazLev XV.</i> , 3522.
303. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. január 6.....	<i>KazLev XV.</i> , 3535.
304. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. január 18.....	<i>KazLev XV.</i> , 3545.
305. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1818. február 14.....	<i>KazLev XV.</i> , 3557.
306. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. március 1.....	<i>KazLev XV.</i> , 3561.
307. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. március 29.....	<i>KazLev XV.</i> , 3574.
308. Kis János Kazinczy Ferenchez	Németújvár, 1818. május 13.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3595.
309. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. június 1.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3606.
310. Kis János Fáy Andrásához	Sopron, 1818. október 16.....	108 343
311. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. november 4.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3661.
312. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1818. november 10.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3665.
313. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1818. december 23.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3682.
314. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1819. január 3.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3686.
315. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1819. február 16.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3702.
316. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1819. február 27.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3708.
317. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1819. március 16.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3718.
318. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1819. július 7.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3757.
319. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1819. július 20.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3765.
320. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1819. augusztus 13.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3777.
321. Kis János Horvát Istvánhoz	Sopron, 1819. szeptember 27.....	110 344
322. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1819. november 11.....	<i>KazLev XVI.</i> , 3794.
323. Kis János pásztori levele	Sopron, 1819. december 31.....	111 345
324. Kis János körlevele a Dunántúli Evangélikus Egyházkertület senioraihoz	Sopron, 1819. december 31.....	114 346
325. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1820. április 10.....	<i>KazLev XVII.</i> , 3845.
326. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1820. december 10.....	<i>KazLev XVII.</i> , 3922.
327. Kis János gróf Majláth Jánoshoz	Sopron, 1820. december 6.....	116 347
328. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1821. január 20.....	<i>KazLev XVII.</i> , 3939.
329. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1821. június 30.....	<i>KazLev XVII.</i> , 3996.
330. Kis János Sztróky Antalhoz	Sopron, 1821. november 5.....	117 350

331. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1821. december 5.....	<i>KazLev XVII.</i> , 4029.
332. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1821. december 21.	<i>KazLev XVII.</i> , 4031.
333. Kis János Rumy Károly Györgyhöz	Sopron, 1822. február 1.	118 350
334. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1822. április 12.....	<i>KazLev XVIII.</i> , 4074.
335. Kis János özv. Berzeviczy Gergelynéhez	Sopron, 1822. április 13.....	119 352
336. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1822. október 25.	<i>KazLev XVIII.</i> , 4119.
337. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1822. november 19.....	<i>KazLev XVIII.</i> , 4129.
338. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1823. január 24.....	<i>KazLev XVIII.</i> , 4155.
339. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1823. december 29.....	<i>KazLev XVIII.</i> , 4273.
340. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1824. január 14.	<i>KazLev XIX.</i> , 4284.
341. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1824. április 17.....	120 353
342. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1824. április 21.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4481.
343. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Eperjes, 1824. szeptember 23.	<i>KazLev XIX.</i> , 4395.
344. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1825. február 23.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4458.
345. Kis János Horvát Istvánhoz	Sopron, 1825. április 8.....	120 353
346. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1825. április 11.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4474.
347. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1825. április 13.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4476.
348. Kis János Kazinczy Ferenchez (?)	Sopron, 1825. május 26.....	121 354
349. Gróf Dessewffy József Kis Jánoshoz	Kassa, 1825. augusztus 7.....	121 355
350. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1825. október 2.	<i>KazLev XIX.</i> , 4533.
351. Kis János Dukai Takács Judithoz	hely nélkül, 1825 novembere előtt	122 356
352. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1826. március 13.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4602.
353. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1826. március 15.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4605.
354. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1826. március 30.....	<i>KazLev XIX.</i> , 4612.
355. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1826. július 7.....	<i>KazLev XX.</i> , 4647.
356. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1826. július 7.....	<i>KazLev XX.</i> , 4648.
357. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1826. július 8.....	<i>KazLev XX.</i> , 4651.
358. Kis János Szemere Pálhoz	Sopron, 1826. július 8.....	124 357
359. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1826. július 31.....	<i>KazLev XX.</i> , 4660.
360. Kis János Rumy Károly Györgyhöz	Sopron, 1826. szeptember 12.	125 358
361. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1826. szeptember 30.	<i>KazLev XX.</i> , 4688.
362. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1826. október 27.	<i>KazLev XX.</i> , 4700.
363. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1827. február 21.	126 359
364. Kis János Szemere Pálhoz	Sopron, 1827. március 28.....	129 363

365. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Újhely, 1827. április 23.....	<i>KazLev XX.</i> , 4770.
366. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1827. július 14.....	<i>KazLev XX.</i> , 4809.
367. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1827. október 12.	129 364
368. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1827. október 29.	131 365
369. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1827. december 9.	132 366
370. Kis János Bitnitz Lajoshoz	Sopron, 1827. december 31.	140 370
371. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1828. január 12.....	141 372
372. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1828. február 6.	142 372
373. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1828. február 23.....	143 373
374. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pest, 1829. február 28.	<i>KazLev XXI.</i> , 4978.
375. Kis János a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőségéhez	Sopron, 1829. március 1.	144 374
376. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1829. március 25.....	<i>KazLev XXI.</i> , 4983.
377. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pest, 1829. április 4.....	<i>KazLev XXI.</i> , 4990.
378. Kis János Horvát Istvánhoz	Sopron, 1829. május 30.	145 376
379. Kis János a Dunántúli Evangélikus Egyházkerülethez	Vadosfa, 1829. július 1.	145 377
380. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1830. február 3.	<i>KazLev XXI.</i> , 5100.
381. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1830. március 17.....	147 378
382. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1830. október 9.	<i>KazLev XXI.</i> , 5225.
383. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pest, 1831. március 9.....	<i>KazLev XXI.</i> , 5286.
384. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pécel, 1831. március 29.....	<i>KazLev XXI.</i> , 5300.
385. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1831. március 30.	<i>KazLev XXI.</i> , 5304.
386. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pannonhalma, 1831. április 11.....	<i>KazLev XXI.</i> , 5315.
387. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Pécel, 1831. május 4.	<i>KazLev XXI.</i> , 5322.
388. Kis János Kazinczy Ferenchez	Sopron, 1831. május 14.	<i>KazLev XXI.</i> , 5330.
389. Kazinczy Ferenc Kis Jánoshoz	Széphalom, 1831. augusztus 18.....	<i>KazLev XXI.</i> , 5391.
390. Gróf Széchenyi István Kis Jánoshoz	Cenk, 1831. október 10.....	148 378
391. Kis János Vörösmarty Mihályhoz	1831. október 11.	149 379
392. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1831. október 12.	149 380
393. Kis János Guzmics Izidorhoz	Sopron, 1831. október 15.	150 381
394. Kis János Berke Mihályhoz	Sopron, 1831. október 19.	151 382
395. Kis János Guzmics Izidorhoz	Sopron, 1831. december 2.	152 383
396. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1831. december 30.	152 383
397. Kis János Guzmics Izidorhoz	Sopron, 1832. január 10.....	153 384

398. Kis János özv. Szentgyörgyi Józsefné Antalfai Sólyom Katalinhoz	Sopron, 1832. január 28.....	154	385
399. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1832. július 25.....	155	386
400. Kis János gróf Teleki József elnökhöz és a Magyar Tudós Társasághoz	Sopron, 1832. július 26.....	156	387
401. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1832. július 28.....	157	388
402. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1833. május 21.....	157	389
403. Kis János özv. Kazinczy Ferencné gróf Török Sophie-hoz	Sopron, 1833. október 19.....	159	390
404. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1834. február 3.....	160	392
405. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1834. október 10.....	161	392
406. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1835. január 16.....	162	393
407. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1835. január 27. – február 1.....	166	395
408. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1835. március 7.....	167	396
409. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1835. április 9.....	167	397
410. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1835. május 9.....	168	397
411. Kis János Horvát Istvánhoz	Sopron, 1835. május 9.....	169	398
412. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1835. július 10.....	169	399
413. Kis János Döbrentei Gáborhoz	Sopron, 1835. július 30.....	170	400
414. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1835. december 16.....	171	401
415. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1836. augusztus 24.....	172	402
416. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1836. november 13.....	172	402
417. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1837. április 14.....	173	403
418. Guzmics Izidor Kis Jánoshoz	Bakonybél, 1837. május 26.....	174	404
419. Kis János Guzmics Izidorhoz	Sopron, 1837. június 3.....	174	405
420. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1837. június 16.....	176	406
421. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1838. március 8.....	177	407
422. Kis János Rumy Károly Györgyhöz	Sopron, 1838. június 8.....	178	407
423. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1838. augusztus 9. előtt.....	178	408
424. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1838. augusztus 28.....	178	409
425. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1839. január 23.....	179	409
426. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1839. április 6.....	179	410
427. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1839. május 24.....	180	411
428. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1839. augusztus 7.....	181	412
429. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1839. október 27.....	182	413

430. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1839. november 6.....	182	414
431. Kis János Toldy Ferenchez és Bajza Józsefhez	Sopron, 1840. április 6.....	183	415
432. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1840. augusztus 7.....	184	416
433. Kis János gróf Teleki Józsefhez	Sopron, 1840. augusztus 8.....	185	417
434. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1840. december 11–12.	185	418
435. Kis János a pozsonyi Magyar Egyesülethez	Sopron, 1841. január 8.....	186	419
436. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1841. január 14.....	187	420
437. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1841. április 25.....	187	421
438. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1841. június 26.....	188	422
439. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1841. augusztus 15.....	188	423
440. Kis János Toldy Ferenchez	Pozsony, 1841. augusztus 25.	189	424
441. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1841. szeptember 19.	190	424
442. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1841. december 7.....	190	425
443. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz	Pest, 1841. december 12. és 1842. február 8. között [fogalmazvány]	192	426
444. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. február 16.....	198	429
445. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. március 6.....	200	430
446. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. március 21.....	200	431
447. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz	Pest, 1842. április 6.....	202	432
448. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. április 7.....	203	433
449. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. április 24.....	204	434
450. Kis János Toldy Ferenchez	hely és dátum nélkül, 1842. május 15. előtt	204	434
451. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. június 11.....	205	335
452. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. június 17.....	206	436
453. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. július 14.....	212	437
454. Kis János Székács Józsefhez	hely és dátum nélkül, 1842. július 28. előtt [levélrészlet]	216	438
455. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. augusztus 12.....	217	438
456. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. augusztus 13.....	219	440
457. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. augusztus 22.....	220	440
458. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. szeptember 10.	221	441
459. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. szeptember 21.	223	443
460. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. szeptember 23.	224	444
461. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. október 12.	224	444

462. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1842. november 23.....	225	445
463. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1843. január 21.....	228	447
464. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1843. március 13.....	230	448
465. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1843. április 10.....	230	448
466. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1843. július 10.....	231	449
467. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1843. július 10.....	231	450
468. Kis János Beliczay Jónáshoz	Sopron, 1843. december 1.....	232	451
469. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1843. december 10.....	233	452
470. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. március 15.....	234	453
471. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. április 18.....	235	453
472. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. május 10.....	236	454
473. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. május 10.....	237	455
474. Toldy Ferenc Kis Jánoshoz	hely nélkül, 1844. május 16. [fogalmazvány]	237	456
475. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. május 19.....	238	457
476. Kis János Székács Józsefhez	Sopron, 1844. június 24.....	240	458
477. Kis János Felix Wachterhez	Sopron, 1844. július 13.....	241	459
478. Kis János Szegedy Ferenchez	Sopron, 1844. július 22.....	241	460
479. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. augusztus 11.....	242	461
480. Kis János Kis Lajoshoz	Sopron, 1844. augusztus 18.....	243	462
481. Kis János Lehr Andrásnak	Sopron, 1844. szeptember 16.....	243	462
482. Kis János Pucz Ferenchez	Sopron, 1844. október 4.....	244	463
483. Kis János Garay Jánoshoz	Sopron, 1844. november 8. vagy 18.....	244	464
484. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1844. november 15.....	245	465
485. Kis János gróf Széchenyi Istvánhoz	Sopron, 1844. november 28.....	250	467
486. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1845. január 28.....	251	468
487. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1845. február 2.....	251	469
488. Kis János Székács Józsefhez	Sopron, 1845. február 22.....	252	469
489. Kis János a tanítóintézetek elöljáróihoz	Sopron, 1845. február 23.....	252	470
490. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1845. február 24.....	253	471
491. Kis János Turesányi Jánoshoz	Sopron, 1845. március 14.....	253	472
492. Kis János Dregaly Dánielhez	Sopron, 1845. március 15.....	254	473
493. Kis János László Jónáshoz	1845. március.....	255	473
494. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1845. március 21.....	255	474
495. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1845. március 22.....	255	475

496. Kis János ifj. Kis Jánoshoz	Sopron, 1845. március 23.....	256	476
497. Kis János gróf Dessewffy Emilhez	Sopron, 1845. március 26.....	257	476
498. Kis János Toldy Ferenchez	Sopron, 1845. július 29.....	258	477
A levelekben előforduló rövidítések.....		479	
Bibliográfia.....		481	
Periodikák címeinek rövidítése.....		500	
A levelek lelőhelyei.....		502	
Tárgy- és névmutató.....		503	

Kis János (1770–1846) író, költő, műfordító, evangélikus lelkész, szuperintendens, királyi tanácsos, a Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje) rendes tagja, korának jelentős irodalmára, egyházi, valamint tudományos közéletének kiemelkedő személyisége volt. Neve Berzsenyi felfedezőjeként a középiskolai irodalomoktatásnak is része. Kiterjedt levelezése, amelynek átfogó feltérképezésére és gyűjteményes kiadására ez az első próbálkozás, jelentős forrásértékkel bír, hiszen Kis kora jelentős magyar írói, tudósai és közéleti személyiségei közül sokakkal kapcsolatban állt, és saját munkáin túl irodalomszervezői próbálkozásai is figyelemre méltók.

A kötetben közreadott levelek jelentős része most jelenik meg először nyomtatásban. A jelen kritikai kiadás nemcsak a korszakkal foglalkozó tudományos diszciplínák művelői, hanem a magyar felvilágosodás és reformkor szellemi élete iránt érdeklődő valamennyi művelt olvasó érdeklődésére igényt tarthat.

9 789635 315222